

ISSN 2411-5991

**SCIENTIFIC
MESSENGER**

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК**

**OF THE UNESCO
DEPARTMENT**

**КАФЕДРИ
ЮНЕСКО**

**OF KYIV
NATIONAL
LINGUISTIC
UNIVERSITY**

**КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

*Philology
Pedagogy
Psychology*

*Філологія
Педагогіка
Психологія*

**2017
Issue 34
Collection of papers**

**2017
Випуск 34
Збірник наукових праць**

KNLU Publishing Centre

Видавничий центр КНЛУ

УДК 81+82+37
ББК 80+74+88

ISSN 2411-5991

Свідотство про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 8226, серія KB від 17.12.2003 р.

Збірник наукових праць “Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія “Філологія, педагогіка, психологія” включено до переліку наукових фахових видань України у галузі “Філологічні науки” (Додаток № 8 до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 року № 1328)

*Видається за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 11 від 30 січня 2017 р.)*

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор доктор філологічних наук, професор **Валюх З.О.**

Відповідальний редактор кандидат філологічних наук, доцент **Лиса Г.І.**

Відповідальний секретар кандидат філологічних наук, доцент **Заскалета В.П.**

Члени редколегії

доктор філологічних наук, професор **Баган М.П.**
доктор філологічних наук, професор **Висоцька Н.О.**
доктор філологічних наук, професор **Воробйова О.П.**
доктор філологічних наук, професор **Данилич В.С.**
доктор філологічних наук, професор **Кагановська О.М.**
доктор філологічних наук, професор **Мейзерська Т.С.**
доктор філологічних наук, професор **Мусієнко В.П.**
доктор філологічних наук, професор **Новрузов Р.М. (Азербайджан)**
доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**
доктор педагогічних наук, професор **Антипова А.М. (Росія)**
доктор педагогічних наук, професор **Бігич О.Б.**
доктор педагогічних наук, професор **Бориско Н.Ф.**
доктор педагогічних наук, професор **Левченко Т.І.**
доктор педагогічних наук, професор **Максименко А.П.**
доктор педагогічних наук, професор **Матвієнко О.В.**
доктор педагогічних наук, професор **Ніколаєва С.Ю.**
доктор психологічних наук, професор **Бондаренко О.Ф.**
доктор психологічних наук, професор **Ложкін Г.В.**

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

Editorial board

*Professor Zoya O. Valyukh – Editor-in-Chief
Associate Professor Jalyna I. Lysa – Deputy Editor
Valentyna P. Zaskaleta – Executive Secretary
Офіційний веб-сайт: <http://ukrfilolog.knlu.kiev.ua>*

Editorial Board Address:
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska Str.
Ukraine, 03680 MSP Kyiv-150,
tel.:(044)529-83-13, office, 346

Адреса редколегії:
Київський національний
лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73
Україна, 03680 МСП, Київ-150,
тел.: (044)529-83-13, каб.346

© Вид. центр КНЛУ, 2017

З М І С Т ФІЛОЛОГІЯ

На пошану науково-педагогічної діяльності та з нагоди 95-річчя від дня народження кандидата філологічних наук, професора Ілька Вакуловича Корунця		9
Корунець І. В.	Людина багатьох талантів Григорій Кочур (1908-1994). Його внесок у повеснну історію українського художнього перекладу	12
Ніконова В. Г.	Проблема адекватності перекладу художнього тексту: типи міжмовної мовленнєвої кореляції	21
Білоус О. М.	Засоби виразності в оригіналі та перекладі твору словесного мистецтва	28
Буалук V. D.	A lexical quantor as a means of rendering knowledge in translation	36
Демецька В. В.	Проповідь у перекладі: адаптація vs репродукція	44
Карабан В. І., Карабан А. В.	Узус і переклад: з чого та на що ми перекладаємо?	52
Колотийєтс L. V.	From illusory precision to fateful misrepresentation of meaning in the translation of political documents	57
Пермінова А. В.	Еволюція теоретичних моделей перекладу	68
Рулупенко R. J.	Ukrainische Erinnerungsorte in Nachbarschaftsdiskursen	74
Ананко Т. Р.	Особливості передачі оцінної лексики в перекладі твору Джорджа Орвелла “1984”	79
Вокоча Р. М.	El aspecto culturologico de la traduccion	84
Голубенко Н. І.	Відтворення оригіналу в контексті когнітивного аспекту перекладу	90
Zaliesnova O. V.	La traduccion artistica como el instrumento de la asimilacion cultural del mundo	94
Засєкін С. В., Колесникова І. М.	Перекладати просто: симпліфікація як перекладацька універсалия	98
Игина З. А.	Особенности передачи английских синтаксических единиц в русскоязычных переводах с позиции полушарных грамматик	104
Капранов Я. В.	Семна характеристика генералізованих і конкретизованих мовних одиниць у сучасному перекладознавстві	110

<i>Кононець Ю. В.</i>	Відтворення графічної інтерпретації англомовних вербальних товарних знаків в українському перекладі	117
<i>Максімов С. Є.</i>	Перекладацький аналіз тексту у світлі дискурс-аналізу	124
<i>Навроцька І.</i>	Політичний дискурс промов Дональда Трампа та Хілларі Клінтон: порівняльний аспект	128
<i>Радчук В. Д.</i>	Як перекласти поетичне “ледь-ледь”?	133
<i>Рак Н. В., Гребеніщикова Ю. В.</i>	Способи відтворення герундія та герундіальних конструкцій у перекладі технічного англомовного тексту	142
<i>Селиванова Е. И.</i>	Перевод юридической терминологии	148
<i>Скрябіна В. Б.</i>	Мовна і метамовна особистість жінки-перекладача	153
<i>Сніцар В. П.</i>	Переклад метафоричних термінів англомовного медичного дискурсу (на матеріалі термінології анатомії обличчя)	158
<i>Чернікова О. І.</i>	Перекладність мема: мем-еквівалент (на матеріалі англомовних кіномемів та їх перекладаів)	163
<i>Шмігер Т. В.</i>	Риторичні категорії тексту в перекладі полемічної літератури: “Тренос” Мелетія Смотрицького в перекладах українською та англійською мовами	169
<i>Бутова В. О., Заремська І. М.</i>	Особливості перекладу текстів різних жанрів у контексті лінгвокультуології	180
<i>Гатальська М. С.</i>	Система засобів мовленнєвої маніпуляції в любовному дискурсі та способи її відтворення українською мовою	186
<i>Горицкая Ю. В.</i>	Проблемы перевода лексикализованных синтаксических групп ...	192
<i>Дробаха О. В.</i>	Еквівалентність у сучасному англо-українському перекладі	195
<i>Єнько С. В.</i>	Абревіатури та скорочення в англомовних комп'ютерних текстах та стратегії їх перекладу	200
<i>Іваненко А. О.</i>	Семантичний та прагматичний аспекти енантіосемії в перекладі з іспанської мови українською як вияв поляризації значень	205
<i>Карпенко Ю. V.</i>	Specifics of rendering personal names	209
<i>Кирилова В. А.</i>	Особливості відтворення міфологічних елементів повісті “Тіні забутих предків” М. Коцюбинського у французьких перекладах Е. Крюби та Ж.-К. Маркаде	214
<i>Кузнецова М. О., Бойчук К. В.</i>	Функціонування запозичень у сучасній італійській та українській мовах: зіставний аналіз та перекладацький аспект ...	222

<i>Кукаріна А. Д.</i>	Мнемонічна медична абревіатура	227
<i>Курбаль-Грановська О. О.</i>	Англо-український переклад ідіоматичних виразів британського політичного дискурсу (на матеріалі періодичного видання “The Times”)	237
<i>Олефір Г. І., Дейнеко І. А., Дейнеко І. В.</i>	Топонімія в перекладі	244
<i>Пацун О. В.</i>	Перекладацькі трансформації психологічних термінів новогрецької мови українською як механізм досягнення адекватності	253
<i>Петрова О. В., Філоненко А. М.</i>	Неологізми в сучасній італійській мові: структурно-семантичні характеристики та перекладацький аспект	259
<i>Попович Ю. О.</i>	Відтворення маркерів соціального статусу в описах убрання персонажів (на матеріалі українських перекладів англійських романів ХІХ століття)	264
<i>Шкута О. Г.</i>	Відтворення військової термінології українською мовою (на матеріалі сучасних публіцистичних текстів)	273
<i>Мехдиханлы К. А.</i>	Авторская интенция и инверсия	278
<i>Чжу Цзинтао</i>	Когнитивная операция сравнения в логических моделях паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках	285

ПЕДАГОГІКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Черноватий Л. М.</i>	Вплив особливостей тексту оригіналу на вибір стратегій перекладу	292
<i>Бондаренко О. С.</i>	Виробнича практика майбутніх перекладачів: досвід перекладацької компанії TRANSLATEL	300
<i>Максименко Л. О.</i>	Проблема перекладацьких стратегій у навчанні письмового двостороннього перекладу	303
<i>Писанко М. Л.</i>	Вправи для навчання майбутніх перекладачів усного послідовного перекладу	311
<i>Poliova E. V.</i>	Strategies for studying pre-election discourse neologisms in translation	316
<i>Купрієнко Ю. В., Черноватий Л. М.</i>	Методика поняттєвого аналізу галузевих текстів для формування предметної компетентності майбутніх перекладачів	322
<i>Панченко О. О.</i>	Компетенції майбутніх перекладачів і тлумачів: спільне та відмінне	328
<i>Тронь Т. В.</i>	Особливості фахової підготовки майбутнього перекладача	333

ІНФОРМАЦІЯ

<i>Вимоги до рукописів</i>	337
----------------------------	-------	-----

CONTENTS

To candidate of philological sciences, professor Ilko Vakulovych Korunets in honor of scientific and educational activity on the occasion of his 95th birthday	9
--	---

PHILOLOGY

<i>Korunets I. V.</i>	The man of many talents Hryhoriy Kochur (1908–1994). His contribution to the postwar history of Ukrainian literary translation	12
<i>Nikonova V. H.</i>	The problem of literary texts adequate translation: inter-lingual speech correlation types	21
<i>Bylous O. M.</i>	Expressive Means of a Literary Text in the Original and in Translation	28
<i>Byalyk V. D.</i>	A lexical quantor as a means of rendering knowledge in translation	36
<i>Demetska V. V.</i>	Sermon in Translation: Adaptation vs Reproduction	44
<i>Karaban V. I., Karaban A. V.</i>	Language Usage and Translation: What do We Translate from and into?	52
<i>Kolomiyets L. V.</i>	From illusory precision to fateful misrepresentation of meaning in the translation of political documents	57
<i>Perminova A. V.</i>	Evolution of the theoretical models of translation	68
<i>Pylypenko R. Ye.</i>	Ukrainian memory spaces in the discourse of neighboring cultures	74
<i>Ananko T. R.</i>	Peculiarities of Translation of Evaluating Lexicon Used in George Orwell's novel "1984"	79
<i>Bokova P. M.</i>	Cultural aspects of translation	84
<i>Holubenko N. I.</i>	Reproduction of the original text based on the cognitive aspect of translation	90
<i>Zaliesnova O. V.</i>	Literary translation as a tool of cultural development in the world	94
<i>Zasekin S. V., Kolesnikova I. M.</i>	Translating is Easy: Simplification as Translation Universal	98
<i>Ihina Z. A.</i>	English syntactical units rendered into Russian: hemispheric grammar perspective	104
<i>Kapranov Y. V.</i>	Some Characteristics Of Generalized And Specified Language Units in Modern Translation	110
<i>Kononets Y. V.</i>	Graphic Interpretation of Verbal Trademarks in Advertising Texts and its Rendering in Ukrainian	117
<i>Maksimov S. E.</i>	Text Analysis in Translation in the Light of Discourse Analysis	124

<i>Navrotska I.</i>	Political discourse of Donald Trump's and Hillary Clinton's speeches: a comparative aspect	128
<i>Radchuk V. D.</i>	How Are Poetic Nuances To Be Translated?	133
<i>Rak N. V., Hrebenschikova Yu. B.</i>	Methods of gerund and gerundial constructions translation in English technical texts	142
<i>Selivanova O. I.</i>	Translation of legal documents	148
<i>Skryabina V. B.</i>	Linguistic and metalinguistic personality of woman translator	153
<i>Snitsar V. P.</i>	Translation of metaphorical terms of English medical discourse (based on facial anatomy terminology)	158
<i>Chernikova O. I.</i>	Meme translatability: equivalent meme (based on English-language memes and their translations)	163
<i>Shmiher T. V.</i>	Rhetoric categories of a text in the translation of polemic literature: Meletiy Smotrytskyi's 'Threnos' in the Ukrainian- and English- language translations	169
<i>Butova V. O., Zarems'ka I. M.</i>	Peculiarities of Translating Texts of Different Genres in the Linguacultural Context	180
<i>Hatal'ska M. S.</i>	The system of language manipulation means in love discourse and ways of its rendering into Ukrainian	186
<i>Horytska Ju. V.</i>	The Problem of Translating Compound-Derivative Words	192
<i>Drobakha O. V.</i>	Equivalence in modern English-Ukrainian translation	195
<i>Yenko S. V.</i>	Abbreviations and shortenings in English computer texts and ways of their rendering	200
<i>Ivanenko A. O.</i>	Semantic and pragmatic aspects of enantiosemy translating from the Spanish to the Ukrainian language as demonstration of polarization of meaning	205
<i>Karpenko Yu. V.</i>	Specifics of rendering personal names	209
<i>Kyrylova V. A.</i>	The peculiarities of reproduction of the mythological elements of M. Kotsiubynsky's novel "The shadows of forgotten ancestors" in French translations made by E. Kruba and J-C. Marcade	214
<i>Kuznetsova M. O., Boichuk K. V.</i>	Functioning of borrowing words in the Ukrainian and the Italian modern languages: comparative analysis and translating aspect	222
<i>Kukarina A. D.</i>	Mnemonic medical abbreviation	227

<i>Kurbal-Hranovska O. O.</i>	English-Ukrainian translation of idiomatic expressions of the British political discourse (based on the periodical edition “The Times”) 237
<i>Olefir H. I., Deineko I. A., Deineko I. V.</i>	Toponymy in Translation 244
<i>Pashun O. V.</i>	Translation transformations as the means of adequacy in rendering Greek psychological terms 253
<i>Petrova O. V., Filonenko A. M.</i>	Neologisms in the modern Italian language: structural semantic characteristics and aspects of translation 259
<i>Popovych Y. O.</i>	Rendering Social Status Markers in the Descriptions of Literary Characters' Clothes (Based on Ukrainian Translations of the XIX Century English Novels) 264
<i>Shkuta O. G.</i>	Conveying of military terminology into Ukrainian (based on modern publicist texts) 273
<i>Mekhdikhanly K. A.</i>	Author's intention and inversion 278
<i>Zhu Jintao</i>	Cognitive Comparison Operation in Logical Models of Paremiias with Semantics of Forecast in the Chinese and Russian Languages 285

PEDAGOGICS. PSYCHOLOGY.

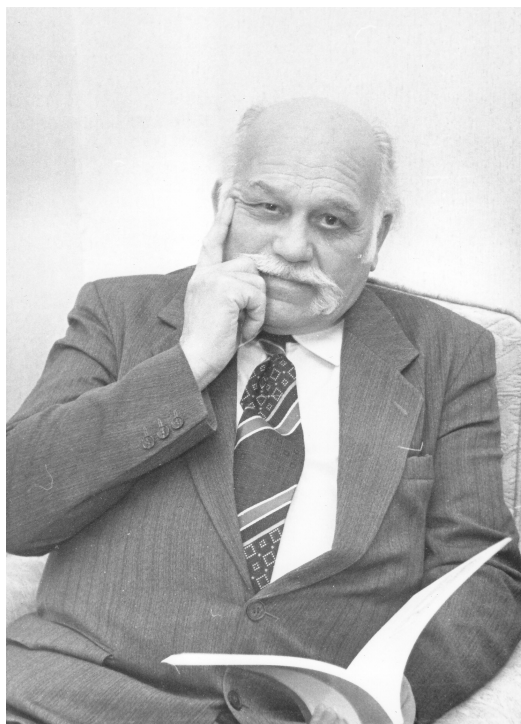
A TECHNIQUE OF TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES

<i>Chernovaty L. M.</i>	Translation strategies choice and the source text structure 292
<i>Bondarenko O. S.</i>	Would-be translators' internship: Ttranslatel Company case study 300
<i>Maksymenko L. O.</i>	The Issue of Translation Strategy in Teaching Bilingual Translation 303
<i>Pysanko M. L.</i>	Exercises for teaching consecutive interpretation to students majoring in Translation 311
<i>Poliova E. V.</i>	Strategies for studying pre-election discourse neologisms in translation ... 316
<i>Kupriyenko Y. V., Chernovaty L. M.</i>	Notion analysis methodology of professional-oriented texts to form future translator's subject competence 322
<i>Panchenko O. O.</i>	Competences of future translators and interpreters: convergences and divergences 328
<i>Tron' T. V.</i>	Specifics of vocational training of aspiring translators 333

INFORMATION

<i>Notes for contributors</i> 337
-------------------------------	-----------

НА ПОШАНУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА З НАГОДИ 95-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ КАНДИДАТА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ІЛЬКА ВАКУЛОВИЧА КОРУНЦЯ

КОРУНЕЦЬ ІЛЬКО ВАКУЛОВИЧ

Відомий український учений-мовознавець, перекладач, літературний критик, кандидат філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників; перший завідувач кафедри теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету, Ілько Вакулович Корунець залишається одним із провідних фахівців України з проблем теорії та практики перекладу.

Діти впізнають у ньому гоголівського Тараса Бульбу... Студенти-іноземці, зустрівши статного чоловіка з козацькими вусами, шепочуть: “Тарас Шевченко! Тарас Шевченко...” В історії факультету перекладачів Київського національного лінгвістичного університету важко знайти викладача, якого б так шанували студенти і поважали колеги, і немає постаті більш легендарної, про яку абітурієнти дізнаються ще перед вступом до вишу, а випускники згадують добрим словом упродовж усього життя. “Інколи дуже бракує добра, яке він випромінює, коли ти сама уже давно не в КНЛУ...”. “Його приклад буде у вас перед очима все життя після того, як ви вже давно закінчите навчання. Приклад справжньої Людини і Вчителя...”, “Неможливо запалити когось, при цьому не горівши самому. А якщо вже вогонь запалений – його важко загасити. Оце і є один із фундаментів, на якому тримаються відносини професор – студенти. Шкода, що таких людей так мало. І водночас як приємно, що саме тобі пощастило навчатися в нього...” – так згадують про Ілька Вакуловича його колишні студенти...

Ілько Вакулович Корунець народився 15 лютого 1922 року в селі Семенівка Лисянського району Черкаської області в родині селян. Життя родини було нелегким. Батьків розкуркулили через те, що мали в господарстві соломорізку. Велику родину з малими дітьми прихистили родичі. А через два роки прийшов голодний 1933 рік. “Досі пам'ятаю, як у понеділок помер мій братик, у вівторок – сестричка, а в середу – ще одна сестричка...” – згадує Ілько Вакулович. Щоб урятувати своїх ще двох дітей, мати кинулася з останніх сил шукати сяку-таку їжу. Тож дякуючи її завзяттю, вони вижили.

Лише через п'ять років дітям розкуркулених дозволили навчатися в школі. Останні три роки навчання надзвичайно здібний учень Ілько Корунець отримував тільки відмінні оцінки. Випускний атестат із найвищими оцінками надавав право вступати до будь-якого вишу без іспитів, але... Урядова постанова 1940 року наказувала випускникам-хлопцям вступати тільки у військові навчальні заклади. Тож Ілька Корунця мобілізовано і відправлено у Вітебське військово-училище, куди він прибуває у травні 1941-го. У червні всіх курсантів піднято по тривозі і відраджено до західного кордону. Зранку 22 червня 1941 року всі вони опиняються на полі бою.

Те, що сталося потім, Ілько Вакулович згадує як суцільний жах. Армія в Білорусі, намагаючись пробитися до своїх, потрапила в німецьке оточення. Бої тривали щодня – лави бійців рідшали. Зрештою боєприпаси скінчилися, німці взяли беззбройних і знесилених бійців у полон, загнавши їх у болото.

Те, що довелося пережити Корунцю в німецькому полоні, ще одне жахіття. Як зауважує Олександр Терех, український перекладач, член Національної спілки письменників України, “вижити Ілька Вакуловичу пощастило або дивом, або завдяки його феноменальній українській живучості”. Звільнений із полону, Ілько Вакулович брав участь у штурмі Берліна у складі 136 стрілкового полку 8 гвардійської армії. Після закінчення бойових дій працював перекладачем у Радянській військовій адміністрації в Німеччині, нагороджений медалями “За бойові заслуги”, “За перемогу над Німеччиною”, “За участь у Великій Вітчизняній війні”.

Після демобілізації Ілько Вакулович навчається в Київському педагогічному інституті імені М. Горького (зараз – Київський національний педагогічний університет імені М. Драгоманова) за спеціальністю “вчитель іноземних мов (англійська та німецька мови)”. У 1950 році після закінчення інституту вступає до аспірантури Київського державного університету імені Тараса Шевченка. У 1966 році в Раді 1-го Московського державного педагогічного інституту іноземних мов імені Мориса Тореза захищає кандидатську дисертацію на тему “Грамматична форма й конструктивно значущі елементи словосполучень сучасної англійської мови”.

З 1949 по 1960 р.р. І. В. Корунець викладав англійську мову, а пізніше обіймав посаду завуча з англійської мови в Київській спецшколі-інтернаті з англійською мовою навчання імені Д. З. Мануїльського, яка була створена для дітей-сиріт війни. За десять років існування цього закладу його випускниками стали біля 200 учнів. Багатьох із них чекала дипломатична кар'єра...

Наприкінці 1950-х Ілько Вакулович почав працювати в редакції перекладної літератури щойно створеного Дитвидаву (згодом видавництво “Веселка”).

Із 1956 року виходять друком переклади Ілька Вакуловича. З італійської – повість Джанні Родарі “Подорож Голубої Стріли”, оповідання Альберто Моравія, з англійської – повість Джефрі Тріза “Маленькі втікачі”. Потім, у 1972 році, у його перекладі публікується повість Дж. Ф. Купера “Слідопит”, яку випало редагувати Олександр Тереху і з якою починаються нові проблеми в житті Корунця. Як згадує О. Терех, той переклад “головний редактор видавництва читав особливо пильно (мабуть, попереджений згори) і поставив вимогу доредагувати його, вилучивши деякі слова тому, що вони буцімто “націоналістично забарвлені”. Таких слів було

чимало. Серед них і такі: “блакитний” – вимагав замінити на “голубий”, “соловейко” – вимагав замінити на “соловей”. Ми з Ільком Вакуловичем намагалися зберегти ці слова. Колотнеча тривала довго. Головний погрожував розсипати набір. Довелося піти на компроміс”.

На цей час в українській літературі вже сформувалася генерація шістдесятників, ідеї яких поділяв і гурт письменників-перекладачів, представлений визнаними майстрами Миколою Лукашем і Григорієм Кочуром. Серед цих практиків був і Ілько Корунець. Його статті на захист нових прогресивних тенденцій в українському перекладацтві, опубліковані в літературних і наукових журналах, не могла оминати увага ідеологів тодішньої влади. Переклади Ілька Вакуловича заборонили друкувати протягом кількох років. Із ним, уже професором, теж “працювало” КДБ.

З 1960 р. І. В. Корунець починає викладати в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов спочатку на кафедрі англійської філології, а пізніше – на кафедрі граматики та історії англійської мови.

Подальші роки праці були присвячені розробленню питань теоретичної граматики, теорії та практики художнього перекладу, методики викладання іноземних мов. Результати досліджень І. В. Корунця узагальнені в посібниках із теорії та практики перекладу, типології англійської та української мов, у понад 100 публікаціях у журналах “Всесвіт”, “Мовознавство”, “Україна”, “Вітчизна”, а також у 24 кандидатських дисертаціях, підготовлених та успішно захищених його аспірантами. Ілько Вакулович неодноразово виступав опонентом на вчених радах Київського державного педагогічного інституту іноземних мов, Київського державного університету імені Тараса Шевченка, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні. Рецензував кандидатські та докторські дисертації вчених Києва, Москви, Ленінграда (зараз Санкт-Петербурга).

У 1982 році Ілька Вакуловича Корунця було нагороджено знаком “Відмінник освіти УРСР”, а в 1991 році – присвоєно звання професора.

Ілько Вакулович був одним з ініціаторів створення факультету перекладачів у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов. Давня мрія втілилася в життя в 1996 році. На цьому факультеті Ілько Вакулович очолював кафедру теорії та практики перекладу до 1998 року.

За вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих фахівців, плідну наукову та викладацьку діяльність Указом Президента України у вересні 1998 року І. В. Корунця було присвоєно почесне звання “Заслужений працівник народної освіти України”. А в 2004 році професор став Почесним доктором Київського національного лінгвістичного університету.

Дотепер Ілько Вакулович, професор кафедри англійської філології і перекладу Київського національного лінгвістичного університету, читає лекції з теоретичних і практичних перекладознавчих дисциплін, проводить семінари з мистецтва перекладу.

Професор І. В. Корунець вільно володіє англійською, німецькою, італійською, польською мовами. Здійснює художній переклад з англійської, німецької та італійської мов. Серед найважливіших його праць – переклади казок Дж. Родарі та В. Діснея, оповідань та казок О. Вайльда та ін.

Ілько Корунець є членом Національної спілки письменників України за фахом “художній переклад”, “критика перекладу”. За її рішенням, у 2009 році професор став лауреатом державної літературної премії імені Максима Рильського за сукупність праць із теорії художнього перекладу і навчальний посібник “Вступ до перекладознавства”.

Факультет перекладачів Київського національного лінгвістичного університету, де упродовж довгих років працює професор І. В. Корунець, та кафедра англійської філології і перекладу широко вітають ювіляра й зичать йому міцного здоров'я, довгих років життя та плідної праці на ниві українського перекладу!

З ювілеєм, пане професоре!

Колектив кафедри англійської філології і перекладу

ФІЛОЛОГІЯ

ЛЮДИНА БАГАТЬОХ ТАЛАНТІВ ГРИГОРІЙ КОЧУР (1908–1994). ЙОГО ВНЕСОК У ПОВОЄННУ ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Корунець І. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті висвітлено творчу діяльність Григорія Кочура в роки його керівництва Секцією перекладів при Спілці письменників України в середині 1960-х. Наголошено на його ролі в закріпленні принципів добору творів художньої літератури і методів їх достовірного відтворення українською мовою.

Ключові слова: принципи добору, методи перекладу, достовірний переклад.

The article highlights the prolific activities of Hryhoriy Kochur when he was head of the translators Section at the Ukrainian Writers Union during the mid-1960s.

Key words: poetic and prose works translation, equivalent reproduction, selection of works/authors, methods and principles of translation

Перебуваючи в буремні 60-70-ті роки минулого сторіччя в тісних, дружніх зв'язках із Миколою Лукашем та Григорієм Кочуром і поділяючи їхні політичні, літературні й естетичні погляди, я мав найкращу нагоду прилучитися до деяких сфер діяльності кожної із цих видатних особистостей. Найперше в галузях української (та й не тільки) літератури, перекладу, культури й новітньої історії. Про внесок обох названих особистостей у ці галузі можна і треба говорити окремо й детально. Сьогодні ж випала слушна нагода бодай коротко зупинитися на діяльності Григорія Кочура – людини й перекладача, під ідейним впливом якого гуртувалися й ідейно об'єднувалися в поглядах на збагачення української літератури київські перекладачі – шістдесятники.

Мені доводилося часто за різних обставин спілкуватися і бувати в тісному колі друзів Григорія Порфировича.

Григорій Кочур, як і більшість видатних людей узагалі, був надто обдарованою особистістю: викладач інституту, перекладач, поет, критик, учений.

Візьмемо хоча б таку з першого погляду ніби другорядну, як для перекладача й поета, критика й літературознавця галузь, як організаторська діяльність у часи його керівництва секцією художнього перекладу у Спілці письменників України. Спочатку про діяльність Григорія Порфировича на чолі спілчанських перекладачів упродовж 60-х – початку 70-х років, що пам'ятається кожному з тодішніх активних учасників справді ділових зібрань коли велика актовка зала СПУ рідко коли вмещувала всіх бажаючих послухати доповіді й дискусії з перекладацьких проблем. З часом інтерес до всіх питань, які обговорювалися, до того ж у зіткненні різних поглядів, настільки зріс, що бажаючі послухати ті дискусії приходили займати місця задовго до початку самого засідання. Ті ж, що приходив на визначений час, змушені були годинами вистоювати біля вузьких дверей у тісних коридорах. Тодішні засідання секції перекладачів стали все частіше відвідувати й письменники, мистецтвознавці, студенти філологічних факультетів, аспіранти й науковці. Особливо запам'яталися диспути з участю видатного письменника, багаторічного страдника сталінських концтаборів, борця за права української мови Б. Антоненка-Давидовича. Цей письменник, побувавши на кількох жвавих засіданнях і сам буди борцем за чистоту нашої мови, відразу зауважив, наскільки високий

(і навіть вищий, як він казав, ніж у деяких сучасних письменників) був літературний рівень мовлення перекладачів художньої літератури. В обговоренні окремих проблем перекладу брали участь такі особистості (крім самого Григорія Порфирівича), як Борис Тен, Євген Попович, Ірина Стешенко, Микола Лукаш та інші. Щоправда, сам Лукаш надзвичайно багато працював над своїми перекладами, тому рідко коли бував на засіданнях, як і Іван Світличний. Доповіді ж їхні та їх обговорення були надзвичайно цікаві й актуальні. Обговорювалися, наприклад, переклади Лукаша, особливо його “Декамерона” Боккаччо, який викликав тоді далеко не однозначне сприйняття деяких критиків і читачів. А все тільки тому, що Микола Лукаш вирішив злегка стилізувати свій переклад на протигагу відомим раннім перекладам цього твору, зокрема виданого ще 1928 року першого скороченого перекладу-переказу Л. Пахареського та П. Майорсткого і тогочасних російських перекладів цього твору. Приховані заздрісники та відверті вороги М. Лукаша з-поміж білодідівців, які виступили проти так званої “архаїзації” української мови, а точніше проти використання автохонної української лексики в перекладах художньої літератури, намагалися перешкодити опублікуванню Лукашевого перекладу. Вони були апологетами “міської” української мови, а насправді вихолощеної від своєї автохонності й якомога більше наближеної за спільністю коренів до російської. Щоб уникнути загрози, що нависла тоді над цим стилізованим під українське мовлення 17–18-го сторіччя новим перекладом, було влаштовано широке обговорення Лукашевого варіанта на секції перекладу в Спілці письменників. Отут і виявилися організаторські здібності Григорія Порфирівича – керівника секції українських перекладачів. Він доклав великих зусиль і зробив усе можливе, щоб допомогти своєму кращому другові й однодумцеві. Мені було доручено Григорієм Порфирівичем зробити доповідь про стилізовані переклади й особливості Лукашевого перекладу “Декамерона”. Довелося доводити правомірність певних стилізованих перекладів узагалі й тим більше перекладу “Декамерона” зокрема. Наскільки пам’ятаю, у жвавому обговоренні цього в міру стилізованого перекладу взяли найактивнішу участь такі поважні члени секції, метри українського художнього перекладу, як Борис Тен, І. Стешенко, здається Є. Попович, О. Сенюк, М. Пінчевський (він мав при цьому свою власну, дещо іншу думку з приводу стилізованих перекладів). В обговоренні взяли також участь й інші провідні в 60-ті роки київські перекладачі художньої прози – В. Митрофанов, П. Соколовський, М. Шумило й, звичайно ж, Д. Паламарчук, вірний друг і мученик того самого концтабору в Інті, що й Григорій Порфирівич. Тоді ж, 1964 року, підтримав право на існування стилізованого перекладу “Декамерона” й такий великий авторитет і блискучий знавець лексичних скарбів новоукраїнської мови, як Б. Антоненко-Давидович. Тому цей шедевр Боккаччо періоду раннього Відродження було одностайно запропоновано до видання. Так українські читачі завдяки допомозі Григорія Порфирівича отримали перший повний, дещо стилізований переклад “Декамерона” в художньому відтворенні найкращого українського перекладача.

Великі організаторські здібності Григорія Порфирівича виявилися і в доборі та залученні доповідачів з різної літературної, літературознавчої та перекладознавчої тематики. Крім своїх доповідачів (Борис Тен, М. Шумило, Д. Наливайко, В. Коптілов, І. Стешенко й ін.), Григорій Порфирівич іноді запрошував, а потім і залучав до постійної участі в роботі секції іноземних науковців, що працювали або навчалися в аспірантурі Київського університету ім. Т. Шевченка. Це, зокрема, Е. Крюба (Франція) та М. Мольнар (Словаччина). Обидва ці вчені стали потім дослідниками й перекладачами творів українських письменників і критиками перекладу у своїх країнах.

Найкращим і завжди найерудованішим доповідачем на засіданнях, звичайно ж, був сам Григорій Порфирівич. Тематика його лекцій-виступів завжди вражала новизною, часом просто інтригуючою. Особливо такою вона була, зокрема, наприкінці 60-х, коли вже лютував брежнєвський терор і переслідувалися українські патріоти. Але і в той тривожний час Григорій

Порфірович розповідав про так званих “неокласиків”. Він особливо докладно зупинявся на їхньому ідейному керівникові – Миколі Зерову, на його методах добору й способах перекладу творів античних авторів та інших відомих класиків європейських літератур. Ще іншим разом Григорій Порфірович детально повідомляв про М. Драй-Хмару, а після всіх у тому ж дусі і про творчий метод М. Рильського. Особливий інтерес завжди викликали доповіді про зарубіжних письменників і перекладачів, найперше й українських діаспорних. Бувало, виходить Григорій Порфірович, як завжди на кін чи до трибуни, хвилину-дві стоїть зосереджено, а потім повідомляє: сьогодні, мовляв, є потреба зупинитися бодай коротко на творчості й перекладацькій манері *відомого* поета й перекладача І. Костецького. Уся повна зала людей, крім його найближчих друзів і товаришів, засоромлено замовкає: ніхто не чув і нічого конкретно не знає про цього *відомого*, як виявляється, поета й перекладача. Григорій Порфірович найкоротше характеризує доробок цього найкраще йому відомого поета й переходить до аналізу його перекладів. Спочатку він зачитує український варіант 66-го Шекспірового сонета в більш ніж фривольному перекладі І. Костецького, в якому перекладач використовує різні шари просторічної лексики типу *скурвлена* та її подібну. Слухачі швидко створюють у своїй уяві приблизний творчий образ цього поета й перекладача дещо розгнужаної фантазії. Потім Григорій Порфірович наводить і пристойніші переклади І. Костецького, при цьому ніби між іншим повідомляючи, що власні твори й переклади І. Костецького побачили світ у Мюнхені чи в Нью-Йорку. І слухачам стає зрозуміло, хто такий цей Ігор Костецький.

Ще іншим разом Григорій Порфірович у тій же манері розповідає всім про письменника, поета й перекладача Василя Барку. Більшість присутніх знову чують уперше про це зовсім нове ім'я і також сором'язливо промовчують, аби не розкрити своє невігластво. Зрештою всі довідуються від Григорія Порфіровича, що цей Василь Барка – Василь Очерет, прозаїк, найвидатніший твір якого роман “Жовтий князь”. При цьому Григорій Порфірович тільки декому скаже, що це твір про голодомор 1932–1933 в Україні та що В. Барка ще й автор кількох поетичних збірок, перекладач творів Данте й Шекспіра (“Король Лір”) українською мовою. Наприкінці лекції Григорій Порфірович знову повідомляє, що твори В. Барки опубліковані в Німеччині та США.

Так само непомітно для багатьох слухачів було введено в коло перекладацьких інтересів і кількох інших, доти не відомих особистостей. Зокрема й особу такого цікавого літературознавця й тепер усім відомого перекладача поетичних творів різних західних літератур, як Яр Славутич. Після Яра Славутича Григорій Порфірович повідомляв і про деяких інших діаспорних діячів української культури та літератури. Зокрема про перекладачку Марію Скрипник і вперше про таку особливо цікаву письменницю й перекладачку творів українських письменників португальською та німецькою мовами, як Віра Вовк. До речі, Віра Вовк приїжджала в Україну десь у 1965 і 1967 роки, коли вже розпочалася чорна післяхрущовська реакція. Тоді, 1967 року, Григорій Порфірович улаштував зустріч із цією майбутньою лауреаткою Шевченківської премії 2007 року на вулиці Пушкінській на одному з горішніх поверхів у помешканні Ірини Стешенко. Пам'ятаю, неохоче говорилося про ситуацію в Україні. Ростислав Доценко більше мовчав, оглядаючись на старомодні м'які меблі, від яких було тіснувато в кімнаті, й сподіваючись, що за ними не наставлено кадебітських жучків. Ірина Стешенко, як господиня, довірливо й відверто вела розмову. Видно, вона добре знала заокеанську гостю, якій, як тоді сказала сама Віра Вовк-Селянська, пообіцяли продовжити візу на перебування в країні “перемігшого соціалізму”. Ініціативу в подальшій розмові з Вірою Вовк узяв на себе Григорій Порфірович, який запропонував гості перекласти твори деяких сучасних українських письменників португальською мовою. Йшлося, наскільки пам'ятаю, про твори Василя Симоненка, Ліни Костенко, Григора Тютюнника й Б. Харчука. Віра Вовк-Селянська спокійно сприймала ті поради, вочевидь погоджувалася з пропозиціями Григорія Порфіровича (чи не сприяли

ті поради, зрештою, й перекладам, за які Віра Вовк отримала найвищу українську літературну премію рівно через 41 рік). Влаштувати такі й подібні зустрічі в тодішньому СРСР із представниками “капіталістичного Заходу”, а тим більше з представниками української діаспори було, зрозуміло, надто ризиковано, оскільки кожна людина “з-за бугра” була під підозрою й обов’язково під пильним наглядом “органів”. Але Григорій Порфірович був відважним патріотом України, він широко вболівав за долю української літератури, за вихід її на світову арену через переклад і тому влаштував такі зустрічі, хоч сам був під постійним наглядом “компетентних”. Мені завжди здавалося, спостерігаючи за Григорієм Порфіровичем, що його енергії не було кінця, він працював, працював і працював. Регулярно і вправно проводив довгі й змістовні засідання секції, до якої переважно йому самому доводилося найбільше готуватися, встигав майже завжди у встановлений ним самим термін повичитувати взяті напередодні чи за кілька днів раніше від аспірантів, докторантів або від членів секції статті, яких часом набиралося стільки в його всім пам’ятному колись жовтому, а в ті роки вже тьмяно-коричневому ремінному портфелі, що він часом буквально “тяг” його за собою, перехиляючись то на один, то на другий бік. А соільки за ним щоразу ходила ціла гирилиця перекладачів та надокучливих науковців-початківців, то й не дивно, що часто-густо важко було вловити час, аби переговорити з ним навіть у справах секційної роботи, тому що біля нього було аж надто “завізно”. Тож, аби перекинутися словом, доводилося його ловити безпосередньо перед початком засідання або коли він прямував із кону (з-за столу чи від трибуни). Часто йому не давали спокою навіть у ті дні, коли він приїздив у своїх особистих справах з передмістя до Києва.

За роки керівництва секцією перекладачів Григорій Порфірович, завдяки своїй невтомній і безкорисливій, але цілеспрямованій праці патріота, зумів об’єднати навколо Спілки багато найкращих перекладачів українською та з української мови, яка зазнавала тоді, в 60–70-ті, щодалі більше утисків і погромів з боку російських комуношовіністів та їхніх українських прислужників типу щербицьких та іже з ними. При цьому Григорій Порфірович ніколи відверто й прозоро не виступав із якимись войовничими або осуджуючими промовами на захист української мови. Він тонко, але переконливо показував це своїми безкомпромісними діями, коли захищав право використовувати весь арсенал автохтонної української лексики, а при потребі й діалектних слів чи архаїзмів, якщо це вимагав художній контекст. У цьому Григорія Порфіровича повністю підтримували такі великі перекладачі, як М. Лукаш, А. Перепада, з деякими застереженнями – Є. Попович, письменники М. Шумило, Б. Антоненко-Давидович, до якого Григорій Порфірович ставився з особливою повагою, але, відчувалося, як до рівного. Той, завжди сидячи в середнім ряду під внутрішньою стіною, розповідав співбесідникам здебільшого про події історичного минулого України. Наприклад, він відверто й авторитетно заявляв, що Богдана Хмельницького отруїли підіслані царем шпигуни, коли гетьман уже зрозумів хибність свого кроку з підписанням Переяславської угоди і задумав вирватися з того ярма. Вперше від цього мужнього письменника-патріота ми почули і про історичну перемогу гетьмана І. Виговського над російською армією під Конотопом 1659 року, про що писав, як наголошував Б. Антоненко-Давидович, і російський історик С. Соловйов. Цю подію Антоненко-Давидович повторив мені принагідно і вже так, щоб побільше людей почули про неї, і в Київському оперному театрі, де ми випадково зустрілися, сидячи в ближніх рядах партеру. Так Б. Антоненко-Давидович доповнював виховання київської творчої молоді в спротиві совським догмам про “злиття націй” та про створення “єдиного савецького народу”, а точніше – про остаточне звершення запланованої повної русифікації всіх “менших” народів. Б. Антоненко-Давидович, як і деякі історики, мистецтвознавці, горнувся до перекладачів художньої літератури, тому що переклади вибраних ними творів були далекі від багатьох тодішніх наших рідних, створених на принципах “соціалістичного реалізму”, від яких уже нудило українських (та й не тільки українських) читачів.

Наприкінці 60-х – на початку 70-х почалося знову переслідування проукраїнської інтелігенції, найбільше активістів руху шістдесятників. Григорія Порфировича раптом відсторонили від керівництва секцією. На його місце справді мудрі керівники Спілки поставили не меншого патріота, хоч і партійну людину, Микиту Михайловича Шумила. Цей письменник і перекладач творів російської літератури був не менш здібним організатором, ніж до нього Григорій Порфирович. Він так само душею вболівав за долю української мови й України взагалі, проте йому бракувало широти філологічних знань, найперше знань чужоземних літератур. І тому деякі проблеми перекладознавства випадали з його поля зору, не знаходили вирішення. Одне слово, він не був таким глибоким і всебічно ерудованим та винахідливим, цілеспрямованим і дипломатичним, як Григорій Порфирович, який пройшов десятирічну школу іспитів-випробувань у сталінських концтаборах. Одночасно почалося й ціле довге десятиріччя продовжувалося безпідставне цькування групи “Кочура й Лукаша”, до яких “примкнули” й Анатолія Перепадю. Їхні “прибічники”, які були позбавлені права захищати свої наукові погляди й переконання, що ґрунтувалися в основному на працях і досвіді західних теоретиків та практиків художнього перекладу, починаючи від Е. Доле, Дж. Драндема, А. Тайтлера та Й. Гердера. Ці принципові положення, що виносилися й обговорювалися на секції перекладачів, і були сприйняті Київськими перекладачами та редакторами видавництва перекладної літератури, що були зацікавленими учасниками тодішніх гарячих дискусій. Найактивнішими і впливовими з-поміж них тоді вже були М. Лукаш, Борис Тен, С. Попович, Д. Паламарчук, Ю. Лісняк, Р. Доценко, П. Соколовський і, звичайно ж, А. Перепадя, В. Гримич, І. Ющук та ін. Вони у своїх доповідях та аналізах кращих зразків перекладів рекомендували постійно дотримуватися (і це схвалювалося одностайно) таких обов’язкових правил / принципів відтворення, зокрема для прозових творів:

1. Перекладати прозовий (як і поетичний) твір лише з оригіналу. Отже, перекладач мусив належно володіти мовою першотвору.
2. Повністю віддавати сюжетний зміст і повноту колізій оригіналу.
3. Зберігати, але не на шкоду мові перекладу, синтаксичні особливості тексту першотвору.
4. Віддавати / зберігати стиль і жанр дискурсу першотвору.
5. Віддавати стилістичні особливості тексту першотвору.
6. Передавати в перекладі легкість (чи навпаки) викладу і сприйняття першотвору читачем.
7. Зберігати / передавати прагматичну авторську орієнтацію першотвору тощо.

Найголовнішими вимогами до перекладу поетичних/віршованих творів ставилися і схвалювалися як обов’язкові такі:

1. Відтворення поетичної форми / архітектоніки вірша. Тобто, відтворювати катрени катренами чи, як у “Божественній комедії” Данте, терцини – терцинами тощо.
2. Відтворення римованих форм вірша римованими, білих віршів – білими, а вільного вірша / верлібру – верлібром.
3. Відтворювати метрику першотвору (ямби – ямбом, хорей – хореем і т. н.).
4. Відтворювати характер римування (послідовне, перехресне тощо).
5. Зберігати образність першотвору, його прагматику та ін.

Навіть побічний аналіз перерахованих вимог, що ставилися до поетичного перекладу на засіданнях секції перекладачів у середині 1960-х показує, що вони збігаються в основному з вимогами М. Зерова 1920-х років. Отже, і пропоновані вимоги фактично вже ставилися, хоча й не були всіма сприйняті у свій час. Принаймні ставилися вони нашим класиком поетичного перекладу М. Рильським та іншими теоретиками перекладу. Тож саме завдяки організаторському талантові й науковій та літературознавчій ерудиції Григорія Кочура секція перекладачів СП України стала теоретичним полем, де вдруге, уже в другій половині 20-го сторіччя, передові принципи художнього перекладу реалізувалися кращими перекладачами

іншомовних творів українською та українських художніх творів іноземними мовами. Саме так слід розглядати діяльність Григорія Кочура та його послідовників у 60-ті й 70-ті роки минулого сторіччя.

У руслі веденої секцією боротьби за достовірний український художній переклад Григорій Кочур виносив на секційне обговорення переклади творів М. Лукаша, Бориса Тена, вже виконані за згаданими принципами. Зокрема аналізувалося й відтворення художніх засобів змісту й форми “Божественної комедії” Данте українською мовою відомим перекладачем Є. Дроб’язком, а також переклад Шекспірового “Короля Річарда III” Борисом Теном. Аналіз перекладів драматургічних творів чудово виконувала колишня акторка харківського театру “Березіль” Ірина Стешенко. На таких зразкових на той час перекладах виховувалася молода генерація українських перекладачів, які йшли на зміну старшій, випробуваній через переслідування й концтабори, але не зломленої е своїх переконаннях перекладацької еліти в українській літературі. Григорій Кочур, аналізуючи переклади поетичних творів українською мовою, попри високі вимоги до відтворення специфіки художніх творів, ставив також обов’язкові вимоги до відтворення образності й естетичних аспектів оригіналу. Особливо вимогливим він завжди був до добору зарубіжних поетів і тематики тих творів, що перекладалися українською мовою. Григорій Кочур уникав так званих “революційних” (у компартійному розумінні) поетів. Аналізуючи поетичні переклади М. Зерова, М. Драй-Хмари, Я. Славутича й інших кращих майстрів, Григорій Кочур наголошував на відтворенні евфонічних елементів – асонансів, дисонансів, кольористики, музикальності, їхньої художньої образності. Та все ж одним із головних завдань поетичного перекладу Кочур уважав передачу наявної в оригіналі сили засобів будити в читача ті самі емоції, що й оригінал. Цією настановою він і сам керувався, перекладаючи твори П. Верлена, П. Валері, Дж. Кінса. А добирав він твори найвидатніших поетів національних літератур. Так, зокрема, з російської літератури Григорій Кочур перекладав найкращі твори Пушкіна, Лермонтова, Блока, Фета, Пастернака; з білоруської – Я. Купали, Я. Коласа, М. Танка, А. Гілевича; з азербайджанської – С. Вургуна, з латиської – Райніса, з литовської Майроніса, з єврейської – Гофштейна, з грузинської Г. Табідзе та ін.

Цікавим є і його добір інших західних авторів та їхніх творів для перекладу й ознайомлення наших читачів. З англійськомовних, крім Шекспіра, Григорій Кочур обрав твори Дж. Байрона, Г. В. Лонгфелло. Не міг, звичайно, оминати Григорій Кочур і блискучих італійських поетів, найперше Ф. Петрарку, Дж. Леопарді і навіть Дж. Родарі. За тим самим суворим принципом цей перекладач добирав і твори античних поетів, яких він у роки своєї молодості перекладав не без впливу свого славетного натхненника і вчителя М. Зерова. Зокрема поетичні твори С. Сафо, П. Овідія та ін. Можна було б ще назвати деяких поетів з інших національних літератур, твори яких перекладалися Григорієм Кочуром. Проте, мабуть, легше назвати західні й ближні південні та східні літератури, з яких він не перекладав. Це, наприклад, албанська, китайська, японська чи індонезійська, до яких у Григорія Кочура з різних об’єктивних причин не дійшли руки. Зате він сповна віддавав належне всім провідним поетам західних літератур: грецькій, іспанській, французькій, данській, німецькій, угорській (Ш. Петефі) й особливо західнослов’янським, найперше польській (А. Міцкевич, Ю. Словацький, Ю. Тувім, М. Ружевиц), чеській (П. Безруч, В. Незвал, В. Дик, К. Гаман, Й. Гара, Й. С. Маха), словацькій (Л. Коллар, П. Гвездослав, Л. Новомеський та ін.), а також болгарській, сербській та іншим літературам.

Крім того, Григорій Кочур перекладав найкращих поетів грузинської літератури, прозові твори з чеської та словацької літератур. Він також є автором літературознавчих праць, відгуків на різні наукові праці дисертантів і пошукачів. Крім того, Григорій Кочур надав безліч доброзичливих консультацій і порад аспірантам (і не тільки), науковцям, письменникам і поетам. Причому робив він це охоче, намагаючись допомогти перспективним дослідникам, з яких потім виростили кандидати й доктори наук, письменники й поети, вправні перекладачі.

Коли він приїздив з Ірпеня до Києва, його завжди ловили багато очікуючих, тому зустрічі ділового характеру безпосереднім працівникам Спілки чи друзям він інколи призначав навіть у помешканнях своїх друзів – М. Лукаша чи І. Стешенко. Там найчастіше відбувалися і конфіденціальні зустрічі, на яких обговорювалися й підписувалися різні популярні в ті дні петиції, протести і звернення до урядових та різних партійних органів. Сходилися часом на зустріч із Григорієм Кочуром і відомі згодом особистості. Пам'ятаю, одного разу я застав у М. Лукаша високого, порівняно з низеньким Г. Кочуром та трохи сутулим і худорлявим господарем, стрункого, спокійного та розважливого Івана Світличного, який потім за кілька років став для всіх зразком стійкості й мужності в боротьбі за права українців та їхньої рідної мови на своїй батьківщині.

У першому своєму помешканні М. Лукаша (у будинку письменників), де мені неодноразово доводилося бути, найчастіше обговорювалися за участю Григорія Кочура поряд із питаннями перекладу домінуюче тоді мовне питання, власне становище української мови під натиском брудної хвилі русифікації, повального витіснення української мови та літератури з вищих навчальних закладів і катастрофічного скорочення шкіл з українською мовою навчання в містах і селах України. Другим, а часом і першим питанням, зрозуміло, завжди стояло питання поетичного перекладу, власне його стану, перспектив розвитку й підвищення його мистецького рівня. Пам'ятаю, як схвилював М. Лукаша негативний відгук вірних друзів із Німеччини на його відчутно українізований переклад творів Гарсія Лорки. Григорій Порфірович, завжди будучи вірним другом Лукаша, не намагався втішати Миколу, тому що бачив справедливість окремих зауважень загалом прихильно налаштованих рецензентів. Тому він відреагував на дещо спантеличеного товариша досить нейтрально. Власне він відверто так нічого й не сказав, коротко підсумувавши: “Що ж, є і така думка”. Тимчасом Лукаш реагував досить бурхливо, незважаючи на те, що побажання німецьких друзів були цілком справедливими і в більшості випадків загалом були тими самими, що їх висували проти цього перекладу й домашні критики, які також закидали Лукашеві надто відверте “одомашнення” Лорки. Проте Микола Лукаш явно не погоджувався з критикою і вголос заспокоював себе: “Хай навіть усі кажуть, що переклад невдалий, але якщо Іван Вирган (відомий харківський поет – І. К.) ужає, що йому переклад сподобався, – я вірю йому”. На ці Лукашеві слова, зрозуміло, ніхто нічого не відповів.

Проте найбільший внесок Григорій Порфірович Кочур усе ж зробив у теорію художнього перекладу. Зокрема в остаточне встановлення принципів достовірного перекладу поетичних і прозових творів у повоєнний час. Цих найголовніших принципів дотримувалися такі видатні майстри художнього перекладу, як М. Лукаш, Борис Тен, І. Стешенко, Є. Попович, Є. Дроб'язко, Ю. Лісняк, Р. Доценко, В. Митрофанов, О. Терех та ін. Саме завдяки Г. Кочурові, його самовідданій і, можна сказати, звитяжній у прямому розумінні праці як керівника секції перекладу у спілці письменників України постала школа однодумців-фахівців найвищого рівня. Причому не тільки власне перекладачів, але й редакторів перекладних творів у Київських видавництвах, де редагувалися переклади художньої літератури. Завдяки діяльності Г. Кочура відповідно поставала і нова, вимоглива критика перекладної літератури, яку всесторонньо підтримував журнал “Всесвіт”, що публікував переклади, зроблені тільки безпосередньо з оригіналів, до того ж тільки такі, що раніше ніколи не публікувалися українською мовою. Тож, Григорій Порфірович Кочур посідає видатне місце в утвердженні принципів достовірного перекладу в Українській історії середини 60-х початку 70-х років ХХ сторіччя.

Публікації Корунця І. В.

Художні та інші переклади англійської та італійської мов

1. Мулк Радж Аланд. Оповідання (Зб.). – К. : Держ. в-во худ. л-ри, 1956 (співавт.).

2. Джованні Верга. Історія осла Святого Йосифа. Повість. – К. : Держ. в-во худ. л-ри, 1957.
3. Пригоди Мазетто в жіночому монастирі та інші новели. – К. : Держ. в-во худ. л-ри, 1957.
4. Діти Італії (3б.). – К. : Дитвидав, 1958 (співавт.).
5. Дж. Радарі. Подорож Голубої Стріли. – К. : Дитвидав, 1959.
6. Альберто Моравія. Сім оповідань // Всесвіт. 1960.
7. Дж. Тріз. Маленькі втікачі (з англ.). Повість. – К. : Веселка, 1968.
8. Дж. Ф. Купер. Слідопит. – К. : Веселка, 1972.
9. Оскар Вайлд. Хлопчик-Зірка. – К. : Веселка, 1979.
10. Артур Кларк. Колиска на орбіті. – К. : Веселка, 1988.
11. Італійські Народні казки. – К. : Веселка, 1986.
12. Дві італійські казки (у збірнику). – К. : Веселка, 1989.
13. Дж. Радарі. Джельсоміно в країні брехунів (повість). – К. : Веселка, 1992.
14. Волт Дісней. Великий дитячий словник. – К. : Веселка, 1993.
15. Пауло Фрейре. Педагогіка душі. – К. : Веселка, 2003.
16. Оскар Вайлд. Щасливий принц. Казки й оповідання. – Львів : Ла Піраміди, 2008.

Перекладознавчі та українознавчі праці (англійською та українською мовою)

1. Теорія і практика перекладу. – К. : Рад. школа, 1968.
2. Теорія і практика перекладу : підручник. – Вінниця : Нова Книга, 2005.
3. Нарис історії західноєвропейського та українського перекладу. – К. : ВЦ КНЛУ, 2000.
4. Вступ до перекладознавства. – Вінниця : Нова Книга (2000, 2003, 2005).
5. Порівняльна типологія англійської та української мов (1996, 2000, 2005).
6. Джек Лондон. – К. : Знання, 1976.

Перекладознавчі і літературознавчі статті

1. Реалістичне відкриття Рима // Всесвіт. – 1960. – № 9.
2. Книга про братерство і єдність // Всесвіт. – 1959. – № 12.
3. Зразок філологічного перекладу (про “Декамерон” Лукаша) // Вітчизна. – 1965. – № 8.
4. Vita Nova та її переклад українською мовою // Всесвіт. – 1967. – № 11.
5. Українська мова у США й Канаді // Мовознавство. – 1968. – № 2.
6. Із десяти мов світу. (Про п-ди чужозем. л-ри в Україні) // Всесвіт. – 1965. – № 6.
7. Іноземна філологія в Україні // Всесвіт. – 1971. – № 7.
8. “Іноземна філологія” 1964–1970 // Мовознавство. – 1972. – № 2.
9. І форма, і зміст // Всесвіт. – 1972. – № 10.
10. Михайло Коцюбинський французькою // Всесвіт. – 1973. – № 3.
11. Нове дослідження з проблем перекладу (Коптілова) // Всесвіт. – 1973. – № 4.
12. Великий гуманіст (про Арісто) // Радянське літературознавство. – 1974. – № 10.
13. Англо-український словник (рецензія) // Мовознавство. – 1975. – № 3.
14. Відображення метафоричної образності в поетичних перекладах // Радянське літературознавство. – 1975. – № 12.
15. Fata Morgana (рецензія п-ду англ. мовою) // Всесвіт. – 1977, № 6.
16. Andrij Halovko (рецензія на п-д ром. “Бур’ян”) // Всесвіт. – 1977, № 12.
17. Данте мовою Шевченка // Вітчизна. – 1979. – № 1.
18. Оскар Вайлд і його казки (передмова) – К. : Веселка. – 1979.
19. П’ятдесят випусків “Іноземної філології” // Всесвіт. – 1979. – № 12.
20. Переклад поетичної трагедії та рівні його аналізу // Теорія і практика перекладу. – 1980. – № 6.
21. Л. Малерба і його фантастична повість-казка в українському перекладі (передмова). – К. : Веселка. – 1980.

22. Збереження логіки поетичного образу в перекладі (Збірки статей). – Суми, 1981.
23. І читацьке серце відгукнеться (Григор Тютюнник англ. мовою) // Всесвіт. – 1988. – № 2.
24. Українське художнє слово для англomовного світу (рівень перекладу худож. творів) // Всесвіт. – 1985. – № 8.
25. Романіст світової слави (про Дж. Ф. Купера) // Радянське літературознавство. – 1989. – № 9.
26. Проза Т. Шевченка в новому англійському перекладі // Вітчизна. – 1989. – № 5.
27. Найновіші переклади поем І. Франка англійською мовою. Ukraine, 1989 (англ. мовою).
28. Дж. Ф. Купер в українських перекладах. Ukraine, 1989 (англ. мовою).
29. Романіст світової слави // Радянське літературознавство. – 1989. – № 9.
30. Франкова поема в англomовному світі (рівень їх перекладу) // Слово і Час. – 1990. – № 4.
31. Важливий об'єкт перекладу (рос. мовою) // Зб. праць. – Ташкент. – 1991.
32. Переклад українських власних назв // Мовознавство. – 1993. – № 4.
33. Проти спотворення українських назв (у перекладах) // Зб. статей. – Вінниця, 1994.
34. Принципи і способи перекладу українських власних і географічних назв англійською мовою. // Зб. статей. – Львів, 1999.
35. Переклад і освоєння романських літератур і культур в Україні. – Київ, 1996.
36. Розрізнення термінів “адекватний переклад”, “еквівалентний переклад”. – К. : МУ, 2000.
37. Періодизація етапів розвитку українського перекладу. – К. : МУ, 2000.
38. Артюр Рембо мовою Шевченка // Всесвіт. – 2002. – № 5.
39. Просодійні елементи як об'єкт відтворення в перекладі // Всесвіт. – 2004. – № 9–10.
40. Біля витоків українського перекладознавства // Всесвіт. – 2008. – № 1–2.
41. Доместикація як засіб збагачення національних мов і літератур // Всесвіт. – 2012. – № 5–6.
42. Микола Лукаш як людина і перекладач // Всесвіт. – 1989. – № 3.
43. У щирому поклоні його світлій пам'яті // Збірник “Наш Лукаш” . – 2012. – № 2.

Ще понад 50 статей перекладознавчого змісту / тематики, статті до ЛЕ. Разом понад 100 найменувань. Крім цього, ще внутрішні рецензії на переклади в колишньому Держлітвидаві та “Веселці” упродовж 60–80 років минулого сторіччя.

ПРОБЛЕМА АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ТИПИ МІЖМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

Ніконова В. Г.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто поняття “міжмовна мовленнєва кореляція” як ключове для художнього перекладу; запропоновано типологію міжмовних мовленнєвих корелятивів і продемонстровано процедуру їх визначення. Явище кореляції на міжмовному рівні досліджується на матеріалі трагедії В. Шекспіра “Гамлет” і її російськомовних перекладів XIX–XX ст.

Ключові слова: міжмовна мовленнєва кореляція, художній переклад, корелятив.

The article explains the notion of “inter-lingual speech correlation” as the key to a literary translation. The typology of inter-lingual speech correlates is proposed; the procedure for their determination is demonstrated. Russian 19th–20th centuries’ translations of William Shakespeare’s “Hamlet” are used to study the phenomenon of correlation at cross-language level.

Key words: inter-lingual speech correlation, literary translation, correlate.

Явище кореляції розглядалося в ряді праць зі стилістики (І. М. Астаф'єва, І. Т. Головкіна, В. А. Кухаренко та ін.), граматики (Г. А. Вейхман, В. Г. Гак та ін.), лексикології (О. С. Ахманова, В. А. Храменкова і ін.), фразеології (В. Л. Дащевська, В. П. Жуков, О. В. Кунін та ін.) та інших лінгвістичних дисциплін. У теорії перекладу проблема міжмовної мовленнєвої кореляції як така не ставилася, хоча фактично вирішувалася при встановленні міжмовних відповідностей між елементами мови оригіналу (переважно лексико-семантичними) і засобами мови перекладу (див. праці Л. С. Бархударова [1], В. Н. Комісарова [7; 8] та ін.). Визнаючи першорядну важливість максимального збігу змісту оригіналу і перекладу, більшість дослідників розглядають еквівалентність та адекватність перекладу оригіналу як основну ознаку й умову перекладу, що відрізняє його від інших способів передачі змісту іншомовного тексту: реферату, анотації, переказу та ін. Оскільки адекватність (“повнозначність”, “еквівалентність”) є умовою перекладу, а досягнення адекватності при перекладі художнього тексту має свою специфіку, завдання перекладача полягає в тому, щоб якомога точніше визначити цю умову.

Мета статті – розглянути явище кореляції на міжмовному рівні як спосіб досягнення адекватності при перекладі художнього тексту. Зазначена мета зумовлює розв’язання таких **завдань**: 1) розкрити специфіку перекладу художнього тексту; 2) розглянути поняття “міжмовна мовленнєва кореляція” як ключове для художнього перекладу; 3) запропонувати типологію міжмовних мовленнєвих корелятивів і продемонструвати процедуру їх визначення.

Матеріалом для аналізу слугують монолог Гамлета *To be or not to be* з трагедії В. Шекспіра “Гамлет” і його сімнадцять перекладів російською мовою, зроблених протягом XIX–XX століть.

Художній (літературний) переклад, який виділяється в теорії перекладу поряд із послівним (буквальним або підрядковим) перекладом слів іноземного тексту в тому порядку, в якому вони трапляються в тексті, і дослівним перекладом, який прагне до максимально близького відтворення синтаксичної конструкції і лексичного складу оригіналу, передає думки оригіналу у формі правильної літературної мови. Художній переклад як вид перекладу, що функціонує у сфері художньої літератури, є інструментом культурного освоєння світу, спрямованим також на розв’язання історико-літературних завдань.

Проблемами художнього перекладу літературних творів займалися багато лінгвістів, мовознавців, перекладачів, видатних письменників і поетів. Теоретичні аспекти художнього перекладу розглядалися у працях Л. С. Бархударова [1], С. Ф. Гончаренка [3], Р. П. Зорівчак [5],

Ю. М. Караулова [6], В. Н. Комісарова [7; 8], В. В. Коптілова [9], І. В. Корунця [10; 11], Т. С. Некряч [13], А. В. Федорова [17] та ін. Всі вони відзначають особливу специфіку літературних творів, яка значно ускладнює роботу перекладача. Іншою проблемою художнього перекладу є творча індивідуальність перекладача, яка часто стає причиною множинності перекладів. Перекладна множинність як категорія художнього перекладу [12] може виявлятися як на рівні перекладу окремих слів і словосполучень [2], так і на рівні перекладу цілих текстів, тобто різних перекладів того самого художнього тексту [18]. Вияв творчої індивідуальності перекладача, а також вплив різних екстралінгвальних чинників сприяють тому, що різні переклади того самого художнього тексту стають самостійними художніми творами [14].

Питання про роль особистості перекладача в художньому перекладі завжди викликає гостру полеміку в теоретиків перекладу [4, с. 99–103], суть якої може бути виражена думкою В. С. Виноградова, який вважає, що вплив індивідуальності перекладача небажаний, але неминучий [2, с. 66], і зауваженням А. В. Федорова, який стверджує, що “об’єктивність перекладу і сильна індивідуальність перекладача не тільки сумісні, але і припускають одне одного” [17, с. 326].

Історія художнього перекладу – це історія боротьби двох напрямів: з одного боку, – буквалістський переклад, коли перекладач виступає як безпристрасний ремісник, сумлінно копіює оригінал, а з другого, – вільний переклад, який відтворює “дух” оригіналу за допомогою “букви” перекладу. Перекладач не вільний від власного художнього “я”, тому в перекладі відбувається певна переоцінка цінностей, що відповідає духу поетичного світу перекладача. Ведуться численні суперечки про те, яким повинен бути художній переклад – якомога точнішим або якомога природнішим. Чому перекладач повинен бути більш вірним – “букві” або “духу” оригіналу? Загальноприйнятих критеріїв ступеня правильності художнього перекладу немає й досі.

У лінгвістичній літературі поширена думка про те, що поняття еквівалентності не може бути єдиним для художнього перекладу. В кожному окремому випадку ступінь смислової спільності визначається низкою об’єктивних і суб’єктивних факторів і не може бути однаковою або заданою заздалегідь для всіх перекладів. Ці відмінності є основою для виділення рівнів і видів еквівалентності. В. Н. Комісаров, наприклад, говорить про п’ять типів еквівалентності між оригіналом і перекладом залежно від ступеня смислової спільності, яку допускають мовні особливості текстів, що перекладаються [7, с. 59–97].

Наявність еквівалентності при перекладі припускає наявність відношень взаємної зумовленості між оригіналом і перекладом на будь-якому рівні: на рівні мовних одиниць (слів і усталених словосполучень) і на рівні мовленнєвих утворень (вільних словосполучень, пропозицій і фрагментів тексту). Ці відношення між операційними перекладацькими одиницями в тексті оригіналу та їхніми іншомовними відповідниками в тексті перекладу можна розглядати як корелятивні, а іншомовні відповідності – як міжмовні мовленнєві кореляти. В теорії перекладу кореляцію розуміють як співвіднесеність елементів тексту оригіналу з елементами тексту перекладу.

Зіставлення інформаційних компонентів у семантичних структурах елементів тексту оригіналу з їхніми міжмовними мовленнєвими корелятами виявляє різний ступінь їхньої смислової спільності. Відношення тотожності, подібності або відмінності між семантикою іншомовних лексичних одиниць і їхніх корелятів у перекладі зумовлює різні типи корелятивних відношень між ними, що дозволяє виділити різні типи міжмовних мовленнєвих корелятів, а саме: корелят-еквівалент, корелят-аналог, корелят-варіант, смисловий корелят і нульовий корелят.

Корелят-еквівалент установлюється в разі, якщо смислова спільність між одиницями оригіналу та їхніми відповідниками в мові перекладу є максимальною, тобто вони повністю

тотожні як у плані змісту, так і в плані вираження. Наприклад, кореляти-еквіваленти словосполучення *the oppressor's wrong* – НЕПРАВДА ПРИТЕСНИТЕЛЯ (Ав.), НЕСПРАВЕДЛИВОСТІ УГНЕТАТЕЛЯ (М. М.) – відповідають лексико-семантичним варіантам у семантичній структурі слів-компонентів оригіналу (рис. 1):

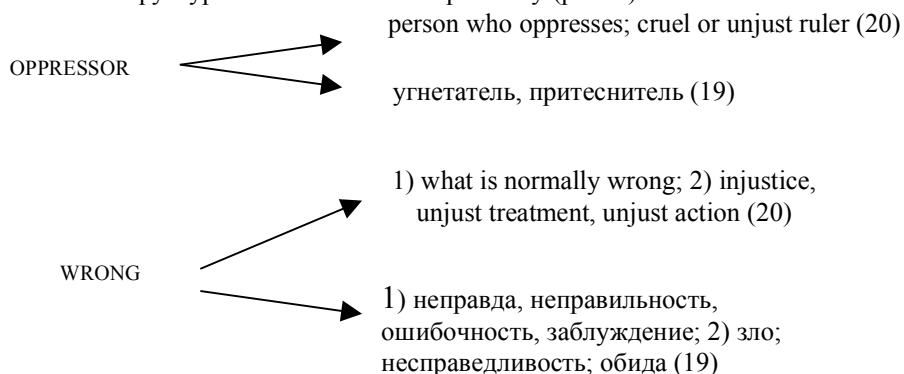

Рис. 1. Кореляція лексико-семантичних варіантів в оригіналі і в перекладі за допомогою корелята-еквівалента

Отже, під корелятом-еквівалентом розуміємо міжмовний мовленнєвий корелят, функціонально рівноцінний і комунікативно рівнозначний оригіналу, який тотожно відтворює компонентний склад, структурно-синтаксичну організацію і семантику оригіналу в акті мовної комунікації (про процедуру виокремлення різновидів корелята-еквівалента – абсолютного корелята-еквівалента і відносного корелята-еквівалента див. [15]).

Корелят-аналог виділяється в разі, якщо корелят висловлює зміст, аналогічний оригіналу. Встановлення відношень аналогічності базується на понятті синонімії в широкому розумінні цього явища, тобто синонімами вважаються слова, які виражають те саме поняття, тотожні або близькі за своїм значенням і відрізняються один від одного або відтінками денотативного значення, або стилістичним забарвленням (і сферою вживання), або одночасно обома названими ознаками. Відношення аналогічності між іншомовним елементом і його міжмовним мовленнєвим корелятом зумовлені наявністю відношень синонімії між лексико-семантичними варіантами в семантичних структурах лексичних одиниць, зіставлених в оригіналі і в перекладі. Прикладом корелятив-аналогів можуть слугувати кореляти метонімічно переосмисленого словосполучення *the insolence of office* з компонентом *insolence*, семантична структура якого представлена такими лексико-семантичними варіантами (рис. 2):

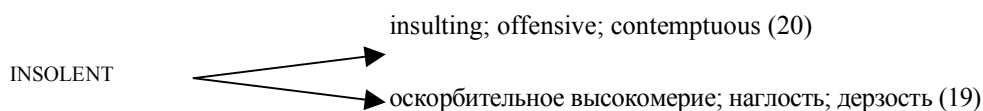

Рис. 2. Кореляція лексико-семантичних варіантів в оригіналі і в перекладі за допомогою корелята-аналога

Корелятами-аналогами, співвіднесеними з тропом *the insolence of office*, є такі: НАДМЕННОСТЬ властью облеченных (Меск.), властей БЕССЪЯДИСТВО (К. Р.), ЗАНОСЧИВОСТЬ властей (Люз.), СПЕСЬ властей (Рад.), НАДМЕННОСТЬ власть имущих (Б. П.).

Підкреслені компоненти корелятив є ідеографічними синонімами лексико-семантичних варіантів у семантиці слів-компонентів словосполучення *the insolence of office* – “высокомерие” і “наглость”, оскільки утворюють із ними синонімічні ряди: ВЫСОКОМЕРИЕ, высокомерность,

гордість, надменність, важність, спесь, спесивість, кичливість, чванство, чванливість, барство, амбіція, заносчивість, зазнайство, гонор (21, с. 98); наглість, бесстыдство, бессовестность, беззастенчивість, бесцеремонність, развязність (21, с. 236).

Отже, під корелятом-аналогом розуміємо міжмовний мовленнєвий корелят, функціонально рівноцінний і комунікативно рівнозначний оригіналу, який аналогічно відтворює всі аспекти значення оригіналу за допомогою синонімічних засобів мови перекладу в акті мовної комунікації (про процедуру виокремлення різновидів корелята-аналога – ідеографічного корелята-аналога і стилістичного корелята-аналога див. [16]).

Корелят-варіант визначається разі, коли між зіставляваними елементами в оригіналі і перекладі існують відношення семантичної варіативності, тобто будь-який компонент значення (денотативно-сигніфікативний або конотативний) лексичної одиниці в оригіналі не має відповідника в перекладі. Залежно від компонента значення, що не відтворюється в перекладі, розрізняємо референтний корелят-варіант і конотативний корелят-варіант. Наприклад, авторська метафора *who would bear the whips and scorns of time* співвідноситься з референтними корелятами-варіантами, у семантиці яких відбуваються зміни в референтній віднесеності, що спричиняє звуження та конкретизацію значення: КТО БЫ ПЕРЕНЕС ОБИДЫ, ЗЛОБУ СВЕТА (Пол.), КТО Б ЗАХОТЕЛ СНОСИТЬ СУДЬБЫ ВСЕ БИЧЕВАНЬЯ И ВСЕ ОБИДЫ СВЕТА (Заг.), КТО СНЕС БЫ БИЧЕВАНЬЯ И НАСМЕШКИ ЛЮДСКОЙ ТОЛПЫ (Ав.), КТО Б СТАЛ ТЕРПЕТЬ СУДЬБЫ НАСМЕШКИ И ОБИДЫ (К.Р.). Відношення варіативної відповідності між тропом *who would bear the whips and scorns of time* та його референтним корелятом-варіантом КТО СНЕС БЫ БИЧЕВАНЬЯ И НАСМЕШКИ ЛЮДСКОЙ ТОЛПЫ (Ав.) показано на рис. 3.

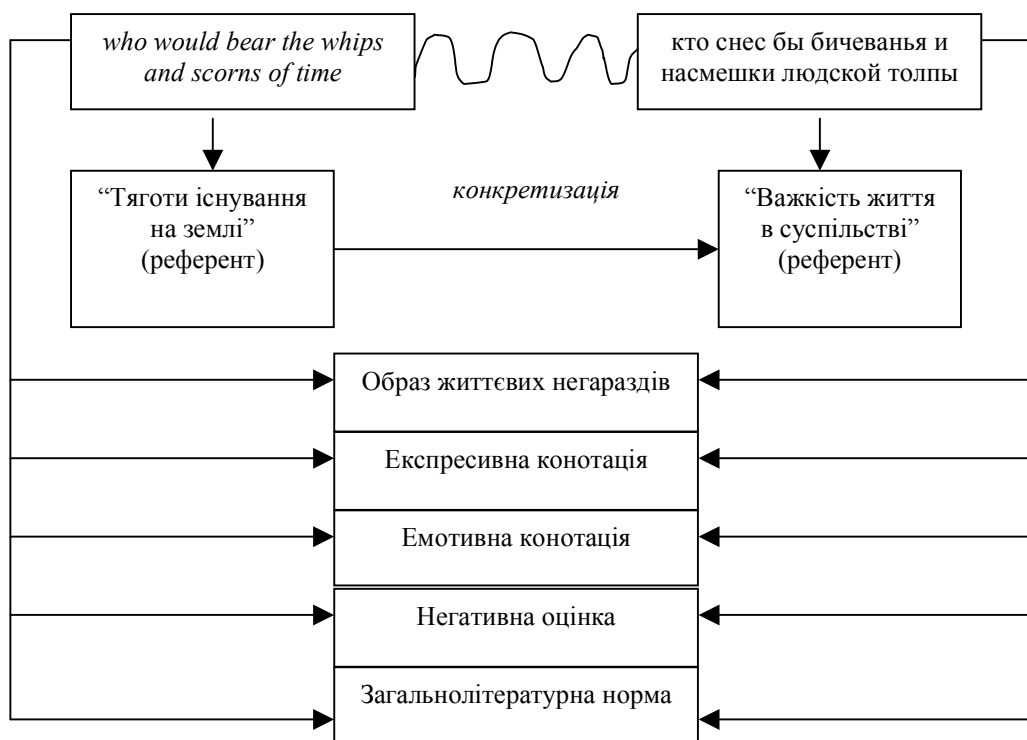

Рис. 3. Варіативна відповідність семантики оригіналу і референтного корелята-варіанта

Отже, під референтним корелятом-варіантом розуміємо міжмовний мовленнєвий корелят, функціонально рівноцінний і комунікативно рівнозначний оригіналу, але невідповідний йому за лексичним складом через іншу референтну співвіднесеність в акті мовленнєвої комунікації.

Смисловий корелят характеризується найменшим ступенем відповідності оригіналу в лексичному складі і структурно-синтаксичній будові. Корелят передає фактуальну інформацію (основний зміст) оригіналу, втрачаючи при цьому образність і конотації іншомовного висловлення. Збереження основного змісту оригіналу, тобто його денотативно-сигніфікативного аспекту значення із втратою компонентів конотативного значення може бути проілюстровано такими прикладами: *the pangs of despised love* – ЗАБЫТАЯ ЛЮБОВЬ (Крон.), *to grunt and sweat under a weary life* – ИЗНЕМОГАЯ ПОД ТЯЖКИМ ГНЕТОМ (Гн.), *the spurns that patient merit of the unworthy takes* – ПРЕНЕБРЕЖЕНИЕ К ЗАСЛУГАМ (Меск.), *the native hue of resolution is sicklied o'er with the pale cast of thought* – МОГУЧАЯ РЕШИМОСТЬ ОСТЫВАЕТ ПРИ РАЗМЫШЛЕНИИ (Гн.).

Між смисловим корелятом і його іншомовними відповідниками є різні типи формально-логічних відношень: протиставлення, рівнозначності, контрадикторності, підпорядкування та ін., що слугує показником того, що при перекладі зберігаються ті поняття, за допомогою яких відбувається ідентифікація комунікативної ситуації засобами мови перекладу. У результаті комунікативна інтенція оригіналу відповідає комунікативному ефекту перекладу. Відношення рівнозначності між авторською метафорою *to shuffle off this mortal coil* і її смисловим корелятом ДУХ БЕСТЕЛЕСНЫЙ (Гн.) показано на рис. 4.

Рис. 4. Передача основного змісту оригіналу смисловим корелятом

Отже, під смисловим корелятом розуміємо міжмовний мовленнєвий корелят, який передає основний предметний зміст оригіналу і втрачає конотативні значення в акті мовленнєвої комунікації.

Нульовий корелят – це відсутність у тексті перекладу мовних / мовленнєвих відповідників іншомовного елемента. Причини появи нульових корелятів можуть бути різними, а саме: скорочення тексту оригіналу перекладачами, які підлаштовували текст для полегшення сприйняття зі сцени; спрощення важких для розуміння фрагментів оригіналу; компресія тексту перекладу з метою досягнення еквілітарності (точної відповідності кількості рядків в оригіналі і перекладі); жертвування смислом заради збереження еквіритмії тощо. Однак, якими б не були причини появи нульових корелятів, їхня наявність має негативний вплив на переклад.

Таким чином, вивчення різних перекладів художніх текстів з інваріантним сюжетним змістом, що належать до різних авторів і різних історичних епох, дозволяє простежити, як різні чинники впливають на переклад, роблячи його новим, самостійним твором, а не дзеркальним відображенням оригіналу.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 172 с.
3. Гончаренко С. Ф. Поэтический перевод и перевод поэзии: константы и вариативность / Сергей Филиппович Гончаренко // Тетради переводчика. – М. : МГЛУ, 1999. – Вып. 24. – С. 108–111.
4. Гудий К. А. От оригинала к переводу: проблема взаимодействия автора и переводчика / Кристина Александровна Гудий // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. науч. конф. (г. Москва, май 2012 г.). – М. : Ваш полиграфический партнер, 2012. – С. 99–103.
5. Зорівчак Р. П. Словесний образ в художньому перекладі / Роксолана Петрівна Зорівчак // “Хай слово мовлено інакше ...” : ст. з теорії, критики та історії художнього перекладу / упоряд. В. Коптілов. – К., 1982. – С. 51–65.
6. Караулов Ю. Н. Лингвокультурное сознание русской языковой личности. Моделирование состояния и функционирования / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Азбуковник, 2009. – 336 с.
7. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 154 с.
8. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
9. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посібник / Віктор Вікторович Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
10. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 512 с.
11. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 448 с.
12. Левин Ю. Д. К вопросу о переводной множественности / Юрий Дмитриевич Левин // Классическое наследие и современность. – Л. : Наука, 1981. – С. 365–372.
13. Некряч Т. Є. Через терни до зірок : труднощі перекладу художніх творів : для студ. перекладацьких ф-тів вищ. навч. закл. : навч. посіб. / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 512 с.
14. Никонова В. Г. Художественные тексты с инвариантным сюжетным содержанием как проблема художественного перевода (на материале русских переводов трагедии В. Шекспира “Гамлет”) / Вера Григорьевна Никонова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія”. – Вип. 9. – Одеса, 2014. – С. 159–163.

15. Никонова В. Г. Типы межъязыковой речевой корреляции: коррелят-эквивалент (на материале русских переводов трагедии В. Шекспира “Гамлет”) / Вера Григорьевна Никонова // Одеський лінгвістичний вісник : Науково-практичний журнал. – Вип. 4. – Одеса, 2014. – С. 182–188.
16. Никонова В. Г. Типы межъязыковой речевой корреляции: коррелят-аналог (на материале русских переводов Шекспира) / Вера Григорьевна Никонова // Наукові записки. – Вип. 136. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2015. – С. 22–28.
17. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Андрей Венедиктович Федоров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 344 с.
18. Чайковский Р. Р. Неисчерпаемость оригинала: 100 переводов “Пантеры” Р. М. Рильке на 15 языков / Р. Р. Чайковский, Е. Л. Лысенкова. – Магадан : Кордис, 2001. – С. 179–198.

Словники і довідкова література

19. Англо-русский словарь [Текст] : 53000 слов / В. К. Мюллер. – М. : Рус. яз., 1992. English-Russian Dictionary: 70 000 слов и выражений / В. К. Мюллер ; отв.ред. Е. Б. Черкасская. – 15-е изд., стер. – М. : Сов. энциклопедия, 1971.
20. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – Longman : Oxford University Press, 1982. – 1037 p.
21. Александрова З. Е. Словарь синонимов русского языка; Под ред. Л. А. Чешко. – 5-е изд. – М. : Русский язык, 1986.

Джерела ілюстративного матеріалу

22. Шекспир У. Гамлет Избранные переводы / Сост. А. Н. Горбунов. – М. : Художественная литература, 1985. – 703 с.
Ав. – переклад Д. В. Аверкієва (1895),
Б.П. – переклад Б. Пастернака (1940),
Гн. – переклад П. П. Гнедича (1892),
Заг. – переклад М. А. Загуляєва (1861),
Крон. – переклад А. Кронеберга (1844),
К.Р. – переклад К. Романова (1899),
Лоз. – переклад М. Лозинського (1933),
Меск. – переклад А. Месковського (1889),
М.М. – переклад М. Морозова (1954),
Пол. – переклад М. Польового (1837),
Рад. – переклад А. Радлової (1937),
Hml – Shakespeare, W. Hamlet // The Complete Works of William Shakespeare. – In 12 vol. – N.Y. : The University Society, 1899. – Vol. 11. – P. 25–159.

ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ СЛОВЕСНОГО МИСТЕЦТВА

Білоус О. М.

Державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка м. Кропивницький

Перекладачі зіштовхуються щоденно з необхідністю передати різні виражальні засоби, вжиті у вихідному тексті, частіше, ніж може здатися на перший погляд. Практично кожний текст містить ті чи інші тропи, фігури мови чи інші засоби додання виразності висловленню, що становлять особливу функцію мовних одиниць – стилістичну.

Ключові слова: метафора, експресивна лексика, переклад, стилістична функція.

Every day translators face the necessity to render different expressive means, used in the original text, more often than it may seem. Practically every text includes different tropes, figures or other expressive means that make a peculiar function of the language units – a stylistical one.

Key words: metaphor, expressive language units, translation, stylistical function.

У багатьох працях з перекладознавства феномен метафори традиційно розглядається з погляду лінгвістики, тобто як окремих лінгвістичний феномен, що є досить складною проблемою для перекладу здебільшого в літературних і біблійних текстах [2, с. 229–234; 11, с. 281].

Посилений інтерес до метафори був спричинений свого часу статтею американського вченого-перекладознавця М. Дагута [10] *Can “metaphor” be translated?* – Чи можна перекласти “метафору”? Для М. Дагута метафора – це *“an individual flash of imaginative insight”* – “індивідуальний спалах образного розуміння”, і головний її аспект – “шокуюча” дія на читача. Метафора – це культурно специфічний продукт найвищого ступеня креативного порушення семантичних правил мовної системи. При перекладі текст (ТП) повинен зберегти “шокуючу” дію, якою була наділена метафора в тексті оригіналу (ТО), але якщо при цьому будуть порушені лінгвістичні та культурологічні фактори, тобто в тексті перекладу не будуть відтворені пов'язані з текстом оригіналу культурний досвід та семантичні асоціації, тоді, на думку М. Дагута, метафору не можливо перекласти [10, с. 21–33].

Дискусія щодо можливості перекладу метафори не втратила **актуальності** і сьогодні. Перекладачі зіштовхуються щоденно з необхідністю передати різні виражальні засоби, вжиті у вихідному тексті, частіше, ніж може здатися на перший погляд. Практично кожний текст містить ті чи інші тропи, фігури мови чи інші засоби додання виразності висловленню, що становлять особливу функцію мовних одиниць – стилістичну. Найбільш характерною одиницею, що виконує цю функцію, є метафора [9, с. 38]. З тих часів, як Арістотель дав перше визначення метафори, науковий інтерес до цієї проблеми не спадає [1; 2; 4; 8; 9; 12; 13; 14], адже цей мовний елемент, що несе образне навантаження, володіє специфічними рисами функціонування при досить малій амплітуді відхилення від “нормальних” мовних одиниць. Це закономірно віддзеркалюється як на характері їх сприйняття, так і на виборі засобів, які застосовує перекладач для міжтекстових трансформацій різного рівня. Дослідження цього аспекту перекладу, особливо в галузі літератури, де образність мови виявляється найбільш глибоко і яскраво, позитивно діє на розширення перекладацького інструментарію [4, с. 67–68]. Таким чином, **об’єктом** нашого дослідження є метафора як засіб вираження експресивності в текстах оригіналу та перекладу, а **предметом** – її функціонування в системах сучасних української та німецької мов та специфіка її перекладу. **Матеріалом** дослідження стали тексти оригіналу українською та перекладу німецькою мовою оповідання М.М. Коцюбинського “Сон”. **Завданнями** є:

– дослідити особливості перекладу метафоричних одиниць як засобу вираження експресивності у художньому творі;

– визначити способи перекладу метафори та розглянути особливості їх використання при перекладі німецькою мовою.

У численних перекладознавчих публікаціях збереження метафори мови оригіналу розглядалося, з одного боку, як ідеал, з другого – як проблема. Наприклад, на думку німецького вченого В. Коллера, переклад метафори суперечить еквівалентності, тобто в конкретних перекладах численні метафори залишаються не відтвореними. Таке твердження він доводить статистичними дослідженнями, за результатами яких 2/3 метафор тексту оригіналу перекладаються метафорами, але при цьому один вид метафори замінюється в перекладі іншим, так, у середньому, лише половина метафор перекладаються як стилістично дієві, тобто зі збереженням експресивності впливу, для передачі якого в метафорі тексту перекладу важливо зберегти психологічне напруження, а саме – осягнення роздвоєності її планів і прозорості образів, які викликає той чи інший емоційний вияв [14, с. 106].

Щодо нашого вибору тексту для аналізу, то він зумовлений тим, що експресивна та емоційно-оцінна функції метафори найкраще виявляються в текстах художньої літератури, а згідно з теорією П. Ньюмарка, за межами літературного тексту така метафора взагалі не існує, і якщо під час перекладу художнього тексту ця функція втрачена, то і текст втрачає свою належність до літературного твору чи художнього стилю, в чому з ними важко не погодитися. Крім того, в мові оповідання М. Коцюбинського “Сон” метафори займають помітне місце. Із 8108 слів 744 (9,2 %) ужиті метафоризовано. У тексті перекладу налічується 10257 слів (така розбіжність зумовлена насамперед використанням у німецькій мові артиклів) і приблизно 706 (7 %) слів ужито з переносним значенням.

Ми проаналізували текст оригіналу і текст перекладу, використавши методи статистичних досліджень та накладення структур, аби визначити формальну відповідність та мати загальне уявлення щодо адекватності перекладу. Результати подано в таблиці статистичних підрахунків:

Назва виду метафори	Текст оригіналу (укр.)	Текст перекладу (нім.)
Персоніфікація	34 %	34 %
Субстантивна метафора	22 %	23 %
Дієслівна метафора	20 %	19 %
Ад’єктивна метафора	14 %	16 %
Стерта метафора	7 %	6 %
Синестезія	3 %	2 %

Наведені результати вказують на деякі розбіжності, які ми вважаємо незначними, оскільки навіть добре володіючи формальними перекладацькими прийомами, прекрасно орієнтуючись у соціокультурних реаліях мови оригіналу, ми все одно неспроможні передати образний світ твору без втрат, адже, як справедливо наголосив Ю. М. Лотман, “...поза структурою художня ідея немислима. Дуалізм форми і змісту має бути замінений поняттям ідеї, що реалізує себе в адекватній структурі і не існує поза цією структурою. Замінена структура донесе до читача й іншу ідею” [6, с. 64]. Одразу зазначимо, що дзеркальне перенесення авторської структури в мову перекладу звичайно неможливе. Причина полягає в етновних, національно-культурних, діахронних та інших аспектах перекладацької діяльності, і це положення загальноновизнане. Однак співучасть в ідейному задумі автора твору і добір максимально адекватних засобів для його втілення не можна не визнати основною метою художнього перекладу. Тому, на нашу думку, перекладачеві вдалося досягти адекватності з найменшими втратами, незважаючи

на те, що 37 % метафор були або замінені іншими видами метафор, іншими тропами, а іноді і взагалі випущені, або була змінена граматична структура речення тексту оригіналу, та головну проблему, на нашу думку, все ж становить втрата експресивності метафорою. Розглянемо окремі приклади перекладу.

Насамперед нашу увагу привернули метафори-персоніфікації, яких, як зазначено в таблиці, у тексті оригіналу найбільше. Ми встановили, що кілька таких метафор посідають у тексті центральне місце і поєднуються з іншими зі схожою образністю.

Найпоширеніший спосіб перекладу метафор-персоніфікацій у творі “Сон” – це повний переклад (приблизно 73 %): “Вона простягла руку на море, а **полин зантував** на її чорній одежі срібні малюнки”¹. (с. 85); “*Sie wies mit ausgestreckter Hand auf das Meer, und der Wermut bestickte ihr schwarzes Kleid mit Silbermuster*” (S. 231).

Але в деяких випадках перекладачеві не вдалося зберегти форму, хоча експресивність при цьому не була втрачена, наприклад: “Між деревами в наметах рудого листу, щось пахло непевно, **осіннє небо нудьгувало** понад бульваром, і все те сіре, слизьке, убоге – **ворони** вкрили сіткою крил, **засіяли** грубим, скрипучим **криком**” (с. 79); “*Die gelben Blätterhaufen zwischen den Bäumen strömten einen sonderbaren Geruch von unbestimmter Natur aus, der Spätherbsthimmel hing wie Langweile über dem Boulevard, und all das Graue, Schlüpfrige, Jämmerliche hüllten die Raben in das Netz ihrer schwarzen Flügel und erfüllten die Luft mit ihrem heiseren Gekräch*” (S. 224).

У наведеному прикладі метафору-персоніфікацію “осіннє небо нудьгувало” (тобто осіннє небо сіре, а сірий колір асоціюється з нудьгою) було замінено на порівняння, а для компенсації експресивності додано прикметник “schwarz”, який асоціюється з сумом і печаллю. У цьому разі, за теорією П. Ньюмарка, маємо справу із застосуванням паралельного називання метафоричних основ через лексичні та структурні розбіжності мови оригіналу та мови мети, тоді як потрібно зберегти вихідний образ, що чудово вдалося перекладачеві.

Ще один приклад лексичних розбіжностей двох мов та перекладацького рішення цієї проблеми спостерігаємо в цьому самому реченні: “ворони засіяли криком” – цю метафору можна означити як індивідуально-авторську персоніфікацію, що спричинить у дослівному перекладі неясність, тому в таких випадках, як наголошує один із теоретиків українського художнього перекладу [5, с. 15–16], перекладач має адаптувати текст і полегшити його сприйняття, що ми й спостерігаємо: слово “засіяти” можна перекласти німецькою: “festlegen” або “säen”, але жодне з них не підходить, оскільки як перше, так і друге мають семантичну ознаку “засіяти поле, сіяти насіння” і використовуються в словосполученнях на зразок: *Samen festlegen, den Weizen säen*. Те саме стосується і ще одного подібного прикладу: “І здається, що коли б він вирвався звідти, воно, може б, лишилось позаду нього, **засунане криком ворон...**” (с. 80); “*Es dünkt ihn, dass diese Frage, vom Rabengekrächz übertönt, hinter ihm bliebe, wenn es ihm gelänge, sich von hier loszureißen*” (S. 225).

Неважко відзначити лексичну розбіжність оригіналу і перекладу “наповнили повітря і заглушили”. Проте ми не можемо не погодитися з тим, що естетичний вплив перекладу має бути достатньо наближеним до ефекту оригінального тексту. Перекладачеві вдалося зберегти форму та ідею. Фонічні структури також передані вдало. Але найголовніше те, що вдалося знайти відповідники лексиці оригіналу, не порушуючи його образної змістовності. Пропоновані в перекладі лексичні заміни, в останньому прикладі також і заміна порядку слів у реченні мають характер динамічних еквівалентів, особливо слід наголосити на тому факті, що перекладач дотримується паралельного авторському напрямку метафоричного переносу.

Іншою стороною такого процесу адаптації можуть стати неминучі перекладацькі неточності при передачі авторських образних структур, а іноді і смислу. Порівняємо: “Тоді він зробив над собою зусилля, старався бути занадто уважним, обдумував слово, перш ніж мав сказати,

й порожнім оком, зверненим в глиб, зраджував скрите, затаєне в собі”. (с. 84); “*Da überwand er sich, zwang sich besonders höflich zu sein, überlegte jedes Wort, bevor er es aussprach und versuchte, mit einem leeren gleichgültigen Blick das zu verstecken, was er in seinem Herzen trug*” (S. 229).

Межі авторського образно-символічного поля досить розмиті, і влучне використання схожих, новоутворених значень не завжди можливе. Авторіві перекладу не вдалося емпіричним шляхом наблизити мікрообраз до рівня оригіналу та повністю зберегти лексичне оформлення. Питання досить суперечливе, але здається, що перекладач “не помітив” напрямку образної асоціації (у контексті оригіналу розповідається не про те, що герой намагався сховати те, що носив у серці, а про те, що, роблячи над собою зусилля, щоб не викрити скарбу своєї душі, він його зраджував). Тому, на нашу думку, краще було б перекласти цей уривок так: *...und durch all das und einen leeren, gleichgültigen Blick verriet er das, was in seinem Herzen verheimlicht wurde.*

Так чи інакше, обидва приклади свідчать на користь того, що значення, яке виникає під час метафоричної взаємодії, розширює своєрідну динаміку лексико-семантичних засобів перекладу та рамки формальних лексичних обмежувачів, вказуючи нам основний напрямок пошуку засобів, здатних замінити деякі елементи образної структури в перекладі.

Як було зазначено, метафоризація служить одним з активно вживаних засобів підсилення виразності й образності мови художнього твору. Суть індивідуальних авторських метафор полягає в тому, що для потреб художнього мовлення письменник змушує те чи те слово поєднуватися з іншими, розширюючи таким чином свою валентну рамку. Незвичність таких зв'язків і є джерелом найрізноманітніших образів. У мові оповідання “Сон”, крім простих, епітетних авторських метафор, знаходимо і розгорнуті. До простих можемо віднести: *безбарвна міська нудота – eintönige, farblose Langweile; скорботні міні волосся – die gramvollen Schatten ihrer Haare; нір'єл'єл' єд'єл' – das stahlblaue Meer; крик порожнє слово – leeres, nicht widerstandsfähiges Wort; резинові п'яти* в реченні: “*Ледве встигла проколювати повз них на резинових п'ятах, а вже Мартині цюки заляв густий рум'янець*” (с. 96). “*Kaum war sie auf ihren Gummiabsätzen an ihnen vorbeigeglitten, da wurde Marthas Gesicht vom flammender Röte übergossen*” (S. 243).

У виборі вдалого еквівалента виявляється майстерність перекладача. Німецький еквівалент “*Gummiabsätze*” не можна віднести до повністю вдалого, хоча наведені вище приклади можна назвати оптимальними аналогами.

У розгорнутих авторських метафорах використовуються асоціативні зв'язки, які мають більше прямих відповідників у німецькій мові. Крім того, відтворюючи їх, ми маємо більшу свободу вибору лексичних і морфолого-синтаксичних трансформацій. Це зумовлює загалом вдалі перекладацькі рішення: *закаменіла трагедія велетнів – die versteinerte Tragödie von Riesen*; а також у реченні: *... „вони блукали по безлюдних вулицях міста, серед диких садів маслин, сірих, з зігнутими колінами, з жилими руками-галузками, як раби, що каменіли на скривавленій маком землі.”* “*...wie sie da durch die menschenleeren Straßen der Stadt schlenderten, zwischen wilden Olivengarten, deren graue Bäume mit geknieten Knien und sehnigen, händeähnlichen Zweigen auf dem vom Mohn blutigen Boden wie versteinerte Sklaven standen*”.

Наступна за чисельністю категорія метафор, які трапляються в тексті, – це **субстантивні метафори**, наприклад: *музика крапель – Tropfenmusik; хвилі ночі – Wellen der Nacht; береги дня – Tagesufer*. Наведені приклади передано досить вдало, хоча в тексті трапляються випадки, коли динамічність образу відтворити не вдалося: “*В казанах ... важко гоїдала своє тіло вода...*” (с. 91). “*In den... Krügen schaukelte sich das Wasser gewichtig...*” (S. 237). Як видно, у перекладі відсутнє слово „тіло”, яке саме і надає оригіналові вищевказану динамічність.

Майже аналогічну ситуацію спостерігаємо і ще в одному прикладі, де причиною втрати реченням експресивності став лексичний незбіг структур двох мов, і хоч прямий переклад і неможливий, але перекладач вдало відтворив смисл: “До обіду спізнився, але ввійшов кроком легким і бистрим, з молодю лінією плечей, і був як не присутній” (с. 83) “*Zum Mittagessen verspätete er sich, trat jedoch leichten und raschen Schrittes ein, seine Haltung war jugendlich, und er schien verschlossen und unzugänglich*” (S. 229).

Трапляються випадки, коли субстантивна метафора виникає в тексті перекладу, хоч у тексті оригіналу вона відсутня, наприклад: “Вона мусила повторити своє питання, але він скванно закритися словом “нічого” (с. 84). “*Sie musste ihre Frage wiederholen, aber er versteckte sich rasch hinter einem “Nichts-Besonderes”*... (S. 229)

Перекладач випустив лексему “слово” і поєднав заперечну частку з іменником, чим додав простому “слову” матеріальності, особливої динамічності та посилив його значення і експресивність.

У тексті оригіналу наявний цілий ряд розгорнутих субстантивних метафор, які можуть утворювати ціле речення та створювати труднощі в перекладі. Розглянемо одну з них: “Марта чула в серці лід” (с. 94); “*Martha schien es, dass ihr Herz zu Eis werde*” (S. 241).

Перекладач застосував граматичну заміну простого речення на складнопідрядне (Objektsatz) і чудово відтворив як зміст, так і експресивність.

Наступний приклад є, на нашу думку, досить цікавим, оскільки в ньому наявна як субстантивна, так і ад’єктивна метафори у фразеологізмі: “Я знов був там... в далекому, теплім краю... Жінка зробила круглі й порожні очі, а він мусив їй нагадати про край, що колись промайнув, як казка, в його житті”. (с. 85); “*Ich war wieder dort... in jenem fernen, warmen Land...*” “*Die Frau machte große, runde Augen, und er musste sie an das Land erinnern, das einst märchenhaft in seinem Leben aufgetaucht und dann verschwunden war*” (S. 230).

До метафори “край” було застосовано повний переклад, що не викликає в нас особливого інтересу, а метафори у фразеологізмах заслуговують на увагу тому, що “... породжена художньою творчістю, метафора виживає тільки в тих вкрапленнях і фрагментах, які вона вносить у наше мовлення, – у прислів’ях, порівняннях, побрехеньках, фразеологізмах і т. д.” [1, с. 24].

Метафори у складі фразеологізмів відтворюються тими самими засобами, якими передаються взагалі, у наведеному вище прикладі та в наступному – це лексичні еквіваленти: “*Tu obrosła буденним, наче корою!* – кричав Антін” (с. 103); “*Du bist mit dem Alltäglichen wie ein Stein mit Moos bewachsen,*” *schrrie Antin*” (S. 251).

Зупинимося тепер докладніше на ад’єктивних метафорах, відсоток яких у тексті, хоч і незначний (ТО – 14 %; ТП – 16 %), однак процес перекладу їх досить цікавий і має певні особливості.

Ад’єктивні метафори належать до категорії предикативних, суть яких полягає в присвоєнні об’єкту “чужих” ознак [3, с. 75–76], наприклад, уживання прикметника *холодний* для характеристики людини, а прикметника *гострий* для характеристики зору, слуху, болю тощо. Метафори цього типу, як і явище метафоризації взагалі, ґрунтуються на порівнянні. Наприклад, *гострий зір* – це здатність розрізняти об’єкти в просторі з такою точністю, з якою гострий інструмент розділяє якийсь предмет на частини. Саме за принципом аналогії в семантичній структурі німецького слова *scharf* утворилося декілька метафоричних значень або лексико-семантичних варіантів, які реалізуються в синтаксичній моделі Adjektiv + Substantiv, наприклад: *scharfe Stimme* – різкий голос; *scharfer Schmerz* – гострий біль; *scharfer Wind* – різкий вітер. Словник сучасної української мови з меншою мірою деталізації подає 9 значень прикметника *гострий*, у тому числі 8 метафоричних. Цікаво відзначити, що більшість лексико-семантичних варіантів німецького слова *scharf* мають прями відповідники в українській мові.

За структурою розрізняють а) **метафори-епітети** (*er hat scharfe Stimme*); б) **метафори предикативи** (*seine Stimme ist scharf*), хоч, як відомо, вони взаємозамінні. Метафори-епітети належать до найчастіше вживаних і надзвичайно продуктивних елементів стилю, які, виконуючи різноманітні художньо-творчі завдання, несуть на собі чіткий відбиток індивідуальності митця. Вони виражаються прикметниками і ад'єктивованими дієприкметниками. У перекладі, беручи за основу теорію способів перекладу П. Ньюмарка, вони передаються: 1) метафорами-епітетами, вираженими прикметниками з різним ступенем відповідності за моделлю: Adj. S – Adj. S, а саме – прямими прикметниковими еквівалентами, прикметниковими еквівалентами того самого синонімічного ряду і прикметниками з іншим лексичним значенням; 2) шляхом морфолого-синтаксичних трансформацій, які при використанні різних частин мови у відповідних синтаксичних конструкціях дозволяють зберегти зміст і метафоричну образність.

Прямі прикметникові еквіваленти дозволяють зберегти в перекладі і зміст, і образність відповідних метафор оригіналу. Наприклад: *маломістечкові* *доми* (с. 79) – *kleinstädtischen Häuser* (S. 224); *матовий* *голос* (с. 79) – *matte Stimme* (S. 224); *золоте* *волосся* (с. 88) – *goldene Haare* (S. 234); *кривава* *рука* (с. 93) – *blutige Hand* (S. 240); *одинокі* *скелі* (с. 93) – *einsame Felsen* (S. 239); *ароматний* *прибіт* (с. 99) – *wohlriechende Brandung* (S. 247).

Подібних вдалих прикладів перекладу багато. Ми використовуємо еквіваленти-прикметники, що належать до одного синонімічного ряду за відсутності прямих відповідників, або якщо відповідні німецькі прикметники несполучні з означуваним словом. Наприклад, в українській мові немає прямих відповідників для всіх відтінків значень німецьких прикметників *kalt* і *kühl* на позначення поняття “холод”. Тому прикметник *холод* може передаватися прикметниками *kalt* і *kühl*, який має значення меншого ступеня холоду, що дозволить уникнути тавтології та зробити переклад більш яскравим, наприклад: “*Марта піднялась, штучно спокійна, холодна*” (с. 94); “*Martha erhob sich kühl, mit gekünstelter Ruhe*” (S. 240); “...на *холодних* тарілках чорніла печеня” (с. 94); “...auf den *kalten* Tellern zeichnete sich schwarz der Braten ab” (S. 240); “...*холодні* вікна” (с. 94) “...die *kalten* Scheiben” (S. 241); “...*холодні, безкінечні простору*” (с. 94); “...*kalte, endlose Ferne*” (S. 241).

Слід зазначити, що ці чотири прикметники М. Коцюбинський вжив на одній сторінці, щоб показати “холод” у взаємовідносинах між чоловіком і дружиною. Перекладач вдало застосував у першому випадку прикметник з меншим ступенем значення, чим підкреслив наростання конфлікту.

Ще один випадок асоціативного неспівпадання та лексичної несполучуваності спостерігаємо у двох наступних прикладах перекладу ад'єктивної метафори “*гостра цікавість*”:
“*Якась гостра цікавість притягала її увагу до тої людини...*” (с. 95); “*Eine unbezwingliche Neugier zog ihre ganze Aufmerksamkeit auf diesen Menschen...*” (S. 242); “...i *гостра цікавість* прикувала погляд її до цього чужого чоловіка” (с. 94); “...und eine unüberwindliche Neugier fesselte ihren Blick an diesen fremden Mann...” (S. 241).

Перекладач, не зупиняючись на лексичних втратах, вдало відтворив зміст і експресивність виразів. Друге речення, яке є більш динамічним, передане при перекладі теж повноцінно.

При перекладі деяких метафоричних прикметникових епітетів використовуються морфосинтаксичні трансформації типу: Adj. S – S: “*Молоде щось, свіже, не затонтане ще, жадоба нового, якоїсь краси...*” (с. 81); “*Das war etwas Junges, Frisches, Noch-nicht-Zertretenes, nach Neuem, nach irgendwelchen Farben Begieriges, das sich da regte...*” (S. 226).

Прикметники тексту оригіналу передані іменниками, але особливу увагу привертає поєднання в перекладі прийменника, заперечної частки й іменника (*Noch-nicht-Zertretenes*), що дало надзвичайної експресивності та оживило образ.

Ад'єктивні метафори в предикативному вживанні виконують практично ті самі мовно-стилістичні функції, що і метафоричні епітети, але у структурному плані в перекладі вони

мають більше прямих відповідників, ніж епітети, проте ступінь образності буває різним: *“Вона була свіжа і легша сьогодні...”* (с. 96); *“Sie sah heute frisch und beschwingt aus”* (S. 243).

На нашу думку, перекладач досить вдало дібрав еквіваленти: в першому випадку – це повний переклад, у другому – лексична заміна через незбіг значень слів у двох мовах, але образність повністю відтворена, прикметник “легша” перекладено еквівалентом *“beschwingt”* – “окрилена”, щоб не ввести читача в оману, тобто, щоб він не подумав, що жінка схудла чи щось подібне, поряд з тим, що автор оригіналу хотів сказати, що Марта не так як завжди переймалась життєвими дрібницями і вони не обтяжували її.

Наші спостереження показують, що ад’єктивні метафори, утворені на основі активних дієприкметників, відзначаються більшою образністю, ніж метафори на основі прикметника. Порівняйте: *“Похитала чорним пальтом, зацібнуним глухо од голови до ніг”* (с. 79); *“...den schwarzen Mantel fest zugeknöpft”* (S. 224); *“...викликаючи потім некучу тревогу”* (с. 82); *“...riefen nachher eine verzehrende Unruhe”* (с. 227); *“...дививсь оком на все невидючим”* (с. 83); *“...schaute auf alles mit abwesenden Blicken”* (S. 229); *“Анті́н прокину́всь якийсь інакший, весь заслу́ханий в собі”* (с. 83); *“erschien ganz in sich versunken”* (S. 229); *“...минаючи хаос поламаних скель”* (с. 86); *“...wir beugten uns über das Chaos des zerschmetterten Gesteins”* (S. 232); *“...білі вілли, залиті сонцем”* (с. 86); *“...die weißen, von der Sonne überstrahlten Villen”* (S. 232); *“...ішли межі стін, вишуканих блідими перами nanopomi”* (с. 91); *“sie gingen zwischen mit blassen Farnkrautfeder bestickten Wänden”* (S. 237).

Як показують наведені вище приклади, дієприкметники передаються здебільшого прямими відповідниками у структурному і образно-смысловому відношеннях, і лише деякі за допомогою лексико- та морфо-синтаксичних трансформацій.

Доречно зупинитися також на перекладі стертої метафори. Цей вид метафори, як ми вже зазначали, не створює для перекладача майже ніяких труднощів, оскільки більшість стертих метафор тексту оригіналу мають відповідники у мові перекладу, а перекладачеві потрібно лише знайти їх. Наприклад: *“Місяць ще не зійшов...”* (с. 99); *“Der Mond war noch nicht aufgegangen...”* (S. 246); *“І поволі, поки ріс місяць і блід, росли скелі і блідли...”* (с. 100); *“Während der Mond immer mehr zunahm und bleicher wurde, wuchsen auch die Felsen langsam und erblaften...”* (S. 247). Щодо останнього речення, то цікаво відзначити, що в українській мові дієслово “рости” вживається як у сполученні з іменником “місяць”, так і з іменником “скеля”, на відміну від німецької, де кожен іменник потребує іншого дієслова.

Розглянуті нами приклади свідчать, що метафоричну образність можна успішно відтворювати з різним ступенем наближення до оригіналу не лише за допомогою прямих лексичних еквівалентів, а й шляхом лексичних і морфолого-синтаксичних трансформацій та конкретних підтипів метафоричних переносів, які дають нам можливість правильно збагнути та усвідомити те, що хотів передати автор за допомогою вжитого зображального засобу, а потім правильно і ефективно відтворити мовою перекладу.

Між текстом оригіналу (М. Коцюбинський “Сон”) та текстом перекладу (“Der Traum” І. Грубер) стосовно до метафоричних одиниць існує деяка формальна невідповідність, підтверджена даними статистичного аналізу, яка в більшості випадків зумовлена передачею артиклів та лексичними і асоціативними розбіжностями мов, і лише в деяких випадках передачею емоційного та стилістичного забарвлення або динамічності метафор, що вказує на вдалість перекладу.

У тексті перекладу найчастіше варіюється лексична форма, але це варіювання обмежується твердими рамками авторського образного змісту, тим основним напрямком образної асоціації, вихід за межі якої веде до втрати в перекладі естетичної цінності або до її зниження.

Найменше труднощів у перекладі викликають стерті метафори, оскільки вони завжди мають еквіваленти в мові перекладу, крім тих випадків, коли вони оживають під пером письменника і набирають нових барв.

Індивідуально-авторські метафори зумовлюють поєднання слів, які раніше не могли пов'язуватися в силу своїх валентних особливостей, однак при їх відтворенні перекладач має більшу свободу вибору, що зумовлює вдалі знахідки.

Метафоричну образність та експресивність можна успішно відтворювати не лише за допомогою прямих лексичних еквівалентів, а й шляхом лексичних і морфолого-синтаксичних трансформацій.

Примітки

¹Тут і надалі цитуємо: Коцюбинський М. М. Твори (українською та німецькою мовами) / Пер. І. І. Грубер. – Дніпропетровськ : Січ, 2001. – 295 с.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) // Лингвистика и поэтика. – М., 1979. – С. 24–32.
2. Баран Я. А. Фразеологія: Знакові величини / Баран Я. А., Зимомря М. І., Білоус О. М., Зимомря І. М. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.
3. Березинський В. П. Епітет-метафора в перекладі з англійської мови // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища школа, 1983. – № 10. – С. 74–81.
4. Козлов А. Й. Авторская метафора в поэтическом переводе // Теорія і практика перекладу. – К. : Вища школа, 1993. – № 19. – С. 67–75.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : Навчальний посібник. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
6. Лотман Ю. М. Лекции по структуральной поэтике. – Тарту, 1974. – № 160. – С. 64–69.
7. Телия В. Н. Метафора в языке и тексте / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1988. – 174 с.
8. Ткаченко А. О. Мистецтво слова // Вступ до літературознавства / Правда Ярославичів. – 1997. – 448 с.
9. Bickerton D. Prolegomena to Linguistic Theory of Metaphor // Foundation of language. – Vol. V. – 1969. – № 1. – p. 62–75.
10. Dagut Menachem B. Can “metaphor” be translated? // Babel. – Vol. 22. – 1976. – № 1. – p. 21–33.
11. Mary Snell-Hornby u.a. Handbuch Translation. / Mary Snell-Hornby u.a. – 2., verb. Aufl. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1999. – 434 S.
12. Newmark P. The Translation of Metaphor // Babel. – Vol. 26. – 1976. – № 2. – P. 96–102.
13. Prunč E. Einführung in die Translationswissenschaft.-Band 1, erweiterte und verbesserte Auflage. – Graz : Institut für Translationswissenschaft, 2002. – 374 S.
14. Stolze Radegundis. Übersetzungstheorien: eine Einführung, 3 aktualisierte Aufl. – Tübingen : Narr, 2001. – 292 S.

A LEXICAL QUANTOR AS A MEANS OF RENDERING KNOWLEDGE IN TRANSLATION

Byalyk V. D.

*Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University,
Pennsylvania State University, USA*

У статті розглянуто проблему передачі знання при перекладі. Основну увагу приділено когнітивним аспектам мови як невід'ємної частини перекладацького процесу. Передача знання тісно пов'язана з культурним складником перекладу. У цьому зв'язку постає потреба визначити та науково обґрунтувати відповідний термінологічний апарат для використання в перекладознавстві, у якому лексичний квантор пропонується як один із термінів. Лексичний квантор передбачає передачу інформації про когнітивний процес навколишньої дійсності в рамках певного вербального механізму. План форми лексичного квантора відповідає лексемі, словосполученню чи фразі, водночас план змісту представляє інформацію як множину знання і концептів конкретних мовців. Це передбачає розкриття суттєвих рис лексичного квантора не тільки як лінгвістичного знака, але і як позначення культурного концепту у процесі перекладу.

Ключові слова: переклад, передача знання, лексичний квантор, мовний знак, когнітивний процес, концепт, культура.

The article dwells on the problem of knowledge rendering in translation. The major emphasis is laid on the cognitive aspects of language as an ingredient part of translation process. Translation knowledge is closely connected with the cultural constituent of translation. With the view of an appropriate terminological apparatus to be determined and scientifically well-grounded, a lexical quantor is suggested as one of the terms which might be used in Translation Studies. A lexical quantor implies the rendering of information about the cognitive process of the surrounding reality within the framework of a certain verbal mechanism. The plane of form of the lexical quantor corresponds to a lexeme, a word combination, or a phrase while its plane of content is represented by the information as a totality of knowledge and concepts of particular speakers. This perspective implies the disclosing essential features of a lexical quantor not only as a linguistic sign but also as a designator for the cultural concept it stands for in the process of translation

Key words: translation, translation knowledge, lexical quantor, linguistic sign, cognitive process, concept, culture.

Knowledge production and dissemination have long been of interest to scholars from various disciplinary backgrounds. Within the field of translation studies, the role of translation in the production, transmission and transformation of knowledge has been the focus of recent investigations by a number of research groups, including, but not limited to, the organizers of the 'Circulation of Academic Thought' Conference held in the University of Graz in 2015 and the research team under the guidance of Mona Baker, Professor of Translation Studies, Centre for Translation and Intercultural Studies, based at the University of Manchester undertaking the UK's AHRC-funded 'Genealogies of Knowledge' Research Project 2016 Ajou University, South Korea 12–14 January 2017, Manchester University Conference 7–9 December, 2017 and others.

The efforts of such groups have initiated an exchange of ideas regarding translation as a form of knowledge-making and the cross-cultural circulation of academic thought.

Evidently, this state of affairs requires the elaboration an appropriate terminological apparatus to elucidate the essence of translation knowledge across cultures in translation process, to identify the basic units in translation that disclose epistemological nature of translation and play an important role in knowledge rendering.

The objective of the paper is to suggest a lexical quantor as a possible translation unit to account for the translation knowledge, to outline its essential features both as a linguistic sign (in Peirce's tradition) and also as a designator for the cultural concept it stands for.

The term knowledge translation has emerged recently to describe a broader concept than knowledge transfer. The former includes all the steps between the creation of knowledge and its application. Rather than beginning at the point at which a message is to be delivered (as knowledge transfer often does), knowledge translation describes an active, multi-directional flow of information which begins at project inception. Partnerships, which are integral in knowledge translation, are encouraged among researchers (within and across disciplines), policy makers and managers and so on. Interactions and exchanges occur before, during, and after the project with the goal of developing research questions, setting a research agenda, and then determining actions. Knowledge translation draws on many disciplines to help close the gap between evidence and practice. This may include informatics, social and educational psychology, organizational theory, and patient and public education [16, p. 12].

The production and circulation of knowledge across temporal and cultural spaces is a well-established research theme among classicists and historians of political thought, ideas, science and medicine, but recent developments have opened up new perspectives on this area of study. The study of social knowledge flows has advanced our understanding of these transit processes in critical and productive ways. While earlier 'diffusionist' models of knowledge production and distribution were predicated on the ascendancy of European thought and science, and the treatment of other cultures as no more than producers of data to be collected, theorized and understood, emerging models of social knowledge foreground how the very process of circulation produces new knowledge and recognize the contribution of all actors and locations traversed by such flows over time. This development is particularly welcome at a time when the media of knowledge production and circulation, successively molded by the manuscript, print and electronic cultures, are being reconfigured in the digital culture of the 21st century. In this deterritorialized and decentralized arena of instantaneous knowledge production and circulation. Social movement and digital media scholars who advocate and practise alternative forms of political participation and collective forms of knowledge construction are therefore increasingly playing an important role in reconceptualizing these trajectories of knowledge production and contestation.

The contribution of translation to these processes across centuries and cultures has long been documented and studied. A significant body of research, often undertaken by scholars outside translation studies, has drawn on a range of case studies to show how concepts and values have been and continue to be renegotiated and transformed at specific historical junctures through processes of (re)translation, rewriting and other forms of mediation. But translation is becoming enmeshed in the study of knowledge production and circulation in new and exciting ways. New and powerful computerized tools promise to enable researchers to trace the genealogy and transformation of key concepts in the humanities and sciences across temporal and cultural spaces through translation. The explanatory power of translation as a key force driving the study of transformation and change, on the other hand, has led scholars in other areas of knowledge to use the concept 'as a bunch of culture' [10]. Translation, thus, is the way of rendering different types of knowledge across cultures, among which these types are most important:

– World / encyclopedic / background knowledge vs situational/contextual knowledge: this is a distinction between stored knowledge about the world and knowledge derived from the situation, or context. This distinction is especially relevant for the characterization of translation and interpreting, respectively, as these two activities allow different degrees of access especially to situational knowledge.

– World / encyclopedic / background knowledge vs linguistic knowledge: in particular cognitive science and artificial intelligence research distinguish between knowledge of the world we talk

about and knowledge about the language we use. This distinction is especially relevant in integrated models which intend to give a picture of the translation or interpreting process as a whole or of all the knowledge involved in producing or understanding a text.

– Extra-linguistic / non-linguistic knowledge vs linguistic knowledge: world and situational knowledge is sometimes also jointly referred to as extra-linguistic, or non-linguistic, knowledge in order to distinguish it from linguistic knowledge.

– Procedural knowledge vs declarative knowledge: from a different perspective, knowledge may be distinguished as to whether it is knowledge about how to do something (knowing how, e.g. how to translate or interpret) or whether it is knowledge about how things are (knowing that, e.g. what court levels the legal system in the source and the target cultures work with).

– Explicit vs tacit knowledge: human knowledge may be either conscious or, as such, directly accessible to the translator or interpreter (explicit knowledge), or unconscious and, as such, out of his/her reach (tacit knowledge). This distinction is particular relevant when choosing research methods in translation and interpreting studies. As for example much procedural knowledge is tacit knowledge, it cannot be elicited by asking the translator or interpreter what s/he does when performing the task. Instead, different ways of monitoring the process as it goes on must be applied, such as Think Aloud Protocols (TAPs) in translation, loggings of translators' keystroke behavior, or recordings of interpreters' speech production. On the other hand, explicit knowledge may simply be elicited through retrospective interviews with the translator or interpreter.

Internal vs external knowledge (systems): knowledge systems may be located in human minds, i.e. be systems of thought (internal knowledge systems), or they may be stored outside the human mind, for example in translators' databases (external knowledge systems). This classification is particular relevant for the distinction between human and machine translation: the former type of translation may draw on both internal and external knowledge systems, whereas the latter can only draw on external systems. These moreover have to be more explicit than systems used for human translation due to the restricted "cognitive" capacities of artificial intelligence systems used for computer translation. Also, the classification into internal vs. external knowledge is relevant when describing the different types of knowledge available to translators vs. interpreters: while translators have the possibility of drawing on externally stored knowledge during the task, interpreters can have virtually no recourse to external knowledge as stored for example in databases. Interpreters thus largely have to rely on internal knowledge – which, however, can be complemented with situational knowledge, to which they have better access than translators, as stated above [17, p. 2].

The borderlines between some of the above categories are clearly still rather fuzzy, and there is no consensus on exactly how to define them.

Translation generally deals with two major problems: the way of establishing correspondences between the source language and the target language and the way of creating a model (models) of translation activities. The terminological apparatus seems to be most important in this case. And many translation scholars, Korunets I. among them, realizing this importance tried to clarify different notions that translation studies operate. Korunets I. has made his tangible contribution to translation theory in the way of distinguishing and identifying its various basic notions [2; 3; 4]. However, still the question arises: what is to be considered as a unit of translation in the process of translation activity. Taking into consideration the discrepancies in the structural and semantic structures of different languages, we must admit that they result in a variety of ways of expressing the plane of content. This fact may be the reason for considering the unit of translation ranging from a letter (a phoneme) to a text segment or a text as a whole. This vision of the problem is closely associated with the linguistic aspect of translation. Evidently this aspect along with cultural, pragmatic and cognitive issues should be considered as the decisive one in determining the unit of translation. It seems quite reasonable to use the term which could embrace all these parameters. Moreover, translation is also viewed nowadays as a vehicle of rendering knowledge and culture.

In this article an attempt has been undertaken to fill in this gap by offering the term ‘a lexical quantor’ [12]. In this respect the task of paramount importance for us is to elucidate the nature and major characteristics of the term under discussion.

The very word-combination ‘lexical quantor’ implies its connection with linguistic phenomena (‘lexical’, i.e. associated with a word or vocabulary). Obviously, the second element of the word-combination (‘quantor’) may present some difficulties in its comprehension. Traditionally, this term – quantum (in the Ukrainian terminology ‘kvantor’) is used both in logic and linguistics. In linguistics it is understood as the words with quantitative semantics (‘everybody’, ‘some’, ‘few’, ‘many’, etc.), cardinal numerals in particular. In the world languages they are manifested by quantum pronouns and pronominal adverbs (‘everywhere’, ‘always’, ‘the whole’ etc. [see 7, p. 206].

This term is also frequently used in mathematical logic where it is treated as its symbol, a logic operation which gives a quantitative characteristic for a number of objects to which the expression belongs and which is the result of its application [8, p. 223].

Another encyclopedic source reads that the term (Lat. *quantum* meaning ‘how many / much’) is a logical equivalent of the words, such as ‘some’, ‘exists’, etc., operators that formalize in calculation of predicates the logical properties of these expressions [9, p. 570].

The latter definition focuses on the combination of both linguistic and logic understanding of the term. Thus, we may assume that this term may be viewed both as a philosophical (Q-1) and a linguistic one (Q-2). However, in this text it is suggested that it should be viewed somewhat differently. Here this term is rather a homonym of the previous two (Q-1 and Q-2) and is the result of blending of two words ‘quantum’ and ‘operator’ – ‘quantor’ (Q-3) meaning ‘an operator of the categorization of a language worldview which renders a certain quantum of relevant information about the surrounding world’. This approach justifies the usage of the term ‘quantor’ in English terminology as the existing words ‘quantum’ or ‘quantifier’ and ‘operator’ in the language may be considered the constituents of the suggested blending.

A lexical quantor implies the rendering of information about the cognitive process of the surrounding reality within the framework of a certain verbal mechanism. Thus, the lexical quantor represents a certain structure of knowledge (a priori and post priori) manifesting its epistemic characteristics and, being a part of a language system, may stand out as a cognitive verbal unit of language and speech. The epistemic character of this unit is quite evident and conforms to the structure of the language. The plane of form of the lexical quantor corresponds to a lexeme, a word combination, or a phrase while its plane of content is represented by the information as a totality of knowledge and concepts of particular speakers.

A lexical quantor may look akin with other long established terms in linguistics and general science sharing some features but still remaining different. Here, we mean first and foremost, the terms which have already been in wide use, such as an *informeme* [11] and *sapienteme* [1]. The term ‘informeme’ is used as a unit of information which is rendered in the information space of a Man and the Universe where the thoughts are the results of autogeneration process of the simultaneous input and output of huge torrents of informational and thinking waves (quanta of thoughts) [11, p. 172–173]. The ‘informeme’ is a constituent of the universal, the only informational think-and-see language as more than 95 % of information is perceived by people with their eyes. It is the eyes that perceive the information hundreds times quicker than ear channels [11, p. 175].

In this respect, the term ‘informeme’ may be viewed as hyperonym for the term ‘lexical quantor’; on the other hand, it may be viewed in terms of the informational model of the Universe which, in its turn, is an essential quality of the physical worldview and reflects the general conception and the informational reality of the nature as well as generalizes material, logic, hypothetic and other models of world formation [11, p. 144].

Thus, this term may be used for methodological purposes rather than as an instrument of a cognitive philological analysis. The notion of ‘informeme’ may enable penetrating into the essence of linguistic phenomena from the point of view of the cognitive process being accomplished by a man within the activity approach to the study of the phenomena of the surrounding reality disclosing the informational code of a man and the Universe.

The notion of ‘sapienteme’, introduced into linguistics by Yevgeniy M. Vereschagin and Vitaliy G. Kostomarov [2005], takes into account both the informational component and the linguistic status of a linguistic unit but is restricted to a linguocultural sphere of a certain ethnos. The genesis of a sapienteme is described as a process that starts from the most generalized idea which may be either devoid of nomination or may possess a composite and non-use character. Further this idea transforms into a notion which receives nomination in a national language. Some elements of a priori knowledge, so to say, are characterized by a vertical genesis, and their transition to a horizontal level is a contribution of the genius of a certain nation, its soul in cognition of visible and non-visible world.

This is vertical and horizontal on-going learning of the world by a man and then its transition, as we assume, within a certain non-verbal – verbal mechanism. Y. Vereschagin and V. Kostomarov suggest that this mechanism should be called ‘a sapienteme’ [1, p. 840].

The theory of a sapienteme is sufficiently grounded in a theoretical context and verified by evidential basis. It can hardly bid for universality as it is aimed only at one important but not comprehensive aspect of cognition – culture. On the other hand, these ideas are not quite new and we may agree with Yu. Stepanov that the term ‘sapienteme’ was preceded by the views of Karl Popper (from 1967 to 1979) when he spoke of ‘objective knowledge’, ‘epistemology without a cognizing subject’, ‘the third world as the world of objective knowledge’ [1, p. 1033; see also 5, p. 44], and the idea to describe the world of knowledge goes back as far as the times of Plato. However, this, in no way, diminishes the importance and topicality of the theory under consideration for linguocultural studies. A sapienteme being a verbal and non-verbal unit of linguocultural code differs from a lexical quantor. The latter takes into consideration a verbal manifestation of knowledge structure laying emphasis on both cultural and non-cultural factors and, thus, appears to be a verbalized segment of the categorization of the language worldview. So, here the term ‘lexical quantor’ is a hyperonym to the term ‘sapienteme’. Similarly to sapienteme a lexical quantor possesses a complicated structure incorporating various types of information among which there’s a tangible portion of cultural information.

Another attempt was undertaken by A. Chesterman to establish a meme as a unit of translation [13].

Memes are roughly defined as units of cultural transfer – as elements of culture that spread much like genes but via non-genetic means: they, so to speak, leap from brain to brain via imitation [17, p. 4].

In sum, the contribution by A. Chesterman focuses on the spread of knowledge, and key concepts are knowledge management and procedural knowledge in translation practice [17, p. 5].

The term was proposed and first used by Richard Dawkins, in his book *The Selfish Gene* (1976) [14], although the actual concept is older, going back at least to Plato’s Ideas.

Information is commonly thought of as being somehow static, passive, not necessarily true or justified, often atomistic, often irrelevant, value-free, easily digitizable. Some traditional conceptions of knowledge seemed a bit like this too, as fed into traditional school systems [17, p. 23].

More recent conceptions of knowledge are rather different, based on more interactive and constructivist theories of learning. Knowledge is understood to have a personal dimension as well as an objective one (cf. objectivist vs. individualist conceptions of knowledge). Knowledge requires adequate justification, evidence; it is linked to emotions and values; it is based both on empirical perception and on rational thought; it takes into account of change and patterns of change; it involves actively knowing, building knowledge structures; it is holistic rather than atomistic. Some knowledge is closely linked to action, to skill, to knowing how (procedural knowledge) [17, p. 24].

Still, we must admit that the usage of Chesterman's meme as a translation unit, first and foremost, refers to culture though there's some reference to knowledge, this isn't dominant in his theory.

A lexical quantor has some advantages in this respect as it aims to reveal within the knowledge constituent all other aspects pertaining to different types of information about the concept. It also renders pragmatic, ideological, political, economic, and other types of information. This converts a lexical quantor into a cultureme, pragemme, ideologeme, politologeme, economeme respectively in the process of realization of the knowledge structures which this lexical quantor contains. This assertion may be illustrated as follows:

$Q >qi, Q >qe, Q >qpr, Q >qp, Q >qc$ etc., where

Q – a lexical quantor

qi – quantor-ideologeme

qe – quantor-economeme

qpr – quantor-pragemme

qp – quantor-politologeme

qc – quantor-cultureme etc.

On the other hand, a lexical quantor may be considered as a linguistic sign which serves to exteriorize the thought. 'Semiotics studies the production, transmission, exchange, and interpretation of messages consisting of one or more signs', according to the words of Gorlee D. [15, p. 11]. So, evidently, it has much common with translation and cognitive linguistics in general. This fact is very often underestimated by the scholars but it should be included if we speak of terminological apparatus of translation studies.

The combination of the linguistic (lexis) and the extra-linguistic (information, mind) in a lexical quantor makes it possible to reflect the surrounding reality in its spatial and temporal entity. This entity is reflected both in a language consciousness of a speaker and linguistic units of different types and levels.

The linguistic unit embodied in a lexical quantor may be represented by a variety of word-forming structures, i.e. a lexical quantor as a verbalized quantum of information about the surrounding reality may be expressed by a non-derived lexeme, a derivative, a compound word or even a phrase, i.e. by a nominative unit.

It is obvious that a more complicated structure will be characterized by a higher semantic load and, thus, will contain more information about the concept it designates (Cf.: $Q = q1 + q2 + q3 \dots qn$, where Q – is a lexical quantor, and $q1, q2, q3 \dots qn$ – quanta of information represented by the semantics of the components of a word-building structure). So the role of word-formation patterns is of paramount importance for the linguistic presentation of knowledge by a lexical quantor as each structural element of the lexical quantor stands for a certain quantum of information. It should be noted that the very sum of the meaningful constituents of a lexical quantor doesn't render the whole epistemic nature which is inherent in it. It is only realized in totality with pragmatic, cognitive, discursive factors in the communication process, i.e. transference of knowledge, its processing, and perception.

Thus, it is necessary to take into account the linguistic status of a lexical quantor (as a nominative unit of language and speech), its realization in actual speech, i.e. discourse, taking into consideration its cognitive characteristics in order to understand its nature. It is also necessary to focus on the semiotic nature of a lexical quantor, its place in a language semiotic system, mechanism of its genesis and functioning in speech. Such an approach would conform to the established triad 'form – content – function' of the methodological principle of the study of linguistic phenomena taking into account its interpretation in interdisciplinary and intercultural perspective. This perspective implies the disclosing essential features of a lexical quantor not only as a linguistic sign but also as a designator for the concept it stands for. It seems appropriate here to mention the assertion of Anatoliy M. Pryhodko

who emphasizes that linguistic conceptology doesn't duplicate the object and subject-matter of linguistic semiotics at all by using new terminology but is a turning point in scientific understanding of lexical semantics where the cognition process is reflected at a new turn of an evolution spiral of linguistics [6, p. 7].

We should state that a lexical quantor is a polyhedral psychic and mental linguistic formation which is a substitute for a certain amount of knowledge obtained in the process of cognitive human activity necessary for successful communication. It is characterized by certain semiotic, linguistic, epistemic, cognitive, and discursive features which should be taken into account while analyzing its nature.

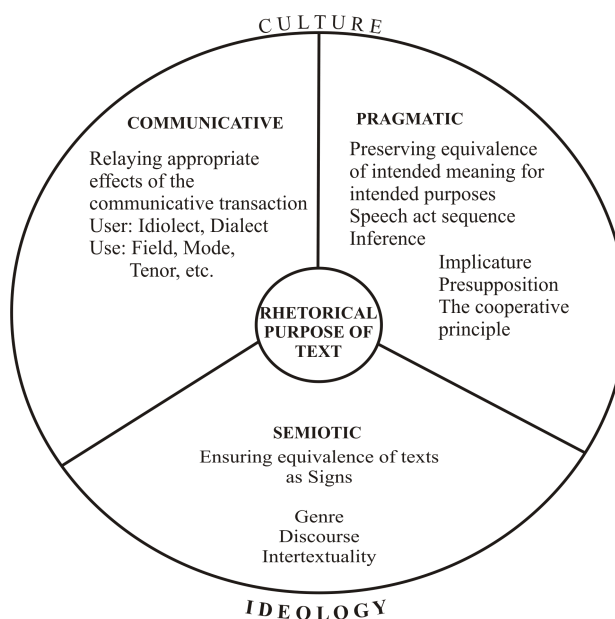

Figure 1. Translation Principles

On the other hand, a lexical quantor may well serve as a unit of translation as it contains all important information (linguistic, pragmatic, cultural, and cognitive) in the plane of content. Taking into account these characteristics of a lexical quantor in the process of translation makes it possible to achieve adequacy and accuracy of rendering information of the source text in the target one.

In future studies it is reasonable to do research as for the historical, cultural, and social conditions under which translators and institutions engage in the production, dissemination, and reception of knowledge and elucidate the ways in which translators have participated in the process of transmitting scientific and expert discourses across linguistic and cultural boundaries.

It would be also of further interest to learn how “foreign” cultural, political, and scientific concepts were transmitted, circulated, and received in Ukraine during periods of political, economic, and intellectual transformation.

References

1. Верещагин Е. М. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Индрик, 2005. – 1040 с.

2. Корунець І. В. Розрізнення термінів “адекватний переклад”, “еквівалентний переклад”, “реалістичний переклад”, “точний переклад” (до ідентифікації понять) // Наук. записки : Зб. наук. праць. – К. : Міжнар. інститут лінгвістики і права, 2001. – С. 289–291.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : Підручник. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 448 с.
4. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : Навч. посібник. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 515 с.
5. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М. : Прогресс, 1983. – 605 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава; К. : Довкілля – 2006. – 716 с.
8. Словарь иностранных слов. – [13-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1986. – 608 с.
9. Советский энциклопедический словарь. – М. : “Советская Энциклопедия”, 1979. – 1600 с.
10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
11. Юзвшин И. И. Информациология / И. И. Юзвшин. – М. : Радио и связь, 1996. – 214 с.
12. Byalyk V. Linguistic Discourse and a Lexical Quantor / V. Byalyk // *Disputationes Scientifcae. Universitatis Catholicae in Ruĥomberok*. – Ruĥomberok : Verbum, 2012. – R. 12. Ćislo 1. – P. 148–156.
13. Chesterman A. Memes of Translation. The spread of ideas in translation theory / Andrew Chesterman. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1997. – 219 p.
14. Dawkins R. The Selfish Gene / Richard Dawkins. – Oxford : Oxford University Press, 1976. – 352 p.
15. Gorlee D. Semiotics and the Problem of Translation. With Special Reference to the Semiotics of Charles S. Peirce / Dinda Gorlee. – Amsterdam; Atlanta : Editions Rodopi B.V., GA1994. – 255 p.
16. Johnson L. From Knowledge Transfer To Knowledge Translation: Applying Research To Practice / Leslie Johnson // *CAOT Publications ACE July / August 2005*. – P. 11–14. – Access mode: http://www.caot.ca/otnow/july05/OTNowJuly05_KnowledgeTransfer.pdf
17. Knowledge Systems and Translation / Ed. by Helle V. Dam, Jan Engberg, Heidrun Gerzymish-Arbogast. – Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 2005. – 325 p.

ПРОПОВІДЬ У ПЕРЕКЛАДІ: АДАПТАЦІЯ VS РЕПРОДУКЦІЯ

Демецька В. В.

Херсонський державний університет

Стаття присвячена перекладознавчому аналізу оригіналів і перекладів проповіді як прагматичного типу тексту релігійного дискурсу американської (атлантична) та східнослов'янської лінгвотрадиції. Основний акцент робиться на способи відтворення в перекладі релігійних концептів, реалій, аксіологем, адекватність яких досягається лише за умов залучення адаптивних перекладацьких стратегій. У статті стверджується, що репродуктивне відтворення такого культурно та конфесійно маркованого тексту, як проповідь призводить до неадекватної його ідентифікації цільовою аудиторією, адже релігійні цінності в східнослов'янській та американській лінгвокультурах гранично розходяться, не зважаючи на віднесеність до однієї релігії – християнства.

Ключові слова: проповідь, оригінал, переклад, прагматичний текст, релігійний дискурс.

The article highlights the results of translational analysis of the source and targets texts of sermon as a type of pragmatic texts of religious discourse (American and East Slav linguistic traditions). Emphasis is placed on the means of transcoding religious concepts, realias, and other culturally marked lexical elements, the adequacy of which in translation could be achieved by the appliance of adaptive strategies. It is stated that the reproductive strategy to the sermon in translation leads to the “twisted” identification of this type of the text by the target audience, as far as the religious values of these linguistic cultures are opposed in spite of the fact that both are of Christian nature.

Key words: sermon, source text, target text, pragmatic text, religious discourse.

Реальна робота перекладача з прагматичним текстом ставить його перед неодмінним вибором на користь найбільш прагматично орієнтованих виражальних засобів рідної мови. Саме тут для нього існує небезпека неточного вибору тих чи інших мовних елементів, які зумовлюють виникнення зон нерозуміння тексту або сприйняття його щонайменше як дивного, зрештою помилкового. Причиною цього можуть бути неточності під час трансляції культурем, зокрема реалій, символів, концептів та аксіологем. Принципові шляхи розв'язання перекладацьких проблем, пов'язаних із текстами релігійного дискурсу, можуть бути позначені моделями перекладацьких адаптацій на прикладі текстів проповіді. Причому проповідь посідає середнє положення в шкалі прагматичних типів тексту релігійного дискурсу, де найменш прагматичним є словникова стаття релігієзнавчого словника, а найбільш прагматичним – рекламний текст релігійного характеру, який наявний в атлантичній (американській) лінгвотрадиції та повністю відсутній в українській.

Проповідь як тип тексту з погляду перекладознавства становить інтерес із двох причин. По-перше, він реалізується як у писемній, так і в усній формах. Саме з огляду на усну реалізацію, яка відображає специфіку й публіцистичного стилю, у проповіді актуалізується її апелятивна функція, а відтак і прагматична спрямованість, оскільки цей тип тексту розраховано на сприйняття аудиторією. По-друге, сучасне перекладознавство зіткнулося з низкою проблем, що виникають під час перекладу християнських текстів у зв'язку з активізацією на території України діяльності іноземних протестантських місій (переважно із США). Вибір мовної й логіко-композиційної структури тексту проповіді значною мірою обтяжується використанням конфесіоналізмів, які демонструють різний ступінь збігу семантичних і культурно зумовлених значень, що пояснюється відмінностями термінології православ'я та західних

деномінацій християнства. Усе це забезпечує **актуальність** статті, **мета** якої полягає в спробі довести необхідність застосування адаптивних стратегій до перекладу проповіді як прагматичного типу тексту.

Досліджуючи адаптацію проповіді, ми передусім чергу маємо враховувати специфіку аудиторії, яка буде сприймати цей текст. За умови, якщо аудиторія знайома з протилежною традицією або є групою фахівців (наприклад, студентів і викладачів богословських факультетів і т. ін.), для яких провідною є обізнаність у конфесійних відмінностях, адаптація як тип перекладу втрачає актуальність і її місце по праву посідає репродуктивний переклад. Інакше кажучи, адаптація не відповідає меті спеціального перекладу. Однак, у випадку, якщо споживач не знайомий або мало знайомий із протилежною традицією, адаптація стає неминучим перекладацьким процесом, стратегічне завдання якого полягає в тому, щоб, з одного боку, зберегти культурну специфіку своєї традиції, водночас відтворивши прагматичний потенціал тексту, а, з другого, – не допустити перекодування одного типу тексту в інший або одного дискурсу в інший. Тому в статті ми розглядаємо модель адаптації тексту проповіді східнослов'янських (українська, російська) традицій, розрахованих на неспеціальну аудиторію атлантичної (американської) традиції.

Інтегральною ознакою проповіді аналізованих традицій є згадування в сильній позиції тексту (ініціальній, фінальній) сакральних онімів. Різниця полягає в тому, що в проповідях атлантичної традиції перифраз на Отця й Ісуса Христа практично немає: *God, Jesus Christ, Saviour*, а східнослов'янські традиції використовують їх широкий спектр: *Звершувач, Сама втілена Любов, Отець наш Небесний, Спаситель, Всевишній, Єдиний Бог, Триипостасний Владыка, Божественный Страдалец, Праведный Судия*. Загальновідомо, що в православ'ї глибоко шанується Пресвята Богородиця, про що свідчить частотність реалізації перифраз у проповідях східнослов'янських традицій: *Божая Матір, Пресвята Богородиця, пресвята Діва, Богоматір, Преподобная Діва Марія, Владычица Богородица, Царица Небесная, Матерь Божия, Пресвятая Дева Марія, Радость всех скорбящих, Небесная Мать*. Оскільки текст проповіді розраховано на аудиторію, що не має попереднього культурного досвіду або культурного фону, переклад сакральних онімів буде зрушуватися в бік елімінації. Що ж стосується імен Пресвятої Богородиці, то в протестантській традиції вся концептосфера Богородиці буде облігаторно елімінуватися.

Протестантська проповідь традиційно згадує святих апостолів Павла й Петра, а також біблійних персонажів переважно Старого Завіту. Стосовно інших антропонімів першого ряду в проповіді дозволяються цитати з посиланнями на автора Євангелія, а відтак, під час трансляції антропонімів першого ряду необхідне застосування дескриптивного перифразу, наприклад, *за свідченням святого євангеліста Луки*. Імена канонічних для православ'я святих при перекладі зазнають часткової десемантизації. Так, *святой апостол Андрей Первозванный* під час перекладу в атлантичну традицію редукується до зазначення власне імені – *Andrei* тому, що калька імені *Первозванный* є культурною лакуною. Можливий інший варіант – калька + дескриптивний перифраз, наприклад, *Апостол Андрей Первозванный потому, что Иисус Христос призвал его первым*. А у випадку зі святителем Миколаєм, архієпископом Мир Лікійських у процесі перекладу відбудеться часткова елімінація, оскільки атлантична традиція знає його як святого Миколая. Ця тенденція простежується в текстах митрополита Антонія Сурожського, проповіді якого, як відомо, було зорієнтовано на західну аудиторію: *Мы сегодня совершаем память святого Иоанна Лествичника: святой Иоанн Лествичник так назван потому, что он оставил духовное руководство – “Лествицу” восхождения от земли на Небо*. Подібні перетворення необхідні й для передачі імен і найменувань негативних / позитивних біблійних персонажів. Швидше за все, під час перекладу антропонімів і біблійних реалій – *Лазар і Авраам, Закхей-митар, фарисей і митар* – необхідно вдатися до генералізації, що власне і є частковою десемантизацією.

Фреймовий і контекстуальний аналіз демонструє, що в протестантських проповідях в ініціальной позиції кількість релігійних концептів значно обмежена, тоді як у православній проповіді простежується висока частотність функціонування і релігійних концептів, і гіпонімів до них. Тенденція вживання релігійних концептів в атлантичній традиції свідчить про те, що проповідь присвячено розкриттю певного і, як правило, одного концепту, гіпоніми до якого однополярні – або позитивні, або негативні. Наприклад, *Calvary Cross – faith, atoning, baptism*. Православні проповіді, зі свого боку, використовують декілька релігійних концептів, що, безсумнівно, збільшує й кількість гіпонімів із полярною оцінністю: *Спаситель, исповедовать, истину, смерть, прах, бессмертная душа, жизнь, поминовение, молитвы*. Очевидно, що насиченість релігійними концептами ініціальной позиції проповіді зумовлює інформативну й емоційну “перевантаженість” тексту, чим робить його важким для сприйняття атлантичною традицією, що гранично призводить до негативного зворотного ефекту. Одночасно варто зазначити характерне для православної проповіді використання старослов’янізмів або архаїзмів, які в протестантській проповіді практично не припустимі й саме тому під час перекладу підлягають генералізації.

Церковні реалії мають в обох традиціях характер факультативних ознак. Проте для перекладача передача східнослов’янських реалій становить якщо не труднощі, то проблему вибору між кількома способами перекладу. Обом традиціям властиве згадування Св. Євангелія або Біблії в цілому, а також свят П’ятидесятниці (або Pentecost), варіанти перекладу яких можна віднести до таких, що перекладаються за традицією та мають еквіваленти в обох мовах. Відкритим для перекладача залишається питання про переклад в атлантичну традицію реалії *Свята Церква – Свята Православна Церква, Церква Христова, Святая Православная Христианская Церковь*. По-перше, *Церква Христова* й *The Christ’s Church* виступають культурними омонімами. Поняття, що стоять за цими реаліями в конфесійних традиціях розрізняються й, відповідно, калька при перекладі в атлантичну традицію може нівелювати православну специфіку лексеми. По-друге, з метою уникнення додаткових коментарів під час трансляції реалії *Свята Православна Християнська Церква* доведеться вдаватися до часткової десемантизації, елімінуючи частину реалії й залишаючи словосполучення *Православна Церква* лише як варіант. І нарешті, варіант *Свята Церква* можливий за умови коментування релігійної цінності значення слова *Свята*, як це і використовується в текстах Митрополита Антонія.

Своєрідність православної проповіді великою мірою визначається високим ступенем оцінності. Численні й різноманітні аксіологеми, що “омивають” практично всі релігійні концепти та їх гіпоніми, а також церковні реалії, гранично прагнуть до вершини священного. Аксіологеми як з негативною, так і з позитивною оцінністю разом із гіпонімами до релігійних концептів формують ієрархію цінностей, “тчуть” концепт із релігійно семантичних компонентів, створюючи “образи світового хаосу або гармонії, “космічного” зиску або шкоди” [1, с. 241]. Ілюстрацією твердження може слугувати наступний фрагмент: *Грех есть искажение в нас образа Божия. Грех есть нечистота, прелесть вражия, постыдный плен, скорбь и адская тьма, нравственный хаос, расслабление душевное и телесное, вольный и страшный недуг и, если грешник не раскается, – окаменение сердца и смерть* [2, с. 35]. Тут використання лексики з архаїчним, біблійним стилістичним забарвленням (*прелесть вражия, скорбь и адская тьма, вольный и страшный недуг*) – свідчення не історичного минулого, не специфічно етнічної мови, а сигнал релігійності. Це вказівка на вертикаль як на особливу мову ієрархічного верху, яку неможливо передати винятково засобами побутового дискурсу.

Протестантська проповідь, зі своєї сторони, апелює засобами побутового дискурсу. Наприклад, *Did you ever think of death as your servant? That’s the way it is pictured in our text. It is a servant who comes and says, “I have come to release you into a fuller, better, richer life.”*

Death is not a servant of the sinner. It means the end of all his joy and the beginning of an eternity of sorrow and bitter agony [9, с. 48]. Напевне, тільки лексема *sinner* маркує цей фрагмент як належний до релігійного дискурсу. Відсутність релігійних компонентів в ініціальной позиції компенсується широким залученням сакрального інтексту й відповідних біблійних антропонімів. Гіпотетична модель побудови сильної позиції проповіді атлантичної традиції могла б мати такий вигляд: сакральний інтекст + біблійний антропонім + (гіпонім до релігійного концепту) + елементи побутового дискурсу.

Світогляд православ'я відбивається вже в ініціальной позиції проповіді, що можна репрезентувати в такий спосіб: релігійні концепти + гіпоніми + аксіологеми + церковні реалії + (сакральний інтекст). Різниця більш ніж очевидна. Якщо уявити, що під час трансляції в атлантичну традицію церковні реалії, сакральні оніми та релігійні концепти підлягатимуть редукції та елімінації різних ступенів, то єдиним специфічно православним залишається хіба що наявність гіпонімів із релігійними компонентами й аксіологеми з позитивною й негативною оцінками. Інакше кажучи, у православній проповіді світ вимірюється абсолютними аксіологемами.

Наведемо приклад перекладу протестантської проповіді, який було адаптовано для атлантичної аудиторії: *When you come to God, do not do it with empty hands. The women had some fragrances. When they were going they also brought some other people. It is important. When you go to God's church, do not go on your own, bring some one else. In the past it was a shame to speak about it. People used to go to a church secretly. They usually told others that they were going for a walk, but then looked around and quickly ran in a church. But in our time it is not a shame any more. People go to a church as to a festive event. This is wonderful* [4]. Український оригінал значно розширює цей фрагмент за допомогою ампліфікації ідеологічного компоненту та власне релігійного: *Коли ти йдеш до Бога, то не треба йти з пустими руками. Жінки з собою мали аромати. <...> Раніше ми вірили у багато різних речей. Я в своєму житті пережив багато чого. Ми всі вірили в комунізм, потім у розвинутий соціалізм, потім в плюралізм, потім в демократію, потім повірили в національну ідею. Питання, де ми зараз? Знов повертаємось до комунізму? Цих всіх "ізмів" до приходу Христа буде дуже багато. Я підтримую нашу державу, молюсь за неї. Але хочу сказати, що ідей буде тисячі, а спасіння для твого життя тільки одне, вічність для твого життя одна. І Христос один у твоєму житті. Тому, коли ти прийшов до Господа, ніколи не забувай сказати про це ще комусь* [4]. Звертає на себе увагу протестантська традиція у використанні займенників. Так, проповідник "відмежує" себе від пастви за допомогою займенника "Я" і, говорячи про спасіння для життя, використовує займенник "Ти", що повинно свідчити про те, що на відміну від аудиторії, життя проповідника вже досягло спасіння. Цей приклад стосується до конфесійної специфіки протестантизму так само, як і наступний приклад, якого в перекладі еліміновано: *Скажи своєму другу: досить мучитись, іди до Бога, поклоняйся Йому, служи Йому, Бог в тебе нічого не забере, Він тільки дасть. Коли жінки йшли, то навіть у гроб взяли декого з собою.* Залишається незрозумілим, кого саме жінки взяли із собою в гроб (?), але це питання належить до конфесійних розбіжностей. Ампліфікація інформації, транспозиції, які було викликано цим, пов'язані не з мовною асиметрією, а з культурною, тому ми і говоримо про адаптивні стратегії. Наведемо приклад прагматичної адаптації тексту проповіді в українську традицію. Ініціальной позиція англомовного оригіналу наслідує конфесійну традицію протестантизму і починається так: *The Easter is a victory of light over darkness. It is a victory of love over evil. It is also the victory of live over death* [6]. У перекладі ініціальной позиція оригіналу зазнає трансфігурації і переноситься в медіальну частину, натомість маємо такий початок: *Взагалі, що для наших людей є Пасха? Для багатьох це просто вихідний день, можливість поїхати до батьків, відпочити. Але, нажаль, для багатьох людей це привід*

випити [6]. У наведеному прикладі тільки концепт ПАСХА маркує текст як релігійний, але подібна структурно-семантична ампліфікація не відповідає східнослов'янським традиціям проповідування і може розглядатися як негативна адаптація, яка спричиняє перекодування тексту в інший тип і в інший дискурс. Наведений приклад оригіналу переноситься із сильної позиції в медіальну і передається засобами репродуктивного перекладу: *Але сьогодні я знаю, що Пасха – це перемога світла над темрявою. Це перемога любові над злом. Це перемога життя над смертю* [6]. Трансфігурація позицій тексту призводить до редукції релігійної семантики, що не відповідає текст-типологічним культурним та конфесійним очікуванням аудиторії.

У східнослов'янських традиціях проповідь чітко розмежовується на зони профанного й сакрального, зрушення ціннісної парадигми, а в атлантичній традиції зона профанного розглядається лише крізь певну призму, у цьому разі релігійну, що в певному розумінні передбачає лише зміну тематики.

Розглянемо способи перекладу форм звертань до аудиторії. Наративність протестантської проповіді не передбачає використання в ініціалній позиції класичних для східнослов'янських традицій форм звертання. Для перекладача актуальним є питання про адекватну передачу займенників “I”, “We”, “You”. Тут є своя специфіка. Інваріантною ознакою для будь-якого виду православної проповіді чи то на пам'ять святих або великомучеників, чи то проповіді з морально-етичної проблематики, є вживання узагальнено-особового займенника “ми”. Оскільки православна проповідь передбачає й “самолікування”, то приєднання проповідника до “ми” надає тексту інклюзивного характеру. В умовах протестантської проповіді проповідник може дистанціюватися від громади, протиставляючи “Я” і “Ви”. Найбільш яскраво це протиставлення простежується в проповідях, де сильні позиції містять негативні релігійні концепти й гіпоніми до них. Порівняємо, *Багато разів в нашому житті нас нападає страх. Різний буває страх і по-різному ми його переживаємо. Однак, присутність страху ми відчуваємо впродовж цілого нашого життя..., а багатьох з нас він не покидає навіть і наприкінці нашого земного життя* [3, с. 96]. Атлантична традиція: *When you come to Christ and take Him as your Saviour and Lord, you confess your sin and forsake it. But the battle has just begun. Satan is going to tempt you on all sides. Every day you will fail the Lord in some way. You will sin in some measure. Then you will need to confess that sin, to pour out your heart to God in penitence* [8, с. 56]. У процесі перекладу в атлантичну традицію перекладач може вдатися до способу генералізації, наприклад, *грішники, люди*, однак за умов залучення проповідника звертання доведеться елімінувати. У випадку актуалізації в сильній позиції тексту гіпоніми із негативною оцінкою залучення слухачів залишаться, натомість, елімінації підлягатимуть власне форми звертання. Можливі ситуації, коли об'єднання проповідника з паствою цілком необхідно, тоді перекладачеві бажано звернутися до коментування. Але майже в усіх текстах проповідей з “позитивною” тематикою інваріантно актуалізується інклюзивний займенник “ми”.

Своєрідність протестантської проповіді полягає в тому, що деякі компоненти релігійної семантики ініціальної позиції віддзеркалюються у фінальній, щоправда з одним винятком: фінальній позиції нерелевантні релігійні концепти й аксіологеми. Православні проповіді, навпаки, крім аксіологем із позитивною й негативною оцінками, широко застосовують релігійні концепти й церковні реалії, які й спричиняють певні труднощі для перекладача. Йдеться про ті реалії, що становлять культурну й конфесійну лакуну для атлантичної традиції. До них, зокрема, належать найменування різноманітних постів, а також Святих Таїнств Церкви. Наприклад, *Успенський пост* як реалія має два способи перекладу: коментування й елімінація. Але доводиться надати перевагу елімінації, оскільки асоціативне поле, пов'язане з Пресвятою Дівою Марією, не актуальне для протестантизму, який рішуче редукував не тільки ритуал, але й сакральні оніми, пов'язані з ним. Конфесійними відмінностями пояснюється й елімінація

Святих Таїнств, якщо спосіб коментування не можливий. Інший приклад, *Мясопустная родительская суббота*, не підлягає калькуванню, а може активно залучати переклад за аналогією й коментування, що у свою чергу передбачає часткову десемантизацію реалії.

Варіативні форми звертання в атлантичній традиції відповідають класичним проповідницьким звертанням із залученням форм займенника “ми” лише в протестантських проповідях з позитивною тематикою: *Yes, thank God you and I have a Saviour, He's wonderful, He loves us, He walks with us, He's taking us to heaven. Don't you think we ought to be more faithful to Him?* [9, с. 52].

Що ж тоді відбувається у фінальній позиції проповіді з негативною тематикою, присвяченій розкриттю негативних релігійних концептів? Наративність початку проповіді імпліцитно спрямовано на бесіду, що, по суті, сприяє зближенню етичної бесіди й проповіді. Саме тому у фіналі ми очікуємо на узагальнено-особовий займенник “ми”. Однак у протестантській проповіді діалогічність між проповідником і громадою дистанційна й виражається опозицією “я” як обраний і “ви” – інші, “заблудлі й одержимі гріхом і дияволом”. Православний священник, говорячи “ми”, включає й себе в групу грішників, у коло тих, на кого спрямована проповідь: “що кажу вам, те кажу й собі”. Протестантська проповідь зберігає це протиставлення аж до фінальної позиції, актуалізуючи, з одного боку, своє “Я” богообраність – *I am filled with the Holy Spirit's power...*, а, з другого, – недосконалість “ви”, які можуть тільки прагнути досягти мене, але цей шлях нескінченний: *Why do men miss heaven and go to hell? The answer can be summed up in one word. Not because of adultery, not because of murder, not because of theft, not because of drunkenness. Men are lost because of neglect. The opportunity to turn away from sin to Christ is always there but men neglect to take advantage of the opportunity and thus they are forever lost* [7, с. 37]. Протиставлення тут очевидне. Більшість текстів підтверджують наше припущення й свідчать про те, що фінальна позиція протестантської проповіді щодо структурно-композиційної й лексико-семантичної організації успадковує ознаки авторитарного дискурсу. З погляду перекладознавства збереження православної специфіки припускає елімінацію самих форм звертання.

Заслуговує на увагу той факт, що в протестантській проповіді аналогічно з православною медіальна позиція спирається на один або два сакральні інтексти. Відмінність полягає лише в тому, що в православ'ї серединний текст оперує релігійними концептами й гіпонімами до них, ведучи паству до сакральних цінностей, а в протестантизмі, як правило, релігійні концепти тлумачаться через реальний або віртуальний досвід проповідника або членів конгрегації. Наведемо приклад, який демонструє конфесійні розбіжності радше, ніж мовні в наступному оригіналі: *If you have a “stone”, then you must know – Jesus will roll it away. Perhaps you hate a political party or your mother-in-law, a neighbor, the boss or even your own life. The Lord will roll away this “stone” too* [5]. Переклад виконано в руслі репродуктивних стратегій: *Якщо ти маєш камінь, знай, що Христос його відвалить. Можливо, ти ненавидиш якусь політичну силу, чи свою тещу, чи свою сусідку, чи своє життя, чи начальника? Господь відвалить і цей камінь* [5]. Переклад цього фрагменту відповідає оригіналу, але його пряме транспонування в православну проповідь майже не можливе тому, що православна проповідь магістрально оперує цінностями сакрального і маргінально спирається на приклади побутового, а надто політичного характеру.

Оскільки протестантизм не визнає християнських святих, логічним буде припущення, що й проповідей на честь святих і великомучеників атлантична традиція не знає. А житія святих, необхідні для морального зростання людини й тому так широко розповсюджені в текстах православних проповідей, замінюються уроками з “житій” сучасних протестантських проповідників.

Подвиг святих завжди змінює внутрішній світ людини, змушує шукати й знаходити в собі щось, на що можна покластися і йти, наслідуючи їхньому прикладу мужності й віри. У протестантизмі згадування про біблійних персонажів (зрозуміло не про святих) має іншу модальність: немає нічого страшного в тому, що ми грішимо – вони грішили теж: *“But”, you say, “I may fall into sin, I may step aside.” David did that. He sinned far more deeply than you will ever sin but God forgave him. He did not cast him aside. God called him “a man after my own heart* [10, с. 38]. Щодо перекладу в цьому фрагменті проблем не виникає тому, що є відповідності. Проблема в іншому: адаптація цього фрагмента вимагає істотних трансформацій у зв'язку з культурними розбіжностями двох традицій.

Прагматика впливу протестантської проповіді “тут і зараз” зумовлює й виникнення в серединній частині тексту негативних релігійних концептів, так званих імен нечистої сили. На відміну від східнослов'янських традицій, атлантична традиція демонструє частотне функціонування розглянутих концептів: *If you say God can save you today with His marvelous salvation and the devil can snatch you away from God tomorrow, you are saying Satan is stronger than God...Do you think He will let one of His children go to hell after all He has done to save him?* [10, с. 38]. Для атлантичної традиції “диявол” виступає як уособлення всіх гріхів, як гіперонім зла, що є безперечним підтвердженням нашої тези про обмежену кількість релігійних концептів, реалізованих у проповідях. Будь-який негативний релігійний концепт православної традиції щоразу виступатиме гіпонімом до нього, тому під час культурної адаптації в такому контексті доречно дескриптивний перифраз, частковий пропуск + дописка.

Основна відмінність проповідей обох традицій полягає в тому, що медіальна позиція протестантської проповіді реалізує гіпоніми до релігійних концептів практично без аксіологем будь-якої оцінності; православна проповідь, навпаки, інкорпорує максимальний ступінь оцінності. Тому, адаптація медіальної позиції передбачає переклад за аналогією, гіпонім + дескриптивний перифраз, а також повне дописування.

Перспективи дослідження вбачаємо в розробленні теорії адаптації в перекладі з огляду на особливості відтворення прагматичних типів текстів різних інституційних дискурсів, які характеризуються також і зорієнтованістю на певні культурні, етнічні стереотипи.

Література

1. Никольский Н. К. Исторические особенности в постановке церковно-учительского дела в Московской Руси (XV – XVII вв.) и их значение для современной гомилетики. – СПб., 1901. – С. 3–12.

Джерела ілюстративного матеріалу

2. Владимир (Сабодан), Митрополит Киевский и всея Украины. Проповеди : в 2 т. / Владимир (Сабодан) – К., 1997. – Т. 1. – 360 с.; Т. 2. – 368 с.
3. Проповіді і Євангелії на неділі і свята року / Зібрав і зредагував Прот. Тимофій Міненко. – Вінніпег : Вид. спілки “Екклезія”, 1980. – Т.1. – 206 с.
4. Проповіді (оригінали та переклади). – Режим доступу: http://ua.salvationchurch.com.ua/prop?id_prop
5. Проповіді (оригінали та переклади). – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua/isaevych/is30.htm>
6. Проповіді (оригінали та переклади). – Режим доступу: http://www.reformed.org.ua/index.php?wl=3&id_mat=34&part=5
7. Ashley S. Johnson. Johnson’s Sermons on the Two Covenants. – California, 1949. – 240 p.

8. Believer's Voice of Victory: Monthly issued journal / Published monthly by Eagle Mountain International Church Inc. / Kenneth Copeland Ministries Inc. – Texas. – November, 1999. – Vol. 27, № 10. – 35 p.
9. Believer's Voice of Victory: Monthly issued journal / Published monthly by Eagle Mountain International Church Inc. / Kenneth Copeland Ministries Inc. – Texas. – December, 1999. – Vol. 27, № 11. – 37 p.
10. Classic Sermons on Christian Service // Compiled by Warren W. Wiersbe. – Michigan : Kregel Publications Grand Rapids, 1990. – 153 p.

УЗУС І ПЕРЕКЛАД: З ЧОГО ТА НА ЩО МИ ПЕРЕКЛАДАЄМО?

Карабан В. І., Карабан А. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті зроблено спробу уточнити, з чого та на що робиться переклад, й аргументовано, що він здійснюється не з власне мови та на мову, а з узусу вихідної на узус цільової мови. Розглянуто семантику терміна “мова” у складному терміні “переклад з мови / мовою” та характеристики узусу мови, і на цій основі доведено, що саме узус є засобом перекладу. Розкрито важливі перспективи такого погляду на узус для подальшого розвитку теорії, практики, методики навчання, критики перекладу та перекладної лексикографії.

Ключові слова: узус, переклад, узусологія перекладу, порівняльна узусологія, узусні регулярності, лінгвістика перекладу.

The article purports to clarify the issue of into and from what translation is done arguing that the term “language” is inappropriate and misleading when used as part of the compound term “translation into/from a language”. Considered are the semantics of the term “language” in the term “translation from/into a language” and the characteristics of language usage, and on this basis it is proved that language usage is the principal means of translating. Revealed are important implications of this viewpoint for further development of the theory, practice, teaching methodology, criticism of translation and bilingual lexicography.

Key words: language usage, translation, translation linguistic usage studies, comparative usage studies, usage regularities, linguistics of translation.

У статті з перекладознавства не можна наразі не торкнутися проблеми статусу перекладу як спеціальності у вищій школі нашої країни. В Україні для всіх викладачів перекладу та перекладознавців, які переважно працюють на кафедрах перекладу вишів, найпекучішою та найактуальнішою суспільно-освітньою проблемою є ліквідація Кабінетом міністрів України [1] за пропозицією Міністерства освіти та науки не тільки спеціальності, а й спеціалізації “Переклад”, і тепер у переліку спеціалізацій він значиться лише так – “Іноземна мова і література (включно з перекладом)” із зазначенням назви іноземної мови.

Питання про переклад як навчальну дисципліну та наукову спеціальність наразі набуває в нашій країні великої ваги у зв'язку тим, що фактично такою дією робиться, як видається, негідна справа зупинити розвиток перекладацької справи та науки про переклад в Україні через ухвалення такого рішення уряду. Цим документом насправді гальмується поступ нашої країни до світової спільноти через применшення ролі перекладу в підготовці фахівців та піддається загрозі розвиток перекладознавства як окремої наукової галузі. Недолуге пояснення такого кроку потребою прирівняти українські документи про вищу освіту до відповідних документів Європи не витримує жодної критики, оскільки у провідних країнах світу існує більше сотні вищих навчальних закладів, які видають дипломи із зазначенням спеціальності або спеціалізації “Переклад”.

Зазначимо, що це робиться в той час, коли переклад як навчальна дисципліна та наукова спеціальність процвітають у всіх передових країнах. На сьогодні за неповними даними бакалаврські або магістерські програми навчання перекладачів існують у багатьох країнах світу. Зокрема, за окремими навчальними планами у Великобританії (населення становить 64,2 млн. чоловік) кваліфікованих перекладачів рівня бакалавра або магістра готують у 21 вищому навчальному закладі, у США – у 20, в Іспанії (країні з населенням у 47,4 мільйони чоловік) – у 16, у Канаді (населення 35,2 млн.) – у 12, в Італії – в 11, у Німеччині – в 10, у Нідерландах – у 8, у Бельгії – в 7, у Фінляндії – в 5, у Польщі – у 5, у Південній Кореї – в 4, у Тайвані – в 4, у Турції – в 4 університетах та інститутах [2].

Наслідки такого непродуманого рішення можуть бути справді руйнівними. Можна обгрунтовано побоюватися перетворення кафедр перекладу на невипускні або непрофільюючі, суттєвого падіння якості викладання перекладацьких дисциплін через зменшення годин навчального плану для майбутніх перекладачів, оскільки навчальний план спеціалізації “Іноземна мова та література” фізично не зможе вмістити всі навчальні години, які раніше відводилися для підготовки перекладачів. Ще більш руйнівними наслідками можуть бути для всієї країни: кваліфікація перекладачів суттєво впаде, кількість справді підготовлених належним чином перекладачів різко зменшиться, після чого якість перекладу важливих документів та текстів знизиться, що може потягнути за собою збільшення рекламацій на переклади та судових справ через неадекватність перекладів. Слід лише сподіватися, що цього не станеться і переклад відновить свій статус окремої спеціалізації.

Переходячи безпосередньо до заявленої теми статті, слід зазначити, що з історії науки відомо: час від часу деякі її основні постулати можуть піддаватися сумніву та суттєво переглядатися і переформулюватися. Крім того, добре відомо, що деякі наукові терміни можуть на початковому етапі утворюватися на основі метонімії, тобто за своєю словотвірною історією можуть бути метонімічними термінами, як, наприклад, англійський термін *staff*, що початково означав “древко з прапором полку”, а внаслідок метонімічного переносу став означати “особовий склад офіцерів”, а український термін “телефакс” спочатку мав значення “інструмент для виконання дії”, а потім й метонімічне значення “результат такої дії”. Подібне можна наразі спостерігати й у сучасному перекладознавстві, зокрема, у випадку постулату “переклад здійснюється з мови / мовою” та терміном *мова* в цьому виразі.

Тому спочатку сформулюємо дві центральні тези, що будуть обстоюватися в цій статті: 1) якщо бути точним, то переклад здійснюється не на мову, а на узус мови як сукупність реалізацій мовних елементів та мовленнєвих одиниць у мовленні; 2) термін *мова* багатозначний, і тому в перекладознавстві через його недостатню точність не можна вживати у випадках, коли йдеться про те, на що і з чого здійснюється переклад.

Почнемо з обгрунтування другої тези, яка є допоміжною в доведенні першої тези. Уживання складного терміна “Переклад з мови / на мову” є доволі звичним і в перекладознавстві та викладанні перекладу. А чи можна його вважати терміном з огляду на багатозначність самого слова *мова*, адже добре відомо, що терміни не повинні бути багатозначними, тим більше що він є одним із центральних у тих випадках, коли йдеться про переклад? Що ж мають на увазі, коли вживають термін “мова” у виразі “переклад з мови” або “переклад мовою”?

Навряд чи хтось із перекладознавців буде заперечувати, що термін “мова” є одним із центральних у перекладознавстві, якщо судити з термінів “переклад з мови” та “переклад мовою”, та обидва терміни вживаються в тісній зв’язці один з одним. Свідченням тому є й присутність його в перекладознавчих словниках (див., наприклад, [3, с. 260–262]. Термін *мова* в перекладознавстві полісемантичний і має принаймні такі значення: 1) система мовних елементів, що забезпечує основний природний засіб спілкування людей (як у “термінологія англійської мови”), 2) підмова (як у “мова дипломатії”), 3) мовлення (як у “культура мови” в сенсі “культура мовлення”), 4) різновид мовлення (як у “мова персонажа”), 5) узус мови (як загальноприйняте вживання мовних елементів для створення мовленнєвих актів під час спілкування (як у “переклад з мови / мовою”).

Тепер можна вже визначити, у якому сенсі вживається слово “мова” у виразі “переклад з мови / мовою”. При цьому слід зважити на те, що основним у визначенні перекладу є те, що це мовленнєво-мисленнєва діяльність, а похідним виступає значення “цільовий текст як результат перекладу” (див., наприклад, визначення терміна “переклад” у [4, с. 43; 5, с. 4]). Із цього випливає, що в зазначеному вище терміні “переклад з мови / мовою” термін “мова” вживається в діяльнісному значенні, а саме таким діяльнісним значенням характеризується

термін “узус (мови)”, оскільки в перекладацькому мовленні мовленнєві елементи цільової мови застосовуються на основі узусу останньої для відтворення смислу та стилю вихідного тексту.

Отже, існує тільки дві можливості застосування терміна *переклад з мови / на мову / мовою*: 1) продовжувати його вживати в науці про переклад, методиці викладання перекладу тощо та 2) відмовитися від його наукового вживання і залишити його застосування лише для повсякденного непрофесійного мовлення. Перший варіант нам вважається неприйнятним, оскільки він, по-перше, не відповідає вимозі неоднозначності та точності термінів у науці, адже перекладознавство вважається окремою наукою, а, по-друге, він не відбиває точно суть процесу перекладу, де насамперед задіяний узус цільової мови (до речі, й оригінальний твір, як і його переклад, також є результатом мовленнєво-розумової діяльності для створення вихідного тексту на основі узусу).

Тут слід зазначити, що в мовознавстві ще й досі відсутнє адекватне розгорнуте визначення узусу. Ми спробуємо дати його повнішу дефініцію: узус – це сукупність мовних елементів, що відповідають мовно-структурним нормам та використані для здійснення прийнятних письмових або мовленнєвих актів, яка сформувалася історично для забезпечення успішної мовленнєвої взаємодії з використанням природних мов, зрозумілої для її учасників. Іншими словами, узус є набором усіх прийнятих мовною спільнотою мовленнєвих актів з їхніми правильними мовними елементами, що утворився на цей час відповідно до норм мови та мовленнєвих закономірностей.

Для підтвердження того, що саме узус визначає норму перекладацького мовлення і що саме на узус та з узусу (а не просто “мови”) здійснюється переклад, можна навести принаймні такі характеристики узусу: 1) прескриптивність (або нормативність) – як використовувати мовні елементи для побудови мовленнєвих актів та як уживати мовленнєві акти для успішного спілкування; 2) зрозумілість або прийнятність мовленнєвих актів для підтримання балансу між мовленнєвою та розумовою (когнітивною) навантаженістю комунікантів; 3) контекстуалізованість – включеність у комунікативний та ситуативний контексти; 4) регулятивність, що зумовлює нормальну людську комунікацію; 5) інтенціональність – наявність мовленнєво-комунікативної мети комунікантів; 6) відносна стабільність – відсутність швидких змін для забезпечення порозуміння комунікантів під час спілкування та 7) історична мінливість із плином часу та розвитком суспільства.

Саме узусом цільової мови визначається нормативність перекладацького мовлення, яка є складником норм перекладу за В. Н. Комісаровим [4, с. 229]. Слід зазначити, що узус передбачає переважне використання нормативних мовних елементів у мовленнєвих актах та прийнятних для розуміння самих мовленнєвих актів.

Отже, використання терміна “мова” у виразі “переклад з мови / мовою” слід уважати неправильним і неточним. Точніше й прийнятніше в перекладознавстві та методиці викладання перекладу говорити про переклад на основі узусу цільової мови. Саме тому, що узус є центральним компонентом мовного аспекту перекладу, оскільки й вихідний, і цільовий тексти сформовано на основі узусів відповідно до вихідної та цільової мов, найважливішою галуззю лінгвістики перекладу повинна стати узусологія перекладу, яка досліджує узусні відповідники та подібності і розбіжності узусів двох мов.

Слід зазначити, що узусні регулярності всіх мов описані та пояснені ще зовсім недостатньо. Для теорії перекладу дуже важливими подібні дослідження є в межах таких нових галузей, як порівняльне узусознавство (що є найближчим до лінгвістики перекладу) [6] та узусологія перекладу [7]. Узусні регулярності можна розглядати як норми узусу, яких перекладач свідомо або несвідомо дотримується під час перекладу і які забезпечують здійснення зрозумілих та прийнятних для реципієнтів мовленнєвих актів.

Прикладом таких регулярностей є норма застосування в перекладі з української мови англійською мовою в певних ситуаціях (які можна, у принципі, формалізувати – наприклад, у наведеному нижче прикладі в англійському перекладі вжито так званий “розщеплений” підмет, оскільки в українському реченні присутня велика група підмета, що значно перевищує шість смислових слів) пропозицій мовленнєвих актів, де група підмета не має перевищувати за кількістю приблизно шість мовних елементів (про подібні трансформації українського підмета в англійському перекладі див. [8, с. 247–254]): Почала формуватися *ситуація, внаслідок якої постало питання утворення теорії міжнародних відносин того самого порядку, як і єдина теорія біології.* – *A situation had begun to develop that put the question of a single theory of international relations in about the same class with that of a single theory of biology.*

Завершимо статтю перспективами розвитку теорії перекладу та суміжних галузей, пов’язаних із ним, які відкриваються завдяки розумінню того, що переклад здійснюється не стільки з мови або мовою, скільки на основі узусу мови. На нашу думку, узусологія перекладу здатна дати новий потужний поштовх розвитку досліджень перекладу та методів його навчання в межах лінгвістики перекладу завдяки точному визначенню узусу як мовного засобу перекладу. Слід зазначити, що запропонована нами точніша характеристика в перекладознавстві того, з чого та на що здійснюється переклад природною мовою, має важливе значення для теорії, методики викладання та критики (оцінки) перекладів.

У теоретичному плані визначення узусу вихідної та цільової мови як основного мовного складника перекладу суттєво уточнює концептуальний апарат теорії перекладу, тим самим встановлюючи нову основу наукового дослідження перекладу в перекладознавстві та даючи суттєвий імпульс для подальшого розвитку лінгвістики перекладу.

Можна назвати також кілька важливих практичних наслідків того, що узус визнається мовною основою перекладу. По-перше, у методиці навчання перекладу це передбачає необхідність приділяти значно більше уваги узусу як суттєвій частині професійної підготовки майбутніх перекладачів. Оскільки переклад здійснюється з узусу на узус, навчання перекладу повинно виходити з твердження про те, що одним з важливих складників двомовної компетентності перекладача, поряд із мовно-структурної субкомпетентності, є узусна субкомпетентність, на яку слід відводити не менше, а може, й суттєво більше навчального часу в аудиторії та самостійної роботи студентів.

По-друге, у теорії та практиці перекладної лексикографії теза про узуси вихідної та цільової мов як суттєві складники перекладу орієнтує лексикографів на укладання словників, де наводяться не просто мовно-структурні, а узусні відповідники узусних елементів вихідної мови, бажано з наведенням мовленнєвих контекстів (речень або пар речень), у яких вони вживаються. Наприклад, у статтях українсько-англійського словника про такі заголовні слова, як “політика, економіка, смерть, походження *тощо*”, має даватися інформація про таку особливість їх уживання в мовленнєвих актах, як обов’язковість використання у формі множини в тих випадках, коли пропозиція (речення) мовленнєвого акту містить виражену або імпліковану сему множинності (про таке “наведення” форми множини див. [8, с. 128–135]).

По-третє, у практиці перекладу теза про узус як центральний мовний складник перекладу націлює перекладачів на правильний узус як умову правильності перекладацького мовлення та адекватності перекладу. По-четверте, у критиці перекладу як розділі перекладознавства зазначена теза надає надійнішого критерію для адекватного оцінювання якості перекладу у плані дотримання перекладачем норм узусу.

Література

1. Уряд оновив перелік галузей знань вищої освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/53213/> – Дата звернення 28.11.16. – Назва з екрана.

2. Schools for Translation/Interpreting/Translation Studies [Electronic resource] // Access mode: <http://www.betranslated.com/translation-schools.html> – Access date: 11/29/16. – Display title.
3. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Лев Львович Нелюбин. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 320 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 144 с.
6. Карабан В. І. Порівняльне узусознавство / В'ячеслав Іванович Карабан, Анна В'ячеславівна Карабан // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2015. – Вип. 51. – С. 190–197.
7. Карабан В. І. Узусологія перекладу / В'ячеслав Іванович Карабан, Анна В'ячеславівна Карабан // Мова і культура. – К. : Видавництво Бураго, 2016. – Вип. 19, Том 1 (181). – С. 369–375.
8. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 606 с.

FROM ILLUSORY PRECISION TO FATEFUL MISREPRESENTATION OF MEANING IN THE TRANSLATION OF POLITICAL DOCUMENTS

Kolomijets L. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

У статті висвітлено випадки хибної репрезентації значення в українському перекладі “European Charter for Regional or Minority Languages” (моя версія назви цього документа: “Європейська Хартія Регіональних або Міноритарних Мов”) та в українських і англійських перекладах документа “Комплекс мер по выполнению Минских соглашений” (моя версія назви українською мовою: “Комплекс заходів з виконання мінських домовленостей”; англійською мовою: “The Set of Measures for Implementation of the Minsk Accords”). Застосовано поєднання ідей когнітивної лінгвістики, настанов теорії перекладацької дії та принципів екологічного підходу до аналізу концептуальних трансплантів у перекладі. Також вибудовано етно-етичну перспективу у вивченні перекладних політичних документів, екстрапольована автором з досліджень художнього перекладу. Вказується на те, що ключові, переплетені між собою концепти політичних документів, що розглядаються, зазнають істотних семантичних трансформацій у процесі перекладу, які або викликані впливом мови-посередника (російської), або спричинені (етно-) етичним підґрунтям культурного середовища перекладача. Найдетальніший аналіз у статті зосереджено на прикладах хибної репрезентації концепту “minority languages” в українській версії “Європейської Хартії” (укр.: “мови меншин” замість “міноритарні мови”) та концепту “соглашения” в кількох українських та англійських версіях “Мінських домовленостей” (укр.: “угода / угоди” замість “домовленості”; англ.: “agreement / agreements” замість “arrangements / accords”).

Ключові слова: політичний документ, хибна репрезентація значення, перекладацька дія, екологічні принципи, етно-етика перекладу, концептуальні транспланти, міноритарні мови, мінські домовленості.

This article discusses the cases of misrepresentation of meaning in the Ukrainian translation of the “European Charter for Regional or Minority Languages” (my version of the Ukrainian translation of the document title: “Європейська Хартія Регіональних або Міноритарних Мов”) and the Ukrainian and English translations of the document “Комплекс мер по выполнению Минских соглашений” (my Ukrainian version for the document title is: “Комплекс заходів з виконання мінських домовленостей”; my English version is: “The Set of Measures for Implementation of the Minsk Accords”). It applies a combination of the ideas of cognitive linguistics, the precepts of translatorial action theory, and the principles of ecological approach to the analysis of the conceptual transplants in translation. It also develops an ethno-ethical perspective on the study of the translated political documents, extrapolated by the author from the study of literary translations. The discussion notes that the key intertwined concepts of the political documents in question undergo substantial semantic transformations in the process of translation, which are either provoked by the influence of the relay language (Russian), or motivated by the (ethno-)ethical grounds of the translator’s cultural environment. The most detailed analysis in the article focuses on the instances of misrepresentation of the concept of “minority languages” in the Ukrainian version of the “European Charter” (Ukr.: “мови меншин” instead of “міноритарні мови”) and of the concept “соглашения” in the Ukrainian and English multiple versions of the “Minsk Accords” (Ukr.: “угода / угоди” instead of “домовленості”; Eng.: “agreement / agreements” instead of “arrangements / accords”).

Key words: political document, misrepresentation of meaning, translatorial action, ecological principles, ethno-ethics of translation, conceptual transplants, minority languages, Minsk accords.

The aim of this article is to demonstrate and prove that misrepresentation of the meaning of a single source-text word or phrase in translation can be conducive to far-reaching shifts in the overall interpretation of the entire target text, and consequently, to crucial misunderstanding, though present-day Translation Studies recognizes plurality and diversity of translations.

The ideas of translatorial action theory, social systems theories, and eco-translatology have laid the groundwork for this research.

The reasons for various interpretations of the one and the same source text can be found in contemporary functionalist theories, according to which a multitude of purposes underlies the variety of translation versions. The idea of textual precision in translating both literary and non-literary discourses has almost become an outcast from the informed present-day discussion on translation.

Following in the steps of social systems theory that bring to the forefront the significance of communicative processes, variegated functionalist theories, as outlined by Anthony Pym under the designation of “the purposes paradigm” [11], can be identified by a set of underlying principles of purpose-driven, co-operational communication. The theory of translatorial action by Justa Holz-Mänttäri [14] represents the radical functionalist approach popular among translators. Although applicable to a variety of professional translation situations, the theory of translatorial action as well as the whole theoretical spectrum of the functionalist paradigm in Translation Studies has been supplemented recently by a broader environmental approach, which came from the Oriental world.

This is an interdisciplinary approach to translation activity from an ecological perspective, which became known as eco-translatology. It is already acknowledged by Cay Dollerup, Douglas Robinson, Michael Cronin, and some other leading Western scholars. The ecological paradigm confines itself to the natural habitat of a translational activity, focusing on the principles of the target text functions while considering it as an ecosystem in the target environment, i.e. as a specific configuration of systemic functions in and under the influence of the translator’s environmental conditions. Eco-translatology looks into translational eco-environments broadly regarding translation, with its own unique ecological profile, as adaptation and selection.

To be more specific, I would like to refer to an ecological undertaking which has been much talked about lately. This is David Latimer’s successful experiment of growing for over 50 years a locked-in-a-bottle garden that has become an “example of a closed but functional ecosystem” [19]. The seedlings of spiderworts, or *tradescantia*, grown by Latimer into a giant plant inside a sealed bottle might have represented a metaphor of precise translation, as a closed ecosystem, performed independently from the translator’s ambient environment. Yet unlike the sealed *tradescantia*, hardly any translation can be defined as a self-sufficient ecosystem, nor does it squarely “grow” from the source-text conceptual seedlings into their replicated transplants. It is clearly a product of cultural exchange, of mimicry and hybridity, utterly dependent on the translation participants and their variegated social environments.

According to the eco-translatologist approach, each translation manifests a particular textual configuration and a new interplay of the transplanted source-text concepts resulting from the processes of adaptation and selection (both deliberate and spontaneous). This approach suggests a complex methodology for description and interpretation of the translated text based on the principles of holism, dynamics, relevance, balance (harmony), and ecological esthetics. It can serve as practically the broadest research paradigm for the comparative holistic study of the source and target text, as well as for probing into the grounds for conceptual shifts in translation as a new functional ecosystem, which is umbilically linked with its ambient translational environment.

In the methodological framework of eco-translatology, which suggests the broadest functional view of translation as an ecosystem, the research of conceptual transplants in present-day Ukrainian-to-English literary translations will point to the more or less crucial semantic shifts in the translated texts. Although the strict lexical and semantic precision in literary translation is rather more illusory

than realistic, the identification and description of the key source-text concepts proves important to an inquiry into their disposition and hierarchy in the target text, as well as for the analysis of the reasons for semantic shifts in the transplanted concepts.

If we take, for instance, the recent English translations released by the British-Dutch press “Glagoslav Publications” (specializing in fiction and non-fiction English translations from the Russian, Ukrainian and Belarusian languages) both from the classical Ukrainian authors, such as the 18th-century philosopher and poet Hryhory Skovoroda or the 19th-century poet and artist Taras Shevchenko, and the most popular contemporary writers including Yuriy Andrukhovych, Maria Matios, Irene Rozdobudko, Serhiy Zhadan, and Eugenia Kononenko, among others, we will first have to focus on each translators’ interpretations of key intertwined concepts. They include *happiness, heart, and love* in Skovoroda, *freedom, truth, and glory* in Shevchenko, *burlesque-circus-buffoonery* in Andrukhovych, *guilt, redemption, and remembrance* in Maria Matios, *the city* in Serhiy Zhadan, *the man and the woman* in Irene Rozdobudko, and *the road and the home* in Eugenia Kononenko. A comparative linguistic and cognitive study of the source-text concepts above, along the ascending axis from the individual author’s/translator’s cognition to their ambient culture, will help us to analyze both the ethno-ethical character of conceptual transplants in translation and the culture-specific shifts of meaning.

Consequently, drawing on the postulate that may be defined as ecological, that a translator both adapts and selects in accordance with the specific configuration of their eco-environment, the researcher of literary translations will be able to probe into the ethno-ethical grounds for conceptual shifts in translation. An ethno-ecological stand point might suggest a complex methodology for the holistic study of translation based on the analysis of both the source and target texts as organic literary works in their specific physical and mental environment. And the present-day versatile renditions of the oeuvre by Shevchenko (whose fluency of verse has been called “untranslatable” by many a scholar) testify to this fact. If we apply the basic principles of ecological analytics, i.e. the principles of holism, dynamics, relevance, balance (harmony), and ecological esthetics, to Ukrainian literary texts and extrapolate them to their English translations, having supplemented the proposed spectrum of ecological principles by the principle of ethno-ethics, and pinpoint that each of the translated versions (for instance, the translations from the book of poetry by Taras Shevchenko, entitled *The Kobzar*, done by Michael Naydan [16; 18], Vera Rich [15], and Peter Fedynsky [17]) is in itself a new functional ecosystem, we will be able to explain the reasons for conceptual shifts in translation. For example, the British translator Vera Rich always rhymed her translations from *The Kobzar*, while the American translators Michael Naydan and Peter Fedynsky, unrhymed their versions of Shevchenko’s verses. This verse-pattern asymmetry allegedly depends on the discrepancies between British and American versification traditions. In any case, in literary translation the culture-specific shifts of meaning are unavoidable to a greater or lesser extent whilst the poetic and stylistic norms and dynamics of the target culture inevitably affect the translators’ semantic decisions.

The list of basic ecological principles pertaining to the study of literary translation could thus be amplified with the principle of ethno-ethics, which is concerned with socio-cultural stereotypes and their ethical values across cultures. The objective of an ethno-ecological approach to translation is to identify the translator’s strategic ethical moves and to enquire into the cultural disposition of conceptual transplants in translation and the culture-specific semantic shifts.

In my view, an ecological approach and the study of the source and target text ethno-ethics should constitute the present-day requirement for the translators of both literary and non-literary works. An insight into conceptual transplants in translation, based on ecological principles, together with the functionalist theories, in particular Holz-Mäntäri’s theory of translatorial action, oriented at translating the source-text message in such a way that the target recipient understands it as fully as the source sender did in his/her ambient culture, is key. This will help both the translators

of literary and non-literary texts to avoid the far-reaching cases of misrepresentation of meaning in translation and those sweeping consequences, as well as the most insidious, objectionable, or at times even unacceptable, semantic shifts in the key source-text concepts.

Bearing in mind an ecological approach to the translatorial action, which substantiates the cultural environment-motivated variability of expression in present-day translations (both literary and non-literary), I will further refer to the two political documents of burning importance for Ukraine as telling examples of deviating interpretative shifts in both directions of translation: English-to-(Russian)-to-Ukrainian and (Russian)-to-Ukrainian-to-English. Among numerous examples of such kind, the most glaring one, and perhaps the most fatal, is the case of the *European Charter for Regional or Minority Languages* (ECRML; Strasbourg, 5.XI.1992) ratified by the Parliament of Ukraine on 15 May 2003 [8].

The ECRML is a European treaty adopted under the auspices of the Council of Europe “to protect and promote historical regional and minority languages in Europe” [9]. What is critical to note is that it excludes languages used by recent immigrants to a sovereign state from other countries and only applies to languages traditionally spoken by the nationals of particular areas within that nation. The term “minority language” is popularly defined by Wikipedia as “a language spoken by a minority of the population of a territory” [10]. According to this common source, “such people are termed *linguistic minorities* or *language minorities*” (my emphasis) [10].

Beyond any doubt, this international multilingual document has paramount importance for the salvation of endangered languages from extinction, however its misrepresenting translation into Ukrainian puts the future survival of the majority *Ukrainian* language in danger. Contrary to basic rules, the *Charter* text submitted for ratification by the Ukrainian Parliament had not been translated into Ukrainian directly from the official authentic copies (English and/or French), but evidently from its Russian version, which served as an offstage relay language for the Ukrainian text. Although the text of the Ukrainian official version includes a mention that the document was “translated from English by Y. M. Vyshnevskyi” (“Переклад з англійської мови Є. М. Вишневецького”) [7], it is by no means independent from the linguistic and cognitive stereotypes transplanted from the Russian-language interpretation of the document. Consequently, the key term “*minority languages*” in the *Charter* heading was imported into the Ukrainian text from Russian as “*languages of minorities*” (*мови меншин*) where by the word “minorities” the concept of “*national minorities*” is meant (note: not “linguistic” or “language” minorities, as the term originally suggests). The official Russian translation of the Treaty title sounds as “Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств” (*Yevropeyskaya khartiya regional’nykh yazykov ili yazykov men’shynstv*) [European Charter for Regional Languages or Languages of Minorities] [4]. <http://hrlibrary.umn.edu/euro/Rets148.html> – bottom The official Ukrainian-language title of the Charter was approved by the Ministry for Foreign Affairs of Ukraine in the formulation that mirrors the Russian one: Європейська Хартія Регіональних Мов або Мов Меншин (*Yevropeis’ka Khartiia Rehional’nykh Mov або Mov Menshyn*) [European Charter for Regional Languages or Languages of Minorities].

Lexico-semantic coincidence of the Russian and Ukrainian texts of the Treaty is undoubtedly not confined to the formulaic “languages of minorities” in its title. But let us primarily focus on this key concept in the Treaty. More precise in this case would have been a calque translation “*міноритарні мови*,” i.e., those languages that are used in a particular region and are less common than other languages within the region. As a result, the Russian language, which is the national minority language in Ukraine, appeared in confrontation with the official Ukrainian language, and that has led to social unrest and imminent threat to the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. Several authoritative Ukrainian linguists and lawyers have pointed out this translation inaccuracy as well as the fact that the Russian language cannot have a status of regional language because it prevails not only in the southern and eastern regions of Ukraine but is spread nationwide.

And it is not an endangered language which needs defending like the Crimean Tatar and Gagauz languages [1; 2; 5]. This opinion is summarized, for instance, in the article “Міноритарна мова? Чи правова неграмотність?” (Minorytarna mova? chy pravova nehramotnist’?) [Minority language? Or legal illiteracy?] by Liuba Vasylyk: “The Law on ratification of the Charter needs to be reviewed, taking into account Ukrainian language and political realities, and it is notably valuable to legally and competently formulate the terms “regional languages or languages of minorities,” “territory where a regional language or a language of minority is used,” “non-territorial languages,” and “official language.” Our version of the Law has to defend not all of the languages that exist in Ukraine, but the ones which are really threatened with extinction. According to the latest report by UNESCO, there are 15 such languages in Ukraine (the Russian language is not mentioned among them) (my translation. – L. K.)” [2].

Thus, a more correct title for the document would have been “Європейська Хартія Регіональних або Міноритарних Мов” (Yevropeis’ka Khartiia Rehional’nykh abo Minorytarnykh Mov) [European Charter for Regional or Minority Languages] since, in the first place, its strategy is designed to ensure protection for endangered languages, which are in the minority on one or another territory, i.e., the languages that may disappear as a valuable asset of European cultural heritage.

Though Ukrainians have been the largest native ethnic group on the vast territory, which remained de facto a colony of Russia till the early 1990s, Ukrainian cultural identity has suffered tremendous devastation under tsarist and communist rule. In today’s Ukraine, which is a postcolonial nation-state undergoing a post-communist transformation, the use of the Russian language throughout the country – the inheritance of Russia’s imperialistic policy of colonization – precludes it from pretending to assume the status of a “minority language.” Parenthetically, although the Russian Federation joined the countries-signatories of the *Charter* in 2001, it nevertheless has not ratified this Treaty.

Therefore in dealing with vitally important documents, as indeed in any translatorial action, the specifics of social, political, juridical, and governmental systems should be taken into account lest the best intentions be negated. In addition to this, a close working relationship between the translators and the compilers and developers of the National and Research Corpus of the Ukrainian Language, is a must.

Another glaring example of the fateful intervention of misunderstanding in translation suggests itself in the title of much-quoted political document known in the language of the original as “Комплек мер по выполнению Минских соглашений” (Kompleks mer po vypolneniyu Minskikh soglasheniy) [3]. My translation of the document title is “The Set of Measures for Implementation of the Minsk Accords.”

Ukrainians have been a stateless indigenous nation for over three hundred years because of the colonization policy of the Moscow Empire. Mass de-Ukrainization, Holodomor, deportations, and persecutions of the Ukrainian population in the 20th century must have prepared the ground for making the Ukrainian language a minority language, doomed to disappear. That is why granting official status to the national language of the Ukrainian people in the post-colonial, independent Ukraine has been a matter of the return of historical justice and the survival of the indigenous language and ethnic culture. At the same time, self-determination of the Russian language in Ukraine as a minority language and the claims for the status of the official language can endanger the national Ukrainian language and once again put it on the brink of survival.

Due to the fact that the key concepts in the *European Charter for Regional or Minority Languages* had been notoriously misconstrued in the Russian and Ukrainian translations, the Charter pleaded in justification of Russia’s military aggression against independent Ukraine in 2014 on the pretext of protection of the Russian-speaking population. Thus the *European Charter* and the *Kompleks mer po vypolneniyu Minskikh soglasheniy* happened to be by implication interlinked.

The latter document with an illegible official status, originally written in Russian and known as Minsk II, was agreed by the Trilateral Contact Group for the peaceful the conflict in the Donbas region and signed at the Summit in Minsk on 12 February, 2015. As President Petro Poroshenko noted at his press-conference, this “Package of Measures” had to have been implemented by the end of 2015 [6]. However by the decision of the “Normandy Four” (French President Francois Hollande, German Chancellor Angela Merkel, Ukrainian President Petro Poroshenko, and Russian President Vladimir Putin), the implementation period had been prolonged to the year 2016. Meanwhile the awaited elections in the occupied territories, which were to be held under Ukrainian law, proved effectively impossible, while the idea to legalize a “special status” for the territories of Donbas outside the control of the Ukrainian government, has been, and still is, considered unacceptable by a substantial part of Ukrainian society as well as by the majority of members of the Ukrainian Parliament (Verkhovna Rada) [6]. The reasons for this view are that the elections should be preceded by the withdrawal of Russian troops and mercenaries, an end to active hostilities, a ceasefire, and the rehabilitation of the region’s infrastructure, while the issue of the timing for the Ukrainian government to regain control over the state border of Ukraine is still in the air.

The Russian-language original of this key political document in the Minsk process has been translated into Ukrainian and English more than once. The translations are not identical, and even the title became subject to varying readings. Even if those interpretative discrepancies be more or less minute, they nevertheless influence the overall interpretation of the Minsk II document, which is of such a high political importance.

As it was mentioned earlier, the document in Russian is entitled “Комплекс мер по выполнению Минских соглашений”. Let us consider some of translation pitfalls inherent. The title phrase “Минских соглашений” could be contentious since it includes the plural noun in the Genitive case “соглашений” (from Nominative “соглашения”), which in English means “arrangements” or “accords”. Would it then be semantically accurate to translate the plural noun “соглашений” as “agreement” or “agreements”? The latter terms, in fact, in back-translation from English to Russian would be “договор” (dogovor) or “договоры” (dogovory), respectively. In their turn, the terms “договор” and “договоры” in the semantically precise back-back-translation into English would become the terms “contract” and “contracts,” correspondingly. But account should also be taken of the difference between *a* contract and *several* contracts, which is obviously crucial for the situation with the Minsk process and the only document known as Minsk II. Actually, the source text concept “соглашений” does not pertain to the idea of “contract” or “contracts” whatsoever. It refers to some previously arranged and broadly formulated mutual positions (“соглашений”) of the Trilateral Contact Group. In point of fact, thus, the signed document alludes to a set of accords rather than any contract or contracts.

As to certain discrepancies between the multiple English versions of the document, suffice it to compare the alternative translations, starting from the very title, to make sure that this is the case. I will give below several full-length and shortened versions of it (the respective nouns for “соглашений” emphasized):

“A List of measures to fulfill the Minsk Agreement” (UNIAN) [23];

“A complex of measures to fulfill the Minsk agreements” (Kyiv Post) [21];

“Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements” (Financial Times) [22];

[The same version: “Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements” (UN Department of Political Affairs – United Nations Peacemaker)] [26];

“Minsk Ceasefire Deal: Full Text Of Agreement Between Russia, Ukraine, Germany And France” (International Business Times) [25].

The variety of versions can simply be reduced to “(the) Minsk agreement(s),” “Minsk Deal,” and “Minsk Accords,” as in the heading: “Russia, US Agree No Alternative to Minsk Accords”

on Ukraine Reconciliation” (Sputnik News) [12]. In fact, most media sources are silent in terms of any information about the translator(s) of the document, and rarely do they label the versions that they publish on their pages as being unofficial ones. In this regard, the *Kyiv Post* Newspaper is a rare case of the stipulation in the Editor’s note that the readers will deal with “the unofficial translation of the full text of agreements reached by the leaders of Germany, France, Ukraine and Russia in Minsk on Feb. 12, 2015” [21].

English paraphrases in place of the Russian noun “соглашений” can also be encountered in the document translations and thematic headings (emphasized), such as “Minsk agreement on Ukraine crisis: text in full. Read a translation of the full text agreed upon by the leaders of Ukraine, Russia, France and Germany, and signed by pro-Russian separatists” (The Telegraph) [24]; as well as in the speeches of the top (Russian) politicians, for instance: “We have indeed pledged to ensure that Donbass, that the self-proclaimed republics of Donetsk and Lugansk (DPR and LPR), implement what they and their representatives signed under in Minsk,” said Sergey Lavrov, the Foreign Minister of Russian Federation [12].

As a matter of fact, the plural noun “agreements” appears to be the prevailing, although erroneous, version for the plural noun “соглашений” in English translations of this particular document, as well as in the related English-language publications released by Russian, European, and Ukrainian mass media. This strategy can be exemplified, for instance, by the title of the official article “Poroshenko: No alternative to Minsk Agreements” (Ukrinform News) [27].

I will now proceed to compare the varying Ukrainian versions of the source Russian-based document. Actual Ukrainian-language translations of the phrase “Минские соглашения” (Minskiye soglasheniya) vary from “Мінська угода” (Mins’ka uhoda) [Minsk agreement] or “Мінські угоди” (Mins’ki uhody) [Minsk agreements] to “Мінські домовленості” (Mins’ki domovlenosti), though it is more appropriate to merely refer to “Мінські домовленості” [Minsk arrangements/accords]. The prevailing version, however, is “Minsk agreements.” For instance (the respective phrases emphasized): “Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод” (УНІАН) [20]; “Комплекс заходів з виконання Мінських угод” (Ukrayinska Pravda) [3]. The above examples are practically identical, but what testifies to the uncertainty even in the document title, which leads to a plurality of recognized versions, is that the newspaper “Ukrayinska Pravda” [Ukrainian Truth] just beneath the editorial heading “Комплекс заходів з виконання Мінських угод” gives an alternative title for the Minsk II document in the following statement: “Контактною групою підписано документ, який називається “Комплекс заходів, спрямований на імплементацію Мінських домовленостей”” [“The contact group signed a document called “Kompleks zakhodiv, spriamovanyi na implementatsiyu Mins’kykh domovlenosteï”] (my emphasis) [3]. Semantically precise English translation for the document title “Kompleks zakhodiv, spriamovanyi na implementatsiyu Mins’kykh domovlenosteï” would be “The set of measures for implementation of the Minsk accords.”

The point is that the full semantic equivalent to the Russian plural noun “соглашения” (soglasheniya), which is a synonym of “договоренности” (dogovorionnosti), would be “домовленості” (domovlenosti) in Ukrainian. The term “домовленості,” which is usually used in the plural form, mostly denotes a set of the planned actions that are mutually prearranged or previously accorded by the parties. It refers to a less formal type of the agreement. As for the existing Ukrainian translations of this term from the Russian language, the plural noun “домовленості,” thus, appears to be the closest semantic equivalent to the English terms “arrangements” and “accords” (together with the Russian original word “соглашения”).

In the meantime, the singular noun “угода” (uhoda) and its plural form “угоди” (uhody), which are nevertheless more frequently used in the Ukrainian translations of the Minsk II document, appear deviating from the substance of this document, inasmuch as the term “угода” semantically matches the English term “agreement,” as a type of official document. Besides, in this exact meaning

it does not need any plural form at all. Thus the Ukrainian terms “угода” and “угоди” can serve merely as partial equivalents to the Russian plural noun “соглашения” in the document title, while the plural noun “домовленості” fits it in as the direct correspondent and full equivalent of the noun “соглашения.” The latter term is less formal than the juridical term “договор” (dogovor), a direct Russian correspondent to the English term “agreement.” The original Minsk II document, however, concerns a compromise, or a deal, less formal than the international agreement: as the means to stop warfare and prevent the growth of Humanitarian crisis in self-proclaimed the Donetsk and the Lugansk People’s Republics (DPR and LPR), supported by Russian Federation.

Table I below reflects the equivalence relations between the Russian terms “соглашения” and “договор” (*pl* “договоры”) and their semantically accurate Ukrainian and English correspondents:

Table 1

The equivalence relations between the Russian terms “соглашения” and “договор” and their semantically accurate Ukrainian and English translations

Russian terms	Ukrainian equivalents	English equivalents
соглашения (<i>Gen. case</i> соглашений)	домовленості (<i>Gen. case</i> домовленостей)	arrangements / accords
договор (<i>pl</i> договоры)	угода (<i>pl</i> угоди; <i>Gen. case</i> угод)	agreement (<i>pl</i> agreements)

Varying readings persistently manifest themselves throughout the English-language translations of the whole text of the document “Комплекс мер по выполнению Минских соглашений”. For instance, the title of the Law of Ukraine, which the Minsk II document refers to and which was adopted by the Verkhovna Rada in efforts to find a peace formula, “О временном порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей” (О временном порядке местного самоуправления в отдельных районах Донецкой и Луганской областей) / Ukrainian: “Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей” (Pro tymchasovyi poriadok mistsevoho samovriaduvannia v okremykh rayonakh Donets’koi i Luhans’koi oblastey) has more than three English variants:

“On a temporary order of local government in individual areas of the Donetsk and Luhansk regions” (UNIAN) [23];

“On interim local self-government order in certain areas of the Donetsk and Luhansk regions” (Financial Times) [22];

“On the special procedure of local self-governance in some districts of Donetsk and Luhansk regions” (International Business Times) [25];

“On temporary Order of Local Self-Governance in Particular Districts of Donetsk and Luhansk Oblasts” (The Telegraph) [24].

The southeastern territories of Ukraine, occupied by the DPR and the LPR, acquire various denominations, such as “individual areas” (UNIAN), “certain areas,” “some districts” (International Business Times), or “particular districts” (The Telegraph), none of which is nevertheless fully equivalent to the concept of separation that underlies the phrase “в отдельных районах”. Meanwhile, it is the same of separation that is actualized in the English dictionary correspondent to the Russian collocation “отдельный район” (otdel’nyi rayon), as in the following Russian-to-English lexical equation: “отдельный район” > “a separate district” (my emphasis) [13], which is also exemplified by the phrase “выделить в отдельный район” > “make into a separate district” [13]. Thus, the actual contextual meaning of the source-text geographical reference to “отдельные районы в Донецкой и Луганской областях” would be “particular areas in Donetsk and Luhansk Oblasts, separated / detached from mainland Ukraine (in a military way)”.

A refutative attitude to Ukraine as a sovereign state, which implicitly imbues the tonality of the document, becomes flagrantly explicit in the signature section for the then Ambassador of the Russian Federation to Ukraine, M. Y. Zurabov, where an old imperialistic formula for the name of Ukraine as simply a geographic region, a certain territory but not a sovereign state, was used: “Посол Российской Федерации на Украине” (my emphasis) [3]. The emphasized prepositional phrase “на Украине” should have been translated into English with the definite article preceding the proper name, “to the Ukraine” [Ambassador of the Russian Federation to the Ukraine], with an accent on the territory inhabited by a stateless population, which accent virtually no translator ventured to introduce.

Therefore in rare cases the translator(s), guided by the principle of functional expediency, may deliberately shift the source-text semantics, and the above example serves as an illustration of such kind of a decision. Taken from a holistic political ecology and diplomacy perspective, the transplanted concept of Ukraine-the-territory has been unanimously transformed in the English translations of this document into the concept of Ukraine-the-state.

Therefore, if semantic shifts in the transplanted concepts occur in the political documents, as it is actually so in the majority of the cases observed in this article, they can lead to drastic misinterpretations of the source text.

Translation as a multi-dimensional meaning-making activity and the performance of cultural senses may produce (deliberately or not) a sheer illusion of precision where, in fact, a fateful misrepresentation of meaning takes place, as in the case with the noun ‘minority’ from the *European Charter for Regional or Minority Languages*, or simply following in the track of expediency it may disavow important cultural and political source-text senses, which feel somewhat “inconvenient” in present-day political discourse, such as the imperialistic attitude to Ukraine encountered in the Minsk II key document, entitled *Kompleks mer po vypolneniyu Minskikh soglasheniy*.

A comparative analysis of the source-text key concepts and their target-text transplants points to the culture-specific reasons for semantic shifts in the transplanted concepts and, in broader terms, provides an insight into the individual translator’s cognition as being influenced by the ambient cultural environment. An ethno-ecological perspective in combination with the methodology of functionalist theories, and in particular the translatorial action theory precepts, proves to be no less eligible for the translators of political and media discourses than for the translators of literary works.

In addition, when we look at the question of representing the vitally important documents, as those which are discussed in this article, the precision of semantic and stylistic detail in translation seen through the analytical prism of cognitive linguistics should be a must. And in such cases close cooperation with the cognitive linguists, lexicologists, and developers of the National and Research Corpora of the Russian and Ukrainian languages, in addition to the translatorial and environmental awareness, would be most opportune.

References

1. Василенко В. Які мови в Україні потребують особливого захисту. Колізія між національним законом і міжнародними зобов’язаннями держави (Yaki movy v Ukraini potrebuyut’ osoblyvoho zakhystu. Koliziya mizh natsional’nym zakonom i mizhnarodnymy zobovyazanniamy derzhavy) [What languages in Ukraine need special protection. A collision between the national law and international obligations of the state] / Володимир Василенко [Volodymyr Vasylenko] // ZN,UA “Дзеркало тижня. Україна” [Mirror of the Week. Ukraine]. Mar 17, 2006. Accessed 10 Dec. 2016. <http://gazeta.dt.ua/POLITICS/yaki_movi_v_ukrayini_potrebuyut_osoblivogo_zahistu_koliziya_mizh_natsionalnim_zakonom_i_mizhnarodnim.html>.

2. Василик Л. Міноритарна мова? Чи правова неграмотність? (Minority language? Or legal illiteracy?) / Люба Василик [Liuba Vasylyk] // ХайВей [KhiWay]. 21 Feb. 2010. Accessed 10 Dec. 2016. <http://h.ua/story/256622/news_897020.html#ixzz4SSPzRjw5>.
3. Комплекс заходів з виконання Мінських угод. ПОВНИЙ ТЕКСТ / Комплекс мер по выполнению Минских соглашений [The set of measures for implementation of the Minsk accords. Full text] // Українська правда [Ukrainian Truth]. Feb 12, 2015. Accessed 04 Dec. 2016. <www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/>.
4. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств <http://hrlibrary.umn.edu/euro/Rets148.html> – bottom (Yevropeyskaya khartiya regional'nykh yazykov ili yazykov men'shynstv) [European Charter for Regional Languages or Languages of Minorities]. Accessed 03 Dec. 2016. <hrlibrary.umn.edu/euro/Rets148.html>.
5. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни (Yevropeys'ka khartiya yak instrument rozkolu krayiny) [European charter as a tool of the split of the country] / Лариса Масенко [Larysa Masenko] // Газета “День” [Newspaper “Day”] Kyiv.ua, №158. 6 Sept. 2012. Accessed 10 Dec. 2016. <<https://day.kyiv.ua/.../evropeyska-hartiya-yak-instrument-rozkolu-...>>.
6. Разночтение Минских соглашений: что РФ требует от Украины и кто поддержит “особый статус” (Raznochteniye Minskikh soglasheniy: chto RF trebuyet ot Ukrainy i kto podderzhyt “osobyi status”) [Discrepancies in the Minsk arrangements: what RF requires from Ukraine and who will support a “special status”] // Сегодня.ua [Today.ua]. Accessed 06 Dec. 2016. <www.segodnya.ua > [Новости политики](#) > [Новости политики](#)>.
7. Текст Хартії українською мовою. Європейська Хартія Регіональних Мов або Мов Меншин. Переклад з англійської мови Є. М. Вишневського [Text of the Charter in the Ukrainian Language. European Charter for Regional Languages or Languages of Minorities. Translated from English by Ye. M. Vyshnevskiy]. Approved by the Ministry for Foreign Affairs of Ukraine. Head of Legal Department O. Chaly. Accessed 04 Dec. 2016. <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_uk.pdf>.
8. European Charter for Regional or Minority Languages. Accessed 03 Dec. 2016. <www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp>.
9. European Charter for Regional or Minority Languages // Wikisource. Accessed 10 Dec. 2016. <https://en.wikisource.org/wiki/European_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages>.
10. Minority language // Wikipedia, the free encyclopedia. Accessed 10 Dec. 2016. <https://en.wikipedia.org/wiki/Minority_language>.
11. Pym, A. Exploring Translation Theories / Anthony Pym. – London & New York : Routledge, 2009. – 200 p.
12. Russia, US Agree No Alternative to Minsk Accords on Ukraine Reconciliation // Sputnik News. Mar 25, 2016. Accessed 07 Dec. 2016. <<https://sputniknews.com/.../201603251036930213-usa-russia-agree-minsk-accords/>>.
13. Russian-English dictionary QD. 2012. Accessed 09 Dec. 2016. <slovar-vocab.com/...english/qd.../videlyat-1540280.html>.
14. Schäffner Ch. Functionalist approaches / Christina Schäffner // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Edited by Mona Baker and Gabriela Saldanha. – Routledge, 2009. – Revised edition. – P. 115–121.
15. Shevchenko T. Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Selected Poems. Paintings. Graphic Works. Translated by Vera Rich / Taras Shevchenko. – Kyiv : Mystetstvo, 2007. – 608 p.
16. Taras Shevchenko's poems in translation by Michael M. Naydan // Ukrainian Literature: A Journal of Translations, vol. 1, New-York, 2004 / Taras Shevchenko. Accessed 10 Dec. 2016. <<http://taras-shevchenko.infolike.net/poem-destiny-taras-shevchenko-translated-...>>.

17. *The Complete Kobzar: The Poetry of Taras Shevchenko*. Translated by P. Fedynsky / Taras Shevchenko. – New York – Amsterdam : Glagoslav Publications, 2013. – 414 p.
18. *The Essential Poetry of Taras Shevchenko*. Translated by M. Naydan / Taras Shevchenko. – Lviv: LA “PIRAMIDA”, 2014. – 112 p.
19. Dovas. 80-Year-Old Man Hasn't Watered This Sealed Bottle Garden Since 1972 And It's Still Alive / Dovas // Bored Panda. Apr 07, 2014. Accessed 05 Dec. 2016. <www.boredpanda.com/sealed-bottle-garden-david-latimer/>.

Illustrations

20. Опубліковано повний текст документа “нормандської четвірки” (Opublikovano povnyi tekst dokumenta “normands'koyi chetvirky”) [The full text of the “Normandy Four” is published] // УНІАН [UNIAN]. Feb 12, 2015. Accessed 29 Nov. 2016. <<http://www.unian.ua/politics/1043303-opublikovano-povniy-tekst-dokumentu-normandskoji-chetvirki-foto.html>>.
21. A complex of measures to fulfill the Minsk agreements // Kyiv Post. Feb 12, 2015. Accessed 30 Nov. 2016. <<https://www.kyivpost.com/.../a-complex-of-measures-to-fulfill-the-minsk-agreements-38...>>.
22. Full text of the Minsk agreement // Financial Times. Feb 12, 2015. Accessed 30 Nov. 2016. <<https://www.ft.com/content/21b8f98e-b2a5-11e4-b234-00144feab7de>>.
23. Minsk Agreement: Full text in English / News about politics // UNIAN. Feb 12, 2015. Accessed 01 Dec. 2016. <www.unian.info/politics/1043394-minsk-agreement-full-text-in-english.html>.
24. Minsk agreement on Ukraine crisis: text in full // The Telegraph. Feb 12, 2015. Accessed 30 Nov. 2016. <www.telegraph.co.uk/News/WorldNews/Europe/Ukraine>.
25. Mofah, Lora. / International Business Times. Feb 12, 2015. Accessed 30 Nov. 2016. <www.ooyuz.com/geturl?aid=4023019>.
26. Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements // United Nations Peacemaker. Feb 12, 2015. Accessed 29 Nov. 2016. <peacemaker.un.org/ukraine-minsk-implementation15>.
27. Poroshenko: No alternative to Minsk Agreements // Ukrinform News. Jan 21, 2016. Accessed 30 Nov. 2016. <www.ukrinform.net/.../1948777-poroshenko-no-alternative-to-minsk-agreements.htm...>.

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕКЛАДУ

Пермінова А. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена вивченню еволюції теоретичних моделей перекладу в другій половині ХХ століття. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати пріоритетність антропоцентризму та інтердисциплінарності серед наукових інтересів перекладознавців. Порівняльний аналіз теоретичних моделей перекладу в різних національних контекстах також виявив особливості впливу соціополітичних факторів на розвиток перекладознавства в тому чи іншому середовищі.

Ключові слова: еволюція, теоретична модель перекладу, перекладознавство, антропоцентризм, інтердисциплінарність.

The article deals with the evolution of theoretical models of translation in the second half of the XX century. The results of the research proved anthropocentrism and interdisciplinarity to be at the top of translation scholars' priority list. The comparative analysis of theoretical models of translation in different national contexts revealed the impact of sociopolitical factors on milieu-specific development of Translation Studies.

Keywords: evolution, theoretical model of translation, Translation Studies, anthropocentrism, interdisciplinarity.

Становлення перекладознавства як окремої науки традиційно пов'язують з іменем Дж. Голмса, який року 1972 на засіданні секції з перекладу Третього міжнародного конгресу з прикладної лінгвістики в Копенгагені виступив зі славетною доповіддю на тему "The Name and Nature of Translation Studies". До уваги наукової спільноти вчений представив структуру дисципліни, що визрівала протягом багатомісячної історії розвитку думки про переклад. На той час детально розкреслена Дж. Голмсом мапа перекладознавства містила чимало білих плям. Однак поступово кожна з таких ділянок переставала бути terra incognita, заповнювалася новими підходами, серед яких – прагматичний (М. Бейкер, Г. Вермеєр, В. Карабан, Дж. Мандей, Ю. Найда, А. Нойберт, К. Райс та ін.), інтерпретативний (С. Баснет, У. Еко, Л. Коломієць, М. Ледерер, А. Лефевр, М. Новикова, Д. Селескович, О. Чередниченко та ін.), культурологічний (Л. Венуті, Дж. Гаус, Р. Зорівчак, М. Іваницька, М. Новикова, А. Попович, В. Радчук, Г. Турі та ін.), соціологічний (М. Бейкер, С. Берман, Г. Бгабга, Т. Ніраньяна, Г.-Ч. Співак, М. Тимочко та ін.) тощо. З огляду на різновекторність наукового полілогу довкола як загальнотеоретичних питань, так і конкретних параметрів міжкультурної, міжмовної та міжособистісної взаємодії **актуальним завданням** залишається необхідність висвітлення закономірності набуття "антропоцентризмом" та "інтердисциплінарністю" статусу домінант перекладознавчого пошуку.

Метою статті є окреслення теоретичних моделей, що визначали напрямок еволюційного поступу в царині перекладознавства другої половини ХХ століття, а також відображали традиції думки про переклад у тому чи іншому національному контексті. Теоретичні (концептуальні) моделі є гіпотетичними утвореннями, виокремленими в одній сфері наукового пошуку та екстрапольованими на іншу площину. Оскільки модель спочатку формується в одній галузі, а потім пристосовується до іншої, вона оперує метамовою першою. Тому в процесі теоретичного моделювання перекладу імпортується поняттєво-категоріальний апарат інших дисциплін.

В арсеналі сучасного перекладознавства чимало теоретичних моделей, що в різні часи були ефективно застосовані різними науковцями до предмета дослідження. Словами М. Рильського, "кожна епоха має своє розуміння слова переклад" [1, с. 223]. Цілком логічно, першою моделлю теоретичного осмислення практики перекладу, що створила методологічне

підґрунтя для здійснення різновекторних розвідок у галузі перекладознавства, була модель лінгвістична. Оскільки кожна концептуальна модель пропонує власне визначення особливостей взаємин між прототипом та моделлю, переклад у межах лінгвістичної моделі тлумачився як процес та результат багаторівневих міжмовних перетворень. Маніфестом установлення лінгвістичних традицій у перекладознавстві став есей одного із засновників Празького лінгвістичного гуртка, професора слов'янських мов та літератур Гарвардського університету Р. Якобсона "On Linguistic Aspects of Translation". Оперуючи принципами лінгвістики Ф. де Соссюра, феноменології Е. Гуссерля, семіотики Ч. Пірса, Р. Якобсон виділив три типи перекладу: інтралінгвальний – внутрішньомовний переклад (перифразування), який полягає у тлумаченні вербальних знаків за допомогою інших вербальних знаків тієї самої мови; інтерлінгвальний – міжмовний (власне переклад); інтерсеміотичний – тлумачення вербальних знаків із залученням невербальних знакових систем [2, с. 16–25].

Вагомий вплив на окреслення лінгвістичного вектора перекладознавчих студій мала генеративна (трансформаційна) граматики Н. Хомського. Так, обстоювана Н. Хомським ідея про можливість зведення мов до глибинних синтаксичних та семантичних структур знайшла застосування в концепції Р. Якобсона про взаємоперекладність – потенційну можливість конвертування вербальних знакових систем на тому чи іншому рівні еквівалентності. Сам термін "еквівалентність" став ключовим у поняттєво-категоріальному апараті тогочасного перекладознавства (Дж. Кетфорд, А. Федоров та ін.). Чимало думок було висловлено щодо обґрунтування типологізації зазначеного поняття. Однак виходу за межі традиційного бачення проблеми посприяло запропоноване Ю. Найдою розрізнення еквівалентності формальної та динамічної. Так, у хрестоматійній праці "Toward the Science of Translating" Ю. Найда виділяє три етапи перекладу: аналіз; трансфер (міжмовний перехід); реструктурування [3]. Останній етап – реструктурування, – на думку дослідника, має відбуватися з урахуванням потенційного впливу на цільову аудиторію. Послугуючись напрацюваннями американської школи антрополінгвістики (зокрема теорії мовної відносності Сепіра–Уорфа), Ю. Найда вводить у досі знеособлену модель міжмовних перетворень людський фактор, оперуючи такими поняттями, як "вплив", "ефект" перекладу на "реципієнта", що вийшли на авансцену перекладознавчого метадискурсу наступного десятиліття.

1970-ті стали прагматичною віхою, яка прискорила виокремлення перекладознавства з надр лінгвістичних та літературознавчих студій. Потужною альтернативою генеративній граматиці Н. Хомського, що служила підґрунтям для розбудови лінгвістичного підходу, наразі постає системно-функціональна граматики М. А. К. Хеллідея. Її фундатор, хоч і розглядає переклад крізь призму порівняльного мовознавства, багато уваги приділяє проблемі моделювання перекладу як процесу та результату встановлення контекстуальної еквівалентності.

Революційні погляди Дж. Остіна, Дж. Серля та ін., що на той час успішно пройшли апробацію в галузі лінгвопрагматики, спонукали дослідників розглядати переклад як вияв міжмовної та міжособистісної взаємодії, яка розгортається в певній комунікативній ситуації. Завдяки уведенню до моделі перекладу екстралінгвістичного фактора в полі зору науковців наразі опиняється вже не текст, а дискурс.

Значний внесок у розвиток прагматичного напрямку перекладознавчих студій зробили представники Лейпцизької школи (О. Каде, А. Нойберт, Г. Єгер та ін.). Так, у комунікативній моделі О. Каде переклад не зводиться до перемикання мовних кодів, а є конкретним комунікативним актом, до якого залучені конкретні мовці в конкретній комунікативній ситуації. У свою чергу А. Нойберт увиразнює наявність у зазначеній моделі соціолінгвістичного фактора, що засвідчує готовність перекладознавства до виходу на новий виток – соціокультурний.

За С. Баснет, якщо прагматичний поворот 1970-х уможливив виникнення перекладознавства як самостійної дисципліни, то його обриси по-справжньому сформувалися під час культурного

повороту 1980-х [4, с. 6]. Особливо цьому посприяла публікація збірки есеїв за редакцією Т. Германса “The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation”, 1985 р., метою якої було створення нової парадигми художнього перекладу. Серед авторів – Г. Турі (теоретико-методологічне обґрунтування дескриптивного перекладознавства), Х. Ламберт та Г. ван Горп (дескриптивна модель аналізу перекладу), С. Баснет (переклад драматичних творів), А. Лефевр (переклад як різновид літературного переписування). Названі науковці мали багато спільного, але ще не утворювали єдиної школи. Однак у вступній статті Т. Германс зауважує, що з позиції цільової літератури, усі види перекладу передбачають певний ступінь маніпуляції над джерельним текстом з певною метою [5, с. 11], тому скоро авторів збірки почали називати “маніпулятивна школа”. Їх об’єднувало бачення літератури як складної динамічної системи; переконання, що між теоретичними моделям та практичними студіями має бути постійна взаємодія; дескриптивний підхід до художнього перекладу, зорієнтованого на цільового читача; функціональний, системний, чи радше “полісистемний” підхід; зацікавлення нормами та обмеженнями, що накладаються на рецепцію перекладів; взаємозв’язок між перекладом та іншими видами опрацювання тексту; визначення місця та ролі перекладів як в окремій літературі, так і в міжлітературній взаємодії тощо.

Ключові терміни, наскрізно вживані представниками “маніпулятивної” (дескриптивної) школи, – “дескриптивність”, “зорієнтованість на реципієнта”, “функціональність” та “системність” – були діаметрально протилежні догмам, що панували до того часу – “прескриптивність”, “джерелоцентричність”, “лінгвістичність”, “дискретність”. У центрі уваги дослідників наразі перебувають уже не мовні особливості джерела, а функціонування перекладу в цільовій культурі. Так, Г. Турі вважає, що ініціатором перекладацького процесу постає приймаюча культура або її окремий сегмент [6]. Переклад, за переконанням дослідника, є телеологічною діяльністю, націленою на досягнення певної мети, визначеною потенційною рецептивною системою. Звідси, перекладачі діють передусім в інтересах приймаючої культури. Під культурою Г. Турі розуміє цілісний соціальний контекст реалізації перекладу, включаючи норми, ідеологію, цінності суспільства – власне, рецептивної системи [там само].

Фундаментальним утіленням думки про телеологічність перекладу стала запропонована Г. Вермеєром теорія скопосу, за якою скопос – це мета перекладу, що визначається потребами та сподіваннями цільової аудиторії [7, с. 293–319]. Причому вірність першотвору, еквівалентність як така підпорядковується скопосу. Разом із К. Райс Г. Вермеєр розписує функціональну модель перекладу, у якій мова – не автономна система, а частина культури. Так само текст – не статичний ізольований мовний фрагмент, а динамічний сегмент приймаючої соціокультури, функціонування якого залежить від читацької рецепції.

Згідно з теорією скопосу, переклад – це не просто транскодування слів чи речень з однієї мови в іншу, а комплекс дій, спрямованих на досягнення певної мети, під час яких перекладач надає певну інформацію про джерельний матеріал за нових функціональних та лінгвокультурних обставин. Тому важливим складником перекладацької компетентності є двомовність як “двокультурність”. Одним із важливих досягнень представників функціонального підходу є введення до наукового обігу поняття “інтертекстуальної когерентності”, що стає своєрідним мірилом адекватності перекладу, завдяки якому читач може не тільки збагнути авторський задум, але й перенести його в контекст власного світогляду.

Ідея перенесення, екстраполяції – ключова за інтердисциплінарної доби сучасного перекладознавства, яка стала віхою 90-их минулого століття, однак триває і досі. Розвиток науки завжди супроводжується взаємопідживленням різних галузей, що робить інтердисциплінарність однією з основних онтологічних характеристик науки як такої та перекладознавства зокрема. При цьому всі учасники міжгалузевої взаємодії одночасно постають як реципієнтами нових ідей, так і їхніми генераторами. Так, інші сфери наукового пошуку переносять здобутки

перекладознавства в царину власних польових досліджень. Такі питання, як принципи встановлення еквівалентності між різнорідними сутностями; кодування та декодування інформації; механізм трансформації якості та ін., викликають неослабний інтерес дослідників у галузях філософії, психології, антропології, етнографії, культурології тощо. Ще З. Фрейд, даючи інтердисциплінарне обґрунтування психоаналізу, покладав на аналітика місію інтеркогнітивного перекладача з підсвідомого [8].

До інтердисциплінарності закликав і Дж. Голмс, одним із головних досягнень якого є те, що своїми ідеями, а також натхненною працею в організації перекладознавчих заходів він створив сприятливі умови для наукового полілогу, до якого залучалися вчені з різних країн (І. Івен-Зогар з Тель-Авіва, Ізраїлю; А. Попович з Нітри, Словаччини; С. Баснет з Варвіка, Англії та багато інших), крім тих, хто залишалися за “залізною завісою”.

Зняття завіси не тільки посприяло встановленню ефективної комунікації між заходом і сходом, але і показало вагомість впливу соціополітичних факторів на розвиток науки в різних національних контекстах. Так, науковий простір західноєвропейських країн, США та Канади протягом усього періоду ідеологічного протиборства з колишнім СРСР залишався по-справжньому демократичним, плюралістичним, а головне – динамічним, адже для визрівання нового етапу перекладознавства вистачало одного десятиліття. Натомість по той бік “завіси”, зокрібно в Росії, такі віхи майже не простежувалися, а дослідження переважно розгорталися в руслі лінгвістичної парадигми, у межах якої ключовим питанням було вивчення еквівалентності. Про це свідчить стаття В. Комісарова з “Енциклопедії перекладознавства” (“Routledge Encyclopedia of Translation Studies”) за редакцією М. Бейкер, присвячена російським традиціям у сфері теорії та практики перекладу. В. Комісаров, омовлюючи позицію інших впливових співвітчизників (Л. Бархударова, Л. Лагишева, Я. Рецкера, А. Федорова, О. Швейцера та ін.), розглядає лінгвістичну теорію перекладу як важливу галузь лінгвістичних студій на рівні із загальним мовознавством, порівняльним мовознавством, психолінгвістикою, соціолінгвістикою та іншими напрямками [9, с. 546–547]. Безперечною сильною стороною такої традиції було висування надзвичайно високих вимог щодо мовної компетенції перекладачів, яка також передбачала і культурну обізнаність. Ми поділяємо думку видатного російського вченого, що такий “макролінгвістичний” контекст розвитку перекладознавства уможлилював ефективне застосування лінгвістичних методів для опису формальних, семантичних та когнітивних аспектів перекладу.

Однак прагнення вмістити весь комплекс міжкультурної, міжособистісної взаємодії у знесоблену лінгвістичну модель без належного врахування соціокультурного контексту дещо вповільнювало розвиток перекладознавчої думки в Росії радянського та раннього пострадянського періоду. Таке становище науки відповідало панівній ідеології нівелювання відмінностей, возвеличування гомогенності. Цінності соцреалізму простежувалися в розбудові та обстоюванні радянськими вченими реалістичного методу як перекладу, так і його аналізу. Так, за переконанням В. Комісарова, увага дослідників має зосереджуватися на об’єктивному, експліцитному; бути націленою на встановлення загальних закономірностей перекладацького процесу, властивого більшості окремих актів перекладання [9, с. 546–547]. І хоча лінгвістична теорія перекладу в Росії другої половини–кінця ХХ століття позиціонується як описова, наукові пошуки її представників переважно були спрямовані на опис перекладу як процесу та результату міжмовних перетворень. Її описовість оберталася довкола статичних фактів, тоді як орієнтирами західного описовізму були динаміка, функція перекладу у приймаючому середовищі.

Прикметним є те, що вияви західного соціокультурного функціоналізму простежуються в перекладацькій концепції І. Франка [10]. Великий Каменяр приділив багато уваги обґрунтуванню ідеї про націєтворчу функцію перекладу, дослідженню якої присвячені праці

його численних послідовників, зокрема М. Зерова, О. Білецького, Г. Кочура, а також Р. Зорівчак, М. Москаленко, М. Новикової, В. Радчука, М. Стріхи, О. Чердніченка та ін. Запроваджена І. Франком інтерпретаційно-стилістична методика реалізації перекладознавчого аналізу спонукала дослідників занурюватися в імпліцитний вимір першотворів, вивчати особливості відтворення як авторського ідіостилу, так і уособленої автором лінгвокультури, а також говорити про збагачення української літературної мови завдяки перекладу (М. Зеров, О. Кундзіч, С. Ковганюк, І. Корунець, М. Рильський, О. Чердніченко та ін.). Так само ідея літературної полісистеми, що стала одним із головних надбань західного перекладознавства останньої чверті ХХ століття, наявна в концепції М. Зерова, який, розглядаючи перекладну літературу як повноправного складника української літератури, випрацював критерії оцінки перекладів відповідно до особливостей того чи іншого періоду літературного процесу [11].

Звичайно, перебування України в складі Радянського Союзу не могло не позначитися на дослідницьких пріоритетах. Під впливом розбудовуваної російськими вченими лінгвістичної теорії перекладу в українських перекладознавчих студіях відчутно посилюється мовознавчий аспект. Однак перехід України до пострадянського періоду супроводжувався синхронізацією наукових пошуків зі світовим перекладознавчим процесом, розширенням дослідницького інструментарію, збагаченням терміносистеми, а також виявленням спільних тенденцій розвитку з іншими національними школами. Чимало паралелей у поступі теоретичного осмислення практики перекладу, а надто його ролі у приймаючій культурі, вбачаємо в напрацюваннях перекладознавців України та США. Так, Л. Венуті зазначає, що переклад як засіб асиміляції, колонізації, гегемонізації, як конструкт національної ідентичності відігравав визначну роль у становленні США; власне, він і продовжує виконувати націєтворчу функцію з огляду на мовне та культурне розмаїття населення країни [12, с. 213]. Сучасне розуміння перекладу американськими перекладознавцями не зводиться лише до міжмовного та міжкультурного спілкування. Переклад – це інтерпретація, яка локалізує смисл у сприйнятті. У центрі уваги наразі перебуває не проблема еквівалентності, а лінгвокультурологічні відмінності, з якими доводиться працювати перекладачеві в певному соціокультурному контексті. Така позиція суголосна інтерпретаційно-культурологічному підходу до перекладу, що і зараз є дослідницькою домінантою українських перекладознавців.

Отже, огляд концептуальних віх сучасного перекладознавства дозволив простежити еволюцію думки про особливості перекладу у світовій практиці, поступове увиразнення антропоцентризму та інтердисциплінарності серед пріоритетів науковців, що визначають і нашу дослідницьку позицію. Прикметним є те, що кожна наступна віха після лінгвістичної доби 1960-х (прагматична – 1970-х, соціокультурна – 1980-х, інтердисциплінарна – 1990-х) не витісняла попередню, а, як в ідеї “палімпсесту” Р. Арроджо, накладалася на неї, доповнювала її новими методами, засвідчуючи вихід дисципліни на вищий щабель пізнання. Порівняльний аналіз теоретичних моделей перекладу в різних національних контекстах також виявив особливості впливу соціополітичних факторів на розвиток перекладознавства в Росії (макролінгвістичний контекст) та Україні (тяжіння до західного функціоналізму) радянського та пострадянського періоду. У подальших дослідженнях перспективним уважаємо розбудову синергетичної моделі перекладознавства ХХІ століття.

Література

1. Рильський М. Т. Зібрання творів : у 20-ти томах / М. Т. Рильський. – К. : Наук. думка, 1986 – 1987. – Т. 16.
2. Яковсон Р. О лингвистических аспектах перевода / Р. Яковсон // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сборник статей / [пер. с англ. Л. Черняховской]. – М. : Междунар. отношения, 1978. – С. 16–25.

3. Nida E. *Toward the Science of Translating: With Special References to Principles and Procedures Involved in Bible Translating* / E. Nida. – Leiden : E. J. Brill, 1964. – 331 p.
4. Bassnett S. *Translation Studies* / S. Bassnett. – London and New York : Routledge, 1991. – 168 p.
5. *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation* / [ed. by Theo Hermans]. – Provident House, Burrell Row, Beckenham, Kent : Croom Helm Ltd, 1985. – 306 p.
6. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury. – Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. – 312 p.
7. Вермеєр Г. Скопос-теорія перекладу : [фрагмент] / Г. Вермеєр // Протей : переклад. альм. / Нар. укр. акад.; [ред. кол. : О. А. Кальниченко (голов. ред.) та ін.]. – Х. : НУА, 2009. – С. 293–319.
8. Фрейд З. Вступ до психоаналізу / З. Фрейд; [пер. з нім. Петра Тарашука]. – К. : Основи, 1998. – 709 с.
9. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* / [ed. by M. Baker]. – Routledge, 2001. – 680 p.
10. Франко І. Із секретів поетичної творчості: [зібрання творів: у 50-ти томах] / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.
11. Зеров М. У справі віршованого перекладу / М. Зеров // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 128–135.
12. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation. Second edition* / L. Venuti. – London and New York: Routledge, 2008. – 319 p.

UKRAINISCHE ERINNERUNGSORTE IN NACHBARSCHAFTSDISKURSEN

Pylypenko R. J.

Nationale Linguistische Universität zu Kyjiw

У статті розглянуто феномен “українські місця пам’яті” та зміни, які відбулися в меморіальній політиці України, як це відображено в її політичному, медійному та літературному дискурсах. У статті наведено порівняльний огляд меморіальної концепції України як місця пам’яті в історичній перспективі. Стаття також висвітлює теоретичні аспекти вивчення простору пам’яті України. Концепцію статті зосереджено на дослідженні трьох рівнів – опису інститутів (країна, політичні суб’єкти, місце пам’яті та літературні фігури пам’яті), які визначають культуру суспільних спогадів, а саме: Україна як місце пам’яті в міжнародних політичних дискурсах примирення, Україна як медійне та літературне місце пам’яті.

Ключові слова: Україна, місце пам’яті, культура пам’яті, лінгвокультурні маніфестації культури спогадів.

This article examines the phenomenon “Ukrainian memory spaces” and changes that happened to the politics of memory in Ukraine, as reflected in its political, medial and literary discourses. The article provides a comparative overview of the concept Ukraine as a memory space under the historical perspective. It also touches upon some theoretical aspects of studying the memory space Ukraine. This concept focuses on three levels – describing institutions (country, political subjects, memory space and memory figure in the literature), that produce memory culture: Ukraine as a memory place in the international political reconciliation discourses, Ukraine as a medial memory space and Ukraine as a literary memory space.

Key words: Ukraine, memory space, memory culture, linguo-cultural manifestation of memory culture.

Als Hauptthema dieses Artikels gilt der Begriff Erinnerungsort, der auf den französischen Historiker Pierre Nora zurückgeht. Damit verbindet man die Vorstellung, dass sich das kollektive Gedächtnis einer sozialen Gruppe an bestimmten Orten herausbildet und als historisch-sozialer Bezugspunkt prägend für die jeweilige Erinnerungskultur ist. Der Begriff “Ort” kann sich nach Pierre Nora unterschiedlich erscheinen (als geografischer Ort, historische Gestalt, ein historisches Ereignis, Institution oder Begriff, als Buch oder Kunstwerk) [1].

Das Interesse an jenen Orten, an die sich das Gedächtnis lagert oder in die es sich zurückzieht, rührt von diesem besonderen Augenblick des Übergangs, das das Bewusstsein eines Bruchs mit der Vergangenheit einhergeht mit dem Gefühl eines Abreißen des Gedächtnisses, zugleich aber ein Augenblick, da dies Abreißen noch soviel Gedächtnis freisetzt, dass sich die Frage nach dessen Verkörperung stellen lässt [2]. Darin besteht die Aktualität dieses Themas.

Das Ziel dieses Artikels besteht in der Darstellung des Erinnerungsortes in unterschiedlichen Manifestationsformen. Als Objekt dieses Artikels gilt der Erinnerungsort Ukraine und als Gegenstand – sprachliche, mediale und kulturelle Manifestationen des Erinnerungsortes Ukraine. Das Ziel dieses Artikels ist sprachkulturelle Untersuchung des Erinnerungsortes Ukraine, die sich in drei Aufgaben realisiert, nämlich in der Analyse der folgenden Manifestationsformen vor dem Hintergrund:

- 1) der internationalen politischen Versöhnungsdiskurse;
- 2) der Präsentation der Ukraine im semiotischen Diskurs (in der internationalen Filmkunst) und
- 3) der literarischen Werke.

Der Erinnerungsort Ukraine wuchs in der reichen interkulturellen Oase. So übernahm die altrussische Kultur vom 9. bis zum 11. Jh. vor allem die Züge des griechischen Denkens. Unter

der mongolisch-tatarischen Herrschaft (13–15. Jh.) kamen in die örtliche Kultur die künftigen Motiven der Allmächtigkeit dieses Landes, die Unvermeidlichkeit des Schicksals, das Gefühl der kollektiven Zugehörigkeit zu einem Zar. Ab dem 16. Jahrhundert entwickelte das Konzept „Kleinrussland“, das vor allem im ruthenischen (ostslawischen) Klerus Polen-Litauens gebräuchlich war und diente im späteren Russischen Kaiserreich als Hauptbezeichnung der ukrainischen Gebiete im Kaiserreich. Erst im späten 19. Jahrhundert begann die ukrainische Nationalbewegung im Russischen Reich den Begriff „Ukraine“ als Landesnamen zu popularisieren, der zuvor zwar verwendet wurde (in Chroniken des 12. Jahrhunderts mit der Bedeutung Grenzland, Mark, seit dem 16. Jahrhundert immer häufiger für die Gebiete um den mittleren Dnepr). Im XVII. Jh. stand die Ukraine unter massivem Einfluss der polnischen Kultur. Das XVIII. Jahrhundert beeinflussten das geistige ukrainische Leben die Deutschen und im XIX. – Polen, Österreicher, Ungarn und selbstverständlich die Russen.

Das Thema „Erinnerungsorte“ in den bilateralen Beziehungen für die Ukrainer ist relativ neu. Die Begriffe „Erinnerungsort“, „kulturelles oder kommunikatives Gedächtnis“ übersiedelten in die Ukraine aus Deutschland und Frankreich. Viel früher haben wir, Osteuropäer, die Erinnerungsorte im deutschsprachigen Milieu, nämlich die deutsch-polnischen oder deutsch-französischen kennengelernt. So wurden in den letzten Jahren die Geschichten über die deutsch-französischen Orte in die osteuropäischen Sprachen übersetzt, vor dem Hintergrund der Vorstellungen von Karls des Großen, der Neunten Symphonie Beethovens oder Versailles. Über die deutsch-polnischen Erinnerungsorte findet man auch immer Fachliteratur in jeder anständigen ukrainischen Buchhandlung, wenn man z.B. über die Schlacht Tannenberg / Grundwald oder den Warschauer Kniefall Willy Brandts lesen will. Als ein hochinteressantes Thema im Bereich der russisch-polnischen Diskurse gilt die Ukraine als Land, seelische Substanz, ein Mythos. Das zeigt sich deutlich an den Beispielen der Interpretationen der Kriege im 17. Jahrhundert, des Massenmordes von Katyn 1939 oder des Geschehens in Wolhynien und Ostgalizien (1943). Die letzten zwei stehen in den russisch-polnischen Diskursen immer noch weit von der Versöhnung oder höchstens auf der Ebene der Pseudeversöhnung, indem man sie in den russischen und ukrainischen Mediendiskursen verschweigen oder kleinreden will. Am besten kann vor dem Hintergrund der Versöhnung im polnisch-ukrainisch-russischen Dreiecksverhältnis die Geschichte der Vergegenwärtigung des 17. Jahrhunderts dargestellt werden. Auf der anspruchsvollen Ebene behandeln dieses Verhältnis die Beiträge von John Basarabs über die Deutung des Abkommens von Perejaslaw 1654 oder von Andreas Kappeler, der über das Kosakentum schrieb [3]. Besonderes Gewicht haben die Monographien von Serhij Yekelchuk über die Vorstellungen der ukrainisch-russischen Vergangenheit in Stalins Sowjetunion und die Monographie von Martin Aust über die ukrainische Politik Polens und Russlands, auch bezogen auf das 17. Jahrhundert [4; 5].

Das Thema **„Die Ukraine als politischer Erinnerungsort“** zeigt sich deutlich z.B. im Sinne von der polnisch-russischen Konkurrenz um die Ukraine kam ich noch in der Zeit von 2002 bis 2004. Damals feierten ostslawische Völker das Jahr der Ukraine in Russland (2002) und das Jahr Russlands in der Ukraine (2003). Im Jahre 2004 sollte die russisch-ukrainische Freundschaft in einer Feier des 350-jährigen Jubiläums des Aktes von Perejaslaw 1654 in Kiew glorifiziert werden. Dieser Akt symbolisierte im Januar 2004 ein Treffen zwischen dem damaligen ukrainischen Präsidenten Leonid Kutschma und seinem jüngeren Kollegen aus Russland Wladimir Putin. Diese Feier wurde von vielen Ukrainern als Versöhnungsversuch zwischen beiden Völkern nach dem Zerfall der ehemaligen Sowjetunion betrachtet.

Die Ukraine als multimedialer Erinnerungsort zeigte sich in einem polnischen Diskurs, indem man versöhnende Geschichte in der Verfilmung Hoffmans *„Ogniem i mieczem“* (Mit Feuer und Schwert) geschaffen wurde. Die russische Erinnerungsgeschichte dieser Zeit (auch Wirrenzeit genannt) bezog sich auf eine sehr reiche Historiographie, und oft ohne Systematik. Bei allen diesen Forschungen geht es um die Konzepte kollektiver Identität, die sich mit den Auffassungen von Nation und Staat, von Freund und Feind und ihre Beziehungen zur Außenwelt beschäftigen.

Die Verfilmung verfolgte den politischen Konflikt zwischen Kosaken und der Adelsrepublik. Der Film spiegelte auch den politischen Konflikt im Werben Skrzetuski und Bohuns um Helena (ein Polkownyk der Saporoger Kosaken und im Chmelnyzkyj-Aufstand auf Seiten seines Freundes Bohdan Chmelnyzkyj für ein Kosaken-Hetmanat kämpfte). Der Film schmückt das Motiv von vielen Entführungen Helenas abenteuerhaft und sogar komödiantisch aus. Den Schluss des Romans hat Hoffman jedoch in der Verfilmung bewusst geändert, um seinem ukrainophilen Ziel gerecht zu werden. Den Epilog Sienkiewiczs, in der die polnischen Truppen in der Schlacht von Bereczko erstmals einen Sieg über die aufständischen Kosaken errangen, hat Hoffman komplett gestrichen. Der Film zeigt die Versöhnung, indem Skrzetuski mit einer noblen Geste Bohun aus der Gefangenschaft entlässt. In den letzten Szenen des Films reitet Bohun dem Abendrot in der Steppe und neuen Abenteuern entgegen. Bis heute bleiben diese Erinnerungsunternehmen nach 1991 wie Hoffmans Film als polnisch-ukrainisches Projekt und das Treffen Kutschmas mit Putin im Jahre 2004 als Ausdruck der neuen Erinnerungskultur nach dem Zerfall der Sowjetunion.

Eine große Bedeutung für die Herausbildung der ukrainischen Erinnerungskultur haben die **literarischen Manifestationen des Erinnerungsortes**.

Am besten kann man das nachvollziehen, wenn man in die Erinnerungswelt der großen ukrainischen Schriftsteller eintaucht. Und diese Welt ist meistens verbunden mit dem Gefühl der verlorenen Kindheit. Diesen Ausdruck übertrug die bekannteste ukrainische Schriftstellerin Lessja Ukrainka. So schrieb sie im Jahre 1905 folgendes: "Ich brauche mich nur an einen einzigen Augenblick aus meinem Leben zu erinnern, um mich in meine Heimat in die Ukraine gedanklich rüberzubringen, nämlich ans Hören eines ukrainischen Schlaflieds in meiner Kindheit. Danach stelle ich mir vor, dass dieser Augenblick, ja das ganze Leben andauern könnte, aber dauert nur einen kurzen Augenblick, weil es diese Ukraine nur in mir gibt" [6].

Durch andere Sprache übertrugen die Ukrainer ihr Ukraine-Bild im Ausland, vor allem in Russland, Polen und Deutschland. So ging die schöne Lessja (Lessja Ukrainka) im Jahre 1901 nach Sankt-Petersburg, um die Bekanntschaft mit der russischen Literaturszene zu machen. Sie publizierte in der Zeitschrift "Shizn" (Leben) mehrere russischsprachige Artikel über deutsche, polnische und "kleinrussische" Literatur, die aus ihrer Sicht im Land mit großen geistigen Traditionen unverdient unbekannt waren.

Die Ukraine als literarischer Erinnerungsort wurde vor allem in den russischen kulturellen Diskursen vorwiegend als marginal innerhalb einer größeren Nationalkultur dargestellt. Auch noch vor kurzem, nämlich zwei Jahre vor dem Beginn des hybriden Krieges Russlands gegen die Ukraine ab 2014, bestritten viele Kulturexperten den autonomen Status der ukrainischen Kultur, indem sie ihren großen Teil bzw. die russischsprachige Ukraine zur russischen Welt anschlossen.

Der Wendepunkt der Herausbildung der neuen Ukraine kam im 19. Jahrhundert. Ihn verbindet man in der ukrainischen Kulturwissenschaft nicht selten mit dem Namen Johann Gottfried Herder. Seine Ideen der Humanität und Heranbildung zum vergöttlichten Menschlichen (Geniekult) als Lebens- und Bildungsideale wurden vom größten ukrainischen Literaturtrio Taras Schewtschenko, Iwan Franko und Lessja Ukrainka übernommen und in der ukrainischen Kultur verbreitet. Ein gutes Beispiel für mehrdimensionale interkulturelle Ukraine zeigt uns das bereits erwähnte ukrainische Literaturtrio. So besaß Iwan Franko neben dem Ukrainischen auch Deutsch und Polnisch auf hohem Niveau. Lesja Ukrainka bedauerte, dass sie nur auf Ukrainisch, Russisch und Französisch schreiben konnte. Der geistige Führer der Ukraine Taras Schewtschenko verfasste eine große Menge von seinen Werken auf Russisch.

Das größte ukrainische Literaturtrio präsentiert sich auch in der gegenwärtigen Fachliteratur als Erinnerungsort. So zeigt sich in diesem Kontext besonders deutlich der ukrainische Dichter Taras Schewtschenko in der Monographie von Jenny Alwart, die den russischen, sowjetischen und postsowjetischen Umgang mit dem Nationaldichter behandelt. Die Autorin stellte dar, wie sich die Vorstellung von Schewtschenko nach dem Zerfall des Russischen Reiches und der Auflösung der

Sowjetunion geändert hat. Deutsche Forscherin des Erinnerungsortes Taras Schewtschenko zeigte auch neue alternative Erinnerungsformen, die in den letzten Jahren entstanden sind. Der ukrainische Dichter wird als "Genie des ukrainischen Volkes", als "Pate des ukrainischen Nationalismus" und als "Diktator" gesehen. In den damaligen Zeiten galt er auch als Kommunist, Nationalist, Christ, Atheist, Dissident und Anarchist oder ihr Mix [7].

Die Ukraine als literarischer Erinnerungsort entwickelte sich auch intensiv außerhalb der Ukraine. Eine Fremdsprache wurde von den Ukrainern oft als Flucht aus dem Provinziellen benutzt. Die geistige Übersiedlung in eine andere Sprache und Kultur war oft eine Frage des geistigen Überlebens und nicht nur ein Zeichen einer guten sprachlichen Ausbildung. So schrieb der ukrainische Schriftsteller Osyj Jurij Fedkowitsch in deutscher Sprache. Seinen Namen trägt heutzutage die Nationaluniversität zu Chernowitz (Bukowina). Deutschsprachige Gedichte des Schriftstellers betrachtete er selbst als Flucht in eine andere geistige Welt. Fedkowitsch übernimmt nicht nur die Sprache, sondern auch viele Parallelen aus der deutschen Poesie. So erkennt man in seinem Gedicht über die Fürstin vom Sokilskij die Züge von Heines Lore-Ley: "Ein Märchen aus alten Zeiten. Das kommt mir nicht aus dem Sinn. Und diese Fürstin vom Sokilskij will mir nicht aus dem Sinn gehen" [8].

Die multilinguale Präsentation der Ukraine zeigten auch die bedeutendsten Frauengestalten der ukrainischen Literatur am Ende des 19. Jahrhunderts und am Anfang des XX. Jahrhunderts, nämlich auf die aus der Bukowina stammende Olga Kobyljanska. So konfrontiere sie beispielweise in ihren ukrainischen Texten mit vielen Originalzitaten auf Deutsch und Denkfiguren von Friedrich Nietzsche. Im Jahre 1901 erschien in Westfalen ein Erzählband mit dem Titel "Kleinrussische Novellen" von Olga Kobyljanska [9].

Als ukrainischer "Erinnerungsort" betrachtete man auch der Vertreter der ukrainischen Neoklassik Oswald Burghardt, der unter dem Pseudonym Jurij Klen über die Ukraine schrieb [10]. Nach seiner Auswanderung nach Deutschland veröffentlichte er ab 1931 wiederum Heimatgedichte nur in deutscher Sprache.

Heutzutage bringt die literarischen Ukraine-Bilder eine neue Generation, die die Ukraine selbst nur als ein Teil der globalisierten Welt darstellt. Im Kontext der stärkeren Bedeutung neuer Medien, von betriebener Werbung und der Massenkultur scheint sich das Phänomen der fremdkulturellen Präsentation der Ukraine vor dem medialen Hintergrund immer ausprägender in Richtung Intermedialität zu verschieben. Die Texte über die Ukraine von vielen jüngeren ukrainischen Autorinnen und Autoren kursieren im Internet mehrsprachig. Auch kulturell sind sie sehr stark von der westlichen Kultur geprägt. So sind auch schon im Westen bekannt die Gedichtbände von Sergij Zadan (Jahrgang 1974) "Pepsi", "Depeche Mode" oder "Schewas Fuck off an den Kapitalismus". So hatte auch im Westen viele Rezensionen der Roman "Die Anbetung der Eidechse oder wie man Engel vernichtet" vom im Jahre 1984 geborenen Ukrainer Ljubko Deresch.

Andere Sichtweise präsentiert der bekannteste moderne ukrainische Autor Andrij Kurkow, ein russischsprachiger Schriftsteller aus Kiew (1961 bei Sankt Petersburg geboren). Seine Romane zeichnen sich durch einen scharfen, ironischen Blick auf das Leben in der postsowjetischen Ukraine aus. Trotz abstruser, ins Extreme oder Surreale verfremdeter Situationen aus dem ukrainischen Alltag verliert Kurkow nie den ernsthaft-liebevollen Blick auf seine Figuren.

In den meisten literarischen Werken wird der Erinnerungsort Ukraine als reicher kultureller Interferenzraum vorgestellt, an dem sich mehrere identitätsstiftende Denkstile begegnen. Sie können sich alle gegenseitig bereichern. Die weitere Untersuchung des wissenschaftlichen Themas "Ukrainischer Erinnerungsort" führt zur Vertiefung des Verständnisses für die Erinnerungsdiskurse zu den Zeiten der wechselseitigen Toleranz verschiedener Religionen und Kulturen in der Ukraine.

Literatur

1. Boer, den Pim; Duchhardt, Heinz; Kreis, Georg; Schmale, Wolfgang. Europäische Erinnerungsorte. 3 Bände. – Oldenbourg, München, 2012.

2. Nora Pierre. Zwischen Geschichte und Gedächtnis. – Berlin 1990.
3. Basarab J. Perejaslav 1654. A Historiographical Study. – Edmonton, 1982.
4. Yekelchik S. Stalin's Empire of Memory. – Toronto, 2004.
5. Aust M. Polen und Russland im Streit um die Ukraine: konkurrierende Erinnerungen an die Kriege des 17. Jahrhunderts in den Jahren 1934 bis 2006. – Wiesbaden : Harrassowitz, 2009.
6. Ukrađnka Lesja. Judaica: Babylonische Gefangenschaft und andere Gedichte. 1. Aufl. – Konstanz : Hartung-Gorre, 2005.
7. Alwart J. Mit Taras Ševčenko Staat machen. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik in der Ukraine vor und nach 1991. – Köln : Böhlau Verlag, 2012.
8. Slawinski I. (Hrsg.). Glanz und Elend der Peripherie: 120 Jahre Universität Czernowitz / eine Veröffentlichung des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts. – Bern : Lang, 1998.
9. Kobylanska, Olga. Kleinrussische Novellen. Eingel. durch einen Essay "Ein Jahrhundert kleinrussischer Litteratur" von Georg Adam. Verlag: Minden i. Westf. J. C. C. Bruns, 1901.
10. Burghardt J. Oswald Burghardt. Leben und Werke. – München : Verlag Ukraine, 1962.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА "1984"

Ананко Т. Р.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена аналізу оцінної лексики, яка вживається у творі Джорджа Орвелла "1984", та особливостям її відтворення в україномовному перекладі. У фокусі дослідження лексичні особливості художнього перекладу. Розглянуто поняття оцінки в лінгвістиці як семантико-прагматичної категорії. Особливу увагу приділено перекладу оцінних предикатів, оцінних прикметників та метафоричних виразів.

Ключові слова: категорія оцінки, художній переклад, оцінний предикат, оцінний прикметник, метафоризація.

The article is dedicated to the analysis of evaluating lexicon which is used in George Orwell's novel "1984" and peculiarities of its translation into Ukrainian. The article focuses on lexical peculiarities of literary translation. Evaluation as semantical and pragmatic category is studied. Special attention is paid to translation of evaluating predicates, evaluating adjectives and metaphors.

Key words: evaluation category, literary translation, evaluating predicate, evaluating adjective, metaphORIZATION.

На сучасному етапі розвитку суспільства твори Джорджа Орвелла набувають нової хвилі популярності і привертають увагу дослідників. У центрі роману лежить функціонування тоталітарного суспільства, яке повністю керує своїми громадянами за допомогою різноманітних важелів впливу і контролю. Стиль автора досить емоційний, що не може не зацікавити дослідників і перекладачів, оскільки саме збереження і відтворення канви художнього тексту з арсеналом стилістичних і лексичних особливостей засобами цільової мови в контексті цільової культури дає можливість читачам адекватно сприймати цей текст. Як відомо, у художньому перекладі йдеться про передачу не лише змісту й ідей, мегаобразу оригіналу, а й про оптимальне відтворення стилістичних якостей твору кожного його мікрообразу [5, с. 7], що досягається шляхом урахування прагматичних відмінностей вихідної та цільової мов. Найважливіше завдання перекладача полягає в тому, щоб зберегти прагматичний ефект оригіналу й запропонувати прагматично адекватний переклад, який відповідає вимогам передачі прагматичного значення вихідного висловлення [9, с. 163]. **Актуальність** дослідження зумовлена поширеним інтересом до художнього перекладу, як творчого процесу відтворення магістрії художнього тексту оригіналу в цільовій культурі, а також важливою роллю лінгвістичної категорії оцінки, багатий інструментарій якої активно використовується в різних сферах нашого життя.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати особливості передачі оцінної лексики в перекладі англійського художнього твору Дж. Орвелла українською мовою. У статті проаналізовано переклад твору українською мовою, запропонований В. Шовкуном.

У лінгвістиці категорія оцінки є досить популярним об'єктом дослідження. Науковці зазначають, що за своєю природою оцінка є антропоцентричною, тобто зміст оцінки відбиває природу людини й залежить від цінностей і аксіологічних норм людини. Зацікавленість викликає вивчення ціннісного аспекту мовної особистості [7, с. 25–36] у парадигмі комунікативної лінгвістики; визначення оцінної функції лексеми як компоненту конотативного значення в семасіології [1, с. 49]; аналіз стилістичних засобів вираження оцінки [10]; вивчення особливостей уживання різних засобів оцінки з метою впливу на адресата та отримання необхідного ефекту в прагматиці; конструювання фрейму оцінної ситуації в когнітивістиці [4].

У словнику the Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus оцінку визначено як To evaluate – to judge or calculate the quality, importance, amount, or value of something [14]. На думку О. І. Селіванової, експресивність як компонент конотативного значення, за допомогою якого слово може виражати суб'єктивне ставлення мовця до адресата або комунікативної ситуації загалом, безперечно, виходить за межі системи мови і створюється лише в мовленні із залученням невербальних елементів, хоча деякі слова містять певні прагматичні ознаки. У цьому розумінні експресивність безпосередньо переноситься на оцінність [13, с. 48]. Услід за Г. І. Приходько, ми поділяємо думку про мовно-універсальний характер оцінки, про включення її до всіх сфер людського буття, що дозволяє розглянути оцінку у всій багатоплановості її мовного та мовленнєвого вираження як категорію з яскраво вираженим семантико-прагматичним характером [12, с. 23].

Н. Д. Арутюнова зауважує, що оцінка – це категорія, зумовлена суб'єктивним членуванням світу, в основі якого є не реальні властивості предметів і явищ, а лише наші суб'єктивні враження від них, наші емоційні реакції та висновки щодо їхньої ролі в нашому житті. Оцінка призначена для впливу на адресата, відображаючи не власне семантичний, а прагматичний аспект комунікативної ситуації [2, с. 44].

Слід зазначити, що читацька аудиторія сприймає світ, створений автором роману “1984”, і події, що розгортаються в ньому, очима головного героя Вінстона Сміта. В українськомовному тексті надано коментар перекладача щодо імені героя, якого назвали на честь британського військового лідера Вінстона Черчилля. Прізвище Сміт означає “всякий” і є поширеним в англійському середовищі. Головний герой є частиною системи, яка позбавляє людей свободи, спостерігаючи за кожним їхнім кроком. Але ми розуміємо, що герой не схвалює цього тотального контролю й фактично стає в опозицію до влади. Оцінювання Вінстоном суспільних і політичних подій здійснюється за допомогою низки емоційно-оцінних лексичних одиниць, які через оцінку предмета передають і ставлення до нього. Емоційне значення, як правило, виступає в сполученні з оцінним, а сам факт поділу емоцій на позитивні та негативні свідчить про тісний взаємозв'язок емоції та оцінки. Якісні прикметники, як правило, виражають суб'єктивне ставлення автора до об'єкта оцінки. Тому насиченість тексту прикметниками свідчить про детальність авторських кваліфікацій та оцінок [11, с. 44]. Г. Приходько слушно зазначає, що в емоціях приховані судження, тобто почуття й ставлення до предмета залежать від наших переконань щодо стану речей. Оцінна діяльність як процес, який завжди пов'язаний з практичною орієнтацією людини в навколишній дійсності, когнітивна за своєю природою й метою [11, с. 26].

На думку Є. М. Вольф, інтенсифікація значення за оцінною шкалою є недискретною, тобто не обмеженою певною кількістю позицій [3, с. 45]. Спираючись на дослідження з психолінгвістики, науковець виокремлює такі елементи в шкалі: *дуже добре – добре – досить добре – посередньо – досить погано – погано – дуже погано* [3, с. 52]. У зображенні тотального тиску й контролю над членами суспільства ми спостерігаємо вживання оцінних прикметників, які тяжіють до правої частини шкали, доволі негативно характеризуючи властивості об'єкта, що оцінюється. В. А. Кухаренко вважає, що більша поширеність негативної оцінки в мовленні зумовлена двома причинами. По-перше, позитивна оцінка фактів часто сприймається як норма, тому порушення норми викликає підвищену увагу. По-друге, критичне сприйняття відображуваної дійсності характерне і для художнього бачення Д. Орвелла, адже автор зображує суспільство, яке позбавляє своїх громадян свобод і, фактично, виховує слухняних роботів [11, с. 44]. Так, наприклад, у поданому нижче реченні відчувається настрої героя: *The telescreen had changed over to strident military music* [16, с. 17]. – *З телеекрана гримнула скрипуча військова музика* [15, с.14]. У перекладі відтворюється емоційно-оцінне

значення прикметника *strident* – *скрипуча* і нейтральний предикат *change* набуває більш емоційне забарвлення *grimнула*, що підкреслює ставлення героя до військової музики як до дратівливого явища.

Ми також спостерігаємо низку оцінних прикметників, які дають уявлення про внутрішній розгублений стан героя *doubtful date* – *сумнівна дата*, *interminable restless monologue* – *нескінченний, тривожний монолог*; його ставлення до армії, яка веде загарбницькі війни *terrifying power of the Eurasian army* – *жахлива могутність євразійської армії*, *vast shadowy army* – *велика таємна армія*.

...*On the telescreen there marched the endless columns of the Eurasian army – row after row of soid-looking men with expressionless asiatic faces, who swam up to the surface of the screen and vanished to be replaced by others exactly similar* [16, с. 25]. – На телеекрані постійно марширували нескінченні колони євразійської армії – шеренга за шеренгою крокували кремезні чоловіки із застиглими азійськими обличчями, які насувались на телеекран, а потім зникали, поступаючись місцем наступним таким самим [15, с. 30]. У перекладі, крім еквівалентів оцінних прикметників *нескінченні*, *кремезні*, *застиглі*, вживається оцінний інтенсифікатор дії *постійно*, що підсилює ефект нескінченного маршу. Крім того, не менш цікавими для перекладу є й оцінні предикати *swam up* – *насувались*, *vanished* – *зникали*, *to be replaced* – *поступаючись місцем наступним*. Як відомо, оцінний предикат уже сам має ілюкативну силу, яка може уточнюватися в комунікативному контексті [2, с. 43]. У нашому прикладі крокування армійських шеренг асоціативно порівнюється з ефектом морських хвиль, які також нескінченно довго накочуються на берег і потім зникають.

Оцінні предикати, які описують ознаки процесуальних ознак, уживаються також для відтворення відчуття страху й розгубленості головного героя, наприклад:

She gave him a quick sidelong glance which seemed to pierce right into him and for a moment filled him with black terror [16, с.26]. – Вона скоса зиркнула на нього тривалим поглядом, який, здавалося, пронизав його і сповнив на мить чорним жахом. [15, с. 29]. У перекладі вживаються еквіваленти *зиркати тривалим поглядом*, *пронизати*, які відображають напружену атмосферу навколо; усі побоюються стеження з боку поліції. Прикметник *black* з іменником *terror*, який і так виражає високий ступінь негативної оцінки, перекладаються за допомогою прямих еквівалентів.

У наступному прикладі зображується початок виступу ворога народу за допомогою низки прикметників з негативною оцінкою:

The next moment a hideous, grinding speech, as of some monstrous machine running without oil, burst from the big telescreen at the end of the room. It was a noise that set one's teeth on edge and bristled the hair at the back of one's neck [16, с. 30]. – Наступної миті з прилаштованого у кінці зали великого телеекрана долинув огидний скрегіт, схожий на звук роботи страхітливого незмащеного механізму. Це був звук, від якого боляче стискалися зуби, а волосся на потилиці ставало сторч [15, с. 27].

У перекладі спостерігаємо вживання прямого еквівалента у випадку *hideous* – *огидний*, але *grinding speech* трансформується у *скрегіт*, стилістичне порівняння *monstrous machine running without oil* також перекладається відповідними оцінними прикметниками *страхітливого незмащеного механізму*. Підсилює образність і відчуття тотального страху метафоризація об'єкта оцінки, що є синтагматико-епідигматичним процесом, який служить для творення яскравих образів, властивих художньому мовленню. Метафоризація ґрунтується на творчо-когнітивній властивості мовців знаходити певні аналогові паралелі між незнайомо-екзотичним та знайомим, часто вираженими певними синтагмами, оптимальне відтворення яких постає завданням для перекладачів [8, с. 132].

У перекладі метафоричних одиниць уживаються повні еквіваленти за наявності однакового концепту в картині світу цільової культури, а також коли збігаються правила сполучності та традиції вираження емоційно-оцінної інформації. Часткові еквіваленти вживаються, якщо один з компонентів змінюється в результаті лексичної або асоціативної невідповідності [6, с. 246]. Т. Р. Кияк пропонує відтворювати метафоричні вирази в цільовій мові за допомогою точного перекладу, субституції (заміни образу), парафрази (деметафоризація) та компенсації (метафоризація). У нашому прикладі вживаються часткові еквіваленти, оскільки в перекладі спостерігаємо лексичні заміни *set one's teeth on edge* – *боляче стискалися зуби*.

Серед метафоричних утворень уживаються також словосполучення, які ґрунтуються на асоціативних зв'язках з тваринами, наприклад, у наступному реченні описується зовнішність одного з партійних діячів, який нагадує головному герою вівцю.

It was a lean Jewish face, with a great fuzzy aureole of white hair and a small goatee beard – a clever face, and yet somehow inherently despicable, with a kind of senile silliness in the long thin nose, near the end of which a pair of spectacles was perched. It resembled the face of a sheep, and the voice, too, had a sheep-like quality [16, с. 38]. – То було худе єврейське обличчя з пухнастим ореолом сивого волосся й маленькою цапиною борідкою – розумне й водночас внутрішньо жалюгідне з виразом старечої недоумковатості, яку підкреслював довгий тонкий ніс, на самому кінчику якого притупилися окуляри. Він нагадував вівцю, і в його голосі також вчувалося овече бекання [15, с. 36].

Образ “вівці” як не дуже розумної, обмеженої людини створюється не тільки за допомогою експліцитного порівняння *the face of a sheep* – *нагадувати вівцю*, але й через уживання низки оцінних прикметників *small goatee beard* – *маленькою цапиною борідкою*, *inherently despicable* – *внутрішньо жалюгідне*. Крім того, дієслово *perch*, що звичайно має прямий відповідник *сідати*, у перекладі має еквівалент *притупилися*, що також додає негативну конотацію.

Необхідно зазначити, що прикметники з позитивною оцінкою, хоча й менш поширено, але вживаються у творі. Як правило, тоді, коли автор описує людей, яким герой симпатизує *curiously disarming* – *дивна беззахисність*, *curiously civilized* – *незбагненна інтелігентність*. У наступному прикладі співробітник Вінстона порівнюється з джентельменом: *It was a gesture which, if anyone had still thought in such terms, might have recalled an 18th-century nobleman offering his snuffbox* [16, с. 45]. – *На думку відразу спадав джентельмен вісімнадцятого сторіччя, що пропонує свою табакерку з нюхальним тютюном, якщо хтось і досі міг мислити подібними категоріями* [15, с. 41].

Важливим для зображення подій у художньому тексті є вживання оцінних інтенсифікаторів – прислівників, які виконують функцію аксіологічних операторів і характеризують об'єкт з різних боків. Уважають, що прислівники можуть характеризувати три аспекти семантики висловлення, а саме: предикат, що визначає дію або властивість; стан речей, про який йде розмова; а також висловлення як акт мовлення [10, с. 92]. У тексті найбільш поширеними є прислівники перших двох видів, за допомогою яких передусім описуються дії членів суспільства, а також їхні відчуття. Наприклад, *For some time he sat gazing stupidly at the paper* [16, с. 16]. – *Якийсь час він сидів, втупившись в папір* [15, с. 12]. У перекладі прислівник не зберігається, оскільки семантика предиката *втупитися* відповідає інтенції автора.

Something in his face suggested it irresistibly [16, с. 18]. – *Щось у його обличчі давало надію для такого припущення* [15, с. 16]. Хоча прислівник *irresistibly* перекладається як *нестримно, неперечно*, але перекладач використовує контекстуальну заміну *давати надію*.

Беручи до уваги все вищевикладене, ми можемо дійти висновку, що стиль Джорджа Орвелла є надзвичайно емоційним з поширеним уживанням різноманітних оцінних компонентів, які частіше мають негативну конотацію, оскільки герой не сприймає світ, у якому живе. У перекладі здебільшого зберігається оцінність, до того ж у деяких випадках оцінне значення навіть збільшується за рахунок інтенсифікаторів.

Література

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1986. – 295 с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. – 1999. – Вип. 11. Серія Філологічні науки. – С. 3–20.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
6. Казакова Т. А. Translation Techniques. English-Russian. Практические основы перевода / Татьяна Александровна Казакова. – СПб : Изд-во Союз, 2001. – 320 с.
7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
8. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : ВПЦ Київський університет, 2008. – 543 с.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2000. – 448 с.
10. Кривонос С. М. Лингво-стилистические средства выражения категории оценки : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 : МПНИИЯ им. М.Тореза / С. М. Кривонос. – М., 1980. – 26 с.
11. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : навчальний посібник / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 272 с.
12. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація / Г. І. Приходько. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 168 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
14. The Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dictionary.cambridge.org/dictionary/english/evaluation

Джерела ілюстративного матеріалу

15. Орвелл Д. 1984 : роман / Джордж Орвелл; з англ. пер. В. Шовкун. – К. : Вид-во Жупанського, 2015. – 312 с.
16. Orwell G. Nineteen eighty-four / George Orwell. – L. : Penguin Books, 2013. – 368 p. – [Режим доступу] www.george-orwell.org/1984

EL ASPECTO CULTUROLÓGICO DE LA TRADUCCIÓN

Bokova P. M.

La Universidad nacional lingüística de Kyiv

Стаття присвячена розгляду культурологічного аспекту перекладу на матеріалі іспанської мови. Переклад розглядається як важливий засіб міжкультурних контактів, оскільки він допомагає ознайомитися з фактами іншої (в нашому випадку іспанської) культури. Важливу роль відіграє саме мова, яка виступає як спосіб передачі бачення світу представниками певної культури. При цьому переклад є показником того як в різних мовах можуть бути відображені ознаки реальної дійсності, тим більше, коли мова йде про специфічні елементи тієї або іншої культури.

Ключові слова: мова, культура, переклад.

The article deals with the cultural aspects of translation of Spanish language materials. Translation seen as an important means of cross-cultural contacts, as it helps to read the facts of another (in this case Spanish) culture. An important role is the same language that serves as a transfer method by the vision of the world of culture. This translation is a measure of how different languages can be displayed signs of reality, especially when it comes to specific elements of a culture.

Key words: language, culture, translation.

La traducción es, ante todo, una actividad lingüística. Han sido además estudios que partían de la Lingüística los que han hecho avanzar la reflexión sobre el traducir hasta constituir una disciplina independiente. Sin embargo, la traducción no es tan sólo una actividad lingüística, sino que pone en juego distintos aspectos culturales, algunos de los cuales tienen más que ver con otros ámbitos del saber que con la lingüística propiamente dicha. En esto radica uno de los motivos de su independencia; se trata de una actividad interdisciplinar que puede tomar métodos y perspectivas de otras áreas, pero cuyas conclusiones están encaminadas a unos objetivos muy concretos: el análisis, el desarrollo de una metodología y una didáctica de la actividad por la que, a partir de un texto en una lengua dada, se produce otro texto en otra lengua [2, p. 9–10].

El término “cultura” alude a tres principales categorías de la actividad humana: la “personal”, a través de la cual los individuos piensan y funcionan como tal; la “colectiva”, a través de la cual funcionamos en un contexto social; y la “expresiva”, a través de la cual la sociedad se expresa.

El lenguaje es la única institución social sin la cual ninguna otra podría funcionar. Por lo tanto, podemos decir que apuntala los tres pilares sobre los que se construye la cultura. La traducción, que implica la transposición de pensamientos expresados en una lengua por un grupo social hacia la expresión apropiada de otro grupo, supone un proceso de decodificación, recodificación y encodificación cultural. En la medida en la que las culturas tienen cada vez un mayor contacto las unas con las otras, la importancia multicultural no deja de crecer.

La cultura es el modo de vida propio de una comunidad que utiliza una lengua particular como medio de expresión y las manifestaciones que ese modo de vida implica. Más concretamente: se distinguen el lenguaje cultural, de los lenguajes universal y personal. *Morir, vivir, estrella, nadar*, e incluso objetos casi prácticamente ubicuos, como *espejo y mesa*, son universales... No presentan, por lo general, ningún problema de traducción. *Monzón, estepa, dacha*, son palabras culturales... Aquí puede haber algún problema de traducción, a menos que exista un solapamiento cultural entre la fuente y la lengua-meta (y sus lectores). Palabras universales como *desayuno, abrazo*, etc., cubren a menudo la función universal, pero no la descripción cultural del referente. Dentro de una lengua se pueden dar varias culturas (y subculturas): *guagua, chiquito, mordida*, son todas ellas

palabras culturales que pueden necesitar traducción dentro del español. Sin embargo, las palabras dialectales no son palabras culturales si designan universales, como tampoco lo son términos tan conocidos como *pan*, *vino*, *sol*, que están sobrecargadas de connotaciones culturales. Cuando una comunidad lingüística centra la atención en un tema particular – se le suele llamar foco cultural – genera una plétora de palabras para designar su lenguaje o terminología especiales: los españoles, por ejemplo, lo han hecho en tauromaquia (tener un *buen trapio*, *entrar al trapo*, *estar para el arrastre*, *dar la puntilla*); los franceses, en *quesos* y *vinos*; los ingleses, en deportes, particularmente en *criquet*; los alemanes, en *salchichas*; los árabes, en *camellos*. Muchas culturas tienen sus propias palabras para licores baratos, licores de pobres y necesitados: *vodka*, *grappa*, *sake*, *slivovitz*, *Schnaps*, etc. Cuando existe un foco cultural, suele haber un problema de traducción debido al vacío o distancia cultural entre las lenguas de partida y de llegada.

No se puede considerar el lenguaje como un componente o rasgo cultural. Si así fuera, la traducción sería imposible. El lenguaje contiene todo tipo de sedimentos culturales en la gramática (géneros de los nombres inanimados), fórmulas de tratamiento (*usted*), el léxico (*el sol sale*)..., que escapan a la lógica de los universales, tanto en la conciencia del hablante como en la del traductor. Por otra parte, cuanto más específico se vuelve el lenguaje en el terreno de los fenómenos naturales (*en el de la flora y la fauna*, por ejemplo), más fijado queda en los rasgos culturales, y acarrea consiguientemente problemas de traducción. Lo cual es preocupante que la traducción de los términos más generales (*amor*, *templanza*, *justo*, *injusto*), sobre todo si están en relación con la moral y los sentimientos es más difícil normalmente que la de las palabras específicas.

La mayor parte de las palabras culturales resultan fáciles de identificar por estar asociadas con un lenguaje particular, y no se pueden traducir literalmente, pero existen muchas costumbres culturales descritas en un lenguaje corriente cuya traducción debería incluir un equivalente descriptivo-funcional adecuado, ya que una traducción literal falsearía el sentido. Los objetos culturales pueden ser referidos con un término genérico o clasificador casi culturalmente neutro (por ejemplo, *té*), complementado además de diversas formas según las culturas, y ustedes deben dar cuenta de ese material adicional (*– té – con ron*, *con limón*, *con pastas*, *con leche* etc.) que puede aparecer a lo largo del texto de la lengua original.

La traducción de todas las palabras culturales está regida por unas cuantas consideraciones de tipo general. Antes que nada, deben reconocer y aceptar los logros culturales a los que hace referencia el texto de la lengua original y, luego, respetar todos los países extranjeros y sus respectivas culturas. Los procedimientos de traducción a los que pueden acudir son dos totalmente opuestos: la transferencia, que por regla general en los textos literarios sirve para reflejar el colorido y ambiente locales, y, si se trata de textos especializados, puede ayudar a los lectores (algunos de los cuales pueden estar más o menos familiarizados con la lengua original) a identificar fácilmente el referente – sobre todo, un nombre o concepto – en otros textos o conversaciones. Sin embargo, por medio de la transferencia, a pesar de ser breve y concisa, se obstaculiza la comprensión, se realza lo cultural, se excluye el mensaje y se interrumpe la comunicación; habrá quien diga que no es ni siquiera un procedimiento de traducción. Y en el otro extremo del espectro tenemos el análisis componencial, el procedimiento translatorio más exacto y preciso, procedimiento que excluye lo cultural y destaca el mensaje. El análisis componencial está basado en un componente común a las dos lenguas, la de partida y la de llegada (*en el caso de dacha*, *sería casa*) al que hay que añadir los componentes diferenciadores extra contextuales (*casa de campo*, *residencia de verano*, *para la nomenklatura soviética*). Por supuesto que un análisis componencial no es tan económico como el original, ni tiene su mismo efecto pragmático. Por último, el traductor de una palabra cultural – que siempre depende menos del contexto que el lenguaje corriente – debe tener en cuenta tanto la motivación como el nivel cultural temático y lingüístico de los lectores.

En la traducción de las diferencias socioculturales del español al ucraniano surgen grandes dificultades. Siempre debemos tener en cuenta varios fenómenos extralingüísticos que incluyen en sí dos objetos lingüísticos de una misma semántica. Lo ideal es dar diferentes variantes de traducción: para los españoles y para los latinoamericanos.

Como principales determinantes culturales podemos mencionar el régimen estatal y político del país, su situación político-social, la actividad de los partidos políticos, la historia del país, las particularidades de su desarrollo, a los hombres políticos y públicos, a los de ciencia y cultura, objetos geográficos, realias vinculadas con las tradiciones y costumbres de los pueblos, de las obras literarias y del arte. En estos casos, podemos usar en el texto traducido las sustituciones reapreciativas, omisiones, pero más frecuente se usan adiciones del carácter literario, psicológico o de la crítica de arte o en forma de comentarios del traductor:

Gracias a la intensa actividad desarrollada, fue posible alcanzar los Acuerdos de Esquipulas I y II, realizaron la negociación entre los cinco países centroamericanos.

Завдяки активній діяльності були укладені угоди “Ескупулас-I” і “Ескупулас-II”, які привели до (сприяли) поновлення переговорів між п'ятьма центральноамериканськими державами (мається на увазі Гватемальська угода 1987 року про мир у Центральній Америці).

Tomar las uvas de paz – з'їсти кілька виноградин миру (для зустрічі Нового року перед кожним іспанцем обов'язково ставлять блюдо з 12 виноградинами. Опівночі, з кожним ударом годинника іспанці кидають у рот по одній ягоді – 12 виноградин мають гарантувати щастя і удачу на всі дванадцять місяців нового року).

Uno de los medios más efectivos de una gran competencia “ambiental” de los receptores del texto traducido consiste en pequeñas salpicaduras en el texto de traducción:

...basándose en el libro se filma en 1982 la película Missing, dirigida por Costa Garvas... на основі цієї книги французький кінорежисер Коста-Гаврас випустив у 1982 році фільм “Зниклий без вісті” Otro medio de superación de la barrera extralingüística en la traducción son sustituciones reapreciativas: todo el sur del río Bravo – всі країни, розташовані на південь від США.

Para guardar el colorido de la cultura original, el traductor puede conservar la palabra extranjera la cual interpreta en sus comentarios: se propone un estatus especial de autonomía para los “kelpers” – *говорять і про особливу автономію для “кельперів” (так називають підданих Британської корони, які проживають на Мальвінах).*

La elección del traductor depende también de los métodos de designación de algunos elementos de una realidad extralingüística, los cuales eligen los hablantes en español y en ucraniano: la ruta de enlace con los mulos de correo – поштовий тракт. A veces, para hacer una traducción adecuada, el traductor debe hacer cambios substanciales de las palabras y sus combinaciones en el texto de traducción.

Por ejemplo: si un español le pregunta a usted “¿Qué tal la salud de su media naranja?”, él tiene en cuenta la salud de su esposa o marido y en la traducción hay que mencionar sobre ella o él y no sobre la naranja.

En la traducción es muy importante también el componente psicólogo-nacional que son frecuentes en los textos literarios o publicistas. El texto traducido se percibe mal por los receptores si en él no se tomen en consideración los aspectos psicólogo-nacionales de comunicación. Si el intérprete, por ejemplo, traduce un discurso del orador español, se ve obligado a aminorar el “registro” sublime del habla española, claro, en los marcos razonables. Para traducir correctamente es necesario saber:

a) las particularidades nacionales de formación de combinaciones de palabras: *el gobierno monocolor – однопартійний уряд; una vía de doble mano – дорога з двостороннім рухом; abrir el abanico hacia izquierda – ніти на союз з лівими силами; colores partidistas – партійна належність;*

b) el léxico connotativo, con un matiz histórico, “exótico”: *mártir* – *мученик*; *criollo* – *креол*; *narodzenij v Americi negr*; *prócer* – *видатна особа, особистість*; *mestizaje* – *метизація (порушення чистоти породи)*;

c) refranes, proverbios, expresiones fraseológicas, metáforas cuyos matices se transmiten por diferentes medios lingüísticos en lenguas y reflejan varias imágenes: *alternan el palo y la zanahoria* – *звернутися до політики батога і пурога*; *(acudir como) las moscas sobre la miel* – *(злетітися) як мухи на мед* [1].

Las características geográficas se pueden distinguir normalmente del resto de los términos culturales en que aquellas son, por lo general, política y comercialmente neutras. Con todo, es verdad que su difusión depende de su país de origen y del grado de especificidad. Así pues, *plateau* no se ve como palabra cultural, y se ha adoptado desde hace mucho en ruso, alemán e inglés, pero se ha traducido al español e italiano (*meseta, altipiano*). Muchos países tienen palabras locales para las *llanuras* (*prairies, tundras, pampas, sabanas, llanos, campos, paramos*), todas con fuertes tonos de colorido local. Su familiaridad está en función de la importancia y de la proximidad geográfica o política de sus países. Lo que se suele hacer con estas palabras es transferirlas y añadirles además un tercer término breve y culturalmente neutro si el texto lo requiere. Todo esto es válido también para el “*tecnicismo*” *tabuleiros* (*submeseta brasileña*), porque uno debe suponer que el escritor no las mencionaría si no las considerara importantes.

La comida es para muchos la expresión más delicada e importante de la cultura nacional; los términos alimentarios están expuestos a la gama más variada de procedimientos de traducción. He aquí algunos de sus marcos: menus, libros de cocina, guías culinarias; folletos turísticos; artículos periodísticos, que cada vez incluyen más terminos referentes a comidas extranjeras. De hecho, todos los platos franceses e ingleses pueden seguir en francés e inglés si están explicados en la receta, a excepción de los ya adaptados al español: *crusán, ragú, turnedó; budin, bisté, rosbif*... Aquí lo que debe primar sobre cualquier otra circunstancia es la consistencia del texto y las necesidades del cliente.

Tradicionalmente, los términos relativos a la ropa de hombres y mujeres de la clase alta son ingleses y franceses respectivamente (*blazer, esmoquin, corse, déshabille, boudoir*), pero los trajes nacionales cuando son característicos de un pueblo no se suelen traducir: *sari, quimono, caftan, jeans* (*internacionalismo, aunque en español se utiliza vaqueros*).

Los medios de transporte están dominados por el inglés americano y el automóvil (*coche, tartana o bólido*), símbolo sagrado en muchos países donde la propiedad privada es también sagrada. Existen, por otra parte, en este campo muchas palabras de moda debido no sólo a las innovaciones sino a la jerga de los vendedores de coches, y muchos anglicismos además. En el género novelístico, se usan diversos nombres de carruajes para dar una pincelada de colorido local y para connotar prestigio (*cabriole, tilburi, lando, cupe, troica, faetón*). Si se trata de manuales sobre el transporte en general, el traductor debería añadir a la palabra transferida una descripción exacta y precisa del carruaje en cuestión.

En el apartado de la cultura social uno debe distinguir entre los problemas de traducción denotativos y los connotativos. Así, charcutería, droguería, chocolatería apenas existen en los países anglófonos o eslavos. Pero no presentan casi ningún problema de traducción, ya que dichas palabras se pueden transferir, tienen prácticamente una traducción uno-por-uno o se pueden definir funcionalmente. Todo esto contrasta, en cuanto a los problemas de traducción se refiere, con las dificultades connotativas que encierran palabras como: *el pueblo, la plebe, las masas, el proletariado, la clase obrera*, ... Observen que algunas de ellas – verdaderos arcaísmos hoy día – se pueden usar entrecorilladas irónica o humorísticamente y que “la clase obrera” tiene todavía cierta resonancia política en la Europa occidental entre la izquierda, y mucha más aún en la Europa del Este; aunque la palabra proletariado quede difuminada en el sector terciario, se uso siempre por su efecto emotivo

sobre todo, y hoy día casi no se usa en plan serio, ya que en la inmensa mayoría de los países desarrollados existe la propiedad privada. Las masas y el pueblo se pueden utilizar positiva y negativamente, pero tampoco se usan mucho. El adjetivo masivo ha absorbido a las masas en colocaciones como medios de comunicación masivos, pero ha quedado en expresiones como programa de masas, entretenimiento de masas. Y es irónico que estos términos ya no hagan referencia al pobre, ni al trabajador u obrero de fábrica.

Las palabras culturales obvias que denotan modos de ocupar el tiempo libre son, en Europa, los deportes nacionales con sus respectivas series léxicas (*toros, cricket, hockey*), a los que se debe añadir toda una gama de juegos individuales como *el tenis, billar, squash, badminton*, y un gran número de juegos de cartas y de envite con sus respectivas series léxicas, que en el casino suelen ser francesas.

La vida política y social de un país se refleja en sus términos institucionales. Cuando la denominación de jefe de estado o de gobierno (*presidente, primer ministro, rey*) o el nombre de un parlamento (*Assembles Nationale, Senate*) son “transparentes”, o lo que es lo mismo, se componen de morfemas internacionales o de fácil traducción, entonces se traducen directa o literalmente (*Asamblea Nacional, Senado*). Si el nombre de un parlamento no tiene una traducción “fácil” (*Bundestag, Alemania; Storting, Noruega; Sejm, Polonia; Verjovna Rada, Ucrania; Riksdag, Suecia; Eduskunta, Finlandia; Kneset, Israel*), se da la traducción oficial reconocida si se trata de documentos administrativos (*Parlamento Federal Alemán por Bundestag; Parlamento Ucraniano por Verjovna Rada*). Al núcleo de un gobierno se le llama corrientemente gabinete o consejo de ministros, pero de una forma informal se puede uno referir a el por el nombre de la capital donde se encuentra. A algunos ministerios, instituciones políticas y partidos políticos también se les puede llamar por el nombre de sus respectivas sedes: *Downing Street, Elysee (el Eliseo), Hotel Matignon (palacio de Matignon), White House (la Casa Blanca)*. Los nombres de los ministerios, cuando son lo suficientemente descriptivos, se suelen traducir literalmente. Así, Міністерство з питань молоді та спорту da en español Ministerio de la Juventud y Deporte. Cuando un organismo público tiene un nombre “transparente”, por ejemplo, *Board of Trade*, la traducción dependerá del “marco”: si se trata de publicaciones serias, como pueden ser los libros de texto, se transfiere el nombre y, si procede, se traduce literalmente. Pero también se podría traducir informalmente por un equivalente cultural, que en el caso anterior quedarían así: *Departamento Británico de Comercio y Exportación*.

En general, se puede decir que cuanto más serios y expertos son los lectores, especialmente los de manuales, informes y publicaciones académicas, más inevitable se hace el procedimiento de la transferencia, pero no sólo de términos culturales e institucionales, sino de títulos, tratamientos, señas y palabras en un sentido especial. En casos así, el traductor debería tener en cuenta que los lectores pueden estar más o menos familiarizados con la lengua original, que tal vez lean la traducción porque no tienen acceso al original, que posiblemente lo que anden buscando es ponerse en contacto con el autor del texto original para consultar el resto de sus trabajos, para escribir al editor... Dentro de los límites de la comprensión, cuanto más transfiera un traductor, menos traducirá, por supuesto, y más cerca del sentido del original podrá llevar a los lectores. Esta es precisamente la razón por la que cuando una palabra importante de un texto serio está usada en un sentido especial o delicado, un traductor serio añade, tras intentar traducirla, la palabra original entre paréntesis, dando a entender su poca habilidad para encontrar la palabra correcta en la lengua traducida e invitando así al lector a que se forme una idea del vacío existente. La tarea fundamental de un traductor consiste en traducir y, luego, si ve que su traducción es deficiente, en ayudar al lector a aproximarse un poco más al significado [3].

A la conclusión podemos decir que la traducción implica la transposición de pensamientos expresados en una lengua por un grupo social hacia la expresión apropiada de otro grupo, supone un proceso de decodificación, recodificación y encodificación cultural. En la medida en la que las

culturas tienen cada vez un mayor contacto las unas con las otras, la importancia multicultural no deja de crecer. Cuando intentamos comprender un texto no sólo manejamos la palabra escrita en un tiempo, espacio y en una situación sociopolítica determinada; lo más importante y lo que debemos tener en cuenta es el aspecto “cultural” del texto. El proceso de transferencia, es decir, la recodificación entre culturas, debería, consecuentemente, tener atributos semejantes a la cultura meta para asegurar la credibilidad a los ojos del lector meta. El multiculturalismo, fenómeno diario, juega un papel importante pues ha tenido un impacto en casi todas las personas a nivel mundial, así como en las emergentes relaciones internacionales del nuevo orden mundial. Además, conforme la tecnología se desarrolla y crece a un ritmo frenético, las naciones y sus culturas tienen, como resultado, que empezar un proceso de fusión cuyo final es difícil de predecir. Las fronteras están desapareciendo y las diferencias se están perdiendo. La afilada línea que una vez fue distintiva, ahora se desvanece y se vuelve borrosa. Como traductores, tenemos que enfrentarnos a una cultura ajena que requiere que su mensaje sea expresado de cualquier modo excepto de un modo extraño. Esta cultura expresa sus idiosincrasias de un modo propio: palabras culturales, proverbios y por supuesto expresiones idiomáticas, cuyos orígenes y usos están intrínsecos y únicamente relacionados con la cultura concernida. Por lo que tenemos que realizar una traducción transcultural, cuyo éxito dependerá de nuestro conocimiento de la cultura con la que estamos trabajando.

Referencias bibliográficas

1. Alesina N. M. Teoría y práctica de traducción. Lengua española / N. M. Alesina, V. S. Vinogradov. – Kyiv : Vysshaya Shkola, 1993. – 206 p.
2. Traducción y cultura de ideología al texto. – Madrid : Colegio de España y Ovidi Carbonelli i Cortés, 1999. – 269 p.
3. Yebra V. G. Teoría y práctica de la traducción / Valentín García Yebra. – Madrid : Gredos, 1980. – 873 p.
4. <http://cvc.cervantes.es/aula/pasatiempos/>

ВІДТВОРЕННЯ ОРИГІНАЛУ В КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНОГО АСПЕКТУ ДО ПЕРЕКЛАДУ

Голубенко Н. І.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто підходи перекладознавців до когнітивних особливостей перекладу на основі аналізу концептуальних розбіжностей мови-джерела і мови-перекладу, які впливають на репрезентацію мовних матеріалів у різних культурах.

Ключові слова: переклад, когнітивний аспект перекладу, концептуалізація, категоризація.

The article centers round the approaches of researchers to cognitive features of translation based on conceptual differences of the source and the target languages. Such differences influence the representation of language units in different cultures.

Key words: translation, cognitive aspect of translation, conceptualization, categorization.

У кінці ХХ ст. – початку ХІХ ст. когнітивний та комунікативний підходи дослідження мовних явищ стають настільки міцними, що спричинюють зміни фундаментальних засад структуралістського та трансформаційно-генеративного напрямів, на яких тривалий час базувалися лінгвістичні та перекладознавчі дослідження. Саме з цією тенденцією в зарубіжному перекладознавстві слід пов'язувати поступовий відхід від традиційної позиції, яка характеризувалася наближенням до відтворення смислового простору, адже “перекладаються не знаки тексту, а інформація, закладена в них” [7, с. 27–28].

У наш час як ніколи необхідним є подолання лінгвістичного або будь-якого іншого “ізоляціонізму” в дослідженні перекладу та вироблення “інтегрованого багатовимірної підходу до його аналізу” [8, с. 21]. Важливим аспектом такого аналізу має бути когнітивний, що дозволить визначити, яким чином когнітивні структури особистості поєднуються з мовною компетенцією та комунікативною ситуацією для вироблення адекватного іншомовного тексту, що й визначає **актуальність** нашої розробки.

Мета дослідження полягає в описі та систематизації підходів сучасних перекладознавців до когнітивних проблем перекладу, пов'язаних з вивченням взаємозв'язку мови і свідомості, що відображає загальнонаціональний світогляд представників конкретного соціуму.

Під час перекладу відбувається зіткнення світоглядів двох культур, що зумовлює трансформації образу як на вербальному рівні, так і на концептуальному, впливаючи значно на відображення ціннісних доміант вихідної культури. Першочерговим завданням перекладача є відтворення естетичної цінності образу, що стимулює пізнавальну функцію індивіда в напрямку від сприйняття образу як мистецького явища до осмислення його духовної цінності, тобто має місце когнітивний процес від образу до концепту. Що більш, для адекватного відтворення первинного тексту важливо правильно зрозуміти і визначити одиницю зіставлення, яка виступає гарантом якісного перекладу.

Когнітивна наука, яка вивчає мислення людини, об'єднує ряд дисциплін, серед яких значна роль відводиться когнітивній лінгвістиці, науці, що вивчає способи отримання, опрацювання, зберігання та використання вербалізованих знань. Знаннями про світ, що перебувають у фокусі уваги когнітивної лінгвістики, є образ дійсності, закарбований у людській свідомості. Якою б системою ми не користувалися для впорядкування наших знань про світ, ця система залишається моделлю світу, яку не можна плутати зі світом як таким. Існування ментальних конструктів, або інтерпретацій, зумовлене такими факторами: 1) упорядкування, структурування фрагмента знань як “бази даних”; 2) залучення різноманітних когнітивних операцій

як “процесора”, що використовується для перетворення структур “бази даних”. Проблема виділення одиниці перекладу є однією з найскладніших у перекладознавстві. Такі перекладознавці, як Л. С. Бархударов, Я. Й. Рецкер, А. В. Федоров, А. Ф. Ширяєв детально розглядали питання виділення одиниці перекладу. Важливим зауваженням Л. С. Бархударова є те, що одиниці перекладу ототожнюються з одиницями мови, які виражають різні значення та мають різну протяжність у тексті. Він дійшов висновку, що в різних ситуаціях за одиницю перекладу може виступати та чи інша одиниця мови.

Проблематичність остаточного виділення одиниці перекладу, на думку М. Міцїгу, викликана такими факторами: 1) ми маємо справу із смислом, який складно підкорити чи систематизувати; 2) кожний перекладач має свою манеру перекладати, що підтверджує факт суб’єктивності здійснення сегментації тексту оригіналу під час перекладу; 3) існує безліч лінгвальних і екстралінгвальних факторів, що знаходять своє відбиття в тексті оригіналу [10]. Можливість подолати зазначені перепони виникла на етапі зближення перекладознавства з когнітивістикою.

Когнітивні проблеми перекладу зумовлені існуванням певного соціально-культурного та історичного досвіду представників культури тексту оригіналу, який відображається в інтелектуальних, емоційних образах і стереотипах, соціокультурних та етнокультурних нормах і дискурсивних стратегіях спілкування. Недарма в одній із своїх останніх розробок М. Я. Цвілінг охарактеризував сучасне перекладознавство як “синтез знання”, адже “практика перекладацької діяльності та досвід викладання перекладу свідчать про те, що спроба спиратися на якусь одну теоретичну модель неминуче призведе до втрат унаслідок її однобокості” [2, с. 8].

Інтерпретувати слово також означає співвіднести його з навколишньою дійсністю, тобто пов’язати мовне знання з немовним. Оскільки “засвоєння мови ізоморфно засвоєнню предметного світу”, у людини формується здатність “використовувати слово як знак, як замісник об’єкта” [3, с. 90]. Провідником індивідуальної свідомості до загальноетнічного ментального інформаційного поля є мова.

Під час міжкультурного спілкування процес ускладнюють різні засоби категоризації дійсності, покладені в основу мов комунікантів [9, с. 213]. Саме тому знакам, які використовує певний етнос для позначення окремого фрагмента навколишнього світу, важко знайти ідентичний за обсягом інформації відповідник в іншій мові.

Синтезуючи міркування фахівців щодо двомовної перекладацької комунікації, О. І. Чердиченко доходить висновку, що між текстами оригіналу та перекладу встановлюються складні взаємозв’язки, опосередковані комунікативним ланцюгом, який складається з блоків автора оригіналу, перекладача та одержувача тексту.

Блок автора – відправника вихідної інформації, – охоплює позамовну (реальну або уявну) дійсність, репрезентовану в тексті мовою оригіналу (затекст), а також культурну традицію (контекст), до якої належить автор. Саме вона значною мірою зумовлює авторське світобачення та стилістику першотвору.

Блок перекладача – першого одержувача вихідної інформації – має, на думку автора, три основні складники: 1) зорове сприйняття та розуміння оригіналу шляхом його девербалізації; 2) перекодування девербалізованого змісту; 3) редагування перекладеного тексту з метою якнайточнішого відтворення затексту, стилістики оригіналу та забезпечення сприйняття кінцевим одержувачем.

У третьому блоці комунікативного ланцюга реалізується мета перекладу як виду комунікації. Одержувач перекладеного повідомлення може бути як індивідуальним, так і колективним, маючи власну культурну традицію, мову та перебуваючи в характерних для нього соціокультурних умовах. Перекладач повинен зважати на ці аспекти, намагаючись адаптувати текст перекладу для сприйняття одержувачем [6].

На перший план виходить думка про те, що процес перекладу на всіх етапах є евристичним та інтуїтивним і пов'язаний з послідовним вибором можливостей різного типу. Однак евристичні операції, спрямовані на вибір інваріанта перекладу, ґрунтуються на складних когнітивних процесах. Інтуїція перекладача спирається на його професійні знання, уміння й навички і може підказувати перекладачеві швидкі, неочікувані і досить успішні розв'язання складних перекладацьких проблем.

Особливий інтерес для дослідження когнітивного аспекту перекладу становить проблема організації і функціонування знань у процесі перекладу. Як показує практика, успішність міжкультурного спілкування великою мірою зумовлена наявністю певної спільності знань комунікантів, які належать до різних лінгвокультурних спільнот. Досліджуючи природу зав'язків культурних і когнітивних чинників у перекладі, В. І. Хайруллін робить висновок, що "висловлення в перекладі структуруються на основі певних когнітивних схем" [5, с. 9], автор вважає, що для розв'язання перекладацьких завдань важливо структурувати знання, які відбивають взаємозв'язки між першорядними з когнітивного погляду категоріями: матеріальний об'єкт (живий і неживий), простір, час і дія.

У когнітивній площині переклад виступає первинним і центральним аспектом міжкультурної комунікації. У ньому важливу роль відіграють когнітивні здібності людини, тобто ті сукупності механізмів, які забезпечують створення єдиної основи, що пов'язує когнітивні структури мов, залучених у перекладі. Тільки завдяки аналізу мовного матеріалу й екстралінгвальних умов породження тексту перекладач може зрозуміти комунікативну інтенцію автора і в майбутньому створити текст перекладу з урахуванням цієї інтенції. Довкілля, духовне життя і поведінка людей відбиваються у свідомості індивідуума певними когнітивними структурами, які зі свого боку реалізуються і переструктуровуються в мовних категоріях і формах.

Г. І. Богін зазначає, що розуміння тексту відбувається за певною схемою – схемою мисленнєвої діяльності. Розуміння без схеми, без раціональних категоризацій – це неправильне розуміння або взагалі нерозуміння. Це процес, позбавлений такої ознаки дії як нормативність. Тобто автор вважає, що переклад неможливий без інтерпретації й рефлексії тексту, що здійснюються за допомогою звернення до власного способу категоризації.

Можна погодитися з О. Л. Бессоновою, яка зазначає, що "когнітивний підхід припускає, що в значення слова, крім ознак, достатніх для ідентифікації слова, входить також увесь комплекс знань і позамовний досвід мовної спільноти, сукупність лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації" [1, с. 36–37].

Відповідно когнітивний підхід до аналізу мови полягає у виявленні, поясненні та передбаченні процесів категоризації й концептуалізації, які відбиваються в мові й реконструюються у вигляді понятійної системи, що є важливими чинниками адекватного перекладу.

Знання в людській свідомості організовуються завдяки найважливішому когнітивному процесу – концептуалізації. Концептуалізацією в когнітивній лінгвістиці вважається "понятійна класифікація, що полягає в розумінні певної інформації на основі виділення смислових компонентів у свідомості людини, що призводить до формування концептів, концептуальних структур та всієї концептуальної системи" [4, с. 18]. Після прочитання оригіналу у свідомості перекладача поступово концептуалізуються нові уявлення, образи, знання. Тільки після процесу концептуалізації та категоризації, одного з основних способів організації знань, що відбивається в мовній категоризації, перекладач може відтворити спосіб організації мислення особистості та його мовне вираження, адже мовна категорія також зазнає переосмислення і з позиції когнітивного підходу є віддзеркаленням людського досвіду.

Підсумовуючи короткий огляд концепцій, що лежать в основі когнітивного напрямку дослідження міжкультурної комунікації і перекладу як її різновиду, зазначимо, що когнітивний

підхід до вивчення простору перекладацького процесу містить значний потенціал для визначення механізму досягнення і передачі смислу іншомовного тексту під час перекладу. Поява значної кількості досліджень перекладу з позиції когнітивістики свідчить про посилення протягом останніх років позицій когнітивної парадигми в перекладознавстві. Когнітивний підхід до дослідження різних видів вербальної комунікації з огляду на міждисциплінарність здатний об'єднати різносторонні дослідження перекладу (лінгвальні, психолінгвальні, лінгвокультурологічні, лінгвосоціотичні та ін.) в єдину самостійну наукову дисципліну з чітко окресленим об'єктом і предметом дослідження.

Література

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти : [монографія] / Ольга Леонідівна Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
2. Комиссаров В. Н. Переводоведение в XX веке : некоторые итоги / В. Н. Комиссаров // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник. – Вып. № 24. – М. : МГЛУ, 1999. – С. 4–20.
3. Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке : язык и порождение речи / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1991. – 239 с.
4. Перчі М. Й. Концепт, концептуалізація та концептуальна картина світу / М. Й. Перчі // Проблеми романо-германської філології. – Ужгород : Мистецька лінія, 2001. – С. 78–82.
5. Хайруллин В. В. Лингвокультурологические и когнитивные аспекты перевода : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук / В. В. Хайруллин. – М., 1995. – 14 с.
6. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
7. Черняховская Л. А. Существует ли “единица перевода”? / Л. А. Черняховская // Теория и практика перевода. – М. : МГПИИЯ им. М. Тареза, 1987. – Вып. 295. – С. 27–28.
8. Швейцер А. Д. Междисциплинарный статус теории перевода / А. Д. Швейцер // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник. – Вып. № 24. – М. : МГЛУ, 1999. – С. 20–31.
9. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / Georges Lakoff // *Metaphor and thought* / ed. by A. Ortony. – [2nd ed.] – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
10. Tsigou M. L'unité de traduction à l'aide de la linguistique fonctionnelle : un exemple de traduction de français en grec / M. Tsigou // Veiga A. – Gonzalez Rey M.-I. La diversidad lingüística (Lugo, 11–15 Septiembre 2007). – Lugo : Axac, 2009. P. 425–432.

LA TRADUCCIÓN ARTÍSTICA COMO EL INSTRUMENTO DE LA ASIMILACIÓN CULTURAL DEL MUNDO

Zaliesnova O. V.

La Universidad nacional lingüística de Kyiv

У статті йдеться про мистецтво художнього перекладу, що має на меті досягнення максимальної еквівалентності та адекватності змісту, інформації, стилю вихідного тексту для збереження авторського задуму та образності тексту з метою коректного відтворення соціокультурної ситуації художнього твору.

Ключові слова: художній переклад, вихідна мова, мова перекладу, культурна спадщина, перформативність.

The article deals with the art of literary translation which aims at achieving a maximum equivalence and adequacy of the content, information, style of the text to preserve the author's intention and text imagery in order to reproduce the sociocultural situation of literary work correctly.

Keywords: literary translation, the source language, the target language, cultural heritage, performativity.

No podemos desconocer la omnipresencia de la traducción en los intercambios de bienes culturales a lo ancho del mundo y su relevancia en los procesos de circulación de sentido a lo largo de la historia.

El traductor es un comunicador con conocimientos especializados en lenguas diferentes; es un profesional cuya responsabilidad consiste en difundir información salvando barreras lingüísticas y culturales. Por lo tanto, debe estar capacitado para trabajar con precisión la variada información especializada de campos profesionales diversos. Con el objeto de poder llevar a cabo su labor, el traductor requiere información conceptual que pueda remitirlo al campo de que se trate. También precisa información lingüística, tanto en la lengua de partida como la de llegada; esta información incluye elementos léxicos y gramaticales así como de estilo, género, es decir, las pautas que un determinado tipo de texto y que la información en él contenida siguen para una lengua. Es importante también el acervo cultural del traductor así como la información metalingüística, la cual permite comprender el contexto y la situación de comunicación al facilitar los valores culturales que influyen sobre ésta.

Saber traducir es un arte y el traductor debe estar en condiciones de fundamentar cada parte de su discurso y escribir con la seguridad y claridad que sus conocimientos lingüísticos y culturales le permitan. Saber traducir es también un oficio.

La traducción es un instrumento importante para la intercomunicación espiritual y cultural entre los pueblos de lenguas diferentes y, por lo tanto, la literatura tiene en ella una fuente de estudio y un instrumento de trabajo muy valioso. Dentro de las amplias perspectivas, prácticamente ilimitadas, de la literatura, el arte de la traducción ocupa un lugar tan importante, que se nos hace difícil reconocerlo.

La sensibilidad del traductor puede educarse con el apoyo de modelos literarios y la práctica de la escritura y, lo que es muy importante, puede perfeccionarse mediante la reflexión sobre su práctica. El proceso de traducción es un proceso de toma de decisiones. Estas decisiones son de dos tipos: las diversas interpretaciones del texto de partida y las diferentes posibilidades para su expresión en el texto de llegada. Tales decisiones no tienen por qué ser forzosamente correctos o incorrectos, sino que abren y cierran nuevas posibilidades, hacen y deshacen equilibrios. De aquí que se puede agregar que el traductor tiene una posición curiosa: debe actuar ante el texto como un lector normal, pero al mismo tiempo debe esforzarse por ser un lector ideal, capaz de descubrir

lo que el texto dice, implica o presupone. El traductor no sólo tiene que averiguar el sentido de un texto; también tiene que identificar sus espacios en blanco. El traductor tiene muchas veces formación de escritor porque debe dominar los medios expresivos en su misma lengua, a los que recurrirá para mantener, invitar o compensar los rasgos formales del texto. Las malas traducciones se encuentran todos los días y en todos los niveles: en los medios publicitarios, en los manuales de aparatos domésticos, en la prensa, en los textos técnicos e incluso en las traducciones artísticas. Muchas veces proceden por calco sintáctico y marcan frases enteras con el sello de la lengua extranjera. También es verdad que cuando el traductor desempeña su labor debe conocer a qué público se dirige con el fin de optar por la mejor transferencia a la lengua de llegada. Su trabajo final depende de esto. En los últimos años, ha cambiado la idea de que la traducción es un pasatiempo para convertirse en un estudio formal que posibilita el desarrollo de una comunicación cada vez más clara, veraz y efectiva.

Las traducciones artísticas tienen una importancia fundamental dentro de la vida literaria y en el complejo de los fenómenos de la cultura. De un lado, constituye un medio de comunicación, de información y de comparación del producto intelectual entre núcleos culturales de diferente lengua, incitando a la inter-influencia, la relación directa y el descubrimiento de nuevas fuentes de creación y de investigación.

De otro lado, practicada como oficio, emerge su utilidad como instrumento donoso para conseguir la gracia del lenguaje, el dominio expresivo en la propia lengua y el fácil desplazamiento en los recursos expresivos.

La traducción artística adquiere así un valor formativo para el profesional de la cultura y para el propio artista creador de la palabra. Y siendo instrumento de perfeccionamiento artístico-literario sirve para crear en las traducciones materia rica en variantes, contrastes, ajustes o desajustes entre una y otra lengua, flujos y reflujos de inventiva, de aptitud creadora o interpretativa:

Iba vestido de cura pero ni siguiera lo parecía. Quart observó su perfil de gladiador, que le recordaba una antigua estampa sobre el centurión que crucificó a Cristo. El cuello ancho, las manos fuertes, desproporcionadas, que reposaban a cada lado de la mesa. Tras su tosca apariencia de campesino lombardo, el Mastín poseía las claves de todos los secretos de un Estado que incluía tres mil funcionarios vaticanos, tres mil obispos en el exterior, y el liderazgo espiritual de mil millones de almas [4, c. 42].

У своїй одежі він видавався ким завгодно, тільки не священиком. Кварт оглянув його гладіаторський профіль, який пробуджував в уяві образ центуріона, що розіп'яв Христа. Воляча шия, могутні, непропорційні руки, що відпочивали на краях столика. Маючи зовнішність затурканого ломбардійця-селяка, Мاستиф володів ключами до всіх тайн Ватикану, котрий налічував три тисячі службовців, ще стільки ж єпископів за його межами та панував над душами мільярдів вірян в усьому світі [5, с. 36].

En todos los tiempos, los mejores traductores no han sido los gramáticos ni los retóricos, sino los artistas y los poetas. Los creadores han tenido, sobre los eruditos, la ventaja de valerse de la intuición artística para coronar su obra. La traducción no consiste solamente en trasponer el sentido de las expresiones de una lengua en otra, sino en reproducir en lo posible las peculiaridades del estilo, el juego a veces sorpresivo y recóndito de las palabras y el relieve sugerente de la expresión [1, c. 142].

La naturaleza de la traducción artística, considerada en sí misma, es decir como un discurso literario cualquiera, no parece necesitar, pero tampoco excluye la intervención de una función creadora, en el laboratorio de su confección. Esto significa que esa función creadora, que a veces no se da y a veces se da apasionadamente, participa de la naturaleza del acto de la creación artística

en general; es, por lo tanto, una especie de lujo o, digámoslo así, una necesidad superior de la traducción – como, además, lo es en la literatura en general. Esta afirmación podrá parecer atrevida o, cuando menos, gratuita, mientras le falte el apoyo de la razón y de los argumentos eventuales en su favor. Conviene, pues, examinar hasta qué punto la traducción artística es un acto de creación literaria.

La traducción artística goza en general de la misma consideración que tienen en el teatro los racionistas; pertenece a la categoría de los servicios tan útiles como humildes y a menudo se nos ofrece la duda de si el traductor puede ser calificado como escritor. Si no es más difícil que escribir literatura y ser original. Escribir versos o prosa se le da a uno, o no se le da; la traducción artística es un escrutinio constante y un perfeccionamiento de los conocimientos, de la imaginación y de la honradez intelectual.

Desgraciadamente, el oficio de traductor viene a ser ahora una verdadera profesión, fomentada por los editores, que necesitan disponer de esta mano de obra: lo cual implica la existencia de un vínculo muy tenue entre el traductor y la obra que se le encarga para traducirla. El traductor, tal como lo entendemos ahora, no tiene la obligación de amar lo que está traduciendo. Ejerce un oficio mecánico, en todo punto comparable con el del intérprete simultáneo, que comunica a una asamblea lo que está diciendo un ilustre visitante al que nadie entiende. Los daños que produce esta concepción son a veces sorprendentes.

Afortunadamente, hay muchos grandes traductores. Los grandes traductores son siempre los que ejecutan un trabajo que les ha prendado y sueñan con llegar a la categoría de coautores:

La dama estaba junto a la ventana, alejada en el espacio interior del cuadro respecto a los jugadores, en una acentuada perspectiva lineal que la situaba en un horizonte más alto. El terciopelo negro de su vestido, al que una sabia dosificación de veladuras blancas y grises daba volumen en los pliegues, parecía avanzar hacia el primer plano. Su realismo rivalizaba con el concienzudo dibujo del filo de la alfombra, la precisión con que había sido pintado hasta el último de los nudos, junturas y vetas de las vigas del techo, o el enlosado de la sala [6, c. 16].

Дами сиділа віддалік, біля вікна, на задньому від гравців плані картини. Її чорна оксамитова сукня завдяки вмiлому поєднанню білих та сірих відтінків здавалася об'ємною у складках і мовби виступала на перший план. За реалістичністю зображення вона конкурувала хіба що з вигадливим малюнком килима та з точністю відтворення сволоків на стелі з усіма їхніми сучками, прожилками й стилями, так само як і кахляної підлоги [7, с. 13].

Es evidente que existe un misterio en las buenas traducciones artísticas – como existe en todas las obras literarias y en el lenguaje poético en general.

No existe el método perfecto para cualquier tipo de texto, y de todo lo que conlleva el hecho de que traducir no es una actividad puramente científica, sino básicamente humana y, así como entendemos que el traductor es, debería ser alguien con una competencia interlingüística, intercultural y literaria precisas para poder reconstruir de manera digna un texto en la lengua de llegada, también entendemos que debería ser el mejor conocedor de una obra por ser el que más profundiza en ella.

En los últimos años se ha hablado mucho en lingüística de la *performatividad* del discurso. Este término ha sido puesto en circulación por J. L. Austin, filósofo y lingüista de Cambridge, él ha observado que, en determinadas circunstancias, la palabra tiene la extraña y casi increíble virtud de crear realidades [2, n. 46–48].

No se trata, claro está, de realidades materialmente palpables, sino de verdades profundas, incontestables, que se imponen al juicio como realidades. La *performatividad* es el rasgo distintivo de toda poesía y de la literatura en general. El lenguaje poético sabe de fórmulas que establecen por sí mismas su propia verdad, sentando al mismo tiempo su significado y su presencia actual. Decir que *las golondrinas volverán pronto* es formular un sintagma enunciativo. Decir *volverán las*

oscuras golondrinas añade al enunciado el misterio de su globalización, que dice más que la suma de los términos empleados [3, n. 79]. La performatividad que crea estados de ánimo, sin que la causa conste explícitamente en los términos del mensaje, es en realidad el único secreto de la literatura.

Esto es también lo que esperamos de la traducción artística. La responsabilidad del traductor, sea cual fuese el tipo de discurso literario que está interpretando, es obligarnos a admitir la performatividad de su propio discurso. Este arte no se enseña, sino que se descubre. El traductor, al igual que el poeta, sabe o, más correctamente, siente cuál es el vocablo que le conviene usar, la metáfora a la que la imaginación sigue siendo sensible, el sintagma que sugiere con mayor eficacia lo que las palabras no saben aclarar, o lo que no conviene aclarar. Todo ello viene a significar que el traductor debe ser, antes que todo, escritor nato.

La teoría de la traducción, tal como se la entiende hoy, abarca una multiplicidad de problemas a considerar en el momento de pasar una obra literaria de su lengua original a otra. Se analizan, entre otros aspectos, el lingüístico, el epistemológico, el semiótico y el género (poesía, narrativa, teatro), por mencionar sólo algunos. Espectro tan amplio demuestra la importancia y las dificultades de transmitir un texto desde su lenguaje original a otras lenguas. Traducir es, por cierto, interpretar y, ante todo, comprender. De ahí que existan diferentes versiones de una obra original, según la interpretación del traductor y, sobre todo, de acuerdo con su particular comprensión del texto.

Comprender, para luego interpretar, significa mucho más que entender los signos verbales de la lengua original. Es dejarse atravesar, con la razón pero especialmente con la sensibilidad, por los elementos que componen la obra y determinan su polisemia: no basta con saber el significado de las palabras a traducir, sino que hay que ser capaz de impregnarse de su significación. El traductor debe estar alerta, pues, no sólo a la engañosa similitud de algunas palabras o a la diferencia que separa vocablos aparentemente semejantes, sino al argumento, sus particularidades formales, el tono emocional, las ambigüedades potenciales, la intencionalidad del autor, el contexto o la cadencia.

La traducción artística es una experiencia racional, pero también emocional, y el traductor se involucra y se compromete con el objeto a interpretar. Se trata, además, de aceptar la voz del original, y de intentar que al traducirla ella resuene en la nueva versión, así el lector puede distinguir el estilo propio del autor, pero con sonidos acordes con el idioma al que se traduce.

Література

1. García López R. Lo implícito y lo explícito y su repercusión en la traducción literaria: [tesis doctoral] / Rosario García López. – Las Palmas de G.C., 1996. – 251 с.
2. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. XVII. – С. 22–130.
3. Гончаренко С. Ф. Стилистический анализ испанского стихотворного текста Сергей Филиппович Гончаренко. – М. : Высшая школа, 1988. – 140 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

4. Pérez-Reverte A. La piel del tambor / Arturo Pérez-Reverte. – Madrid : Alfaguara, 1995. – 589 с.
5. Перес-Реверте А. Шкіра для барабана / Артуро Перес-Реверте; [пер. з ісп. О. Леська]. – Харків : Фоліо. – 2012. – 605 с.
6. Pérez-Reverte A. La tabla de flandes / Arturo Pérez-Reverte. – Barcelona : Círculo de Lectores, 1990. – 418 с.
7. Перес-Реверте А. Фламандська дошка / Артуро Перес-Реверте; [пер. з ісп. С. Борщевського]. – Харків : Фоліо. – 2012. – 446 с.

ПЕРЕКЛАДАТИ ПРОСТО: СИМПЛІФІКАЦІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА УНІВЕРСАЛІЯ

Засєкін С. В., Колесникова І. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття є продовженням серії публікацій (Zasiekin, 2016; Засєкін, Колесникова 2016), спрямованих на виявлення перекладацьких універсалій експліцитації, симпліфікації, нормалізації на основі двох спеціально укладених корпусів – українського корпусу оригінальних художніх текстів (УОК) та українського перекладного корпусу (УПК). Ця розвідка має за мету довести чи спростувати наявність у перекладених художніх текстах симпліфікації, що виражена лексично в текстах. Дослідження проливає світло на “третій код” (Frawley, 1984), яким є мова українського перекладного корпусу художніх текстів.

Ключові слова: перекладацька універсалія, корпус, симпліфікація.

The article is part of broader author's research reflected in a series of publications (Zasiekin, 2016; Zasiekin, Kolesnikova, 2016) covering the area of translation universals of explicitation, simplification, normalization in the English-Ukrainian translation of fiction. For the purpose of establishing translation universals, an author-designed comparable monolingual corpus that includes translational (UTT) and non-translational Ukrainian texts of fiction (UNT) with 6,200,000 tokens each, were compiled. The study sheds light on “the third code” (Frawley), since the analysis of the comparable corpora proved that Ukrainian translations demonstrate simplified language as compared to the language of native Ukrainian literary texts.

Key words: translation universal, corpus, simplification.

Вступ. Що таке перекладацька універсалія. Дескриптивний напрям набуває нині ознак провідного в сучасному перекладознавстві. До переліку популярних тем у межах цього напрямку належить обговорення перекладацьких універсалій. С. Лавіоса (2002) дає таке визначення перекладацьких універсалій: “Лінгвістичні риси, які звичайно наявні в перекладних текстах, що вважають радше неминучим побічним продуктом власне процесу перекладу, аніж наслідком інтерференції двох мов” [8, с. 43]. Це тлумачення перекладацьких універсалій суголосне запропонованому В. Фролі [7] поняттю “третій код”, – особливій мови, що виникає на перетині вихідного та цільового текстів, мов та культур. Відтак, найефективнішим способом ідентифікації перекладацьких універсалій як “деформувальних тенденцій” [4] слугує емпіричне вивчення мовних рис зіставного корпусу перекладної (продукт перекладачів) та неперекладної (продукт письменників) літератури конкретно однією, в нашому випадку українською, мовою. У межах дескриптивного перекладознавства Е. Честермен виокремлює *S*-універсалії й *T*-універсалії [6]. Перші мають префікс *S*- через процедуру їхнього визначення. Ці універсалії виявляються при зіставленні вихідного тексту (source text) з низкою текстів перекладу конкретно цільовою мовою. *T*-універсалії одержали таку назву тому, що вони виявлялися дослідниками внаслідок зіставлення корпусу текстів перекладів (target texts) цільовою мовою та текстів неперекладів цією самою мовою, тобто написаними носіями цієї останньої.

До найтипівіших з-поміж перекладацьких *T*-універсалій належать: симпліфікація, експліцитація, нормалізація [8].

Предметом цієї розвідки є симпліфікація – перекладацька *T*-універсалія, яка виявляється в тому, що інформація вихідного тексту стає спрощеною в тексті перекладу. Спрощення простежують тоді, коли в перекладі зменшується коефіцієнт лексичного розмаїття / щільності, збільшується коефіцієнт читабельності тексту через більшу подрібненість речень у цільовому тексті. Фокусом нашої уваги в цьому дослідженні постала симпліфікація на лексичному рівні.

Методи та методики дослідження. *Об'єкт* дослідження – корпус перекладної української (УПК) художньої прози в зіставленні з корпусом оригінальної української (УОК) художньої прози. Загальний обсяг кожного з них – понад 6 млн. 200 тис. слововживань. Корпусний підхід, що набуває обертів у сучасних перекладознавчих студіях [3], дав змогу реалізувати *мету* дослідження, яка полягає у з'ясуванні наявності чи відсутності перекладацької *T*-універсалиї симпліфікації на основі зіставлюваного корпусу оригінальної та перекладної художньої літератури. Серед комп'ютерних програм використані програми статистичного опрацювання лінгвальних даних Textanz 2.3, а також програма індексування корпусів DtSearch для аналізу маркерів перекладацьких універсалий. Рис. 1 демонструє скріншот інтерфейсу програми DtSearch та можливості пошуку потрібних елементів, яка не лише показує кількість вживань того чи іншого слова, а й виокремлює його в тексті, одразу показуючи контекст уживання цього слова. Зручним є те, що не потрібно передивлятися весь твір, щоб побачити контекст, можна одразу перемикатися від одного шуканого вживання слова до іншого.

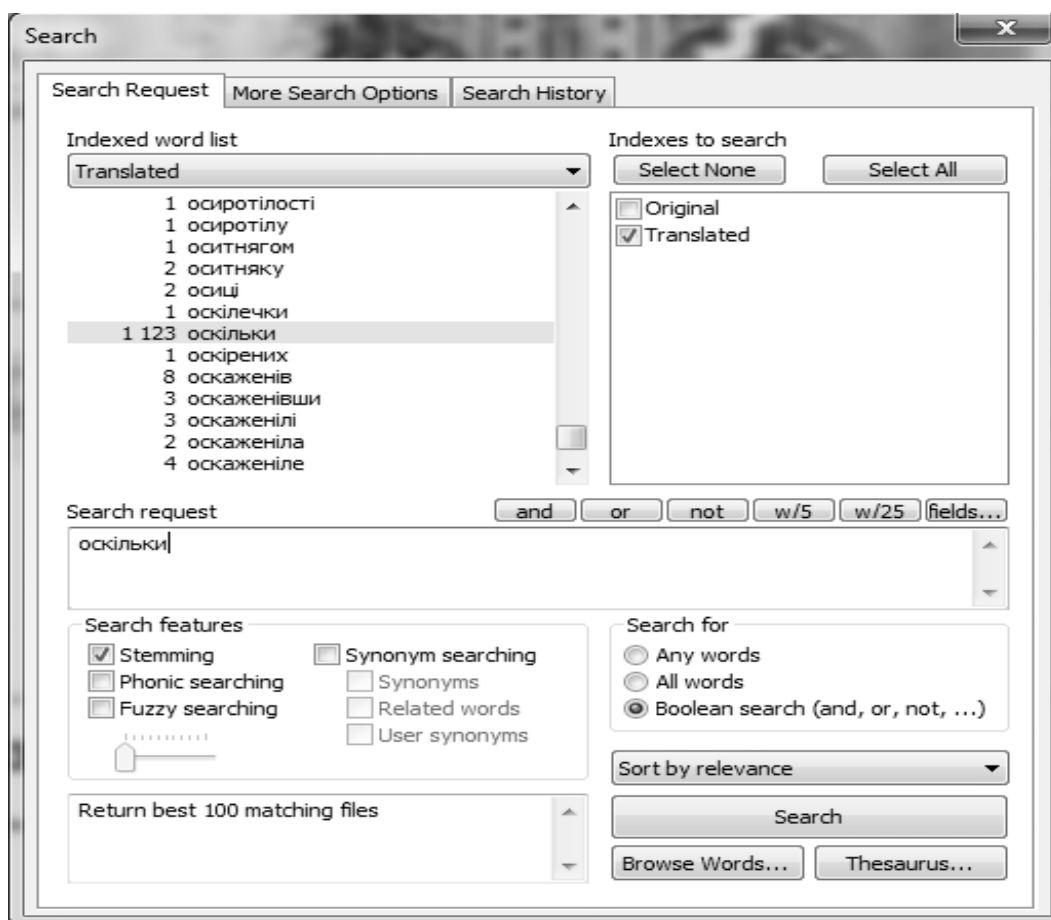

Рис. 1. DtSearch. Опції пошуку

Також програма дає можливість переходу між різними текстами одного корпусу. Рис. 2 ілюструє приклад результатів пошуку потрібних елементів:

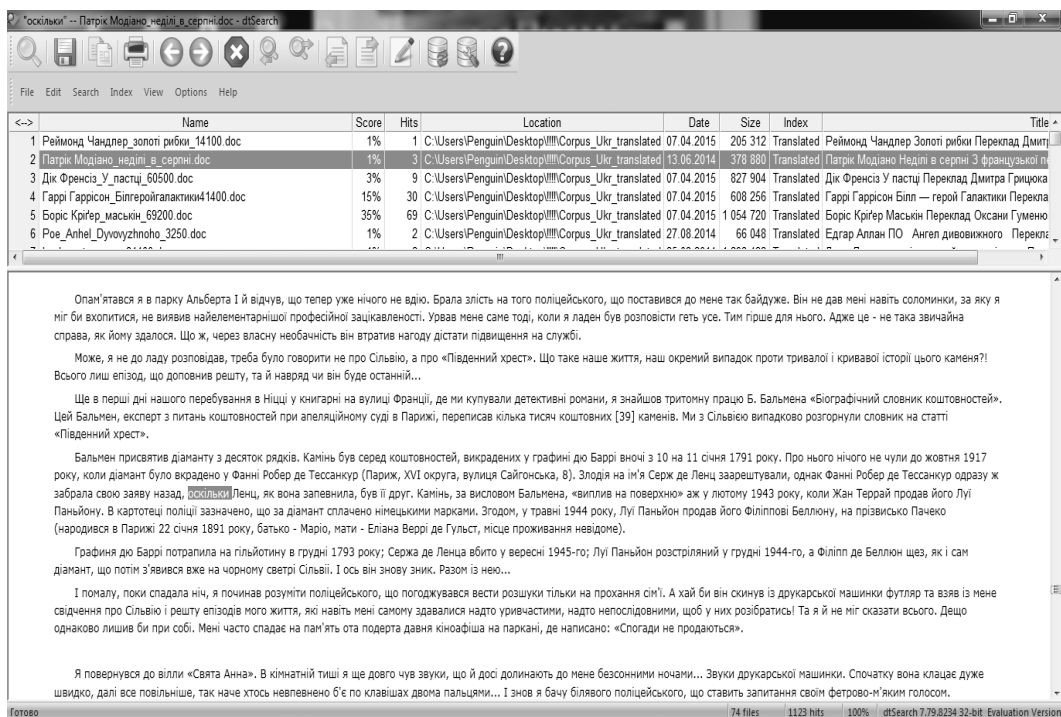

Рис. 2. DtSearch. Результати пошуку

Крім того, завдяки підтримці Unicode, DtSearch забезпечує пошук інформації різними мовами.

Процедура дослідження й обговорення результатів. Аналіз лінгвальних даних загалом засвідчує наявність випадків вияву симпліфікації на лексичному рівні. Виявлено, що перекладачі загалом послуговуються меншою кількістю різних слів у текстах перекладу. Це, ймовірно, відбувається через те, що перекладачі надають перевагу лише одному й тому самому слову із синонімічного ряду. Статистичні дані ілюструє рис. 3:

Рис. 3. Показники кількості різних слів у перекладному та оригінальному корпусі

Як видно з рис. 3, показники лексичного розмаїття перекладених текстів на 23 % менша, ніж в оригінальних українських творах. Безумовно, це можна вважати ознакою лексичної симпліфікації. Після аналізу та порівняння двох корпусів ми визначали, що маркерами стилістичної симпліфікації можна вважати вигуки, серед яких емоційні та спонукальні вигуки.

Емоційні вигуки виражають почуття, настрої, переживання, стан людини, її ставлення до різних явищ дійсності. Спонукальні вигуки виражають наказ, спонукування або слугують засобом привернення чіткої уваги, впливу на поведінку тварин [2, с. 437]. Як показало наше дослідження, вигуки цих типів доцільно вважати маркерами перекладацької універсалії симпліфікації. Статистичну кількість уживання цих вигуків узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Статистика вживання емоційних вигуків

Вигуки		УОК	УПК
<i>Емоційні</i>	ой	1158	626
	ах	629	282
	фу	48	21
	пхе	13	30
	ого	206	126
	ех	293	105
	гм	320	228
	отакої	34	67
<i>Спонукальні</i>	цить	84	46
	гов	27	1
	ну	7191	4767
	гей	424	385
	гайда	84	135
	нумо	16	60
	війо	34	1

Як свідчать дані табл. 1, в оригінальних текстах вигук “ой” уживається 1158 разів, натомість у перекладених – 626 разів. Це означає, що перекладачі майже вдвічі рідше, ніж письменники-носії української мови послуговуються цим вигуком. Водночас, такі вигуки, як “пхе” та “отакої”, частіше трапляються в перекладному корпусі. Згідно з даними, вигук “цить” уживається частіше українськими письменниками в 1,8 разів. Майже всі спонукальні вигуки вживаються частіше в оригінальних творах, проте такі вигуки, як “гайда” та “нумо”, частіше зустрічаються в перекладених текстах. Отже, з одержаних результатів робимо висновок, що перекладачі часто спрощують текст за допомогою опущення “зайвих” емоційних та спонукальних вигуків. Проте, вигуки “гайда”, “нумо”, “пхе” та “отакої” вживаються частіше, ніж потрібно. Усі ці маніпуляції спотворюють оригінальний текст, що впливає на враження та емоції читачів.

Розгляньмо далі вживання часток вказівного, уточнювального, видільного, стверджувального та спонукального типу, що є маркерами симпліфікації. Розгляньмо ці частки докладніше. Кількість використання перекладачами часток усіх цих типів у оригінальному та перекладному корпусі представлена у табл. 2.

Як показує табл. 2, кількість цих вказівних часток у перекладному корпусі художньої літератури менше ніж їхнє число в оригінальному корпусі. Наприклад, частка “он” у перекладах використовується у 2,1 раза рідше, що свідчить про спрощення. Видільні частки також рідше вжито в перекладених текстах. Поряд із цим, кількість стверджувальних та спонукальних часток також менша в УПК, що також свідчить на користь симпліфікації.

Таблиця 2

Показники вживання часток у підкорпусах

Тип часток	Приклади часток	УОК	УПК
<i>Вказівні</i>	ось	5938	5358
	он	1547	719
	ген	266	217
	от	5636	3172
<i>Уточнювальні</i>	якраз	928	693
	трохи не	162	146
	ледве не	129	84
	буцім	71	53
	мовби	879	247
<i>Видільні</i>	навіть	9913	9022
	тільки	15254	15208
	аж	6451	6121
	ж	23499	20287
	же	4515	3377
	типу	129	68
	принаймі	7	4
<i>Стверджувальні</i>	аякже	146	137
	ага	852	376
<i>Спонукальні</i>	хай	3300	2429
	бодай	712	559

Зіставимо кількість модальних слів, які функціонують як прагматичні маркери в текстах. Результати статистичного аналізу вживання модальних слів в оригінальних та перекладних текстах узагальнено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники вживання модальних слів у підкорпусах

Модальні слова	УОК	УПК
певно	1332	944
либонь	324	255
взагалі	1648	1467
до речі	507	416
між іншим	246	188

Відповідно до табл. 3, показники вживання модальних слів знижені в УПК, що свідчить про перекладацьку тенденцію до симпліфікації.

Висновки. Здійснений статистичний зіставний аналіз показав, що українським перекладеним художнім текстам властива перекладацька універсалія симпліфікації. Її наявність підтверджується спеціальними вище описаними маркерами. Така перекладацька стратегія деформує сприйняття читача, роблячи тексти перекладу прозорішими й чіткішими, менш емоційно барвистими й когнітивно простішими, навіть спрощеними, що загалом не відповідає способу викладу інформації українськими письменниками. Особлива мова перекладу й робить нагальним та перспективним подальше дослідження того, що перекладознавці сьогодні називають “третім кодом”, якого потрібно перекладачам позбуватися за будь-яких умов.

Лїтература

1. Засєкін С. В. У пошуках перекладацьких універсалїй: корпусний підхід до експліцитації / С. В. Засєкін, І. М. Колєсникова // *Психолїнгвістика*. – 2016. – Вип. 19 (1)/(2). – С. 36–46.
2. Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либїдь, 2004. – 640 с.
3. Baker M. The role of corpora in investigating the linguistic behaviour of translators / M. Baker // *International Journal of Corpus Linguistics*. – 1999. – Vol. 4, No 2. – P. 281–298.
4. Berman A. La retraduction comme espace de traduction / A. Berman // *Palimpsestes*. – 1990. – Vol. 13. – P. 1–7.
5. Blum-Kulka S. Shifts in cohesion and coherence in translation / S. Blum-Kulka / House J. and Blum-Kulka S. (eds.) // *Interlingual and Intercultural Communication*. – Tübingen : Narr, 1986. – P. 17–37.
6. Chesterman A. Hypotheses about translation universals / A. Chesterman // *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* / G. Hansen, K. Malmkjær, D. Gile (eds.). – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. – P. 1–13.
7. Frawley W. Prolegomenon to a Theory of Translation. / W. Frawley. // *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives* / W. Frawley, (Ed). – L. : Associated University Press, 1984. – P. 168.
8. Laviosa S. *Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications* / Sara Laviosa. – Amsterdam & New York : Editions B.V., 2002. – 139 p.
9. Zasiєkin S. Understanding translation universals / S. Zasiєkin // *Babel : Journal of Translation*. – 2016. – Vol. 62, No 1. – P. 122–134.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АНГЛИЙСКИХ СИНТАКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В РУССКОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДАХ С ПОЗИЦИИ ПОЛУШАРНЫХ ГРАММАТИК

Игина З. А.

Киевский национальный лингвистический университет

Статтю присвячено викладу гіпотези про можливість розмежування прийменникового додатка з просторовим значенням і обставини місця на основі методики гемісферних граматик з опорою на переклад оригінального англомовного тексту російською мовою. Аналіз здійснено на матеріалі фрагмента оповідання Н. Геймана і двох відповідних російськомовних перекладів. Методика гемісферних граматик, а саме – аналіз внутрішніх і зовнішніх тема-рематичних комплексів (ТРК), була запроваджена й обґрунтована Л. В. Сахарним у межах досліджень функціональної асиметрії мозку.

Ключові слова: додаток, обставина, тема-рематичний комплекс, сукцесія, цільність.

The article is dedicated to the hypothesis that such English syntactical units as prepositional objects with the locative meaning and adverbial modifiers of place may be differentiated by analysing internal and external theme-rhematic complexes with reference to their translation variants in Russian. The analysis of these complexes, also known as hemispheric grammar, was introduced and substantiated by L. Sakharny in the course of psycholinguistic studies accounting for functional asymmetry of human brain.

Keywords: integrity, modifier, object, succession, theme-rhematic complex.

Разделение членов предложения на главные и второстепенные – старейший традиционный метод изучения синтаксиса. Подлежащее и сказуемое как опорные компоненты формально-грамматической организации предложения являются главными. Среди второстепенных в английской грамматике выделяют, в частности, элементы с локальным значением (viz. обстоятельство места (adverbial modifier of place) и препозитивное дополнение (prepositional object)), выбор исследователя в пользу одного из которых в каждом конкретном случае представляет собой дилемму и часто зависит от субъективного восприятия. Данные члены предложения четко не разграничиваются даже в справочной литературе [1, с. 584], и лингвистический интерес, побуждающий обратиться к этому, казалось бы, вполне тривиальному вопросу распределения функций, связан с актуальной проблемой установления системной связи между традиционными и альтернативными методами изучения языка и может способствовать более последовательному обоснованию синтагматических отношений, по-разному выражающихся при переводе.

Возможность более точного определения, чем же является тот или иной член предложения (обстоятельством места или препозитивным дополнением), предоставляет теория Л. В. Сахарного о право- и левополушарной грамматиках, в основе которых лежит принцип функциональной асимметрии мозга. В результате большого количества опытов при помощи унилатеральной электрошоковой терапии было выявлено, что одно и то же речевое выражение может быть осмыслено аналитически, т. е. последовательно, и одновременно целостно, как идиома. Также был сделан вывод, что левое полушарие управляет формально-логической обработкой сообщения с использованием языковых единиц разных уровней, детально описанных традиционной грамматикой, а правое оперирует так называемыми цельностями – “симультантными интегральными представлениями об объекте”. Цельности далее делятся на субцельности, которые в свою очередь объединяются во внутренние бытийные и маркирующие тема-рематические комплексы (ТРК). Бытийный комплекс вводит предмет / феномен (есть нечто),

а маркирующий определяет предмет (является таким-то / делает то-то). Обе структуры лежат в основе внешней вербализации – операций построения сукцессивного (линейного) текста в левом полушарии [4, с. 161–176].

Идея о симультанности цельностей близка гипотезе о ментальных единицах промежуточного языка, предложенной Ю. М. Карауловым на основе дискуссионной теории Н. И. Жинкина об универсальном предметном коде (УПК). Этот внутренний код содержит (предположительно) предметные изображения, которые могут группироваться и замыкаться в определенную цель, однако, несмотря на предметность, изобразительные компоненты кода лишь схематичны и призваны быть опорой для восстановления слов любого языка [2, с. 35]. Среди компонентов УПК фигурируют следующие [3, с. 189–210]: а) *схемы* (развернутые во времени, значительные по объему последовательности действий, собранные в цепи процедур; элементами схем являются простейшие моторные представления действий); б) *образы* (элементы промежуточного языка, возникающие в сознании как наглядные и синкретичные (недетализированные) отпечатки внешнего мира), гештальты (нечто среднее между схемой и образом (в отличие от которого гештальт лишен наглядности, но подобно которому способен разворачиваться)); в) *моторные представления* (например, ситуация “почистить зубы” состоит из интериоризированных элементарных движений (узлов): взять щетку, открыть кран, намочить щетку, взять тюбик пасты); г) *картины* (наглядные смыслокомплексы, состоящие из отдельных образов восприятия); д) *слуховые, зрительные или моторно-артикуляционные образы слов*, отличающиеся высокой концентрацией смысла, выступающие в качестве символа для большого семантического комплекса и служащие мнемоническими опорами при продуцировании текста.

Цель статьи заключается в разграничении препозитивного дополнения с пространственным значением и обстоятельства места путем анализа внутренних и внешних ТРК. Задания состоят в обосновании различия между внешними и внутренними ТРК и в реконструкции механизмов внешней вербализации в англоязычном оригинале и двух вариантах русскоязычного перевода.

Материалом для анализа являются два оригинальных фрагмента из рассказа Н. Геймана “Bitter Grounds” [5, с. 85–109], а также их переводы на русский язык.

Первый анализируемый фрагмент диалога [5, с. 89] содержит шесть существительных с предлогами пространственного значения (in, on, to): “*My wallet,*” he said again. *His voice was plaintive and hurt. “You had it back in the motel,” I reminded him. “You were holding it. It was in your hand.”* <...> “*Okay,*” said the anthropologist. “*This is what we'll do. You drive back to the motel. I must have left the wallet on the desk*”.

В переводе В. Б. Полищук [6, с. 423] данный фрагмент передан следующим образом: “*Бумажник!*” – *потерянно повторил он совершенно убитым голосом. – “В мотеле он у вас был, – напомнил я ему. – Вы держали его в руках и постукивали им по стойке портье”. – “Знаете, мы сделаем вот что. Съездите обратно в мотель. Я наверняка оставил бумажник прямо на стойке. Привезите его мне”.*

Т. Ю. Покидаева [7, с. 116] выполнила перевод этого же фрагмента несколько иначе: “*Мой бумажник,*” – *жалобно, обиженно повторил он. – “В мотеле он у вас был, – сказал я. – Вы его держали в руках. Когда разговаривали с портье.” – “Вот что мы сделаем, – лихорадочно сказал антрополог. – Вы вернетесь в мотель. Я, должно быть, оставил бумажник на стойке. Вы заберете его, привезете сюда.”*

Семантическим центром [3, с. 130] оригинального диалога является образ бумажника, якобы забытого антропологом в мотеле и за которым должен вернуться рассказчик. В терминах УПК ситуация предстает одновременно как картина и схема. Наглядность объясняется наличием целого комплекса предметных образов, вырисовывающих ситуацию,

а порядок мысленного воспроизведения действий, которые нужно совершить, чтобы найти бумажник, – это схема определенной процедуры: доехать до мотеля, добраться до конторки, взять бумажник, вернуться и отдать владельцу.

Таким образом, смыслокомплекс представляет собой некую цельность, в составе которой выделяются номинативные субцельности (wallet (бумажник), motel / desk (мотель / конторка), hand (рука, хотя в обоих переводах – руки), somebody [I, you] (кто-то; я, вы)), а также субцельности, связанные с действиями вокруг бумажника и указывающие на владение (having), поездку, чтобы забрать бумажник (driving for), оставление (leaving). Логично предположить, что внутренние бытийные ТРК вводят перечисленные сущности как имеющие место: есть бумажник / рука / возможность иметь / ехать и т. п. Внутренние маркирующие ТРК, касающиеся бумажника (smb was in the motel (кто-то был в мотеле), smb has a hand (у кого-то есть рука / руки), smb had a wallet (у кого-то был бумажник), smb had a wallet in the hand (у кого-то был бумажник в руке / руках)), группируются с бытийными ТРК (there is / was smb / smth – есть / был, было кто-то / что-то) в иерархию (рис. 1):

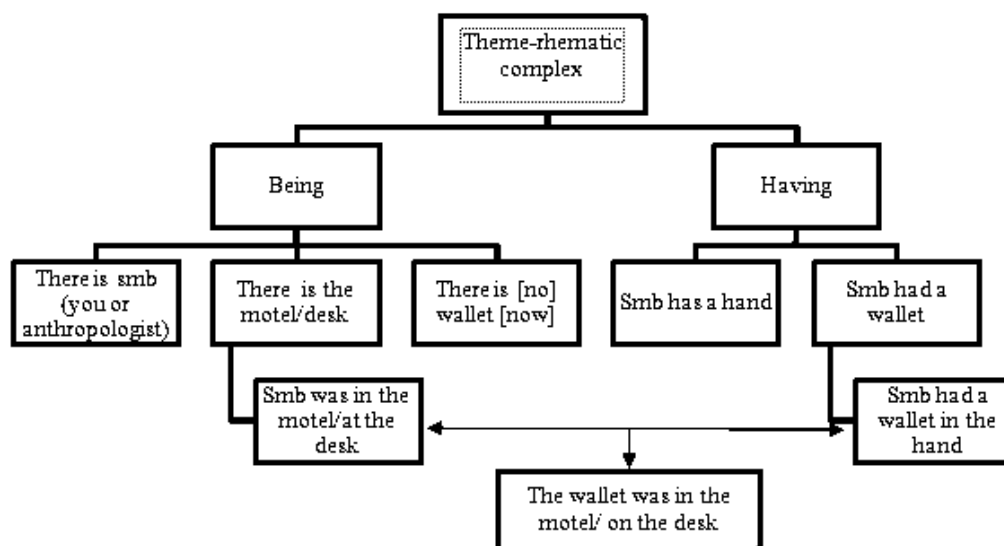

Рис. 1. Внутренний ТРК

Внутренние ТРК, связывающие бумажник и рассказчика, составляют менее разветвленную иерархию: а) бытийные: there is smb [you or narrator] (есть кто-то (вы или рассказчик)), there is the motel (есть мотель)); б) маркирующие: smb can drive (кто-то может поехать), smb can drive to the motel [to get the wallet] (кто-то может поехать в мотель [за бумажником]).

Местонахождение бумажника объединено тремя образами: мотелем, конторкой и рукой (в переводах – двумя руками). Они не теряют важности и во время внешней вербализации. Внешняя вербализация ТРК реализуется группировкой внутренних ТРК в узкие (локализованные в одном месте текста) и широкие (локализованные в разных местах текста и объединенные одним предметом). Каждый узкий ТРК содержит одну или несколько минимальных актуальных предикативных структур (МАПС): или только бытийную (свидетельствующую о появлении указания на предмет в актуальном тексте), или бытийную и маркирующую / несколько маркирующих (когда предмет маркируется определенным качеством) [4, с. 182–184]. Например, предложение *You had it back in the motel* (В мотеле он у вас был) состоит из эксплицитной бытийной МАПС (you) и нескольких маркирующих: *had, had it, had it in the motel, had it back*.

В переводах место бытийной МАПС занимает *он* (*бумажник*), сопровождаемый маркирующими: *в мотеле, у вас, был*. Механизмы связи бытийной МАПС с несколькими маркирующими внутри узкого внешнего ТРК могут быть непосредственными и непрямыми, в зависимости от чего в ТРК выделяются структуры *куста* и *цепочки* [4, с. 188–192]. *Куст* содержит бытийную МАПС и несколько определяющих маркирующих, в *цепочке* каждая следующая МАПС определяет не бытийную, а предшествующую маркирующую.

В предложении *You were holding it, it was in your hand* (*Вы держали его в руках и постукивали им по стойке портье* (В. Полищук) и *Вы его держали в руках. Когда разговаривали с портье* (Т. Покидаева)) исходная бытийная МАПС *you* (*вы* – в обоих переводах) определяется, в частности, маркирующей *it* (*его*), а в следующем предложении уже *it* (*он*) маркируется двумя другими МАПС – *was* и *in your hand*. В переводах маркировка имеет различные реализации. В варианте В. Полищук – *постукивали им по стойке портье* – осуществляется реминисценция на конкретное действие с бумажником, которое в оригинале было упомянуто ранее в тексте (*He tapped the desk with his wallet as he spoke, the beats emphasizing his words*), но не в анализируемом фрагменте. В варианте Т. Покидаевой бытийная МАПС *вы* не смещается на *его / бумажник*, а обретает дополнительную маркировку – *когда разговаривали с портье*. Что касается передачи *in your hand* на русский язык – *в руках* – то здесь имеет место замена конкретного образа руки (одной руки, держащей бумажник) общей схемой ситуации – разговора антрополога с портье, где бумажник – один из атрибутов, элементов картины памяти.

Структуры *куста* и *цепочки* помогают разграничить препозитивное дополнение и обстоятельство места. Как было сказано, образ бумажника уже на уровне внутренних ТРК тесно связан с тремя разными объектами внешнего мира, в равной степени важными для реконструкции ситуации в прошлом, когда бумажник был потерян, и для прогнозирования будущего, чтобы его найти. Это указывает на то, что объекты не взаимозаменяемы и жестко локализованы во внутренней иерархии ТРК именно как маркирующие признаки бытийной структуры *бумажник*. Следовательно, *мотель/конторка/рука* (в оригинальном тексте) – не только бывшие / возможные местоположения потерянной вещи, т. е. фон, на котором представляется эта вещь в процессе мысленного поиска, а конкретная точка координат, фигура, выступающая на передний план, чтобы стать мнемоническим ориентиром для ищущего. В переводах **определенная рука** как объект ориентировки, по-видимому, значения не имеет, поскольку акцент делается только на то, что **бумажник был** у антрополога, когда тот стоял у **стойки портье в мотеле**.

Поскольку цельность держится как на схеме действий, так и на картине-смыслокомплексе, целесообразно применить элементы обеих для структурирования *куста* и *цепочки* внутри внешних ТРК. Согласно примеру, *схема* касается будущего (возвращения в мотель и поиска), а *картина* охватывает элементы прошлого и будущего и опирается (в оригинале и переводах) на визуальное воспоминание о пребывании в мотеле (образ мужчины возле конторки с бумажником в руке). Следовательно, центральным образом *картины* является бумажник (в оригинале и переводах), а *схема* разворачивается как процесс возвращения в мотель. Мотель же – один из элементов *картины*, без него *схема* не имеет смысла. *Картина* и *схема*, таким образом, взаимосвязаны и не существуют друг без друга. ТРК с исходной бытийной МАПС *бумажник* можно смоделировать для воспроизведения *картины* в структуре с четырьмя маркирующими МАПС: *the wallet was back (1) in the motel (2) at the administrator's desk (3) in the anthropologist's hand (4)* – бумажник был раньше (1) в мотеле (2) у конторки администратора (3) в руке антрополога (4), что передано более точно в переводе В. Полищук (*“В мотеле он у вас был, – напомнил я ему. – Вы держали его в руках и постукивали им по стойке портье”*) и более описательно (в части места разговора с портье) в переводе Т. Покидаевой (*В мотеле*

он у вас был. Вы его держали в руках. Когда разговаривали с портье). Во втором случае переводчик счел факт упоминания конторки не особо важным, поскольку разговоры постояльцев с администратором, как правило, ведутся именно у конторки.

На следующем этапе следует прогнозировать детали *схемы*. Рука, конечно, уже не будет в ней задействована, поскольку владелец и бумажник находятся в разных местах, а из ориентиров остаются *мотель* и *конторка* (как структурный элемент мотеля). Так как *схема* строится пошагово, целесообразно воспользоваться моделью цепочки, где каждая МАПС маркирует предшествующую и каждая следующая тема (подчеркнуто) является частью ремы (выделено жирным) предыдущего предложения: *You drive back to the motel. Motel has a desk. The desk is the place for the wallet.* – Поезжайте назад в мотель. В мотеле есть конторка. Конторка – это место, где находится кошелек.

Схема сохранена в обоих переводах: 1. *Съездите обратно в мотель. Я наверняка оставил бумажник прямо на стойке* (В. Полищук). 2. *Вы вернетесь в мотель. Я, должно быть, оставил бумажник на стойке* (Т. Покидаева). Мотель стойка бумажник.

Анализ моделей внешних ТРК подтверждает высказанную мысль о мнемонических ориентирах на уровне внутренних ТРК. В рамках трансформированной в *схему картины бумажник* уступает другим образам, приобретающим значимость именно как объекты, а не места. В свете сказанного выделенные в примере существительные с предлогами являются препозитивными дополнениями с пространственным значением.

Во втором выбранном для анализа фрагменте выделенные элементы (в оригинальном тексте) не реализуются как важные объекты: *“Bring it back here. It'll take you five minutes.” He must have seen the expression on my face. He said, “Remember. People come into your life for a reason.”* [5, с. 89] – **выражение на моем лице, приходят в вашу жизнь.**

Первое подчеркнутое предложение основывается на трех внутренних бытийных ТРК: *он, видение, выражение*. Слово *face* (лицо), имеющееся на уровне внешней вербализации, никоим образом не раскрывает / углубляет синкретический смысл внутреннего ТРК, вводящего идею об *expression* (т. е. о выражении), поскольку выражение лица, безусловно, неразрывно связано с лицом как материей для своего появления – т. е. лицо является фоном для выражения. Именно *выражение* имеет здесь первостепенное значение: не может быть выражения ноги или руки. Во время внешней вербализации этот ТРК можно было бы сформулировать и как *the expression of my face* (выражение моего лица), т. е. придать слову *лицо* функцию определения. В переводах *выражение* передано описательно (придаточными предложениями) как результат некоего деланья, что вообще снимает с *лица* функцию *места*, а превращает, напротив, непосредственно в объект, где и выражение, и фон для него находятся в неразрывном единстве: 1. *“Вы заберете его, привезете сюда. Пять минут. Это займет пять минут.” Он, наверное, заметил, какое я сделал лицо. И добавил: “Люди не просто так появляются в нашей жизни. У всего есть причина”* [7, с. 116]. 2. *“Привезите его мне. Большие пяти минут у вас эта поездка не займет, – поспешно добавил он, увидев, какое у меня сделалось лицо. – Вспомните, люди возникают в нашей жизни не просто так”* [6, с. 423].

С другой стороны, по какой-то причине Н. Гейман выделил то, что выражение было на лице, иначе достаточно было бы сказать *my expression*. Вероятно, специфика этого выражения касалась части лица (глаз, губ, бровей), однако для воспроизведения картины подобный нюанс не имел особого значения, и поэтому *выражение* на уровне внешнего узкого ТРК сохранило свойства фигуры, доминирующей над фоном (комментарием о месте своего появления), что и было воспроизведено обеими переводчицами. Следовательно, элемент *on my face* резонно трактовать как обстоятельство места.

Во втором подчеркнутом предложении оригинального текста (*People come into your life for a reason*) маркирующая МАПС *come into your life* (приходят в жизнь) фигурально выражает

видение говорящего о жизни как определенном месте, куда можно прийти (где появиться, возникнуть). Объектных признаков это видение не имеет, что подтверждается моделями куста и цепочки, где само понятие *жизнь* можно, собственно, опустить без потери общего смысла – веры говорящего в то, что любое знакомство обусловлено или причинами появления встреченных им людей (А), или вообще мистическим вмешательством (В), а жизнь – лишь обстоятельство места:

А. People appear. People have reason (Люди появляются (Т. Покидаева), возникают (В. Полищук). Люди имеют причину.). – Структура куста с исходной бытийной МАПС *люди*. В. You meet people. Meetings have reasons. Reasons are further recognised (Вы встречаете людей. Встречи имеют причины (Т. Покидаева). Причины потом понимаются (Делается вывод, что все происходит не просто так (В. Полищук))). – Структура цепочки с тематизированными МАПС.

Анализ внутренних и внешних ТРК для различения второстепенных членов предложения и передаваемых ими значений может быть использован на занятиях по теоретической грамматике английского языка и сравнительной грамматике английского и русского языков, а также применен в рамках психолингвистических и переводческих исследований.

Литература

1. Арутюнова Н. Д. Члены предложения / Нина Давидовна Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь; под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – С. 584–585.
2. Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи / Николай Иванович Жинкин // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С. 26–39.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : ЛКИ, 2010. – 264 с.
4. Сахарный Л. В. Человек и текст: две грамматики текста / Леонид Волькович Сахарный // Нейропсихоллингвистика. – М. : Лабиринт, 2009. – С. 158–201.

Источники иллюстративного материала

5. Gaiman N. Bitter Grounds / Neil Gaiman // Fragile Things: Short Fictions and Wonders. – L. : HarperCollins, 2009. – P. 85–109.
6. Гейман Н. Горькие зерна / Нил Гейман; [пер. с англ. В. Б. Полищук] // Нежить. Антология. – СПб. : Азбука, 2009. – С. 420–443.
7. Гейман Н. Горькие зерна / Нил Гейман; [пер. с англ. Т. Ю. Покидаевой] // Хрупкие вещи. – М. : АСТ, 2016. – С. 113–136.

СЕМНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНЕРАЛІЗОВАНИХ І КОНКРЕТИЗОВАНИХ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Капранов Я. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена аналізу семної характеристики генералізованих і конкретизованих мовних одиниць у сучасному перекладознавстві; надано дефініції понять “трансформація”, “перекладацька трансформація”; охарактеризовано рівні перекладацьких трансформацій: від лексичного, лексико-семічного до лексико-семантичного; розглянуто трансформації генералізації і конкретизації в лексико-семантичному і когнітивному аспектах.

Ключові слова: семна характеристика, трансформація, перекладацька трансформація, трансформації генералізації і конкретизації, лексичний, лексико-семічний і лексико-семантичний рівні.

The article deals with the analysis of the seme characteristics of generalized and specified language units in modern translation studies; the definitions of concepts of “transformation”, “translation transformation” have been provided; the levels of translation transformations: from lexical, lexical-seme to lexical-semantic have been described; the transformations of generalization and concretization on lexical-semantic and cognitive aspects have been discussed.

Keywords: seme characteristics, transformation, translation transformation, the transformation of generalization and concretization, lexical, lexical-seme and lexical-semantic levels.

Одним із ключових аспектів сьогоденної теорії перекладу залишається вивчення співвідношення змісту оригіналу та перекладу, а також мовних засобів, за допомогою яких цей зміст може бути виражений. У межах цієї проблеми значного інтересу набуває питання про передачу граматичних і насамперед синтаксичних значень, представлених у тексті оригіналу. Серед перекладознавчих праць, у яких ідеться про необхідність трансформування структури речення в процесі перекладу з метою досягнення адекватності його смислу, слід відзначити праці Н. Хомського [34], І. О. Мельчука [22], Ю. С. Степанова [31] та ін. Контрастивне дослідження трансформації структури речення на внутрішньомовному та міжмовному рівнях було проведене Л. Теньєром [32]. У такий спосіб необхідно відзначити, що різні типи і види перекладацьких трансформацій уже неодноразово були в центрі уваги багатьох перекладознавчих студій (див. праці Л. С. Бархударова [5], В. Г. Гака [8], М. К. Грабовського [9], В. І. Карабана [11] та ін.), проте на сучасному етапі розвитку зацікавленість актуалізується на трансформаціях генералізації (Ш. Баллі [4], А. Сеше [29]) і конкретизації (В. І. Карабан [11], Т. Р. Левицька [20; 21], В. К. Шпак [36], М. О. Аполлова [2]).

Мета статті – проаналізувати семну характеристику генералізованих і конкретизованих мовних одиниць у сучасному перекладознавстві.

Завдання:

- надати дефініції понять “трансформація”, “перекладацька трансформація” в сучасному перекладознавстві;
- охарактеризувати рівні перекладацьких трансформацій: від лексичного, лексико-семічного до лексико-семантичного;
- розглянути трансформації генералізації і конкретизації в лексико-семантичному і когнітивному аспектах;

– представити семну характеристику генералізованих і конкретизованих мовних одиниць у сучасному перекладознавстві.

Як відомо, трансформація – основа більшості прийомів перекладу, мета якої ґрунтується на зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів початкового тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [25, с. 96]. Термін “трансформація” використовується в перекладознавстві в метафоричному значенні. Насправді мова йде про відношення між вихідним та кінцевим мовними виразами, про заміну у процесі перекладу однієї форми виразу іншою; заміну, яку образно називають перетворенням або трансформацією. Саме тому перекладацькі трансформації є міжмовними операціями “перевираження” змісту речення у процесі міжкультурного спілкування [12; 18, с. 107; 19, с. 46; 35, с. 118].

Якщо Я. Й. Рецкер називає перекладацькі трансформації прийомами логічного мислення, за допомогою яких розкривається значення іншомовного слова в контексті і знаходиться йому український відповідник, що не збігається зі словниковим значенням [27, с. 38], то В. Н. Комісаров визначає їх як перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у вказаному сенсі. Тому *перекладацькі трансформації* характеризуються формально-семантичною специфікою, перетворюючи як форму, так і значення початкових одиниць [13, с. 78].

Цікавою видається позиція Р. К. Мін'яяр-Белоручева, який припускає, що всі перекладацькі трансформації доцільно звести до трансформацій, що відбуваються на трьох різних рівнях [23, с. 100; 25, с. 92]: якщо на лексичному рівні простежуються синонімічні заміни, застосування міжмовних синонімів, використання описового й антонімічного перекладу; на лексично-семантичному рівні відбувається втрата або ж набуття диференційних сем при перекладі зі збереженням інших важливих сем, що складають семантичну структуру одиниці тексту (як правило, для конкретизації та генералізації понять); то на лексико-семантичному рівні фіксуються заміни частини семантичних компонентів вихідної одиниці, використовується прийом розвитку понять, а також прийом компенсації (в художньому перекладі) [25, с. 99].

Відомі два підходи до витлумачення понять генералізації та конкретизації, кожен з яких є коректним: лексико-семантичний і когнітивний.

Представники лексико-семантичного підходу (Л. С. Бархударов, Я. Й. Рецкер, Р. К. Мін'яяр-Белоручев та В. Н. Комісаров) відносять генералізацію до лексико-семантичних заміни, за яких відбуваються заміни тільки окремих конкретних слів мови оригіналу словами мови перекладу, які не є їхніми словниковими еквівалентами, тобто мають інше лексичне значення порівняно зі словами мови оригіналу [5, с. 53; 14, с. 131; 15, с. 28; 24, с. 54; 28].

Сам Я. Й. Рецкер зазначає, що необхідність генералізації може бути викликана і небезпекою спотворення сенсу при перекладі слова або словосполучення його словниковим відповідником. Так, протягом цілого ряду років англійський парламент обговорював законопроект щодо відміни смертної кари. Англійські газети постійно називали його *No Hanging Bill*. Але *Законопроект про відміну повішання* швидше за все був би прийнятий як заміна одного способу смертної кари іншим, наприклад, *розстрілом*. Єдиним правильним у цьому випадку є генералізуючий переклад: *Законопроект про відміну смертної кари* [28, с. 44].

Зазначені вище науковці приходять до висновку, що генералізація та конкретизація, як і будь-яка інша перекладацька трансформація, повинні бути мотивовані, а не бути наслідком перекладацького свавілля [41].

Можна стверджувати, що генералізацією називається заміна одиниці мови оригіналу, що має вузке значення, одиницею мови перекладу, яка має ширше значення, тобто перетворення, зворотне конкретизації [3, с. 84; 16; 17, с. 150].

Представники ж когнітивного підходу (А. Паршин, Т. А. Казакова, А. Швейцер) вважають, що, на відміну від розуміння і тлумачення представниками першого підходу, при генералізації понять семантична структура змінюється через втрату диференційної семи, а при конкретизації, навпаки [10; 26, с. 98; 35, с. 115]. Цей прийом ще називають гіпо-гіперонімічним перекладом, а відповідники – гіпо-гіперонімічними. Учені дотримуються твердження про те, що одним із частих мотивів гіпонімічних та гіперонімічних трансформацій є наявність в одній із контактуючих одна з одною в процесі перекладу мов, так званих, широкозначних слів, тобто слів із широким, недиференційованим значенням, які, як правило, мають цілу низку іншомовних відповідників, що позначають більш конкретні окремі поняття. Так, в англійській мові важливу роль у змістовій структурі вислову відіграють широкозначні дієслова *get, take, have, make, do* [42].

Найбільш коректним для сучасного перекладознавства є другий аспект – когнітивний, де для перекладача має значення семантична структура лексеми тексту оригіналу та тексту перекладу [42].

В окремих випадках техніка гіпонімічних та гіперонімічних трансформацій зводиться до додавання чи опущення диференційної семи, тобто семи, що відрізняє значення вихідної одиниці від її іншомовного еквівалента. При додаванні семи відбувається конкретизація значення (звуження), а при опущенні – генералізація (розширення):

And here comes the father who has nothing to do but pet them and steals their affection from her;

А потім з'являється батько, який тільки балував і псував їх, і забирає у неї любов дітей [35].

У наведеному прикладі дієслово *забирати* містить спільну сему (“архісему”) двох дієслів: англійського *steal* і українського *забирати*. Якщо *забирати* означає “позбавляти чого-небудь”, то *steal* “красти” означає “позбавляти незаконно, таємно”. У такий спосіб “незаконно”, “таємно” – це диференційні семи, що розрізняють подані слова; семи, які можуть нейтралізуватися в перекладі, що спричиняє розширення значення вихідної одиниці. Спонукальним мотивом цього виду трансформацій є обмеження сполучуваності [35, с. 130–131].

У процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок розширення значення. Тому лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і є власне *генералізація*, внаслідок якої слово з вузьким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням, наприклад:

American society was an ideal vehicle for industrialization.

Американське суспільство було ідеальним середовищем для проведення індустріалізації [11, с. 306].

Таким чином, суть цього прийому – це заміна видового поняття родовим, приватного поняття загальним. У зв'язку з тим, що слова англійської мови мають абстрактніший характер, ніж аналогічні українські слова, при перекладі з англійської мови українською генералізація вживається не так широко, як конкретизація. Це пов'язане з особливостями англійської лексики. Слова цієї мови частіше мають абстрактніший характер, ніж українські слова, що відносяться до того ж поняття [10, с. 105].

Р. К. Міньяр-Белоручев зазначає, що з погляду практики трансформація генералізації відбувається на лексично-семічному рівні. Тут мова йде про втрати або ж набуття диференційних сем при перекладі зі збереженням інших важливих сем, що становлять семантичну структуру одиниці тексту. Вчений стверджує, що прийоми перекладу на лексико-семічному рівні спостерігаються як при конкретизації, так при генералізації понять. При конкретизації понять відбувається додавання диференційної семи до первісної семантичної структури, а при генералізації понять диференційна сема втрачається [25, с. 126].

Іноді генералізація застосовується відповідно до стилістичних норм, прийнятих у мові перекладу. Наприклад, у художніх творах українською мовою не прийнято з пунктуальною

точністю вказувати зріст і вагу персонажів, якщо це не пов'язано зі стилістичною належністю перекладеного тексту, тому поєднання *a young man of 6 feet 2 inches* в англійському оригіналі буде замінено в українському реченні на *молода людина високого зросту* [35, с. 141].

Деколи перекладач має можливість вибирати між конкретнішим і більш загальним варіантом перекладу і надає перевагу останньому:

англ. *Then this girl gets killed, because she's always speeding;*

укр. *А потім ця дівчина гине, тому що вона завжди порушує правила* [35].

У наведеному прикладі більш “технічний” варіант перекладу англійського слова *speeding* – *вона завжди перевищує швидкість* змінено на більш нейтральний і ширший за своїм значенням український вираз *порушує правила*, що надає українському перекладу більш звичний загальний вигляд [35, с. 141].

Генералізація використовується тоді, коли перекладач у процесі перекладу починає відчувати перевантаженість мови екзотизмами, які можуть “затемнити” зміст і ускладнити його сприйняття.

І, нарешті, перекладач-віртуоз, якщо він володіє високою швидкістю мовлення і добре володіє темою, може використовувати у своїй роботі так зване “генералізуюче введення” спеціального поняття або екзотизму:

англ. *Only one sportsman – Olesiy Ivanov – made a helicopter;*

укр. *Тільки один спортсмен – Олексій Іванов – виконав стрибок з обертом у 360 градусів і підняттям руки – гелікоптер* [1, с. 31].

У поданих вище прикладах перекладач до перекладу поняття додає і його пояснення, невідоме адресату перекладу.

Трансформація генералізації полягає в опущенні диференційної семи, що відрізняє значення вихідної одиниці від її іншомовного еквівалента. Цей вид перекладацьких трансформацій нечасто застосовується в перекладі з англійської мови українською через те, що українська лексика має більш конкретну семантичну структуру порівняно з англійською мовою.

Характеризуючи семну специфіку конкретизованих мовних одиниць, необхідно відзначити, що лексичний елемент перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він уживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів (у тому числі й термінів). Чим більше враховуються перекладачем усі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад. Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання слів у тій чи іншій сфері мовлення. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики. Переклад лексичних елементів не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників [38, с. 18].

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова залишається перекладацька трансформація конкретизації значення, зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення. Конкретизація значення – це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вузької семантики [7, с. 44].

До прикладу, в реченні “*In a little district west of Washington Square the streets have run crazy and broken themselves into small strips called ‘places’.*”, де прямим значенням слова *place* є *місце, сидіння*, автор перекладає “*вулиці показали й розбилися на вузькі смужки, що називаються проїздами*”, для того, щоб зробити уточнення з метою кращого розуміння тексту читачем [1].

Чимало дослідників з теорії та практики перекладу займалися вивченням питання перекладацьких трансформацій, включаючи й конкретизацію [3; 28; 35]. У вказаних перекладознавчих працях досліджувалися суть та види конкретизації, причини та мотиви

застосування останньої в англо-українському перекладі художніх творів. Основними чинниками, що зумовлюють використання зазначеної трансформації в англо-українському перекладі, є відсутність в українській мові дієслів із таким самим широким значенням, як в англійській мові, різна сполучуваність слів та розходження у стилістичних характеристиках лексичних одиниць двох мов [37, с. 150].

В. Гумбольдт й О. Потебня у своїх працях про внутрішню форму слова, зокрема його ознаку, яка лежить в основі номінації, наголошували на різних способах семантичної інтерпретації немовного змісту [цит. за пр.: 35, с. 123]. На думку О. Бондаренка, для кожної мови характерна вибірковість щодо явищ немовного світу (об'єктивно існуючих універсальних понять), які відображаються у свідомості людей [6, с. 14]. Категорія кількості також належить до універсальних, оскільки у всіх мовах так чи інакше представлені мовні засоби, які виражають кількісні характеристики перебігу дії, багатократно зокрема. Однак англійська й українська мови, які є різними за структурою, використовують неоднакові засоби для передачі значення багатократності дії.

Нечасто спостерігається й використання якогось одного конкретного перекладацького прийому – оригінальний англійський текст зазнає різноманітних лексичних або / та граматичних трансформацій і перетворень [33, с. 140]. Ці чисельні, якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності (“адекватності перекладу”) у процесі передачі значення багатократності дії, незважаючи на розходження у формальних і семантичних системах двох мов, називають перекладацькими трансформаціями [5, с. 190]. Англійські ітеративні конструкції замінюються адекватними характерними для мови перекладу засобами та формами вираження значення багатократності дії [30].

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що трансформація генералізації звичайно використовується для перекладу загальнонародного та загальнонаукового (загальнотехнічного) шарів лексичного складу наукових та лексичних текстів. Оскільки її застосування може спричинювати певну втрату (точності) інформації, використовувати її слід обачно, тільки в тих випадках, коли вживання в перекладі словникового відповідника слова, що перекладається, може викликати порушення граматичних або стилістичних норм перекладу [11, с. 307]. Генералізація, як і будь-яка інша перекладацька трансформація, має бути мотивована, а не стати наслідком перекладацького свавілля. Урахування прагматичної субструктури тексту, релевантних формантів ситуації спілкування і зображуваної в тексті ситуації є показником доцільності використання тієї чи іншої трансформації. Генералізація може бути зумовлена як лінгвальними, так і екстралінгвальними причинами. До лінгвальних причин можна віднести відмінності в структурі мови, тобто різницю в граматиці та слововживанні. До екстралінгвальних причин можна віднести бажання більш загально передати прагматичну субструктуру тексту оригіналу в усьому її обсязі, включаючи конотацію [39; 40].

Одним із важливих способів вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька трансформація конкретизації значення, зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу і традиціях мовлення.

Література

1. Алексеева И. С. Профессиональное обучение переводчика : учебное пособие [по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей] / Ирина Сергеевна Алексеева – СПб. : Институт иностранных языков, 2000. – 192 с.
2. Аполлова М. А. Грамматические трудности перевода / Мария Александровна Аполлова. – М. : Международные отношения, 1977. – 136 с.
3. Аристов Н. Б. Основы перевода / Николай Борисович Аристов. – М. : Литература на иностр. языке, 1959. – 264 с.

4. Балли Ш. Язык и жизнь / Шарль Балли. – М. : УРСС, 2003. – 230 с.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
6. Бондаренко А. Семантика предела / Александр Бондаренко // Вопросы языкознания. – 1996. – № 1. – 60 с.
7. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
8. Гак В. Г. Курс перевода : Общественно-политическая лексика / В. Г. Гак, Ю. И. Львин. – М. : Международные отношения, 1980. – 360 с.
9. Гарбовский Н. К. Переводческие трансформации и обучение переводу / Н. К. Грабовский // Перевод как лингвистическая проблема : [сб. ст.]. – М. : Изд-во Московского университета, 1982. – С. 97–101.
10. Коммуникативно-прагматические основы художественного перевода : автореф. дис... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Т. А. Казакова. – М., 1989. – 32 с.
11. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
12. Коломейцева Е. М. Лексические проблемы перевода с английского языка на русский / Е. М. Коломейцева, М. Н. Макеева. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. – 92 с.
13. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЧеРо, 1999. – 136 с.
14. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 125 с.
15. Комиссаров В. Н. Теория перевода / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 250 с.
16. Коптилов В. В. Актуальные теоретические вопросы украинского художественного перевода / Виктор Викторович Коптилов. – К. : Вища школа, 1971. – 130 с.
17. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / Віктор Вікторович Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
18. Латышев Л. К. Курс перевода : Эквивалентность перевода и способы ее достижения / Лев Константинович Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
19. Латышев Л. К. Технология перевода / Лев Константинович Латышев. – М. : НВИ – ТЕЗАУРУС, 2001. – 208 с.
20. Левицкая Т. Р. Пособие по переводу с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. Н. Фитерман. – М. : Высш. шк., 1971. – 214 с.
21. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода : на материале современного английского языка / Т. Р. Левицкая, А. Н. Фитерман. – М. : Междунар. отношения, 1976. – 204 с.
22. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей “Смысл – текст” : Семантика, синтаксис / Игорь Александрович Мельчук. – М. : Яз. рус. культуры, 1999. – 345 с.
23. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Рюрик Костянтинович Миньяр-Белоручев. – М. : Готика, 1999. – 176 с.
24. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Рюрик Костянтинович Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с.
25. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Рюрик Константинович Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 208 с.
26. Паршин А. В. Теория и практика перевода / Александр Владимирович Паршин. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 1998. – 203 с.

27. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Яков Иосифович Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
28. Рецкер Я. И. Что же такое лексические трансформации? / Я. И. Рецкер // Тетради переводчика. – № 17. – М. : Международные отношения, 1974. – С. 84–94.
29. Сеше А. Программа и методы теоретической лингвистики. Психология языка / Альбер Сеше. – М. : УРСС, 2003. – 262 с.
30. Сидоренко Т. Кількісні способи дієслівної дії в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. Сидоренко. – К., 2005. – 14 с.
31. Степанов Ю. С. Язык и метод : К соврем. философии языка / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Яз. рус. культуры, 1998. – 779 с.
32. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 653 с.
33. Федоров А. В. О художественном переводе / Александр Викторович Федоров. – Л. : ОГИЗ, 1941. – 260 с.
34. Хомский Н. О природе и языке. С очерком : Секулярное священство и опасности, которые таит демократия / Ноам Хомский. – М. : URSS, 2005. – 285 с.
35. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты) / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
36. Шпак В. К. Основы перекладу / Валерий Кирилович Шпак. – К. : Знання, 2007. – 310 с.
37. Щетинкин В. Е. Пособие по переводу с французского языка на русский / Владимир Ефимович Щетинкин. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.
38. Aleksandrova O. V. Modern English Grammar : Morphology and Syntax / O. V. Aleksandrova, T. A. Komova. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 208 с.
39. Bradford T. Sh. The Elements of Figurative Language / Shull T. Bradford. – London : Prentice Hall, 2002. – 254 p.
40. Jakobson R. Language in literature / Roman Jakobson. – Cambridge : The Balknap Press of Harvard UP, 1987. – 560 p.
41. Kiraly D. C. Pathways to translation. Pedagogy and process / Donald C. Kiraly. – Kent : The Kent State Univ. Press, 1995. – P. 44–50
42. Miram G. Basic Translation. A Course on Translation Theory and Practice for Institutes and Departments of International Relations / G. Miram, V. Dayneko, L. Taranuha, M. Gryschenko, O. Gon. – К. : Nika-Center, 2005. – 245 p.

ВІДТВОРЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ВЕРБАЛЬНИХ ТОВАРНИХ ЗНАКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Кононець Ю. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті з'ясовано специфіку відтворення методів графічної інтерпретації вербальних товарних знаків українською мовою. Простежено використання багаторівневої графічної структури як однієї з основних умов інтеграції вербальних і невербальних компонентів та створення образів у рекламному повідомленні. Розглянуто процес розкодування смислу вербального товарного знака як унікальної комбінації вербальних та візуальних елементів інформаційного повідомлення в тексті оригіналу і тексті перекладу.

Ключові слова: вербальний товарний знак, відтворення іконічного коду, графічна інтерпретація, чанкінг, принцип зімкнення.

The article focuses on the methods of graphic interpretation of verbal trademarks in advertising texts and their rendering in Ukrainian. Integration of verbal and visual elements of trademarks in advertising and implicit nature of visual argumentation have been highlighted. Multilevel graphic structure of verbal trademarks interpretation has been revealed. Close integration of verbal and visual components of trademarks, which facilitates the creation of new images in advertising, has been stated. The process of sense decoding as a unique combination of verbal and iconic interpretation in the source language as well as in the target language has been studied.

Key words: verbal trademark, iconic reproduction code, graphic (iconic) interpretation, chunking, closure method.

Сучасна лінгвістика зорієнтована на вивчення питань, тісно пов'язаних із дослідженням мовних явищ у взаємодії їхніх комунікативно-прагматичних та когнітивно-дискурсивних властивостей. Графічна інтерпретація вербальних товарних знаків дає змогу виявити лінгвальну природу знаків, для з'ясування якої необхідно застосовувати між- та трансдисциплінарний підходи дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення мовних явищ з інтегрованих теоретико-методологічних позицій. Поєднання лінгвосеміотичного та дискурсивного підходів до вивчення вербальних товарних знаків дає можливість для більш ґрунтовного висвітлення інтегративної природи вербальних та невербальних компонентів товарних знаків у перекладі.

Метою статті є відтворення графічної інтерпретації англомовних вербальних товарних знаків в українському перекладі.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити методи графічної інтерпретації вербальних товарних знаків в оригінальних англомовних рекламних текстах і текстах перекладу;
- висвітлити інтеграцію вербальних і візуальних елементів рекламних текстів, приховану візуальну аргументацію;
- окреслити процес декодування смислів як унікальної комбінації вербальної та іконічної інтерпретації рекламних текстів оригіналу і перекладу.

Основна система значень у рекламному просторі задається текстом і зображенням, при цьому зміст зображення та композиція беруть участь у передачі смислу рекламного повідомлення. Рекламне повідомлення загалом можна вважати символічно організованим простором, у якому інтерпретатор має справу зі знаками різних семіотичних систем. Інтерпретатору доводиться маніпулювати культурними смислами, конвенціями, які надаються

у вербальній або невербальній формі. У візуальному знаку виділяють два рівні повідомлення: денотативний (рівень фактичного повідомлення, яке сприймається органами чуття) і сигніфікативний рівень (латеральні смисли, які виникають у конкретному ідеологічному, культурному, емоційно-ціннісному контексті). Візуальний знак відтворює не сам об'єкт, а деякі умови його сприйняття, які потім транскрибуються в іконічний знак [3, с. 45]. Вибір умов для створення знака визначається кодами впізнаваності. Існує безліч іконічних кодів, використовуючи які можна відтворити у свідомості спостерігача-інтерпретатора будь-яке тіло або предмет. Такими кодами можуть бути штрихи, гра світла і тіні, колір, обведений контурною лінією об'єкт. Усі коди необхідно зберегти у варіанті перекладу семіотичних текстів.

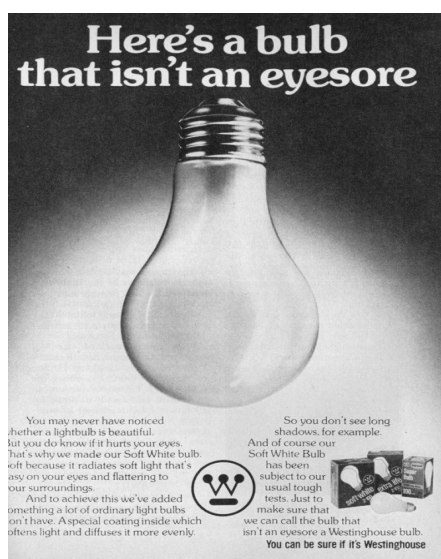

Рис. 1. Товарний знак компанії Westinghouse

Компанія *Westinghouse* (Рис. 1) пропонує споживачам електричні лампочки, наголошуючи на їхній безпечності для зору. Іконічні коди є досить зрозумілими: товар зображений максимально реально, при цьому рекламодавець використовує такий іконічний код, як гра світла і тіні. На денотативному рівні повідомлення споживач має образ лампочки, а на конотативному рівні – світло і тінь. Іконічний код гри світла і тіні виконує не просто композиційну функцію, а й смислотвірну: функція лампочки – горіти і гаснути. Іконічний код у цьому разі допомагає розшифрувати смисл повідомлення. Необхідно додати, що логотип компанії *Westinghouse* зображений у формі букви *W*, і є першою літерою слова *Westinghouse*, при цьому композиційно ця літера подібна до траєкторії проходження електричного струму. При відтворенні вербального товарного знаку та слогана українською мовою, необхідно зберігати іконічну форму репрезентації, оскільки візуалізація лампочки є домінантним елементом зображення. Вербальна форма репрезентації в тексті перекладу потребує застосування перекладацьких трансформацій. *Eyesore* означає “щось огидне для ока, більмо на оці, неестетичне зображення”. *Вестінгхаус* пропонує слоган, який перекладаємо українською мовою як *Лампочки Вестінгхаус. Абсолютно безпечні для зору*. У процесі перекладу застосовуємо лексико-семантичні трансформації антонімічного перекладу та модуляції з метою інтерпретації прихованих смислів рекламного тексту.

Рис. 2. Слоган компанії
Don't drink and drive

На відміну від вербальних кодів, іконічні коди є нестійкими. Вони є слабшими і змінюються залежно від особливостей сприйняття інформації різними людьми. У. Еко вказував на “плазматичність” семіотичного коду зображення, його свободу від однозначної інтерпретації, здатність змінюватися, коли звертаються до “живих струн людської душі” [4, с. 58].

Організація, яка займається реабілітацією осіб з обмеженими можливостями, створила соціальну рекламу, яка спрямована проти пияцтва за кермом. У такому рекламному тексті використовується стресовий іконічний код. Коли ми бачимо зображення, перше, що приходить на думку, – це жах від побаченого. Сам іконічний код є нестійким і не допомагає розшифрувати візуальні елементи. На допомогу приходить вербальний код, який пояснює все: *Not everyone who gets hit by a drunk driver dies. Don't drink and drive* (Рис. 2). – *Не кожен, хто потрапляє під колеса авто н'яного водія, помирає. Не вживайте алкоголь за кермом.* Переклад вербального компонента зберігає структуру тексту оригіналу, оскільки важливо відчутти динаміку і ритм цього повідомлення. Ритм, створений у перекладі, додає стресового коду рекламному тексту. У другому реченні слогану застосовується перекладацька трансформація граматичної заміни та модуляції, оскільки у варіанті перекладу не лише змінюється частина мови, а й відбувається логічна інтерпретація тексту оригіналу. Композиційно повідомлення побудоване так, що читач спочатку помічає велике фото, а потім маленьке – зображення дівчини до аварії. Інше фото допомагає інтерпретувати все рекламне повідомлення. Зображення є драматичним, а отже, добре запам'ятовується.

Візуальний знак має велику кількість параметрів, які є важливими для його інтерпретації. Значення відрізняється залежно від коду тлумачення зображення, при цьому в кожній особистості є свій набір кодів, які актуалізують унікальний зміст. У. Еко побудував систему кодування зображень, яка включає дев'ять видів кодів: 1) коди сприйняття; 2) коди впізнавання; 3) коди передачі; 4) тональні коди; 5) іконічні коди (фігури, знаки, семи); 6) іконографічні коди; 7) коди смаку; 8) стилістичні коди; 9) коди підсвідомого [3, с. 87]. Лише на п'ятому етапі системи кодування ми можемо використовувати вербальні коди, оскільки вербальні компоненти є лише додатковим інструментом інтерпретації рекламних повідомлень як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу.

Вербальні знаки часто називають символічними знаками, оскільки ці знаки є літерами, і вони практично не залежать від інтерпретатора. Отже, іконічні та символічні знаки поєднуються в одному акті комунікації і вступають у різні типи зв'язку, найчастіше когерентні, для побудови сукупного змісту рекламного повідомлення. Для впливу емоційного характеру, надання інформації про ознаки та об'єктивні властивості предметів використовують зображення, тобто візуальні елементи, які складаються з іконічних знаків. Докази, доведення точки зору, поради, висновки, гра поняттями та інші абстрактні й раціональні компоненти змісту передаються словесно. Текст і зображення тісно взаємодіють у рекламних повідомленнях і створюють один багатозначний знак, який вводить у контекст відразу кілька значень. Знаки, які перетинаються або накладаються один на одного (ікони, символи), стають пунктиром, який приводить інтерпретатора до певних висновків і вчинків. Знаки, які використовуються одночасно, залучають альтернативні перспективи, які знаходять в одному початковому контексті. Зміщення уявлення від однієї системи асоціацій до іншої, паралельної, яку на першому етапі не розпізнали, створює ефект радісного відкриття при формуванні у свідомості реципієнта уявлення про об'єкт, який рекламується [1, с. 152].

Зображення є важливим компонентом рекламного повідомлення і присутнє в більшості товарних знаків. Зображення або ілюструє текст, або формує образ вербального товарного знака і ситуацію його сприйняття. У таких випадках товарний знак пов'язаний з реалією зі світу потенційного покупця. Ця реалія може бути чимось цінним для споживача. Найчастіше трапляються такі теми: родина, діти, любов, чоловік, жінка. Крім зазначених тем, товарний знак також асоціюється із задоволенням, темою подорожей, пригод, відпочинку. Зображенню надається певний статус через акцент на предметі реклами як культурному явищі соціуму, а не на його економічних параметрах. Спостерігається складний взаємозв'язок вербального і невербального, що утворює цілісне концептуальне значення по типу когнітивної структури на основі впорядкування полікодової інформації [2, с. 50]. Інтерпретація вербально-візуальних товарних знаків дає можливість сприймати окремі фрагменти повідомлення не як суму повідомлень, а як один цілісний образ, окреслений поліковою структурою. Інтерпретація вербальних та візуальних елементів як єдиного цілісного образу відбувається на двох рівнях – у тексті оригіналу і в тексті перекладу. Для цього існують методи графічного аналізу, які дають можливість інтерпретувати товарні знаки на глобальному (стратегічному) рівні та на рівні тактичному.

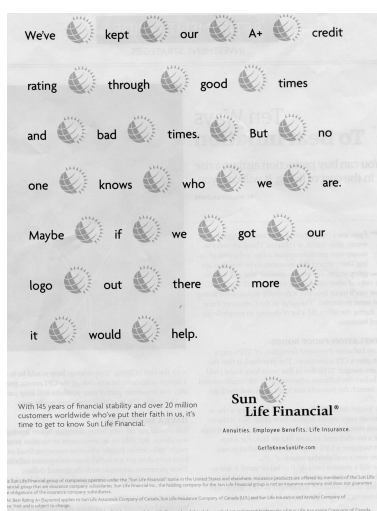

Рис. 3 Sun Life Financial

Метод чанкінгу – це об'єднання кількох блоків інформації в обмежену кількість структур для полегшення її опрацювання та запам'ятовування [1, с. 54]. “Чанк” як інформаційна одиниця короткочасної нетривалої пам'яті складається з ряду літер, слів або цифр. Цей метод успішно використовується для створення логотипів та рекламних текстів. Методика чанкінгу дозволяє розширити межі нетривалої пам'яті завдяки об'єднанню інформації в невелику кількість одиниць або блоків. Короткочасна або нетривала пам'ять може ефективно опрацювати чотири блоки інформації, плюс мінус один. Наприклад, більшість людей за 30 секунд можуть запам'ятати список із п'яти слів, але дехто за цей час можуть запам'ятати список з десяти слів. Отже, необхідно такий список із десяти слів поділити на менші фрагменти для того, щоб така велика кількість слів могла засвоїтися так само легко, як і мала кількість із п'яти слів. Чанкінг часто використовують як метод спрощення розроблення рекламних образів. Межі, які встановлюються цим методом, розв'язують конкретні специфічні завдання, пов'язані із запам'ятовуванням. Використовувати чанкінг необхідно в тому разі, коли інформацію, зашифровану у блоках, немає потреби детально розкодувати. Цей метод є найпродуктивнішим, коли інформація з візуального фрагмента зчитується відразу блоками, і, якщо навіть певні букви, тексти чи образи не потрапили до уваги читача або спостерігача, глобальне значення товарного знака не змінюється і не є багатозначним. Автор пропонує розбивати інформацію по чотири-п'ять блоків. Аналізуючи зображення товарного знака *Sun Life Financial*, необхідно відзначити, що рекламний текст розбили на фрагменти з чотирьох блоків. Вербальна інформація, закодована в самих блоках, читається лише після ознайомлення з товарним знаком *Sun Life Financial* (Рис. 3) та логотипом (зображення глобуса переходить у зображення сонця). Завдяки повторенню логотипу компанія намагається переконати споживачів у райдужних перспективах фінансової діяльності компанії по всьому світові. Використовуючи метод чанкінгу, компанія намагається зосередити увагу на візуальній інформації, яка допомагає розшифрувати значення логотипу. Візуальний складник у цьому разі є рівнозначним вербальному складникові. При перекладі тексту українською мовою необхідно зберегти форму репрезентації, оскільки ця форма диктує коди сприйняття рекламного повідомлення.

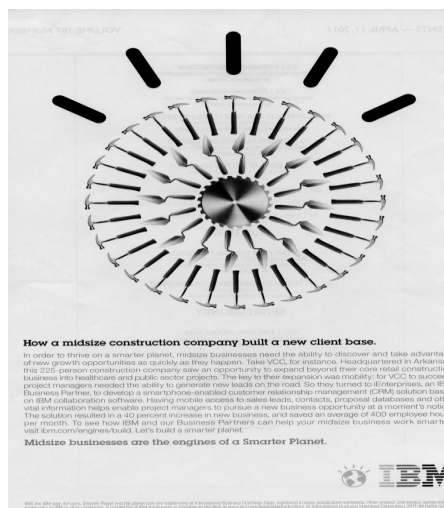

Рис. 4. Тов. знак компанії ІВМ

Іншим принципом створення вербально-візуальних товарних знаків або технологічних образів є метод стягнення або зімкнення (*closure*). Стягнення є тенденцією сприймати набір

індивідуальних елементів як єдину легко впізнавану структуру, а не як складні розрізнені елементи. Принцип стягнення є одним із ключових питань гештальтпсихології [1, с. 118]. Цей метод полягає в тому, що скрізь, де тільки можливо, набір розрізнених індивідуальних фрагментів буде сприйматися людьми як один єдиний легко впізнаваний шаблон, а не як складні окремі елементи. Тенденція бачити єдиний шаблон настільки сильна, що люди “латають дірки” і заповнюють лакуни, коли необхідно цей шаблон завершити. Наприклад, коли окремі сегменти зображають по круговій траєкторії, спочатку вони сприймаються як єдине ціле – коло (рис. 4), і лише потім – як незалежні елементи. Схильність зчитувати інформацію таким способом є автоматичною та відбувається на рівні підсвідомого. Можливо, це вияв природного руху від складного до простого або від безладу до впорядкованості. Переклад такого тексту здійснюється за умови збереження форми репрезентації тексту оригіналу.

На рис. 5 легко зрозуміти, що компанія з продажу відео та фото техніки *Tesco* відтворює свій товарний знак як сукупність окремих елементів, зокрема, фотоапаратів, які формують єдиний цілісний шаблон – великий фотоапарат чи велику відеокамеру. Принцип стягнення яскраво продемонстрований, оскільки набір розрізнених індивідуальних фрагментів формує єдиний шаблон, який легко інтерпретувати. Візуальний образ очевидно домінує над вербальним.

Рис. 5. Тов. знак компанії Tesco

Найефективніше принцип стягнення проявляється тоді, коли елементи є схожими на прості легко впізнавані моделі, наприклад, геометричні фігури, які розташовані неподалік один від одного. Той самий принцип спостерігається і в рекламі дитячих іграшок тієї самої компанії *Tesco*. Набір іграшок (розрізнених індивідуальних елементів) формує цілісну картину великої іграшки, яка є єдиним шаблоном. Принцип стягнення дозволяє авторам технообразів спростити розроблення товарних знаків, скоротивши кількість елементів, необхідних для організації та передачі інформації. При розробленні логотипу з елементів, які легко ідентифікувати, немає необхідності завжди завершувати всі лінії та контури, щоб зробити його зрозумілим. Мала кількість букв та ліній у логотипі не лише спрощує його, але робить цей знак цікавішим. Людина, яка дивиться на цей знак, підсвідомо бере участь у створенні самої картинки. Читач або спостерігач додумує, що відбувається в проміжку між зображеними фрагментами. Текст створюється не для певного читача, а сам читач творить текстове повідомлення [2, с. 77].

Отже, відтворення графічної інтерпретації англomовних вербальних товарних знаків в українському рекламному тексті відбувається за допомогою інтерпретації багаторівневої графічної структури, в основі якої лежить інтеграція вербальних і візуальних компонентів (метод чанкінгу, метод змикання). Процес розкодування смислу вербального товарного знака є унікальною комбінацією інтерпретації інформаційного повідомлення тексту оригіналу, яке надається певним джерелом, та інформації, яку створює сам читач тексту перекладу. При цьому можливе тлумачення елементів різних семіотичних систем. Принцип тлумачення рекламного повідомлення в тексті оригіналу збігається з принципом тлумачення такого повідомлення в тексті перекладу. Розподіл смислового і експресивного навантаження між вербальними і невербальними компонентами рекламного повідомлення потребує ґрунтовного психолінгвістичного дослідження.

Література

1. Лидвелл У. Универсальные принципы дизайна / У. Лидвелл, К. Холден, Дж. Батлер. – СПб. : Питер, 2012. – 272 с.
2. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / Валерия Евгеньевна Чернявская. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. – 248 с.
3. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко. – СПб. : Петрополис, 1998. – 432 с.
4. Eco U. Semiotics and Philosophy of Language / Umberto Eco. – Bloomington : Indiana university Press, 1984. – 274 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. The Economist : The Economist [Electronic Resource]. – Mode of access : URL :<http://www.economist.com>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ У СВІТЛІ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ

Максімов С. Є.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена розгляду перекладацького аналізу тексту як складного дискурсивного процесу, що складається, принаймні, з трьох етапів, і має на меті створення еквівалентного оригіналові тексту мовою перекладу.

Ключові слова: текст, дискурс, перекладацький аналіз тексту, прагмалінгвістика, перекладацькі трансформації.

The article highlights challenges of translation-oriented text analysis as a complex process of discourse analysis, which includes at least three stages and is aimed at creation of a translated text that would be equivalent to its original version.

Key words: text, discourse, text analysis in translation, pragmalinguistics, translation-oriented transformations.

Завданням цієї статті є висвітлення принципів та етапів перекладацького аналізу, передусім письмового тексту, оскільки саме цей вид перекладацької діяльності викликає широку дискусію серед вітчизняних та зарубіжних мовознавців сьогодення [2; 3; 9; 14] та виступає як один із першочергових методів перекладознавчих досліджень.

У нашому розумінні поняття перекладацького аналізу тексту в контексті лінгвістичних досліджень ХХІ-го століття слід розглядати у світлі дискурс-аналізу, для якого характерним є міждисциплінарність підходу [6, с. 9] та погляд на текст як на центральний мовленнєвий знак (макрознак або макроструктуру), що формує відповідний тип дискурсу [12; 13].

Для професійного перекладача переклад насамперед є процесом аналізу та синтезу, результатом чого є перекладений (за умови еквівалентної трансформації до вимог цільової мови та культури) текст, тобто “продукт перекладацької діяльності” [7, с. 12].

Сучасне перекладознавство не ставить під сумнів наявність трьох етапів у структурі процесу перекладу, а саме: 1) етапу сприйняття та розуміння тексту оригіналу, 2) етапу саме перекладу (або перекодування, що передбачає як аналіз, так і синтез відповідних мовних одиниць) та 3) етапу редагування та аналізу результатів перекладу. Причому ці етапи (звісно, що з певними особливими рисами та характерними відмінностями) є невід’ємними складниками як письмового, так і усного перекладу [1, с. 144; 2, с. 147–160; 4; 5; 10, с. 222–226].

Тому професійний перекладацький аналіз тексту, якщо розглядати текст з позицій сучасного дискурс-аналізу, відбувається практично одночасно із власне перекладом та застосуванням перекладацьких трансформацій, а також на завершальному етапі з редагуванням перекладеного тексту.

Отже, на нашу думку, перекладацький аналіз тексту передбачає три етапи: доперекладацький аналіз тексту, процес власне перекладу та постперекладацький аналіз результату (продукту) перекладу. Слід підкреслити, що в роботі професійних перекладачів усі три етапи відбуваються майже одночасно, орім, хіба що, постперекладацького аналізу, який може здійснюватися через певний (невеликий) проміжок часу з тим, щоб перекладач подивився на продукт своєї діяльності “свіжими очима”, критично оцінив його та виправив помилки.

Нижче спробуємо проаналізувати та описати всі ці три етапи.

Доперекладацький етап аналізу тексту передбачає насамперед таке:

1) Визначення дискурсивних параметрів тексту, а саме: а) визначення екстралінгвальних факторів, що визначають тип дискурсу, до якого належить текст (малюнки, фотографії, схеми, формули, інша графічна інформація тощо); б) визначення типу (або підтипу) дискурсу, до якого

належить текст (юридичний, адміністративний, діловий, військовий, науковий, політичний, спортивний дискурси; дискурс засобів масової комунікації; художній, розмовний типи дискурсу тощо).

2) Визначення комунікативних характеристик тексту, а саме: а) визначення комунікативної ситуації, в якій відбувається обмін інформацією за допомогою певного тексту, зокрема дейктичних параметрів тексту – “хто”, “кому”, “де” та “коли” передає текстову інформацію; б) встановлення комунікативної інтенції автора (авторів) тексту (мета комунікативного акту).

3) Установлення прагмалінгвістичних характеристик тексту, що передбачає визначення категоріальної ієрархії тексту на таких рівнях: а) структурний рівень: засоби забезпечення лексико-семантичної та граматичної когезії тексту, що передбачає визначення основних моделей лексичного повторення в тексті (просте та складне лексичне повторення, простий та складний парафраз, кореференція, субституція тощо; граматична та синтаксична структура тексту (моделі узгодження видо-часових форм дієслова, вживання артиклів, уживання складносурядних та складнопідрядних речень, розподіл тексту на параграфи, пункти, підпункти, абзаци тощо; б) семантичний рівень: визначення макропропозиції тексту та її референційних стосунків з іншими сегментами тексту.

4) Установлення релевантних для перекладу характеристик автора тексту (країна, з якої походить автор та її культура; вік автора; гендер автора; час, коли автор створив текст, що аналізується; соціальні характеристики автора тощо);

5) Установлення релевантних для перекладу характеристик потенційного адресата тексту (культура цільової аудиторії; вікові, гендерні та соціальні характеристики цільової аудиторії тощо).

Перекладацький етап аналізу тексту, який, як свідчить практика, відбувається в процесі перекладу (тобто включає в себе також синтез), передбачає таке:

1) Визначення стилістичних характеристик тексту, а саме: аналіз лінгвальних засобів передачі інформації в тексті. Цей процес охоплює: а) визначення “сильних” позицій у тексті: автор тексту, заголовок тексту, абсолютний початок та кінець тексту, будова параграфів та надфразових єдностей тексту, які містять центральну текстову інформацію тощо; б) визначення “слабких позицій” у тексті, тобто тих позицій, які містять аргументацію щодо “сильних позицій”;

2) Аналіз тропів та фігур мовлення (стилістичних прийомів та експресивних засобів мови), ужитих у тексті (метафори, ідіоми, епітети, прийоми метонімії, іронії, гіперболи, літоти, гри слів, порівняння, оксиморону тощо);

3) Аналіз спеціальних літературних та розмовних елементів словникового запасу, ужитих у тексті: власні імена, безсполучникові словосполучення іменників, галузеві терміни, поетичні, застарілі слова, неологізми, варваризми, інтернаціоналізми, аббревіатури, акроніми, національно-культурні реалії, лексичні одиниці, що належать до “текстомови” – мова SMS-повідомлень та електронного листування [11], одиниці сленгу, жаргонної та вульгарної лексики тощо.

4) Аналіз та вибір тих перекладацьких трансформацій, які доречно вжити в перекладі тексту. Класична типологія перекладацьких трансформацій [8, с. 545] передбачає вказані нижче типи: а) лексичні трансформації: формальні лексичні трансформації (практична або умовно-звукова транскрипція, транслітерація, відтворення за усталеною традицією, калькування); лексико-семантичні трансформації (узагальнення, диференціація, модуляція); б) граматичні трансформації (транспозиція, граматична або синтаксична заміна, додавання, випущення); в) лексико-граматичні трансформації (антонімічний переклад, компенсація, трансформації ідіоматичних виразів у перекладі).

Окремо, на наш погляд, слід виділити ідентифікацію вербальних гендерних маркерів, ужитих у тексті, та вибір найбільш еквівалентних відповідників для відтворення гендерних маркерів оригінального тексту в перекладі.

Постперекладацький аналіз тексту передбачає корекцію “перекладеного продукту” та виправлення помилок.

Багаторівнева система етапів виконання усного (зокрема синхронного) перекладу описана Г. В. Черновим [10, с. 222–236]. Згідно з цією системою, яку підтверджує практика синхронного перекладу, цей вид усного перекладу складається з таких етапів:

1) Сприйняття та усвідомлення змісту повідомлення на всіх рівнях – фонологічному, синтаксичному і лексико-семантичному, що здійснюється перекладачем за лічені секунди, якщо це зумовлено лімітом часу. Цей етап можна порівняти з доперекладацьким етапом аналізу в письмовому перекладі, проте там перекладач не обмежений часом. Однак в усному перекладі, якщо сприйняття та усвідомлення змісту повідомлення перекладачем не відбулося, то всі наступні етапи стають неможливими для виконання або просто некоректними.

2) Прийняття рішення про початок перекладу (відбувається на підсвідомому рівні).

3) Конструювання висловлювання мовою перекладу – суто перекладацький етап синтезу, який включає передусім конструювання змісту висловлювання на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях, а потім фонологічне (інтонаційно-просодичне) оформлення перекладеного висловлювання – тобто етап “говоріння” мовою перекладу.

4) Етап самоконтролю (постперекладацький аналіз) та виправлення помилок, якщо це дозволяють умови виконання синхронного перекладу (наприклад, пауза, в межах якої перекладач-синхроніст може вибачитися перед аудиторією і виправити помилку або неточність перекладу).

Отже, перекладацький аналіз тексту є багатоетапним дискурсивним процесом, кінцевою метою якого є створення еквівалентного тексту мовою перекладу, що мусить мати такий самий комунікативний вплив на цільового (вторинного) адресата, який має оригінальний текст на оригінального (первинного) адресата з урахуванням особливостей мови та культури оригіналу і перекладу.

Перспективи подальших досліджень у напрямі докладного розроблення методик та прийомів перекладацького аналізу тексту полягають насамперед у створенні таксономії типів та підтипів дискурсів, центральним знаком яких виступає той чи інший текст, оскільки в сучасній лінгвістиці створення такої таксономії перебуває ще на початковому етапі.

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / Ирина Сергеевна Алексеева. – СПб. : СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / Ирина Сергеевна Алексеева. – СПб. : “Союз”, 2005. – 288 с.
3. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков) / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. – 224 с.
4. Каширина Н. А. Обучение переводческому анализу текста в курсе “Практикум по культуре речевого общения” : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Наталья Алексеевна Каширина. – Таганрог, 2005. – 211 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
6. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология : школы, методы, методики современного дискурс-анализа / Наталья Кимовна Кравченко. – Луцк : ЧП Гадяк Жанна Владимировна, 2012. – 251 с.
7. Робинсон Д. Как стать переводчиком : введение в теорию и практику перевода / Дуглас Робинсон : [пер. с англ.]. – М. : КУДИЦ-ОБРАЗ, 2005. – 304 с.
8. Селіванова О. А. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

9. Цатурова И. А. Переводческий анализ текста. Английский язык / И. А. Цатурова, Н. А. Каширина. – СПб : “Союз”, 2008. – 304 с.
10. Чернов Г. В. Основы синхронного перевода / Гелий Васильевич Чернов. – М. : Высш. школа, 1987. – 256 с.
11. Crystal D. Txtng. The gr8 db8 / David Crystal. – Oxford : Oxford Univ. Press, 2008. – 239 p.
12. Dijk Teun A. van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension / Teun A. van Dijk // Cognitive Processes in Comprehension : [eds. Marcel Adam Just, Patricia A. Carpenter]. – Hillsdale : Laurence Erlbaum Associates, 1977. – P. 3–32.
13. Fairclough N. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis / Norman Fairclough // Discourse and Society. – 1992. – № 2. – P. 193–217.
14. Nord C. Text analysis in translation: theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis / Christiane Nord. – Amsterdam, N.Y. : Rodopi, 2006. – 284 p.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА ТА ХІЛЛАРИ КЛІНТОН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Навроцька І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті досліджено структурно-семантичні та функціональні особливості політичного дискурсу промов Дональда Трампа та Хіллари Клінтон, проголошених після виборів президента США 8 листопада 2016 року. Відмінності пов'язані з вибором різних стратегій розв'язання основних проблем американського суспільства, спрямуванням зусиль передусім на зростання економічного потенціалу чи на збереження принципів гуманізму та толерантності. Для обох промов характерними є емоційно та евалюативно забарвлені форми звертання, повтори та застосування ідіоматичних виразів та метафор, що корелюють зі стандартними моделями в сучасному американському політичному дискурсі.

Ключові слова: політичний дискурс, вибори, Хіллари Клінтон, Дональд Трамп, ситуативний контекст, політична метафора, гіперболізація

The article represents the research of structural semantic and functional peculiarities of Donald Trump's and Hillary Clinton's speeches made shortly after the presidential election on 8 November, 2016. The differences are accounted for by the choice of various strategies of tackling the major problems of the American society, aiming efforts towards mainly growth of economic potential or maintaining the principles of humanism and tolerance. Both speeches are characterised by evaluatively coloured forms of address, repetitions and usage of idiomatic expressions and metaphors which conform to the standard models in contemporary American political discourse.

Key words: political discourse, elections, Hillary Clinton, Donald Trump, situational context, political metaphor, hyperbolisation

Політичний дискурс є складним і цікавим для лінгвістичних досліджень явищем. Мовні засоби та стратегії публічного мовлення соціологи, лінгвісти та політтехнологи розглядають як важливий інструмент влади та впливу на суспільство, а вивчення структурних та функціональних особливостей політичних промов дає змогу зрозуміти поведінку відомих політиків, громадських діячів та відповідну реакцію суспільства. У Сполучених Штатах Америки через зростання ролі політики та мас-медіа, через нещодавню виборчу кампанію, результати якої виявилися приголомшливими передусім для самих американців, політичний дискурс цієї країни як ключовий складник інституту президентства вкотре опинився в полі зору аналітиків та науковців.

Усі ці твердження вказують на **актуальність** нашого дослідження, викликану інтересом до промов двох ключових політичних постатей президентської виборчої кампанії 2016 року – Хіллари Клінтон та Дональда Трампа.

Лексико-семантичний та синтактико-стилістичний простори політичних комунікацій США, їхній евалюативний та прототипний компоненти та особливості були досліджені у працях Р. С. Помірка та І. Бутової [2; 10]. Діапазон можливостей політичної лінгвістики був розглянутий Л. Б. Нагорною [8], концептуальні метафори американського дискурсу – О. В. Безуглою [1], функціонування метафоричних фреймів та прототипів – А. Мусолффом [Musolff] та М. Дж. Ландау [13]. Структурно-діяльними аспектами дискурсу займалися А. Д. Литовченко [6], С. Т. Онуфрив [9]. Одним із найновіших є опубліковане Дж. Лакоффом дослідження когнітивних механізмів та моделей впливу промов Д. Трампа на свідомість електорату [12].

Об'єктом вивчення є промови, що були проголошені після оприлюднення результатів волевиявлення американців – промова Хілларі Клінтон (*concession speech* амер. заява про визнання поразки) та переможна промова Дональда Трампа (*victory speech*), а матеріалом слугують відео- та стенографічні записи, опубліковані в авторитетних інтернет-виданнях [14; 15]. Предметом цієї лінгвістичної розвідки є дискурсивні, стилістичні та семантичні особливості промов Х. Клінтон та Д. Трампа та аспекти перекладу окремих фрагментів цих промов українською мовою.

Метою статті є виявлення лексико-семантичних та індивідуально-стилістичних особливостей політичного дискурсу двох основних опонентів нещодавніх виборів у США, відстеження спільних та відмінних рис у комунікативній поведінці та з'ясування специфіки їхнього діалогу з громадськістю на цьому фоні.

Відповідно до поставленої мети в цій статті розкриті такі **завдання**:

- визначення основного змісту поняття “політичний дискурс”;
- аналіз сутнісних особливостей промов Д. Трампа та Х. Клінтон;
- дослідження еволюції політичних стратегій їхнього передвиборчого й післявиборчого політичного дискурсу;
- з'ясування ролі та подальшого впливу реалізованих мовних засобів вищезазначених політиків на американський електорат.

Дослідники по-різному кваліфікують основні ознаки політичного дискурсу. Як предмет політичної філології він розкритий у працях В. З. Дем'янкава, С. Т. Онуфрив, наприклад, уважає політичний дискурс вербалізованим виявом політики, мовною дійсністю, у конкретних соціальних координатах, соціолінгвістичною структурою [9]. А. Д. Литовченко [6] аналізує соціальні теорії мови та дискурсу, на базі якого сформульовано й аргументовано концепцію розуміння дискурсу як структурно-діяльнісного соціального феномену, що складається з мови та соціального контексту її застосування, а базовими характеристиками дискурсу вважає декларативність і маніпулятивну спрямованість. Водночас А. П. Мартинюк зазначає, що “ситуативний контекст дискурсу – спосіб моделювання релевантних з погляду суб'єкта факторів навколишнього середовища, що виробляється в процесі взаємодії суб'єкта з середовищем, під час якої фактори цього середовища стають частиною внутрішнього світу суб'єкта” [7, с. 109]. Отже, ми схилиємося до думки, що *політичний дискурс* є структурно-діяльнісною формою взаємодії політика з громадськістю на фоні віддзеркалення в його свідомості змінного ситуативного контексту та містить комунікативний, евалюативний та маніпулятивний компоненти.

У мовній поведінці Д. Трампа критики виділяють кілька превалюючих стратегій: 1) жорстка категоризація та критика саме тих сегментів населення, проти яких налаштований цільовий електорат (мусульман, іммігрантів, жінок, неповносправних, людей з нетрадиційною орієнтацією тощо); 2) нагнітання жахів, занепокоєння щодо стану зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема пов'язаного з напливом сирійських мігрантів; 3) пропонування готових рішень економічних, політичних та соціальних проблем. Щодо структурно-семантичних особливостей, то ними є: 1) використання наближення до розмовного реєстру, зокрема й у формах звертання (*Folks! Народ!, What the hell... якого дідька*), завдяки чому він прагне наблизитися до пересічного американця (*layman*) й віддалитися від тих республіканців, які дотримуються канонів увічливості; 2) спрощений синтаксис: використання простих речень та конструкцій, фрагментарних синтаксичних структур та дробіння складного речення на кілька неповних; 3) дослівний повтор й відтворення ідентичного змісту в семантично синонімічній формі [11]. Дж. Лакофф вважає повтори ефективними у політичній стратегії Д. Трампа [12]. Як і більшість політиків, у своєму мовленні він використовує емоційно забарвлені епітети. Отже, завдяки модифікаціям, тобто додаванню евалюативних прикметників та прислівників до вже згаданих дієслів та іменників, увага аудиторії фокусується на семантиці ключових слів.

Аналізуючи дискурсивну тріумфальну промову Д. Трампа, ми виявили ряд особливостей, що дозволяють збагнути його нинішнє політичне бачення та перспективи розвитку американської політики на найближчий президентський термін. Відзначимо, що хоча виступ не позбавлений притаманних йому стандартних формулювань та експресивності, помітними рисами є більша, порівняно з передвиборчими промовами, стриманість та ввічливість і навіть привітність висловлень на адресу своїх суперників та прагнення уникати гострих тем, що стосуються окремих верств населення. Одіозний політик неодноразово потрапляв у чорні списки через свої некоректні висловлення на адресу Б. Обама та Х. Клінтон. Як уважає Л. А. Кудрявцева: “В умовах політичного вибору, яким є виборча кампанія, бажання очорнити опонента пов’язане з бажанням чинити психологічний вплив і вплив не тільки на опонентів – прямих учасників конфліктних форм комунікації, але передусім – на третіх осіб, слухачів / глядачів / читачів, з метою нав’язати їм свої негативні оцінки, надати маніпулятивний піар-вплив” [5].

У своєму зверненні Д. Трамп традиційно використовує повтори, очевидно, для того, щоб закарбувати в слухачів та глядачів розуміння, чому саме він став президентом, і співчуває Х. Клінтон уже на самому початку, виступаючи в ролі позитивного національного героя: “*She congratulated us – it’s all about us...*” (“Вона привітала нас – наголошую, нас...”), “*...a very, very hard-fought campaign*” (надзвичайно, надзвичайно складна для подолання кампанія), “*...she – she fought very hard (...вона – вона так сильно боролася)*. Повтори також ужиті у формах звертання до народу: “*...expect our government to serve the people and serve the people it will*” (тут також він вдається до стилістичного прийому інверсії), “*tremendous potential*” (величезний потенціал), та в розповідях про членів своєї родини, команди та Secret Service (секретної служби): “*great, great relationship*”, “*unbelievable job, unbelievable*”. Х. Клінтон теж згадує Трампа у своїй промові, запевняючи американський народ, що ця людина буде тим президентом, який повинен пам’ятати про верховенство права й гідності кожного окремого американця, а також натякає на вагомість інших республіканських демократичних принципів: “*Last night I congratulated Donald Trump and offered to work with him on behalf of our country. I hope that he will be a successful president for all Americans*”. Далі Х. Клінтон відразу ж переходить до характеристики цієї складної кампанії, жаль з приводу якої, за її словами, відчуває не тільки вона сама, але й виборці, перед якими вона вибачається: “*This is not the outcome we wanted or we worked so hard for, and I’m sorry we did not win this election for the values we share and the vision we hold for our country*” (Це зовсім не той результат, якого ми хотіли і для досягнення якого ми так інтенсивно працювали, і мені дуже прикро, що ми не виграли ці вибори для наших спільних цінностей та бачення нашої країни).

Властива політична гіперболізація виявляється у зверненні Д. Трампа з вживанням таких словосполучень: *to owe sb a major debt of gratitude* (бути вдячним у боргу перед кимось), *untapped potential* (невідкритий або невикористаний досі потенціал), *second to none* (незрівнянна – про економіку США); *Nothing we want for our future is beyond our reach* (Усе, чого ми хочемо в майбутньому, буде досягнуто нами); *America will no longer settle for anything less than the best* (Америка погодиться ні на що інше, крім найкращого). Для перекладу останніх речень використано прийом мейозису, тропу “применшення”, що доволі часто трапляється в англійському мовленні [4, с. 334].

Не менш емоційно забарвленими є такі вирази: *to embark upon the project* (узятися за проект, ступити на шлях проекту), *to harness creative talents* (спрямувати творчі таланти), *to leverage their tremendous talents* (стимулювати розвиток їхніх надзвичайних талантів), *bind the wounds of division* (защити рани ворожнечі) та ін.

Хоча промова Х. Клінтон за структурою не надто відрізняється від типової промови Д. Трампа, тобто містить звернення до громадян, згадки про опонента, розкриття власних

почуттів і планів на майбутнє, нагадування про здобутий досвід та власний безсумнівний авторитет, все ж для неї характерні деякі зовсім інші особливості індивідуального стилю політичної комунікації й подекуди протилежні дискурсивні атрибути.

У зверненнях Х. Клінтон, як правило, послуговується термінологічним інвентарем економічного, соціального, юридичного та медичного спрямування. Вона вдається до прихованого застереження, закликів до побудови *hopeful, inclusive, and big-hearted America* (Америку, сповненої надії, всеохопної та милостивої), підтверджуючи вірність принципам, які вона відстоює. Держсекретар пропонує не готові рішення, а закликає до співпраці та апелює до прикладів із власного нелегкого життя на ниві політики, що додають її промові невимушеності та ширості.

Що стосується метафор, за словами Дж. Лакоффа, в американському політичному дискурсі чітко вирізняються такі структури метафори, які також наявні в промовах Х. Клінтон та Д. Трампа: *A Country Is A Person, President Stands For The Country, Countries At War – People At War, The Nation Is A Family, Your Family National Heritage Makes You A Member of That Nationality, Knowing Is Seeing, Naming Is Identifying* [12]. Ці моделі також проявляються у метафорах політиків, які ми проаналізували. Х. Клінтон застосовує у своїй емоційній промові синонімічні ряди, зокрема: *vast, creative, diverse, unruly, energized (campaign); hopeful, inclusive, big-hearted (America); talented, dedicated (men); respect, cherish (democracy); to pursue and achieve (your own dreams)*. Її стилю також притаманні повтори, але вони природніші, напр.: *protecting our country, protecting our land; This loss hurts, but please never stop believing that fighting for what's right is worth it. It is, it is worth it* (Ця втрата болюча, але прошу, ніколи не переставайте вірити, що боротьба за добро того варта. Дійсно, дійсно варта).

Яскраво та влучно в доповіді функціонують ідіоматичні вирази в таких реченнях: *Our constitutional democracy enshrines the peaceful transfer of power* (Для нашої конституційної демократії мирна передача влади є святістю); *We owe him an open mind and the chance to lead* (Ми завдячуємо йому, за його відкритість та шанс бути лідером), а також використані словосполучення: *to break down the barriers* (зруйнувати стіни / перешкоди), *to invest sb's hopes* (покладати надії), *to share values* (поділяти цінності), *to represent the best of* (представляти найкраще, що є), *to defend values* (боронити / відстоювати цінності) та ін.

Крім того, у промові Х. Клінтон знайшли застосування такі асоціативні фреймові словосполучення: *pride and gratitude* (гордість та вдячність); *comforts, hopes and dreams* (утіхи, надії та мрії); *rights and dignity* (права й гідність); *respect and cherish* (поважати та плекати); *volunteers, community leaders* (волонтери, громадські лідери); *successes and setbacks* (успіхи й невдачі).

Публічний політичний дискурс нещодавніх кандидатів у президенти США – як Х. Клінтон, так і Д. Трампа – має ряд спільних особливостей, оскільки промови характеризуються наявністю смислів, ідей та позицій, що підтримуються певною частиною електорату країни. Тематично вони зосереджені на політичних, соціальних та культурних проблемах, але мовленнєвий аналіз їхньої репрезентації показує різне бачення та способи вирішення у близькому майбутньому. Тлом політичного дискурсу Д. Трампа є поведінка людини, що стала переможцем, а Х. Клінтон постає як переможений суперник, який надалі боронитиме права й свободи американського народу. Обидві політичні постаті вдаються до образних прийомів, звертаючись до народу, повторюють ключові фрази, підкреслюють свою роль у державотворенні та прийнятті подальших важливих демократичних рішень. Однак у промовах для реалізації гуманістичних принципів примирення та співпраці Х. Клінтон та Д. Трамп використовують інші мовні засоби, що дозволяють адекватно висвітлити їхній унікальний політичний імідж.

Література

1. Безугла О. В. Концептуальна метафора “НАЦІЯ – ЦЕ СІМ’Я” в політичному дискурсі США / О. В. Безугла // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: Н.О. Данилюк та ін.]. – Луцьк, 2012. – No 23: Філологічні науки: Мовознавство. – С. 10–12.
2. Бутова І. С. Політичний дискурс як об’єкт лінгвістичних досліджень / І. С. Бутова // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 16. – С. 232–238.
3. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / В. З. Демьянков // Политический дискурс : история и современные исследования – Сборник научных трудов. – М., 2002. – No 3. Серия : “Политология”, – С. 20–32 с.
4. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову. Translation from Ukrainian into English / В. І. Карабан, Дж. Мейс : [Навч. посібник-довідник для студ. вищ. навч. закладів]. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 608 с.
5. Кудрявцева Л. А. Особенности массмедийного политического дискурса Украины “послемайданного” периода / Л. А. Кудрявцева. – [Електронний ресурс] Режим доступа : <http://uapryal.com.ua/training/kudryavtseva-l-a-kiev-osobennosti-massmediynogo-politicheskogo-diskursa-ukrainyi-poslemaidannogo-perioda/>
6. Литовченко А. Д. Структурно-діяльнісна концепція дискурсу : автореф. дис... канд. соціол. наук : 22.00.01/ А. Д. Литовченко ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 19 с.
7. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
8. Нагорна Л. Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л.Б. Нагорна. – НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К.: Світогляд, 2005. – 316 с.
9. Онуфрив С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / С. Т. Онуфрив ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
10. Помірко Р. С. Мовні дихотомії у політичному дискурсі США та України / Р. С. Помірко, І. С. Бутова / Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип.19.– С. 219–224.
11. Потятиник У. / Медіакритика. – <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytika/osoblyvostimovnoyi-povedinky-donald-trampa.html>.
12. Lackoff G. Understanding Trump / G. Lackoff [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://georgelackoff.com/2016/07/23/understanding-trump-2/>
13. Landau M. J. The Persuasive Power of Political Metaphors / Social Psychology and Politics. / M. J. Landau, L. A. Keefer [Eds. P. Forgas, W. Crano, & K. Fiedler]. – New York : Psychology Press. – 25 pp.

Джерела ілюстративного матеріалу

14. Hillary Clinton concession speech: Read the full transcript following Donald Trump’s presidential win [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-elections/hillary-clinton-concession-speech-full-transcript-read-donald-trump-a7408121.html>.
15. Transcript: Donald Trump’s Victory Speech. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2016/11/10/us/politics/trump-speech-transcript.html?_r=1

ЯК ПЕРЕКЛАСТИ ПОЕТИЧНЕ “ЛЕДЬ-ЛЕДЬ”?

Радчук В. Д.

Київський національний університету імені Тараса Шевченка

Студію присвячено з'ясуванню меж перекладності тонкощів поезії, зокрема з позицій неогумбольдтіанства. Пошук можливостей перекладу ілюструється практичними спробами-дослідами. Всупереч поширеній думці автор наводить докази того, що В. фон Гумбольдт і О. Потебня, вивчаючи самобутність етномов, не були затятими скептиками щодо їхньої (і своєї творчої) здатності перевиразити будь-яку ідею.

Ключові слова: переклад, поезія, ледь-ледь, перекладність, Гумбольдт, Потебня.

The study, particularly as based on the Humboldtian tradition, reveals some boundaries for the translation of poetic effects. Some exemplifying experimental attempts are submitted to probe the practical possibilities of translation. Contrary to the widely spread belief, the author provides evidence that von Humboldt and Potebnya, students of ethnic lingual distinctions, were not persistently sceptical about the lingual (and their personal creative) ability to express anew any idea.

Key-words: translation, poetry, nuance, translatability, Humboldt, Potebnya.

Кожна мова здатна описувати саму себе або привертати увагу до своїх особливостей, щоб виразити щось інше. На цій її метамовній властивості будуються цілі твори чи ключові художні ефекти – детективні, драматичні, сміхові тощо. Робиться це іноді так тонко, що впору застосувати тут літературознавче поняття “ледь-ледь”. В. Шекспір грає омонімами свого імені в 135-му і 136-му сонетах. Л. Керол на всі лади повсякчас каламбурить в “Алісі”. Дж. Орвел в антиутопії “1984” майстерно як художник-соціолінгвіст виводить образ “новомови”. Віршують загадку-акростих, таємні листи і присвяти, де ключі треба шукати. На глибині й різноликості слова заквашені гра контекстів, багатшарова образність, езопова мова натяків і підтекстів.

Це поширене і розмаїте явище завжди було міцним горішком для перекладача і вимагало віртуозів-вигадників рівня таланту М. Лукаша. Але де зараз знайдеш такого генія, який би міг ділом зламати старі уявлення про мистецтво різноманітими способами вираження? А крім того, є в доланні мовних бар'єрів і об'єктивні труднощі, що їх вивчає той розділ науки про переклад, який би годилося назвати “Опірність матеріалів”. Будь-який перекладач, перепробувавши в роботі розмаїття текстів, жанрів і стилів, з досвіду знає, що та опірність ступенюється за багатьма параметрами.

Тим часом теоретики справи досі з'ясовують, чи можливий взагалі переклад. Інакше кажучи, не сходяться в розумінні того, що воно значить – перекласти. Адже сумніви в можливостях перекладу закономірно виводять на загадку: в чім його суть? А її, цю загадку, можна розв'язати, лише відповівши на ще одне ключове питання: що, власне, є змістом твору? Задум автора-першотлумача, живлений особистими та історичними контекстами, його “обрії очікування”? Глибина герметичної структури тексту, переплетіння семіокодів? Жива реакція аудиторії, її захоплення, сміх, сум, піднесеність, зневага, катарсис? Усе це разом (як ланки єдиної процедури осягнення), щоб помирити три школи: біографіста Ш. де Сент-Бева (до якої слід віднести й І. Кашкіна з його “проривом до первісної свіжості авторського сприйняття дійсності” [7, с. 469]), структураліста Р. Барта – вкупі з формалістами та “неокритиками” – і рецептивістів Г. Р. Яуса та В. Ізера, яким важить сприйняття, враження від тексту-збудника [14]? Чи ще щось?

І. Малкович у “Напучуванні сільського вчителя” закликає оберігати “кріхитну свічку букви “ї” і “місячний серпик букви “є”. Ці букви можна цитатно зберегти в перекладі іншою

мовою, хоча доведеться пояснювати у примітці або в тексті перекладу, чим вони дорогі українцеві. Та чи може читач, якщо він іншомовний, розділити любов І. Малковича до мови свого громадянства, якщо в поета на батьківщині не всі його розуміють ділом? Якби всі розуміли, чи писав би він того вірша?

Сфера перекладу настільки широка, що в ній панує розмаїття творчих засад, уживаються і протилежні методи праці. Подумати тільки – тлумачення по-тутешньому з японської і білоруської мов називається одним терміном, що охоплює зусилля синхроніста на форумі фізиків і вміння перевіряти ніжних ліриків! Засади тлумачів так чи інакше сходяться в турнірах і на одному оригіналі, проте матеріал завжди керує майстром. Якби міжнародні угоди допускали різночитання, вони не діяли б адекватно в жодній з мов, у жодній з автентичних текстів-паралелей. Якби національний гімн був сповна перекладний у прагматичному сенсі, тобто викликав ті самі патріотичні почуття в іномовлян, він би втратив своє пряме призначення – об'єднувати народ, плекати волю й почуття в самотню окремішність, – і народові довелося б створювати новий гімн, щоб захистити свій мовний та духовний суверенітет від перекладу, який посягає на сакральну монополію мови в тонкій царині національних асоціацій і почуттів.

Треба бути неабияким життєлюбом, щоб уміти перший-ліпший сумний привід обертати на вишукані веселощі. М. Фішбейн якось прислав автору цих рядків дитячого вірша “Няв!” – з присвятою “Пам’яті Макса”:

Киця-чорнявка
нявка і нявка,
нявкать раденька
киця руденька,
десь від самотності та гіркоти
сумно понявкують сірі коти,
пахне котові у сні смакота,
чути зі сніва нявчання кота,
діти розвісили широко там
вуха й піднявкують милим котам,
я і котів, і дітей обійняв:
“Няв!”

Варто було показати вірша студентам, як з’явилося кілька спроб викласти його різними мовами. Ось одна з них, що належить Ю. Ковальовій:

Kätzchen, das Schwärzchen,
fröhlich so miaut.
Anderes Schätzchen
miaut so laut.
Graues Kätzchen, so einsamm, vom Kummer
miaut es irgendwo bitter aus Hunger.
Träumt es nach Sahne, Fleisch riecht so gut,
hören die Kinder sogar wie es schnurrt.
Hören mit offenem Munde zu Liebem,
schnurren und miauen auch mit diesem.
Schmiege ich mich an Lieben mein’ an
Miau’n!

Залишмо німцям та австрійцям судити цей експромт на предмет імпресії. Але перекладом, принаймні студійним, його назвати можна. Це при тому, що він, як і першотвір, – лише шпаринка, крізь яку можна зазирнути в кашкінський “за текст” (позамовну ситуацію), вгадати реалії життя і знайти “об’єктивний” баланс співпереживань в унісон поетовим, де важать сам привід

і шарм щемної людяності, а не алюзії чи інтертекстуальність (дитячі віршоспіви про котика-мурчика, “Чорна кішка” Рільке, що його М. Фішбейн завзято перекладав, “Коти” Бодлера, “Кішка й місяць” Єйтса, “Кішці” Свінберна тощо) і не породи та вдача котів, зокрема й Макса, про цноти якого знає лише близьке оточення автора.

А от інший подібний твір, на наш погляд, не вдалося осилити нікому, навіть тертим майстрам, – попри те, що спроб перекласти його за чимало років назбиралося десятки. Це вірш Т. Гуда, де поет використовує інтригу нагнітання заперечень для кінцевої розрядки:

No sun – no moon!
No morn – no noon –
No dawn – no dusk – no proper time of day –
No sky – no earthly view –
No distance looking blue –
No road – no street – no ‘t’other side the way’.
No end to any Row –
No indications where the Crescents go –
No top to any steeple –
No recognition of familiar people!
No warmth, no cheerfulness, no healthful ease,
No comfortable feel in any member –
No shade, no shine, no butterflies, no bees,
No fruits, no flowers, no leaves, no birds –
November!

Чого тільки не придумували перекладачі, щоб зберегти художній ефект! Гралися словами, що починалися на “лист” – і підводила невідповідність їх значень. Відлунювали анафорою чи епіфорою голосну “а” в “падолисті” та “листопаді” – і зраджувала ще й музика. Замінювали “no” на “ось”, щоб отримати в кінці “осінь”, – і програвала ще й тема. Вибудовували суцільний єдинопочаток зі слів “ні”, “пора”, “не”, “без”, з вигуку “о!» тощо – але нічого схожого на першотвір у кінці не виходило. Монополія мови? А втім, турнір триває.

Грішним ділом, щоб проілюструвати межі перекладності, пропоную студентам і таку підступну вправу – даю перекласти жартівливу містифікацію “Euro-English”, що її варіантів чимало гуляє в Інтернеті:

The European Commission has just announced an agreement whereby English will be the official language of the European Union. As part of the negotiations, Her Majesty’s Government conceded that English spelling had some room for improvement and has accepted a 5-year phase-in plan that would become known as “Euro-English”. In the first year, “s” will replace the soft “c”. Certainly, this will make the sivil servants jump with joy. The hard “c” will be dropped in favour of the “k”. This should klear up konfusion, and keyboards kan have one less letter. There will be growing publik enthusiasm in the sekond year when the troublesome “ph” will be replaced with “f”. This will make words like fotograf 20 % shorter. In the third year, publik akseptanse of the new spelling kan be expekted to reach the stage where more komplikated changes are possible. Governments will enkourage the removal of double letters which have always ben a deterrent to akurate speling. Also, al wil agre that the horibl mes of the silent “e” in the language is disgrasful and it should go away. By the 4th yer, peopl wil be reseptiv to steps such as replasing “th” with “z” and “w” with “v”. During ze fifz yer, ze unesenary “o” kan be dropd from vords kontaining “ou” and after ziz fifz yer, ve vil hav a reil sensibl riten styl. Zer vil be no mor trubl or difikultis and evrivun vil find it ezi tu understand ech oza. Ze drem of a united urop vil finali kum tru. If zis mad yu smil, pleas pas on to oza pepl.

Дехто, хоч і розуміє, що це жарт, береться грамотно переказати прямий зміст, нехтуючи поступово зміною правопису в тексті. Передати смішний ефект такий переклад не годен. Вочевидь, іншу мову, яка виступає предметом викладу, нереально зробити в перекладі водночас ще й засобом зображення, зв'язавши те й друге в ціле.

Щоб перекласти, іноді доводиться змінити чи не весь логічний зміст. Як у цьому зразку чорного англійського гумору (тут і далі всі безіменні спроби наші):

There was a man	Жив собі яось хлоп,	У одного пастушка
And he had a calf,	І мав той хлоп лоша.	Было два петушка.
And that's half.	Оце й піввірша.	Вот и половина стишка.
He took it out of the stall	Хлоп, вперта душа,	А он возьми их –
And put it on the wall,	Витяг на мур лоша.	Да и повесь.
And that's all.	Оце й кінець вірша.	Вот и стишок весь.

Це ще й не весь переклад. Мабуть, тут слід римувати назву не просто невинної істоти, а *осла* чи *барана*, адже *теля* (calf) в англійській мові – уособлення дурості (з відтінком: *розвеза, роззява, розтелена*). Отож, *бовдуром* виглядає і сам хлоп, проте називати його так у перекладі не годиться, адже це поезія факту, а не оцінки. Алітерація *випер на мур* – теж надтлумачення. Що хлоп *йолоп, тупак, осел, баран*, – ясно й із самої ситуації, але оригінал тонко загострює оцінку натяком, чого в перекладах нема. Буквальний переказ вірша втрачає основну його суть. А пояснення (експлікація) робить гумор банальним. Проза тут – взагалі не переклад. Сюжет диктують рима та розмір. Вибір їх не довільний, але й неминучий – це рушійна ланка ланцюга варіацій: “*Був собі хлоп, // І мав він лоша. // Оце й піввірша. // Хлоп, дивна душа, // Пас на стіні лоша. // Тут і кінець вірша (Далі нема вірша)*”.

Навіть якщо екстатичний вірш – не нонсенс, а сентенція, переконує в ньому не лише іскрометна взаємодія лексичних значень і звучання слів, а й потуга ритму. Різні ритми діють по-різному. Не так логіка, як розмір може бути вирішальним і як мнемонічний чинник. Утім, спробуймо це перевірити.

Never trouble trouble
Till trouble troubles you.
It only doubles trouble,
And troubles others too.

Морока (ямб)

Не варті клопоту турботи
Поки тобі не припечуть:
Турбота лиш подвоїть клопіт,
Від нього й інші не втечуть.

Мало клопоту (хорей)

Хто клопочеться про клопіт,
Коли клопіт спочиває,
Має той подвійний клопіт.
Інші також клопіт мають.

Ритм і в самій музиці вірша іноді набуває ваги маршу. Тоді без нього перекладу нема. Каскадні побудови у відомій англійській скоромовці “Дім, який збудував Джек” закінчуються такою спорудою:

This is the farmer sowing his corn,
That kept the cook that crowed in the morn,
That walked the priest all shaven and shorn,
That married the man all tattered and torn,
That kissed the maiden all forlorn,
That milked the cow with crumpled horn,
That tossed the dog, that worried the cat,
That killed the rat, that ate the malt,
That lay in the house that Jack built.

В. Марач [1] точно відтворив ланцюжок персонажів, а з ним і сюжет, тоді як у О. Мокровольського [5], чий варіант чомусь названо “народною пісенькою”, знесли фермер і священик, а обідранця замінив пастушок, взятий, очевидно, у С. Маршака, який ще й дівчиною (maiden) обернув на бабусю. Такі зміни звичні для перекладу скоромовки. Тут наближують відступи, це мистецтво жертв і компенсацій. Щоб вибудувати з поетичних засобів цілісну ієрархію цінностей, слід насамперед визначити істотні елементи і передати їхню взаємодію. Бо, як застерігав В. Брюсов, “часто необдуманна вірність таїть зраду” [2, с. 16].

Ось фермер, що сіє овес,	Ось півень, що рано співав,
Який клює півень біля порога,	Пастушкові спать не давав
Який будить попа, де ні слова без бога,	Веселенькому, що спрожого
Який звінча парубка – свитку убогу,	Поцілував небогу,
Який цілує дівчину-небогу,	Що доїть корівоньку круторогу,
Яка доїть корівку круторогу,	Що пса вбрикнула старого –
Яка своїм рогом штрикає пса,	Того, що ляка
Який ганяє кішку,	Котка,
Яка полює на мишку,	Якому попавсь пацючок,
Яка їсть овес,	Що з'їв жита мішок,
Який помістився увесь	Що стояв у тім домі,
В будинку, який збудував Джек.	Що збудував собі Джек.

Як бачимо, обох тлумачів захопили у творі швидше події та рими, аніж усепроникний ритм і мелодика загалом. Навпаки, І. Малкович та Ю. Андрухович у своїй версії “Хатка, яку збудував собі Джек” віртуозно підкорили нову фабулу ритмові і додали твору конкретної музики:

А зараз погляньмо усі на блоху,
що робить кусь-кусь пастухові-сплюху,
якого картає бабуся горбата,
яку дуже любить корова рогата,
яка щойно хвицьнула пса без хвоста,
який каже „гав!” на сміливця-кота,
який доганяє синицю,
яка викрадає пшеницю,
щоб діткам спекти О-О-ТАКУ паляницю
у хатці, яку збудував собі Джек.

Тут критик дозволив собі, не порушуючи амфібрахія, поправити на спонуку перший рядок, де був майбутній час: “А зараз поглянемо всі на блоху” [20, с. 8]. Зрештою, хоча сюжет та персонажів у творі змінено, *півня* замінено *блохою*, а *маршаківську синицю* знічев'я зроблено пекаркою, це таки переклад, а не переспів, бо художній ефект передано блискуче, і то з орієнтацією на дітей. Коли це наслідування, то почасти швидше версії С. Маршака – при всій художній оригінальності тутешнього творчого тандему. Переспівами, очевидно, будуть численні “дорослі” відгілки-варіації, як-от “Дім, що його збудував ЖЕК”, “Атом, який спорудив Бор”, “Баня, яку звів бомб”, “Храм, що його підняв до небес дяк”, “Хата, яку поставив Хам” і подібні, де запозичується лише конструктивний принцип, а тему замінено цілком. При бажанні будь-хто потрапить більш-менш вдало скласти таку скоромовку й сам. Звичайно, вигадати сюжет тут значно легше, ніж його ритмізувати і фонічно оркеструвати:

Ось корпус, який спорудив нам Беретті.
А це парк Шевченка,
Що зорить на корпус, який спорудив нам Беретті.
Це – лицар пера від Протея Петренко
Крокує в береті під риму у парку Шевченка...

Д. Павличко, виступаючи 31 жовтня 2014 року в цьому корпусі перед студентами, зауважив, що його пісня “Два кольори мої, два кольори” ніяк не дається російській мові. Чим нагадав, по суті, давню думку Данте, що чарівна музика поезії неперекладна. Не співається “два цвета” – і нічого не вдієш. Цілу творчу драму зобразив І. Драч у своїй поетичній “Розмові з другом-перекладачем” [6, с. 320], сповненій скепсису та іронії щодо можливостей перекласти в поезії “фібри слово шлюбів” та “інакшість чужого подиху”:

Є щось святотатницьке в перекладі,
Ну переклади троянду – матіолою.
Граціозність Венери – Попелюшкою голою.
Запахів несумісність – вся в перекладі.
.....

Контрабасе, шепіт скрипки поклади мені болиголовом!

А втім, поет визнає і потребу в поклику поезії до іншомовлян: “Ні! Не буду більш переклад хижо ганити – // Сам я з тої ж словобугецгарні. // Сам спішу до Лорки! Навіжено сам я – до Неруди!”

Схожі суперечливі почуття виразив і А. Содомора в сонеті про забобон неперекладності [15, с. 230] (поезію навіяла наша стаття з такою назвою):

Якщо неперекладність – забобон,
То я – з найзабобонніших на світі:
З Верленом затужити в унісон?..
Чи парусом так само забіліти?..

Для товмача не кара це – закон:
Цю ж саму хвилю двічі не зустріти;
Що не струна – то інший обертон,
Щомиті – інший настрій на струні тій.

І все ж, найзабобонніший товмач,
Як плив, так і пливтиму – між невдач,
Од слова путь верстаючи й до слова.

А щоб не впасти в крайнощів полон –
Над забобоном б’юся знову й знову,
Якщо неперекладність – забобон...

Р. Фрост, якому не відмовиш у таланті спостережливості, дав визначення поезії через її нездатність переходити з мови в мову: “Поезія – це те, що втрачається в перекладі”. Вислів став крилатим, його наслідували десятки поетів. Досить згадати рядки О. Межирова [9, с. 132], з яким, проте, можна посперечатися не в теорії (позаяк він і сам цього не робить), а переклавши його віршем:

И вновь из голубого дыма	І знову осяйна та ладна.
Встает поэзия. Она –	Встає поезія. Вона –
Вовеки непереводаима,	Навіки геть неперекладна,
Родному языку верна.	Бо мова рідна їй одна.

А втім, звернімося і до теоретичних джерел.

Якось так склалося, що В. фон Гумбольдта та О. Потебню в нас уважають ледь чи не засновниками теорії неперекладності. Песимістами щодо можливостей перекладу подає їх, зокрема, авторитетний з радянських часів посібник А. Федорова, де на підтвердження ідеалізму Гумбольдта щодо нездатності “духу” мови й народу втілюватися в “дух” іншої мови й народу автор цитує такий уривок з його листа до А. Шлегеля: “Будь-який переклад уявляється мені, безумовно, спробою розв’язати нездійсненне завдання. Адже кожний перекладач

неминуче повинен розбитися об один із двох підводних каменів, надто точно дотримуючись або свого першотвору за рахунок смаку й мови свого народу, або своєрідності свого народу за рахунок свого першотвору. Щось середнє між тим та іншим не тільки важко досягти, але й просто неможливо”. Тут само нагадується і крилата, а по суті розхожа теза Шлегеля, що переклад – це смертельний поєдинок, де невідворотно гине один з його учасників – або автор першотвору, або перекладач. Хибною вважає А. Федоров і таку думку О. Потебні: “Коли слово однієї мови не покриває слова іншої, то ще менше взаємно перекриваються комбінації слів, картини, почуття, що їх викликає мовлення; сіль їх зникає при перекладі; дотепи неперекладні...” Навпаки, розважає перекладознавець, більше ціле уможлиблює те, чого не зробиш з вирваною окремою одиницею мови, а позбавлений ритму буквальний переказ пісні, яким оперує Потебня для ілюстрації своєї теорії, – непереконаливий, бо ж можна перекласти й краще [17, с. 31, 66]. Щоправда, такого перекладу критик не наводить. А з іншого боку, кмітливі студенти запитують: “Як могли так зневірюватися в перекладі класики мовознавства, якщо вони самі охоче бралися за переклади, та ще й подавали гідні зразки перекладацької праці?” Як відомо, батько новітньої лінгвістики Гумбольдт майстерно тлумачив давніх греків і з екзотичних мов. Шлегелів Шекспір уважався взірцем перекладу свого часу, і то настільки, що з його версій перекладали іншими мовами. Потебня вправно перевіряв “Одісею” Гомера, зберігаючи її стиль [16, с. 283]:

Стали у дверях боги, подателі всякого вжитку,
Й сміх невгавущий боги підняли проміж себе блаженні.

Перекладач-бо поділяв погляд Гумбольдта на мову як неперервний творчий процес, а виражальну ідентичність народу, його самобутнє світосприйняття, або, як тепер кажуть, мовну картину світу, вбачав, як і його попередник, у “внутрішній формі” мови. Крім того, він перейняв від учителя високу культуру мислення, що зросла на діалектиці Гегеля й антиноміях чистого розуму Канта, у середовищі Гете й Шіллера. Це треба враховувати, тлумачачи порухи його пера. Гете, зокрема, міркував так: “Те, що я по-справжньому знаю, я знаю, власне, лише для себе”. Адаже слова здатні сіяти сумніви та непорозуміння: “Як тільки висловишся, тут же тебе закидають умовами, визначеннями, запереченнями”. Отож, радив поет, “все, що знаєш, намагайся перетворити в дію” [3, с. 58].

Чи сперечався О. Потебня на ділі з тією думкою, що її О. Кундзіч пізніше висловив ще категоричніше від А. Федорова: “Ціле перекладне навіть тоді, коли воно складається з неперекладних елементів” [8, с. 52]? Навряд. Його творча спроба того не підтверджує. А що, власне, крім перекладу, може бути кращим свідченням поглядів на переклад?

Якось дивно, що і в теоретичній спадщині В. фон Гумбольдта та О. Потебні перекладознавці досі не знайшли прозорливих думок, які б прояснювали феномен перекладу, а з ним і парадокс перекладності. А їх доволі. Відоме судження Гумбольдта про те, що з кола мови можна вийти, лише вступивши в коло іншої мови [4, с. 80], уже містить ідею перекладу. Його теза “Будь-яке розуміння є разом з тим і нерозуміння” [4, с. 84] – це, по суті, методична пам’ятка для перекладача. Нагадує, як треба перекладати, і міркування Гумбольдта про те, що мова – “засіб не так виражати готову істину, як відкривати досі невідому” [4, с. 319], а з тим і твердження Потебні, що зрозуміти іншого можна лише зрозумівши себе [10, с. 96]. До речі, Л. Фейербах теж уважав, що люди здатні спілкуватися завдяки однаковим відчуттям [19, с. 256]. То чим же відрізняється таке переконання від принципу функціональної відповідності (рівності) перекладу, маніфестованого з давніх-давен [12; 13] і покладеного багатьма у ХХ ст. в основу обґрунтування можливості перекладу?

Звичайно, оптимізму додає та обставина, що, як каже А. Федоров, “формально відмінні елементи двох мов можуть мати однакову функцію”, а це вказує “на існування функціональних відповідників між мовами” [18, с. 9]. Але з іншого боку, засада рівнофункційності має межі

застосування, за якими в кращому разі стоїть аналогія, далека від автентичності джерела. Аналогії і класична логіка відмовляє в доказовості та праві на представництво. Навіть у колі однієї мови, і то навіть в одночасі кожний тлумачить слово по-своєму. Когось зрозуміти, наголошує Потебня, можна “тільки через те, що зміст слова здатний рости... Слухач може значно краще мовця осягти, що стоїть за словом, а читач може краще самого поета усвідомити ідею його твору” [10, с. 129–130]. Перекладач – теж читач. Отож, “переклад з мови на мову – це не передача тієї самої думки, а пробудження іншої, відмінної”. Мало того, вчений говорить про переклади “взірцеві за самотністю та художністю мови” – зокрема й книг Святого Письма, які “за такими якостями і за впливом на самостійний розвиток літератури перевершують немало оригінальних творів” [10, с. 168–169]. 1820 р. Гумбольдт, якого цікавили стадії розвитку мов(и) і первісні, чи “примітивні” мови, наголошував: “Досвід перекладу з дуже різних мов... показує, що кожну ідею, хай навіть більш чи менш вдало, можна виразити будь-якою мовою” [4, с. 315]. То це песимізм чи розкриття загадки слова? І хіба не поглиблює теорії перекладності таке трактування природи мови, що знайшло й гідних продовжувачів у ХХ ст.?

Власне, цілісне і струнке вчення про індивідуальну самотність кожної мови, про мову як втілення народного духу нічим не суперечить тому факту, що переклад реально існує і забезпечує потреби людей упродовж тисячоліть, що завдяки йому здійснюється рух, взаємодія і розквіт культур, вселенське порозуміння і консолідація людства. Явище ж неперекладності – а воно теж є факт, бо перекладність не абсолют, а міра, величина динамічна, залежна від багатьох чинників [11], – якраз і доводить, що людству в цілому потрібна множина мов як самотніх і незамінних засобів пізнання та самовираження. “Розглядаючи мови як глибоко відмінні системи прийомів мислення, – застерігав Потебня, – ми можемо очікувати від передбачуваної в майбутньому заміни відмінності мов однією загальнолюдською лише зниження рівня думки” [10, с. 163]. Отож перекладність цілком уживається з неперекладністю. Остання (до речі, так само, як буквалізм та вольності в перекладі) є не лайкою, а змістовним науковим терміном, що позначає надзвичайно цікаве явище, яке вимагає ретельного і доскіпливого вивчення.

Література

1. Будинок, який збудував Джек / Пер. В. Марача // <http://petryk.com.ua/ua/articles/563.html>.
2. Брюсов В. Фиалки в тигеле // *Весы*. – 1905. – № 7. – С. 9–17.
3. Гете Й.-В. Пoesія і правда: Збірник / Упоряд., пер. Б. М. Гавришкова. – Київ : Мистецтво, 1982. – 280 с.
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. яз. под ред. и с предисл. Г. В. Рамишвили. – Москва : Прогресс, 1984. – 400 с.
5. Дім, що збудував собі Джек. Народна пісенька / Пер. О. Мокровольський. // <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=272&bookid=5&sort=0>
6. Драч І. Вибрані твори: В 2 томах. – Т. 1. Пoesії / Передмова Л. Новиченка. – Київ : Дніпро, 1986. – 351 с.
7. Кашкин И. Для читателя-современника: Статьи и исследования. – Москва : Советский писатель, 1977. – 560 с.
8. Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу. – Київ : Дніпро, 1973. – 264 с.
9. Межиров А. Стихотворения. – Москва : Художественная литература, 1969. – 255 с.
10. Потебня А. А. Мысль и язык. – Киев : Синто, 1993. – 192 с.
11. Радчук В. Динаміка перекладності // *Філологічні студії*, № 1–2 (39–40). – Луцьк, 2007, с. 210–215.
12. Радчук В. Концепция функционально-эстетического равнодействия // *Теорія і практика перекладу*. – Київ : Вища школа, 1979. – Вип. 1. – С. 42–60.

13. Радчук В. Принцип функціональної рівності перекладу // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 17. Філологічні науки. Мовознавство. – С. 170–177.
14. Радчук О. Герменевтика перекладу: зміст поезії і сутність тлумачення // Донецький вісник НТШ. –Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – Т. 34. Історія. Філософія. – С. 262–286.
15. Содомора А. Студії одного вірша. – Львів : Літопис, ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 364 с.
16. Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі: Антологія / Упоряд. і авт. передм. М. Н. Москаленко. – Київ : Дніпро, 1995. – 693 с.
17. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвистические проблемы. / Изд. 4-е, перераб и доп. – Москва : Высшая школа, 1983. – 303 с.
18. Федоров А. Ще раз до питання про перекладність // “Хай слово мовлено інакше...” Проблеми художнього перекладу: Статті з теорії, критики та історії художнього перекладу. – Київ : Дніпро, 1982. – С. 5–18.
19. Фейербах Л. Собрание починений: В 3-х томах. – Т. 2. История философии. – Москва : Мысль, 1974. – 480 с.
20. Хатка, яку збудував собі Джек + АВС (міні-диво). Переспів з англ. І. Малковича та Ю. Андруховича. – Київ : “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, 2002. – 16 с.

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ GERUNДІЯ ТА GERUNДІАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТЕХНІЧНОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ

Рак Н. В., Гребенщикова Ю. В.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті досліджено герундій та герундіальні конструкції, а також способи їх перекладу з англійської мови українською в технічному тексті. Розглянуто особливості перекладу герундія і герундіальних конструкцій на прикладі 6 технічних текстів: User's Guide, Cargill, Address Book, ECOTEST Radiation Measurement Instructions, Verto, Lviv Armor Vehicle Factory. Визначено найбільш та найменш поширені функції герундія та герундіальних конструкцій у реченні. Встановлено, що в перекладі технічного тексту з англійської мови українською найуживанішим способом відтворення герундія є іменник, а герундіальних конструкцій – іменне словосполучення.

Ключові слова: герундій, герундіальні конструкції, технічний текст, функції речення, переклад, спосіб відтворення.

The Gerund, Gerundial Constructions and the methods of their translation from English into Ukrainian are searched in the paper. The methods of Gerund and Gerundial Constructions translating are examined by the example of technical texts as User's Guide, Cargill, Address Book, ECOTEST Radiation Measurement Instructions, Verto, Lviv Armor Vehicle Factory. The most and the least widespread functions of Gerund and Gerundial Constructions in the sentence are considered. We establish that a noun is the most useful method of gerund translating and a noun word-combination is the most useful method of gerundial combination translating from English into Ukrainian in technical texts.

Key words: gerund, gerundial construction, technical text, functions of the sentence, translation, methods of interpretation.

Сучасний етап розвитку наукових, економічних, технологічних, міжнародних зв'язків України з іноземними партнерами вимагає підготовку високо класифікованих фахівців у сфері міжмовної масової комунікації, одним із напрямів якої є переклад англійської технічної літератури українською мовою.

Адекватність перекладу, тобто його точність, повнота і правильність технічного тексту, суттєво залежить від того, як перекладач розуміє і визнає граматичні форми, структуру речення та синтаксичні конструкції. Тому ретельний аналіз властивостей та синтаксичних функцій герундія та герундіальних конструкцій у реченнях технічного тексту є досить значущим.

Мета нашої статті полягає в дослідженні способів перекладу герундія та герундіальних конструкцій, залежно від виконуваних синтаксичних функцій, з англійської мови українською в технічному тексті.

Для досягнення цієї мети ми ставимо перед собою такі **завдання**: проаналізувати граматичні властивості герундія та герундіальних конструкцій; визначити синтаксичні функції герундія; виявити способи відтворення герундія та герундіальних конструкцій у перекладі технічного тексту в кожній простеженій функції; встановити у процентному співвідношенні найбільш та найменш уживані способи перекладу герундія і герундіальних конструкцій.

Об'єкт наукової статті – це сім англійських технічних текстів з українським відповідником (200 речень).

Предметом нашого дослідження є способи перекладу герундія та герундіальних конструкцій з англійської українською мовою.

Для багатьох сучасних індоєвропейських мов (зокрема, таких мов романської групи, як французька, іспанська, італійська, румунська, та таких мов германської групи, як англійська, німецька, та багатьох інших) характерним явищем є герундій та конструкції з герундієм. Поширеність герундія в сучасній англійській мові визначається загальною тенденцією використання для вираження різних обставинних, об'єктних і атрибутивних відношень зворотів з неособовими формами дієслова, а не прийменникових речень. Герундій не має аналогічних форм в українській мові, тому вимагає особливого підходу [4].

На основі ідей провідних дослідників історії англійської мови (О. Jespersen, К. Бруннер, G. Curme, В. М. Ярцева) можна припускати, що мав місце іншомовний вплив на становлення герундія та герундіальних конструкцій в англійській мові, однак одностайності та конкретності щодо розуміння цієї категорії серед дослідників не існує [1; 6].

Герундій і герундіальні конструкції можуть уживатися в реченні в різноманітних функціях. Таким чином, герундій використовується як підмет, частина складеного присудка, додаток, означення, обставина. Герундіальні звороти, як предикативні конструкції, утворені герундієм, у своєму використанні в реченні дещо наслідують функціонування герундія, виступаючи в реченні підметом, означенням, додатком, обставиною. Проте способи перекладу герундія і герундіальних конструкцій, коли вони вжиті в реченні в однакових функціях, відрізняються і багато в чому залежать від парадигматичної форми його герундіального компонента, його лексичного значення і на лексичному значенні номінального / вторинного об'єкта компонента. Крім того, функція такого герундіального комплексу в реченні впливає на його переклад [5].

Герундій у функції підмета найчастіше перекладається віддієслівним іменником або неозначеною формою дієслова; у функції додатка може перекладатися прийменниково-іменниковим словосполученням, віддієслівним іменником, неозначеною формою дієслова або особовою формою дієслова у складі підрядного з'ясувального речення [2]; у більшості випадків герундій у функції частини складеного присудка перекладається іменником або неозначеною формою дієслова і значно рідше – особовою формою дієслова [3]; у функції означення герундій здебільшого перекладається іменником у родовому відмінку або неозначеною формою дієслова, і значно рідше – особовим дієсловом у складі підрядного речення [2]; у функції означення герундій здебільшого перекладається іменником у родовому відмінку або неозначеною формою дієслова, і значно рідше – особовим дієсловом у складі підрядного речення [2].

У функції підмета герундіальна конструкція українською мовою передається підрядним іменним словосполученням або підрядним реченням; у функції додатка в українському реченні передається як додаткове підрядне речення чи іменне словосполучення; у функції обставини така конструкція може відтворюватися обставиною, вираженою дієприслівником або функціонально відповідним підрядним реченням (часу, причини, мети та супровідних умов; у функції означення українською мовою передається підрядним означальним реченням, інфінітивними словосполученнями, які виражають означальні, чи інфінітивом [3].

Нами було розглянуто особливості перекладу герундія і герундіальних конструкцій на прикладі 6 технічних текстів, а саме: User's Guide, Cargill, Address Book, ECOTEST Radiation Measurement Instructions, Verto, Lviv Armor Vehicle Factory.

На основі 200 речень було проаналізовано способи перекладу герундія і герундіальних конструкцій залежно від виконуваної синтаксичної функції.

Отже, серед 145 речень, де загалом герундій траплявся, у функції підмета він був використаний у тридцяти одному реченні. З англійської мови українською він був переданий як:

- іменник (30) :

Using these devices may reduce dust hazards. – Застосування таких приладів скорочує ризики, пов'язані з наявністю пилу в робочому оточенні;

When scanning is complete, press [OK] to start dialing. – Коли скасування буде завершено, натисніть [OK], щоб набрати номер;

- неозначена форма дієслова (1):

Setting a separate threshold level for each detecting unit or data panel. – Можливість встановити окремий рівень порогу для кожного з блоків детектування або інформаційного табло.

У ролі додатка герундій був ужитий у тридцяти двох реченнях та перекладений українською мовою:

- прийменниково-іменниковим словосполученням (13):

Clean the machine's print area periodically to prevent toner powder and paper dust from accumulating inside. – Періодично очищайте ділянку друкування пристрою для запобігання нагромадження всередині порошку тонера й паперового пилу;

The machine is not ready for scanning. – Апарат не готовий до скасування;

- (віддієслівним) іменником (14):

You can combine other fax features with delayed sending. – Функцію надсилання із затримкою можна комбінувати з іншими функціями апарата;

Use the numeric keys to enter the time you want to start sending, then press [OK]. – За допомогою кнопок із цифрами введіть час початку передачі та натисніть [OK];

- неозначеною формою дієслова (4):

When scanning is complete, press [OK] to start dialing. – Коли скасування буде завершено натисніть [OK], щоб набрати номер;

Then plug in the machine and try sending again. – Потім знову приєднайте шнур живлення та спробуйте надіслати факс ще раз.

- особовою формою дієслова (1):

Avoid mixing new stock with paper already loaded. – Не додавайте нові аркуші до тих, що вже містяться в апараті;

Як частина складеного присудка, герундій був засвідчений у двох випадках. Українською мовою з англійської в цій функції він передається:

- іменником (серед проаналізованих джерел прикладів не знайдено);
- неозначеною формою дієслова (1):

It's about sharing knowledge. – Мова іде про те, щоб поділитися знаннями.

- особовою формою дієслова-присудка (1):

Use the cables supplied with the projector to check if the cables you are using may be causing the problem. – За допомогою кабелів, що входять у комплект постачання проектора, перевірте, чи не створюють проблем кабелі, які ви використовуєте.

Герундій у функції обставини був використаний у п'ятдесяти трьох реченнях. Способами передачі у визначеній ролі стали:

- прийменниково-іменникове словосполучення (42):

The machine comes with useful features that can be combined to reduce the volume of paper used when copying. – Цей апарат має декілька корисних функцій, які можна поєднувати для зменшення кількості паперу, що використовується під час копіювання;

Use ear protectors when operating impact drill. – Під час праці електроінструментом слід одягати захисні навушники;

- дієприслівник (6):

You can also set the machine to store all documents in memory without automatically printing them. – Ви також можете налаштувати апарат так, щоб він зберігав усі документи в пам'яті, не друкуючи їх автоматично;

Speed dialing allows you to dial fax/telephone numbers by simply pressing one or a few keys. – Функція прискореного набирання дозволяє швидко набирати номери факсу / телефону, натиснувши одну або кілька кнопок;

- особове дієслово у складі підрядного речення (5):

Indicates the manual is supplied in PDF format in the accompanying CD-ROM. – Вказує на те, що посібник надається у форматі PDF-документа на компакт-диску, що додається;

Let the paper run out before refilling the machine. – Дочекайтеся, поки в апараті не закінчиться папір, і лише потім завантажуйте новий;

У функції означення, що зафіксовано у двадцяти семи реченнях, герундій перекладається з англійської мови українською:

- іменником у родовому відмінку (27) :

The locations of the binding holes to be erased are shown in the illustration below. – Місце розташування отворів брошування, які стиратимуться, показано на малюнку нижче;

A standard way of specifying the location of an object, usually a web page, on the Internet. – Стандартний спосіб зазначення місцезнаходження об'єкта, звичайно веб-сторінки, в Інтернеті;

Historically we have a wonderful track record of improving our costs. – У минулому ми вже здобули унікальний досвід оптимізації витрат;

- неозначеною формою дієслова (жодного випадку не знайдено).

Отже, дослідження показало, що герундій найбільш поширений у функції обставини, де герундій уживався у п'ятдесяти трьох реченнях, а найменш – у частині складеного присудка, де помічений тільки у двох реченнях. Щодо перекладу герундія, то його з англійської мови українською було передано іменником, прийменниково-іменниковим словосполученням, особливою формою дієслова, неозначеною формою дієслова, дієприслівником та особливою формою дієслова у складі підрядного речення.

Найпродуктивнішим способом перекладу є іменник (71 приклад) та прийменниково-іменникове словосполучення (55 випадків), а найменш – особова форма дієслова (2 приклади). Наступні способи вживалися практично в однаковій кількості – неозначена форма дієслова (6 випадків), дієприслівник (6 прикладів), особова форма дієслова у складі підрядного речення (5 прикладів).

Герундіальна конструкція становить один складний член речення, що вживається в різних синтаксичних функціях. На основі яких, обирається оптимальний спосіб перекладу. Загалом, герундіальні конструкції зустрічалися у п'ятдесяти п'яти випадках серед обраних для аналізу мовних одиниць технічного тексту.

Щодо перекладу герундіальних конструкцій, було з'ясовано, що в ролі підмета (16 прикладів), зворот передається:

- іменним словосполученням (15):

Tone dialing is canceled when you disconnect the call. – Після роз'єднання телефонної лінії тоновий режим набирання буде скасовано;

Speed dialing allows you to dial fax/telephone numbers by simply pressing one or a few keys. – Функція прискореного набирання дозволяє швидко набирати номери факсу / телефону, натиснувши одну або кілька кнопок;

- підрядним реченням (1):

The liquid coming out of the battery may cause irritations or burns. – У разі контакту з електролітом, що витікає з акумулятора не виключена можливість отримання опіку чи подразнення.

Якщо герундіальні конструкції в англійському реченні функціонують як додаток (31 речення), то така конструкція відтворювалася:

- додатковим підрядним реченням (1):

Available aspect modes vary depending on the image signal currently being projected. – Можливі формати проєкції будуть різними залежно від сигналу і джерела зображення, яке наразі проєціюється.

- іменне словосполучення (30):

Optional Settings for One-Touch/Coded Speed Dialing. – Додаткові установки для прискореного/ кодованого набирання:

A process by which you place fax or telephone numbers and names in the machine's memory for speed dialing so that you can save time dialing destinations you call frequently. – Процес занесення номерів факсу або телефону та імен у пам'ять апарата для їх прискореного набирання. Завдяки цьому економиться час на набирання номерів, які часто викликаються.

Чотири випадки були зафіксовані в технічному контексті, де герундіальні конструкції функціонували як обставина. Українською мовою передано як:

- обставина, вираженою дієприслівником (не зафіксовано);
- функціонально відповідним підрядним речення (4):

If the sender's machine does not support ECM, the document is received in normal mode without error checking. – Якщо факсимільний апарат відправника не підтримує режим виправлення помилок (ECM), документ отримується у звичайному режимі без перевірки на наявність помилок:

Blocking the mode of power supply switch off until the data reading procedure finished. – Можливість блокування режиму вимкнення живлення до проведення процедури зчитування накопиченої в дозиметрі інформації.

У синтаксичній функції означення герундіальні конструкції вживалися в чотирьох реченнях. Перекладається зворот у цій ролі з англійської українською як:

- підрядне означальне речення (1):

Lets you check the status of the image signals being projected and the status of the projector. – Дозволяє перевіряти статус сигналів зображення, які проєціюються, а також статус проектора;

- інфінітивне словосполученнями, які виражають означальні відношення або інфінітивом (не вжито).

Проте, ми зафіксували три випадки вживання герундіального звороту в синтаксичній функції означення, які з англійської мови українською перекладаються іменним словосполученням:

There are two modes of information saving: in set time intervals or when shifted for a specified distance. – Передбачено два режими збереження інформації: через заданий час або при зміщенні на задану відстань;

The detecting unit can be both within data panels and automated systems of radiation monitoring. – У складі інформаційних табло та автоматизованих систем радіаційного моніторингу;

Prints the details of speed dialing. – Дозволяє друкувати відомості функції швидкого набирання.

Отже, герундіальні конструкції найбільш результативними були у функції додатка, де вживалися у тридцяти одному реченні. А найменш у функції обставини (4) і означення (4). Найпоширенішим способом перекладу є іменне словосполучення (48), а підрядне речення найменш поширене, всього 7 речень.

Таким чином, у нашому дослідженні ми встановили, що найуживанішим способом відтворення герундія є іменник, а герундіальних конструкцій – іменне словосполучення при перекладі технічного тексту з англійської мови українською.

Література

1. Бруннер К. История английского языка: в 2 томах / Карл Бруннер; [Пер. с немецкого С. Х. Васильевой; под ред. и с предисловием Б. А. Ильиша]. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 322 с. – Оба тома в одном переплете.
2. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина 1. Граматичні труднощі. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 317 с.
3. Зорунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. – Вінниця : Нова Книга, 2001 – 448 с.
4. Труднощі науково-технічного перекладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1408>.
5. Основи перекладу: граматичні та лексичні аспекти : Навч. посіб. / За ред. В. К. Шпака. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 310с.
6. Glishe J. D. The Scandinavianization of England [Електронний ресурс] / J. D. Glishe. – College of Liberal Arts and Sciences. – The University of Florida, 2007. – 70 p. – Режим доступу : <http://www.web.clas.ufl.edu/users/drjdg/OE/pubs/BigScandinavianization.pdf>.

ПЕРЕВОД ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Селиванова Е. И.

Киевский национальный лингвистический университет

У статті розглянуто труднощі, з якими можуть зіткнутися перекладачі, перекладаючи юридичну термінологію, яка належить до різних політико-правових систем у країнах англомовного світу.

Ключові слова: політико-правова система, юридична термінологія, офіційні терміни соціально-економічного та адміністративного життя.

The article deals with certain difficulties translators face while rendering English legal terminology that belongs to legal systems of different English-speaking countries.

Key words: legal systems, legal terminology, official terminology of socio-economic and administrative life.

В статье рассматриваются проблемы, с которыми сталкивается переводчик при переводе юридической терминологии, когда необходимо точно передать значение переводимого термина. Успех перевода конкретного юридического термина зависит от знания политико-правовой системы того или иного государства, элементов соответствующих структур и институтов власти.

Например, этикет дипломатического протокола требует при ведении переговоров с представителем какого-либо государства точного названия той или иной должности уполномоченного лица.

При переводе термин *министр иностранных дел* не всегда передается термином *Minister for Foreign Affairs*. В Канаде используется термин *Minister for External Affairs*, в США – *State Secretary*, а в Великобритании используется термин *Secretary for Foreign and Commonwealth Office*.

Аналогичная ситуация прослеживается в отношении обозначения и ряда других официальных должностей, например: *Министр внутренних дел США* – обозначается сочетанием *Secretary of the Interior*. В Великобритании эта же должность обозначается термином *Home Secretary*. Неточное обозначение должностного лица той или иной страны, может вызвать недоразумения, а порой привести к осложнениям на переговорах.

Следующая проблема, с которой может столкнуться переводчик – это параллельно существующие официальные термины для одного и того же явления социально-экономической жизни.

Так, наряду с официальным названием государств и их территориально-административных делений, названий морей и т. п. в официальной лексике встречаются их синонимичные названия. Например, в англо-американской литературе наряду с официально принятым названием страны *Canada* функционирует ее синонимическое название: *The Provinces*. Российская территориально-административная единица *Приморский край* обозначается параллельно с существующими официальными названиями (*The Primorsky Krai*, *The Primorie Territory*) также словосочетаниями *The Maritime Province* и *Maritime Territory*. А под термином *Short Seas* выступают названия двух морей, известных по отдельности как *The Baltic Sea* (*Балтийское море*) и *The White Sea* (*Белое море*) [5, с. 328].

Как представляется, переводчику не следует упускать из виду еще один, не менее существенный момент, а именно, уточняющее значение термина нередко связано с его орфографическим оформлением.

Поясним это на примерах:

1) *dual monarchy* – дуалистическая монархия; *The Dual Monarchy* (ист.) – Австро-Венгерская монархия;

- 2) partition treaty – соглашение между корпорациями о распределении прибыли или разделе рынка; Partition Treaty (ист.) – договоры о разделе испанского наследства;
- 3) protectorate – протекторат, опека, попечительство; Protectorate (ист.) – Протекторат (военная диктатура Оливера Кромвеля и его сына Ричарда);
- 4) new order – новый заказ, новый приказ; New Order (ист.) – Новый порядок (оккупационный режим гитлеровской Германии на захваченных ею территориях);
- 5) fair deal – правомерная, законная сделка; Fair Deal (амер. ист.) – Справедливый курс (лозунг президента Трумена);
- 6) new deal – новая сделка, новое соглашение; New Deal (амер. ист.) – Новый курс, Новый общественный договор (курс политики и правительства Ф. Рузвельта);
- 7) square deal – правомерная, законная сделка; Square Deal (амер. ист.) – Честный, справедливый курс (политический лозунг президента Т. Рузвельта);
- 8) new testament – новое завещание; New Testament (рел.) – Новый Завет;
- 9) people – народ, нация, население, жители; The People (амер.) – государство как обвиняющая сторона в уголовном процессе;
- 10) cabal – 1) интрига, 2) политическая клика; The Cabal (ист.) – Кабальный Совет при Карле II;
- 11) care-taker government – кабинет, временно исполняющий обязанности до всеобщих выборов; Care-taker Government (ист.) – кабинет, существовавший между отставкой правительства Черчилля в мае 1945 г. и выборами в июле 1945;
- 12) provisional government – временное правительство; The Provisional Government (ист.) – Временное правительство (в России);
- 13) succession states – государства-правопреемники (о молодых, освободившихся государствах); The Succession States (ист.) – государства, образовавшиеся после распада Австро-Венгрии;
- 14) five nations — пять государств; Five Nations – конфедерация пяти ирокезских племен);
- 15) seven sisters – семь сестер; Seven Sisters (амер.) – 1) Семь Сестер, семь престижных женских колледжей; 2) Семь Сестер, семь крупнейших нефтяных компаний;
- 16) executive mansion – административное здание, ведомство; Executive Mansion (амер.) – 1) резиденция президента (официальное название Белого дома); 2) резиденция губернатора штата;
- 17) mansion-house – официальная резиденция; The Mansion-House – резиденция лорда-мэра в Лондоне;
- 18) new frontiers – новые границы, пределы, районы освоения; New Frontiers (амер.) – Новые рубежи (курс президента Кеннеди);
- 19) club law – устав клуба; clublaw – кулачное право;
- 20) law and order – законность, правопорядок; law-and-order – защищающий строгие меры (в борьбе с преступностью и беспорядками);
- 21) rules – правила; принципы; устав (общества, ордена, партии); the rules, (ист.) – территория по соседству с тюрьмой, на которой разрешалось жить некоторым заключенным (особенно должникам);
- 22) sack – мешок, куль, пакет; the sack (ист.) – утопление в мешке (казнь за отцеубийство в Древнем Риме);
- 23) sing-sing (зоол.) – синг-синг, болотный козел (Kobus); Sing-Sing – Синг-Синг (тюрьма в штате Нью-Йорк);
- 24) trinity sittings – заседание “тройки”; Trinity Sittings – (летняя) судебная сессия;
- 25) customs – таможенные пошлины; The Customs – таможенное управление;
- 26) consulate – 1) консульство, 2) консульское звание, 3) срок пребывания консула в должности; The Consulate (ист.) – период консульства (во Франции 1799–1804);

27) confederacy – 1) конфедерация; лига; союз государств, 2) (преступный) сговор; The Confederacy (амер. ист.) – Конфедерация (11-ти южных штатов, отколовшихся в 1860–1861 гг.);

28) commonwealth – 1) государство, страна, 2) народ, население страны, 3) союз; конфедерация; содружество (в наименованиях государств); The Commonwealth – 1) Содружество (государственное объединение Великобритании и большинства ее бывших доминионов и колоний), 2) (англ. ист.) Английская республика;

29) covenant – 1) соглашение; договор, 2) отдельная статья договора, условие договора; The Covenant (ист.) – «Ковенант» (соглашение между шотландскими и английскими пресвитерианами);

30) repeal – аннулирование, отмена; Repeal (ист.) – расторжение унии между Великобританией и Ирландией (требование ирландского национального движения (XIX в.) [5, с. 233].

Характерным примером возможных трудностей, связанных с переводом отдельных терминов, является термин “гражданин”, который в одних случаях передается термином *citizen*, в других – *subject*.

Если речь идет о представителе страны, в которой высшие органы государственной власти либо избираются, либо формируются представительными учреждениями, используется термин *citizen*. Если речь идет о гражданине страны, в которой существуют элементы монархической формы правления, политико-правовая литература этих стран использует термин *subject*.

Свои нюансы при переводе юридической литературы имеет и такое, казалось бы, на первый взгляд простое слово *child*. Дело в том, что при определении дееспособности несовершеннолетних субъектов права, возраст имеет существенное значение. При классификации дееспособности несовершеннолетних в юридической литературе Великобритании этот термин означает “несовершеннолетний до 18 лет”, а в юридической литературе других стран – “малолетний до 14 лет”.

Заметной чертой политико-правовой литературы Великобритании является и то, что в отношении обозначения своих государственных институтов употребляются одни термины, а в отношении государственных институтов других стран – иные.

Так, например, для обозначения “своего” парламента употребляется термин *parliament*, а для обозначения парламента других стран встречается термин *diet – Member of Upper House of Diet in Poland or Hungary*.

Аналогичная картина наблюдается и в отношении терминов “граф”, “временное правительство”: *earl* – граф (английский); *count* – граф (не английский); *Care-taker government* – Временное правительство (для Великобритании); *The Provisional Government* – Временное правительство (для России).

Встречающийся в англо-американской политико-правовой литературе термин *active service* можно было бы оставить без внимания, но проблема в том, что в Великобритании этот термин обозначает “участие в боевых действиях”, а в США – “действительную военную службу” [5, с. 50].

Очевидно, что это совершенно разные обозначаемые явления, поскольку первое отличается от второго разной совокупностью предоставляемых по закону льгот.

Не исключены трудности при переводе терминологии, связанной с осуществлением расчетов по аккредитиву (*letter of credit*), в связи с тем, что нормы правоотношения Украинского законодательства и нормы международного права имеют различные подходы по аккредитивным формам расчетов.

В Украине существует практика наличия или отсутствия у банка-эмитента (банка, получившего заявление клиента и обязанного выставить аккредитив) права изменить или отменить аккредитив без согласования с бенефициаром (получателем средств).

В соответствии с принятой практикой, аккредитивы различают отзывные (которые могут быть изменены или отменены банком-эмитентом без согласования с бенифициаром) – “revocable letter of credit” и безотзывные (которые могут быть изменены или отменены только по предварительному, письменному согласию бенифициара) – “irrevocable letter of credit”.

Но иная ситуация возникает при осуществлении денежных расчетов по аккредитиву в соответствии с международными правовыми нормами, т. е. действует обратная презумпция – аккредитив считается безотзывным при отсутствии указания об ином, а следовательно, рекомендуется перевести термином “letter of credit”, а не термином “irrevocable letter of credit” [4].

В англо-американском и украинском законодательствах встречается единое словесное оформление названий субъектов гражданского и предпринимательского права – “аффилированные лица”, т. е. юридические и физические лица как хозяйствующие объекты. Касаясь истории появления термина “аффилированные лица” в украинском праве, надо отметить, что он (термин) заимствован из английского языка и произошел от слова: “affiliate”, что в переводе означает:

1. как существительное: а) амер. *филиал, отделение* (организации, фирмы); б) *дочернее общество; компания, филиал*;
2. как глагол: а) *присоединять, объединять, сливать, включать в систему в качестве филиала* и т. д.; б) *усыновлять, удочерять*;
3. как прилагательное: *присоединенный, включенный*.

Согласно англо-американскому законодательству под аффилированными лицами подразумеваются подконтрольные, зависимые хозяйствующие субъекты, а по украинскому законодательству, наоборот: доверяющие лица, т. е. лица, способные оказывать влияние на деятельность, зависимых от них субъектов предпринимательской деятельности.

Не менее показательным примером является термин “холдинговая компания”, функционирующий как в англо-американском, так и украинском законодательствах. Термин “холдинговая компания” (holding company) от слова “holding” – “держущий (в руках)”; по отечественному и зарубежному законодательству “холдинговая компания” – юридическое лицо, которое владеет акциями (обычно контрольным пакетом) другой компании или компаний и осуществляет управление ими [4, с. 134].

Как явствует из определения, характеристики холдинговой компании в отечественном и зарубежном законодательствах в основном совпадают, но по зарубежному законодательству (англо-американскому), чтобы получить статус холдинговой компании, необходимо владеть контрольным пакетом акций более 80 %, а по украинскому законодательству 20 %. И это важно знать для субъекта предпринимательского права при заключении контракта (контрактов) и ведении переговоров о какой-либо совместной предпринимательской деятельности с зарубежными партнерами, очевидно, что не менее существенно знать об этом и переводчику, участвующему в переговорном процессе.

Эти два примера наглядно демонстрируют наличие своего рода “подводных камней” в практической работе переводчика, когда, на первый взгляд, идентичные юридические термины в украинском и английском языках имеют различные толкования и невнимание со стороны переводчика может привести к непредвиденным лингвистическим и правовым казусам.

В практике перевода встречаются “языковые ловушки” и иного рода, когда визуальное и логическое восприятие термина вступает в некое противоречие, что в итоге приводит к неверному переводу. И опять-таки, как правило, это следствие недостаточного уровня юридической компетенции. Поясним это на конкретном примере. “Passive capacity” и “active capacity”, на первый взгляд, по внешним орфографическим признакам и с точки зрения буквального перевода могут быть переведены как “частичная, ограниченная дееспособность” и “активная, полная дееспособность”.

И такой перевод, казалось бы, согласуется с практикой Украинского законодательства, в котором действительно различают: “частичную, ограниченную дееспособность” и “дееспособность в полном объеме”, но указанные термины в англоязычной правовой литературе означают соответственно: “passive capacity” – правоспособность, а “active capacity” – дееспособность.

Понятие же “частичная дееспособность” в Украинском законодательстве передается на английском языке как “partial dispositive capacity”; “ограниченная дееспособность” как “limited dispositive capacity”, а “дееспособность” как “dispositive capacity” или “civil law dispositive capacity” [3, с. 78].

Определенные сложности могут возникнуть при переводе экономико-правовых терминов, в частности, названий хозяйствующих субъектов, о которых речь пойдет ниже. Названия хозяйственных товариществ, обществ, встречающихся в европейской литературе, переводятся на украинский язык как “компанія” или “фірма”, а в англо-американской же литературе – термином “корпорация”. Однако при переводе указанных названий на английский язык следует учитывать, что одно и то же название в европейском и англо-американском праве имеет различное языковое оформление, например:

1. Полное товарищество: евр. *general partnership*; англ.-амер. *partnership*.
2. Акционерное общество: евр. *joint stock company*; англ.-амер. *stock company*.
3. Общество с ограниченной ответственностью: евр. *company with limited liability*; англ.-амер. *close corporation* или *private company* [4, с. 127].

На этом параллели не исчерпываются.

В заключение необходимо еще раз подчеркнуть, что гармонизация языковых и правовых знаний ведет к исключению досадных недоразумений в практической деятельности каждого, кто работает с англоязычными текстами, относящимися к политическому, правовому и административному дискурсу по юридической тематике.

Литература

1. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 703 с.
2. Новий англо-український та українсько-англійський словник. – Х. : Друкарський центр “Сдінорог”, 2000. – 576 с.
3. Українсько-англійський словник бізнесових термінів. Чернівці : Видавнича спілка “Час”, 1992. – 218 с.
4. Федоров Б. Г. Англо-русский банковский энциклопедический словарь / Б. Г. Федоров. Санкт-Петербург : Лимбус Пресс, 1995. – 300 с.
5. Oxford Guide to British and American culture. Oxford : Oxford University Press, 2001. – 599 с.

МОВНА І МЕТАМОВНА ОСОБИСТІТЬ ЖІНКИ-ПЕРЕКЛАДАЧА

Скрябіна В. Б.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена дослідженню мовної і метамовної особистості жінки-перекладача в рамках людичної (ігрової) теорії перекладу. Обговорено структуру і характеристики, а також роль у перекладі гібридних текстів епохи постмодерну.

Ключові слова: мовна і метамовна особистість перекладача, людична (ігрова) концепція перекладу, когнітивний дисонанс.

The article deals with linguistic and metalinguistic personality of a woman-translator in terms of ludic (game) theory of translation. Their structure and characteristic features are discussed as well as the role in the translation of hybrid postmodern texts.

Key words: linguistic and metalinguistic personality of a translator, ludic (game) theory of translation, cognitive dissonance.

Сутність мовної особистості перекладача наразі є феноменом маловивченим, дослідження її структури вимагає нового міждисциплінарного підходу, та й саме поняття перекладу переосмислюється в сучасному перекладознавстві [3]. Психологічні характеристики перекладача як автора вторинного тексту виявляються крізь мовні особливості оригіналу так само, як особливості характеру знаходять своє відображення в мовленні. Усе сказане вище й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Культурно-національну належність чи індивідуальні контексти мовної особистості перекладача досліджували такі українські перекладознавці, як О. Чередниченко, М. Новікова, А. Науменко, Л. Верзун, Т. Бідна, О. Мазур та ін. Російська дослідниця О. В. Алікіна розмежовує поняття “*мовної*” і “*метамовної*” особистості перекладача [1], спираючись на трактування метамовної компетенції як здатності використовувати мову в метамовній функції. І справді, перекладач має пояснити зміст висловлення за допомогою різних вербальних засобів залежно від особливостей комунікативної ситуації. На думку дослідниці, перекладач, який акумулює думки інших мовних особистостей, є збалансованим білінгвом і носієм елітарної мовної культури; на основі емпатії проявляє себе безліччю інших дискурсивних особистостей; керується заданими ззовні мотивами і задумами; вибудовує свою вербальну і невербальну поведінку відповідно до стратегій, що забезпечують максимально позитивний комунікативний ефект у межах професійних етико-деонтологічних норм [1].

Встановлено, що серед сучасних перекладачів-професіоналів превалюють жінки [14], тому **метою статті** є дослідження мовної і метамовної особистості жінки-перекладача в рамках людичної (ігрової) теорії перекладу.

Нове осмислення перекладу як творчої діяльності та як духовного продукту цієї діяльності в епоху постмодернізму зумовило появу *ігрової концепції перекладу* [9]. На ігровий компонент у світовій культурі вказував ще античний філософ Платон, а згодом – І. Кант, Е. Фінк, Г. Гадамер, Ф. Шиллер, романтична школа Йєни. Класичну концепцію ігрової генези культури знаходимо в роботі “*Homo ludens*” (“Людина граюча”) голландського філософа Й. Хейзінги, який стверджував, що саме гра, а не праця була формоутворюючим фактором людської культури [15]. Комунікація – це багаторівнева гра, вважає український дослідник О. О. Шапіро, вона має певні правила, розгортається в часовому континуумі і є багатошаровою (включає зовнішній шар: повідомлення, що транслюється назовні та суб’єктивний сенс комунікативного дискурсу; те, яким чином комуніканти розуміють повідомлення) [17]. Комунікацію також розуміють

як текст, адже текст – “словесне вираження комунікативного акту” [5, с. 35]. У свою чергу В. І. Карасик пише про ігрову сутність нового типу текстів, що заповнили глобальний інформаційний простір [7].

На відміну від сакральних і ординарних текстів характерних для початкового етапу розвитку людства, ігрові тексти – гібридні. Завдяки можливостям комп'ютерної мережі такі тексти відбивають найважливіші ознаки епохи постмодернізму. В основному – це короткі тексти (наприклад, газетне або журнальне повідомлення, яке можна прочитати за кілька хвилин), призначені для одноразового використання, вони все частіше включають візуальний компонент.

За В. І. Карасиком, згадані вище типи текстів породжуються трьома типами мовних особистостей – жерцем, ремісником і фокусником [7], а отже можемо говорити і про відповідні типи перекладачів.

Породжені жерцями тексти були символічними, персуазивними, досить легко запам'ятовувалися (вони передавалися усно від покоління до покоління). Не допускалися зміни ні в змісті, ні у формі. Біблійні переклади здавна контролювала Церква, їх створення завжди визначалося церковними приписами. Теорії перекладу Біблії створювали всередині Церкви, а підходи, якими керувалися перекладачі Біблії, відображали винятково церковну позицію, і покарання за відхід від неї було неминучим. Перекладознавці називають цей переклад “рабським”. Перекладач, як і жрець, був рабом священного тексту, жінок же до цього священнодійства не допускали. Хоча про жінок-перекладачів у стародавньому світі відомостей не знаходимо, знаменитою жінкою-поліглотом свого часу була Клеопатра, остання цариця Єгипту. Плутарх писав, що вона не спілкувалася через перекладача, а найчастіше сама розмовляла з чужинцями – ефіопами, троглодитами, євреями, арабами, сирійцями, мідійцями, парфянами, адже знала не менше 10 мов.

З розвитком виробництва на перше місце вийшов соціальний тип ремісника, який створював безліч текстів, що вже не претендували на божественне походження. Сюди входить виробниче і приватне листування, навчальні тексти, газетні статті тощо. Для їх створення не потрібно було натхнення, тексти цього типу прості, неоднорідні. Переклад перестав бути сакральною справою. На полі, де основними гравцями вважали чоловіків, з'являються нові проактивні гравці – жінки, які мимоволі привносять у сформовану систему свої правила, своє бачення і стиль, відмінний від “чоловічого”. Ера жінок у перекладі – хоча і винятково заможних жінок вищого класу – почалася з поширенням освіти, яку на той час могли отримати лише чоловіки. У цей період виходять збірки творів, написані й перекладені жінками. Для жінок епохи Просвітництва переклад був відносно законним засобом самовираження, їм не дозволяли проголошувати себе самостійними авторами, але вони могли представляти чужу роботу – хоча чоловічі літературні кола і висловлювали певне занепокоєння з приводу того, чи мають жінки взагалі право писати. Серед відомих жінок перекладачів того часу варто згадати про Мері Бассет, Анну Кук, королеву Єлизавету, Мері Сідні, Маргарет Тайлер та ін.

Але ключову роль у перекладі жінки почали відігравати в сучасному світі з появою високих технологій, які вивільнили людські ресурси з виробництва у сферу послуг і дозвілля. З'являється новий соціальний тип – фокусник, ілюзійніст – людина, яка вміє поєднувати різножанрові тексти, грається з ними. У громадян постіндустріального суспільства вистачає часу на дозвілля, виникають тексти, для яких характерними є ігровий компонент, асистемність, інтертекстуальність: пряме і модифіковане цитування стає найважливішою ознакою текстів епохи постмодерну. При цьому автори свідомо порушують стильові норми, змішують регістри, виникає пастиш – літературна імітація, текст, що повністю складається з фрагментів творів одного або кількох авторів. Основним простором функціонування таких текстів є масовоінформаційний дискурс, який вимагає перекладу-гри.

Перекладач періоду постмодернізму – це дійсно нова ментальність, що потребує докладного вивчення. На нашу думку, саме жінки виступають на передній план, як креативні особистості. Креативність для багатьох філософів має жіночу сутність, завдяки якій може здійснитися і реалізуватися чоловіча сутність [13, с. 23]. Жінка здатна створювати, така її природа, і в кожній жінці є творчий початок, який треба актуалізувати. Експериментальні дослідження також показують, що динаміка креативності та інтелекту в чоловіків і жінок протягом життя істотно відрізняється [4]. І якщо загальні тенденції змін у період дорослішання є однаковими для чоловіків і жінок: креативність прагне до спадання, а інтелект – до збільшення, то після 45 років вони стають діаметрально протилежними. У жінок різко збільшується креативність, інтелект при цьому також продовжує зростати. У чоловіків же після 45 років спостерігається зниження як інтелектуального рівня, так і рівня творчого мислення.

Перекладати – значить гратися з подібностями та відмінностями в нескінченному аналізі [18, с. 25]. Виокремлюючи основні ознаки перекладу-гри, спробуємо охарактеризувати мовну особистість жінки-гравця, сучасного перекладача. Переклад-гра – це творчість, спричинена непередбачуваністю тексту. Перекладач переживає когнітивний дисонанс – напругу, викликану конфліктом між текстом оригіналу та текстом перекладу [2, с. 103]. Установлено, що головними чинниками, які сприяють виникненню когнітивного дисонансу в перекладача є аудіовізуальність та інтертекстуальність [8], характерні для текстів масовоінформаційного дискурсу.

Будь-який переклад має певну ціль – достовірне відтворення особливостей оригіналу, досягнення прагматичної мети тощо. Перекладач-гравець прагне мети, своєрідного виграшу, який наприклад, полягає у визнанні його варіанта перекладу критиками чи читачами.

Ще одним невід’ємним компонентом перекладу є ризик як онтологічна характеристика гри. Непередбачуваність, різноманітність, жанрова невизначеність сучасних текстів викликає азарт у перекладача, потребує неординарних рішень. Жінки дійсно азартні гравці, вважають психологи, адже вони зосереджуються на емоціях і відчуттях [16]. Багато представниць прекрасної статі вміють грати в азартні ігри і досягають високих результатів. На відміну від гравців-чоловіків вони отримують більше задоволення від процесу гри, аніж від самого виграшу. Повертаючись до характеристик сучасних текстів, можемо зробити висновок, що жінка-перекладач насолоджується власне процесом розв’язання перекладацьких завдань, при цьому вона часто не вибудовує конкретних стратегій, а виходить на інтуїтивний рівень спілкування [12]. Особливо це стосується художнього перекладу, який на сучасному етапі включає такі постмодерністські елементи, як гра зі смислами, іронія, ризомна структура текстів, змішування жанрів та стилів, залучення читача до процесу творчості тощо [6].

Перекладач грає з автором оригіналу і водночас з читачем тексту перекладу, згідно з діалогічною теорією перекладу Д. Робінсона [19]. І знову тут, на нашу думку, жінка – у виграшному становищі, адже жінки в діалозі схильні приймати швидкі рішення, орієнтуючись на власний емоційний стан, досить легко порівняно з чоловіками переходять від думок до відчуттів [10]. Жінки – уважні слухачі й читачі, вони краще розуміють підтекст, тоді як чоловіки надають перевагу конкурентному стилю.

На останок додамо також про специфіку синхронного перекладу, в царині якого зараз працюють переважно жінки [20]. Барбара Мозер-Мерсер, перекладачка і дослідниця з Женевського університету, разом з колегами-нейрофізіологами створила наукову групу, що вивчала мозок перекладача-синхроніста. Дослідниця твердить, що це переважно жіноча професія, адже жінки здатні чудово виконувати кілька завдань одночасно. Деякі синхронні перекладачки можуть навіть в’язати під час перекладу. Механічні дії лише сприяють їхній мозковій активності. До суто жіночих навичок, що визначають їхній успіх у синхронному перекладі відносять також уміння передбачати, що далі скаже людина. Перекладачі жартують, що балакучі жінки

створили новий вид тлумачення – випереджувальний. Для ефективної праці синхроніст часом має адаптуватися до різних обставин – погана якість звуку, оратор з акцентом, малознайома тематика потребують різних стратегій перекладу.

Крім мовної особистості жінки-перекладача, дотримуючись класифікації О. В. Алікіної, виокремлюємо також її метамовну особистість – професійну мовну особистість міжмовного і міжкультурного посередника, яка акумулює думки інших мовних особистостей і створює власний універсальний мисленнєвий простір [1]. При цьому саме представниці жіночої статі прагнуть забезпечити максимально позитивний ефект комунікативної ситуації, усвідомлюють можливі ризики та діють у рамках професійних норм і принципів, тобто дотримуються екології перекладу [11].

Таким чином, сучасний переклад розуміємо як гру, в якій у більш вигравшому положенні опиняється жінка, завдяки особливостям її мовної й метамовної особистостей. Мовну особистість сучасної жінки-перекладача можемо охарактеризувати як креативну, азартну, націлену на вигреш, що часто діє інтуїтивно, користуючись даром передбачення. У процесі перекладу жінка грає, одночасно підтримуючи полілог і виконуючи безліч інших дій. Метамовна особистість жінки-перекладача визначається її вмінням тлумачити мовні акти в ході перекладу. Перспективою дослідження може бути порівняльне вивчення мовних особистостей чоловіка та жінки перекладачів.

Література

1. Алікіна Е. В. Переводчик как метаязыковая личность / Е. В. Алікіна // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 4–1 (34). – С. 15–18.
2. Воскобойник Г. Д. Тождество и когнитивный диссонанс в переводческой теории и практике / Г. Д. Воскобойник // Вестник МГЛУ. Сер. : Лингвистика. – М., 2004. – Вып. 499. – 181 с.
3. Галушко Т. Г. Когнитивно-дискурсивная матрица перевода / Т. Г. Галушко // Герценовские чтения. Иностранные языки : материалы всероссийской междунаучной конференции (14–15 мая 2015 г.). – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2015. – С. 106–108.
4. Гендерні відмінності інтелекту і креативності дорослих людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/gendernyie-razlichiya-intellekta-kreativnosti-38689.html>
5. Гусев С. С. Метафизика текста. Коммуникативная логика / С. С. Гусев. – СПб. : ИЦ “Гуманитарная академия”, 2008. – 352 с.
6. Делез Ж. Капитализм и шизофрения. [Электронный ресурс] / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – 1976. – Режим доступа: <http://tfk1.narod.m/rizoma.htm>.
7. Карасик В. И. Языковая личность как предмет изучения антропологической лингвистики / В. И. Карасик // Известия ВГПУ, 2011. – Т. 62. № 8. – С. 109–115.
8. Ким Е. Г. Преодоление когнитивного диссонанса в аудиовизуальном переводе (на материале переводов сериала “Друзья”) / Е. Г. Ким // Вестник Воронежского государственного университета. Сер.: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2013. – № 1. – С. 162–165.
9. Куницына Е. Ю. Языковая личность переводчика как сущность и ипостась / Е. Ю. Куницына // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. Сер. Филологические науки. 2008. – № 10 (34). – С. 103–106.
10. Скаженик Е. Н. Деловое общение. Учебное пособие / Е. Н. Скаженик – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2006. – 278 с.
11. Скрябіна В. Б. Екологія перекладу як новий напрям сучасної лінгвістики / В. Б. Скрябіна // Науковий вісник Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Серія : “Філологічні науки” (мовознавство) : Збірник наукових праць. – № 3. – Дрогобич, 2015. – С. 245–249.

12. Скрябіна В. Б. Характеристики комунікативної поведінки перекладача / В. Б. Скрябіна // Наукові записки Нац. ун-ту “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : зб. наук. праць / укладачі : І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк. – Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2016. – Вип. 61. – С. 326–329.
13. Соловьев В. Смысл любви / В. Соловьев // Философия искусства и литературная критика. – М. : Искусство, 1991. – 704 с.
14. Среднестатистический портрет переводчика [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.trworkshop.net/wiki/>
15. Хейзинга Й. Homo Ludens / Человек играющий. Статьи по истории культуры / Й. Хейзинга – М. : Айрис-пресс, 2003. – 496 с.
16. Чому жінки грають в азартні ігри? Жіноча психологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poker.org.ua/6363-2/>
17. Шапіро О. О. Комунікація: багатощарова гра за правилами логіки / О. О. Шапіро // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2012. – № 1 (11). – С. 82–89.
18. Catford J. C. Translation Shifts // The Translation Studies Reader / Ed. L. Venuti. – London ; New York : Routledge. – 2000.
19. Robinson D. The Translator’s Turn / D. Robinson – Baltimore and London : The Johns Hopkins Univ. Press, 1991. – 318 p.
20. Watts G. The amazing brains of the real-time interpreters / G. Watts [Internet resource]. – Access mode : <http://www.bbc.com/future/story/20141117-the-ultimate-multi-taskers>

ПЕРЕКЛАД МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛОМОВНОГО МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі термінології анатомії обличчя)

Сніцар В. П.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена адаптації англійських метафоричних термінів анатомії обличчя в українській мові з урахуванням їх фонетичних, морфологічних і структурно-семантичних особливостей. Описано трансформації, які застосовуються для відтворення англійських метафоричних термінів анатомії обличчя в перекладі.

Ключові слова: метафоричний термін, перекладацька адаптація, мова-реципієнт, асоціативно-образний зміст, трансформація.

The article deals with the issue of adaptation of English metaphorical terms denoting facial anatomical features in the Ukrainian language with regard to their phonetic, morphological, structural and semantic peculiarities. The transformations applied in the process of translation of English metaphorical terms of facial anatomy are described.

Key words: metaphorical term, translator's adaptation, target language, associative and imagery content, transformation.

Сучасна медична термінологія, яка формувалася протягом багатьох століть, і сьогодні продовжує динамічно розвиватися, поповнюватися новими термінами та поняттями. Значну частину наукової мови медицини становлять термінологічні одиниці, утворені внаслідок метафоризації на основі загальнонародних слів. Явище метафоризації в медичній терміносистемі спричинене тим, що медицина, як одна з галузей наукового знання, тісно пов'язана із загальнонародним життям, перебуває на перетині багатьох наук і розгалужується на низку власних субтерміносистем, серед яких термінологія анатомії обличчя становить особливий інтерес для дослідників.

Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних перекладознавчих студій на здійснення багатоаспектного аналізу перекладу лексичних одиниць різних терміносистем, а також необхідністю комплексного вивчення метафоричних термінів анатомії обличчя з позицій перекладознавства для вироблення адекватних стратегій і моделей відтворення структурно-семантичних особливостей англійських метафоричних термінів, враховуючи умови й можливості їх адаптації в мові перекладу.

Метою наукової статті є дослідження способів фонетичної, семантичної, морфологічної і структурної адаптації англійських метафоричних термінів в українській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) всебічний аналіз адаптації англійських метафоричних термінів анатомії обличчя в українській мові, їхнє освоєння з урахуванням фонетичних, семантичних, морфологічних і структурних особливостей;
- 2) виявлення основних тенденцій освоєння і функціонування метафоричних терміноодиниць анатомії обличчя в мові-реципієнті;
- 3) опис трансформацій, які застосовуються для відтворення англійських метафоричних термінів анатомії обличчя в перекладі.

Метафоризація в термінотворенні оцінюється дослідниками як один із найпродуктивніших способів номінації через здатність метафори виступати одночасно і механізмом пізнання та концептуалізації дійсності, і способом найбільш ємкої номінації різних фрагментів

навколишнього світу. Термінологічна метафоризація являє собою процес номінації, сутність якої полягає в тому, щоб існуючими номінативними засобами передавати нові поняття спеціальної галузі знання [2, с. 3].

В наш час активно ведуться дослідження метафори як термінотворчого феномена в межах спеціалізованих дискурсів: економічного [1; 2], комп'ютерного [5], лінгвістичного [4], медичного [6; 8] тощо. Проблема перекладу метафоричних лексичних одиниць у спеціалізованих текстах є однією з пріоритетних у сучасному перекладознавстві. Переклад метафори привертає увагу вчених та є предметом багатьох досліджень [3; 9; 10; 11].

При перекладі метафори треба враховувати її смисл – трикомпоненту єдність матеріальної структури, асоціативно-образного змісту і експресивного потенціалу. Різнобічна смислова й формальна специфіка відтворення англомовних метафоричних термінів анатомії обличчя українською мовою вмотивовує різні способи їх перекладу: транскодування, калькування, додавання, граматичні заміни, описовий переклад.

Адаптація англійських метафоричних термінів анатомії обличчя в системі української мови часто викликає зміни на фонетичному рівні. Фонологічні системи англійської та української мов настільки специфічні, що деякі звуки англійської мови не мають відповідників у мові перекладу.

Транскодування відповідає матеріальному відтворенню й відповідно перекладацькій адаптації асимільованих запозичень з класичних мов: грецької та латини. Транскодування визначається як спосіб перекладу, під час якого звукова та / або графічна форма слова вихідної мови повністю або частково передається засобами абетки мови перекладу. Виділяють чотири види транскодування: транслітерування, транскрибування, змішане і адаптивне транскодування [3, с. 364].

Транслітерація – переклад на рівні графем, передача графічної форми (буквеного складу) іншомовного слова за допомогою літер абетки мови перекладу. Засобом транслітерації з англійської мови в українську запозичено такий метафоричний термін анатомії обличчя: *Potter's facies* ‘обличчя Поттера’ (зморщений і сплющений вираз обличчя при вродженій відсутності нирок) [12, с. 567]. У наведеному прикладі транслітерується епонімічний компонент метафоричного терміносполучення. Аналогічним способом відтворено головний компонент метафоричного терміносполучення *vermilion border* ‘верміліон’ (червона облямівка губ) [12, с. 745].

Транскрипція – це фонетична імітація вихідного слова, передача звуків іншомовного слова (звичайно власної назви чи наукового терміна) за допомогою літер абетки мови перекладу. Транскрипція застосовується найчастіше через те, що більшість термінів не вимагають тлумачення, а є зрозумілими через попереднє своє застосування. Джерелом транскрипцій звичайно служать грецькі, латинські або англійські лексичні одиниці, залежно від первісного етимологічного джерела вихідного терміна. Зазначеним способом відтворено епонімічні компоненти таких терміносполучень: *Corvisart's facial* ‘обличчя Корвізара’ [12, с. 34], *Stahl's ear* ‘вухо Штала’ [12, с. 589].

Прийом адаптивного транскодування застосовується тоді, коли форма слова вихідної мови адаптується до фонетичних або граматичних норм мови перекладу. При фонетичній адаптації з мови-джерела відбувається субституція складників звукової форми лексичної одиниці. Одним з різновидів звукової субституції є звукова дивергенція – передача одного звука мови оригіналу двома і більше звуками мови перекладу: *clinocephaly* ‘кліноцефалія’ [12, с. 24], *oxucephaly* ‘оксицефалія’ [12, с. 511]. У цих фрагментах звук [i], представлений голосним у в кінцевій ненаголошеній позиції, відтворено українським буквосполученням *ія*.

Особливі труднощі викликає передача передньоязикових приголосних [р], [и] як таких, що не мають відповідників у системі українських приголосних. Ці фонеми передаються

в мові-реципієнті літерами *m-d*, *c-z* [7, с. 5]. У термінах *buphthalmos* ‘буфтальм’ і *lagophthalmos* ‘лагофтальм’ диграфи *ph* і *th* відтворюються відповідними українськими приголосними [ф] і [т], крім того спостерігається усичення суфікса *-os*.

Якщо транслітерація / транскрипція використовується в основному для перекладу окремих термінів, то переклад термінологічних словосполучень здійснюється в основному засобами калькування. Прийом калькування найоптимальніше передає смисл метафорики оригіналу і є можливим, якщо компоненти метафоричного терміна мають питомі чи раніше запозичені відповідники в мові перекладу. При застосуванні цього способу перекладу відтворюється не звуковий, а комбінаторний склад слова, тобто здійснюється переклад лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни їх складників – морфем або їх лексичними відповідниками в мові перекладу: *ala of the nose / wing of the nose* ‘крило носа’ [12, с. 7], *Olympian forehead* ‘олімпійське чоло’ [12, с. 489], *lacrimal lake* ‘сльозове озерце’ [12, с. 324], *roof of the skull* ‘дах (звід) черепа’ [12, с. 632].

При застосуванні лексико-семантичних трансформацій відбувається семантична адаптація англomовних термінів (звуження або розширення смислового діапазону англomовного терміна в перекладі). Логічне відношення підпорядкування (субординація) обсягів семантичних структур номінативних одиниць лежить в основі трансформацій генералізації та конкретизації, коли в перекладі відбуваються логічні операції узагальнення (трансформація генералізації) та обмеження семантичних структур (конкретизація).

За допомогою прийому конкретизації відбувається заміна терміна англійської мови з ширшим предметно-логічним значенням терміном у мові перекладу з вужчим значенням. У результаті застосування цієї трансформації перекладацький відповідник і вихідна лексична одиниця опиняються в логічних відносинах включення: наприклад, *cat eye syndrome* ‘синдромом котячих зіниць’ [12, с. 37]. Так, у наведеному прикладі між семантичними структурами терміна оригіналу (*eye*) та терміна в мові перекладу (зіниця) виявляються логічні відношення підпорядкування, тобто відбувається заміна назви цілого (*eye*) назвою його частини (зіниця), адже термін позначає захворювання, пов’язане з відсутністю в оці тканини, яка змушує зіницю звужуватися і розширюватися.

Розширення значення супроводжується появою в загальноновживаних слів додаткових термінологічних значень на основі існуючих у мові-джерелі в результаті актуалізації різних сем, наприклад, шляхом використання трансформації генералізації. Генералізацією називається заміна одиниці мови оригіналу з вужчим значенням одиницею мови перекладу з ширшим значенням. Утворена лексична одиниця виражає родове поняття, що включає початкове видове, наприклад, *aviator's ear* ‘аероотит’ [12, с. 13]. У цьому випадку іменник *aviator*(‘s) замінено формантом *aepo*, який має ширше значення, тому що ця хвороба пов’язана не лише з льотчиками або пілотами, але й з людьми інших професій, які відчувають на собі вплив різких перепадів атмосферного тиску, як, наприклад, водолази.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення (словосполучень) в процесі перекладу відповідно до норм мови, на яку здійснюється переклад. Серед граматичних перекладацьких трансформацій у перекладі метафоричних термінів анатомії обличчя використовуються прийоми додавання, граматичні заміни та транспозиція.

Прийом додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою достовірного відтворення значення терміносполучення оригіналу та дотримання норм мови перекладу: наприклад, *saddle nose* ‘сідлоподібна деформація носа’ [12, с. 689], *lazy eye* ‘синдром “ледачого ока”’ [12, с. 335], *cloverleaf skull deformity* ‘деформація черепа у вигляді листка конюшини’ [12, с. 46].

Прийом транспозиції передбачає зміну розташування (порядку) мовних елементів аналітичних термінів у перекладі: наприклад, *wisdom tooth* ‘зуб мудрості’ [12, с. 742], *tapir mouth* ‘рот тапіра’ [12, с. 745].

Грамаітичні заміни використовуються для досягнення адекватності перекладу у випадках, коли специфіка метафоричного терміна вимагає перекладу зі зміною категорій роду, числа (*doll's eye symptom* 'симптом лялькових очей'), відмінка (*smoker's tongue* 'язик курця'), частини мови тощо.

Описовий переклад (експлікація) застосовується, якщо варто пояснити образну асоціацію чи уникнути невлучного і незрозумілого для реципієнта перекладу буквализму. Так, наприклад, якщо буквально перекласти термін *synchysis scintillans* (букв. "золотий дощ") і не надати додаткової інформації, буде важко зрозуміти, що позначає цей термін. Тож для повного збереження семантичного змісту доцільним є використання саме описового перекладу: *synchysis scintillans* 'деструкція склоподібного тіла ока' ("золотий дощ") [12, с. 712], що зумовлено появою плоских, кутових кристалів у рідкому склоподібному тілі ока.

Метафоричний термін *cauliflower ear* не має абсолютного відповідника в українській мові, тому в цьому разі для перекладу також необхідно застосувати прийом експлікації: *cauliflower ear* 'деформація вушної раковини, при якій форма вуха нагадує цвітну капусту' [12, с. 34].

При перекладі метафоричних термінів перекладач має прагнути до збереження образності, однак не слід зловживати цим способом. Головне завдання перекладача – забезпечити адекватність перекладу. У разі, коли зберегти образ неможливо або недоцільно, рекомендується дібрати метафоричний термін з іншим характером образності. Коли не виконуються дві перші умови, перекладачеві дається можливість нехтувати образністю метафоричного терміна для відтворення його головного семантичного навантаження.

В. І. Карабан виділяє три основних способи відтворення метафоричних термінів [3, с. 463–464]:

1) метафоричним словом, яке має такий самий або подібний характер образності: наприклад, *moon face* 'місяцеподібне обличчя' [12, с. 378], *leonine facies* 'левине обличчя' (спотворення рис обличчя і порушення міміки через потовщення шкіри) [12, с. 334];

2) метафоричним словом, що має інший характер образності: наприклад, *brainpan* 'черепна коробка' [12, с. 32], *tympanic attic* 'надбарабанна кишеня / надбарабанне заглиблення' [12, с. 723], *globe of the eye* 'очне яблуко' [12, с. 46] (переклад зі зміною образності передбачає пошук варіантної відповідності, що може супроводжуватися додаванням, опущенням та структурним перетворенням);

3) неметафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність: *trench mouth* 'гострий виразково-некротичний гінгівіт' [12, с. 705], *wall eye* 'косоокість' [12, с. 725].

Аналізуючи специфіку адаптації англійських метафоричних термінів в українській мові, варто зазначити, що способи перекладу аналізованих метафоричних найменувань залежать від їхніх структурно-семантичних моделей, наявності запозичених чи аналогічних структур і компонентів у мові перекладу та актуальності наслідування форми й адаптації змісту в мові перекладу. Характерними способами перекладацької адаптації англійських метафоричних термінів анатомії обличчя з урахуванням їх фонетичних, морфологічних, семантичних і структурних особливостей є транскодування (транслітерація, транскрипція, адаптивне транскодування), калькування, конкретизація і генералізація, додавання, транспозиція, грамаітичні заміни, експлікація.

Література

1. Вальчук Г. В. Метафоричні концепти в сфері економіки (на матеріалі публікацій газети *The Times* та англомовних документів ЄС) / Г. В. Вальчук // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Філологічні науки. – 2004. – Вип. 17. – С. 108–110.

2. Винник О. П. Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Олена Павлівна Винник. – Харків, 2007. – 16 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В’ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2002. – 564 с.
4. Мишанкіна Н. А. Метафорические модели лингвистического дискурса / Н. А. Мишанкина // Вестник ТГУ. – 2009. – № 324. – С. 41–49.
5. Мойсеєнко С. М. Метафора та метонімія як лексичні засоби творення образності мови в комп’ютерному дискурсі [Електронний ресурс] / С. М. Мойсеєнко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 218–221. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2012_26_66.pdf
6. Новодранова В. Ф. Семантические модификации термина в медицинском дискурсе [Электронный ресурс] / В. Ф. Новодранова, Ю. Б. Мотро // Вестн. Челяб. гос. ун-та. – Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 33 (248). Вып. 60. – С. 101–104. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskie-modifikatsii-termina-v-meditsinskom-diskurse>
7. Сосніна Л. В. Адаптація англійської онімної лексики в російській мові другої половини ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Людмила Василівна Сосніна. – Дніпропетровськ, 2005. – 16 с.
8. Цісар Н. З. Метафора у медичній терміносистемі / Н. З. Цісар // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка” [Проблеми української термінології]. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська Політехніка”, 2005. – № 538. – С. 63–67.
9. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
10. Ясинецька О. А. Переклад метафори як мовна репрезентація концептуальних картин світу / О. А. Ясинецька // Філологічні трактати. – 2010. – Т.2. – 96 – 100 с.
11. Newmark P. Textbook of Translation / Peter Newmark. – Harlow : Pearson Education Limited, 2008. – 292 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. Новий англо-український медичний словник : бл. 75 000 термінів / за ред. В. Л. Ривкіна, М. С. Бенюмовича. – К. : Арії, 2012. – 784 с.

ПЕРЕКЛАДНІСТЬ МЕМА: МЕМ-ЕКВІВАЛЕНТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ КІНОМЕМІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ)

Чернікова О. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена проблемі перекладності мовно-культурного явища мема та ситуативних застосувань мемів-еквівалентів. Розглянуто особливості перекладу і трансформування кіномемів.

Ключові слова: мем, кіномем, перекладність мема, мем-еквівалент, трансформація мема.

The article is focused on translatability of memes as a linguistic and cultural phenomenon, as well as equivalent memes and their contextual use. Specifics of translating and transforming English cinematic memes have been analyzed.

Key words: meme, cinematic meme, meme translatability, equivalent meme, meme transformation.

В останні десятиріччя, які характеризуються надшвидким поширенням інформації та її надлегкою доступністю, все більш важливим стає вивчення такого лінгвокультурного явища, як *мем* – мовна та культурна одиниця, що здатна необмежено відтворюватися та змінюватися, має ситуативні властивості й розпізнається носіями певних лінгвокультур / субкультур.

Крім структурних та функціональних особливостей мема, розглянутих у попередніх наукових розвідках [4; 5], вартим уваги є питання *перекладності* цього мовного та культурного явища.

Актуальність дослідження феномену мема (у широкому значенні [4]) зумовлена насамперед його унікальними властивостями: сучасний мем має дуже коротке “життя” – виникає миттєво, трансформується за лічені дні (деколи – години) і так само швидко зникає. Меми минулого [5] більш стійкі, але так само підлягають трансформації, як і сучасні меми. У семіотиці, когнітивній та прагмалінгвістиці, культурології, існують численні спроби визначення мема, його аналізу, класифікації [7; 8].

На жаль, стан вивчення мема залишається спорадичним як в українській, так і в пострадянській науці [1; 2; 6] на відміну від сучасних європейських та американських досліджень [7; 8]. Натомість, перекладність мема, судячи з доступних джерел, взагалі не розглядалася ані зарубіжними, ані вітчизняними науковцями.

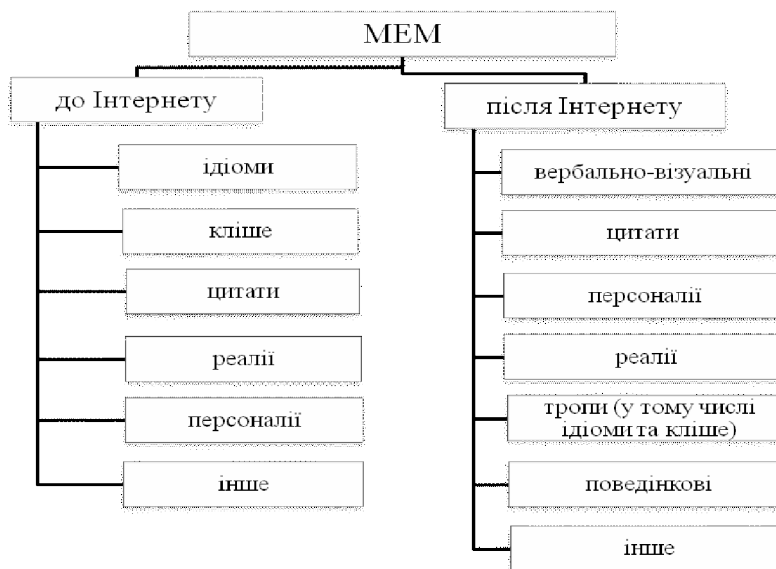
Дослідження присвячено, насамперед, питанню перекладності мема, дефініції різновидів перекладу цього явища та аналізу прикладів існування перекладених мемів.

Мета дослідження – розгляд питання перекладності мема в лінгвокультурному контексті, що потребує виконання таких **завдань**: визначення поняття “переклад мема”; розгляд шляхів та видів перекладу мема; аналіз прикладів перекладених мемів та їх еквівалентів різними мовами.

Докладні критерії визначення і властивості явища мема сформульовано в попередній розвідці, присвяченій дослідженню мемів у лінгвістичному аспекті [4]. Крім того, визначено різновиди мемів (табл. 1), з яких на найбільшу увагу в цій науковій розвідці заслуговують кіномеми.

Таблиця 1

Різновиди мемів

Мем не обмежений у часі, тобто під визначення мема підлягає як сучасний демотиватор або влучна фраза, так і цитати відомих людей, ідіоми тощо. Зважаючи на необмеженість мема в часі, за темпоральним критерієм мему було розподілено на ті, що виникли *до ери Інтернету* і *після* неї. Такий розподіл зумовлений тим, що з появою Інтернету сутність та вияви мемів у культурі набули абсолютно нового вигляду, а швидкість їх розповсюдження зросла в геометричній прогресії.

Незважаючи на те, що сучасний мем найчастіше виникає і “живе” в Інтернет-середовищі, джерела його походження часто можна знайти в інших сферах, а саме: кіно, телебачення, книги, комп’ютерні ігри, суспільне і політичне життя, відомі персоналії і таке інше. Таким чином, сучасні технології здебільшого зумовлюють лише розповсюдження мема, а не його зародження.

Щоб поставити питання перекладності мема, слід насамперед згадати про визначення перекладності як “об’єктивно існуючої можливості передати повідомлення в умовах комунікації з використанням двох мов” [3]. Тому питання звучить так: Чи взагалі можливо передати мем іншою мовою? Або: Чи піддається мем перекладу?

Для відповіді на це питання варто визначитися з тим, що саме ми вважатимемо перекладом мема. Звичайно, можна передати зміст мема іншою мовою, знайшовши еквівалентний вираз (так само, як перекладаються ідіоматичні та стійкі вирази). Однак, оскільки мем несе не лише переносне, але й ситуативне значення, завдання перекладача значно ускладнюється: щоб досягти повної еквівалентності, потрібно не просто передати зміст фрази, але й отримати фразу, яка залишиться мемом навіть після відтворення її цільовою мовою.

Зважаючи на численні властивості мема [4; 5], досягнення еквівалентності залежатиме не стільки від компетентності перекладача та його вміння вдало передати семантику фрази, скільки від влучності, змістовності та довжини отриманого еквіваленту. Навіть за дотримання таких вимог важко передбачити, чи стане перекладена фраза мемом у повному сенсі слова – тобто, чи використовуватиметься вона для позначення конкретної ситуації, чи передаватиметься вона з вуста у вуста.

Таким чином, можна простежити два різновиди перекладу мема – просте відтворення змісту меметичної фрази та отримання мема-еквівалента цільовою мовою. Перший варіант трапляється, наприклад, у перекладах кінофільмів, коли, перекладаючи специфічний для конкретної країни мем, доводиться адаптувати фразу або наближено передавати її зміст; інше можливе застосування – переклади меметичних фраз, які не мали достатньої влучності, щоб стати мемом у цільовій мові.

Переклад з отриманням мема-еквівалента не завжди залежить від компетентності перекладача: деколи навіть не найвдаліший переклад меметичної фрази стає мемом сам, як видно з наступного прикладу.

Мем *One Does Not Simply Walk Into Mordor* (рис. 1), що походить з екранізації книги *The Lord of the Rings* (“Володар перснів”), має відомі еквіваленти українською (“Не можна просто так взяти та увійти до Мордору”) і російською (“Нельзя так просто взять и войти в Мордор”) мовами. Цей переклад не дуже вдалий, адже фразу (особливо в кінодискурсі) можна було б спростити до “До Мордору просто так не увійдеш”, проте вірусності набув саме такий варіант мема-еквівалента. Можна припустити, що саме невдалість та певна “незграбність” цього перекладу стали фактором його меметичності: незвична фраза легше запам’ятовується.

Рис. 1 *One Does Not Simply Walk Into Mordor*

Меметичність цього еквівалента доводиться, по-перше, наявністю його на інтернет-ресурсах [9], по-друге, його здатністю трансформуватися і застосовуватися для різних мовних ситуацій.

Як англійський оригінал, так і український мем-еквівалент породжують “похідні” меметичні вирази (рис. 2):

Рис. 2 Трансформація мема-оригіналу і мема-еквівалента (українська мова)

Трансформовані мему виникають, коли вихідна ситуація (завдання, яке дуже важко виконати) пародіюється у вигляді простих життєвих ситуацій (неможливість “відірватися” від перегляду відео на сайті YouTube або відсутність часу на відпочинок із фільмом).

Трансформації мемів не обмежуються лише ситуативними: наприклад, у кіномемах досить часто пародіюється алюзія на актора, завдяки якому з’явився мем або гра якого спровокувала появу мема в лінгвокультурному середовищі (рис. 3):

Рис. 3 Трансформація мема: алюзія на актора

Крім того, часто трансформовані мему засновані на грі слів, що найбільш характерне для англійських мемів. Гру слів, де фразове дієслово *walk into* збігається з прізвиськом відомого американського актора, можна побачити в такому прикладі (рис. 4):

Рис. 4 Гра слів у трансформації мема

Форма мема-еквівалента взагалі слугує одним з найважливіших факторів його утворення. Меметичні фрази загалом досить експресивні, і, якщо варіант цільовою мовою не несе такої експресії (занадто довгий, важко вимовляється, недостатньо ємний), мемом він не стане.

Тому перед перекладачем стоїть завдання зберегти не лише зміст, але й форму влучного виразу, що не завжди можливо – тому перекладних мемів існує небагато порівняно з оригінальними.

Передачу експресивності мема можна проілюструвати відомим кіномемом *This Is SPARTA!*, який походить з кінофільму *300* (“Триста спартанців” (рис. 5). Цей мем уособлює людину, яка кричить, і містить дві відкриті голосні (‘spArtA’). Завдяки тому, що географічна назва *Спарта* перекладається транслітерацією, відкриті голосні ‘А-А’ зберігаються, і мем-еквівалент українською мовою не втрачає “голосу”.

Ситуація мема водночас у край патетична (головний герой показує відчайдушність та завзятість свого народу) та кумедна (виконання сцени актором). Тому мем *This Is SPARTA!* та його трансформації використовуються в основному для ілюстрації надмірної емоційної реакції на буденні або не надто значні події. Крім того, його вживання звертає увагу на галасливість та нестриманість реакцій людини, про яку йдеться.

Рис. 5 Мем *This Is SPARTA!* і його трансформації в оригіналі та перекладі

Таким чином, зважаючи на приклади мемів-еквівалентів та трансформованих мемів, можна зробити висновок, що головне для вдалого перекладу мемів – відтворити ситуацію та асоціації, пов’язані з нею. Зберегти форму вдається дуже рідко, часто утворюються кальки (*Captain Obvious* – Капітан Очевидність), застосовується транслітерація (“Алсо, ...” як переклад англійського *Also*), транскрипція (*selfie* – “селфі”) або форма повністю змінюється (*TL; DR* – *многабукаф*, *ниасилил* (рос.)).

Аналіз мемів-оригіналів та мемів-еквівалентів показує, що найчастіше в перекладі мема частково зберігається форма, ймовірно для впізнаваності та зберігання експресивності. У перекладі мемів майже ніколи не використовується адаптація, проте формальні шляхи перекладу, як-от транслітерація і транскрипція, застосовуються доволі часто.

Отже, для відповіді на питання перекладності мема проаналізовано вибірку оригінальних мемів та мемів-еквівалентів різними мовами. Отримано попередні результати про високу частотність застосування формальних шляхів перекладу (калька, транслітерація і так далі). Щодо перекладності мема, за кількістю знайдених прикладів та результатами аналізу можна впевнено стверджувати, що мем підлягає перекладу, але перекладом меметичної фрази можна вважати лише таку фразу, яка сама набуває меметичності (для цього введено поняття “мем-еквівалент”).

Дослідження передбачає численні перспективи, а саме: отримання ширшої вибірки з інтернет-ресурсів, включення до вибірки не лише кіномемів, а й мемів з інших джерел, класифікація мемів-еквівалентів за шляхами перекладу і трансформаціями, застосованими в процесі перенесення мема в цільову мову.

Література

1. Жаботинская С. А. Язык как оружие [Электронный ресурс] / С.А. Жаботинская. – Режим доступа: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf.
2. Нелюбин Л. Л. Переводимость / Л. Л. Нелюбин // Толковый переводоведческий словарь. – [3-е издание, переработанное]. – М. : Флинта : Наука, 2003.
3. Піддубний А. С. Інтернет-меми в аспекті парадигми перекладу [Електронний ресурс] / А. С. Піддубний // *Новости мировой науки (Филологические науки)*. – 2011. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Philologia/6_86003.doc.htm
4. Чернікова О. І. Вербальний мем: лінгвістичний аспект / О. І. Чернікова // *Наук. записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологічна”: зб. наук. праць. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2015. – Вип. 51. – С. 354–356.

5. Чернікова О. І. Вербальний, невербальний та комплексний меми: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в Інтернет-середовищі (на матеріалі англійських кіномемів) / О. І. Чернікова // Вісник Київ. нац. лінгвістичного університету. Серія *Філологія* : зб. наук. праць. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2015. – Т. 18. – № 1. – С. 151–156.
6. Щурина Ю. В. Интернет-мемы: источники возникновения [Электронный ресурс] / Ю. В. Щурина // Научный прогресс на рубеже тысячелетий (Филологические науки). – 2014. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2014/Philologia/7_170976.doc.htm
7. Blackmore S. The meme machine / Susan Blackmore. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 258 p.
8. Chick G. The units of culture [Internet resource] / Garry Chick. – Access mode : <http://www.personal.psu.edu/gec7/Units.pdf>

Джерела ілюстративного матеріалу

9. Know Your Meme [Internet resource]. – Access mode : <http://knowyourmeme.com>.

РИТОРИЧНІ КАТЕГОРІЇ ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЕМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: “ТРЕНОС” МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО В ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Шмігер Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

“Тренос” Мелетія Смотрицького – яскрава пам’ятка української полемічної літератури. Риторичні фігури думки є невід’ємною частиною розвинутої системи європейського красномовства. Перекладачам доводиться звертати увагу на формули та вислови. Прагматика переконання ґрунтується на системі протиставлень. Аналіз проведено на основі двох перекладів польськомовного оригіналу – українськомовний професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Р. П. Радишевського та англійськомовний професора Каліфорнійського університету Берклі Д. А. Фрика.

Ключові слова: фігури думки, іронія, алюзія, протиставлення, переклад, комунікація.

Meletiy Smotrytskyi’s “Threnos” is a bright monument of Ukrainian polemic writings. The rhetorical figures of thought are part of the highly-development system of European eloquence. Translators have to accentuate verbal formulae and allusive units. The pragmatics of persuasion is vividly embedded in the system of contrapositions, oppositions and antitheses. The study is conducted on two translations of the Polish-language original: the Ukrainian translation was done by Rostyslav Radyshevskiy, Professor of the Taras Shevchenko National University in Kyiv; the English one, by David Frick, Professor of the University of California Berkeley.

Key words: figures of thought, irony, allusion, contrapositions, translation, communication.

Переконувальна сила висловлення залежить насамперед від належного рівня підготовки адресата. Сама аргументація складається з трьох базових компонентів: 1) епістемічний стан мовця; 2) послідовність викладу аргументів; 3) використання основних засобів аргументації – повторів і протиставлень [1, с. 95]. Зрозуміло, переконування, яке ґрунтується на спільному знанні, головню виходить за сферу впливу перекладача, якщо зіставляються мовокультури більш-менш одного цивілізаційного рівня розвитку (спільний релігійний спадок, подібні норми поведінки й моралі тощо). При великому цивілізаційному розриві (як-от самотутні віддалені культури, які ніколи не контактували і не мають спільних історично-культурних джерел) робота перекладача більше буде схожа на роботу коментатора, адже доведеться експлікувати значно більше семантичної інформації (цитати, алюзивні імена, символи) та вказувати її текстову вагомість.

Можна припустити, що послідовність викладу аргументів – це універсальна біологічна ознака сучасної людини, а тому логіка сприйняття окремих фрагментів залежатиме від наближеної подачі супутньої інформації та пам’яті реципієнта. Натомість естетичність текстів формуватиметься винятково системою повторів і протиставлень, які об’єднуюватимуть і жанрову природу текстів (часто змішаних – наприклад, полемічний текст містить ознаки художнього, зокрема поетичного), і лексичну майстерність автора, і граматичну сутність мови.

Мимоволі виникає питання, наскільки істинною можна вважати референційну чи буттєву дійсність висловлення в полемічному тексті й відповідно в перекладі. Вважається, що істинність у спілкуванні є суб’єктивною й корелює зі знанням мовця, а тому “рівень знань про об’єктивну дійсність відбивається в мові за допомогою суб’єктивної вірогідності” [2, с. 18, 53]. Звідси випливає, що завдання перекладача полягає саме у відтворенні вірогідності – істинності висловлення з погляду мовця / слухача [пор. 2, с. 18]. Говорячи про переклад православних

текстів для католиків чи протестантів, можна припускати, що перекладач допускається певної мовної зміни конфесійного стилю. Водночас, така зміна залежить і від віддаленості цільової мовокультури, і від репрезентації в ній релігійної системи понять та переконань оригіналу.

Ключові художні вартості “Треносу”, як і всієї полемічної літератури, криються в риторичному використанні мовних засобів, які переконують у певній поведінці чи навіюють її. Риторичні категорії пов’язуються більше з логікою викладу, утім спробуємо дослідити мовно-текстологічні питання полемічного красномовства, які власне і є в центрі уваги перекладачів.

Переклад “Треносу” українською – це і повернення твору в рідномовну стихію української літератури, і частково реконструкція українського релігійного світогляду. Повний українськомовний переклад – після фрагментарних спроб М. С. Грушевського, Л. Є. Махновця, І. А. Панькевича, В. І. Кречотня – вийшов 2015 р., стараннями члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора Київського національного університету ім. Т. Шевченка – Р. П. Радишевського. У цій розвідці для аналізу залучено українськомовний переклад Р. П. Радишевського та англійськомовний Д. А. Фрика.

Сила переконання. У передмові до читача Мелетій Смотрицький має можливість прямо промовляти до всіх, хто візьме його книгу в руки. Тому ця передмова виконувала шерег риторичних завдань – інструктувати читача (лат. *docilitas*), збуджувати його зацікавленість (лат. *attentio*) і викликати в нього прихильність (лат. *captatio benevolentiae*) [24, с. 142]. Тому передмова містить чимало риторичних засобів, які мають вплинути на читача і вразити його.

Барокові риторики описують ряд фігур, значна частина з яких тепер частіше вважається стилістичними засобами й прийомами. Їх таксономії були досить розлогими: наприклад, М. К. Сарбевський виділив 39 риторичних фігур у трактаті “Про фігури думки” перед 1630 р. [20]. Звернімо увагу на ті фігури, які передбачають семантичні модифікації тексту.

1. Іронія

Azaliż się nie znajdują teraz fałszywi Chrystysowie, i fałszywi Prorocy, azaliż nie powiadają być tu i ówdzie Chrystusa, azaliż nie ukazują w kosztownych gmachach, w świetnym uniorze, w obfitości bogactw i rozkoszy doczesnych, tytułu prawdziwej Cerkwi? [9, с. 42]
--

Чи не знаходяться нині лжехристи та лжепророки, чи не бачать тут і там Христа, чи не показують у помпезних спорудах, у чудовому вбранні, у безлічі мастків та плотських насолод звання істинної Церкви? [9, с. 43]

Are not false Christs and false prophets found today? Do they not say that Christ is here and is there? Do they not display the title of the true Church in costly buildings, in excellent dress, in the abundance of temporal riches and luxuries? [23, с. 13]
--

Оскільки іронія ґрунтується на протиставленні того, що сказано, і того, що мається на увазі, то бачимо, як автор глузує з недешевого становища Церкви, яка мала б обстоювати скромність та небесні – а не земні – скарби. Перед цим автор цитує біблійні вірші (Матвія 24:10–13), які є прецедентним текстом для авторового висловлення. Отож, у цьому випадку маємо справу з інтертекстуальною іронією, яка виникає при зіставленні двох контекстів різної тональності та містить спільний компонент – фразу, уривок, сюжетну лінію, а її ефектність залежить від контрастності двох контекстів [4, с. 30]. Дослідники доводять, що не завжди наявність перекладів прецедентних текстів гарантує належне відтворення авторського контексту та культурного компоненту [4, с. 120], утім суміжне цитування Біблії та подання власного висловлення дозволяє авторові надати авторитетності власному судженню й простимулювати читачеве достовірне розкодування захованої іронії.

Фактично, завдання перекладача зводиться до того, щоб зберегти контрастність задуму й тональності. Подекуди це завдання видається не таким складним з погляду перекладача, як належна інтерпретація з погляду самого читача.

2. Характеристика

prawie niezliczoną liczbą ludzi najdroższą niepokalanego Baranka krwią odkupionych [9, c. 38]	майже незліченне число людей, викуплених найдорожчою Божого Агнця кров'ю [9, c. 39]	truly innumerable numbers of people, redeemed by the most precious blood of the Immaculate Lamb [23, c. 10]
żaden z zbrojców Chrystusa Pana mego w członkach jego krzyżujących [9, c. 38]	жоден убивця Господа Бога Мого, який тіло Його розпинає [9, c. 39]	none of the murderers of Christ my Lord, though crucifying his members [23, c. 11]

Ускладнені описи можна проаналізувати з погляду характеру висловлень, який стосується до індивідуальних учасників [19, с. 30]:

1) інтенціональність – настанови адресанта на творення зв'язного тексту (автор вважає текст зв'язним і смислетворчим);

2) сприйнятність – настанови адресата на одержання зв'язного тексту (читач вважає цей текст зв'язним і релевантним для інтерпретації);

3) інформативність – рівень нової інформації та асиметрія знань (очевидно, нагромадження деталей має вразити читача, який не актуалізує цю інформацію в побуті);

4) ситуативність – прив'язаність до конкретної ситуації (символічне поєднання описаного з пережитим чи таким, яке переживається).

Зрозуміло, що граматична структура мови перекладу вноситиме певні корективи щодо конденсованості інформаційного наповнення в синтаксичній структурі, однак обсяг інформації має залишатися незмінним, а тому перекладач немовби не бере прямої участі в інтерпретаційній роботі читача. Відтворюючи лексичні одиниці тексту, перекладач автоматично відтворює і комунікативні категорії висловлення. Отож, вищеназвані категорії не потребують значних зусиль відтворювача й будуть еквівалентними в перекладі а ргіогі. За винятком випадків, коли б перекладач хотів умисне змінити текст.

3. Побажання

Od tak wielkiej a niewypowiedzianej szkody i ze wszęch miar doskonałego nieszczęścia, żebyście ty, Czytelniku łaskawy, uwarował , wszystkie swoje o doczesnym pokoju i rozkoszach dumy na stronę odłożywszy, o tym się tylko samym staraj, o tym dniem i nocą rozmyślaj, o to z płaczem i skrucną serdeczną do Boga wołaj... [9, c. 40]
Від такої великої та безмірної шкоди й з усіх мір абсолютного нещастя щоб ти, милий читачу, уберігся , усі свої думки про тлінний світ і про насолоди на бік відклавши, тільки про це старайся, про це вдень і вночі думай, про це з плачем і щирим поканням до Бога вживай... [9, c. 41]
If you, Gracious Reader, would protect yourself against such a great and inexpensive loss and against an unhappiness complete in every regard, then, having set aside all your pride in temporal peace and luxuries, strive for this alone, ponder it day and night, cry out to God about it with tears and a humble heart... [23, c. 12]

Miej się dobrze. [9, c. 54]	Усіх тобі гараздів. [9, c. 55]	Farewell! [23, c. 22]
-----------------------------	--------------------------------	-----------------------

Орієнтуючись на яскравий стиль, щоб уникнути монотонності, автор використовує фігури думки, функціональність яких ґрунтується на залежності між чуттєвістю читача й естетичними цінностями висловлення [18, с. 65]. Так у красномовстві доводиться говорити про доповнення фактичної компетентності мовця емоціями [8, с. 103], однак, виходячи з мовної структури тексту, дуже важко зробити висновок, наскільки авторові справді вдається змодельовати аудиторію та її рецепцію авторових висловлень. На думку Н. М. Поплавської, комунікативна

стратегія полемічного тексту визначає подвійну функцію основної думки – розкрити зміст та вплинути нею на ситуацію, що досягається через композицію, прийоми висвітлення фактів та стилістичну тональність [6, с. 270]. Фактично, перекладачеві і доводиться працювати зі стилістичною тональністю, відшукуючи ключові форми її виявлення.

Висловлення побажання найбільше сприяє встановленню контакту з читачем-слухачем. Автор може виразити його усталеною формулою, а може це зробити витонченіше, заховавши його у структуру оповіді. Власне вжита формула може допускати різноінтерпретації: зокрема, її можна тлумачити як настанову – “поводься належно”, але навіть у побажання теж можна вкладати подвійний смисл “бути заможним” і “бути здоровим” [21, т. 1, с. 407]. Очевидно, останній смисл певною мірою пов’язаний із римським звичаєм прощатися “Vale”, який в українській культурі корелюється з традиційним прощанням “будь здоров” [11, т. 3, с. 546]. Натомість вислів “усіх тобі гараздів” є дійсним побажанням щастя чи достатків [11, т. 2, с. 29]. Англійський відповідник “farewell” позначає побажання при прощанні [14, т. 1, с. 963], що не є тотожником оригінальному вислову, адже фінальна фраза передмови передбачала не прощання з читачем, а радше сподівання на продовження читання. Отож, автори побажання читачеві передбачало певне сподівання на те, що читач одержить певний емоційний стимул перейти до читання основної частини книги, і традиційні нотки прощання тут дуже небажані.

4. Напруга

Nie gardźcie mną synowie ludzcy, patrząc na oczerniałą twarzy mej postac... czarne jest przyznawam, oblicze moje” ... czarne jest oblicze moje... Czarne jest i po trzecie rzeke oblicze moje... [9, с. 36, 38]
Не нехтуйте мною, людські сини, дивлячись на вигляд почорнілого мого обличчя... погоджуюсь, що чорне є обличчя моє” ... Чорним є обличчя моє... Чорним є, втретє скажу , обличчя моє... [9, с. 37, 39]
Do not despise me, sons of man, looking upon the blackened aspect of my face... Black is my countenance (I grant it) ... Black is my countenance (that I say it for the third time)... [23, с. 9, 10]

У напрузі спостерігаємо розширення значення вжитого слова – додаткові компоненти або видозміни значення в акті комунікації. Доцільне застосування семантично-комунікативної інтерпретації передбачає ряд критеріїв [19, с. 30]:

- 1) відображення психологічних (читачева емпатія й емоції), соціологічних (публічна промова) і культурних (символічне трактування кольорів) умов;
- 2) референційна детермінація (гіперболізація зміни кольору обличчя від втоми й тяжкої праці);
- 3) ілокутивна детермінація (наголос на тяжкій праці для читача);
- 4) перлокутивна детермінація (вимога оцінити вкладені зусилля);
- 5) спільне встановлення смислу – встановлення правди (надання тексту вагомості для читача).

Така система виглядає досить розлогою та скрупульозною, проте інтерпретаційна потуга залежить насамперед від читача. Якщо припустити, що перекладач відтворював означені елементи, не роздумуючи над комунікативними смислами наведених висловлень, то більша частина – якщо не вся – інтерпретаційної потуги оригіналу залишається незмінною і в тексті перекладу. Якби перекладач вирішив урізноманітнити фрагмент, уживаючи синоніми, то й тоді вплив на читача залишався б таким, яким був би бажаний вплив для автора.

Узагальнюючи досвід відтворення риторичних фігур, належить відзначити і їхню функцію динамізму, адже вони роблять текст живішим, а отже, читач глибше проникає в нього і схильний мислити та чинити, як того воліє автор. Натомість, найголовніша заслуга в досягненні такої мети є все-таки в автора, вона не дуже залежить від унікальностей мовної системи, а більше ґрунтується на універсальних категоріях людського спілкування, і перекладач може порушити таку ціль лише навмисно.

Навіювання через протиставлення. Головний текст “Треносу” ґрунтується на прозопопеї, коли не сам автор, але Східна Церква плаче й побивається за своїми вірниками-відступниками. Хоча згодом Мелетій Смотрицький писав, що “не віра робить русина русином, поляка поляком, литовця литовцем, але походження й кров руська, польська й литовська” (Переклад з польської – мій. – *Т.Ш.*) [22, с. 384], усе ж у “Треносі” зрада Церкви прирівнюється до зради народу, що мало реальні підстави. Через художній прийом прозопопеї автор намагається промовити до почуттів читачів і слухачів, емоційно вплинути на їхній конфесійний вибір. Прозопопея традиційно пов’язувалася з трагічними історичними подіями від стародавніх часів [3, т. 2, с. 265]. В англійській літературі прозопопею дуже рясно використовують автори метафізичної поезії [докладніше див. 16].

У першому розділі Східна Церква прямо звертається до цільових читачів, а це насамперед три групи: а) загальні читачі – “всі народи, всі, хто живе у цілому світі” [9, с. 61]; б) колишні православні вірники, дворяни – “люди гріха, сини погибелі” [9, с. 69], “діти” “князі й вельможі” [9, с. 75]; 3) священники – “розумної отари Христової пастирі й учителі” [9, с. 71], “архіереї й іереї” [9, с. 75]. Промовляє Східна Церква і до Бога – “Ти Сам, Царю вічної слави, неба і землі Владико” [9, с. 101], “Утішителю, Духу Святий” [9, с. 105]. Промовляючи до більшості адресатів, Східна Церква вживає множинний займенник “wu / ви”, натомість у звертанні до Бога – “Tu / Ти”. У слов’янських мовах “ти” вживається значно частіше, хоча й вказує на близькі стосунки [пор. 11, т. 10, с. 107; 21, т. 3, с. 560]. В англійськомовному тексті перекладач використав архаїчний займенник “thou”, який подекуди вживається в релігійних і поетичних творах [15, с. 167, 130]. Належить також відзначити, що оригінальне написання цього займенника з великої букви відтворено у всіх перекладах.

Плач Східної Церкви – це аргументація її позиції як рівноправної учасниці суспільного життя. З погляду теорії аргументації її промову можна розщепити на аргументами – “контекстуально залежні функції лексичних одиниць, які здатні створювати аргументаційний фокус, задавати аксіологічну перспективу дискурсу на основі властивої аксіологічної сигніфікації, сприяти досягненню не тільки прямого перлокутивного ефекту, але й посткомунікативної дії” [1, с. 112–113]. Однак такі аргументи залежать більше від “семантики мововжитку” (рос. семантика речепотребления), а не від “семантики мови” (рос. семантика, задаваемая языком) [7, с. 4]. Як твердить Г. Г. Почепцов, висловлення підкорюються не мовно-структурним нормам, а комунікативним [7, с. 9]; отож, успішне сприйняття аргументом-перлокуції залежить не завжди від перекладачевих стратегій відтворення, а від читачевого контекстуального знання й досвіду.

Утім комунікативно-семантичний аналіз мусить уключати й мовно виражені елементи, на ґрунті яких критик перекладу може судити про відповідальність перекладача й перекладність тексту. У концепції А. Д. Белової протиставлення та повтор виділено як основні й універсальні [1, с. 95], а самі протиставлення можуть виражатися або експліцитно (через антонімічні опозиції), або й імпліцитно (через когнітивні порівняння) [1, с. 132]. Сила протиставлень – у тому, що бінарними опозиціями легше керувати і з логічного, і з психологічного погляду, і вони створюють ефект досконалості [1, с. 101]. У тексті “Треносу” найпоширенішими є п’ять груп протиставлень.

1. Номінальні протиставлення

<p>Biada w mieściech i we wsiach, biada w polach i dąbrowach, niada w górach i przepaściach ziemi [9, с. 58]</p>	<p>Біда в містах і селах, біда в полях і дїбровах, біда в горах і в земних безоднях [9, с. 59]</p>	<p>woe in the cities and in the villages, woe in the fields and the forests, woe in the mountains and the abyss of the earth [23, с. 22]</p>
--	--	--

woda pod nogami głęboka, ogień po stronach nieugaszony [9, c. 58]	вода під ногами глибока, вогонь з боків негасимий [9, c. 59]	deep water beneath my feet, inextinguishable fire at my sides [23, c. 22]
Lato znojne ku zemdeniu, zima mroźna ku śmierci [9, c. 58]	Улітку спека до млості, взимку мороз до смерті [9, c. 59]	summer sweltering unto fainting, winter freezing unto death [23, c. 22]
Ojca sromocą, Matkę lżą, Ojcowską nauką w[z]gardzili, Macierzyńskie staranie znieważyli [9, c. 62]	Отця соромлять, матір обріхують. Отцівською наукою згордували. Материнське старання зневажили [9, c. 63]	Their Father they disgrace, their Mother they revile. They have scorned their Father's teaching, they have reviled their Mother's efforts [23, c. 25]
Nie masz nikogo, któryby Ojca naśladował. Nie masz żadnego, któryby szedł za Matką [9, c. 62]	Немає нікого серед них [синів], хто б отця наслідував. Немає жодного, який йшов би за матір'ю [9, c. 61]	There is none to emulate the Father , there is none to follow the Mother [23, c. 25]

Немає нікого серед них [синів], хто б отця наслідував. Немає жодного, який йшов би за матір'ю [9, c. 61] There is none to emulate the **Father**, there is none to follow the **Mother** [23, c. 25] Естетичність цих фрагментів ґрунтується на гармонії явних лексичних протиставлень, що вписуються навіть в однакові граматичні конструкції. Маніпулятивна сила яскравої контрастності притягує увагу читача до висвітлюваної теми, і водночас ступінь впливу виявляється на вищому рівні, ніж лексичний. Саме тому, відтворюючи лексичну тканину, перекладачі автоматично передають і маніпулятивні тактики автора.

2. Імплицитне протиставлення

przesławne Chrystusowe żołnierstwo / prawdziwego Pisma Bożego wykładacze – dzisiejsze swego Ducha pełne mędrze / Nestoriańskiego Kacerstwa naśladowcy / Stoicy [9, c. 68]	преславне Христове воїнство / правдиві Писання Божого тлумачі – нинішні самовпевнені мудрагелі / несторіанської ересі послідовники / стоїки [9, c. 69]	that other army of Christ / the true interpreters of true Divine Writ – the present-day sophists, full of their own spirit / the followers of the Nestorian heresy / stoicy [23, c. 29]
świętość tajemnej Wieczery Pańskiej / Kielich przena[j]droższej Krwi jego / wiecznego żywota dziedzictwo – Arystotelesowego waszego wykrętnego rozumu duch [9, c. 68]	святість Таємної вечері Божої / чаша найдорожчої крові Його / вічного життя спадок – вашого аристотелівського крутійського розуму дух [9, c. 69]	the sacrament of the Lord's mystical supper / the chalice of His most precious blood / the inheritance of eternal life – the spirit of your quibbling Aristotelian intellect [23, c. 29–30]
Daj to Boże, abyście na mleku przestali, pragniecie bowiem krwi [9, c. 70]	Дай же, Боже, щоб ви молоком задовольнилися, бо ж прагнете крові [9, c. 71]	God grant that you stop at milk , for you desire blood [23, c. 31]
Kapłani Boga najwyższego – pospolity naród / pospolity lud [9, c. 74, 76]	ієреї найвищого Бога – посполитий люд / простий народ [9, c. 75, 77]	the priests of God the Most High – the common people [23, c. 34, 35]

Сугестивність цих фрагментів ґрунтується на тому, що автор керує читачевим сприйняттям, актуалізуючи в його свідомості певні аксіоми сприйняття, які вважаються самозрозумілими й украй рідко перевіряються логікою та досвідом [5, c. 20]. Висока контекстність та імплицитність цих протиставних фрагментів творить вишукану систему бінарностей, і читачеві доводиться самому управляти власною асоціативністю, щоб розгадати задум оригінального автора.

Перекладачам належить відтворити об’єктивну й культурну сторону висловлення. Навіть не заглиблюючись ув інтерпретацію авторової думки, вони абсолютно повно передають набір імпліцитних смислів. Звісно, нечаста редакторська ремарка була б дуже доцільною, наприклад, у з’ясуванні критики на ім’я видатного грецького мислителя Арістотеля, якого порівняно з крутієм.

3. Семантичне уточнення через антитезу

śliczna i miła, wdzięczna – żadnej zmaży i zmarsku [9, c. 58]	гарна і мила, принадна – ані жодного шраму чи зморшки [9, c. 59]	graceful and agreeable, lovely – not having spot, or wrinkle [23, c. 22–23]
rodziła i wychowała – się wyrzekły; rodziła, a wychowała – się wyrzekły [9, c. 58, 60]	народила і зростила – зреклися; породила і виховала – зреклися [9, c. 59, 61]	bore and raised – repudiated; bore and raised – repudiated [23, c. 23, 24]
Miasto miłości uwłaczają mi [9, c. 60]	Замість любити мене – паплюжать [9, c. 61]	Instead of offering love, they reprimand me [23, c. 24]
piastowałam – wnętrzności gryzą, a o śmierć mię przyprawić usiłują [9, c. 62]	плекала – утробу гризуть і смерть мені завдати силуються [9, c. 63]	nursed – gnaw at my reins and strive to bring me to my death [23, c. 23]

У ряді антитез другі компоненти продовжують, розширюють та уточнюють значення перших, і таким чином семіотична оповідь стає ще багатшою, оскільки однакові поняття виражаються відмінними формальними й семантичними знаками. Це є ознакою давнього риторичного розуміння алегорії [пор. 26, c. 178], коли мовлене й означене різне, а в наведених випадках все відбувається навпаки – різні висловлення означають подібні речі.

Фактично відбувається зіткнення семантичної просодії перших і других компонентів антитез. Водночас, якби цього зіткнення не відбувалося, тоді ми б мали справу з плинним, традиційно контекстним висловленням. Оскільки Мелетій Смотрицький обіграє семантичні нюанси перших компонентів антитез, він цим створює оригінальність висловлення, яку відповідно не надто складно відтворити в перекладі, адже колізії саме цьому й сприяють, підкреслюючи певні семантичні відхилення. Натомість, якби антитези будувалися не на колізіях семантичної просодії, а навпаки – на її узгодженнях, то відтворити її було б значно складніше. Перекладачеві довелося б тоді, залучаючи інтуїцію або корпусні студії [25, c. 39–41], відшукувати тожогні зіткнення згідно з традиційними контекстами.

4. Символьне протиставлення

Olej wylany – imię moje, studnia wód żywych – nazwisko [9, c. 58]	Олія розлита – ім’я моє; криниця води живої – ймення [9, c. 59]	My name was ointment poured forth, my surname a well of living waters [23, c. 23]
pani Wschodu słońca i Zachodu, Południowi i Północnym krajom [9, c. 60]	цариця Сходу й Заходу сонця, Півдня і Північних країв [9, c. 61]	the mistress of the orient and occident, of the south and the northern lands [23, c. 23]
Za Egipskimi kotłami i czosnkiem uganiać się woleli raczej, niż na kosztowną wieczere zzywającego Pana swojego się stawić [9, c. 64]	За єгипетськими казанами і часником швидше гнатися волили, ніж на багатшу вечерю гостинного Господа свого поспішати [9, c. 65]	They preferred to chase after Egyptian caldrons and garlic than to appear at the costly supper of their Lord who summons them [23, c. 27]
wy kół błędów z między pszenicy wyplęli [9, c. 66]	ви кукіль блуду із пшениці випололи [9, c. 67]	you weeded out the tares of errors from among the wheat [23, c. 27–28]
Jam was pod łaską porodziła, a nie pod zakonem [9, c. 96]	Я вас під благодаттю породила, а не під законом [9, c. 97]	I bore you under Grace, and not under the Law [23, c. 49]

Уважається, що сучасне світське мислення, яке ґрунтується на “мові без Бога”, стоїть на заваді глибинному прочитанню барокової літератури [пор. 13, с. 48; 12]. Цю думку можна поширити і на корпус біблійних і супутніх (навколобіблійних) текстів. Зокрема, символи котлів і часнику є прямим посиланням на Біблію (Числа 11:5), як і суміжна згадка про пшеницю й кукіль (Матвія 13:29). Можна припускати, що згадка про закон і благодать є алюзією на теологічне тлумачення зв’язків між Старим і Новим Заповітом і на твір Іларіона Київського “Слово про закон і благодать”.

Символи олії та живої води потребують докладнішого тлумачення, адже їх можна пов’язувати з особистостями: олію – із Марією Магдалиною (Івана 12:3), живу воду – із Господом (Єремія 2:13, 17:13). Для зрозуміння всього змісту такого висловлення потрібна допомога спеціалізованих довідників [напр., 17, с. 184, 260]. Належить відзначити, що позбавлені індивідуальних рис алегорії та персоніфікації були властивими ренесансній риторичі [26, с. 387]. Саме тому видається, що перекладачам належало звернути більшу увагу на роз’яснення описаної ситуації потенційному читачеві – принаймні у примітках. Натомість, уживання частин світу на позначення сили й влади не потребує додаткових пояснень.

5. Аксіологічне протиставлення.

Baalową raczej wolać pełnić, niżli Bożą [9, с. 62]	Ваалову скорше волю сповняти, аніж Божу [9, с. 63]	to fulfill the will of Baal than that of God [23, с. 26]
Balaamową drogą śpieszniej, niż wiernego Proroka Bożego [9, с. 62]	Валаамовою дорогою поспішніше, ніж вірного пророка Божого [9, с. 63]	the way of Balaam than that of the faithful prophet of God [23, с. 26]
Eliaszową gorliwość przeciw Baalowym ofiarownikom brzuchu, swemu Bogu, i Mamonie służącym [9, с. 64]	ревність Іллі супроти Ваалових жерців, які служили утробі свого бога і Мамоні [9, с. 65]	Elijan zeal against the ministers of Baal, who serve their belly, God, and Mammon [23, с. 27]
Gdzie Cyprian, gdzie Augustyn gorliwi heretyckich plew rozproszyciele [9, с. 66]	Де Кипріан, де Августин – старанні єретичних плевел полільники [9, с. 67]	Where is Cyprian , where Augustine , the zealous scatters of heretical tares? [23, с. 28]

Аксіологічне протиставлення ґрунтується на представленні християнства як цінності. Автор творить високонтекстну оповідь, яка ставить перед читачем із його інтелектуальною конфігурацією завдання виконати ряд інтерпретаційних операцій певного рівня складності [пор. 10, с. 48]. У наведених фрагментах висока контекстність забезпечується біблійними та християнськими алюзивними іменами. Уважається, що імена видатних людей тільки підтверджують непроминальну суть цінностей [1, с. 47].

Звісно, перекладачі не можуть керувати інтерпретаційними операціями читача і натомість вони непорушний стандарт – тлумачення імені з погляду біблійно-християнської системи. Їхнє завдання – забезпечити правильні позначення (написання) культурних номенів, які склалися в історії цільових культур. Тексти Біблії та раннього християнства належать до підвалин українсько-, польсько- та англійськомовної цивілізації, а тому труднощі з належним тлумаченням залежать виключно від рівня освіченості читача.

6. Граматичні протиставні конструкції

widząc nie widzieli, a słysząc nie słyszeli [9, с. 64]	бачити не бачили і чути не чули [9, с. 63]	seeing, they did not see, and hearing, they did not hear [23, с. 26]
Ponieważ słysząc nie słyszeć, duszne jest zgnicie, a słysząc nie wypełniać, cielesne [9, с. 78]	Бо слухати й не чути – це хвороба душевна, а чути й не виконувати – тілесна [9, с. 79]	Because to hear and yet not to hear is spiritual decay, and to hear and yet not to fulfill is bodily decay [23, с. 36–37]

aby czynili te rzeczy, które nie przystoją [9, с. 82]	щоб чинили таке, що чинити непристойно [9, с. 83]	so that they do those things that are unfitting [23, с. 40]
Nie pasterze są, ale wilcy drapieżni, nie wodzowie, ale lwy wygłodniałe [9, с. 84]	Не пастирі вони, а вовки хижі; не проводирі, а леви зголоднілі [9, с. 85]	they are not pastors but rapacious wolves, not leaders but hungry lions [23, с.]

Синтаксні протиставні конструкції не є доміантною рисою авторового мовлення, хоча вони безперечно підкреслюють вагомість висловлених моральних настанов. Система сполучників не настільки розвинена й урізноманітна, щоб створювати особливі труднощі для перекладу. Протиставлення найяскравіше твориться засобами заперечення, але й їхня потуга відтворюється в рамках граматичної системи цільової мови.

Протиставлення полемічного тексту виконують ті самі функції, що й релігійна мова [27, с. 206–207]: імпресивну – закликають вірників до релігійної активності; експресивну – через естетику показують шану Богу і силу Східної Церкви; і навіть перформативну – творять дійсність, де ситуація Церкви буде протилежною до описаної.

Модель аналізу риторичного тексту ґрунтується на складнішій інтерпретації інформації та стилю, оскільки вона орієнтується насамперед на читача-слухача, його емоційний стан і здатність логічно обробляти інформацію. Вагомо, що в текстах, написаних у трьох мовах, не відбувається така зміна конфесійного стилю, яка б впливала на рецепцію авторових ідей. Першопричина такого стану речей полягає в тому, що система істинності в аргументації ґрунтується на біблійних текстах і ранньохристиянських писаннях, які є спільними для православ'я, католицизму й англіканства. Звісно, емоційність найбільше залежить від заангажованості читача в церковні справи, але той факт, що між оригіналом і перекладами минуло 400 років, сприяв вихованню інших настанов у читача, які тепер дедалі глибше всотують ідеали екуменізму, з одного боку, та атеїзму – з другого.

Риторичні фігури – невід'ємна частина складної системи красномовного тексту. Втім, чимало риторичних фігур не залежать прямо від його мовного оформлення. Перекладачам доводиться звертати більшу увагу на культурно мотивоване вживання формул і висловів, які можуть ґрунтуватися на прецедентних текстах. Розв'язання питання, наскільки знання про ці тексти вагомі для розуміння авторських настанов, впливає й на оцінку самого перекладу. Співмірний баланс з упізнаних і пропущених алюзій може мати ту перевагу, що зайво не утруднює сприйняття перекладу (принаймні для читача початку ХХІ сторіччя).

Прагматика переконування своєрідно виявляється у протиставленнях. Антитетичні вислови створюють ефект всеосяжності, та вони й насправді можуть розширювати семантичну структуру ключових слів. Перформативна функція відтворюється легше, коли йдеться про логічний виклад авторових ідей, і вона значно ускладнюється, коли автор залучає культурні символи та алюзії, а також граматичні своєрідності мов. Так, перекладач опиняється в ситуації, коли легко відтворити те, що можна відтворити, і доводиться втрачати те, чого відварити не можна. Оригінальний автор немов програмує дії свого перекладача.

Література

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Киев, 1997. – 311 с.
2. Березенко В. М. [177](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Вірогідність як параметр констативного висловлювання та засоби її вираження в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / В. М. Березенко; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2003. – 213 с.

</div>
<div data-bbox=)

3. Історія української літератури : у 12 т. / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 2014.
4. Кам'янець А. Інтертекстуальна іронія і переклад / А. Кам'янець, Т. Некряч. – Київ : Видавець Вадим Карпенко, 2010. – 175 с.
5. Лютикова Е. В. Суггестивный дискурс: к гипотетической реконструкции оптимальной аудитории: (опыт поискового семиосоциопсихологического исследования на материале историографических текстов) / Е. В. Лютикова // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей. – Москва, 2001. – Вып. 19. – С. 20–38.
6. Поплавська Н.М. Полемісти. Риторика. Переконавання (Українська полемічно-публіцистична проза кін. XVI – поч. XVII ст.) / Н.М. Поплавська. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – 378 с.
7. Почепцов Г. Г. мл. Коммуникативные аспекты семантики / Г. Г. Почепцов мл. – Киев : Вища шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1987. – 131 с.
8. Сагач Г. М. Риторика : навч. посіб. / Г. М. Сагач ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2-е вид., переробл. і доп. – Київ : Вид. дім “Ін Юре”, 2000. – 566 с.
9. Смотрицький Мелетій. [178](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Тренос, або Плач Єдиної Святої Помісної Апостольської Східної Церкви з поясненням догматів віри ... = ИРНОУ to jest Lament jedynej św. Powszechniej Apostolskiej Wschodniej Cerkwi, z objaśnieniem Dogmatów Wiary ... / Мелетій Смотрицький ; пер. із старопол., слов. та передм. Р. Радишевського. – Київ : Талком, 2015. – 559 с.10. Сафронова Л. В. Постмодернистский текст: поэтика манипуляции / Л. В. Сафронова. – С.Пб. : Петрополис, 2009. – 211 с. – (Споры о современной словесности).11. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наукова думка, 1970–1980.12. Сухарева С. В. Біблійний вимір української польськокомовної прози поберестейської доби / С. В. Сухарева. – Луцьк : Ред.-вид. відділ “Вежа”, 2008. – 247 с.13. Сухарева С. В. Риторичний простір польськокомовної прози XVII століття / С. В. Сухарева. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 368 с.14. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary: Complete Text Reproduced Micrographically : in 2 vols. – Oxford; London; Glasgow et al. : Oxford University Press, 1971.15. Greenbaum S. The Oxford English Grammar / S. Greenbaum. – Oxford; New York et al. : Oxford University Press, 1996. – 652 p.16. Grzegorzewska M. Trop innego głosu w angielskiej poezji religijnej epok dawnych / M. Grzegorzewska. – Kraków : Universitas, 2011. – 250 s.17. Metford J. C. J. Dictionary of Christian Lore and Legend / J. C. J. Metford. – S. 1. : Thames and Hudson, 1983. – 272 p.18. Niebelska-Rajca B. “Enargeia” i “energeia” w teoriach literackich renesansu i baroku / B. Niebelska-Rajca. – Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, 2012. – 308 s.19. Rzeszutko M. Rozprawa sądowa w świetle lingwistyki tekstu / M. Rzeszutko ; Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców. – Lublin : Wyd-wo UMCS, 2003. – 208 s.20. Sarbiewski M. K. De figuris sententiarum = O figurach myśli / M. K. Sarbiewski // Sarbiewski M. K. Wykłady poetyki = Praecepta poetica / M. K. Sarbiewski ; PAN. In-t badań literackich. – Wrocław ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich ; Wyd-wo PAN, 1958. – S. 379–485.21. Słownik języka polskiego : w 3 t. – Warszawa : Państwowe Wyd-wo Naukowe, 1978–1981.22. Smotryc'kyj Meletij. Collected Works... / Meletij Smotryc'kyj ; with an Introduction by D. A. Frick. – Cambridge, Ma. : Harvard University Press, 1987. – 805 p.23. Smotryc'kyj Meletij. Rus' Restored: Selected Writings of ... / Transl. and Annotated with an Introduction by D. Frick. – Harvard: Harvard University Press, 2005. – 810 p.</div><div data-bbox=)

24. Stefanowska L. *Threnos* Meletija Smotryckiego: Funkcje retoryki w tekście polemicznym / L. Stefanowska // *Ukraina. Teksty i konteksty : Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stefanowi Kozakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin / pod red. B. Nazaruka, W. Sobol, W. Aleksandrowicza. – Warszawa, 2007. – S. 139–150.*
25. Stewart D. Safeguarding the lexicogrammatical environment: Translating semantic prosody / D. Stewart // *Corpus use and translating : corpus use for learning to translate and learning corpus use to translate / edited by A. Beeby, P. Rodríguez Inés and P. Sánchez-Gijón. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2009. – P. 29–46.*
26. Średniowiecze. Renesans / wybór J. Ślaskiego ; Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki. – Warszawa, 2001. – 490 s. – (Materiały do ćwiczeń. Seria druga: Opracowania).
27. Warianty języka / red. J. Bartmiński, J. Szadura. – Lublin : Wyd-wo UMCS, 2003. – 292 s.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ РІЗНИХ ЖАНРІВ У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

Бутова В. О., Заремська І. М.

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка;

Статтю присвячено аналізу особливостей перекладу гумористичних та рекламних текстів, а також фразеологічних одиниць, зумовлених впливом екстралінгвальних факторів. Розкрито поняття антропоцентризму та лінгвокультурного підходу до перекладу, визначено ключові перекладацькі принципи в межах цього підходу. Особливу увагу приділено визначенню принципів, які забезпечують вільне міжнаціональне кодування та декодування культурної інформації, вміщеної у фразеологізмах. Виокремлено принципи, які забезпечують міжкультурне функціонування гумористичних текстів, а також рекламних текстів.

Ключові слова: антропоцентризм, гумор, гумористичний текст, лінгвокультурологія, міжкультурна комунікація, переклад, реклама, рекламний текст, фразеологізм.

The article deals with analyzing the peculiarities of translating humour and advertisement texts and phraseological units caused by the influence of extra linguistic factors. The notion of anthropocentrism and linguacultural approach to translation is shown; key translation principles in the frames of this approach are defined. Special attention is paid to defining the principles providing free international coding and decoding cultural information included into phraseological units. Principles providing intercultural functioning humour and advertisement texts are singled out.

Key words: anthropocentrism, humour, humour text, linguaculture, intercultural communication, translation, advertisement, advertisement text, phraseological unit

Мова завжди була найбільш яскравою ідентифікуючою характеристикою етносу культури і традицій кожного окремого народу. Ще Піфагор писав, що для пізнання будь-якого народу необхідно насамперед вивчити його мову. Неспростовним є також зв'язок мови з культурою. Незважаючи на це, макролінгвістична проблематика, що охоплює сфери мов, суспільств, культур, етносів, особистостей, інтерес до якої досяг свого апогею в працях В. фон Гумбольдта, Г. Штейнталя, К. Фосслера, О. Потебні та інших учених, у першій половині ХХ століття була відсунута на задній план досягненнями структуралізму, обмеженого, як відомо, дослідженнями мови "в-собі-й-для-себе". Та вже з кінця минулого століття спостерігаються зміни наукової парадигми гуманітарного вектору в напрямі звернення до людини як "мірила всіх речей".

У цьому контексті виникають "стикові" галузі наукового знання, серед яких особливо уваги заслуговує лінгвокультурологія, яка сформувалася в окремий лінгвістичний напрям у 60-х роках ХХ століття.

Актуальність цієї наукової розвідки полягає в тому, що вона покликана сприяти утвердженню у процесі формування нової культурологічної парадигми нового стилю лінгвістичного мислення, який потребує перегляду традиційних уявлень у мовній семантиці, вироблення нових підходів до вивчення лінгвістичних феноменів, застосування в лінгвістиці нових методологічних стратегій, особливо в питаннях перекладу та міжкультурної комунікації.

Метою дослідження є виявлення лінгвокультурних властивостей слів, словосполучень, фразеологічних одиниць, речень, що визначають специфіку як окремої мовної особистості, так і мовної спільноти в цілому, а також аналіз перекладацьких трансформацій як засобу пізнання їхньої лінгвокультурної цінності.

Зазначимо, що ця наукова розвідка стосується найважливіших, на наш погляд, аспектів перекладу, а саме: фразеологічних одиниць, гумористичних та рекламних текстів.

Значний внесок в опрацювання різних аспектів проблеми перекладу реклами було зроблено В. Бугрим, Н. Васильєвою, В. Музикант, М. Черепуховим, П. Торпом (Peteer Torp), М. Бейкер (Mona Baker), Г. Румзіене (Goda Rumsiene), Д. Варксас (D. Vartksas) та іншими вітчизняними і зарубіжними науковцями. Особливу увагу способам перекладу фразеологічних одиниць приділяли такі мовознавці, як І. В. Корунець, О. В. Кунін. Проблеми перекладу гумористичних текстів досліджувалися в роботах Ф. Занеттін (Federico Zanettin), Н. Челотті (Nadine Celotti), К. Гарчес (Carmen Valero Garces), М. Копонен (Maarit Koponen), В. Рота (Valerio Rota), Л. Венуті (Lawtence Venuti) та інших науковців.

Як зазначає А. Г. Лобата, у сучасній теорії перекладу вже протягом чверті століття відбувається поворот до культурології [9, с. 82]. Причиною такого повороту в теорії перекладу є те, що сучасна лінгвістична методологія приділяє особливу увагу антропоцентричному напрямку у вивченні мов.

З огляду на появу нового терміна, слухним буде введення його загальнофілософського розуміння до загального наукового викладу. Отже, поняття “антропоцентризм” відоме людству ще з античних часів, де воно почасти виступало абсолютним синонімом до поняття “антропологізм”, але з часом розмежувалися, оскільки вчені по-різному підходили до визначення сенсу людського життя та можливості досягнути його розумом. Загальна логіка нашого дослідження не потребує особливого заглиблення в питання розвитку антропоцентричних концепцій, а зосереджуємо увагу на аспекті взаємодії мови і культури.

Теоретичним підґрунтям цієї фундаментальної проблеми вважається вчення Вільгельма фон Гумбольдта про дух народу і про внутрішню форму мови (мовну картину світу). Л. І. Даниленко вважає, що коріння цієї проблеми сягає значно раніших етапів розвитку науки, пов'язуючи це з виходом першого ілюстрованого підручника латинської мови “Orbis sensualism pictus” (“Світ чуттєвих речей у картинках”), автором якого був відомий “учитель народів” – Ян Амос Коменський. Він пояснює своє твердження тим, що “світ у картинках” і “картина світу” є близькими метафорами, що символізують об'єктивний світ, освоєння, фіксацію, збереження і трансляцію всіх уявлень про нього [5, с. 3].

Відправним пунктом у дослідженні взаємозв'язку мови і культури по праву вважаємо концепцію американського мовознавця і етнологіста Едварда Сепіра, який зазначив, що мова і культура є неподільними, мова “проростає” в культурі “і є обов'язковою запорукою розвитку культури загалом” [12, с. 223]. Розвиваючи свою думку, Е. Сепір наголошує: “Культуру можна розуміти як те, що робить і думає певне суспільство. Мова ж є тим, як думають... Зрозумілим є те, що зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою” [12, с. 194–194]. На думку Д. Х. Хаймса, взаємозв'язок мови і культури є двостороннім і взаємозумовленим: “Мовні навички частково створюють культурну реальність... Культурні цінності і вірування частково створюють мовну реальність” [14, с. 232–233].

Говорячи про взаємодію мови і культури, не слід забувати, що кожна з них становить складну систему, значні сегменти яких переплітаються, накладаються один на одного, а нерідко утворюють єдину неподільну парадигму. У підсистемі “мова–культура” дослідники [8, с. 7] виокремлюють такі напрями аналізу:

- мова й культура розвиваються в одному просторі і часі паралельно, в безпосередньому зв'язку з подальшим становленням народу;
- мова й культура є наслідком спільних креативних зусиль представників народу, якому вони належать;
- усна народна творчість і художня література реалізуються в мові і у свою чергу формують культурний компонент;
- мова є одним із виявів культури;
- різні види мистецтва можуть бути витлумачені за допомогою знаків у текстах і гіпертекстах.

Практичний аспект взаємозв'язку мови й культури відображено в концепції Г. О. Винокура, який стверджує, що окрема мова є неповторним й індивідуальним історичним явищем, вивчаючи яке, ми вивчаємо культуру народу, якому воно належить [3, с. 211]. Глибший зв'язок цих двох семіотичних систем виявляє С. П. Біцилі, який вважає мову “ніби дзеркалом, яке відображає культуру” [1, с. 158].

Ураховуючи зазначені підходи до розуміння антропоцентричності мови, взаємозв'язків мови і культури, “омовлення” культури в мові і вияву мови в культурі кожного народу, розглянемо перекладознавчий аспект цієї проблеми, оскільки найбільшою його проблемою є те, що культурно значущі елементи можуть бути загублені в процесі перекладу.

Особливо наголосимо, що на сучасному етапі розвитку українського перекладознавства набирають обертів лінгвокультурологічні тенденції в підході до художнього перекладу. Згідно з цією тенденцією, художній переклад виступає одним із наочних виявів міжлітературної і міжкультурної взаємодії, він є невід'ємним складником національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами [6, с. 96].

У цьому контексті зауважимо, що переклад є важливим аспектом міжкультурної комунікації, оскільки уможливує знайомство аудиторії однієї мови з літературно-мистецькими творами іншої мови. Таке спілкування є надзвичайно важливим в умовах сучасних глобалізаційних процесів, коли літературні твори є предметом зацікавленості в більшості країн світу. При цьому перекладач стикається з певними проблемами, переносячи з мови оригіналу в мову перекладу безеквівалентні лексичні одиниці або лексико-граматичні структури, що створюють гумористичні ситуації.

Існує думка, що гумор є справжнім викликом для перекладачів нарівні з поетичними текстами. При цьому під текстом розуміють висловлення абсолютно різного обсягу: від окремого речення чи абзацу до розділу чи цілого твору. Літературно-художній текст є вербальним повідомленням зі своєю власною логічною, образною, емоційною та оцінною інформацією. Саме емоційно-оцінна інформація тексту і є предметом нашого розгляду, оскільки саме вона пов'язана з гумористичним ефектом від прочитання чи прослуховування літературно-художнього тексту [4].

Складності перекладу гумору мають культурологічні та лінгвістичні аспекти. Культурологічні причини неможливості перекласти гумор пов'язані з такими його характерними ситуаціями спілкування, як порушення соціальних табу, нереалізованість очікувань та інші. Анекдоти є надзвичайно поширеним видом гумористичного тексту в країнах з високим ступенем політичних табу. Це пояснює високу популярність політичних анекдотів за часів Радянського Союзу, але без соціально-політичного контексту (після перекладу іншою мовою) їхній гумористичний ефект втрачається. Аналогічною є ситуація, коли популярні у своїй країні коміки є абсолютно невідомими за її межами, адже перенесення гумору через кордон позбавляє його емоційного впливу на іншомовну публіку, оскільки часто вимагає додаткових пояснень, тобто описового перекладу. Такий переклад є значно більшим за обсягом, ніж коротке, проте надзвичайно влучне речення в мові оригіналу. Слід зауважити, що гумор є передусім індивідуальним і лише після цього його можна розглядати як національну рису [15].

Працюючи з гумористичними текстами, перекладач має брати до уваги загальний контекст літературного твору, приділяючи головну увагу грі слів, використанню алюзій, власних імен та прізвиськ і створенню в тексті оригіналу нових лексико-семантичних виразів. У процесі перекладу гумористичних текстів його виконавець може приймати рішення щодо ступеня пристосування оригінального тексту до умов цільової мови перекладу, залишаючи його або в основному незмінним (*foreignizing strategy* і прикладом тут може служити використання варваризмів), або роблячи текст мови перекладу максимально пристосованим до його власних особливостей (*domesticating strategy*). При цьому важливим є раціональний баланс між збереженням

стилістичного фону оригінального тексту та відсутністю дослівного перекладу жаргів. Найголовнішим для перекладу гумористичних текстів є максимальна адаптація загального емоційного контексту, оскільки оригінальний текст спрямований передусім на образність та реалізацію емоційного впливу [16].

Основна проблема з правильним перекладом гумористичного тексту полягає в залученні в такого роду тексти значного обсягу імпліцитних знань. Це, у свою чергу, веде до залучення в культурний компонент етичних та політичних аспектів і, як результат, неможливості чи навіть заборони публікації перекладу таких текстів. Ще однією проблемою перекладу гумору є опора на концепції чи реалії, що існують лише в мові оригіналу і відсутні в мові перекладу. Конотативні елементи лексичних одиниць важко піддаються правильному перекладу, вимагаючи додаткових пояснень та коментарів, допомагаючи розумінню.

Рекламні тексти, будучи одним з найважливіших засобів масової комунікації, найбільш широко передають стереотипні уявлення та шкалу цінностей нації. Слід зазначити, що в сучасному суспільстві завдання перекладу реклами у звичайному сенсі цього слова практично ніколи не ставиться. Щоб рекламний текст виконував свою комунікативну функцію, його недостатньо просто перекласти, але необхідно включити в культурне середовище мови перекладу. Як правило, це втілення відбувається на основі вже виконаного дослівного перекладу тексту оригіналу: реклама переосмислюється і перестворюється з урахуванням національно-культурних стереотипів її цільової аудиторії.

Стереотипи суттєво впливають на сприйняття рекламного повідомлення, і тому їх необхідно враховувати, створюючи рекламне повідомлення. Стереотипи впливають на прийняття клієнтом рішень і роблять їх нелогічними для стороннього спостерігача, а також допомагають людині впорядкувати багатогранність світу у своєму уявленні, створюючи для нього псевдореальність. Стереотип – це ставлення клієнта до себе, до каналів інформації, товарів та послуг, що рекламуються. Проте стереотипи носять національно-культурний характер, оскільки ми сприймаємо світ у формі стереотипів власної культури. Якщо при перестворенні рекламного тексту перекладач зможе відтворити світогляд цільової аудиторії, то рекламу сприймуть і зрозуміють. Світогляд включає такі поняття, як мова, магія, міфи, мистецтво, мораль, історія, культура, національна пам'ять, релігія, ставлення до життя та праці тощо. Кожному народу притаманні своя власна душа та вдача. Кожний народ, нація, держава виробляють свою культуру, а значить, і свою рекламу. Видатні лінгвісти В. Бугрим та Т. Компанієць сформулювали основні принципи, завдяки дотриманню яких реклама може повно та результативно функціонувати в межах національного простору [2, с. 3]. Їх можна згрупувати так:

- 1) національно-психологічні характеристики народу, для якого створюється реклама, система його поглядів та звичаїв;
- 2) національні особливості рекламування;
- 3) мовні особливості реклами.

Як бачимо, національно-культурні особливості, тобто стереотипи, відіграють суттєву роль у рекламному повідомленні. Вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Ця їх якість, за умови правильного вибору стереотипу в рекламному повідомленні, справляє досить сильний вплив на адресата, що в кінцевому підсумку і забезпечує ефективність рекламної кампанії в цілому. Ось чому при перекладі рекламного тексту необхідно враховувати те, що різниця національних світоглядів істотно диференціює аудиторії, а також пам'ятати про основні аспекти функціонування реклами в певному середовищі, що визначаються поняттям національно-культурних стереотипів.

Внутрішній світ перекладача-представника менталітету народу, мовою якого здійснюється переклад, є надзвичайно важливим для правильного перекладу, особливо це стосується поетичних творів. Г. Пилипенко зазначав, що найголовніше в перекладі – зберегти його “енергетику”, оскільки літературний твір може зворушити лише тоді, коли він іде від серця [11, с. 4].

Поняття кольору існує у всіх культурах і воно містить важливу соціокультурну інформацію, накопичену етносом за довгу історію свого існування. Колір є одним з ключових концептів загальнонародської культури. Будучи одним із численних засобів відображення картини світу, в ході історії кольори набули символічного значення. Символіка кольору базується на різних асоціаціях особистості, особливостях її мислення, основою яких є повсякденний життєвий досвід. Перекладаючи художній твір зі словосполученнями з колірним компонентом, слід урахувати їхнє символічне значення, оскільки воно різниться в культурах. Завданням перекладача є здійснити адекватний переклад фрази. Слід пам'ятати, що сталі вирази з колірним компонентом вимагають особливої уваги, оскільки вважаються культурними реаліями. Як правило, незалежно від контексту, фразеологізми в мовах оригіналу та перекладу повинні мати ті самі денотативні та конотативні значення, тобто між ними не має бути розбіжностей у компонентному складі, вони повинні мати однакові лексико-граматичні показники, такі, як сполучуваність та стилістичну вживаність [13, с. 186–188].

Національна особливість фразеології полягає в тому, що далеко не всі явища дійсності, виражені фразеологізмами однією мови, мають відповідники в інших мовах. Екстралінгвальні фактори, що зумовлюють специфіку фразеологізмів, включають наявність у їхньому складі власних та географічних назв, історичних подій, предметів культури і матеріального побуту, звичаїв, повір'їв, що властиві лише окремому народу, тобто є його національними реаліями: *the old lady of Thread-needle street* (Англійський банк), *days of grace* (пільговий термін оплати векселя) і т.ін. Найбільш яскраво національний колорит виявляється у фразеологізмах, пов'язаних з реаліями народного життя [7, с. 132].

Перекладознавча думка ХХІ століття позначена лінгвокультурними тенденціями, які передбачають переклад не з “мови на мову”, а з культури на культуру. Особливо показовими для цього є фразеологізми – “згустки народної мудрості”, а також тексти гумору й реклами. Вона йде від духу мови або від тих чи тих явищ, пов'язаних із мовною ментальністю, вивчає національно-культурні специфічні правила організації мовного спілкування, показує духовність, соборність народу, які відображені в мові. Розглядаючи мову, ми не можемо обійтися без її культури, оскільки вона є її виявом. Звернення та подальше вивчення лінгвокультурного підходу, без сумніву, є одним із найважливіших досягнень та здобутків світового перекладознавства.

Сучасний світ ставить нові завдання перед перекладацькою спільнотою. Одним із таких завдань є дослідження лінгвокультурології в перекладі гумористичних та рекламних текстів, а також фразеологічних одиниць. Лінгвокультурологія – це вивчення мови в нерозривному зв'язку з культурою. Дослідження мови реклами та гумору в аспекті лінгвокультурології дає змогу виявити та проаналізувати лінгвокультурні особливості певної нації, дослідити її етносвідомість та мислення, описати культурні компоненти в семантиці текстів, умотивовуючи характер художнього перекладу, базовим принципом якого є опозиція понять “своє” і “чуже” в тексті перекладу. Варто наголосити, що в українському перекладознавстві ще немає досліджень з комплексного підходу до цих явищ.

Отже, українська теорія перекладу, так само, як і західна та російська, дуже активно розвивається, збагачуючись здобутками українських перекладачів-практиків. Йдучи “в ногу з часом”, вона відчуває на собі вплив лінгвокультурного напрямку, який тільки починає набирати обертів в українському перекладознавстві. Таким чином, вивчення сучасних тенденцій художнього перекладу є актуальним завданням сучасної теорії перекладу.

Література

1. Бицилли П. М. Избранные труды по филологии / П. М. Бицилли. – М. : Наследие, 1996. – 711 с.
2. Бугрим В. Ментальність і реклама / В. Бугрим, Т. Компанієць // Рекламист. 2008. – № 8. – С. 6–11.

3. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию / Г. О. Винокур // Избранные работы по русскому языку. – М. : Наука, 1959. – 451 с.
4. Гиндлина И. М. Экспрессивные словообразовательные средства в художественной речи и способы их передачи при переводе: автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. М. Гиндлина. – М., 1999. – 16 с.
5. Даниленко Л. І. Лінгвістика ХХ–початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення / Л. І. Даниленко // Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 3–11.
6. Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології / В. В. Демецька // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – 2007. – № 1. – С. 96–102.
7. Комар Л. Особливості перекладу англійських національних фразеологічних одиниць (реалій) українською мовою / Леся Комар // Молодь і ринок. – 2010. – № 10 (69). – С. 131–135.
8. Кононенко В. Українська лінгвокультуологія : [навч. пос.] / В. Кононенко. – К. : Вища школа, 2008. – 327 с.
9. Лобата А. Г. Лінгвокультуологічні аспекти художнього перекладу у ХХІ столітті: основні напрями та перспективи / А. Г. Лобата // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2011. – № 2. – С. 81–86.
10. Павличко Д. Найдорожча цінність / Д. Павличко // Українська мова і сучасність : Збірник наукових праць / Укладачі: О. І. Білодід, Л. О. Кадомцева, Г. А. Гончаренко та ін. – К. : НМК ВО, 1991. – С. 4–6.
11. Пилипенко Г. Передмова-есе до книги “Шекспір В. Сонети” / Г. Пилипенко // Переклад з англійської Г. Пилипенка. – Київ-Ірпінь : Перун, 2008. – С. 4–5.
12. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии [пер. с англ.; общ. ред. и вступ. ст. А. И. Кибрика] / Э. Сепир. – М. : Изд. гр. “Прогресс”, “Универс”, 1993. – С. 248–258. – 656 с. (Филологи мира).
13. Ткачик О. В. Прагматико-стилістичні особливості перекладу англомовних фразеологізмів-колоронімів українською мовою в художніх творах / О. В. Ткачик, О. В. Ляпіна // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. III. – С. 186–193.
14. Хаймс Д. Х. Два типа лингвистической относительности / Д. Х. Хаймс // Новое в лингвистике. – 1975. – Вып. 7. – С. 229–298.
15. Швейцер А. Д. Перевод как акт межкультурной коммуникации / А. Д. Швейцер // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации : сб. научных трудов Моск. гос. лингв. ун-та. – М., 1999. – Вып. 444. – С. 180–187.
16. Vandaele J. Constructing Humour: Meanings and Means / Jeroen Vandaele // The Translator. – 2002. – Vol. 8. No.2. – P. 149–173.

СИСТЕМА ЗАСОБІВ МОВЛЕННЕВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ЛЮБОВНОМУ ДИСКУРСІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гатальська М. С.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена системі засобів мовленнєвої маніпуляції в любовному дискурсі та способам її відтворення українською мовою. Розглянуто особливості застосування перекладацьких стратегій для відтворення мовленнєвої маніпуляції.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, любовний дискурс, мовна особистість.

The article deals with the system of language manipulation means in love discourse and ways of its rendering into Ukrainian. The specifics of applying translation strategies while rendering language manipulation have been analyzed.

Keywords: language manipulation, love discourse, linguistic personality.

Останні десятиріччя позначилися зростаючим інтересом науковців до вивчення впливу потенціалу мови, її можливостей регулювати поведінку людей, керувати процесами прийняття рішень і, зокрема, її здатності виступати інструментом маніпуляції свідомості як індивіда, так і соціуму загалом.

У галузі перекладознавства цей вектор сучасної лінгвістики екстраполюється як дослідження механізмів відтворення мовленнєвої маніпуляції, що вимагає комплексного вивчення текстів любовного дискурсу в площині взаємодії семантичного, експресивного і прагматичного рівнів його будови.

Метою статті є описати систему засобів мовленнєвої маніпуляції в любовному дискурсі та способи її відтворення українською мовою.

Досягнення мети статті передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідити природу маніпуляційного впливу в мові;
- узагальнити та конкретизувати теоретичні засади відтворення мовленнєвої маніпуляції під час перекладу текстів;
- уточнити визначення любовного дискурсу відповідно до художнього мовлення;
- визначити специфіку любовного дискурсу;
- визначити стратегії мовленнєвої поведінки різних типів мовних особистостей;
- дослідити мовні засоби реалізації мовленнєвої маніпуляції в любовному дискурсі та способи їх відтворення у перекладі українською мовою.

На думку С. Кара-Мурзи, маніпуляція полягає в наявності подвійного впливу – поряд із повідомленням, яке посилається відкрито, маніпулятор посилає адресату “закодований” сигнал, сподіваючись, що цей сигнал викличе у свідомості адресата ті образи, які потрібні маніпулятору. Цей прихований вплив опирається на “неявне знання”, яким володіє адресат, на його здатність створювати у свідомості образи, що впливають на його почуття, думки та поведінку. Мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб пустити процес уяви в потрібне русло, але так, щоб людина не помітила прихованого впливу [5, с. 99].

Психологічний складник у маніпуляції є очевидним: маніпулятивний вплив на поведінку людини характеризується особливою емоційністю і експресивністю. Такий вплив спирається на почуття, емоції, настрої адресата.

До механізмів, що забезпечують ефективність впливу, відносять низку внутрішньо-психічних процесів, що сприяють реалізації певних блок-схем, які спричиняють нейтралізацію дій психологічної безпеки індивіда, утрату ним пильності й полегшують здійснення маніпулятивного впливу.

Оскільки будь-яка взаємодія людей, пов'язана із спілкуванням, включає використання мови і засобів її вираження, маніпуляцію цілком можливо розглядати не тільки як соціальне чи психологічне, але й як явище соціолінгвістичного і психолінгвістичного характеру [8, с. 136].

Метою маніпуляції є досягнення конкретної комунікативної мети, зокрема, нав'язування певного бачення описуваної ситуації, формування нових ідей, прагнень, бажань, цілей; специфіка маніпуляції полягає у стратегічному використанні мовних засобів як тактичних ходів; таким чином, мовні структури набувають маніпулятивного наповнення в конкретних дискурсивних умовах. Хоча мета маніпулятора виглядає однозначною – завоювати адресата, керувати його думками і поведінкою шляхом впливу на його свідомість, маніпуляція за своєю природою є багатогранним, багатоаспектним, комплексним явищем, оскільки передбачає різноманітні прийоми впливу на людину [41, с. 196].

Маніпулятивні можливості мови надзвичайно багаті, а маніпулятивні техніки в повсякденній взаємодії стають все більш витонченими і замаскованими. Психологічні механізми різних за природою видів впливу не однакові. Кожний з них специфічний і застосовується за певних умов. Маніпулятор може навмисно довести жертву до потрібного психічного стану, використовуючи нетерплячість, невпевненість у собі, марнославство, зосередженість, жалісливість, пригніченість, розгубленість, нерішучість, ейфорію, азартність, жадібність, хвастощі, індивідуальні особливості психіки, шаблони, ефекти і ілюзії сприйняття, стандарти поведінки, стереотипи сприйняття і поведінки і т. ін. Також використовуються в практиці повсякденного спілкування маніпуляції любов'ю, страхом, невпевненістю в собі, почуттям провини, почуттям гордості, почуттям жалю. Вибір відповідних до ситуації способів маніпуляції пов'язаний з моральною та психологічною культурою спілкування [2, с. 134–137].

Ступінь успішності маніпуляції багато в чому залежить від того, наскільки широкий арсенал використовуваних маніпулятором засобів психологічного впливу і наскільки маніпулятор гнучкий у їх використанні. Відзначимо деякі з них:

- *Цілеспрямоване перетворення інформації* може полягати в навмисному приховуванні або перекручуванні інформації. У цьому разі, змінюється спосіб подачі інформації, який нерідко грає вирішальну роль у тому, щоб зміст було сприйнято необхідним його відправнику чином. Чималу роль грає момент подачі інформації, наприклад, її подача в незручний час або в незручній обстановці.

- *Приховування впливу* – засіб маніпуляції, досить складний маніпулятивний інструмент, спрямований на найбільш ретельне приховування намірів маніпулятора. Іноді цей момент може відбуватися природним шляхом – непомітно для самого маніпулятора. Набагато частіше використовується метод часткового висвітлення чи виборчої подачі матеріалу. У цьому випадку, інформація подається настільки неповно, що насправді є лише видимість передачі інформації, а вона не передається зовсім.

- *Засоби примусу* – навіювання чи переконання є тими психологічними засобами, які різними шляхами переконують співрозмовника прийняти сторону маніпулятора [2, с. 196].

Під маніпулятивними техніками розуміють різні відволікаючі обманні прийоми і способи впливу, які спонукають співрозмовника до дій і висловлювань, що завдає шкоди його інтересам і яких він би не зробив, якби не був уведений в оману іншою стороною. До мовних маніпулятивних технік належать: евфемізми, мовна метафора, підміна понять, порівняння на користь маніпулятора, переосмислення, пресупозиції, імплантована оцінка, мовне скріплення, імплікатури, помилковий вибір, риторичне питання, двозначність, заміщення суб'єкта дії тощо.

Одним із способів вивчення маніпуляції залежно від матеріалу дослідження є міжособистісна маніпуляція, яка вивчається в текстах художніх творів. У них розглядаються такі “особливості міжособистісної маніпуляції: а) прихований вплив однієї людини на іншу, б) ставлення маніпулятора до адресата як до засобу досягнення власних цілей, в) намагання маніпулятора отримати односторонню перевагу, г) використання сили, гра на слабкості” [3, с. 291].

Маніпуляція відіграє надзвичайно важливу роль у структурі художнього твору і, як правило, зберігається в перекладі, одночасно демонструючи при цьому вплив факторів мовного та особистісного (що йде від мовної особистості перекладача) характеру. Вплив власне мовних чинників на передачу маніпулятивного впливу одного персонажа на іншого виявляється, зокрема, в тому, що в процесі перекладу фонетичний ярус виявляється найбільш складним і найменш збереженим у процесі передачі маніпулятивного характеру спілкування. Прагматичний потенціал маніпулятивної ситуації зберігається за рахунок свого роду компенсації засобами інших ярусів (насамперед лексичного).

При перекладі перекладач як свого роду інтерпретатор оригінального тексту може посилити, послабити або адекватно передати маніпулятивний (або актуалізаційний) характер висловлень персонажів. Важливо зазначити, що в процесі перекладу існує загроза подвійної маніпуляції: збереження прийомів маніпуляції оригіналу та створення нових у тексті перекладу.

Науковцями для опису процесу перекладу наразі широко вживається словосполучення “стратегія перекладу”. Проведений нами огляд фахової літератури дозволяє стверджувати, що сьогодні вирізняють два основні типи перекладацьких стратегій: універсальні й аспектуальні. Універсальні перекладацькі стратегії можна визначити як усезагальні правила і норми, яких повинен дотримуватися перекладач незалежно від мови і типу тексту. Поряд з універсальними стратегіями в сучасному перекладознавстві вирізняють й стратегії аспектуальні (аспектні), які стосуються принципів засад розв’язання часткових завдань у межах загальної настанови (тобто загальної стратегії перекладу).

Як сукупність специфічних правил і принципів перекладу іншомовних текстів, аспектуальна стратегія може використовуватися для: 1) відтворення в тексті перекладу окремих аспектів тексту оригіналу; 2) перекладу текстів, які функціонують у просторі окремого дискурсу. З огляду на обрану тему дослідження, наш першочерговий інтерес викликають принципи перекладу, що застосовуються: а) з метою збереження експресивного, а це означає й маніпулятивного, заряду тексту оригіналу; б) до текстів, які функціонують у просторі любовного дискурсу.

Для реалізації експресивної функції мови у практичній діяльності людства виробилася розгалужена система засобів мовної експресії, репрезентована насамперед тропами й фігурами, за образним висловом В. М. Топорова, “мовними жестами”, які покликані оптимізувати комунікацію й забезпечити високий ступінь впливу дискурсу на реципієнта [3, с. 54]. Чітке окреслення цих засобів є важливим водночас і для теорії, і для практики перекладу, оскільки недостатня увага до засобів та прийомів вираження експресії в тексті спричинює неадекватність перекладу і спотворення авторської інтенції.

Любовний дискурс є практично не дослідженим з погляду його організації – лінгвістичних структур, що відображають певний когнітивний стан (знання, наміри, настанов). Цей вид дискурсу осмислюється науковцями як складний феномен людського життя, як можливість, філософська гіпотеза, як неіндивідуалістичне переживання, на якому лежить відбиток класової, соціальної і часової належності. Любовний дискурс обслуговує сферу романтичного спілкування і реалізується за допомогою низки мовленнєвих жанрів: зізнання в коханні, пропозиція руки та серця, суперечка закоханих тощо.

Основними загальними рисами любовного дискурсу є його підвищена емоційність, ритуальність, ситуативна зумовленість, яскраве гендерне забарвлення, реалізація парольної функції мовлення (вживання мовних одиниць символічного значення, які відомі лише закоханим) та кооперативно спрямована стратегія ввічливості, більша, порівняно з іншими комунікативними ситуаціями, тенденція до граничної відвертості про себе, наявність особливого культурно детермінованого невербального коду та маніпулятивність.

Мовлення закоханих зумовлюється соціальними, культурними, історичними, психологічними факторами, що дозволяє виділити його в окремий дискурс, який має особливості як вербального,

так і невербального характеру. Вербальне вираження почуття кохання пов'язане з соціокультурними нормами суспільства. Вивчення любовного дискурсу вимагає широкого застосування різноманітних способів та прийомів дослідження в їх сукупності і взаємозв'язку.

Найвні дослідження любовного дискурсу дозволяють говорити про його жанрову зумовленість, яка полягає в міжособистісних відносинах суб'єктів комунікації в певній емоційній ситуації, наприклад, ситуації знайомства, залицяння, зізнання в коханні тощо. Аналіз показує, що мовленнєве оформлення інтимно-особистісних відносин функціонально зумовлене "спеціальною" мовою – мовою довірливості, ніжності, емоційності, доступною для розуміння кожного, незважаючи на те, що ця мова орієнтована на конкретну людину. В інтимно-особистісній комунікації між партнерами відбувається щось більше, ніж просто передача і сприйняття слів. Мовленнєва діяльність закоханих являє собою кодові сигнали, які від людини до людини передають насичену думками інформацію, сприяючи розвитку комунікації ідей та почуттів [7, с. 62].

Теоретичною базою виділення в любовному дискурсі типових особистостей-учасників спілкування закоханих стало поняття "мовної особистості". Виділяють такі типи мовних особистостей, як: романтичний закоханий (romantic lover), суб'єкт кохання-гри (ludus lover), прагматичний закоханий (pragmatic lover), маніакальний закоханий (maniaclover) та суб'єкт кохання-агапе (agapic lover). Така типізація дозволяє описати характерні ситуації спілкування, в яких виявляються ці особистості, виділити основні жанри комунікативної взаємодії, проаналізувати стильові реєстри, емоційну тональність спілкування та використання маніпулятивних стратегій, які детермінуються саме цим типом мовної особистості в дискурсі кохання [4].

Вербальний портрет мовної особистості – суб'єкта кохання-гри детермінується психологічною настановою на гру в комунікації. Прототиповим жанром, у якому реалізується кохання-гра, є романтичний флірт. З метою маніпуляції суб'єкт кохання-гри використовує недомовки, приховування приватної інформації про себе:

"Two pence for your thoughts," smiled Miss Wilkinson.

"I was thinking about you," he answered boldly.

That at all events committed him to nothing.

"What were you thinking?"

"Ah, now you want to know too much."

"Naughty boy!" said Miss Wilkinson (11, p. 158).

"А все-таки про що Ви задумалися?" – посміхнулася міс Уілкінсон.

"Я думав про Вас," – хоробро відповів він.

У всякому разі, ці слова ні до чого його не зобов'язували.

"Що ж Ви про мене думали?"

"От і не скажу".

"Ах, негідник!" – вигукнула міс Уілкінсон.

На розпитування міс Уілкінсон, про що насправді думає Філіп, він відповідає недомовками, які мають маніпулятивний потенціал. Мовними засобами цієї маніпулятивної стратегії виступають вигук (*ah*), неозначений займенник *tuch*, посилений інтенсифікатором *too*. Недомовку, яка має маніпулятивний потенціал, можна перекласти за допомогою прийому модуляції. Це одна з найчастотніших лексико-семантичних трансформацій, що полягає в заміні перекладної одиниці на контекстуальне, логічно пов'язане з нею слово чи словосполучення [3, с. 151]. В основі лежить принцип, коли згадана в тексті причина розвивається і замінюється її наслідком (або навпаки). Смісловий розвиток так само, як і інші види лексико-семантичних трансформацій, стосується не окремо взятого слова, а мінімум словосполучення, певної смислової групи.

Репліка *Ah, now you want to know too much*, перекладена як *От і не скажу*, передає грайливий тон висловлення, характерний для комунікативної ситуації “флірт”.

Основною маніпулятивною стратегією особистості маніакального закоханого є здійснення сильного емоційного впливу (вербально та невербально) на адресата з метою втримання та контролю над його почуттям. Найяскравішим прикладом такого типу закоханої людини є вже немолода міс Уілкінсон з роману “Тягар пристрастей людських”. Її категорична вимога отримувати листи від Філіпа кожного дня лише підкреслює це:

“You will write to me, won't you? Write to me every day. I want to know everything you're doing. You must keep nothing from me”.

“I shall be awfully, busy” he answered. “I'll write as often as I can” (11, p. 172).

– *Ти будеш мені писати, правда? – питала вона. – Пиши щодня. Я хочу знати все, що ти робиш. Ти нічого не смієш від мене приховувати.*

– *Я буду страшенно зайнятий, – відповідав він. – Але постараюся писати якомога частіше.*

У наведеному фрагменті маніпулятивність виявляється у використанні таких мовних засобів, як модальні дієслова (*will, must*), розділове питання, яке виконує функцію наказу (*You will write to me, won't you?*), імператив (*Write to me every day*). Для передачі емоційно-експресивного забарвлення висловлення жінки було застосовано граматичну трансформацію опущення.

Іншим способом маніпулювання, визначеним психологами, є так званий “супротив”, або “розігруваний протест” [4]. Його суть полягає в тому, що маніпулятор певними діями чи словами розбурхує в душі об'єкта маніпуляцій почуття, спрямовані на подолання бар'єру, який виник, у прагненні домогтися свого. Адже психіка влаштована таким чином, що людина більшою мірою хоче того, що їй забороняють або ж для досягнення чого їй необхідно докласти зусиль. Цей маніпулятивний прийом, застосований містером Рочестером двічі, був доволі неочікуваним для Джейн Ейр, про що свідчить коментар автора:

“Perhaps you would rather not sit any longer on my knee. Miss Eyre?” was the next somewhat unexpected observation.

“Why not, Mr. Rochester?”

“... Miss Eyre. I repeat it, you can leave me. How often am I to say the same thing? Why do you remain pertinaciously perched on my knee, when I have given you notice to quit?”

“Because I am comfortable there” (10, p. 619).

“Можє. ви вже зізете з моїх колін, міс Ейр?” – було його наступне, досить несподіване запитання.

“Чому це, містєре Рочестєр?”

“Можєте йти собі від мене, міс Ейр. Скільки разів я маю казати одне й те саме? Чому Ви вперто сидите на моїх колінах, як на сідалі, коли я давно велів Вам злизити?”

“Бо мені тут добре”(9).

До мовних засобів, завдяки яким реалізується цей маніпулятивний спосіб, належать конструкція в негативній формі *would rather not* у поєднанні з дієсловом в інфінітиві, модальне слово *perhaps*, дієслова в теперішньому неозначеному та теперішньому перфектному часі (*I have given you notice to quit*).

У перекладі репліки маніакального закоханого було вжито такий стилістичний засіб, як порівняння (*сидите на моїх колінах, як на сідалі*). Таким чином, було застосовано граматичну трансформацію додавання. Порівняння надає висловленню персонажа особливої виразності та асоціативності, виявляє ставлення мовця до сказаного [3, с. 160]. Уведення в текст порівняння дає змогу охарактеризувати особливості мовлення головного героя, передати його моральний стан.

Усі вище перелічені особливості, безумовно, потребують від перекладача адекватного відтворення маніпуляції засобами мови перекладу.

Таким чином, засобами мовленнєвої маніпуляції в любовному дискурсі виступають модальні слова, конструкція *would rather*; дієслова в теперішньому неозначеному та теперішньому перфектному часі, розділові питання, імперативи, вигуки, неозначені займенники, інтенсифікатори.

Отже, результати порівняльного аналізу текстів англomовного любовного дискурсу та текстів перекладу дозволяють зробити висновок, що для досягнення змістової близькості перекладу до тексту оригіналу та передачі маніпулятивного потенціалу реплік персонажів необхідно використовувати лексико-семантичні та граматичні трансформації. Найчастотнішими з них є модуляція, додавання та опущення, які допомагають надати мовленню персонажа особливої виразності.

Література

1. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти / Р. М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987. – 200 с.
2. Быкова О. Н. Языковое манипулирование : материалы к энциклопедическому словарю “Культура русской речи” / О. Н. Быкова // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения: Вестн. Российской риторической ассоциации. – Красноярск, 1999. – № 1 (8). – 250 с.
3. Веретенкина Л. Ю. Лингвистическое выражение межличностных манипуляций (к постановке проблемы) / Л. Ю. Веретенкина // Предложение и слово : Докл. и сообщ. Междунар. науч. конференции, посвященной памяти профессора В. С. Юрченко / Отв. ред. О. В. Мякшева. – Саратов, 1999. – 350 с.
4. Зелинский С. А. Современные психотехнологии манипулирования [Электронный ресурс] / С. А. Зелинский. – 2009. – Режим доступа: http://lit.lib.ru/z/zelinskij_s_a/text_0670.shtml.
5. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 832 с.
6. Киричук Л. М. Прагмакогнітивні особливості стереотипів як засобів маніпуляції в публіцистичному дискурсі / Л. М. Киричук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 6. – С. 195–199.
7. Кузнецова Л. Э. Любовь как лингвокультурный эмоциональный концепт: ассоциативный и гендерный аспекты : автореф. дис. ... канд. филол. наук. : специальность. 10.02.19 “Теория языка” / Л. Э. Кузнецова. – Волгоград, 2005. – 13 с.
8. Михайлюк Е. Б. Психология влияния / Е. Б. Михайлюк. – Ростов : Феникс, 2003. – 160 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

9. Бронте Ш. Джейн Эйр / Ш. Бронте. – Т. : Богдан, 2014. – 500 с.
10. Brontë Ch. Jane Eyre / Ch. Brontë. – Radford, Virginia : Wilder Publications, 2008. – 650 p.
11. Maugham S. Of Human Bondage / S. Maugham. – Radford, Virginia : Wilder Publications, 2010. – 709 p.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ЛЕКСИКАЛИЗИРОВАННЫХ СИНТАКСИЧЕСКИХ ГРУПП

Горицкая Ю. В.

Киевский национальный лингвистический университет

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу англійських лексикалізованих синтаксичних груп російською мовою. Проведено кількісні підрахунки щодо частоти вживання кожного з них у перекладі роману Марини Левицької “Краткая история тракторов по-украински”.

Ключові слова: лексикалізовані синтаксичні групи, інкорпоровані слова, голофразис.

The article outlines the ways of translating English compound-derivative words into Russian. It also features the quantitative analysis on the frequency of their usage while translating the novel *A Short History of Tractors in Ukrainian* written by Maryna Lewycka.

Key words: compound-derivative words, composites, incorporated words, holophrases.

В связи с типологическими особенностями современного английского языка, в котором нет принципиальной разницы между основанием и словом, облегчено образование поликомпонентных лексических единиц. Поэтому в результате интеграции словосочетаний и предложений образуются поликомпонентные лексические единицы, не имеющие прямых аналогов в синтетических по своей типологии украинском и русском языках, что вызывает проблемы при переводе английских романов на русский язык.

Изучению различных аспектов создания и функционирования лексикализованных синтаксических конструкций посвящено немало научных трудов, среди которых особо следует отметить работы Д. И. Квеселевича [2], где исследован механизм образования и систематизации этих образований. Анализируя наследие наших предшественников, следует отметить, что среди них нет единого мнения относительно определения природы, сущности и статуса этих языковых единиц, учитывая их двойственный характер: с одной стороны, лексикализованные синтаксические единицы – это одна лексема; с другой – они имеют синтаксические признаки [3, с. 77].

Разнообразие подходов к исследованию проблемы создания и функционирования лексикализованных синтаксических конструкций отражается в большом количестве терминов для обозначения этих единиц: сложные слова с внутренним синтаксисом [5, с. 136], сращения [1, с. 25], слова-фразы [7, с. 86], сложные слова синтаксического типа [4, с. 11; 6, с.7], инкорпорированные слова [3, с. 77], голофразис [8, с. 122]. В нашем исследовании мы считаем поликомпонентные лексические единицы лексикализованными синтаксическими группами.

Тенденция к использованию поликомпонентных конструкций является креативной особенностью идиостиля автора произведения. Художественный дискурс Марины Левицкой богат на лексикализованные синтаксические группы, которые являются средством выражения ее британской языковой личности, поскольку упомянутые выше конструкции характерны для носителей языка и свидетельствуют о высоком уровне владения им.

Поскольку лексикализованные синтаксические конструкции свойственны только языкам с доминирующими аналитическими тенденциями, при переводе на русский язык невозможно их отобразить с помощью эквивалентов. Поэтому переводчики передают значение описательным путем, который можно разделить на два подхода.

Первый способ предполагает использование цитат для более детальной передачи значения: *let's-be-sensible voice* (10, p. 4) – своим профессиональным голосом “будем благоразумными” (9, с. 27); *my look-how-grown-up-I-am voice* (p. 5) – тем голосом “взгляни, как я повзрослела”

(с. 27); *the best-defence-is-attack school of diplomacy* (p. 9) – той школы дипломатии, согласно которой “лучшая защита – нападение” (с. 44); *annulment-the no-consummation-therefore-no-marriage angle* (48) мысль об аннулировании брака: представление о том, что “без брачных отношений нет и самого брака” (с. 153); *Communist-Party-member-friend-of-Marshal-Voroshilov husband* (p. 65) – “член Коммунистической партии и друг маршала Ворошилова” (с. 180). Перевод с помощью цитат подчеркивает окказиональность этих конструкций.

Второй способ передачи смысла лексикализованных синтаксических конструкций – это использование субстантивных словосочетаний следующих моделей:

1) согласуемое слово / слова + существительное: *the whining four-year-old pipes up again* (10, p. 9) – четырехлетняя соплячка (9, с. 47); *the soon-to-be-ex-husband* (p. 11) – будущий бывший муж (с. 52); *keeping-a-distance voice* (p. 17) – веселым, беззаботным голосом (с. 78); *eighty-four-year-old teenager* (p. 17) – восьмидесятипятилетнего подростка (с. 79); *an eighty-four-year-old lad* (p. 23) – восьмидесятичетырехлетний пацан (с. 101); *a not-very-clean white blouse* (p. 27) – в несвежей белой блузке (с. 119); *dog-eaten-brain old bent stick* (p. 75) – старый кривой дрючок (с. 193); *state-of-the-art* (p. 79) – передовых технологий (с. 199);

2) существительное + прилагательное + существительное: *social-worker voice* (10, p. 5) – тоном социального работника (9, с. 27); *a bottle-green suit* (p. 27) – в костюме бутылочного цвета (с. 119); *peach-pearl-tipped fingers* (p. 31), *pearlised-pink-tipped fingers* (p. 41) – руки с розовыми перламутровыми ногтями (с. 146); *ground-floor plans* (p. 51) – план первого этажа (с. 156);

3) существительное + деепричастие: *out-for-a-quick-buck visionaries* (10, p. 13) – самобичевателям, просто заколачивающим деньгу (9, с. 62).

Наиболее часто употребляемая модель субстантивных словосочетаний – согласуемое слово / слова + существительное, с помощью которой передано смысл 50 % лексикализованных синтаксических групп; реже используются модели “существительное + прилагательное + существительное” – 28 % и “модель существительное + деепричастие” – 15 %. Приведенные выше данные графически продемонстрированы на следующем рисунке.

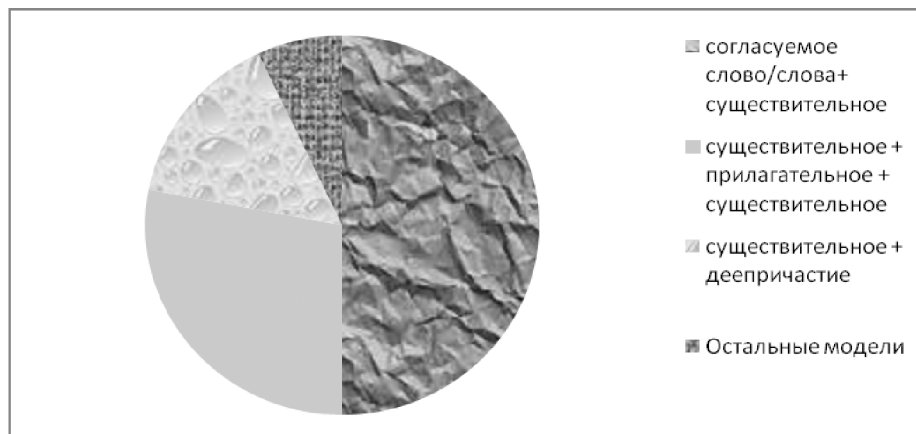

Рис. 1. Модели субстантивных словосочетаний в русском языке, используемые для передачи английских лексикализованных синтаксических групп

Кроме представленных выше моделей для передачи значения лексикализованных синтаксических групп в русском переводе романа Марины Левицкой, переводчик Валерий Нугатов также использовал следующие приемы:

- сравнения – *man-to-man tone* (10, p. 13) – доверительным тоном, как мужчина с женщиной (9, с. 60);

• составные сложные слова двусоснового типа без определений – *wet-behind-the-ears trainee* (10, p. 48) – щеглу-стажеру (9, с. 153), а также с определительными придаточными предложениями (*the Leylandii-and-bedding-plants school* (10, p. 74) – садовник-любитель, разводивший кипарисы Лейланда и грунтовые растения (9, с. 192).

Употребление лексикализованных синтаксических групп – это характерный признак английского языка в связи с доминантными в нем аналитическими тенденциями, однако отсутствует в синтетических языках, в украинском языке в частности. Они использованы в художественной речи Марины Левицкой с целью заполнения лакун номинативного характера, а также экономного и емкого выражения сложных понятий в пределах одного слова. В связи с тем, что они имеют ярко выраженные коннотативные свойства, их используют участники коммуникативного акта для более полного удовлетворения номинативно-коммуникативных потребностей.

Литература

1. Каращук П. М. Словообразование английского языка / П. М. Каращук. – М. : Высшая школа, 1977. – 304 с.
2. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Дмитрий Иванович Квеселевич. – К. : Высшая школа, 1983. – 84 с.
3. Леонова Л. П. Инкорпорированное слово в типологическом аспекте / Л. П. Леонова // Семантика и структура слова : [сб. науч. тр. Калининского гос. ун-та]. – Калинин, 1985. – С.77–88.
4. Ретунская М. С. Английское окказиональное словообразование : автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. С. Ретунская. – Горький, 1974. – 22 с.
5. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницкий. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1956. – 260 с.
6. Третьюхин А. П. Прагматика производного слова (на материале некодифицированных прилагательных в текстах политической пропаганды США : автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. П. Третьюхин. – М., 1985. – 26 с.
7. Царёв П. В. Сложные слова в английском языке / П. В. Царёв. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 126 с.
8. Arnold I. V. The English Word / I. V. Arnold. – Moscow : Vysšaya Škola, 1986. – 295 p.

Источники иллюстративного материала

9. Левицкая М. Краткая история тракторов по-украински / Марина Левицкая. – М. : Эксмо, 2006. – 352 с.
10. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian / Maryna Lewycka. – N. Y. : Penguin Books, 2006. – 294 p.

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Дробаха О. В.
Академія адвокатури України

Стаття присвячена еквівалентності в сучасному англо-українському перекладі. Розглянуто поняття перекладу та його типологію, еквівалентність та її рівні, важливість та актуальність цього питання в перекладознавстві.

Ключові слова: переклад, еквівалентність, рівні еквівалентності

The article deals with the equivalence in the modern English-Ukrainian translation. The concept of translation and its typology, equivalence and its levels, importance and topicality of the question in translation studies are under review.

Key words: translation, equivalence, levels of equivalence.

Як відомо, переклад є однією з найважливіших форм міжкультурної комунікації та одне з найдавніших занять людини. Розбіжність мов спонукала людей до цієї нелегкої, але такої необхідної праці, яка слугує цілям спілкування й обміну духовними цінностями між народами [3, с. 5].

Питанням перекладу в свій час займалися різні вітчизняні та зарубіжні автори, такі, як: І. В. Корунець, А. Д. Швейцер, В. Н. Комісаров, В. В. Коптілов, Л. К. Латишев, В. Лоуренс [16], Дж. Кетфорд [15], Ю. Найда [17] та ін.

Переклад має два термінологічні значення: перше з них визначає розумову діяльність, процес передачі змісту, вираженого однією мовою, засобами іншої мови; друге називає результат цього процесу – текст усний або письмовий [3, с. 5].

На думку Л. С. Бархударова, “переклад” – процес перетворення мовленнєвого утворення однією мовою в мовленнєве утворення іншою мовою за умов збереження незмінного плану змісту, тобто значення [1, с. 11].

На думку В. Н. Комісарова, “переклад” – це перетворення одиниць і структур вихідної мови (ВМ) на одиниці та структури мови перекладу (МП) [6, с. 32].

За словами А. Д. Швейцера, за допомогою перекладу здійснюється опосередковане спілкування людей, які належать до різних культурних товариств, де культурним посередником є перекладач. У зв'язку із цим багатьма вченими визнається той факт, що переклад означає не тільки перехід від однієї мови до іншої, але й від однієї культури до іншої. Виступаючи посередником між двома мовами, переклад неодмінно стикається з таким явищем, як культура, адже мова – це передусім феномен культури. Як уважає дослідник, переклад – це унікальна сфера мовленнєвої діяльності, де мають значення не тільки різні мови, але й різні культури, а часом і різні цивілізації [14, с. 4].

Системний аналіз перекладацької практики і понятійної сфери сучасного перекладознавства дозволяє побудувати єдину типологію перекладів, що узагальнює різні сторони підготовки, виконання, презентації і функціонування перекладу.

А. Паршин пропонує такі типи перекладів:

- 1) за співвідношенням типів мови перекладу і мови оригіналу;
- 2) за характером суб'єкта перекладацької діяльності;
- 3) за типом перекладацької сегментації;
- 4) за формою презентації тексту перекладу і тексту оригіналу;
- 5) за характером відповідності тексту перекладу тексту оригіналу;
- 6) за жанрово-стилістичними особливостями і жанровою приналежністю тексту перекладу;
- 7) за повнотою і типом передачі смислового змісту оригіналу;

- 8) за основними функціями;
- 9) за первинністю тексту оригіналу;
- 10) за типом адекватності [12, с. 13].

У теорії і практиці перекладу оперують такими схожими поняттями, як еквівалентність, адекватність і тотожність.

Метою цієї статті є дослідження поняття еквівалентності та її рівнів.

Актуальність дослідження полягає в тому, що поняття еквівалентності є однією з найважливіших особливостей перекладу, що потребує максимального дослідження і вивчення.

Об'єктом дослідження є еквівалентність. **Предмет** – теорія рівнів еквівалентності.

На думку М. К. Гарбовського, термін “перекладацька еквівалентність” увів до перекладознавства Р. Якобсон у статті “О лингвистических аспектах перевода” [4, с. 264].

Розглянемо визначення поняття еквівалентності різними вітчизняними авторами.

На думку В. С. Виноградова, під еквівалентністю слід розуміти збереження рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі [2, с. 18].

На думку Л. К. Латишева, спільність змісту (смилова близькість) текстів оригіналу і перекладу визначає еквівалентність перекладу [10, с. 47].

С. Г. Тер-Мінасова стверджує, що повна еквівалентність може існувати іноді лише на рівні реального світу. Знання про тотожні явища та предмети в кожній мові є іншими, оскільки вони ґрунтуються на різних уявленнях людей інших національностей. Такі слова мають різні стилістичні та соціокультурні значення [13, с. 63].

З погляду групи дослідників, повністю або частково еквівалентні одиниці і потенційно рівноцінні вислови об'єктивно існують у мові оригіналу і мові перекладу, проте їх правильна оцінка, відбір і використання залежать від знань, умінь і творчих здібностей перекладача, від його вміння враховувати і зіставляти всю сукупність мовних і екстралінгвістичних чинників. У процесі перекладу перекладач розв'язує складну задачу знаходження і правильного використання необхідних елементів системи еквівалентних одиниць, на основі якої створюються комунікативно рівноцінні вислови у двох мовах і яка не дана безпосередньо, а виявляється лише в ході теоретичного дослідження при зіставленні текстів оригіналів з їх перекладами [11, с. 47].

Як вважає В. В. Коптілов, відмінності в системах мови оригіналу та мови перекладу, а також в особливостях створення текстів кожною із цих мов певним чином можуть обмежувати можливість повного збереження в перекладі змісту оригіналу. Тому перекладацька еквівалентність може ґрунтуватися на збереженні (і відповідно – втраті) різних елементів змісту, що містяться в оригіналі. Залежно від того, яка частина змісту передається в перекладі для забезпечення його еквівалентності, розрізняються різні рівні (типи) еквівалентності. На будь-якому із цих рівнів переклад може забезпечувати міжмовну комунікацію [8, с. 38].

Варто наголосити, що еквівалентність змісту оригіналу та перекладу є підґрунтям їх комунікативної рівноцінності, наявність якої робить певний текст перекладом. Норма еквівалентності перекладу постійно змінюється. Як зазначає В. Н. Комісаров, ця норма вказує на необхідність більшої загальності змісту оригіналу і перекладу. Проте така загальність може існувати лише в межах, що є сумісними з іншими нормативними аспектами, які забезпечують адекватність перекладу [7, с. 229].

В. Н. Комісаров пропонує п'ять рівнів еквівалентності.

Еквівалентність перекладу першого типу полягає у збереженні тільки тієї частини змісту оригіналу, яка становить мету комунікації: (1) англ. *Maybe there is some chemistry between us that doesn't mix.* – укр. *Буває, що люди не сходяться характерами;* (2) англ. *That's a pretty thing to say.* – укр. *Посоримився б!* [7, с. 52].

Як ми бачимо, в першому прикладі (1) ціль комунікації полягає в передачі переносного значення, яке і становить головну частину змісту висловлення. В другому прикладі (2) ціль комунікації – у вираженні емоцій мовця, обуреного попереднім висловленням співрозмовника.

Для цього типу характерні:

- 1) незіставність лексичного складу і синтаксичної організації;
- 2) неможливість пов'язати лексику і структуру оригіналу та перекладу зв'язками семантичного перефразування або синтаксичної трансформації;
- 3) відсутність реальних або прямих логічних зв'язків між повідомленнями в оригіналі і перекладі, що дозволили б стверджувати, що в обох випадках повідомляється про одне й те саме;
- 4) найменша спільність змісту оригіналу і перекладу порівняно з усіма іншими перекладами, що визнаються еквівалентними [7, с. 53].

Другий тип еквівалентності, на думку В. Н. Комісарова, представлений перекладами, смислова близькість яких до оригіналу також не ґрунтується на спільності значень використаних мовних засобів. Відмінність між ідентифікацією ситуації і способом її опису відображає своєрідність відносин між мовою, мисленням і описуваною реальністю. В змісті висловлень присутні не самі ситуації та їх ознаки, а лише їх розумові образи, що передаються у вигляді певних відомостей або інформації, тобто у вигляді повідомлення. Характер відображення обраних ознак і внутрішня організація інформації про них утворюють логічну структуру повідомлення [7, с. 57].

Різні способи побудови повідомлення вказаного типу об'єднуються тотожністю описуваної ситуації. Спільність їх змісту цілком ґрунтується на екстралінгвістичному досвіді комунікантів. У самих же описах немає або майже немає загальних семантичних ознак, які б виправдовували прирівнювання їх змісту: англ. *You see one bear; you have seen them all* – укр. *Всі ведмеді схожі один на одного* [7, с. 57].

Для цього типу характерні:

- 1) відсутність паралелізму лексичного складу синтаксичної структури;
- 2) неможливість пов'язати лексику і структуру оригіналу та перекладу зв'язками синтаксичної трансформації;
- 3) збереження в перекладі цілі комунікації та ідентифікації тієї самої ситуації, що й в оригіналі;
- 4) збереження в перекладі загальних понять, за допомогою яких здійснюється опис ситуації в оригіналі, тобто збереження тієї самої частини змісту вихідного тексту [7, с. 58].

Третій тип еквівалентності може бути проілюстрований такими прикладами: (1) англ. *London saw a cold winter last year.* – укр. *Минулого року зима в Лондоні була холодною*; (2) англ. *That will not be good for you.* – укр. *Це може погано для вас закінчитися* [7, с. 61].

Цей тип характеризується такими особливостями:

- 1) відсутністю паралелізму лексичного складу синтаксичної структури;
- 2) неможливістю пов'язати лексику і структуру оригіналу та перекладу зв'язками синтаксичної трансформації;
- 3) збереженням у перекладі цілі комунікації та ідентифікації тієї ж самої ситуації, що й в оригіналі;
- 4) збереженням у перекладі загальних понять, за допомогою яких здійснюється опис ситуації в оригіналі [7, с. 61].

У четвертому типі еквівалентності, поряд з трьома компонентами змісту, які зберігаються в третьому типі, в перекладі відтворюється і значна частина значень синтаксичних структур оригіналу. Структурна організація оригіналу представляє певну інформацію, що входить до складу загального змісту тексту перекладу [7, с. 70].

Четвертий тип еквівалентності характеризується такими особливостями:

- 1) значним, хоч і неповним паралелізмом лексичного складу – для більшості слів оригіналу можна знайти відповідні слова в перекладі, близькі за змістом;

2) використанням у перекладі синтаксичних структур, аналогічних структурам оригіналу;
3) збереженням у перекладі всіх трьох частин змісту оригіналу, що характеризують попередній тип еквівалентності: цілі комунікації, вказівки на ситуацію і способи її опису [7, с. 72].

Як уважає В. Н. Комісаров, у п'ятому типі еквівалентності досягається максимальний ступінь близькості змісту оригіналу і перекладу, що може існувати між текстами різних мов. (1) англ. *I saw him at the theatre.* – укр. *Я бачив його в театрі*; (2) англ. *The house was sold for 10 thousand dollars.* – укр. *Будинок був проданий за 10 тисяч доларів.*

Еквівалентність п'ятого типу передбачає збереження в перекладі стилістичної характеристики оригіналу. У будь-якій мові значна кількість слів є стилістично нейтральною, тобто вживається в різних стилях мови.

Нейтральна стилістична характеристика також розцінюється як компонент конотативного значення, на підставі якого слово виявляється доречним або недоречним у відповідних висловах. Тут можна знайти пари слів, у яких збігається наочно-логічне значення, але відрізняється стилістична характеристика: *to end – to terminate; to begin – to commence; to go (to a place) – to repair (to a place); bloody – sanguinary; final – ultimate; wife – spouse; husband – consort* [7, с. 83].

П'ятий тип еквівалентності характеризується такими особливостями:

- 1) високим ступенем паралелізму в структурній організації тексту;
- 2) максимальною співвіднесеністю лексичного складу;
- 3) збереженням у перекладі всіх основних частин змісту оригіналу [7, с. 79].

Таким чином, на думку В. Н. Комісарова, еквівалентність перекладу полягає в максимальній ідентичності всіх рівнів змісту текстів оригіналу і перекладу, одиниці яких можуть бути еквівалентні один одному на всіх п'яти рівнях або тільки на деяких з них.

Отже, як можна побачити, питання еквівалентності перекладу є досить актуальним у сучасному перекладознавстві, але водночас дискусійним та проблематичним. Досягнення еквівалентності є дуже важливим завданням для кожного перекладача, який повинен володіти загальними поняттями теорії перекладу.

Дослідивши праці відомих авторів, можна зробити висновок, що еквівалентність була й залишається головною умовою та ознакою існування перекладу.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : КДУ, 2006. – 240 с.
4. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Николай Константинович Гарбовский. – М. : Изд-во Московского университета, 2004. – 544 с.
5. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский / В.Н. Комиссаров, А. Л. Коралова. – М. : Высшая школа, 1990. – 127 с.
6. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1973. – 215 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / Віктор Вікторович Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 216 с.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2000. – 448 с.

10. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность перевода и способы её достижения / Лев Константинович Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 300 с.
11. Основы перевода / [Г.Э. Мирам та ін.]. – К. : Ника-Центр, 2002. – 248 с.
12. Паршин А. Теория и практика перевода / Андрей Паршин. – М., 2000. – 287 с.
13. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 624 с.
14. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / Александр Давыдович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 214 с.
15. Catford J.C. A linguistic theory of translation: an essay in applied linguistics / John Cunnison Catford. – London : Oxford University Press, 1965 – 103 p.
16. Nida E. A. The Theory and Practice of Translation / Eugene Albert Nida, Charles Russell Taber. – Leiden : E. J. Brill, 1982. – 218 p.
17. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation 2nd Edition / Lawrence Venuti. – London and New York : Routledge, 1995. – 365 p.

АБРЕВІАТУРИ ТА СКОРОЧЕННЯ В АНГЛОМОВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕКСТАХ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Єнько С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто явище абревіації як лінгвістичної тенденції сучасної епохи. Висвітлено особливості абревіації як продуктивного способу творення нових комп'ютерних термінів. Аналізуються компонентний склад та види комп'ютерних скорочень, а також деякі аспекти їх перекладу.

Ключові слова: абревіація, комп'ютерні скорочення, аспекти перекладу комп'ютерних скорочень.

The article deals with the peculiarities of computer abbreviations as a linguistic tendency of the epoch. Specific features of abbreviations as a productive method of producing new computer terms are highlighted. Types and structure aspects of computer abbreviations are analyzed and the examples which illustrate them are provided.

Keywords: abbreviations, computer shortenings, computer shortenings translation aspects.

Розвиток науки і техніки супроводжують відповідні зміни в терміносистемах конкретних підмов, до яких належить поява нових термінів, розширення значень уже наявних, термінологічні запозичення з інших мов тощо. Паралельно з цими напрямками розвитку термінології лінгвісти констатують тенденцію до зростання кількості абревіатур та частішого їх використання в науково-технічній літературі, яка може бути зумовлена економією мовних засобів, упровадженням комп'ютерних технологій та впливом інших екстралінгвальних чинників. Активний процес технологічного розвитку спровокував появу багатьох неологізмів, які поширилися та зацвірилися в мовах різних країн. Особливо це стосується персонального комп'ютера, внаслідок використання якого виникло безліч жаргонізмів та професіоналізмів, які вже зараз широко вживаються користувачами ПК та продовжують поповнювати словниковий склад багатьох мов. Було підраховано, що в середньому впродовж року в англійській мові з'являються близько 800 неологізмів, більшість з яких пов'язані зі сферою інформаційно-комунікаційних технологій [8, с. 56]. У зв'язку з інтенсифікацією темпу життя сучасного суспільства багато комп'ютерних неологізмів утворюються шляхом скорочення, що особливо помітно в науково-технічній літературі та писемній комунікації користувачів мережі Інтернет.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексно дослідити структурні, семантичні та словотвірні характеристики абревіатур та інших скорочень у текстах англійського комп'ютерного дискурсу, а також стратегії їх перекладу.

Мета статті полягає в дослідженні абревіатур та скорочень в англійських комп'ютерних текстах, аналізі механізмів їх утворення та способів їх перекладу українською мовою.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- дослідити особливості англійських комп'ютерних абревіатур та інших скорочень;
- визначити основні шляхи утворення комп'ютерних скорочень;
- проаналізувати особливості перекладу абревіатур та скорочень в англійських комп'ютерних текстах українською мовою.

Інтерес лінгвістів до вивчення абревіатур і скорочень невинний. Проблемами тлумачення скорочень, шляхами їх виникнення, функціонування і перекладу займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: В. В. Борисов, Є. Ю. Вауліна, С. О. Володькова, Є. П. Волошин, Ю. А. Зацний, Є. М. Єнікеева, В. І. Карабан, Л. Ф. Каховська, Н. Felber, I. Plag та ін. Однак питання структури, семантики та перекладу абревіатур та інших скорочень, які функціонують у текстах англійського комп'ютерного дискурсу, потребує більш детального дослідження.

Скорочення та аббревіатури почали активно досліджувати лінгвісти ще в ХХ столітті. Скорочення – це такий спосіб словотвору, сутність якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або становить собою словосполучення, об'єднане загальним змістом [6, с. 27].

Скорочення поділяються на графічні та лексичні. Графічні використовуються тільки на письмі, в усній мові відтворюються повністю. Такі новоутворення шляхом скорочень не використовуються в усному мовленні, але можуть бути представлені на екрані комп'ютера. Вони використовуються лише в межах комп'ютерних технологій і представляють специфічні поняття. Наприклад, *etc* – *et cetera* (тощо); *edt* – *editor* (програма – редактор); *Edlin* – *Editlines* (строковий редактор); *err* – *error* (помилка); *EXT* – *End of Text* (кінець тексту); *ext* – *extension* (розширення).

Лексичні включають різні усичення, складноскорочені слова та аббревіатури.

Одним з найпродуктивніших засобів скорочення англomовних багатокомпонентних термінів є аббревіація. Зокрема В. Лейчик вважає, що аббревіація є найпродуктивнішим способом компресії багатослівних назв [12, с. 59]. Під аббревіацією розуміють “утворення нових слів шляхом поєднання початкових складів кількох слів або перших літер слів словосполучення” [17, с. 23].

Існують різні підходи до класифікації аббревіатур. Так, наприклад, В. Лейчик поділяє аббревіатури на літерні, звукові, складові, комплексні [12, с. 77–84]. З. Потіха виділяє три типи аббревіатур: ініціальні, складові, змішані [13, с. 273]. О. Волох класифікує їх таким чином: часткові, ініціальні, комбіновані [5, с. 192].

Скорочення та аббревіатури – одна з типологічних ознак науково-технічних текстів. Скорочення й аббревіація завжди були продуктивним способом творення комп'ютерних новотворів, велика кількість яких входить нині в словники комп'ютерних термінів.

Варто виділити основні види аббревіатур та скорочень та звернути увагу на їхній структурний склад та семантичні ознаки. Усі комп'ютерні скорочення можна поділити на кілька умовних груп, які позначають:

- 1) власні назви (MS, EPOX, ABBYY);
- 2) товарні та промислові найменування (3D Max, WORM, CD-ROM, CD-RW, RAM, DVD, USB);
- 3) програмування та спілкування за допомогою мережі Інтернет (URL, ICQ, LOL, PLS, IDK, ATB) [6, с. 25].

Найчастіше аббревіатури використовуються в науково-технічних текстах та в процесі комунікації в мережі Інтернет. Наприклад: *PC* – *Personal Computer*; *CLS* – *Clear Screen*; *pine* – *Pine Is Nearly Elm* (програма); *semi* – *Semi-Colon* (крапка з комою); *Net* – *Internet*; *jock* – *jockey* (програміст, який пише програми).

Відмінна риса аббревіацій у комп'ютерних текстах – це скорочення не лише термінів, але й часто вживаних словосполучень. Наприклад: *ADR* – *Address* (адреса); *AEAP* – *As Early As Possible* (як можна раніше); *AFK* – *Away From Keyboard* (відійшов від комп'ютера); *ASAP* – *As Soon As Possible* (як можна раніше); *AITR* – *Adult In The Room* (дорослий в кімнаті); *ALAP* – *As Late As Possible* (чим пізніше); *ALTG* – *Act Locally, Think Globally* (дій локально, думай глобально); *ASL* – *Age / Sex / Location* (вік / стать / місце проживання); *B&F* – *Back And Forth* (назад і вперед); *B/C* – *Because* (тому що); *BON* – *Believe It Or Not* (вір чи ні); *BRB* – *Be Right Back* (зараз повернуся); *BRT* – *Be Right There* (буду поряд); *BZ* – *Busy* (зайнятий); *BTW* – *By The Way* (до речі); *BOT* – *Back On Topic* (повертаючись до теми спілкування); *CT* – *Can't Talk* (не можу говорити); *CTA* – *Call To Action* (заклик до дії); *CTO* – *Check This Out* (перевір це); *CY* – *Calm Yourself* (заспокойся); *CYE* – *Check Your Email* (перевір пошту); *CYL* – *See You Later* (побачимося пізніше); *CYM* – *Check Your Mail* (перевір пошту); *CYO* – *See You Online* (побачимося онлайн); *CYT* – *See You Tomorrow* (побачимося завтра); *DIAFYO* – *Did I Ask For Your Opinion?* (Чи я запитував твою думку?) [1, с. 4].

З наведених прикладів видно, що найчастіше кодуються речення, які позначають:

- 1) прохання (GMAB, LMK) – близько 30 %;
- 7) поради (СТО, ALTG, MLNW, NSD, TBYB) – близько 20 %;
- 2) команди для користувачів (CYM, CYE, RYS) – близько 20 %;
- 3) побажання (HAND, RIP, KISS) – близько 15 %;
- 4) нецензурну лексику (KMA, LAB, LABATYD, RTFM, FOAD, STFU) – близько 10 %;
- 6) крилаті вирази (GMTA, MLNW, OV) – близько 5 % [4, с. 112].

Часто аббревіатури мають не лише вербальну, але й візуальну реалізацію. Це, як правило, досягається за допомогою цифр. Наприклад: 2 [ˈto:], 4 [fo:], 8 [ˈeit]: 10Q – Thank you; W8AM – Wait a minute; G2G – Got to go; G2B – Going to bed; CUL8R – See you later; B4 – Before; B4N – Bye for now; B4U – Before you; B15 – Back in five; GR8 – Great; H8 – Hate; W8 – Wait; M8 – Mate [16].

Абревіатури поділяють на звуковербальні (PC – Personal Computer) та акроніми (DIVOL – digital-to-voice translator). Звуковербальні аббревіатури – це скорочення, які в усному мовленні треба вимовляти відповідно до алфавітної назви букв [11, с. 201]. Акроніми – це слова, які утворені від початкових букв або складів інших слів і вимовляються як єдині слова, а не послідовність окремих букв [7, с. 56].

Для утворення акронімів використовуються частини слів, що входять до складу початкових термінологічних слів [14, с. 327]. Наприклад: *WOMBAT* – *Waste Of Money, Brain And Time*; *GAL* – *Get A Life*; *JAM* – *Just A Minute*; *TIC* – *Tongue In Cheek*; *FAQ* – *Frequently Asked Questions*; *WAN* – *Wide Area Network*; *RAMDAC* – *Random Access Memory Digital Analog Converter*; *TELEX* – *Teletypewriter Exchange*; *JEDEC* – *Joint Electron Device Engineering Council*; *MIDI* – *Music Instrument Device Interface*; *DIVOL* – *Digital-to-voice Translator* [15, с. 217].

Переклад комп'ютерних скорочень відбувається у два основні етапи:

1. дешифрування – виявлення початкової англомовної форми або корелята;
2. відтворення корелята засобами української мови, які найточніше передають виявлений зміст.

Відтворення комп'ютерних скорочень (аббревіатур, акронімів) українською мовою може здійснюватись такими способами: повне запозичення, транслітерація / транскрипція, калькування, експлікація та переклад на основі аналогії [7, с. 55].

Повне запозичення англійського скорочення в латинських літерах. Цей шлях звичайно використовується для передачі номенклатурних позначень. Наприклад, *DVD* – *Digital Video Disk* (цифровий відеодиск), в українській мові може бути переданий як *DVD*.

Транслітерація і транскрипція (транскодування) у перекладі комп'ютерних термінів рідко існують у чистому вигляді, частіше використовується транскрипція із збереженням елементів транслітерації. Наприклад: *BASIC* – Бейсик, *MIDI* – Міді [16]. Транслітерація і транскрипція є надзвичайно продуктивними засобами перекладу і збагачують прошарок не тільки стандартної лексики, а й жаргонної. Якщо транслітерація / транскрипція використовується в основному в перекладі окремих слів-термінів, то переклад термінологічних словосполучень здійснюється більше засобами калькування та експлікації.

Калькування – це засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складників (морфеми або слів) їх лексичними відповідниками в мові перекладу [7, с. 54]. Наприклад, *LSI* – *Large Scale Integral* – велика інтегральна схема ВІС. Калькування є виправданим для перекладу термінологічних словосполучень тоді, коли складники цих словосполучень уже посіли певне місце в термінологічній системі мови перекладу і є доступними для розуміння спеціалістів.

У разі, коли словосполучення складається з термінів, які ще не ввійшли у вжиток у певній галузі науки чи техніки мовою перекладу і потребують свого тлумачення, використовується експлікація. Експлікація (описовий переклад) – це лексико-граматична трансформація, за якої

лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення певної одиниці [9, с. 432]. Наприклад, *CSMA/CA – Carrier Sense Multiple Access / Collision Avoidance* – колективний доступ з контролем носіїв інформації і вилученням конфліктів [16].

Експлікація є надзвичайно продуктивним засобом перекладу комп'ютерних термінів, оскільки бурхливий розвиток сфери інформаційних технологій не дозволяє багатьом термінам своєчасно знайти свої еквіваленти й закріпитися в мові перекладу.

Продуктивність експлікації для перекладу українською мовою також пояснюється розбіжностями в засобах творення слів та словосполучень. В англійській мові, аналітичній за своєю структурою, переважають багатокomпонентні безприйменникові словосполучення, що не є притаманним українській мові і створює певні труднощі в процесі перекладу. Труднощі в перекладі багатокomпонентних словосполучень часто усуваються за допомогою калькування зі зміною послідовності компонентів словосполучення. Пор.: *BIOS (Basic Input/Output System)* – базова система вводу-виводу; *DMA (Direct Memory Access)* – прямий доступ до пам'яті [3, с. 640].

Перевагою калькування перед експлікацією є те, що експлікація багатослівна, а в разі калькування кожному елементу словосполучення в мові оригіналу відповідає один елемент словосполучення мовою перекладу, отже, реалізується принцип економії мовних засобів. Іноді експлікація діє сумісно з калькуванням, як наприклад: *MS-DOS (MicroSof tDisk Operating System)* – дискова операційна система фірми Microsoft; *EISA (Extended Industry Standard Architecture)* – розширений промисловий стандарт (шинної) архітектури [16]. Лексичні одиниці української мови, так само, як і англійської, розвивають нові значення для позначення нових понять і об'єктів. Наведені приклади демонструють, що в сучасній англійській мові найчастіше скороченню підлягають багатоскладові комп'ютерні лексичні одиниці та фрази номінативного характеру.

У ході дослідження були визначені основні засоби перекладу, які використовуються для перекладу комп'ютерних текстів: повне запозичення, транслітерація, транскрипція, калькування та експлікація. Для перекладу лексичних одиниць комп'ютерних текстів, а саме – абревіатур та скорочень, варто ознайомитися з текстом та зрозуміти його суть. Механічне заучування термінів, без проникнення в їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може спричинити грубі помилки в перекладі. Перекладач повинен докладно вивчити ту галузь науки і техніки, у якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками. Варто зазначити, що в комп'ютерному тексті нерідко буває елемент новизни, який є особливо цікавим для читача, але пов'язаний з уживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Основна умова подолання цих труднощів полягає в докладному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є усталеними в науці.

Література

1. Богачик М. С. Особливості перекладу комп'ютерних скорочень в англomовних текстах / М. С. Богачик // Матеріали III Міжнародної науково-практичної заочної конференції “Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації”. – Рівне, 2014. – С. 3–5.
2. Борисов В. В. Абревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках / В. В. Борисов. – М. : Воениздат, 1972. – 320 с.
3. Ваулина Е. Ю. Термины современной информатики: программирование, вычислительная техника, Интернет : Англо-русский, русско-английский словарь / Е. Ю. Ваулина, В. Н. Рычков. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 640 с.
4. Володькова С. А. Проблемы сокращений терминологических единиц в подъязыке информатики английского языка : дисс. канд. филол. наук : 10.02.04 / С. А. Володькова. – Омск, 2011. – 182 с.

5. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – [2-ге вид.перероб. і доп.] / О. Т. Волох. – К. Вища школа, 1996. – 199 с.
6. Волошин Е. П. Аббревиатуры в лексической системе английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. П. Волошин. – М, 1967. – 220 с.
7. Єнікєєва Є. М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову / Є. М. Єнікєєва // Вісник Сум ДУ. – 2001. – № 5 (26). – С. 54–59.
8. Зацний Ю. А. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка / Ю. А. Зацний, В. Н. Бутов. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 198 с.
9. Карабан В. І. Переклад англійсько ї наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2002. – 564 с.
10. Каховская Л. Ф. Аббревиация как способ словообразования : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. Ф. Каховская. – Минск, 1980. – 277 с.
11. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підр. для студ. філол. спец. ВНЗ] / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 368 с.
12. Лейчик В. М. Терминология информатики: Теоретические и практические вопросы / В. М. Лейчик, В. И. Смирнов, И. М. Сулова // Информатика: Итоги науки и техники. – М. : Наука, 1977. – Т. 2. – 138 с.
13. Потиха З.А. Современное русское словообразование / З. А. Потиха. – М. : Просвещение, 1970. — 384 с.
14. Felber H. Terminology manual / H. Felber. – Paris : UNESCO: Infoterm, 1984. – 426 p.
15. Plag I. Word-formation in English / I. Plag. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 240 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

16. Англійсько-український словник комп'ютерних термінів – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://e2u.org.ua/>
17. Словник української мови в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 11. – 663 с.

СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ ЕНАНТІОСЕМІЇ В ПЕРЕКЛАДІ З ІСПАНСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ ЯК ВИЯВ ПОЛЯРИЗАЦІЇ ЗНАЧЕНЬ

Іваненко А. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена дослідженню явища енантіосемії як вияву поляризації значень сучасної іспанської мови. У статті розкрито сутність поняття енантіосемія, розглянуто номінативний та емоційно-валоративний тип та особливості їх перекладу з іспанської мови українською.

Ключові слова: енантіосемія, антонімія, поляризація значень, номінативна енантіосемія, емоційно-валоративна функція.

The article is dedicated to investigation of phenomenon of enantiosemy as demonstration of polarization of meaning in the Spanish modern language. Essentiality of concept of enantiosemy is clarified in the article. Nominative and emotional types are considered in the article and peculiarities of translation from the Spanish to the Ukrainian language.

Key words: enantiosemy, antonymy, polarization of meaning, nominative enantiosemy, emotional and valorative function.

Вже давно відома дихотомія мови і мовлення, яка з'явилася завдяки способу мислення людини. Мова і мовлення тісно між собою пов'язані і передбачають одне одного: мова необхідна для того, щоб мовлення було зрозумілим і тим самим було ефективним, а мовлення у свою чергу необхідне для того, щоб усталилася мова; історично факт мовлення завжди передує мові [6, с. 196].

Головними засобами, за допомогою яких існують ці два явища, є слова, які становлять лексичну систему будь-якої мови. Як відомо, вона найшвидше зазнає змін з плином часу. Лексичні одиниці не існують ізольовано. Між ними спостерігаються різні семантичні процеси, які пов'язують співвідносні за певними параметрами мовні одиниці. Уже досить детально на матеріалі різних мов вивчені вияви найпоширеніших лексико-семантичних угруповань – полісемії, синонімії, антонімії, омонімії та ін.. Менш помітним і розповсюдженим, але досить цікавим явищем є енантіосемія.

Актуальність вивчення вище зазначеного явища, особливо його перекладацький аспект з іспанської мови українською полягає в полярності значень у межах одного слова, що ускладнює розуміння та відповідно переклад, тому що спричинює двозначність речення. Це стає перешкодою на рівні міжмовної комунікації.

Отже, це явище вивчається вже багато десятиліть, але при цьому до сьогодні викликає багато суперечностей. Якщо звернутися до словника лінгвістичних термінів, то знайдемо таке: "енантіосемія" – (від грец. *enantios* – протилежний, *sema* – знак) – розвиток у слові антонімічних значень, поляризація значень [10, IP].

Явище енантіосемії, як уже зазначалося, близько межує з поняттями полісемії, омонімії та антонімії. Л. О. Новиков визначає енантіосемію як непродуктивний різновид антонімії, що ґрунтується на протилежності значень всередині того самого слова і знаходить зовнішнє вираження в контексті, у характері синтаксичних і лексичних зв'язків слова, зокрема в його протилежних значеннях, з іншими словами [4, IP].

У "Словнику лінгвістичних термінів" О. С. Ахманова дає таке визначення енантіосемії: 1. (Поляризація значень). Здатність слова (морфеми) висловлювати антонімічні значення. 2. Стилістичний засіб, що полягає у вживанні слів у протилежному змісті (у поєднанні з особливим інтонаційним контуром) [1, с. 526].

У цьому визначенні вказується на основні ознаки, які характеризують енантіосемію: 1. вона існує в рамках однієї мовної одиниці, що відмежує її від омонімії та антонімії, де опозиція складається з двох слів; 2. два контрастних значення представлені у складі однієї одиниці, що вказує на зв'язок енантіосемії з полісемією; 3. значення в складі одиниці пов'язані відношеннями протилежності; 4. енантіосемія нарівні з іншими категоріями лексичної семантики є засобом художньої виразності мови.

Це поняття вивчається в синхронії та діахронії. Тепер зупинимося на першому. Загалом енантіосемію можна розподілити на номінативну і емоційно-валоративну [5, IP].

Якщо розглядати слово у взаємозв'язку денотативних, сигніфікативних і прагматичних компонентів, то номінативна енантіосемія характеризується протиставленням сигніфікативних (денотативних) сем, а емоційно-валоративний тип відрізняється полярністю на рівні прагматичного аспекту.

У контексті осмислення енантіосемії як різновиду антонімії з'являються термінопоняття “внутрішньослівна антонімія”, “внутрішня антонімія”, “семантична (конотативна) внутрішня антонімія”, “внутрішньолексемна антонімія”, що позначають наявність у слова (поєднання в слові) протилежних значень або сем (Я. І. Гельблу, Т. Г. Пономаренко, Л. І. Климова, Л. О. Новиков, О. М. Соколов, Л. О. Безсонова) [4, IP].

Нижче зупинимося саме на номінативній внутрішньослівній енантіосемії іспанської мови, де на рівні однієї лексики виражається протилежність значень. Наприклад, слово *verde*, серед 22 значень якого за “Diccionario de la lengua española. Real Academia Española” знаходимо: одинадцята дефініція – *dicho de una persona: inexperta y poco preparada*; тринадцята – *dicho de una persona: que conserva inclinaciones sexuales impropias de su edad o de su estado* [3, IP]. Далі розглянемо на рівні речення: 1. *Este hombre verde no está preparado para tal trabajo*. 2. *Este viejo verde no esparaba tal respuesta de la mujer*. У першому – зелений (у значенні недосвідченої людини), а в наступному в лексико-семантичній структурі мається на увазі – вульгарний, розв'язний. Тобто одна лексична одиниця має в собі опозиційні сигніфіканти, що ускладнює процес розуміння та перекладу.

До цього самого виду можна зарахувати також слово *voluntad – facultad de decidir y ordenar la propia conducta; amor, cariño, afición, benevolencia o afecto* [3, IP] – тобто це слово має варіант перекладу *воля, свобода*, а в розмовному стилі вживається у значенні “прив'язаність”, “симпатія”.

Лексема *alquilar* має у своєму значенні таку протилежність, як *винаймати*, так і *здавати* в аренду. На прикладі речення *Yo quiero alquilar mi casa* без подальшого контексту перекладач не зможе зрозуміти, що хоче донести мовець, чи то слово *alquilar* є у значенні *rentar* чи *arrendar*. З чого можемо зробити висновок, що рівня речення може бути недостатньо для тлумачення інформації, яка закладена в ньому.

Слово *música* може означати “*sonido grato al oído*” у “*ruido desagradable*”: 1. *Esa música es solo para relajarse*. 2. *Es imposible dormir con esa música del tren*. У першому реченні енантіонім вживається у значенні “приємна музика”, на противагу чому у другому – як “шум та гвалт”.

Дієслово *sancionar* у першому своєму значенні має на увазі *aprobar* – стверджувати, схвалювати (про закон): *Esta ley esta sancionada*, а у другому накладати санкції, карати (когось) – *castigar*: *Los hombres que han robado las joyas están sancionados*.

Дієслово *balancear*: перше значення розкачувати “*hacer movimientos de vaivén*”, а наступне – приводити в рівновагу “*equilibrar o contrapesar*” [3, IP].

Прикметник *asérgimo* вживається у двох протилежних значеннях: старанний, завзятий (захисний наприклад) і запеклий (ворог).

Лексема *bebedizo* вміщує в собі полярність: отрута і любовне зілля.

Слово *bicharrasco* вживається в таких контекстах: при зверненні з презирством до людини – *нахаба*, *скотина*; і до дитини в пестливому – *чудо-юдо*.

Розглянемо ще приклад: 1. Dando clases el profesor continúa su estudio. 2. Dando clases los estudiantes fueron a casa. Можна зробити висновок, що лексичний вираз *dar clase* однаковою мірою має стосунок як до викладача, який проводить заняття, так і до студента, який їх відвідує.

Окремої уваги заслуговують складені слова, які складаються зі слів з позитивної чи негативної оцінки або зі слів з антонімічними значеннями: *malcriado* – невихований або погано вихований; *malsano* – нездоровий або зі слабким здоров'ям; *sinvergüenza* – безсоромний чи той, хто не має сорому; *menosprecio* – недооцінка або той, кого погано оцінили; у цьому й полягає перекладацька проблема: у виборі варіанта перекладу, що буде передавати сповна зміст тексту-оригіналу для більш точної передачі інформації щодо комунікативної ситуації.

Що стосується територіальної розмежованості у значенні слів, можна навести такий приклад: *¡Qué pena!*, який уособлює в собі значення “Як шкода!” по всій країні, але в місті Алькасар-де-Сан-Хуан, яке розташоване у провінції Сьюдад-Реаль (Кастилія-Ла-Манча) має кардинально протилежне значення “Яка радість!”. З чого слід зауважити, що перекладачеві недостатньо просто знати лексичні одиниці, а й треба поглиблювати свої знання з культурології та функціонування мови на різних територіях, щоб безпомилково зробити тлумачення лексичних одиниць.

Що ж до емоційно-валоративної функції вживання, найбільшу здатність до розвитку мовленнєвої енантіосемії мають слова, які виражають ставлення мовця до предмета розмови, суб'єктивну оцінку повідомлюваного. При цьому необхідною умовою розвитку мовленнєвої енантіосемії є наявність суперечності між прямим значенням слова і значенням інтонації, з якою це слово вимовляється. Іншими словами, енантіосемія слова виникає тоді, коли його позитивний лексичний зміст стикається з негативним інтонаційним змістом і навпаки [7]. Наприклад, лексичний вираз “*no es nada*”, що в перекладі звучить “це – нічого” залежно від інтонації чи знаків пунктуації може набувати таких значень: *expresa algo que causa extrañeza* або *que no se juzgaba tan grande*, тобто виражаючи або неважливість будь-чого, або ж мовець має на увазі: як людина могла не звернути на щось увагу. Одні й ті самі лексеми мають абсолютно полярні значення, що може заплутати у глибині сенсу.

Наступним прикладом хочемо навести ситуацію, коли ми скажемо людині “*Que buena persona eres*”, то, залежно від інтонації, вона може по-різному сприйняти інформацію. Якщо промовити це речення з нейтральним тембром та спадною інтонацією, то підкреслимо позитивні риси людини. Якщо ж вимовимо з висхідно-спадним тоном разом з уповільненням темпу вимови та зміною тембру, з інтонацією зневаги, то тим самим дамо зрозуміти людині абсолютно протилежне від форми значення, яким наголосимо на нашому негативному ставленні до певної ситуації, пов'язаної з цією особою. Під час перекладу цього типу енантіосемії виникають проблеми щодо правильного розуміння значення речення, адже за граматичною чи лексичною структурою воно не виявляє жодних ознак опозиційної семантики. У такій ситуації перекладачеві може допомогти або мовленнєва ситуація, якщо йдеться про інтерпретацію, або ж, якщо це стосується саме перекладу, знаки пунктуації, що допоможуть зрозуміти перекладачеві і значення слів, чи то пряме, чи то антонімічне. Цей вид енантіосемії найбільш часто використовується для впливу на реципієнта чи психологічного тиску на нього і полягає в сприйнятті інформації мозком людини. Наприклад, якщо скажемо “*Que mala persona eres*” або “*No eres buena persona*” у порівнянні з першим, яке зазначене вище, значення речення залишається тим самим, а ось емоційне навантаження кардинально інше, що впливає на перцепцію людини-реципієнта. Ось у чому полягає складність вибору більш вдалого перекладу, що може змінити основну мету сказаних чи написаних слів. Отже, головне завдання перекладача – знайти найвдаліший варіант перекладу без втрати протилежності змісту речення-оригіналу.

Для подолання проблем з перекладом явища енантіосемії пропонується:

– виокремлювати енантіоніми з лексичного ряду для усвідомлення протилежності значень;

– заглиблюватися в контекст їх уживання для кращого розуміння. При цьому жодного значення не має розмір речення, більш значущим є прихований зміст, який треба передати перекладачеві, подолавши при цьому антонімічні дефініції та обравши адекватне тлумачення;

– уточнити, якщо можливо, інформацію, яку має на увазі мовець в емоційно-валоративному типі для знаходження та передачі адекватного еквівалента перекладу в певній мовленнєвій ситуації. Якщо ж говоримо саме про переклад, а не інтерпретацію, то можуть допомогти лише знаки пунктуації, зокрема знак питання чи окличний.

З усього зазначеного вище можемо зробити висновок, що в основі всього лежить дуальність, людський мозок мислить і пізнає світ за допомогою протиріч, наприклад, що таке “добро” чи “зло” та інше. У цьому нам допомагає мовне явище антонімії, яке її виражає, але за допомогою різних лексичних одиниць, а її підвидом є енантіосемія, яка полягає в тому, що за допомогою однієї лексеми виражається полярність значень. Номінативний, або ж внутрішньослівний, тип закладений у мові. Його ми можемо знайти в словниках, чому передувало розходження і розвиток значень у діахронії. А сигніфікативне розуміння слова залежить від контексту і комунікативної ситуації. Так само емоційно-валоративний тип залежить від мовлення, оскільки його ми можемо зрозуміти лише з інтонації висловлюваного. Отже, явище енантіосемії виражається як у мові, так і в мовленні. Ця обставина дає нам право зазначити таке: в основі енантіосемії лежать загальні причини, які полягають у характері людського мислення.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : КомКнига, 2005. – 576 с.
2. Горелов И. Н. Энантисемия как столкновение противоречивых тенденций языкового развития // Вопросы языкознания. – 1986. – № 4. – С. 86–94.
3. Diccionario de la lengua española. Real Academia Española [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dle.rae.es/>
4. Іващенко В. Л. Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ: основні напрямки концептуалізації / В. Л. Іващенко, Т. О. Федоренко [Електронний ресурс]. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/354.html>
5. Klégr. A. The limits of polysemy: enantiosemy [Electronic resource] / Aleš Klégr // *Linguistica pragensia*. – 2013. – № 2. – Access Mode: http://lingprag.ff.cuni.cz/sites/default/files/archive_LP_2_2013.pdf
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник / М. П. Кочерган. – Вид. 2-е. – К. : Академія. – С. 195–199.
7. Махмутова Л. Ю. Основные типы энантисемии в современном русском языке : автореф. канд. фил. наук: 10.02.01 / Л. Ю. Махмутова. – Казань, 2009. – 23 с.
8. Плющ Н. Н. Слово у мові та мовленні (явище мовленнєвої енантіосемії) [Електронний ресурс] / Н. Н. Плющ. – Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine34-12.pdf>
9. Садиков А. В. Испанско-русский словарь современного употребления / А. В. Садиков, Б. П. Нарумов. – 7-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2005. – 750 с.
10. Словарь-справочник лингвистических терминов // Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова – Изд. 2-е. – М. : Просвещение. – 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enc-dic.com/linguistics/Jenantiosemyja-932.html>

SPECIFICS OF RENDERING PERSONAL NAMES

Karpenko Yu. V.

Kyiv National Linguistic University

У статті проаналізовано проблему перекладу власних імен людей. Автор визначає, що залежно від походження імені, наявності історичного чи традиційно усталеного еквівалента, жанру і стилю тексту, а також цільової аудиторії способи перекладу можуть варіюватися. У дослідженні визначено способи перекладу імен відомих та історичних осіб, звичайних імен, українських жіночих прізвищ, імен по батькові, іноземних імен, прикладок.

Ключові слова: методи перекладу, особові імена, транслітерація, традиційний відповідник, перекладацька транскрипція, транспозиція, ім'я по батькові, жіноче прізвище, іноземне ім'я, прикладка.

The article focuses on specifics of translating various personal names. The author comes to the conclusion that the ways of rendering personal names may vary depending on their origin, existence of the historical or traditional equivalent, genre and style of the text as well as the target reader. The research has identified the methods of conveying the names of prominent and historical figures, ordinary names of people, Ukrainian female surnames, patronymic, foreign names and appositives.

Key words: translation methods, personal names, transliteration, practical transcription, traditional equivalent, transposition, patronymic, female surname, foreign name, appositive.

*To my esteemed colleague
and distinguished Professor
Ilo Vakulovych Korunets,
and to the memory of my dear teacher
Mykhailo Mykolaiovych Dudchenko*

Globalization processes have contributed to the need of interrelations and communication between nations. Translation of various proper names takes the essential part in this process as far as it is the first notion people are acquainted with in the new culture. However, very often both native speakers and translators make mistakes while rendering proper names due to the difficulties and multiple interpretations of the existing rules. Translation of proper names has always been a controversial and disputable question of native scholars mainly because of the large amount of differences in source and target languages systems and cultures.

Many Ukrainian and foreign scientists (I. V. Korunets [4; 5], B. M. Azhniuk [1], V. I. Karaban [3], D. I. Yermolovich [2]) assert that difficulties with proper names translation also arise because of the lack of distinct rules to avoid divergences in language systems and cultures. Even the existing rules are not always followed in the practice of translation, although a translator should bear in mind the importance of those rules for the official and legal texts translation. The problem of adequate conveying of proper names is described in this article.

The aim of this research is to define lexical, semantic and grammatical specifics of rendering different personal names, identify the main problems arising in this process and offer the most adequate ways of translating such names.

Already in 1993 the prominent Ukrainian linguists I. V. Korunets [4] and B. M. Azhniuk [1] laid the particular stress on the importance of unified transliteration rules being introduced to avoid the ambiguity in proper names rendering. Nowadays there is a governmentally established table of transliteration of Ukrainian personal names [6], however we still can observe the distorted English

versions of such names. Predominantly these include loan translation from the intermediary language (Russian) rather than from original (Ukrainian). The repercussions of the Soviet Union policy of Russian language being “universal” for all Soviet countries have their long-term effect even now (cf. such versions of names as **Elena* but not *Olena*, **Sergey* but not *Serhii* / *Serhiy* are chiefly used). One more problem connected to mistranslation of personal names is an obsessive idea of people (and non-professional translators) to convey their names according to the rules used for rendering historical and religious names. It means that people tend to introduce the so-called “English-like” versions of their names, for example, they use the name **Alexander* instead of *Oleksandr*, **Arthur* instead of *Artur* or **Julia* instead of *Yulia* / *Yuliia*. Transliteration according to the Romanisation System rules should be followed to render all ordinary personal names. However, when it comes to the translation of the names of prominent people, historical figures, politicians, scientists, show business members, artists, religious and mythological figures, geographical and some other names, the method of choosing the traditional equivalents is mainly used.

Traditional equivalents. According to D. I. Yermolovich, traditional equivalents are used in preference to regular translation. The professor gives such examples to prove this: the surname *Чайковський* (рос. *Чайковский*) should have been translated as **Chaikovsky* in accordance with the rules of practical transcribing from Russian, however, the famous composer’s name is translated traditionally as *Tchaikovsky* [2, p. 72]. We can also exemplify this rule with the help of some Ukrainian equivalents. Thus, well-known Ukrainian boxers’ names *Віталій Кличко* and *Володимир Кличко* are not rendered as **Vitalii* and **Volodymyr Klychko*, but as *Vitali* and *Wladimir Klitschko*, being first translated from their Russian-like versions into German and preserved that spelling form in English too. That is why now there is no need to use “more appropriate” (according to the rules of transliteration) but less familiar equivalents of these names, because it will only create misunderstanding among those who know these boxers according to their traditionally established names.

The opposite rule of practical transcribing prevailing over the traditional one can also be traced in modern translation. Here we can mention the famous British Prince’s name *Charles of Wales* which had to be conveyed as **принц Карл Уельський* if the rule of regular translation of historical and royal names was followed, albeit the present version known to everyone is *принц Чарльз Уельський*. This is supposed to be the modern tendency to transcribe such and the like names rather than translate them: cf. the Ukrainian equivalents of Prince Charles’ sons names *Prince William* and *Prince Henry* – *принц Вільям* і *принц Генрі* (but not **принц Вільгельм* і **принц Генріх*).

One more aspect of translating personal names is English and Ukrainian cultural differences in naming people: two-componental system in the former and three-componental in the latter. Besides, the surname precedes the first name and the patronymic in Ukrainian (e.g. *Корунець Ілько Вакулович*, *Макімов Сергій Євгенович*), whereas in English the last name follows the first one (e.g. *Eugene Nida*, *David Crystal*). However, in English encyclopedias, telephone directories, and bibliographies the surname is used prior to the first name, usually with comma separating them. This peculiarity is to be taken into account while translating the personal names into the target language, the appropriate transformations should be employed.

Patronyms can bring many cultural and psychological problems to the English speaking people. Firstly, they are difficult for a foreigner to understand and use. Secondly, English speaking people when naming the person by the name and a patronymic (as we usually do in formal situations and in order to address people in a respective manner) often muddle the latter with the family name. That is why in written translation, especially in lists of people’s names with all three components or surnames and initial letters for the first name and a patronymic, usually only names and surnames are mentioned (e.g. *О. М. Нестеренко* – *Olena Nesterenko*) or all three components are rendered, with patronymic being shortened to only one initial (e.g. *О. М. Нестеренко* – *Olena M. Nesterenko*). It concerns, as stated by D. I. Yermolovich [2, p. 84], the lists of names in conferences, reports, concerts

or plays programmes etc. Alternatively, in mass media texts (especially in interviews where they perform the function of an official address) the first name and a patronymic are substituted for the abbreviation such as ‘*Mr.*’, ‘*Mrs.*’, ‘*Ms.*’, ‘*Dr.*’ etc. used together with the family name: “*Володимире Борисовичу, Ви зазначили, що...*” – *Mr. Hroisman, you have mentioned that...* Nevertheless, in official documents of different types as well as in literary works, it is recommended to preserve the original form of the name by way of transliterating all three components.

Furthermore, there are certain distinctions in female surnames of two cultures under discussion. To understand the difficulty of conveying such names, it is essential to examine the meaning of English and Ukrainian family names. With reference to the work of D. I. Yermolovich [2, p. 85–86], where the professor analyzes the specifics of translating Russian female surnames which can be similar to the Ukrainian ones, we agree that the English-speaking recipients do not always understand that, for example, Popov and Popova refer to one and the same surname. Usually English families bear one surname which is not transformed (unlike our surnames) whether it is a male or a female name. This distinction has created the variation in Ukrainian female surnames translation.

As a rule a feminine inflection “-a” is preserved in translation into English unless the rest of family members or their last names are mentioned in the text. For example, taken separately, the woman’s name *Олена Морозова* is to be *Olena Morozova* in English. Yet, if both a wife and a husband are mentioned in the same context or when the woman’s husband is known to the recipient, the feminine inflection is omitted and the last name is used in the male variation: cf. *подружжся Морозових – Mr. and Mrs. Morozov*. This rule is especially to be followed in case of honorific “*Mrs.*” is used in the sentence, which presupposes that the husband’s surname will be used after it.

Another translator’s task is rendering the Ukrainian family names in plural when they identify the whole family or the relatives. There are two ways of conveying such names [2, p. 86]: 1) a family name is used in a plural form (by adding the inflection “-s”) and preceded by the definite article (*Коваленки / родина Коваленків – the Kovalenkos*); 2) a family name is used in a singular form if it is followed or preceded by a common noun of family relationship (*сестри Петрик – the sisters Petryk / the Petryk sisters, брати Борисенки – the brothers Borysenko / the Borysenko brothers*). The definite article is also used in this case.

Transposition. D. I. Yermolovich is surely right saying that it is very important to use the rule of transposition while conveying the foreign names in official texts [2, p. 77]. By this he means that if there are, for instance, any Ukrainian names used in the text, they should be transliterated from their original, transposed variants even if they are too alike with the Russian ones (cf. *Нищук Евгений Николаевич*, Ukraine’s Minister of Culture, is in Ukrainian *Нищук Євген Миколайович*, hence to be transliterated from the latter variant as *Nyshchuk Yevhen Mykolaiovych*). The same should be done with originally Russian names (the name *Ирина Хакамада* should be transliterated according to the transposed from Russian equivalent *Ирина Хакамада* and rendered as *Irina Khakamada* but not as **Ируна Khakamada*).

In V. I. Karaban and J. Mace’s work [3] the rule of rendering the Russian names into English on the basis of Russian graphic form rather than Ukrainian is also formulated. The authors add that other foreign names should be translated into English following their established English forms. If the English personal name spelling is still not clear, it is recommended to consult the original texts, dictionaries or encyclopedias. The same rule of preserving the original form in translation concerns other, non-English foreign names based on Latin alphabet: *Войцех Вітольд Ярузельський – Wojciech Witold Jaruzelski* (as in Polish), *Тансу Чілер – Tansu Ciller* (as in Turkish), *Даг Хаммаршельд – Dag Hammarskjöld* (as in Swedish), *Шарль де Голль – Charles de Gaulle* (as in French) (all examples are taken from Karaban and Mace’s book [3, p. 107]).

Similarly, D. I. Yermolovich recommends that original spelling of a foreign name based on Latin alphabet should be remained in the English translation. Apart from this, the scholar underlines

the difference of such foreign languages: the foreign letters may contain different diacritic marks or other special language characters. In this case, according to Yermolovich, modern translation has two established principles: 1) in official texts (legal, scientific, encyclopedic, technical and other texts for a qualified reader) the diacritics are to be remained unchanged in English (e.g. *Wienczysław*); 2) in literary, advertising, popular, entertaining and educational texts for non-qualified readers, including those having no legal force, may be simplified and written without any diacritical marks (e.g. *Wienczyslaw*) [2, p. 74–75].

Differences in grammatical systems of Ukrainian and English cause the main problem of using the articles in the English proper names with appositives. Whether it is the definite or indefinite, or even zero article to be used is defined by the specifics of the apposition, its function in the text, as well as genre and style of the text [2, p. 88–93]. Usually such appositives as titles, ranks, positions, professions etc. in modern newspaper, business and scientific texts, with formal or neutral writing style, are predominantly used with the zero article: *Українська олімпійська чемпіонка Олена Підгрушина фінішувала п'ятою – Olympic champion Olena Pidhrushna of Ukraine finished fifth; Сьогодні прем'єр-міністр Польщі Беата Шидло прибула з візитом до Будапешта – Today Beata Szydlo, Prime Minister of Poland, has arrived on a state visit to Budapest*. However, such appositives can also be used with the definite or indefinite articles. The first variant is characterized by its being used in belles-letters works of the past centuries, while the second one is to perform a descriptive function.

One more method of translating the names with appositives is to use the phrase with preposition “of”. It concerns the names of monarchs, patriarchs, bishops, saints, senior government officials, whose names appositives often contain the toponymic element: *королева Нідерландів Максима – Queen Maxima of the Netherlands, Патріарх Константинопольський Варфоломій I – Patriarch Bartholomew I of Constantinople, канцлер Німеччини Ангела Меркель – Chancellor Angela Merkel of Germany*. In less official texts, according to D. I. Yermolovich [2, p. 91], it is also possible to use the construction with an adjective (for example, the above mentioned name *прем'єр-міністр Польщі Беата Шидло* may be translated as *Polish Prime Minister Beata Szydlo*) or the possessive form of a country name (*Poland's Prime Minister Beata Szydlo*).

In addition, there should be identified the rules of conveying restrictive and non-restrictive appositives. A restrictive appositive provides information essential to identifying the phrase in apposition. It limits or clarifies that phrase in some crucial way, and the meaning of the sentence would change if the appositive were removed. Restrictive appositives used with personal names single out the people, help to identify their role in a certain situation or their relation to others [2, p. 91]. Restrictive appositives are usually used with the definite article and can be seen in texts of different genres and styles: “У 90-х роках ХХ століття винахідник водневої бомби Едвард Теллер запропонував розпорошити металеві часточки, що відбивають світло, в атмосфері, щоб затінити Землю від сонячного проміння. – In the 1990s, the inventor of the hydrogen bomb, Edward Teller, proposed floating reflective particles of metal in the atmosphere to shade Earth from sunlight” (the example is taken from Yermolovich [2, p. 91], Ukrainian added – Yu. K.).

A non-restrictive appositive provides information not critical to identifying the phrase in apposition. It provides non-essential information, and the main meaning of the sentence would not change if the appositive were removed. Non-restrictive appositives, as D. I. Yermolovich has observed [2], carry one of the following meanings: 1) classifying characteristics, identifying the affiliation to a group or to some people; 2) descriptive characteristics, identifying specific features of the person who bears this name. Appositives of this kind are used with an indefinite article, and usually either separated by commas or are a part of a construction with such words and phrases as “named”, “called”, “by name of”: “Студент-медик Майєр і учень московського училища живопису, скульптури і зодчества Рибніков прийшли якось увечері до свого приятеля студента-юриста Васильєва і запропонували йому піти з ними в С – у провулок. – A medical student called Mayer, and a pupil of the Moscow

School of Painting, Sculpture, and Architecture called Rybnikov, went one evening to see their friend Vassilyev, a law student, and suggested that he should go with them to S. Street” (the example is taken from Yermolovich [2, p. 92], Ukrainian added – Yu. K.). Non-restrictive appositives in this sentence are translated according to both ways: the first two are the parts of the constructions with the word “called”, the last one is separated by commas.

As can be seen from the article, to render personal names, a translator should follow certain rules and recommendations: identify the proper name and its type, define the national identity of this name, check for any traditional equivalents, and only then make a well-considered translation decision. Ukrainians should pay attention to the origin of their names and remember to render them from the native, state language, but not from the intermediary one.

Conclusions. Findings of the current study suggest the most appropriate methods of rendering personal names which, depending on a number of factors, involve transliteration according to the governmentally established Romanization rules, practical transcription, transposition and grammatical transformation of different parts of personal names. A detailed analysis of modern approaches to the translation of other proper names provides the further research opportunities.

Література

1. Ажнюк Б. М. Українські власні назви (антропоніми й топоніми) в англійському написанні / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 1993. – № 1 (157). – С. 3–15.
2. Ермолович Д. И. Русско-английский перевод : Учеб. для студ. вузов, обучающихся по образоват. прогр. “Перевод и переводоведение” направлений “Лингвистика”, “Лингвистика и межкультурная коммуникация” / Дмитрий Иванович Ермолович. – М. : Аудитория, 2014. – 592 с.
3. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову : Навч. посібник-довідник для студ. вищ. навч. закладів освіти / В. І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 603 с.
4. Корунець І. В. Принципи і способи передачі українських особових і географічних назв англійською мовою / І. В. Корунець // Мовознавство. – 1993. – № 1 (157). – С. 13–16.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
6. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею [Електронний ресурс] : постанова від 27 січня 2010 р. / Кабінет Міністрів України. – К., 2010. – № 55. – Режим доступу до документа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МІФОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПОВІСТІ “ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ” М. КОЦЮБИНСЬКОГО У ФРАНЦУЗЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ Е. КРЮБИ ТА Ж.-К. МАРКАДЕ

Кирилова В. А.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено дослідженню художньої мови Михайла Коцюбинського та відтворенню її особливостей у французьких перекладах Еміля Крюби та Жана-Клода Маркаде, зокрема відтворенню міфічних назв та художніх деталей, які мають міфологічне значення в повісті “Тіні забутих предків”. У роботі використано перекладознавчий аналіз вихідних та цільових текстів з опорою на стилістичний підхід. Аналізуються найпоширеніші перекладацькі прийоми, застосовані перекладачами для збереження оригінальної авторської мови у французьких перекладах.

Ключові слова: авторська мова, французькі переклади, міфічні назви, перекладознавчий аналіз, стилістичний підхід, перекладацькі прийоми.

The article is dedicated to the research of the artistic language of Mykhailo Kotsiubynsky and to the reproduction of its peculiarities in French translations made by Emile Kruba and Jean-Claude Marcadé, particularly to the reproduction of the mythological names and artistic details that have mythological signification in the novel “The shadows of forgotten ancestors”. The translational analysis of the source and target texts with reliance to the stylistic approach was used in the work. The most common translation techniques used by the translators to preserve original author’s language into the French translations are analyzed.

Key words: author’s language, French translations, mythological names, translational analysis, stylistic approach, translation techniques.

Наша робота присвячена дослідженню самобутньої повісті “Тіні забутих предків” (1911) видатного українського прозаїка Михайла Михайловича Коцюбинського (1864–1913), зокрема особливостям відтворення міфологічних елементів цієї повісті у французьких перекладах Еміля Крюби – “Les ombres des ancêtres disparus” (1971) та Жана-Клода Маркаде – “Les ombres des ancêtres oubliés” (1970).

Художня майстерність М. Коцюбинського була об’єктом аналізу багатьох науковців, як лінгвістів, так і літературознавців, зокрема, М. Богдан, Н. Букатевича, Л. Дяченко, М. Зерова, Н. Калениченко, П. Колесника, В. Коптілова, М. Наєнка, Р. Піддубної, А. Скачкова, Ю. Тимченка та ін. Переклади творів М. Коцюбинського здійснювалися англійською мовою, зокрема Г. Андрусишиним, А. Бернградом, Дж. Гуральським, М. Джамболом, А. Микитяком, А. Мистецьким, М. Скрипник; іспанською – Х. Борисюком; французькою – Е. Крюбою, Ж.-К. Маркаде.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на розгляд складних мовних явищ та процесів, що виявляють особливості світосприйняття окремого індивіда та етносу загалом. Водночас недостатньо з’ясовані особливості художньої мови відомого українського письменника XIX ст. М. М. Коцюбинського в контексті українсько-французького перекладу, творчість якого була об’єктом переважно літературознавчих розвідок. Зокрема вивчення міфологічних явищ у творчості автора уможливує максимально адекватне сприйняття оригінальних творів і в поєднанні із комплексним перекладознавчим аналізом дозволяє всебічно охопити проблему збереження автентичності українського твору на світових теренах.

Певним чином М. Коцюбинський вводить у свою повість міф – малу жанрову форму у складі великої жанрової форми. Міф – невеликий твір розповідного характеру, в якому віддзеркалилися уявлення колективної свідомості про навколишній світ, його походження та систему взаємозв'язків значущих елементів світобудови. Міф – це вид фольклору, який за походженням є одним з найдавніших жанрів епосу й, на відміну від більшості з них, виступає як жанр, у якому розважальний елемент зведений до критичного мінімуму, а на передній план натомість висунуте завдання теоретичного, пізнавального з'ясування та пояснення причин або історії походження й розвитку тих чи інших важливих життєвих явищ. Систематизоване зібрання багатьох окремих міфів того чи іншого народу, упорядкованих у більш-менш зв'язному порядку, називається міфологією. Зміст первісних міфологічних уявлень, відбитих в усних переказах, у сучасній свідомості сприймається як вигадка, проте самі творці міфів, їхні сучасники і найближчі нащадки сприймали події міфів як безсумнівну реальність, те, що відбувалося колись насправді. З часом міфи починають сприймати як вигадані історії про богів, героїв, прадавні події. Починаючи з античності й упродовж усього історичного розвитку літератури, міфи слугують для неї потужним джерелом для запозичення фабульного матеріалу, містких образів, людських характерів, які набули символічного або алегоричного змісту. Особливе місце в культурному житті Європи та інших країн світу посідає християнська міфологія [2, с. 279–280].

Як слушно зауважує М. Венгренівська, у міфі можна знайти пояснення тому, “як сформулювався певний тип поведінки, певний спосіб діяльності, інші важливі моменти щоденного життя. Все це – та задана екстралінгвістична діяльність, ті ситуації, які мусить інтерпретувати і тлумачити перекладач, відтворюючи в перекладі даний “шматок дійсності”, змальований у тому чи іншому міфові” [1, с. 87].

Слід зазначити, що міфологічні елементи не є випадковим явищем у творчості М. Коцюбинського. Завдяки вітрам письменника ми можемо говорити про еволюцію фантастики і про засоби її введення в українську літературу. Язичницькі дохристиянські мотиви, легенди і звичай гуцульського народу знайшли своє відображення в повісті “Тіні забутих предків”, у якій чітко простежується схильність письменника до міфотворчості. Створюючи особисту міфологічну реальність, письменник використовує давні взірці міфології. В його творах природа живе і дихає. Люди і міфологічні істоти живуть в одному просторі і живуть пліч-опліч.

Крім того, на сторінках повісті оживають герої українського фольклору – нявки, русалки, бісиці, аридик, чугайстр, шезник. Для перекладу назв цих міфічних істот Е. Крюба і Ж.-К. Маркаде використовують різні засоби. Подекуди вони вдаються до комбінованої реномінації, подаючи транскрибовані назви українських міфічних істот французькою (*tchouhaïstyr; l'aridnyk; les niavkas*), проте дають описову перифразу в перекладацьких примітках. В інших випадках перекладачі вживають відповідники-аналоги (*шезник – diable*), (*бісиця – diablesse* – у Ж.-К. Маркаде) або описовий переклад (у Е. Крюби *бісиця – Démon femelle*). Констатуємо також еквівалентне відтворення слова “бісеня” – “*diablotin*” в обох перекладах. Завдяки цьому Гуцульщина постає перед читачем як казковий край, сповнений духами природи, які подекуди несуть загрозу для людини: “*чекають на християнина або на маржину, щоб зробити їм шкodu*” [5, с. 32] // “*à l'affut du chrétien ou du bétail pour lui nuire*” [6, р. 14] // “*ils guettent les chrétiens ou les bêtes pour leur faire du mal*” [7, р. 16].

Люди боялися цих духів: на самому початку твору мати Івана вважає, що бісиця поміняла її дитину на бісеня, оскільки маленький Іван гучно плакав. Дорослі Іван та Палагна бояться злих духів, які можуть забрати їхню худобу.

Зазначимо, що дивне для французького читача, а саме тому – доволі колоритне, ім'я Хима перекладачі Е. Крюба і Ж.-К. Маркаде відтворили за допомогою транслітерації – Кхума.

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
<i>Проте найгірше докучала їм Хима. Стара улеслива баба, завжди така привітна, вона вечорами перекидалась в білого пса та нипала по загородах сусідських. Не раз Іван метав сокирою в неї, жбурляв вилами та проганяв [5, с. 57].</i>	<i>Cependant, c'était Khyta qui les importunait le plus. Vielle femme adulatrice. Toujours très affable, elle prenait le soir l'apparence d'un chien blanc et rodait dans les enclos voisins. Il était arrivé plus d'une fois à Ivan de lancer sa hache après elle, de faire voler sa fourche et de la chasser [6, p. 57].</i>	<i>Mais c'était Khyta qui les importunait le plus. Cette vieille bonne femme obséquieuse qui semblait toujours amicale, se transformait la nuit en un chien blanc et rôdait dans les cours voisines. Plus d'une fois Ivan avait lancé sa hache contre elle ou jeté ses fourches pour la chasser [7, p. 62].</i>

Найфантастичніші речі в повісті – розповіді про добрих і злих духів, зустріч Іванка із щезником, поклоніння вогню, ворожіння на полонині, чаклування Юри – здаються цілком реальними. Автор не відокремлює ці явища від реального світу, що оточує гуцула. Перекладач відтворює атмосферу таємничості та казковості цілком адекватно. На фоні таємничого та міфічного навколишнього середовища характер гуцула постає величним, загадковим, сповненим могутньої сили.

Напрочуд поетично змалював письменник народні традиції. Звичайне приготування бринзи видається високим ритуалом магічного обряду, коли дії мають виконуватися в певному порядку:

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
<i>Тепер має бути тихо у стаї, двері замкнені, і навіть спузар не сміє кинуть оком на молоко, поки там твориться щось, поки ватаг чаклує [5, с. 49].</i>	<i>Maintenant le buron doit être silencieux. La porte est fermée et même <u>la pâtre</u> de corvée n'ose jeter un coup d'oeil sur le lait, pendant qu'on procède là à <u>quelque pratique mystérieuse</u>, pendant que <u>le doyen</u> exerce sa magie [6, p. 44].</i>	<i>A présent le silence doit être total dans la cabane, les portes sont fermées et même <u>l'aide-berger</u> n'a pas le droit de jeter un coup d'oeil sur le lait, tant que <u>quelque chose</u> se passe là-bas, tant que <u>le chef</u> prononce ses incantations [7, p. 47].</i>

Звернемо увагу на те, що в перекладі Е. Крюба, на відміну від Ж.-К. Маркаде, навіть підсилює оригінал: замість “там твориться щось” він використовує словосполучення з відповідним конотативним значенням “qu'on procède là à quelque pratique mystérieuse”, що є важливим для досягнення еквівалентності. Тим самим Е. Крюба ніби підкреслює думку М. Коцюбинського, адже в українській літературі доволі часто займенники “щось”, “він”, “вона” насправді мають табуований підтекст (щось, про що не можна говорити, називати власним ім'ям). У той же час “quelque chose” у французькій мові позбавлене цієї двозначності.

Важливою художньою деталлю у творі “Тіні забутих предків” є **вода**, яка має в повісті міфологічне значення. У міфології багатьох народів вона вважається життєдайною силою, у деяких міфах існує навіть жива та мертва вода. Але вона не така чиста, як вогонь, у ній може водитися нечиста сила. Знайомство Івана та Марічки відбувається саме біля води. Вона об'єднує та розлучає героїв, оскільки повинь врешті-решт вбиває Марічку. Вода може бути спокійною, а може бути й шаленою та неконтрольованою. Але так чи інакше, ця сила відіграє ключову роль у сюжетній будові повісті. Символом цієї води в повісті є Черемош.

Автори перекладів калькують назву річки *Черемов* (*le Tchérémoche*), але якщо Е. Крюба не пояснює, що це річка (безумовно, це ускладнює сприйняття французьким читачем ідеї твору, а отже, збіднює роль води в повісті), то Ж.-К. Маркаде у примітці пояснює, що таке *Tchérémoche – Affluent du Prout (382 km) entre la Galicie et la Bukovine [7, p. 15].*

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
Іван обмив свої рани, закрасивши Черемош кров'ю... [5, с. 67]; Під ним, в долині, кипів холодний Черемош. По далеких горах дримали на сонці самотні оселі. Було так тихо і сумно, чорні смереки безперестанку спускали сум свій в Черемош, а він ніс його долом й оповідав [5, с. 31].	Ivan lava ses plaies, colorant le Tchéremoche de son sang... [6, p. 73]; En dessous, dans le vallon, bouillonnait Tchéremoche aux eaux gélaciales. Sur les ballons lointains sommeillaient des demeures solitaires. Quel silence et quelles tristesse. Les pins noirs laissaient tomber sans cesse leur tristesse dans le Tchéremoche , qui l'embortait à travers le vallon et la racontait [6, p. 14].	Ivan lava ses blessures en colorant de son sang le Tchéremoche ... [7, p. 79]. Au-dessus de lui, dans la vallée, bouillonnaient les eaux froides du Tchéremoche . Sur de lointaines collines des hameaux isolés sommeillaient au soleil. Tout était si calme et si triste, les noirs sapins déversaient leur éternelle tristesse dans le Tchéremoche et lui il l'emportait à travers la vallée et en parlait [7, p. 15].

Дуже часто в повісті метафори, що передають рух, також пов'язані з поняттям **вода**: холодний кришталь // *cristal glace*; Бог ходив водою // *Dieu marchait a sa surface*; сонну ще воду криниці // *l'eau encore endormie du puits*; свіжу, холодну, ще повну снів // *fraîche, froide, encore pleine de rêves*.

Не менш важливу роль відіграє в повісті і **вогонь** – жива сила, символ очищення, захисний оберіг, який відлякує нечисту силу, охороняє людину, допомагає їй у повсякденному житті.

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
– Ні, я спузар, – одкрив зуби Микола, – маю пильнувати ватри, аби не згасла через все літо, бо була б біда!.. Він навіть з жахом озирнувся навколо [5, с. 43].	– Non, je suis le pâtre de corvée, répondit Mykola en découvrant ses dents, je dois veiller à ce que le feu ne s'éteigne pas de tout l'été sinon il y aurait un malheur!.. Il regarda même avec crainte autour de lui [6, p. 33].	– Non, – dit-il en souriant de toutes ses dents, – je suis chargé d'alimenter le feu afin qu'il ne s'éteigne pas de tout l'été ; autrement ce serait un malheur !... – Il regarda autour de lui avec frayeur [7, p. 15].

Микола пов'язує все своє життя з вогнем. Сама думка про те, що ватра може згаснути викликає в нього жах. Перекладач відтворив це відношення героя, але трохи пом'якшив його.

Зауважимо, що, перекладаючи слово “ватра”, яке є місцевим синонімом “вогню” (діалектизм), Е. Крюба і Ж.-К. Маркаде скористалися наближеним перекладом, використавши лексему “*le feu*”, а отже, тексти перекладів втратили діалектне забарвлення оригіналу. Однак наявні також приклади вдалого відтворення цього самого діалектизму: в Е. Крюби через описовий переклад – *le feu de bois*, тобто “лісовий вогонь” (у Ж.-К. Маркаде – *le foyer*).

Шляхом метафоризації та яскравих епітетів автор зображує вогонь справді “живим”, яким він і постає в уявленні гуцулів. У свою чергу Е. Крюба еквівалентно відтворив деякі епітети (*feu vivant et inextinguible*) та зробив певні трансформації в перекладі (*le feu se lovait fierement comme un reptile et continuait a exhaler de nouvelle bouffées de fumee*). Натомість Ж.-К. Маркаде уникнув епітета негасимий і скористався описовим перекладом – *qui ne s'eteint jamais*.

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
Тим часом вата розгоралась на полонині. Повним поваги рухом, як давній жрець, підкидав ватаг до неї сухі смереки та свіжу хвою, і синій дим легко здіймався над нею, а далі, кинутий вітром, зачеплявся за гори, перетинав чорну смугу лісів та стелився по далеких блакитних верхах. Полонина починала своє життя живим негасимим вогнем , що мав її боронити од всього лихого. І, наче знаючи се, вогонь вивсь гордо своїм гадючим тілом та дихав усе новими клубами диму [5, с. 77].	<i>Pendant ce temps, le feu de bois grandissait sur le pâturage. D'un mouvement plein de vénération, comme un prêtre des temps anciens, le doyen y ajoutait des branches de pins sèches et des cônes verts, et une fumée bleue s'en dégageait lentement, qui, chassée par le vent, s'accrochait plus loin aux montagnes, coupait la bande noire des forêts et se déposait sur les sommets azurés du lointain. Les alpages commençaient à vivre de leur feu vivant et inextinguible, qui devait les protéger de tout mal. Et comme s'il le savait, le feu se lovait fièrement comme un reptile et continuait à exhaler de nouvelles bouffées de fumée... [6, p. 34].</i>	<i>Pendant ce temps le foyer s'alluma sur l'alpage. D'un geste plein de dignité, tel un antique sacrificateur, le chef jeta des branches mortes de sapin et des aiguilles vertes ; la fumée bleue s'éleva légère et, poussée dans le lointain par le vent, s'accrocha aux montagnes, traversa la bande noire des forêts et s'étira le long des sommets bleus éloignés. L'alpage commençait à vivre avec le feu vivant qui ne s'éteint jamais, ce qui devait le protéger de tout maléfice. Et comme s'il savait cela, le feu déroulait fièrement son corps de vipère et exhalait toujours de nouvelles volutes de fumée... [7, p. 15].</i>

Будуючи свій твір, М. Коцюбинський орієнтується також на важливу міфологему **дерева**. Саме дерево об'єднує життя з потойбіччям, оскільки корінням своїм воно заглиблюється далеко в землю, а гілками дістає до самого неба. Життя Івана ніби рухається по різних рівнях цього дерева. Кохаючи Марічку, хлопець весь час живе серед зелених дерев, насолоджується красою природи:

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
Тихо дзвонить хвоя смерек, тихо шепчуть ліси холодні сні літньої ночі, плачуть дзвінки коров, і гори безперестанку спускають сум свій в потоки [5, с. 39].	<i>Les aiguilles de pins tintent faiblement, les forêts murmurent faiblement les rêves froids de la nuit d'été, les sonnailles des vaches pleurent et les montagnes laissent tomber continuellement leur tristesse dans les cours d'eau [6, p. 15].</i>	<i>Les aiguilles des sapins bruissent doucement, les forêts chuchotent les songes froids de leur nuit d'été, les sonnailles des vaches pleurent et les montagnes font tomber sans cesse leur tristesse dans les torrents [7, p. 28].</i>

Слід зазначити, що в перекладі Е. Крюба припустив неточність, адже *pin* французькою мовою означає “сосна”. На нашу думку, “смерека” слід було перекласти *sapin*, як це зробив Ж.-К. Маркаде.

Серед світлої краси природи раптом постає образ зрубаного дерева – споконвічного символу смерті.

Цю авторську деталь Е. Крюба і Ж.-К. Маркаде переклали однаково вдало. Значимо, що прийом декомпресії – *annoncer la mort* – переобтяжує текст, оскільки в оригіналі дієслово опущене, тобто авторський стиль не збережено в перекладі Ж.-К. Маркаде. Тому, на нашу думку, переклад Е. Крюби є більш вдалим, оскільки коротке французьке речення співзвучне з оригінальним.

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
“З лускотом й зойком летить десь в долину зрубане дерево в лісі, аж гори одвітно зітхають, – і знову плаче трембіта. Тепер вже на смерть...” [5, с. 39].	“ <i>Un arbre abattu dans les bois roule dans le vallée dans un fracas mêlé de tels gémissements que les montagnes lui répondent en soupirant – et de nouveau, on entend pleurer la trembita. Maintenant, c’est pour la mort...</i> ” [6, p. 26].	“ <i>Avec fracas et un gémissement un arbre abattu vole dans la vallée et les montagnes en écho soupirent et à nouveau pleure la trembita. A présent elle annonce la mort...</i> ” [7, p. 28].

Таким чином, повість ніби ділиться навпіл. Перша половина пов’язана з живим життям, живою коханою Марічкою, а друга – це мертвий світ, Марічка-нявка. А в центрі цієї міфологічної світобудови стоїть Іван, який об’єднує реальність із потойбічністю саме силою свого кохання, силою прагнення побачити кохану.

Найважливішим імпліцитним засобом у повісті М. Коцюбинського, як уже зазначалося раніше, виступають авторські описи, що часто формують тональність та навіть загальну ідею твору. Адже мальовничу природу та містичних героїв, які живуть серед людей, не можна вважати фоном для розгортання головних подій, це – повноправні герої твору. Світ Карпат – один з головних героїв повісті, його описам автор присвятив багато сторінок. У повісті “Тіні забутих предків” світ Карпат – це гори, могутні і прекрасні, які поросли первобутніми, дрімучими лісами, де живуть відьми і чаклуни, нявки, русалки, шезник, арідник та інша нечиста сила. До того ж, живуть вони пліч-о-пліч з людьми:

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
... в світі панує нечиста сила... арідник править усім... в лісах повно лісовиків ...там блукає веселий чугайстир, який зараз просить стрічного в танець і роздирає нявки; живе в лісі голос сокири. Вище, по безводних далеких недеях, нявки розводять свої безконечні танки, а по скелях ховається шезник... Всякі злі духи заповнюють скелі, ліси, провалля, хати й загороди та чигають на християнина [5, с. 32].	... que le malin règne dans le monde, que l’aridnyk (mauvais génie) dirige tout; que les forêts sont pleines de sylvains... que le joyeux tchouhaïstyr (génie sylvestre masculin de la mythologie ukrainienne) y rôde, invite de siute les passants à danser et déchire les niavkas (génies sylvestres féminins) en lambeaux; que le voix de la cognée habite la forêt. Que plus haut, sur les cimes sauvages, arides et éloignées, lesniavkas dansent interminablement, et que dans les rochers se cache le diable... Toutes sortes d’esprits malins peuplent les rochers, les forêts, les précipices, les maisons et les clôtures, à l’affût du chrétien ou du bétail pour lui nuire [6, p. 14–15].	...que sur le monde règne une force impure, qu’Aridnyk ((5) Aridnyk est l’un des noms de Satan chez les Houtsouls. Ils l’appellent aussi “Judas”, “Tryïouda” (Triple Judas), “Hérode” ou “Bida” (Le Malheur). Tchouhaïstyr est une sorte de dieu Pan houtsoul ; les ondines (niaouka ou maouka) sont les âmes des enfants non-baptisés : par devant, elles ressemblent à des femmes, mais par derrière on ne voit que leurs entrailles. Elles errent en faisant: “maou! maou!) (le Malin) règle toute chose ; que les forêts sont pleines de sylvains... que là rôde le joyeux Tchouhaïstyr qui invite le premier venu à danser et met en pièces les ondines ; que dans la forêt vit la voix de la cognée. Plus haut, le long des sommets lointains, sauvages et arides, les ondines mènent leurs danses continues et dans les rochers se tapit le chitcheznik, l’invisible... Toutes sortes d’esprits mauvais emplissent les rochers, les forêts, les précipices, les khata et les enclos et ils guettent les chrétiens ou les bêtes pour leur faire du mal [7, p. 15–16].

Зазначимо, що, перекладаючи назви міфічних істот, Е. Крюба вдається до транскрибування з подальшим тлумаченням у примітках перекладача. Вочевидь, перекладач уважав, що чудернацькі для французького (власне, і для українського) читача імена додають загадковості твору. Проте, якщо назви *арідник* та *чугайстр* Ж.-К. Маркаде транскрибує та пояснює у примітці, до таких істот, як *нявки* перекладач добирає відповідник-аналог *les ondines*, тоді як Е. Крюба вдається до комбінованої реномінації.

Увесь казковий світ повісті “Тіні забутих предків” вийшов з гуцульського фольклору і був пропущений крізь призму чистої, природної дитячої свідомості Іванка. Дорослий Іван не загубив того дитячого сприйняття. Світ його дитячої казки заповнював його душу до останніх днів (світ не об’єктивний, а світ у сприйнятті окремої людини). Тут ми знаходимо ідею про те, що все, що людина відчувала в дитинстві, залишається в її душі на все життя.

Текст оригіналу	Переклад Е. Крюби	Переклад Ж.-К. Маркаде
<i>Весь світ був як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна</i> [5, с. 32].	<i>Le monde entier ressemblait à un conte, plein de miracles, mystérieux, curieux et redoutable</i> [6, p. 15].	<i>L'univers était pour lui comme un conte, plein de prodiges, mystérieux, curieux et effrayant</i> [7, 16].

Таким світ і залишався у свідомості героя. Взагалі весь світ у повісті існує виключно в уявленні, у свідомості і підсвідомості Івана. Тобто, світ “Тіней забутих предків” – це світосприйняття дев’ятнадцятирічної дитини з гуцульської родини Палійчуків. Тому суб’єктивізм у змалюванні образу головного героя, примножений на магію – і атмосферу повісті, і магію у прямому сенсі, оскільки особливими знаннями і вміннями володіють мешканці Іванкового села, а ліса і гори населяють магічні істоти – стає неминучим. Стилістика повісті характеризується надзвичайною насиченістю і яскравістю, її забарвлює відверто міфологічна основа (тим більше, що сюжетною основою повісті стала старовинна гуцульська легенда).

Вражає тон автора-розповідача в повісті “Тіні забутих предків”, який говорить про страшні, таємні сили або про дивні, аж ніяк не рядові події із спокійною інтонацією. Наприклад, мікроказки про арідника, сусідську відьму, нявку і чугайстира він розповідає як абсолютно звичайні історії. Авторська мова М. Коцюбинського не є буквальною, він доволі часто використовує прийом художнього замовчування. Саме художнє замовчування передбачає активну роботу читацької уяви на тлі прочитаної новели. Спочатку в читача складається враження, що вже поставлено останню крапку, але ж ні – автор залишає можливість додумати певні деталі, надає змогу розкрити приховані можливості тексту, домислити образ, який може стати яскравішим за будь-який авторський опис. У цьому полягає неповторна художня майстерність новеліста, яку часто відзначають критики.

Підсумовуючи, ми дійшли висновку, що для відтворення назв міфічних істот Е. Крюба і Ж.-К. Маркаде використовують різні перекладацькі засоби: комбіновану реномінацію, описову перифразу, відповідники-аналогі або описовий переклад. Таким чином, перекладачі логічно виводять із значення вихідної одиниці, спираючись на контекст, значення одиниці мови перекладу (модуляція) і дають детальне пояснення української реалії (прийом лексичного додавання). Художня деталь, надзвичайно важлива для творчості М. Коцюбинського, збережена перекладачами завдяки використанню адекватних граматичних та лексичних замін.

Попри велику розбіжність, між двома французькими перекладами простежується певна схожість. Е. Крюба, Ж. К. Маркаде – французи, що, безумовно, вплинуло на переклад повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”. Кожен перекладач прагнув якомога повніше відтворити міфологічні елементи української повісті. Користуючись різними перекладацькими засобами, маючи індивідуальний талант, вони зважали насамперед на норми французької мови і смаки цільової аудиторії.

У перспективі подальшої роботи методи стилістичного аналізу, застосовані у праці для дослідження текстів оригіналу та перекладу, можуть бути використані для перекладу творів українських письменників французькою мовою з метою долучення українських літературних здобутків до загальнокультурного контексту.

Література

1. Венгренивська М. А. Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики (французька та українська мови) : навчальний посібник / М. А. Венгренивська. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – 560 с.
2. Галич О. Теорія літератури : Підручник / Галич О., Назарець В., Васильєв Є. ; За наук.ред. О. Галича. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
3. Піддубна Р. “Тіні забутих предків” Коцюбинського : міфопоетика та ліро-епос / Р. Піддубна // Слово і Час. – 1992. – № 11. – С. 68–72.
4. Слухай Н. В. Мовна символіка і міфопоетика текстів Тараса Шевченка / Н. В. Слухай, Ю. Л. Мосенкіс. – К. : Вид. дім А+С, 2006. – 168 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Коцюбинський М. М. Вибрані твори. Повісті та оповідання / М. М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1977. – 499 с.
6. Kotsioubynsky M. Nouvelles / M. Kotsioubynsky ; Traduit par E. Kriuba. – К. : Dnipro, 1971. – 207 p.
7. Kotsioubynsky M. Ombres des ancetres oublis “Les chevaux de feu frants” / M. Kotsioubynsky ; Traduit par J.-C. Marcade. – Paris : Imprimerie P.I.U.F., 1970. – 122 p.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Кузнецова М. О., Бойчук К. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена питанням функціонування запозичень в італійській та українській сучасних мовах. Розглянуто різноманітні види запозичень та досліджено їхню роль у мові. Проведено короткий зіставний аналіз словотворення в українській та італійській мовах, а також указано способи відтворення запозичень у процесі перекладу.

Ключові слова: матеріальні запозичення, семантичне запозичення, вмотивованість слова, калькування, екзотизми, прямі запозичення, опосередковані запозичення, словотвірні запозичення.

The article deals with the functioning of borrowing words in the Ukrainian and the Italian modern languages. Various types of borrowing are being reviewed and their role is being distinguished in the language. A short contrastive analysis of word formation in the Ukrainian and the Italian languages is being held and there are indicated methods of borrowing rendering in translation.

Keywords: loan words proper, semantic loans, motivation of word, loan-translation, exoticisms, foreign words, direct borrowing, indirect borrowings, preformative borrowing.

Мова відображає довколишній і внутрішній світ людини, її життєвий досвід, узагальнює результати пізнання. Вона не тільки представляє дійсність, але й сприяє накопиченню знань та ідей. Тому сучасний стан будь-якої мови – це наслідок її довготривалої історії розвитку під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників, які в реальній мовній дійсності тісно поєднуються. Жодна культура світу не розвивається в ізоляції, відірвано від інших культур. Контакти народів зумовлюють культурний обмін, зокрема обмін слів. Тому в кожній мові, крім “своїх”, є “чужі”, тобто запозичені слова. Термін “запозичення” означає процес надходження та засвоєння іншомовних слів певною мовою внаслідок різних соціальних причин, а саме: війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків тощо; тобто засвоєння слів однієї мови іншою [2, с. 197]. Слід зазначити, що запозичені слова втрачають свою внутрішню форму (вмотивованість). Так, наприклад, слово *помідор* в італійській мові, звідки воно запозичене, означає буквально “золоті яблука”. Запозичуються слова переважно в одному значенні.

Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення словникового запасу. В певних мовах вони не мали такого впливу, який міг би істотно відобразитися на словниковому запасі мови. В інших мовах у різні історичні епохи вони мали такий істотний вплив, що навіть службові слова як, наприклад, прийменники, запозичені з інших мов, витіснили корінні службові слова.

Крім зовнішніх чинників, запозичення стимулюються внутрішніми чинниками. По-перше, це намагання уникнути полісемії, закріпити за своїм і чужим словом різні смислові відтінки. По-друге, це прагнення замінити багатослівне найменування однослівним: управний стрілець – *снайпер*, біг на короткі дистанції – *спринт*. Запозичення – перехід слів з однієї мови в іншу внаслідок взаємодії цих мов [1, с. 225].

Розрізняють матеріальні запозичення і калькування.

Матеріальне (лексичне) запозичення – запозичення, за якого з іноземної в рідну мову входить лексична одиниця повністю (значення й експонент) [4, с. 230].

Наприклад: *нетто* (італ. netto), *акорд* (італ. accordo – узгоджую – ритмічно одночасне сполучення кількох різних за висотою звуків), *сопрано* (італ. soprano від sopra – зверху, – найвищий жіночий співочий голос), *соната* (італ. sonata від лат. sonare – звучати, музичний твір циклічної форми), *концерт* (італ. concerto).

Калькування (від фр. calque “копія”) – копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу; поморфемний переклад іншомовного слова [4, с. 230].

За калькування переймаються лише значення іншомовного слова та його структура, але не його матеріальний експонент. Так, наприклад, “внутрішньом'язовий” – з лат. intramuscularis, де intra – “внутрішньо” та muscularis “м'язовий”, “акварель” – з італ. acquerello дослівно – “водна фарба”, італійські футбольні терміни являють собою кальки з англійської; слово cultura набуло в італійській мові значення “цивілізація” під впливом німецької Kultur. Конструкція anni venti є калькою з російської “двадцяті”; votate comunista – калька з французької.

Крім кальок, існують ще напівкальки, тобто коли одна частина слова запозичена, а інша калькується. Наприклад: *caffelatte* (кава з молоком).

Окремими різновидами є семантичні й словотвірні запозичення.

Семантичні запозичення – різновид запозичень, у яких своє слово набуває значення, яке має його іншомовний відповідник. Наприклад, *Бастуння* (пор.: бастіон) – італ. bastione “старовинне укріплення” – п'ятикутна бойова споруда у фортецях XVI ст., також: *Бастіон* – запозичене з французької мови (bastion) та італійської (bastione “форт, бастіон”, від basti “невелика фортеця”) [5, т. I, с. 149].

Словотвірні запозичення – це ті запозичення, у яких власний зміст передається морфемами інших мов. Так, наприклад, *амбулаторія*, *турбіна*, *асиміляція*, *афікс*, *деривація*, *абітурієнт*, *декан* походять з латинської мови.

Розгляньмо також прямі та опосередковані запозичення.

Прямі запозичення – запозичення, які безпосередньо переходять з однієї мови до іншої. Так, зокрема, до української мови безпосередньо з італійської ввійшли слова *адажіо*, *алегро*, *альт*, *бас*, *тенор*, *арія*, *дуєт*, *унісон*, *імпровізація*, *інтермецо*, *квартет*, *квінтет*, *композитор*, *консерваторія*, *віолончель*.

Опосередковані запозичення – запозичення, які проникли з однієї мови до іншої через посередництво третьої мови (це вже запозичення запозиченого слова). Так, зокрема, слово *галерея* запозичене українською мовою з французької (galerie) через італійську (galleria), *гармата* – (італ. armata) запозичено з італійської через посередництво польської мови, *кавалер* – запозичене через посередництво польської, німецької та французької мов з італійської cavaliere, так само як і *кавалерія* [5, т. II, с. 334].

Запозичення – активний процес. Як бачимо з прикладів, мова, яка запозичує слова, переробляє їх, перебудовує, підпорядковуючи своїм внутрішнім закономірностям, наприклад (*о'кей*, *чао*, *мерсі*, *all right*, *happy end*).

Багато запозичених слів утратили свій іншомовний вигляд, давно стали рідними в мовах, куди вони потрапили. Так, скажімо, ніхто з українців не відчуває, що такі слова, як *огірок*, *вишня*, *школа*, є запозиченими.

Не всі мови однаковою мірою стали джерелом запозичення. Найбільше цьому прислужилися давньогрецька та латинська мови (запозичення з цих мов називають греко-латинським фондом): гр. *атом*, *автономія*, *демократія*, *філософія*, *діалектика*, *педагогіка*, *теза*, *синтез*; імена *Олена*, *Петро*, *Степан*, *Микола* та ін.; корені *біо-*, *гео-*, *гідро-*, *демо-*, *антропо-*, *теле-*, *стомато-*, *хроно-*, *психо-*, *тетра-*, *мікро-*, *макро-*, *нео-*, *палео-*, *полі-*, *мото-*, *авто-*, *син-*, *діа*, *пан-*; лат. *нація*, *республіка*, *матерія*, *натура*, *прогрес*, *університет*, *факультет*, *об'єкт*, *ліберальний* та ін.; імена *Валентин*, *Віктор*, *Марина*, *Юлія* та ін.; корені *соціо-*, *аква-*, *інтер-*, *суб-*, *супер-*, *ультра-*, *квазі-* та ін.

Із національних мов найбільше запозичень як в українську, так і в італійську дали англійська (*мітинг, клуб, лідер, інтерв'ю, трест, чек, спорт, бокс, старт, тост, джентельмен, джемпер, мотель, маркетинг, менеджмент, дилер, брокер, пейджер, факс* тощо), німецька (*гросмейстер, капельмейстер, офіцер, матриця, гільза, абонент, абзац, кооператив, корунд, кальки річ у собі (Ding an sich), додаткова вартість (Mehrwert)* тощо), французька (*мода, дама, етикет, комплімент, будуар, пальто, кашне, трюмо, революція, конституція, патріотизм* тощо і майже вся хореографічна термінологія) мови.

Розгляньмо запозичення за ступенем адаптації.

Засвоєння – слова, що вже повністю фонетично й граматично пристосувалися до української мови; наприклад, у запозичених словах [3, с. 66].

Власне запозичення – слова, у яких процес фонетичного й граматичного пристосування ще не завершився; наприклад: *бюро, журі, ательє, тротуар* – із французької мови; *джентельмен, траулер* – з англійської. Такі слова мають невластиві українській мові сполучення звуків, форми [3, с. 68].

Запозичення значень – українське слово набуває значення, яке має його іншомовний відповідник.

Словотвірні запозичення – використання іншомовних морфем; наприклад, грецький елемент теле- “далеко” увійшов до таких українських слів, як *телебачення, телезв'язок, телепередача, телеприймач, телеустановка, телеуправління* [3, с. 72].

Екзотизми – слова для позначення екзотичних, незвичайних реалій, для яких у мові немає назв: *кімоно, чалма, сакля, меджліс, хурал, арлекін, коломбіна, паяц, пульчинела* [3, ст.74].

Серед причин запозичення, які існують у сучасній мові, дослідники називають: розширення складу учасників комунікації, послаблення цензури, психологічну відстороненість від мови минулою тощо. На розвиток мови впливає й велика популярність засобів масової інформації, які активно доносять до споживачів інформацію за допомогою нових лексем. У мові сучасних українських мас-медіа в постійному вжитку перебувають інновації іншомовного походження, що сприяють поповненню словникових ресурсів літературної мови.

Іншомовні слова проникають у різні сфери життєдіяльності суспільства, зокрема у світську (*перформенс* – специфічний художній жест з приводу певної ідеї), економічну (*девальвація* – зниження центральним банком національної валюти), суспільну (*епатаж* – скандальна витівка), юридичну (*дефолт* – невиконання умов, установлених законом), сферу ринкових відносин (*рейдерство* – дії, спрямовані на перехоплення власності).

Слова-запозичення однієї галузі нерідко “переходять” до іншої. Деякі з них уживають зрідка, інші ж стають назвами понять у різних сферах життєдіяльності людини. До таких слів належать: *тіар, бренд, формат, ексклюзив, файл, презентація*. Такі лексеми дослідники іноді називають модними.

Запозичення значною мірою впливають на збагачення словникового складу мови. Вони виражають зв'язки народів у різні періоди історії, а в лінгвістичному плані не лише розширюють словниковий склад мови, але й деякою мірою впливають на всю мовну систему, яка збагачується афіксами, аналітичними скупченнями і т. ін. Так, наприклад, в італійській мові багато суфіксів французького походження. Часто італійські запозичення мають тенденцію зберігати орфографію і вимову іноземного слова тією мірою, якою це дозволяє італійська фонетика. Слова, як правило, запозичуються лише в одному своєму значенні: основному чи другорядному. Якщо запозичене слово стає багатозначним, часто воно здобуває власну систему значень у тій мові, яка його запозичила. Так, наприклад, англійське слово *parking* було запозичене і асимільоване італійською мовою у формі *parccheggio* – стоянка автомобілів. Часто іноземне слово запозичується як евфемізм чи більш “престижне” слово порівняно з подібним словом рідної мови. Наприклад, хутро кролика (*coniglio*) в італійській мові називають французьким словом “*lapin*” і це дозволяє продавати його дорожче [6, с. 33].

Основними способами перекладу запозиченої лексики є транскрипція, транслітерація і калькування.

Транскрипція (від лат. *transcriptio* “переписування”) – спосіб запису усного мовлення з метою найточнішої передачі вимови. Основні принципи транскрипції – обов'язкова однозначна відповідність знака і звука: 1) кожен звук повинен мати окремий знак; 2) знаки повинні бути однозначними, тобто позначати тільки певний звук; 3) кожен звук повинен мати тільки одне позначення [4, с. 143].

Транслітерація (від лат. *Trans* – “через” і *littera* – “буква”) – по-буквену передача текстів і окремих слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи. Грунтуючись на певному алфавіті, транслітерація допускає умовне використання букв та введення діакритичних знаків. Так, наприклад, широко використовується транслітерація грецьких термінів латинськими буквами: орфографія – *orthographia*. Часто доводиться передавати іншою графікою прізвища, назви міст тощо: Щербак – *Scerbak*, Київ – *Kyiv* [4, с. 145].

Зіставивши аспекти типологічних рис словотворення італійської та української мов, можна помітити, що в італійській і українській мовах найпродуктивнішим способом словотворення є морфологічний, який здійснюється за допомогою афіксації, словоскладання й безафіксного утворення слів. Із названих різновидів морфологічного способу словотворення найменш поширеним є безафіксний. В обох мовах афіксальне словотворення має кілька підтипів: а) суфіксальне; б) префіксальне; в) префіксально-суфіксальне, г) суфіксально-постфіксальне, д) префіксально-суфіксально-постфіксальне. Суфіксальне словотворення типово для іменників і прикметників, префіксальне – для дієслів. За допомогою префіксального словотворення утворюються слова тієї самої частини мови, суфіксального – здебільшого іншої частини мови.

Українська мова має розвинуту систему суфіксів зі значенням особи чоловічого роду: -ар; -ач / -яч; -ець / -єць; -ист / -іст; -ик / -ік; -ак / -як; -аль; -анин / -янин; -ун; -уга тощо. Найпоширеніші суфікси іменників зі значенням особи чоловічої статі в італійській мові такі: -ore, -uglio, -aglio, -oio, -aiuolo, -ano, -ante, -ario, -ente.

В українській мові найпоширенішими є суфікси на утворення назв осіб жіночої статі: -к(а), -иц(я); -их(а), -ес(а), -анк(а) / -янк(а), -ух(а), -ш(а), івн(а). Типовими іменниковими суфіксами жіночого роду зі значенням особи в італійській мові є: -essa, -ina, -ella, -trice, -ora (рідше).

В італійській мові поширені суфікси з граматичним значенням чоловічого роду, що позначають абстрактні іменники: -ismo, -io, -mento, -ito, -aggio, -ame, -ime, -ume, -eto, -ato. В українській мові маємо -ат, -ит, -аж, -оз, -изм (-ізм).

В італійській мові є іменники жіночого роду, які переважно визначають абстрактні поняття завдяки приєднанню суфіксів: -aggine, -anza, -enza, -eria, -eta, -igia, -ita, -itudine, -uta, -zione, -ezza, -aia, -ia тощо. В українській мові суфіксами, що утворюють іменники жіночого роду на означення абстрактних понять, є: -ість, -от(а), -ин(а), -изн(а) тощо. Українська лексика становить основу української мовної системи і формує національні ознаки мови, тоді як запозичуються лише окремі слова та елементи іншої мовної системи. Запозичення йшли усним та писемним шляхом і в різні історичні періоди. Тому багато запозичень втратили ознаки своєї первісної мови й стали цілком українськими словами. Визначити іншомовне слово можна за фонетично-граматичним оформленням та лексичним значенням.

Жива мова – це явище, яке постійно змінюється та розвивається: приходять щось нове, зникає непотрібне, зайве. Відтак, для учених, що працюють у галузі лексикології, залишається багато питань, які потребують розгляду.

Українська мова має достатньо засобів для поповнення свого словникового складу. Італійська лексика – один зі складників такої системи. Запозичення з італійської мови спричинили тематичне розширення лексики української мови, особливо на сучасному етапі, коли відбувається активне взаємопроникнення елементів різних мовних систем.

Роль запозичень у різних мовах неоднакова і залежить від конкретних умов розвитку кожної мови. Запозичення значною мірою впливають на збагачення словникового складу мови. Вони виражають зв'язки народів у різні періоди історії, а в лінгвістичному плані не лише розширюють словниковий склад мови, але й деякою мірою впливають на всю мовну систему, яка збагачується афіксами, аналітичними словосполученнями тощо.

Література

1. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства / Юрій Олександрович Карпенко. – К. : Академія, 2009. – 336 с.
2. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / Олександр Данилович Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
3. Ющук І. П. Українська мова : Підручник / Іван Пилипович Ющук. – К. : Либідь, 2004. – 639 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 368 с.
5. Етимологічний словник української мови у 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 2012.
6. Черданцева Т. З. Отчерки по лексикологии итальянского языка : Учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков / Тамара Захаровна Черданцева. – М. : Высш. школа, 1982. – 184 с.

МНЕМОНІЧНА МЕДИЧНА АБРЕВІАТУРА

Кукаріна А. Д.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто специфіку перекладу мнемонічної аббревіатури крізь призму синергетичної та системно-структурної парадигм. Мнемоніка – мистецтво запам'ятовування, мнемотехніка – сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Дослідження мнемонічної аббревіації ґрунтується на структурній та когнітивно-дискурсивній парадигмі, а також лінгвосинергетичній. У процесі перекладу закодована мнемонічна аббревіатура втрачає свою унікальність, еквівалентний переклад у цьому разі не відображає сутності запам'ятовування, необхідно робити уточнення та експлікувати значення аббревіатури. Пошук відповідника мнемонічної медичної аббревіатури має певні труднощі: описативний характер перекладу таких аббревіатур зумовлює глибоке розуміння не лише мови оригіналу, але й специфіки функціонування термінів у медичному дискурсі.

Ключові слова: мнемоніка, аббревіатура, системно-структурна та синергетична парадигми, медичний дискурс, переклад.

The article defines the terminology of mnemonics, gives the main notion of it and finds out how to translate mnemonic abbreviation. Giving the idea of mnemonics as a science – is art of memorizing, mnemonics in a set of techniques and methods that facilitate memorizing and increase the possibilities of memory by forming artificial associations. Studies on mnemonic abbreviation are based on the structural and cognitive-discursive and lingvosinergetic paradigms. Translating coded mnemonic abbreviation completely loses its uniqueness and function, equivalent translation in this case does not reflect the essence of simplicity to remember, mnemonic abbreviation can be converted completely keeping English version, it is necessary to clarify and explicate the meaning of the abbreviations.

Key words: mnemonics, abbreviation, system-structural and synergetic paradigm, medical discourse, interpretation.

Абревіатура є одним з найбільш продуктивних способів поповнення словникового складу багатьох мов та економії мовних зусиль. За словами Ноама Хомського, в анімаційній бесіді Мішеля Гондрі “про вічне”, наш світ можна досягнути розумом – “the world is intelligible”. Ідея осягнення світу різними способами та самовдосконалення – ключове поняття освіти. Кожен спеціаліст повинен досконало володіти інформацією, необхідною для виконання своїх обов'язків на професійному рівні. Мнемоніка – (від грецького *τα μνημονιχα* – мистецтво запам'ятовування, мнемотехніка – сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій [17]. Абревіатура медичного дискурсу, поряд з проблематикою полісемії, антонімії та синонімії її значень, також належить до групи ризику одиниць, які необхідно достовірно розшифрувати, перекладаючи з однієї мови іншою. Така аббревіатура ускладнює її розуміння через свою подвійну природу, виступаючи бекронімом, і стає кутовим каменем для перекладача.

Наше дослідження мнемонічної аббревіації ґрунтується на структурній та когнітивно-дискурсивній парадигмі, а також на сформованій в її надрах лінгвосинергетичній. Вивчення аббревіатур медичного дискурсу є складником пізнання структури мови, її організації та відбувається в межах, як було зазначено О. О. Селівановою [12], системно-структурної парадигми, визначеної поміж п'яти наукових парадигм, – це таксономічна (або інвентарна, структурна, із середини ХХ ст. – системна та системно-структурна). Робота, виконана з позиції одночасно класичної системно-структурної парадигми та сучасної синергетичної – нової наукової парадигми, що вивчає процеси самоорганізації та самодезорганізації (переходу

від хаосу до порядку і навпаки), дозволяє виявити і дослідити спільні закономірності, які діють у межах конкретних наук, і синтезувати універсальні методологічні принципи наукової когніції системних явищ різної природи [15, с. 366].

Гуманітарні дослідження аббревіації неодноразово здійснювалися закордонними та вітчизняними науковцями – такими, як І. М. Арнольд – стилістика сучасної англійської мови, В. В. Акуленко – словниковий склад мови [1; 3]. Розглядали особливості скорочень, фонетичні риси аббревіатур, їхню структуру та довжину порівняно з іншими мовними одиницями такі лінгвісти, як Д. І. Алексєєв, Н. Ф. Клименко [9]. Статус аббревіатур був досліджений В. І. Теркуловим [8]. Типи аббревіатур медичного дискурсу розглядав Дж. Берман [11; 9], мнемоніку аббревіатур досліджували З. В. Бойко та М. А. Зіганов [7].

Актуальність дослідження зумовлена тенденцією до економії мовних зусиль та уніфікації мовних засобів у межах лінгво-синергетичної парадигми, яка дозволяє всебічно розглянути аббревіацію. Медичні аббревіатури займають пласт дискурсу, який виявляється як багатоаспектне явище, що активно функціонує в сучасному мовознавстві. Можливості запам'ятовування за допомогою методів мнемотехніки в десятки разів перевищують можливості звичайної пам'яті, що дозволяє лікарю, перекладачу досконало оволодіти їх професією. Глобалізований світ – площина конкуренції, в якій не можливо стояти на одному місці, людський мозок ще не досконало досліджений, але мнемоніка допомагає запам'ятовувати більшу кількість інформації, допомагаючи здобувати більше знань, удосконалювати свої навички та розвивати вміння.

Абревіатурний бум сьогодення відбувається на всіх рівнях мови. Медичну аббревіацію можна вважати за одну з найдавніших в історії словотворення. У сучасному мовознавстві засвідчено поодинокі статті, присвячені проблемам адаптації й функціонування одиниць компенсації в мовах, відсутні монографічні та спеціальні праці, де всебічно було б проаналізовано функції саме мнемонічної аббревіатури в медичному дискурсі, розкладені на компоненти, визначено рівень їхнього розуміння респондентами та методи перекладу.

Останні дослідження та публікації свідчать про перехід одних методів запам'ятовування з однієї сфери життєдіяльності людини в іншу. Дослідження мнемонічної аббревіатури має широкий розмах, було виявлено, що для освіти лікарів в установах відкриваються спеціальні гуртки: “Терапія”, “Лікувальне харчування”, “MD – медична англійська”, які сприяють поліпшенню освітнього всебічного рівня спеціалістів. Таким чином, мнемонічна аббревіатура досліджується в рамках окремих дисциплін.

Найдавніший прототип був виявлений археологом Рут Марта Шейді Соліс (Ruth Martha Shady Solis) під час розкопок герметичної кімнати однієї з великих пірамід на археологічному об'єкті Караль (долина Супі, Перу). За стратиграфічним шаром він датується приблизно 3000 роком до н. е. і може вважатися одним із найдавніших (після шумерського клинопису і єгипетських ієрогліфів) засобом комунікації та архівним документом людства. Він складається з 12 звисаючих ниток, деякі з яких містять вузлики, і обмотані навколо паличок.

Мнемотехніка відома з давніх часів і нараховує як мінімум дві тисячі років. Вона була об'єктом наукового дослідження багатьох вчених. Вважається, що термін “Мнемоніка” введено Піфагором Самоським в VI столітті до н.е. Першу працю з мнемоніки приписують Цицерону. Мнемотехніку вивчав, розробляв і викладав Джордано Бруно: нею цікавився Аристотель і навчав цьому мистецтву свого учня Олександра Македонського. Феноменальною пам'яттю, заснованою на мнемотехніці, володіли Юлій Цезар і Наполеон Бонапарт [2, с. 4]. Мистецтво запам'ятовування названо словом “mnemonikon” на ім'я давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері дев'яти муз.

Детальний аналіз досліджень аббревіатури не лише в напрямі мнемонічної аббревіатури вказує на комплексне дослідження, доречним буде процитувати М. Н. Петрову: “Для формування личности врача должен использоваться комплексный подход, сочетающий в себе социальную

зрелость, гражданскую ответственность, высокую общую и профессиональную культуру”. Освіта – шлях досягнення професіоналізму, для лікаря чи перекладача медичного дискурсу важливо вдосконалювати навички за допомогою мнемотехнік.

Теодор Уільям Дуайт у 1844 році розпочав дослідження в руслі “principles of art”, описуючи мнемоніку як нову науку штучної пам’яті; пояснив її застосування до вивчення чисел, використання в науці та користь у різних професіях [17].

Використання мнемотехнічних прийомів для запам’ятовування географічних об’єктів, їх назв та образів досліджував З. В. Бойко. М. А. Зіганов, директор і засновник Школи Рационального Читання, доктор педагогічних наук, автор освітньої технології “Интеллект”, який у 2000 році отримав міжнародне визнання, удостоєний медалі Кембриджа і включений Кембриджським біографічним центром у число видатних вчених ХХ століття за напрямом “Развиток навыков чтения, памяти та интеллектуальных способностей”, дослідив мнемотехніку запам’ятовування на основі візуального мислення.

Ю. Б. Гіппенрейтер, вивчаючи психологію пам’яті, своєю роботою 2002 року, допоміг нам краще орієнтуватися у мнемонічних техніках. Т.С. Табаченко дослідив методичну модель професійної підготовки студентів-філологів на основі процесуально-когнітивного підходу, відзначивши значущість мнемонічної абрєвіатури; М. Н. Петрова у 2014 розробила комплексний підхід до вивчення подагри в медичному інституті, звернувши увагу на мнемоніку абрєвіатур; особливості оформлення знання мовної особистості (на прикладі лекцій вузівських викладачів-філологів) представила Н. В. Сивцова; також певний внесок у мнемонічну інвестицію зробила С. К. Аканбаїва, яка у своїй праці про якісну освіту накреслила проблеми та шляхи їх розв’язання.

У Давній Греції абрєвіатури мали більш звичну форму – титло, яке перетворилося з плином часу на лексичні та графічні скорочення. Результати досліджень Ю. А. Хуснуліної, присвяченого структурно-семантичній і функціональній специфіці абрєвіатур комп’ютерного дискурсу, 2012 р.; М. І. Тібілової про абрєвіатури-інновації, 2011 р.; Л. Ю. Зубової, яка проаналізувала англійські медичні абрєвіатури як частину професійної мовної картини світу: на фоні їх російських та французьких аналогів, 2009 р.; І. В. Гуріної, яка розглянула прийоми мовної компресії в синхронному перекладі з російської мови англійською, 2009 р., відкрили нам нові можливості глибинного дослідження абрєвіатури.

Одиниці мовної компресії сучасної англійської мови у когнітивно-дискурсивному аспекті в 2007 р. були досліджені І. В. Варфоломієвою, О. А. Бірюкова розглянула функціонування абрєвіатур (2007 р.), праця Н. Н. Ракітної охопила лінгвокультурологічні аспекти функціонування абрєвіатур у політичному дискурсі (2007 р.). Великий внесок у дослідження структурних типів абрєвіатур зробила В. А. Беляєва, яка розглянула складноскорочені слова в лексикографічному і когнітивному аспектах на матеріалі російської та англійської мови (2005 р.), та О. Н. Костеріної, яка дослідила лексичні скорочення в сучасній англійській мові в структурному і прагматичному аспектах (2005 р.), а К. А. Єльцова визначила основну стратегію перекладу абрєвіатур (2005 р.).

Новий погляд на вивчення абрєвіатури представлений в останніх публікаціях А. В. Зелєніної, яка розглянула процес дезабрєвіації в російській мові (2005 р.), С. І. Балішіна про скорочення в підмові медицини (на матеріалі англійської мови) (2005 р.), В. В. Банкевича, який у своєму дослідженні звернувся до питання про співвідношення лексико-семантичних та тематичних груп (2005 р.). У 2004 році Дж. Берман дослідив короткі терміни – абрєвіатури в медицині.

Грунтовні дослідження В. І. Абаєвої, представлені у статтях з теорії та історії мовознавства, О. С. Ахманової – в нарисах із загальної та російської лексикології (2009 р.), О. С. Кубрякової – у когнітивних дослідженнях з пошуку сутності мови (2012 р.), Є. Г. Водолазкіна про абрєвіатури як інструмент мови (2013 р.), відкривають нові шаблі в дослідженні засобів компресії – абрєвіатур [12].

Різномічне дослідження абрєвіатур та отримані результати спонукають нас до дослідження їх структури та пошуку варіантів перекладу, представлених у нашій дисертації.

Метою дослідження є доведення ефективності запропонованих автором мнемотехнічних прийомів запам'ятовування медичних абrevіатур та складність їх інтерпретації перекладачем. **Завдання статті** – розглянути приклади мнемонічної абrevіатури українськомовного та англomовного медичного дискурсу.

Розпочати основну частину нашого дослідження хочу з анекдоту на медичну тематику:

Приходить старий в аптеку і запитує:

– У вас є транс-9,13-Диметил-7-(1,1,5-триметилциклогексен-5-ил-6)-нонатетраен-7,9,11,13-ол?

Аптекарка кілька хвилин думає, а потім звертається до іншої:

– У нас ретинолу ацетат є?

– Вітамін А, чи що?

Старий:

– Ага, саме він. Пам'ятаю, що вітамін, а який – забув!

Може виникнути запитання: яке місце може займати абrevіатура в цьому прикладі? Відповідь проста: щоб зрозуміти таку ситуацію необхідно знати всі назви препарату. Торговельні назви: ретинолу ацетат (вітамін А), Відестим, Роаккутан (ретиноєва кислота), Изотретиноін (ретиноєва кислота), Аевіт (з вітаміном Е). В англійській мові “вітамін” виступає усученням Vit, знаходимо таку варіацію: The compound (2E,4E,6E,8E)-3,7-dimethyl-9-(2,6,6-trimethylcyclohex-1-en-1-yl)nona-2,4,6,8-tetraen-1-ol, also known as vitamin A, vitamin A alcohol, vitamin A1, vitamin A1 alcohol, axerophthol or axerol, should be designated retinol [20].

Компресивний характер одиниць дослідження зумовлює детальне вивчення абrevіатур медичного дискурсу за їх структурою. Абrevіація належить до розділу мовознавства – словотворення, а ефективність запам'ятовування та збереження в пам'яті певної абrevіатури залежить від особливостей їхньої будови або організації, які зазвичай виявляє людина у процесі запам'ятовування. Розумова діяльність і емоційні прояви людини, що супроводжують сприйняття, лежать в основі запам'ятовування матеріалу і його подальшого відтворення. Енциклопедичні видання та славнозвісні Мнемонікон і система запам'ятовування “Джордано” виділяють шість напрямів мнемотехніки: народна, класична, педагогічна, циркова (естрадна), спортивна, сучасна мнемотехніка [23].

По-перше, обсяг статті не дозволяє повністю розглянути ці напрями, а по-друге, наше дослідження має більш лінгвістичний характер, саме тому необхідно приділити більшу увагу одиницям дослідження медичного дискурсу.

Згідно масштабного ресурсу Oxford Medical Education [12], який надає безкоштовну медичну освіту для лікарів та студентів-медиків, а в нашому випадку допоможе при перекладі одиниць дослідження. Кращі медичні мнемонічні абrevіатури розподілені за такими групами [15]:

Таблиця 1

Медична мнемоніка

Медична мнемоніка	Хірургічна мнемоніка	Мнемоніка супутніх медичних спеціальностей
серцево-судинна респіраторна гастроентерологічна гепатологічна неврологічна ендокринологічна гематологічна ревматологічна реанімаційна студента-медика	загальної хірургії гінекологічного обстеження офтальмологічна	психіатрична анатомічна біохімічна фармакологічна генетична

Необхідно розглянути типи абрєутворень згідно із цією класифікацією медичних мнемонічних абрєвіатур, що стане основою для виявлення способів їх перекладу. У ресурсі Abbreviations.com, найбільшому ресурсі абрєвіатур та, як творці самі його іменують “the world’s largest and most comprehensive directory and search engine for acronyms, abbreviations and initialisms on the Internet”, з-поміж усієї кількості абрєвіатур не містить відповідника чи розшифрування такої абрєвіатури, яка виступає також бекронімом.

Таблиця 2

Мнемонічна абрєвіатура медичного дискурсу

Мнемонічна абрєвіатура	Розшифрування	Коментар мовою оригіналу
Complications of myocardial infarction (DARTH VADER) <i>Death</i> <i>Arrhythmia</i> <i>Rupture (free ventricular wall/ ventricular septum/ papillary muscles)</i> <i>Tamponade</i> <i>Heart failure (acute or chronic)</i> <i>Valve disease</i> <i>Aneurysm of ventricle</i> <i>Dressler’s syndrome</i> <i>thrombo</i> <i>Embolism (mural thrombus)</i> <i>Recurrence/mitral</i> <i>Regurgitation</i>	Ускладнення інфаркту міокарда (Дарт Вейдер) Смерть Аритмія Розрив (вільної шлуночкової стінки / шлуночкової перегородки / папілярних м’язів) Тампонада Серцева недостатність (гостра чи хронічна) Хвороба клапана Аневризма шлуночка Постінфарктний синдром тромбофлебіт Емболія (розписи тромбу) Рецидив / мітрального клапана	Darth Vader is the main protagonist of the Star Wars saga, appearing as one of the main antagonists of the original trilogy and as one of the main protagonists of the prequel trilogy. The character was created by George Lucas and numerous actors have portrayed him. His appearances span all six Star Wars films, and he is an important character in the expanded universe of television series, video games, novels, literature and comic books. The films establish that he was originally a Jedi who was part depicted in the prophecy of being the Chosen One by restoring balance to the Force but fell to the dark side of the Force; he is also the father of both Luke Skywalker and Princess Leia, the two main protagonists of the original trilogy.

У процесі перекладу закодована мнемонічна абрєвіатура повністю втрачає свою унікальність та функцію, еквівалентний переклад у цьому разі не відображає сутності легкості запам’ятовування, залежно від аудиторії можна перекладати, повністю зберігаючи англomовний варіант, у письмовому перекладі необхідно робити уточнення та експлікувати значення абрєвіатури-бекроніма.

Така мнемонічна абрєвіатура, як **3 D’s**, у перекладі повністю втрачає свою мнемонічну функцію, не маючи відповідника в українській мові, як бачимо в таблиці, перекладач робить еквівалентний переклад змісту абрєвіатури, повне розшифрування та основна назва Тріади Бека може допомогти фахівцю розпізнати симптоми захворювання.

Таблиця 3

Мнемонічна абревіатура медичного дискурсу

Мнемонічна абревіатура	Розшифровка	Коментар мовою оригіналу
Beck's triad of acute cardiac tamponade (3 D's)	Тріада Бека гострої серцевої тампонади (3 D's) Здавлювання серцевих порожнин і підвищення внутрішньоперикардіального тиску ведуть до утруднення нормальних серцевих скорочень, порушення діастолічного наповнення шлуночків і значного зменшення серцевого викиду. У підсумку тампонада серця здатна викликати гостру серцеву недостатність, шоківий стан і повне припинення серцевої діяльності.	Cardiac tamponade is pressure on the heart that occurs when blood or fluid builds up in the space between the heart muscle (myocardium) and the outer covering sac of the heart (pericardium).
D istant heart sounds	Слабке серцебиття	
D ecreased arterial BP	Зниження артеріального кров'яного тиску	
D istended neck veins	Роздуті шийні вени	

Українська мова багата на мнемоніку жаргонів медичних працівників, наприклад: *Десять незамінних амінокислот: Ліза Метнула Фен в Трибуну, Тверезий Лейтенант Валявся в Ізоляторі з Аргентинським Гітаристом (лізин, метіонін, фенілаланін, триптофан, треонінвалін, лейцин, валін, ізолейцин, аргінін, гістидин)*. Існують базові поняття мнемотехніки, які ми можемо перерахувати, не розкриваючи їх системи утворення та функціонування, залишаючи цю частину роботи для дисертаційного дослідження: від частин – до цілого, природні асоціації, штучні асоціації, навичка запам'ятовування, перевірка навички запам'ятовування, образи – інструмент для запам'ятовування, розумова операція, що включає процес “пам'ять”, інші розумові операції, відносні розміри образів, опорні (стимулюючі) образи, два типи образів, поняття “інформаційне повідомлення”, освіта асоціації, правила утворення зв'язків, образні коди і швидкісне запам'ятовування, мнемотехнічні ефекти, характеристика процесу запам'ятовування, чотири етапи запам'ятовування, прийоми кодування.

Шляхом суцільної вибірки було вилучено з медичного дискурсу за різними мнемонічними типами 200 абревіатур.

Попередній аналіз довів, що мнемонічні абревіатури українськомовного та англкомовного медичного дискурсу потребують подальшої систематизації, їх поділ на різновиди у мнемоніці.

Обсяг статті дозволяє розглянути невелику кількість абревіатур, але це лише Pilot study, яке дає можливість розвивати наше дослідження в цьому напрямі. Для того, щоб отримати більш достовірні результати, нами був проведений Pilot (experiment) “A pilot experiment, also called a pilot study, is a small scale preliminary study conducted in order to evaluate feasibility, time, cost, adverse events, and effect size (statistical variability) in an attempt to predict an appropriate sample size and improve upon the study design prior to performance of a full-scale research project” [22].

У нашому дослідженні ми пропонуємо таку методику: розподіл абревіатур за шістьма параметрами, шість напрямків мнемотехніки: народна мнемотехніка, класична мнемотехніка, педагогічна мнемотехніка, циркова (естрадна) мнемотехніка, спортивна мнемотехніка, сучасна мнемотехніка.

Наступним етапом було визначення структурних компонентів у кожному з підтипів із зазначенням ступеня продуктивності.

На підставі класифікації можна зробити висновок, що при абрєвіації відбувається зміна форми (структури) і семантики одиниць, прийнятих за вихідні. На основі цього дослідження можемо зробити висновок, що пошук відповідника мнемонічної медичної абрєвіатури має кілька ускладнень: по-перше, еквіваленту форми та значення не існує, по-друге, описативний характер перекладу таких абрєвіатур зумовлює глибоке розуміння не лише мови оригіналу, але й специфіки функціонування термінів у медичному дискурсі.

Пропонуємо розглянути абрєвіатурні усічення, які на перший погляд здаються лише медичним сленгом, але в їх структурі приховане розшифрування:

Таблиця 4

Мнемонічна абрєвіатура-сленг українського медичного дискурсу

Абрєвіатура з розшифровкою	Коментар	Переклад
“Галя з піпой” – галоперидол з піпольфеном	Галоперидол – антипсихотик, похідне бутирофенону. Розроблено та випробувано в 1957 бельгійською компанією Janssen Pharmaceutica. Застосовують при шизофренії, маніакальних станах, маячних розладах, при олігофренічних, інволюційних, епілептиформних, алкогольних психозах та інших захворюваннях, що супроводжуються галюцинаціями, психомоторним збудженням. У разі алкогольного делірію із зоровими галюцинаціями під впливом галоперидолу швидко настає моторне заспокоєння і зникають галюцинації. Піпольфен є протиалергійним препаратом загальної дії. В основі його дії лежить здатність блокувати гістамінові рецептори першого типу, розташовані в ЦНС і на периферії. Біологічно активні компоненти не провокують підвищення проникності судинної стінки. Таким чином, він перешкоджає розладу мікроциркуляції і всіх наслідків, які впливають із цього. Це його прямиий антигістамінний ефект.	<i>haloperidol and pipolphen, promethazine</i>

Запам’ятовування послідовності згідно з дослідженням мнемоніки може відбуватися за допомогою таких тактик, як: метод Цицерона, прийом вільних асоціацій, виділення частин образу, прийом “Ланцюжок”, прийом “Матрьошка”, запам’ятовування під порядковими номерами, запам’ятовування в алфавітному порядку, прийом повернення, закріплена послідовність, невидимі частини образу, нумерація образними кодами [5]. На жаль, обсяг статті не дає можливості проаналізувати всі приклади в письмовому вигляді, але наступний жаргонізм убирає в себе складність перекладу та дешифрування такої абрєвіатури усічення. Таке усічення запам’ятовується за допомогою виділення частин образу, що більш детально можна прокоментувати таку абрєвіатуру в таблиці.

Наступні приклади вказують також на неперекладність мнемоніки: *To recognize a cancerous mole, know your ABCDEs*. Розглянемо декодування абрєвіатури:

A = Asymmetry: Spots don’t look the same on both sides. **B = Border:** It’s blurry with jagged edges. **C = Color:** Mole has more than one hue. **D = Diameter:** It’s larger than a pencil eraser. **E = Elevation:** The spot is raised above the surface.

Таблиця 5

Мнемонічне виділення частин образу

Абревіатура з розшифруванням	Коментар	Переклад
<i>Анна Дмитрівна – анальгін з димедролом</i>	Анальгін – це лікарський препарат, який є похідним піразолону і випускається в кількох фармацевтичних формах. Препарату притаманна жарознижувальна, а також знеболювальна дія. Що стосується димедролу, то засіб наділений як протизапальною, так і седативною, а також антигістамінною дією. Потрапляючи в організм людини, обидва препарати дуже швидко всмоктуються і поширюються по всьому організму. Виводяться вони з людського організму при сечовипусканні. Ефект їхнього лікувального впливу зберігається протягом п'яти – шести годин. У більшості випадків поєднання лікарських препаратів використовується в боротьбі з гарячковими явищами, які виникають у результаті наявності в організмі хворого якогось запального або інфекційного захворювання. Анальгін з димедролом можуть бути призначені і при ниркових або печінкових кольках, травматичних ураженнях, опіках, невралгії та міалгії. Досить часто не обходиться без допомоги анальгину з димедролом і при головних болях, а також зубних болях, больових відчуттях, які виникають у післяопераційний період.	Analgin and diphenhydramine

Відповідник мнемоніки – явище туманне, як квітка папороті, але для перекладача існує два шляхи подолання такої проблемної ситуації, залежно від аудиторії та тематики виступу чи тексту перекладу абревіатуру можна залишити в автентичному вигляді ABCDEs або зробити дескриптивний переклад: *A = Асиметрія*: Плями не виглядають однаково з обох боків. *B = Кордон*: Розмитий з нерівними краями. *C = Колір*: Пухлина має більше одного відтінку. *D = діаметр*: більше, ніж ластик олівця. *E = Висота*: Пляма випукла. Наступне усичення-аббревіатура представляє медичний жаргон *Галочка з Фенечкою – галоперидол з феназепамом*, єдине правильне рішення перекладача у цьому разі – інтерпретація методом розшифрування та пошуком еквівалента.

Таблиця 6

Жаргонізм українського медичного дискурсу

Абревіатура з розшифровкою	Коментар	Переклад
<i>Галочка з Фенечкою – галоперидол з феназепамом</i>	Феназепам і галоперидол – препарати різних фармакологічних груп і володіють різними фармакологічними властивостями. Їх часто використовують разом для взаємного посилення корисних ефектів.	<i>Phenazepam and haloperidol</i>

У дослідженні економії мовних одиниць було поставлене завдання розглянути приклади мнемонічної абревіатури українськомовного та англomовного медичного дискурсу, можна зробити висновок, що у проаналізованому фактичному матеріалі (200 одиниць) мнемоніка діє в мові перекладу, зберігаючи мову і абревіатуру перекладу, або повністю втрачає свою

мнемонічність, набуваючи ознак експлікованого значення терміна медичного дискурсу. Було доведено ефективність запропонованих автором мнемотехнічних прийомів запам'ятовування медичної абрєвіатури та складність її інтерпретації перекладачем. Результати будуть використані для впорядкування стратегій перекладу абрєвтур.

Література

1. Акулєнко В. В. Інтернаціональні елементи у словниковому складі мови / В. В. Акулєнко // Мовознавство. – 1973. – № 5. – С. 20–25.
2. Алексєєва Л. М. Медицинский дискурс. Теоретические основы и принципы анализа / Л. М. Алексєєва, С. Л. Мишланова. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2002. – 200 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Ленинград : Просвещение, 1973. – 303 с.
4. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : учебно-методическое пособие / С. И. Архангельский. – Москва : Высшая школа, 1980. – 368 с.
5. Гальперин П. Я. Введение в психологию / П. Я. Гальперин. – Москва : Книжный дом “Университет”, 1999. – 322 с.
6. Гиппенрейтер Ю. Б. Психология памяти / Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Л. Романова. – М. : ЧеРо, 2002. – 89 с.
7. Зиганов М. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення / М. Зиганов, В. Козаренко. – К. : Школа раціонального читання, 2001. – 304 с.
8. Зубова Л. Ю. Английские медицинские аббревиатуры как часть профессиональной языковой картины мира: на фоне их русских и французских аналогов: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Людмила Юрьевна Зубова. – Воронеж, 2009. – 244 с.
9. Клименко Н. Ф. Абрєвіатура / Н. Ф. Клименко // Українська мова : [енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. — С. 7–8.
10. Климович С. М. Структурні типи абрєвтур української мови [Електронний ресурс] / Світлана Миколаївна Климович // Херсон – Режим доступу: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1634.
11. Петрова М. Н. Комплексный подход к изучению подагры в медицинском институте [Електронний ресурс] / М. Н. Петрова – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kompleksnyu-podhod-k-izucheniyu-podagry-v-meditsinskom-institute>
12. Сєліванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Сєліванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
13. Теркулов В. І. Про статус абрєвтур / В. І. Теркулов // Наукові праці. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. – Т. 67. Вип. 54 : Філологія. – С. 78–82.
14. Хомутова Т. Н. Научные парадигмы в лингвистике // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск : ЧГУ, 2009. – С. 143.
15. Cardiac tamponade [Online] // the A.D.A.M.. – 2014. – Access Mode: <https://www.nlm.nih.gov/medlineplus/ency/article/000194.htm>.
16. Cyberleninka [Online]. – 2015. – Access Mode: <http://cyberleninka.ru>
17. Dwight T. W. Mnemonics: or, The new science of artificial memory; explained in its application to the study of numbers, the sciences, and to useful occupations of life, whereby the natural memory is greatly assisted and strenghtened ... / Theodore William Dwight. – New York, 1844.
18. Friedman C. A study of abbreviations in the UMLS [Online] / Carol Friedman // Graduate School and University Center. – 2015. – Access Mode: http://www.researchgate.net/publication/11535502_A_study_of_abbreviations_in_the_UMLS.
19. Jules J. Berman. A Long Review of Short Terms Archives of Pathology and Laboratory Medicine [Online] / Jules J. Berman. – 2004. – Access Mode: <http://www.julesberman.info/abb1.htm>.

20. Moss G. Nomenclature of Retinoids [Online] / G. P. Moss. – 1981. – Режим доступу: <http://www.chem.qmul.ac.uk/iupac/misc/ret.html#p11>.
21. Oxford Medical Education [Online] – Access Mode: <http://www.oxfordmedicaleducation.com/medical-mnemonics/pharmacology-mnemonics/>.
22. Pilot experiment [Online] // the free dictionary. – 2007. – Access Mode: [http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Pilot+\(experiment\)#cite_note-1](http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Pilot+(experiment)#cite_note-1).
23. Riesenberг L. A. Systematic review of handoff mnemonics literature / L. A. Riesenberг, J. Leitzsch, B.W. Little // Am J Med Qual. – 2009. – Vol. 24. – P. 196–204.

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ІДІОМАТИЧНИХ ВИРАЗІВ БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ "THE TIMES")

Курбаль-Грановська О. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена особливостям англо-українського перекладу ідіоматичних виразів британського політичного дискурсу на матеріалі періодичного видання "The Times".

Ключові слова: ідіоматичний вираз, політичний дискурс, адекватний переклад, еквівалентний переклад, перекладацькі трансформації.

The article deals with the peculiarities of functioning idioms and their English-Ukrainian translation.

Key words: idiomatic expression, political discourse, adequate translation, equivalent translation, translation transformations.

Інтерес до політичної лексики як особливого напрямку перекладознавчих досліджень значно підвищився у зв'язку з радикальними змінами, що відбулися наприкінці минулого століття і продовжують відбуватися й сьогодні. Проблеми перекладу політичної лексики перебуває в руслі гуманітарних досліджень політичного дискурсу та галузі масової комунікації. Інша річ – дослідження політичної комунікації з перекладознавчого погляду, яке являє собою відносно молоде відгалуження перекладознавчої науки. Зацікавленість дослідників механізмами політичної комунікації протягом останніх років зумовила виникнення і розвиток такого напрямку як політичний переклад (інша його назва – політична міжмовна комунікативістика). Його появу можна вважати певним балансом у співіснуванні політики та перекладознавства, адже сучасна політика перенасичена теоретичним матеріалом, а перекладознавство – практичним.

Додатковим інструментом вихідної мови та складністю для перекладача постає поняття ідіоматичності в політичному вимірі. Проблематика перекладу ідіоматичних виразів завжди була актуальною, оскільки існує певна асиметричність у співвідношенні значень складників ідіом та значення самого вислову, і тому важко зберегти специфіку кожної ідіоми з етномаркованим компонентом при перекладі її іншою мовою.

Політичний дискурс стає популярним об'єктом досліджень на матеріалі різних мов.

Темою дослідження обрано переклад ідіоматичних виразів британського політичного дискурсу.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю адекватного перекладу політичного дискурсу. Крім того, актуальність дослідження визначається такими додатковими факторами у сфері перекладу ідіоматичних виразів, як:

1) необхідність у всесторонньому та поглибленому теоретичному дослідженні способів перекладу ідіоматичних виразів у британському політичному дискурсі;

2) необхідність визначення місця та ролі ідіоматичних виразів у сучасному перекладознавстві.

Вагому роль у виборі теми відіграла і беззаперечна складність перекладу текстів політичного спрямування. Політичний дискурс як комунікативне явище, поєднує в собі риси різноманітних стилів мовлення: офіційно-ділового, суспільно-політичного, наукового, стилю художньої літератури, а також (з огляду на ілюстративний матеріал цього дослідження) публіцистичного.

Предметом дослідження є особливості та проблематика англо-українського перекладу ідіоматичних виразів британського політичного дискурсу на матеріалі періодичного видання "The Times", а **об'єктом** – англо-український переклад політичного дискурсу.

Національно-специфічні реалії, особливості мовлення окремих політиків, авторські метафори та ідіоми, які підкреслюють національний колорит політичного дискурсу, завжди викликали значні труднощі для перекладу.

З огляду на проведені дослідження способів перекладу британського політичного дискурсу було сформульовано **мету** роботи. Вона полягає у виявленні засобів збереження повноти змісту під час перекладу ідіоматичних виразів політичного дискурсу з англійської мови українською.

Мета зумовлює **завдання** нашого дослідження:

- розглянути ідіоматичні вирази як смислові елементи політичного дискурсу та їх переклад;
- виявити основні риси консервативності сучасного британського політичного дискурсу та його український переклад;
- дослідити ідіоматичну ідентичність перекладу британського політичного дискурсу;

У ході дослідження опрацьовано ряд джерел з перекладознавства, авторство яких належить провідним вітчизняним та зарубіжним теоретикам перекладу. Серед них – професор В. І. Карабан [3, 4] – український учений-перекладознавець і мовознавець; Л. В. Коломієць [5, 6, 7, 8, 9] – український перекладознавець, перекладач та літературознавець; І. В. Корунець [10, 11] – український перекладач, літературний критик; перекладознавці – Я. Рецкер [2], І. В. Арнольд [1], І. В. Смушинська [13] та інші.

Матеріалом дослідження виступила вибірка статей періодичного видання “The Times” в оригіналі та їх україномовні переклади. Вибір ілюстративної бази зумовлений беззаперечною репутацією щоденної британської газети, її впливовістю на місцевому та світовому рівнях, здобутою протягом переконливого періоду існування – з 1785 року.

У процесі дослідження було застосовано кілька методів. Дослідження проводилося на базі матеріалу, виділеного методом суцільної вибірки зі статей британського періодичного видання “The Times”. Також застосовано методи ономасіологічного та семасіологічного аналізу, метод словникової ідентифікації, порівняльний, описовий метод та метод зіставного, функціонально-стилістичного і контекстуального аналізу, зроблено детальний перекладознавчий коментар речень зі статей газети “The Times”.

Теоретична значущість роботи полягає у вибірці, вивченні та коментуванні теоретичної інформації, що має стосунок до явища політичного дискурсу та внесення її у процес дослідження особливостей перекладу ідіоматичних елементів політичного дискурсу британської варіації англійської мови українською.

Практичне значення роботи. Дослідження дає можливість удосконалити процес вивчення політичного дискурсу у специфічних виявах англо-українського перекладу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в рамках дослідження було визначено особливості перекладу статей періодичних видань, опрацьовано принципи та способи впровадження адекватного перекладу ідіоматичних елементів британського політичного дискурсу шляхом знаходження еквівалентів та добору доцільних трансформацій і перекладацьких стилістичних прийомів.

Основи теорії політичного дискурсу та способи його перекладу були закладені представниками кембриджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст., які здійснили аналіз перекладознавчого контексту суспільної думки.

Нині британський політичний дискурс має кілька різновидів, серед яких головними є промови членів британського уряду, політична реклама (слогани та плакати), дискурс у мережі Інтернет.

Необхідність виникнення і дослідження політичного дискурсу та особливостей його перекладу виникла внаслідок бурхливого розвитку міжнародних контактів, становлення незалежних держав, зміцнення культурних і політичних зв'язків. Унаслідок цього розвитку і сформувалися особливості політичного дискурсу українських провідних діячів політики, так само англійських та американських, які обов'язково слід враховувати під час перекладу.

Перекладаючи тексти політичного спрямування іншою мовою, перекладач стикається з низкою деталей. То ж перейдемо безпосередньо до питання перекладу англomовного політичного дискурсу українською мовою. Для цього слід визначити, у яких видах мовної діяльності реалізується дискурс. Як зазначено вище, політичний дискурс реалізується в усній та писемній формах. До усної форми – можна віднести публічні виступи політиків, їхні виступи на радіо, по телебаченню, інтерв'ю, прес-конференції, парламентські дебати, теле- та радіоновини. До писемної форми політичного дискурсу належать різноманітні документи – договори, протоколи, угоди, рубрики політичних новин у пресі, політичні плакати та листівки.

Як відомо, щоб стати ближчим до аудиторії, політики намагаються висловлюватися зрозумілою для аудиторії мовою. Із цією метою у своїх промовах вони використовують розмовну лексику.

Суспільно-політичний стиль більше, ніж будь-який інший стиль, є наближеним до художньої літератури. На сторінках британських засобів масової інформації, зокрема в періодичному виданні "The Times", використовуються різні виразно-зображальні засоби, серед яких особливе місце займають ідіоми, або ідіоматичні вирази. Сучасний британський політичний дискурс відзначається ідіоматичною ідентичністю, багатством і різноманіттям, а кожен аспект його дослідження заслуговує особливої уваги. Характеризуючись метафоричністю, фразеологією надає висловленню виразності, яскравості, своєрідності.

Проблема ідіоматичності вже давно привертає увагу вітчизняних та зарубіжних перекладознавців. Існує багато визначень цього поняття. Варто зазначити, що в нашій роботі ми будемо використовувати термін "ідіома" або "ідіоматичний вираз", маючи на увазі фразеологічну одиницю, для якої характерна стійкість, відтворюваність та немотивованість значення, тобто зміст якої не дорівнює сумі значень слів-складників.

У британському та американському перекладознавстві більшу популярність має "широкий підхід" до проблеми ідіоми. До складу ідіом західні перекладознавці відносять не лише фразеологізми всіх типів, а навіть і паремії – приказки, прислів'я, крилаті вислови, цитати тощо [15, с. 100].

Укладач одного популярного словника ідіом британського варіанта англійської мови В. Колінз, зокрема, зазначає, що "вивчаючи ідіоми, завжди стикаєшся з двома найголовнішими проблемами. Перша – проблема походження. Навіть фахівці не в змозі чітко і впевнено пояснити значення численних ідіоматичних виразів. По-друге, існує проблема зв'язку між походженням та поточним використанням. Часто стає необхідним при вивченні ідіоми визнати, що зв'язок між походженням та значенням не є відомим" [16, с. 5].

І. Арнольд вказує на неоднозначність терміна "ідіома". На її думку, ідіому можна розуміти як словосполучення, значення якого важко або неможливо вивести з компонентів, якщо їх розглядати окремо. Термін "фраза", на думку І. Арнольд, також має неоднозначний характер. Вона пропонує замінити вищезгадані терміни терміном "стійкий вираз", який, на її думку, є більш точним і краще відображає природу сталого утворення [1, с. 250].

Незважаючи на деяку розбіжність у поглядах, більшість вищезгаданих перекладознавців трактують ідіому як складний вираз, значення якого не виводиться з його компонентів.

Р. Спіерс у передмові до "Словника американських ідіом" пояснює вибірку одиниць для цього видання так: "Кожна мова має фрази або речення, які не можна перекладати дослівно. Багато кліше, прислів'їв, сленгових виразів, фразових дієслів та мовленнєвих штампів створюють такі проблеми. Вирази такого типу звичайно називають ідіоматичними".

Перекладачам, які працюють з ідіоматичними виразами, буде корисною інформація про те, що до складу ідіом віднесені не лише словосполучення, а й речення ("sentences") різного характеру: кліше, прислів'я, сленгові фрази, мовленнєві штампи ("common sayings"), які об'єднують одна спільна риса: їхня ідіоматичність.

Вивчаючи способи перекладу ідіом, варто сконцентрувати увагу на твердженні О. Меднікової, що “слово “ідіома” не є однозначним. Ним називають і особливу фразеологічну одиницю, що має ярко виражені стилістичні особливості (власні ідіоми) та інші види фразеологічних одиниць. Ось чому Дж. Сейдл та У. Макморді, розуміючи слово ідіома у всій системі його значень, включили до складу посібника все те, що, на їхню думку, може вважатися специфічно англійським і те, що необхідно знати тим, хто вивчає англійську мову як іноземну” [18, с. 107].

За способом перекладу українською мовою образну ідіоматику можна умовно розділити на чотири групи:

1) ідіоми, що мають повний аналог в українській мові і повністю калькуються в перекладі: *a domino effect – ефект доміно*;

2) ідіоми, які частково не збігаються за образністю з українськими: *to buy a pig in a poke – купити kota в мішку*;

3) ідіоми, під час перекладу яких образ повністю змінюється: *to hang fire – призупинити роботу*;

4) ідіоми, які перекладаються нейтральною лексикою: *to cut no ice – нічого не досягати*.

Справді, переклад ідіом та фразеологізмів – це особлива проблема, адже передати їх дослівно звичайно неможливо, через те що вони являють собою єдиний образ, звідси – необхідність їх розгляду як єдиного семантичного цілого; заміна їх словами в прямому значенні може спричинити зникнення атмосфери звичних читачеві образів. Техніка передачі фразеологізмів уже давно розроблена, перекладач має їх розглядати, як єдине семантичне ціле і намагатися відшукати в мові перекладу аналог – фразеологізм, бажано з тим самим ступенем семантичної зв'язаності. Якщо такого еквіваленту в мові перекладу не існує, потрібно понизити ступінь семантичної єдності і замінити ідіому на фразеологічну єдність, де образність зберігається [12, с. 108].

Основні труднощі перекладу ідіоматичних виразів пов'язані не тільки з наявністю або відсутністю еквіваленту або аналогу. Однією з найважливіших умов правильної передачі фразеологічних одиниць є розпізнання їх у тексті. Найбільша кількість помилок перекладача пов'язана з тим, що фразеологічну одиницю сприймають за вільне сполучення слів.

Причиною помилок у перекладі фразеологічних одиниць, ідіом може слугувати той факт, що в мові оригіналу і в мові перекладу існує ряд стійких зворотів, які збігаються за компонентним складом, але повністю різняться за змістом. Наприклад, *to see eye to eye with smb.* – повністю погоджуватися з ким-небудь, а не “віч-на-віч”; *to lead by the nose* – повністю підкорятися кому-небудь, тримати під каблуком, а не “водити за ніс”; *wind in the head* – гординя, а не “вітер у голові”; *to throw dust in smb's eyes* – збити з пантелику, а не “пускати пил в очі”.

Англійські фразеологічні одиниці, ідіоми трактуються в словниках як однозначні, хоча обсяг їх ширший, ніж в українських відповідників, які збігаються з ними за формою. Наприклад, загальноживана фраза *hands up!* збігається з українською фразою руки вгору!, але український зворот ніколи не вживається, як прохання: *hands up if you are willing to go in for the swimming competition* – будь ласка, підніміть руки ті, хто хоче взяти участь у змаганнях з плавання. Цей переклад цілком виправданий, оскільки англійський вираз, крім наказу або команди, може означати ввічливе прохання: *please, raise, your hand to show your agreement* [16, с. 60].

За весь період вивчення перекладознавством ідіоматичних одиниць та специфіки їх перекладу найбільшого розповсюдження набули два підходи – загальний та більш деталізований. Відповідно до останнього, ідіомами прийнято вважати лише такі “стійкі словосполучення, семантика яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально і виникає внаслідок втрати мотиваційних відношень” [14, с. 93].

Вивчаючи питання ідіом та способів їх перекладу, не можна залишити поза увагою такі їхні риси, як образність та експресивність, адже в більшості випадків ці характерні особливості

і відрізняють сталі звороти від слів, а також впливають на еквівалентність перекладу, оскільки характер перекладацького зіставлення зводиться до знаходження в текстах перекладів прикладів, що використовуються для передачі значень одиниць, які виділяються в мові оригіналу.

Поняття "ідіома" та "ідіоматичність" мають суміжний характер, але не є ідентичними. Ідіоми – один із виявів ідіоматичності: всі ідіоми визначаються ідіоматичністю, але не всі одиниці, що виявляють ідіоматичність, можна назвати ідіомами.

Ч. Фернандо, письменниця та авторка праці "Ідіома та ідіоматичність", дослідивши величезну кількість перекладознавчих статей, вважає, що в основі ідіоматичності лежить традиційно спільна поява ("*habitual co-occurrence*") слів у сполученні. Таким чином, базисною рисою ідіоматичності визнається, по суті, категорія стійкості [17, с. 237].

Увага як вітчизняних, так і зарубіжних перекладознавців зосереджена на понятті ідіоматичності. Поняття ідіоматичності є ширшим за ідіоми, бо є атрибутом не тільки ідіом, але й інших словосполучень та більших за обсягом фрагментів політичного дискурсу.

У галузі перекладознавства ідіоматичність розуміють як властивість мовних одиниць формувати цілісне значення не із суми значень її складників, а незалежно від них. У зарубіжному перекладознавстві ідіоматичність тлумачиться як здатність слів сполучатися і перетворюватися у процесі вживання на "знайомі" вирази. Але не в усіх випадках слова, що стоять поряд, можуть перетворитися на словосполучення й набути ідіоматичності. Для цього необхідна наявність чотирьох факторів. Детальніше про зазначені фактори мова йтиме далі.

По-перше, словосполучення мають підпорядковуватися граматичним законам, у цьому разі вони утворюються за певними моделями. І хоча існують винятки з правил (наприклад, "*nothing loath*", "*be that as it may, foot the bill*", "*long time no see*", "*guess what?*") таких виразів, більшість з них не є продуктивними, тобто не можуть виступати моделями для утворення інших словосполучень.

По-друге, інваріантність компонентного складу фразеологічних одиниць, кліше та інших фраз, також вказує на ідіоматичність. По-третє, вагому роль грає наявність переносного значення більшості таких одиниць, що свідчить про природу їх утворення шляхом метафоризації або метонімізації. Під час інтерпретації публіцистичного тексту цей критерій слід брати до уваги особливо тоді, коли ми класифікуємо різноманітні фразеологічні одиниці, оскільки він притаманний лише деяким усталеним виразам.

І, нарешті, четвертим критерієм ідіоматичності, який впливає на еквівалентність перекладу, є культурний світогляд, так чи інакше закладений у фразеологізмі, відображення колективної свідомості носіїв мови. Так, наприклад, вираз "*le sangre azur*" ("*blue blood*" – "блакитна кров") спочатку вживався для позначення блакитних вен іспанців, що проступали крізь їхню білу шкіру і кардинально відрізняли їх від засмаглих іноземців. Пізніше цей вираз набув значення "аристократичного походження", безвідносно до кольору шкіри.

Специфіку британської газети "The Times" становлять кліше, а також ідіоматичні вирази. Суспільно-політичний стиль більше, ніж будь-який інший стиль, є наближеним до художньої літератури. У статтях, оглядах широко використовується образна фразеологія.

Оскільки ідіоматика британського політичного дискурсу є віддзеркаленням історичної традиції, менталітету та лінгвокультурологічних особливостей самої країни, першою у списку розташована група ідіоматичних виразів, що класифікуються за походженням.

Проблема перекладу ідіом завжди була актуальною, оскільки існує певна асиметричність у співвідношенні значень конститuentів ідіоми та значення самого вислову, і тому важко зберегти специфіку кожної ідіоми з етномаркованим компонентом при перекладі її іншою мовою. Спроби перекласти фразеологізми робилися багатьма видатними перекладознавцями, у т. ч. германістами. Вже досягнуто чималих успіхів у цій галузі. Зокрема, сформульовано основні способи передачі значення ідіом різних видів таким ученим, як І. В. Корунець. Однак

переклад ідіом, що містять антропонім як етномаркований елемент, має свою специфіку і труднощі, оскільки ім'я вже саме по собі несе певне культурне знання, необхідне для правильного декодування змісту ідіоми. Необхідність докладного дослідження способів передачі значення ідіом такого типу очевидна – інтенсивність міжкультурної комунікації зростає постійно, причому як на побутовому (між окремими представниками різних культур), так і на міжнародному рівні (політичні перемовини, інформаційні випуски мас-медіа, переклад літературних творів). Усе частіше антропоніми (та й інші власні назви) стають частиною ідіоматичних виразів або самостійними ідіомами. Але поки що не існує єдиної думки щодо способів їх перекладу.

Мета перекладача – зберегти унікальність ідіоми і водночас зробити вираз максимально доступним для розуміння представниками іншої культури.

Для досягнення цієї мети було запропоновано такий спосіб перекладу, як описове пояснення значення. І. В. Корунець наводить у своїй книзі такий приклад: “the Tommies were numbered, formed fours, right turned and marched away” і його переклад: “Рядових солдатів порахували, вишикували по чотири, повернули праворуч і відвели геть” [10, с. 303].

Ще один приклад застосування цього способу перекладу можна знайти в книзі І. В. Корунця: “let George do it” (“Іван киває на Петра”) [11, с. 36]. Імена, вжиті в обох виразах, не несуть етнокультурного забарвлення, а знову ж таки вживаються на позначення пересічної людини (проте вже без того зневажливого відтінку, який спостерігається в попередньому прикладі). Цікаво, що з таким же успіхом у цих ідіомах можна вжити будь-яке інше поширене в народі ім'я.

Саме в силу ідіоматичності фразеологічних сполук їхній переклад має чимало нюансів. У фразеологізмах нерідко міститься метафоричний елемент. Цей факт відкидає можливість дослівного перекладу. У багатьох випадках такі сполучення мають яскраво виражене національне забарвлення. Зазначені фактори разом з рядом багатьох інших спричиняють те, що фразеологічні одиниці досить часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. Складність перекладу ідіом полягає в тому, що від перекладача вимагається вміння їх розпізнати та вдало дібрати український еквівалент.

Сфера ідіоматики в межах різних перекладознавчих концептів усвідомлюється по-різному. Проте більшість дослідників погоджуються з тим, що ідіоматичні вирази мають характеризуватися трьома базовими параметрами: неоднослівністю, стійкістю та, власне, ідіоматичністю.

Проаналізувавши особливості перекладу ідіоматичних виразів, ми виокремили такі способи їх перекладу: переклад абсолютним еквівалентом, відносним еквівалентом, фразеологічним аналогом та за допомогою описового перекладу.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : Учебник для вузов / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
2. Бархударов Л. С. Курс лекций по теории перевода / Л. С. Бархударов, Я. И. Рецкер. – М. : Изд-во Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз им. М. Тореза, 2001. – 263 с.
3. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / Theory and practice of translation from Ukrainian into English: посіб.-довід. / В'ячеслав Карабан, Джеймс Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 606 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: грамат. труднощі, лекс., термінолог. та жанрово-стиліст. пробл. / В. І. Карабан ; ред. З. О. Гетьман, А. Г. Гудманян, О. М. Старикова. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 562 с.
5. Коломієць Л. В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Коломієць Лада Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2006. – 41 с.

6. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : Моногр. / Л. В. Коломієць. – К., 2004. – 521 с.
7. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2004. – 522 с.
8. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця ХІХ до початку ХХІ століття (на матеріалі перекладів англійської поезії та поетичної драми): навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – 495с.
9. Коломієць Л. В. Українська словесність в англійських джерелах: перші літературно-критичні публікації та переклади / Л. В. Коломієць // Дивослово. – 2000. – С.7–10.
10. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
11. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посібник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 464 с.
12. Савицкий В. М. Основы общей теории идиоматики / В. М. Савицкий. — М. : Гнозис, 2006. – 208 с.
13. Смуциньська І. В. Основні аспекти категорії суб'єктивної модальності художнього твору // Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. пр. – Спец. вип. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2001. – С. 439–443.
14. Чиненова Л. А. Английская фразеология в языке и речи / Чиненова Л. А. – М., 2009. – 104 с.
15. Шерік А. Д. Довідник англійських, німецьких та українських ідіом та виразів / Шерік А. Д., Савічук В. Я., Старко В. Ф. – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2005. – 173 с.
16. Collins English Dictionary. – Glasgow : HarperCollins. – 2006. – 699 p.
17. Fernando Chitra. Idioms and idiomaticity / Fernando Chitra. – Oxford : Oxford University Press, Incorporated, 1996. – 265 p.
18. Seidl J. English Idioms and how to use them / Seidl J., McMordie W. – Oxford : Oxford University Press, 1978. – 268 p.

ТОПОНІМІЯ В ПЕРЕКЛАДІ

Олефір Г. І., Дейнеко І. А., Дейнеко І. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено проблемі коректного відтворення топонімів у перекладі в добу глобалізації. Особливу увагу приділено історії становлення сучасної топонімії, класифікації топонімів (ойконіми, ендоніми, агіотопоніми, гідроніми тощо), стандартизації перекладацьких стратегій та останнім топонімічним директивам. Установлено залежність топонімії та її перекладу від політичного режиму, притаманність їм політичного забарвлення, що спричиняло зміни географічних назв (і їхніх перекладів) зі зміною політичного режиму або геополітичного впливу. Зроблено висновок про необхідність використання перекладачами газетиру (довідника географічних назв світу) українською мовою.

Ключові слова: переклад, географічні назви, топонім, ендонім, екзонім, соціокультурний, глобалізація, стандартизація, топонімічні директиви.

The article deals with the issue of the correct rendering toponyms in translation in epoch of the globalization. History of the modern toponymy formation, classification of the toponyms (oikonoms, endonyms, agio-toponyms, hydronyms etc.), standardization of the translation strategies and the latest toponymical directives are closely examined. A dependent relation has been established between toponymy and its translation – and the political regime and geopolitical influence. A conclusion is made about the need for translators to study the Ukrainian language gazetteer (dictionary or directory of the geographical names).

Key words: translation, geographical names, toponym, endonym, exonym, sociocultural, globalization standardization, toponymical directives.

На початку третього тисячоліття, коли процеси глобалізації стали невід’ємним складником життя суспільства, проблема коректного відтворення топонімів у перекладі постає ще нагальнішою. Перекладачі щоденно опрацьовують величезну кількість медійних, офіційних, наукових, літературних та паралітературних текстів, де постійно зустрічаються різноманітні топоніми, які слід правильно транслювати мовою перекладу, оскільки вони входять до класу прецизійних слів. У глобалізованому світі ефективність порозуміння багато в чому залежить від коректного використання топонімів у юридичних приписах, бізнесових документах, медійних повідомленнях. З першого погляду простий, переклад топонімів наштовхується на цілий ряд проблем лінгвістичного, культурного та політичного порядку водночас. Тому, проблему відтворення топонімів не можна вважати остаточно врегульованою, що і зумовлює **актуальність** даної статті.

Завдяки роботам Л. С. Бархударова, Д. І. Єрмоловича, І. В. Корунця, Р. П. Зорівчак, І. П. Литвина, Є. А. Сизової, А. В. Суперанської, Т. Грасса, А. Гардінера [1; 4; 5; 9; 10; 11; 12; 13; 20; 21] було напрацьовано певний набір перекладацьких рішень трансляції топонімів, яким, однак, бракує стандартизації.

Мета статті полягає в окресленні стандартних способів відтворення топонімів у перекладі. Для досягнення визначеної мети в статті розв’язувалися такі **завдання**: визначити поняття топонімів та навести класифікацію топонімів; розглянути основні проблеми трансляції топонімів іншою мовою; проаналізувати особливості перекладу топонімів; сформулювати загальні рекомендації перекладачеві.

Наукову новизну статті визначають намагання систематизувати та стандартизувати перекладацькі стратегії та підходи для перекладу топонімів.

З погляду перекладу топоніми (з давньогрецької τόπος “місце” + ὄνομα “назва”) становлять окрему групу ономастичних реалій та входять до класу прецизійних слів, які

потребують високоточної іншомовної трансляції. Термін топонім визначає географічні об'єкти – “цілісні і відносно стабільні утворення Землі природного або антропогенного походження, що існують або існували в минулому і характеризуються певним місцеположенням: орографічні – материки, гори, хребти, скелі, ущелини, льодовики, рівнини, низовини, яри, балки, острови, коси, вулкани, печери тощо; гідрографічні – океани, моря, затоки, протоки, лимани, озера, болота, водосховища, річки, канали тощо; адміністративно-територіальні – держави, автономні території, області, райони, міста, селища, села тощо; соціально-економічні – залізничні станції, роз'їзди, порти, пристані, аеропорти тощо; природно-заповідні – природні парки, заповідники, заказники, заповідні урочища та інші подібні об'єкти” [6]. Якщо А. В. Суперанська стверджує, що топоніми позбавлені значення, то інші науковці вважають їх значення таким, що лежить в іншому інформативному плані, стосовно до загальних назв. Зокрема, для І. Д. Єрмолович топонім – це факт мови, який закріплений територіально і є джерелом та безцінним матеріалом для історії народу, його мови, тому він включає значний культурний компонент [4, с. 17]. Подібно до пам'ятників, творів мистецтва, мов, топоніми є свідками й нащадками історії, вони належать до колективної пам'яті спільноти та входять до культурної спадщини.

Для назв населених пунктів – міст, селищ, сіл, поселень, хуторів, ізольованих будинків тощо – використовується термін *ойконім* (з давньогрецької οἶκος “будинок”+ ὄνομα “назва”); для назв водних об'єктів – океанів, морів, заток, проток, річок, озер, ставків, боліт тощо – термін *гідронім* (з давньогрецької ὕδωρ “вода”+ ὄνομα “назва”); для об'єктів рельєфу – гір, гірських вершин, хребтів, плато, горбів, пагорбів, узвиш, долин, низовин, гірських та морських ущелин, гірських та підводних гrotів, упадин тощо) – *оронім* (з давньогрецької ὄρος “гора”+ ὄνομα “назва”); для шляхів сполучення (піших, автомобільних, залізничних) – дороги, автобани, залізниці, шосе, вулиці, вулички, бульвари, проспекти, алеї, проїзди, набережні, площі тощо – *одонім* (з давньогрецької ὁδός “дорога, вулиця”+ ὄνομα “назва”); для невеликих незаселених об'єктів, назв місцевостей або пунктів, відомих лише місцевим – назви в'їлл, готелів, пансіонатів, санаторіїв, туристичних станцій, пам'яток, зупинок транспорту або лук, пасовиськ, сінокосів, полів, дібрав, гаїв, просік, балок, ярів, коловертей, колодязів, джерел, стежок, скель, окремих каменів тощо – *мікротопонім*].

Загалом важко точно визначити, коли люди стали давати власні назви географічним об'єктам, які їх оточували. Загальновизнано, що в основі більшості стародавніх топонімів лежать природні або географічні характеристики місцевості, через необхідність іменувати географічні об'єкти при освоєнні їх людьми. Особливо це стосується назв узвиш та водойм. Так, наприклад, дослідники виводять назву *Альпи* від латинського *montes albes* “білі гори”, або від слів *al* чи *ar*, що означали “високогірну місцевість”. Більш давнє походження виводиться з галльського *alpe*, від кельтського *alb* “високий” або *alpa* “височина, узвиштя” [19, р. 16], чи пракеельтського *alp*, похідне від *albos*, “осяйний світ, горішний світ”, де простежуються міцні релігійні конотації [26]. Практично в усіх країнах існує своя *Луца гора*: *Chaumont* або *Montagne Pelée* французькою, *Chiomonte* або *Monte Calvo* італійською, *Montaña Pelada* іспанською, *Bald Mountain* або *Barren Mountain* англійською, *Kahler Berg*, *Kahleberg* німецькою. Назва річки *Рейн* (нім. *Rhein*, фр. *Rhin*, нід. *Rijn*) буквально перекладається з кельтської як “течія”, а французька Рона (фр. *Rhône*, нім. *Rhone*, окс. *Ròse*), від кельтського *Rhōdan*, означає “стрімко, несамовито крутитися”. Гідронім *Темза* (англ. *Thames*, нім. *Themse*, фр. *Tamise*, іт. *Tamigi*, ісп. *Támesis*) походить від її кельтської назви *Tamesas*, з пракеельтської *tamēssa* “темна”, а то і від докеельтського індоєвропейського кореня *tā-* “танути”, звідси *Темза* “тала”. Вважають, що сучасну назву річці Дунай також дали кельти, *Danuvius* від кельтських слів *danu* “швидкий” та *vius* “вода”, проте існує більш давній протоіндоєвропейський корінь *dānu*, що означає “ріка, потік” та лежить в основі численних європейських гідронімів, таких, як *Дніпро*, *Дон*, *Донець*, *Дністер*, *Десна*,

Двіна (Даугава), Don у Великій Британії (притока Узу, графство Саут-Йоркшир), *Don* у Франції (притока Вілен, Бретань) та *Dão* в Португалії. Річка Прут, відома ще з античної доби як *Pyretos*, може завдячувати назвою як дакійському *Pyreta* “блискуча”, так і скіфському *Porata*, близькому до осетинського, “широкий потік”, або давньоперському *perethu-* “широкий”. Німецьке місто *Аахен* або *Ахен* завдячує своєму розташуванню близько цілющих джерел та походить від латинського *aqua* через давньогерманське *ahha* “вода, потік” [28].

Сучасні топонімічні дослідження показують, що окремі географічні назви з часом стали плеоназмами. Наприклад, у французькій мові *le lac Léman* – “озеро озеро” (французька & кельтська), *le lac de Gaube* – “озеро озера” (французька & гасконська), *le Rubec* – “ручай ручай” (французька & старонормандська), *Canal de la Robine* – “канал каналу” (французька & окситанська), *Port-Barcarès* – “порт Порт” (французька & русійонська каталанська), департамент *Côtes-d'Armor* – “береги морського узбережжя” (французька & бретонська), *le val d'Aran* – “долина долини” (окситанська & баскська), *le col de Port* – “перевал перевалу” (французька & гасконська), *le mont Ventoux* “гора гори” (французька & прованська окситанська); *Saint-Puy* “вершина вершини” (французька & французька); *la Balme-les-Grottes* – “грот Гроти” (трансальпійська галльська & французька); *la forêt de la Londe* – “ліс лісу” (французька & старонормандська) [16].

Згодом людство почало увічнювати в топонімах Бога, святих, релігійні реліквії, свята, храми (церкви, мечеті) тощо, тобто з'явилися *агіотопоніми* (з грецької *hagios* “святий”, *topos* “місце” + *ónoma* “назва”). Серед численних прикладів топонімів культового походження можна навести такі, як *острів Сен-П'єр* (Франція), *ріка Святого Лаврентія* (Канада та США), *Сан-Франциско* (США), *Санта-Фе* (США), *Миколаїв* (Україна), *Покровськ* (Україна), *Троїцьке* (Україна), *Благовіщенськ* (Росія), *Ла-Трініте-сюр-Мер* (Франція), *Ізлезіас* (Італія, Сардинія), *Біла Церква* (Україна), *Монастирище* (Україна), *Сергієв Посад* (Росія). Також можна назвати ряд прихованих агіотопонімів, тобто таких, де культове походження не є очевидним із-за відсутності приставки “святий” або транскрипції назви місцевою мовою: *острів Тринідад* (з іспанської *Trinidad* “трійця”), *Лос-Анджелес* (США, від іспанського “ангели”, проте повна назва міста звучить як *El Pueblo de Nuestra Señora la Reina de Los Ángeles del Río de Porciúncula*), *Даммарі* (Франція, від французького *Dame Marie* “Діва Марія”), *Монтрей* (Франція, з латинської *monasteriolum* “невеликий монастир”), *Монастир* (Туніс, від латинського *monasterium* “монастир”), *Архангельськ* (Росія, від сусіднього монастиря Архангела Михаїла), *Борисоглібськ* (Росія, від православних святих Бориса й Гліба).

Наступним етапом стала *антропотопонімія* (з грецької *antropos* “людина”, *topos* “місце” + *упота* “назва”). Засновником цієї традиції вважається Філіпп II Македонський, який після завоювання міста Кринідес (поблизу знаменитої своїми рудниками гори Пангея) перейменував його на Філіппи 356 до н. е., що стало справжньою політичною інновацією та першим прикладом антропотопонімії [27; 28]. Плутарх стверджував, що його син, Александр III Македонський, заснував або укріпив та перебудував 70 поселень, які іменував на свою честь. З них лише 13 чітко ідентифікуються в наш час. Найвідоміші: *Александрія Єгипетська* (Єгипет), *Александрія в Ісса* (Іскендерун, Туреччина), *Александрія в Маргіані* (Мерва, Туркменія), *Александрія в Арахосії* (Кандагар, Афганістан), *Александрія в Аріані* (Герат, Афганістан), *Александрія Букефалос* (Джалалпур, Пакистан), *Александрія Есхата* (Крайня) (Худжанд, Таджикистан) [28]. На сучасних картах легко віднаходяться *острови Принца Едварда*, *озеро Вікторія*, міста *Ярославль*, *Владимир*, *Єкатеринбург*, *Олександрія*, або більш сучасні назви на честь відомих діячів культури *Хмельницький*, *Івано-Франківськ*, *Кропивницький* тощо.

Епоха великих географічних відкриттів та колонізація також значною мірою посприяли появі численних *антропотопонімів*, які в подальшому міцно закріпилися в узусі. Так *Республіка Колумбія* названа на честь мореплавця Христофора Колумба; *Баренцове море* носить ім'я

голландського мореплавця Вільгельма Баренца; *море Лаптевих* ушановує російських дослідників, картографів двоюрідних братів Дмитрія та Харитона Лаптевих, хоча спершу воно називалося *море Норденшельда*, на згадку про Адольфа Еріка Норденшельда, дослідника Арктики; *Тасманове море* увічнило Абеля Тасмана, голландського мореплавця, першого європейця, який там побував; *Берингова протока* та *Берингове море* завдячують ім'ям данському досліднику Вітусу Берингу, який служив на флоті Російської Імперії; *Магелланова протока* отримала ім'я Фернанда Магеллана, першого європейця, який її віднайшов та проплив нею; *Торресова протока* вшановує Луїса Ваеса де Торреса, іспанського мореплавця, який першим серед європейців скористався цим шляхом; *Затока Амундсена* була досліджена норвезьким полярником Роальдом Амундсеном; *мис Дежньова* (або Дежнева) носить ім'я морського дослідника, козака Семена Дежньова, першого західного європейця, який туди дістався в 1648 році [25].

Колоніальне минуле закарбувалося зокрема в таких топонімах, як *острів Вікторія*, на вшанування тодішньої королеви Британії та Канади Вікторії; *Кінг-Вільям*, або *Острів Короля Вільяма*, названий на честь британського самодержця Вільгельма IV; *протока та острів Принца Уельського*, увічнили Альберта Саксен-Кобург-Готського, принца Уельського, старшого сина королеви Вікторії, який зійшов на трон під ім'ям Едуарда VII; *Острови Перрі*, або *Архіпелаг Паррі*, на честь Вільяма Едварда Перрі, адмірала флоту Ї Величності, полярного дослідника та гідрографа, було перейменовано на *Острови Королеви Єлизавети* після сходження останньої на трон Сполученого Королівства в 1952, в результаті чого вона стала також і королевою Канади; місто *Йоганнесбург* містить згадку водночас про віце-президента країни Йогана Юберга та першого генерального інспектора Йогана Ріссіка, двох особистостей, що зіграли величезну роль у його заснуванні; *Нова Каледонія* отримала свою назву від англійського мореплавця та дослідника Джеймса Кука на честь Шотландії, британської провінції звідки був родом його батько та яка за часів Римської імперії звалась латиною "Caledonia"; *Нова Зеландія*, "нова земля морів" завдячує ім'ям голландським картографам, які нарекли острови Nova Zeelandia на згадку про голландську провінцію Zeelandia, а англійський дослідник Джеймс Кук англлізував назву в New Zealand; *Архіпелаг Бісмарка*, *море Бісмарка*, було названо в XIX столітті на честь німецького канцлера Отто фон Бісмарка, коли архіпелаг був німецькою колонією [16].

Оскільки топонімія завжди мала політичне забарвлення, то немає нічого дивного, що зі зміною політичного режиму або геополітичного впливу змінювалися і назви. Промовистим прикладом може стати місто *Стамбул*, перша відома назва якого Лігос, з 667 році до н. е. місто називалося Візантія, з 330 року стало Новим Римом (лат. Nova Roma, назва і досі залишається в титулатурі константинопольського пап'яраха), але в офіційному вжитку її швидко витіснила назва Константинополь, тоді як турки, поруч із назвою Константинополь, завжди іменували місто Стамбулом (з грецької "нижнє місто"), тому з 1453 року ця назва стала першою, а з 1930 року – єдиною [24]. Російський *Санкт-Петербург* має історію значно коротшу, проте зазнав також кілька перейменувань: Петроград 1914–1924, Ленінград після смерті В. І. Леніна, та з 1991, після розпаду СРСР і краху комуністичної ідеології, знову Санкт-Петербург. Місто, засноване в 1589 році як фортеця *Царицин* (від тюркського *сарі-цин* "жовтий острів"), у 1925 змінило назву на Сталінград, а в 1961 стало Волгоградом. Серед українських міст можна згадати *Кропивницький*, заснований як фортеця Єлисаветград у 1775, перейменований на Зінов'євськ у 1934 році, потім відомий як Кіровоград у 1939–2016 роках.

Загалом саме антропотопоніми найбільш залежні від політичних впливів та перейменовуються першими, коли географічний об'єкт переходить до іншої країни чи мовного ареалу або відновлює тимчасово втрачені історичні та культурні зв'язки, оскільки народам властиво асоціювати себе і свою історію з топонімами. Тому в середині XX століття багато колишніх колоній

змінити назви, здобувши незалежність: *Верхня Вольта* (від назви річки Вольта) стала *Буркіна-Фасо*; Родезія (названа в 1892 на честь Сесіла Джона Родса, британського бізнесмена, який став диктатором більшої частини Південної Африки) розпалася на *Зімбабве* та *Замбію*.

Після розвінчання “культу особистості” в СРСР та країнах соцтабору було перейменовано багато географічних об’єктів, зокрема міста *Сталінськ* на Новокузнецьк, *Сталіногорськ* на Новомосковськ, *Сталінград* на Волгоград (Росія), *Сталіно* на Донецьк (Україна), *Сталінабад* на Душанбе (Таджикистан), *Сталінірі* на Цхінвалі (Південна Осетія, Грузія), *Сталін* на Варна (Болгарія), *Сталіногород* на Катовіце (Польща), *Сталінварош* на Дунауйварош (Угорщина), *Сталінштадт* на Айзенхюттенштадт (Східна Німеччина). Після розвалу СРСР на теренах колишніх союзних республік та в країнах колишнього соціалістичного табору відбулася масштабна декомунізація та дерусифікація топонімів: найвища точка СРСР *під Комунізму* (до 1962 *під Сталіна*) став *піком Ісмаїла Самані* (Таджикистан), на честь еміра з династії Саманідів, засновника могутньої держави в Середній Азії; *Ленінськ* – Асака (Узбекистан), *Ленінабад* – Шамкір (Азербайджан), *Ленінакан* – Гюмрі (Вірменія), *Леніногорськ* – Ріддер (Казахстан), *Ленінський* – Гіндешти (Молдова), *Бєднодем’янівськ* – Спаськ, *Брежнєв* – Набережні Челни (Човни), *Горький* – Нижній Новгород, *Свердловськ* – Єкатеринбург, *Калінін* – Твер, *Загорськ* – Сергієв Посад, *Орджонікідзе* – Владикавказ, *Куйбишев* – Самара, *Андропов* – Рибінськ (Росія), *Черненко* – Шолданешти, *Калінінск* – Купчинь, *Котовськ* – Хинчешти, *Кутузов* – Яловени, *Суворово* – Штефан-Воде (Молдова), *Іллічівськ* – Чорноморськ, *Артемівськ* – Бахмут, *Комунарськ* – Алчевськ, *Жданов* – Маріуполь, *Дзержинськ* – Торецьк, *Стаханов* – Кадіївка, *Димитров* – Мирноград, *Дніпродзержинськ* – Кам’янське, *Ворошиловград* – Луганськ, *Цюрюпінськ* – Олешки, *Красноармійськ* – Покровськ.

Вилучення з узусу звичних топонімів можуть спричинити певну ідеологічну або етнічну напругу в суспільстві, про що яскраво свідчить ряд останніх перейменувань в Україні, коли мешканці колишнього Комсомольська вперто відмовляються жити в Горішніх Плавнях, не всі дніпропетровці сприймають назву Дніпро, а в Краснодарі незадоволені назвою Сорокине.

Топоніми, пройшовши довгий шлях еволюції, більш-менш стабілізувалися в узусі та орфографії після запровадження офіційних карт. На картах використовують унормовані географічні назви як власні, національні (ендоніми), так і географічні назви інших народів національною мовою (екзоніми).

Ендонім (з давньогрецької ἔδω “внутрішній” + ὄνομα “назва”) – це регулярна назва географічного об’єкта мовою, якою спілкуються на території, де розташований цей географічний об’єкт. Група експертів ООН з географічних назв дає ширше визначення ендоніма: “географічна назва, яка використовується в точній формі (або транскрипції) мови місцевості (топос) та території, де мова, в якій утворилася ця форма, є офіційною мовою” [17]. Наприклад, в українській мові використовуються ендонімічні французькі географічні назви для міст *Ла-Рошель*, *Анкет*, *Аррас*, *Ланс*, провінції *Прованс*, протоки *Ла-Манш*; у французькій мові прижилися українські ендоніми *le Donets*, *Kharkiv*, *Lviv*, *Loutsk*, *Rivne*, *Kryvyi Rih*, *Kolomyia*, тощо.

Проте практика показала, що при транскрипції або транслітерації назви географічного об’єкта іншою мовою має місце адаптація назви під цю мову, що дозволяє в подальшому утворювати похідні прикметники та іменники, наприклад, мешканців від назви країни, регіону, міста, селища. Внаслідок значної різниці у звукових та графічних системах мов, передати ендонімічні назви часом дуже важко, тому в багатьох випадках передача має умовний, приблизний характер, що сприяє виникненню та закріпленню в узусі екзонімів.

Екзонім (з давньогрецької ἔξω “зовнішній, поза” + ὄνομα “назва”) – це “географічна назва, яка використовується мовою для позначення місцевості (топос), розташованої поза територією, де ця мова є офіційною. Існують численні способи утворення екзонімів, переклади, адаптації тощо, проте найменша розбіжність з місцевою назвою, наприклад, відмінності в надрядкових знаках, спричинює утворення екзоніма” [18]. Таким чином, усі топоніми, які

закріпилися в якійсь мові, для назв інших земель, географічних об'єктів (гір, водойм тощо), населених пунктів, крім тих, що розташовані на території сучасного проживання народу, є екзонімами. Наприклад, *Londres, Londra* та *Лондон*, є, відповідно, французьким, італійським та українським екзонімами для англійського *London*, а *Florence* та *Флоренція* виступають екзонімами для італійської ендонімічної назви *Firenze*.

Найчастіше екзонімами стають власне ендоніми, іноземні слова, адаптовані до вимови та орфографії в якійсь конкретній мові. Так, російський ойконім Москва французькою відтворюється як *Moscou*, англійською *Moscow*, німецькою *Moschkau*, іспанською *Moscú*, італійською *Mosca*, польською *Moskwa*. Ще однією причиною появи екзонімів є той факт, що в різні історичні періоди на тій чи іншій території жили різні народи, існували різні державні утворення та використовувалися різні назви поселень, земель, водойм, невідомі іншим народам. Наприклад, українська назва сучасного французького міста Страсбург, має три ендоніми, кожен з яких стосовно до іншого виступає екзонімом: французький *Strasbourg*, німецький *Straßburg* і ельзаський *Strossburi*; український Ужгород угорці називають *Ungvár*; столиця Словаччини Братислава, крім словацького *Bratislava* має історичну німецьку назву *Preßburg* та угорську *Pozsony*; Женевське озеро у Франції називається *lac Léman (le Léman)*, а у Швейцарії – *Lac de Genève*, англійською мовою використовують назву *Lake of Geneva*, німецькою – *Genfersee*, нідерландською – *Meer van Genève*, італійською – *Lago Lemano*, іспанською можливі два варіанти – *lago Lemán* або *lago de Ginebra*.

Екзоніми інтегруються в мову різними способами та без чіткої внутрішньої логіки: для єдиного російського ендоніма Москва вживаються різні екзоніми як ойконім та гідронім – *Moscou* та *Moskova* французькою, *Moscow* та *Moskva* англійською, *Moschkau* та *Moskwa* німецькою. Проте після асиміляції на тому чи іншому національному ґрунті вони стають єдино можливими варіантами, закріпленими в узусі тієї чи іншої мовної або культурної спільноти: німецький Мюнхен у французькій, англійській, іспанській традиції *Munich*, в італійській – *Monaco di Baviera*, у польській – *Monachium*, в українській – *Мюнхен*; Западная Двина (ріка в Росії, Білорусі і Латвії) *Заходняя Дзвіна* білоруською, *Daugava* латвійською, *Західна Двіна* українською, *Western Dvina (Daugava)* англійською, *Düna* німецькою, *Dvina occidentale* французькою, *Dźwina* польською, *Dauguva* литовською, *Väina* естонською, *Väinäjoki* фінською.

Географічні назви інтегровані в мову шляхом перекладу не є власне екзонімами, це радше пристосування та вияв поваги до іншомовного топоніма в нерідному культурному контексті. Так, нідерландське місто *Den Haag* або 's-Gravenhage (буквально "графська загорода")" власне перекладається французькою *La Haye*, англійською *The Hague*, німецькою *Den Haag*, іспанською *La Haya*, італійською *L'Aia*, тоді як польською, українською, російською робиться транскрипція – *Haga, Гага*. Канадський острів *Ньюфаундленд* (буквально "новознайдена земля"), англійською *Newfoundland*, німецькою *Neufundland*, французькою *Terre-Neuve*, іспанською *Terranova*, польською *Nowa Fundlandia*; українська річка *Південний Буг* називається російською *Южный Буг*, англійською *Southern Bug*, німецькою *Südliche Bug*, французькою *Boug méridional*; *Аравійське море* має відповідник англійською *the Arabian Sea*, німецькою *das Arabische Meer*, французькою *la mer d'Arabie* або *mer arabique* або *mer d'Oman*, іспанською *el mar Arábigo* або *mar de Arabia* або *mar de Omán*, італійською *il Mar Arabico*; *Червоне море* відтворюється англійською *the Red Sea*, німецькою *das Rote Meer*, французькою *la mer Rouge*, іспанською *el mar Rojo*, італійською *il Mar Rosso*, російською *Красное море*.

Екзоніми виникають також і внаслідок того, що першовідкривачі давали свої назви, не знаючи про існування місцевих назв, або ж колонізатори і завойовники, не зважали на них. Наприклад Біскайська затока, частина Атлантичного океану на північ від Іспанії і на захід від Франції, яка тягнеться від Галісії до Бретані, має іспанську назву *mar Cantábrico*, французьку *golfe de Gascogne*, баскську *Bizkaiko Golkoa*, галісійську *golfo de Biscia*, окситанську *golf de Gasconha*, бретонську *Pleg-mor Gwaskogn*.

У XX столітті, зокрема після деколонізації, багато націй наполягали, щоб у світі вживали оригінальні назви географічних об'єктів, розташованих на їхній території та уникали екзонімів з політичним підтекстом. Так, назва держави в Західній Африці la Côte d'Ivoire до 1986 року офіційно перекладалася на різні мови – *Ivory Coast* англійською, *Elfenbeinküste* німецькою, *Costa do Marfim* португальською, *Costa de Marfil* іспанською, *Costa d'Avorio* італійською, *Берег Слонової Кості* російською, тоді як у наш час офіційна назва держави *Республіка Кот-д'Івуар* українською, *Republic of Côte d'Ivoire* англійською, *Republik Côte d'Ivoire* німецькою тощо. Така сама ситуація і з *República de Cabo Verde*, від 2013 офіційна назва країни *Republic of Cabo Verde* (а не *Cape Verde*) англійською, *la République de Cabo Verde* (а не *Le Cap-Vert*) французькою, *Die Republik Cabo Verde* (а не *Kap Verde*) німецькою, *Республіка Кабо-Верде* (а не *Острови Зеленого мису*) українською.

Однак практика показала, що, запропонований у 1967 групою експертів ООН з географічних назв принцип “один об'єкт – одна назва”, не завжди можливий, зокрема в країнах, на території яких офіційно використовуються дві або більше мов і в кожній з них географічні назви належать до культурної спадщини. Так, у Бельгії деякі міста мають різні назви у фламандській та франкомовній зонах, зокрема порти Антверпен – *Antwerpen* фламандською та *Anvers* французькою та Гент – *Gent* фламандською та *Gand* французькою; місто Льєж – *Luik* фламандською та *Liège* французькою; річка Маас – *Maas* фламандською та *Meuse* французькою. Марокканське місто Касабланка французькою називається *Casablanca*, а арабською *ad-Dar al-Bayda*, обома мовами буквально “білий дім”, тоді як берберська назва *Anfa*, “пагорб” [23]. Так само, проте з інших причин, неможливо обрати між Парижем та Лютецією, Гратіанополісом та Греноблем, Царгородом та Стамбулом, Тірою та Білгород-Дністровським, Кафою та Феодосією, Пантикапеем та Керчу тощо. В інших випадках спостерігається паралельне вживання старих та нових назв: *Порт-Елізабет* та *Нельсон Мандела Бей*.

Зважаючи на інтенсивний розвиток міжнародних зав'язків і збільшення кількості перекладів, у результаті початку процесів глобалізації, у світі виникла потреба узагальнення топонімів та стандартизації правил їх відтворення різними мовами на картах, у міжнародних документах, в аеропортах, на залізничних станціях і магістральних автошляхах. 23 квітня 1959 ООН створила групу експертів Організації Об'єднаних Націй з географічних назв (ГЕООНГН, англ. UNGEGN), яка входить до складу Економічної і Соціальної Ради ООН та займається стандартизацією географічних назв. До складу групи ввійшли експерти з різних лінгвістичних та географічних підрозділів. Їхнім завданням стало вивчати та пропонувати політику й методи для розв'язання проблем національної і міжнародної стандартизації географічних назв та отримання національних і міжнародних переваг від такої стандартизації. Міжнародні експерти координували діяльність лінгвістичних та географічних відділів, які було сформовано для сприяння роботі на національному рівні. Група розробила процедури та впровадила механізми для стандартизації, відповідно до національних потреб та конкретних прохань для сприяння підвищенню рівня уніфікації в роботі. Нині до складу Групи входить близько 150 експертів із 52 країн, які працюють у 22 лінгвістичних / географічних відділах. У рамках Групи створено кілька робочих груп для виконання спеціальних завдань, таких, як організація навчальних курсів з топонімії, проведення порівняльного дослідження різних систем транслітерації з метою їхньої уніфікації для кожної із систем писемності, які мають нелатинську графіку, і видання міжнародних словників географічних назв [8]. На сьогодні 42 країни вже розробили національні топонімічні директиви, включаючи Україну (2011).

Унормовані географічні назви України – це встановлення єдиної форми написання географічних назв згідно з нормами і правилами українського правопису. Унормовані назви за межами України – це географічні назви зарубіжних країн, передані за Інструкціями

та Кодексами усталеної практики з передачі географічних назв зарубіжних країн з відповідних мов із врахуванням рекомендацій Групи експертів ООН з географічних назв (максимального збереження фонетичного оригінального звучання назви) [6].

В офіційних документах, друкованих засобах масової інформації, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях назви географічних об'єктів України передаються літерами латинського чи іншого алфавіту з унормованою державною мовою назв географічного об'єкта за правилами, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності [6]. Призначені для використання в Україні назви географічних об'єктів, що знаходяться на території інших держав, а також географічних об'єктів, на які не поширюються суверенітет та юрисдикція будь-якої держави, передаються державною мовою з мови оригіналу. Унормування таких географічних назв здійснюється за правилами, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності [6].

У 2006 році був укладений газетир географічних назв світу українською мовою для забезпечення однакового і стабільного використання географічних назв українською мовою у всіх сферах життя. У ньому географічні назви подані окремо за континентами. Газетир налічує 80 886 назв [2].

У 2010 році, узагальнивши всі інструкції та кодекси, ДНВП "Картографія" розробило "Топонімічні настанови для видавців карт та інших видавців", де зібрано та узагальнено основні принципи і правила унормування і написання українських географічних назв українською мовою та українською латинкою на картах, у газетах, словниках, довідниках, навчальних посібниках та інших матеріалах відповідно до норм і правил українського правопису [14].

Відтак, географічні об'єкти можуть мати давню та складну історію, проте, увійшовши до спільного історичного спадку людства на великій території, вони закріплюються в узусі. У туристичних проспектах рекламні агентства для позначення географічних об'єктів своєї території використовують екзоніми. Проте в ООН побутує практично одностайна думка, що екзоніми не слід уживати на картах, виданих кількома мовами чи однією з поширених мов для міжнародного вживання, на дорожніх знаках, на табло в аеропортах і на вокзалах.

Отже, перекладачеві залишається лише грамотно користуватися наявними довідковими джерелами.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Газетир географічних назв світу українською мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/services/kodeksi-ustalenoji-praktiki/> або <http://kartographia.com.ua/standardization-of-geographical-names/instructions-for-transferring-geographical-names/>.
3. Дрогушевська І. Л. Міжнародний досвід вживання традиційних географічних назв / І. Л. Дрогушевська, І. С. Руденко, Н. І. Сивак // Вісник геодезії і картографії. – 2012. – № 1. – С. 25–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgtk_2012_1_7
4. Ермолович Д. И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи : Текст / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2005. – 416 с.
5. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур : Текст / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с.
6. Закон України "Про географічні назви". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2604-15>

7. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
8. Керфут Х. Роль Организации Объединённых Наций (ООН) в стандартизации географических названий: 50 лет работы [Электронный ресурс] / Хелен Керфут // Руководство по национальной стандартизации географических названий. Группа экспертов Организации Объединённых Наций по географическим названиям. – Нью-Йорк, 2007. – Режим доступа: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_88r.pdf
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 448 с.
10. Литвин И. П. О традиции в географических названиях. – М. : Наука, 1989. – 212 с.
11. Сизова Е. А. Лингвокультуроведческий анализ урбанонимов (на материале английского, русского и французского языков). / Елена Анатольевна Сизова : автореф. дисс. ...канд. филол. наук. – Пятигорск, 2004. – 16 с.
12. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / Александра Васильевна Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 365 с.
13. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / Александра Васильевна Суперанская. – М. : Наука, 1985. – 410 с.
14. Топонімічні настанови для видавців карт та інших видавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/services/kodeksi-ustalenoji-praktiki/>.
15. Burrow T. A Dravidian étymological dictionary / T. Burrow, M. B. Emeneau. – Oxford : Oxford University Press, Clarendon Press, 1984. – 896 p.
16. Cherpillod A. Dictionnaire étymologique des noms géographiques / André Cherpillod. – Masson, 1986. – 527 p.
17. Endonymie. Вікіпедія. Вільна Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Endonymie>
18. Exonymie Вікіпедія. Вільна Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Exonymie>
19. Faure P. Guide grec antique, éditions Hachette / P. Faure, M.–J. Gaignerot. – Paris : Hachette, 1980, 1988. – 254 p.
20. Gardiner A. H. The theory of proper names: A controversial essay / A. H. Gardiner. – London – New York : Oxford University Press, 1957. – 450 p.
21. Grass T. La traduction comme appropriation : le cas des toponymes étrangers / Thierry Grass // Meta : journal des traducteurs (Meta : Translators' Journal). – 2006. – Vol. 51, No. 4. – P. 660–670.
22. Kadmon N. Glossary of Toponymic Terminology / Naftali Kadmon. [Electronic resource]. – New York : United Nations Group Of Experts On Geographical Names, 2000. – Version 4.1. – Mode of access: <http://www.ngi.be/NL/glossary/glossang-inf.htm>
23. Miller C. Arabic in the City: Issues in Dialect Contact and Language Variation / Catherine Miller // Routledge/Taylor, 2007. – P. 1–30.
24. Robinson, R. D. The First Turkish Republic: A Case Study in National Development / Richard D. Robinson. // Cambridge : Cambridge University Press; Harvard : Harvard University Press, 1965. – 367 p.
25. Rostaing C. Les Noms de Lieux, Paris, Presses universitaires de France, coll. “Que sais-je?” / Charles Rostaing. – Paris : Presses universitaires de France, 1969. – 126 p
26. Rousset P.–L. Les Alpes & leurs noms de lieux. 6000 ans d’histoire : Les appellations d’origine pré-indo-européenne / Paul-Louis Rousset. – Didier & Richard, 1988. – 444 p.
27. Toponymie antique et onomastique princière [Electronic resource]. – Mode of access: <http://quelqueshistoires.centerblog.net/1656042-Toponymie-antique-et-onomastique-princiere>
28. Wikipedia. Free Encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org>
http://fr.wikipedia.org/wiki/Villes_fond%C3%A9es_par_Alexandre

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ

Пашун О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена вивченню сучасних механізмів відтворення психологічних термінів новогрецької мови українською. У дослідженні встановлено загальнонаукові і лексико-семантичні механізми / трансформації у відтворенні психологічних термінів новогрецької мови українською.

Ключові слова: психологічні терміни, лексичні трансформації, лексико-семантичні механізми.

The article deals with the modern translation mechanisms of psychological terms from Greek into Ukrainian. General scientific as well as lexical and semantic mechanisms / transformations used in Greek-Ukrainian translation of psychological terms have been defined and analyzed.

Key words: psychological terms, lexical transformations, lexical and semantic mechanisms.

Останніми роками в лінгвістиці спостерігається стрімке зростання інтересу до текстів психологічного спрямування, що викликає необхідність дослідження їх способів перекладу у світлі постійного розвитку термінології. Сучасний професійний психологічний переклад тексту – один із найскладніших у практиці перекладу, а переклад спеціальної термінології є нагальним, адже термінологія, що функціонує в психологічних колах, регулярно поповнюється новими назвами і визначеннями. Такий процес відбувається завдяки значній науковій роботі, яка проводиться у світових масштабах, новим відкриттям і досягненням в усіх сферах психології.

Загальні теоретичні питання термінології були розглянуті в наукових працях М. Калцюну [14], І. Кочана [11], Г. Мацюка [11], Т. Панька [11], Х. Хараламбакіса [16]. Праці мовознавців К. Валеондіса [12], М. Зарицького [3], Л. Козак [6] та ін. містять багатий фактичний матеріал з історії становлення окремих терміносистем. Серед спеціальних розробок з питань, пов'язаних із лінгвістичним вивченням сфери психологічної лексики, можна виокремити праці В. Андрієвської [1], Л. Веклинець [2], Н. Міщенко [9] та інших. Особливості перекладу лексики у фахових текстах проаналізовано в дослідженнях Н. Міщенко [9], Т. Кияка [4] та інших.

У теоретичній літературі лексику в галузі психології визначають як сукупність лексичних засобів, які обслуговують тематично лімітовану комунікацію, а саме – спілкування, що відбувається у сфері психології.

Дослідження лексичних одиниць галузі психології свідчить, що елементи цієї системи широко функціонують як у спеціальних, так і в неспеціальних комунікативних ситуаціях.

У кожній мові функціонує декілька тисяч психологічних термінів, які постійно оновлюються та поповнюються новими найменуваннями. Психологічна термінологія взагалі поділяється на низку більш вузьких відгалужень, серед яких виокремлюють підсистеми термінів настільки вузьких, що для адекватного перекладу необхідно або мати відповідні знання, або залучати до роботи фахівців галузі психології.

Актуальність теми дослідження зумовлена, з одного боку, її зорієнтованістю на вивчення питань, пов'язаних із галузевою термінологією, а з другого боку, – необхідністю глибшого дослідження механізмів у відтворенні психологічних термінів новогрецької мови українською.

Гіпотеза дослідження полягає в з'ясуванні принципів, тобто особливостей, способів, правил, покладених в основу тих механізмів (перекладацьких трансформацій), яких дотримуються перекладачі, відтворюючи психологічні терміни новогрецької мови українською для досягнення повної адекватності.

Метою нашої роботи є встановлення механізмів відтворення психологічних термінів новогрецької мови українською.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розглянути способи перекладу термінів у галузі психології;
- дослідити особливості перекладацьких трансформацій під час перекладу психологічних термінів.

Об'єктом дослідження є терміни в галузі психології в новогрецькій мові.

Предметом дослідження є основні способи перекладу психологічної термінології в текстах наукового дискурсу.

Методи дослідження. Серед методів і прийомів – перекладацький метод – для з'ясування загальної мети та конкретних завдань у роботі з галузевою термінологією; метод теоретичного аналізу лінгвістичних джерел дав можливість з'ясувати головні аспекти лінгвістичного дослідження термінології; компонентний і дефініційний методи дали змогу дослідити внутрішню організацію термінів у галузі психології, зіставити значення окремих термінів та виявити лексико-семантичні та логічні відношення, структурно-семантичний метод – з'ясувати внутрішню структуру термінів, зіставний метод – встановити своєрідність психологічної термінології та її відмінність від споріднених термінологічних систем (медичної, педагогічної тощо). Для визначення типових та найчастотніших способів перекладу психологічних термінів використано метод кількісного аналізу.

Матеріалом для дослідження слугували терміни (понад 200 одиниць), зафіксовані в Παλαδόπουλος Ν. Λεξικό της ψυχολογίας [15], Χουντουμάδη Α. Λεξικό της ψυχολογίας [17].

Переклад терміна – це точне відтворення оригінального терміна засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Така єдність відтворюється на іншій мовній основі. І вже через це перетворюється на нову єдність, властиву мові перекладу [4, с. 104]. Дослідники терміносистем виділяють, як правило, такі труднощі перекладу фахових мов: неоднозначність термінів, відсутність перекладацьких відповідників у випадку неологізмів, національну варіативність термінологічної лексики тощо. Оптимальним є такий шлях перекладу термінів: “поняття – український термін”, а не “іншомовний термін – український термін”, з якої мови не відбувався б переклад. Тобто пошук терміна-відповідника починається з аналізу властивостей нового поняття. Цілком можливо, що котрась з властивостей “підкаже” іншу назву цьому поняттю, ніж вона є в мові, з якої здійснюється переклад [7].

Для повної передачі поняття оригіналу слід не лише знаходити в мові перекладу адекватні терміни та відповідні лексичні одиниці, але й добирати необхідні граматичні форми й стилістичні чинники.

Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів новогрецькою мовою і знання термінології рідною мовою. При перекладі наукової літератури важливе значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова.

Як засвідчив аналіз теоретичних джерел, переклад такої термінології здійснюється різними способами, а саме – за допомогою таких міжмовних трансформацій, як лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна, перекладачеві важливо обрати правильний спосіб перекладу.

Якщо поняття ґрунтується на його найголовнішій властивості чи вдалому порівнянні, то й в інших мовах ці ознаки братимуться за визначальні. У таких випадках переклад терміна перетворюється на переклад звичайного слова, коли потрібно знайти вдалий еквівалент у власній мові до певного наукового поняття: *η μνήμη* – пам'ять; *η μέθοδος* – метод; *η εικόνα* – образ; *ο σκοπός* – мета, *το φύλο* – стать; *η κούραση* – втома.

А. Я. Коваленко визначає два етапи в процесі перекладу терміна: перше – це з'ясування значення терміна в контексті, друге – це переклад значення рідною мовою [7, с. 257].

Термін – однозначний; термін не має конотативних значень; він позбавлений синонімів; незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним та абсолютним еквівалентом, і тому належить до числа одиниць, які не ускладнюють роботу перекладача. Лише в ідеалі термін є однозначним і не має синонімів та конотацій. Проте навіть при цьому “ідеальному” становищі говорити про його повний переклад “термін – терміном” можна лише в тих випадках, коли елементи термінології перебувають у своєму природному оточенні, тобто в науковому стилі. Однак переклад терміна далеко не завжди є простою заміною слова мови оригіналу словом у мові перекладу. Перекладати терміни було б легко та просто, якби наукова література мала монополне право на їх використання, або ж якби кожний термін дійсно мав термінологічний еквівалент у будь-якій парі мов. Але такого не буває.

Переклад термінології здійснюється різними прийомами, а саме – за допомогою таких міжмовних трансформацій, як лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Завдання перекладача полягає в правильному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна.

Одним з найпростіших прийомів перекладу терміна є транслітерація. Транслітерація – спосіб передачі назв однієї алфавітної системи іншою алфавітною системою, при цьому кожній літері, диграфу, триграфу чи тетраграфу алфавітної системи-джерела відповідає літера, диграф, триграф чи тетраграф, літера з діакритичним знаком або поєднання цих варіантів алфавітної системи, якою передається назва: *η μεγαλομανία* – мегаломанія.

Транскрибування – це спосіб передачі назв, під час якого відтворюється звукова форма слова іноземною мовою: *η ψευδομωμία* – псевдоміопія, *η φαινυλκετονουρία* – фенілкетонурія.

Провідним способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів транслітерації (транскодування): *η ψυχολογία* – психологія.

Варто звернути нашу увагу ще на один спосіб перекладу, який дуже часто використовується для перекладу термінів – це адаптивне транскодування, або практичне транскрибування, під час якого форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та / або граматичної структури мови перекладу: *ο μαζοχισμός* – мазохізм, *οι ορμόνες* – гормони [8].

Перекладаючи способом транслітерації (транскрибування) або ж транскодування, не слід забувати й про “фальшивих друзів перекладача” (*ψευδοφίλες λέξεις του μεταφραστή*), таких, як *η λειτουργία* – функція, а не літургія, *το σίγμα* – стандартне відхилення, а не сігма, *η σκάλα* – психологічний тест, а не скала (рос.м.), *η χορεία* – хорія, а не хор), що призводить до грубих викривлень змісту.

Психологічні терміни з новогрецької мови також перекладаються за допомогою калькування. Калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складників – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками в мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого поєднання в мові перекладу, що копіює структуру початкової лексичної одиниці [10, с. 99]. Калькування в процесі перекладу не завжди є оптимальним методом, але якщо дослівний переклад не суперечить граматичним і стилістичним нормам (що здебільшого і відбувається), то він є цілком виправданим. Цей прийом застосовується для перекладу складних за структурою термінів. Наприклад: *ο ειδικός παράγοντας* – спеціальний фактор, *η θεωρία προσωπικότητας* – теорія особистості.

Варто зазначити, що калькування досить вдало застосовується в перекладі. Іноді дуже влучні переклади допомагають краще зрозуміти зміст і є ближчими читачеві, який володіє новогрецькою мовою. Отже, при калькуванні завжди слід намагатися надати адресату можливість якнайкраще зрозуміти оригінальний текст.

Також переклад термінів можливий шляхом описового перекладу. Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли простий термін замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього простого терміна, наприклад: *η επικίνδυνότητα* – ризикована поведінка, *ο καταναγκασμός* – ірраціональна одержимість чимось або кимось [4, с. 36].

До описового перекладу висувають такі вимоги:

- 1) переклад має точно відбивати основний зміст позначеного терміном поняття;
- 2) опис не повинен бути надто докладним;
- 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною [4].

Такий прийом застосовується і для перекладу новітніх авторських термінів-неологізмів, які подаються звичайно в лапках. Наприклад: *η “η διάσχιση” της προσβολικότητας* – тимчасова втрата контролю над свідомістю в людини.

Порівняно з вищезазначеними способами перекладу описовий переклад має ту перевагу, що завдяки йому досягається більша прозорість змісту терміна. Разом із цим вищезгаданий спосіб характеризується такими недоліками: 1) при його застосуванні можливе неточне або нечітке тлумачення змісту простого терміна, 2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість, а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто від них важко утворювати похідні терміни.

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента. Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно збігається із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, відіграють важливу роль у перекладі. Вони служать опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з’ясувати характер тексту. Наприклад: *η προσομοίωση* – симуляція, *ο τεμαχισμός* – дроблення.

Тому слід уміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові, що сприятиме очищенню мови – перекладу від надмірного використання інтернаціоналізмів.

У разі, коли словник не дає точного еквівалента тому чи іншому терміну, або ж коли застосування калькування, транскодування чи описового перекладу недоречне, можливими також є інші прийоми перекладу.

Вибір серед основних прийомів лексико-семантичних трансформацій становить одне з основних професійних умінь перекладача. Велику роль при цьому грає робота зі словниками. Крім словників, в особливо складних ситуаціях допомагає уява, інтуїція, відчуття мови і культурний кругозір.

Лексико-семантична заміна – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігається із значеннями початкових одиниць, але може бути виведене з них за допомогою певного типу логічних перетворень.

Основними видами подібних заміन є конкретизація, генералізація і модуляція (смысловий розвиток) значення початкової одиниці [10, с. 103].

Конкретизація – процес, за якого одиниця більш широкого конкретологічного змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно з контекстом або стилістичними вимогами. Наприклад, поняття “*спосіб*” може стосуватися різних ситуативних умов, і значною мірою впорядковується контекстом; у новогрецькій мові цьому поняттю будуть відповідати різні більш вузькі за значенням одиниці, залежно від контексту: *ο τρόπος* – спосіб життя (порівн. *Ο τρόπος της ζωής*), *το μέσο* – профілактичний спосіб захисту (порівн. *το προληπτικό μέσο προστασίας η μέθοδος* – спосіб реєстрації (порівн. *η μέθοδος εγγραφής*)).

Для перекладу термінів також можливим є застосування прийому генералізації, що є протилежним прийому конкретизації і виражає заміну одиниці мови оригіналу, що має вужче значення, одиницею мови перекладу, яка має ширше значення. Η *εξάρτησι αλό ναρκωτικέσ ουσίεσ* – наркоманія або *το βρέφοσ* – дитина, а не малюк до 1 року.

Для перекладу з новогрецької мови обидві перекладацькі трансформації використовуються дуже часто, що пояснюється особливістю лексики в новогрецькій мові.

Семантичний розвиток (модуляція) – це лексична заміна, що будується на причинно-наслідкових зв'язках понять, що можуть взаємно замінюватися. При цьому замінюються як слова, так і словосполучення. Логічний зв'язок між такими поняттями має бути настільки очевидний і семантично достатній, щоб у перекладі причину можна було б замінити наслідком чи навпаки, або (в іншому разі) ціле частиною. Спробуємо змодельовати причинно-наслідковий зв'язок, перекладаючи речення: *Η φαρμακοθεραπεία των ψυχικών διαταραχών βασίζεται στα ψυχοτρόπα φάρμακα. Τα ψυχοτρόπα φάρμακα είναι χημικοί παράγοντες που επιδρούν στον εγκέφαλο και επηρεάζουν τις ψυχικές λειτουργίες ή τη συμπεριφορά του ατόμου. Фармакотерапія психічних захворювань (досл. розладів) здійснюється (досл. базується) за допомогою психотропних препаратів. Психотропи – це хімічні речовини, які негативно впливають (досл. просто впливають) на мозок, психічні функції і поведінку людини* [13].

Лексико-семантичні трансформації є неминучими в процесі перекладу психологічної термінології, оскільки безпосередньо пов'язані з екстралінгвальними чинниками розвитку термінології, зокрема різним баченням процесів та понять у різних народів.

Досліджений матеріал дозволяє стверджувати, що галузь психології тяжіє до утворення нових понять з використанням більш ніж одного слова.

Охарактеризувавши та проаналізувавши способи перекладу термінів у галузі психології, ми з'ясували, що найпоширенішим способом перекладу простих та похідних термінів у текстах у галузі психології є еквівалент (60 %). Також широко використовується транскодування (20 %) і практичне транскрибування (10 %).

Складні терміни здебільшого перекладаються за допомогою адаптивного транскодування. Не дуже розповсюдженим способом є словниковий відповідник, що легко пояснити тим, що словники нечасто фіксують складні терміни у вузьких галузях людської діяльності.

Терміни-словосполучення перекладаються здебільшого випадків за допомогою калькування, що пояснюється структурою таких термінів, які часто складаються з двох слів і є сприятливими об'єктами саме для цього способу перекладу.

Таким чином, проведено дослідження на матеріалі психологічних термінів, дозволяє зробити висновок про те, що утворення нових термінів здійснюється переважно шляхом утворення термінів-словосполучень та складних термінів. При цьому автори нових термінів часто користуються вже відомими в інших галузях термінами грецького та латинського походження, що спричинило широке застосування транскодування для їх передачі українською мовою. Структура термінів-словосполучень та складних термінів також є сприятливою для калькування, яке й застосовувалося до цих типів у переважній більшості випадків.

Ідеї наукового перекладу з урахуванням лексико-семантичних трансформацій є суттєвими як у справі практичного перекладу, так і для укладання термінологічних словників. У перспективі важливо докладніше досліджувати на лексико-семантичному рівні фахову лексику окремих галузей психології. Це дозволить вийти на досконаліший рівень наукового перекладу, збагативши його конкретнішими ідеями.

Література

1. Андрієвська В. Проблеми порівняльного аналізу сучасних систем психологічної термінології [Електронний ресурс] / В. Андрієвська // Вісник : Проблеми української термінології : матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції. – Львів : Львівська політехніка, 2000. – № 402. – 420 с. – Режим доступу : http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk402

2. Веклинець Л. М. Проблеми унормування сучасної української психологічної термінології / Л. М. Веклинець // Українська термінологія і сучасність : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. – К., 1996. – С. 61.
3. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства. : Підручник для студ. вузів / М. С. Зарицький. – Київ : Політехніка ; Періодика, 2004. – 124 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учбовий посібник / В'ячеслав Іванович Карабан . – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових мовах [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – С. 104–108. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
6. Козак Л. В. Виникнення української електротехнічної термінології та спроби її стандартизації / Л. В. Козак // Ономастика і апелятиви : [зб. наук. пр.]. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1999. – С. 46–50.
7. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / Алла Яківна Коваленко. – К. : ІНКОС, 2002. – 320 с.
8. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
9. Міщенко Н. Способи перекладу термінології сфери практичної психології та соціальної педагогіки / Н. Міщенко, Н. В. Гут // Збірник наукових праць студентів та молодих учених. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – С. 52–56.
10. Нелюбин Л. Л. Введение в технику перевода : [учеб. пос.] / Лев Львович Нелюбин. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 216 с.
11. Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. [для студ. гум. спеціальностей вузів] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
12. Βαλεοντής Κ. Οι σύγχρονες διαγλωσσικές αρχές της Ορολογίας και η εφαρμογή τους στην ελληνική γλώσσα. Σεμιναριακή διάλεξη στη Γ.?. Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [Ηλεκτρονική πηγή] / Κ. Βαλεοντής. – Βρυξέλλες, 11 Μαΐου 2006. – Πρόσβαση δεδομένων : <http://eieto.gr>
13. Θεραπεία. Σωματικές Θεραπείες [Ηλεκτρονική πηγή]. – Πρόσβαση δεδομένων : <http://psychologia.gr>
14. Καλτσογιάννου Μ., Ευθυμίου Ε. Θεωρία, μέθοδοι και πρακτικές της ορολογίας στο Ελληνική ορολογία: έρευνα και εφαρμογές / Μ. Καλτσογιάννου, Ε. Ευθυμίου. – Αθήνα : Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, εκδόσεις Καστανιώτη, 2004. – Σ. 25–60.
15. Παπαδόπουλος Ν. Λεξικό της ψυχολογίας / Νίκος Παπαδόπουλος. – Αθήνα : Σύγχρονη Εκδοτική, 2005. – 1215 σ.
16. Χαράλαμπάκης Χ. Προβλήματα ισοδυναμίας στη νεοελληνική επιστημονική ορολογία [Ηλεκτρονική πηγή] / Χ. Χαράλαμπάκης. – 6ο Ήθεθές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, 2003 – Πρόσβαση δεδομένων : <http://www.uoc.gr/conferences/6thICGL/ebook/f/charalambakis.pdf>
17. Χουντουμάδη Α. Λεξικό ψυχολογίας / Αναστασία Χουντουμάδη, Λένα Πατεράκη, επιμέλεια Χρύσα Ξανάκη. – 1η έκδ. – Αθήνα : Τόπος, 2008. – 709 σ.

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Філоненко А. М., Петрова О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті з'ясовано суть, джерела виникнення та основні функції неологізмів італійської мови. Шляхи їх утворення, новітні тенденції у розвитку італійської літературної мови розглядаються на прикладі італійських періодичних видань. Автором охарактеризовано неологічні процеси в межах італійської термінології, і доведено, що основними рисами процесів термінотворення для позначення нових понять є: активізація префіксального способу та словоскладання, а також пожвавлення процесу запозичення іншомовних термінів. Досліджено основні способи та проблеми перекладу неологізмів. Особлива увага приділяється типовим помилкам при їх перекладі.

Ключові слова: неологізми, лексичні інновації, префіксоїди, терміноодиниця, словотворчі форманти, терміни-композиції, калька-переклад, афіксація, експресія, персуазія, контекстуальні зміни, описовий переклад, приблизний переклад, транслітерація, транскрипція, калькування.

The article reveals the nature, origin, source and the main functions of neologisms in the Italian language. Ways of their creation and new trends in Italian literary language development are considered on the example of Italian periodicals. The author describes the processes of creation of neologisms within Italian terminology, and proves that the key features of the processes of creating terms to describe new concepts are: activation of prefixal way, compounding, and foreign terms borrowing process. Basic methods and problem of neologisms translation are studied. Particular attention is paid to typical errors in their translation.

Keywords: neologisms, lexical innovation, prefixoids, term, derivational formants, terms-composites, tracing, affixes, expression, persuasion, contextual changes, descriptive translation, approximate translation, transliteration, transcription, loan translation.

Неологізми – це слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також okazіоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті.

Поява неологізмів в італійській мові – цілком закономірне явище. Потреба в нових словах зумовлюється, насамперед, позамовними чинниками, зокрема соціальними і політичними змінами в суспільстві. Ця тема є надзвичайно **актуальною**, адже неологізми виникають у мові весь час і не лише в галузі суспільно-політичної лексики. Це й нові терміни науки, літератури, мистецтва, це й виробничо-технічна лексика, пов'язана з розвитком народного господарства, лексика, пов'язана з новими досягненнями в розвитку військової справи та військово-стратегічної науки, слова, що називають нові поняття, які виникають у галузі культурно-побутового обслуговування. Крім того, склад неологізмів італійської мови поповнюється за рахунок слів іншомовного походження, які позначають науково-технічні терміни, найрізноманітніші предмети виробництва.

Основною функцією неологізмів в італійській мові є її збагачення.

З одного боку, неологізми слугують для номінації нових чи ще не названих понять, реалій, а з другого – для заміни попередніх найменувань новими, зумовленої різними чинниками – тенденцією до мовної економії, уніфікації номінативних моделей, виразнішого, точнішого найменування, експресивно-стилістичного оновлення, з причин соціально-політичного, пуристичного, евфемістичного характеру та інших.

Мовна практика засвідчує, що певне оновлення та стилістичне забарвлення відіграють у сучасній італійській літературній мові роль головного чинника сприйняття лексичних інновацій, поширення, апробації та узвичаєння їх у масовій свідомості читачів. Лексичні зміни у словниковому складі сучасної італійської мови викликають занепокоєння деяких італійських дослідників, які стверджують, що окремі вирази та новотвори проникають у свідомість мовця та в повсякденну мову одночасно збіднюючи і збагачуючи її [2, с. 274–277].

Функціонування нової термінології набуває особливого значення саме зараз, у період поглиблення інтеграції країн і міжнародних економічних зв'язків. Лексичний склад, розширення й ускладнення терміносистеми італійської мови віддзеркалює прогресивний розвиток суспільства, вплив сучасних процесів глобалізації, інтеграції, регіоналізації та посилення міжкультурної взаємодії. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть сфера економіки виявилася одним із головних “постачальників” неологізмів до італійської мови у зв'язку з новими тенденціями й напрямками соціально-економічного розвитку.

Неологічні процеси в межах італійської термінології спричинено взаємодією чинників внутрішнього та зовнішнього характеру. Упродовж останнього десятиріччя основними рисами процесів термінотворення для позначення нових понять є активізація префіксального способу та словоскладання, а також поживлення процесу запозичення іншомовних термінів.

Сучасний етап науково-технічного прогресу вніс певні зміни в систему словотворчих засобів, зумовив використання нових дериваційних елементів: префіксоїдів *caro-*, *turbo-*, *pseudo-*, *psico-*, *toto-*, *bio-*, *eco-* та *geo-*, які вперше використовуються для створення терміноодиниць. Виявляють традиційно високу продуктивність і складні слова, утворені за моделлю V + N. Такі неологізми утворено за допомогою таких віддіслівних основ: *acchiappa-*, *attira-*, *blocca-*, *cambia-*, *ruba-*, *salva-*, *sbanca-*, *spalma-*, *spilla-*, *taglia-*. На структурному рівні найпродуктивнішою є модель N + N. Спостерігається активна тенденція до використання словотворчих формантів за іншомовним зразком у творенні італійських термінів-комполітів, наприклад, з англійської: *baby*, *bond*, *leader*, *mix*, *record*, *business*, *boom*, *shopping*, *manager*. Показовою тенденцією італійської мови виступає виникнення численних неологізмів, що віддзеркалюють труднощі та нестабільність, які спостерігаються в економічній ситуації сучасної Італії. Словотворчими формантами цієї групи термінів є: *allarme*, *emergenza*, *mala*. Центрами інноваційних процесів останніх років є такі ключові поняття, як: *banca*, *contratto*, *dipendente*, *fondo*, *lavoro*, *provvedimento*, *riforma*, *tassa*. Ядром багатьох лексичних і фразеологічних інновацій для позначення реалій останніх років виступають такі лексеми, як: *fantasma*, *simbolo*, *effetto*, *fanta*, *monte*, *uomo*, *bons*.

Велика група нових слів утворена за допомогою суфікса *-poli* для позначення різного роду скандалів: *tangentopoli* (скандал з хабарами), *assentopoli* (скандальні прогули на роботі), *universitopoli* (скандал купівлі–продажу екзаменів). У статті “Неологізми, італійці говорять в інтернеті” аналізуються неологізми, які зареєстровані лінгвістом падуанського університету Мікеле Кортеллаццо “Список нової лексики”. У цьому списку 150 нових слів, які з'явилися протягом 1995 року. Цікаво відмітити слова, які прийшли з Інтернету: *navigare* (подорожувати), *cyberspazio* (кібер-космос), *sito* (сайт); із політичної мови: *inciucio* (компроміс), *cespuglio* (маленька партія), *buonista* (добряк), *rifondarolo* < *Rifondazione comunista* (активіст партії комуністів); від імені Сильвіо Берлусконі народилися слова: *berluscones* (берлусконці), *berlusconizzarsi* (оберлусконитися), *polista* (активіст полюсу правих сил). Із слів, які включені до цього списку, до нашого часу дійшли *palestrato* (накачаний у спортзалі), *graffitaro* (хто любить писати і малювати на стінах) та інші.

З'ясуємо, які слова оновили італійську мову у 2004 році: *bandana* [5] (бандана), *delocalizzazione* (переміщення виробництва в іншу країну), *exitstrategy* (стратегія виходу американців з Іраку), *zapaterismo* > *Zapatero* (запатеїзм, від імені іспанського прем'єр-міністра).

У значній частині складних неологізмів як перша частина використовуються італійські слова *bio-*, *euro-*, *tele-*, або англійські *baby-*, *cyber-*, *e-*, *info-*, *net-*, *sexu-*, *web-*. Наприклад, *baby-pensionato* (той, хто вийшов на пенсію до 50 років), *baby-sitter* (няня), *bioagricoltura* (біологічне сільськогосподарське виробництво), *biochip* (чип з органічним матеріалом), *euro-zona* (єврозона), *e-book* (портативний комп'ютер), *informatico* (спеціаліст з інформатики), *netcompany* (компанія Інтернет).

Є багато складних слів, де як друга частина використовуються англійські слова *boom*, *killer*, *record*, наприклад: *vendite-boom* (торговий бум), *bio-boom* (бум біопродуктів), *bacteriokiller* (бактерія-вбивця), *nebbiakiller* (туман-вбивця), *influenzarecord* (рекордна участь у виборах), *folloreccord* (величезний натовп) та інші.

Багатозначні словосполучення з прикметниками *digitale* (цифровий), *dipendente* (залежний), *elettronico* (електронний), *etico* (етичний), *intelligente* (розумний), *selvaggio* (дикий) та з іменниками без прийменника: *sprazzatura* (сміття, відходи), *tvspazzatura* (халтурне телебачення), *lutasa* (равлик) – *trenolutasa* (повільний потяг).

Надзвичайно продуктивною є модель словосполучень дієслово + іменник: *ammazzare* > *ammazzacultura* (вбивця / вбивство культури), *bloccare* > *bloccasterzo* (противикрадний пристрій), *coprire* > *coprisedile* (чохол сидіння), *mangiare* > *mangianastri* (касетний магнітофон), *portare* > *portalettere* (листоноша), *salvare* > *salvagente* (рятувальний круг), *spaccare* > *spaccalegna* (дроворуб), *tagliare* > *tagliaboschi* (лісоруб).

Деякі неологізми викликають протест пуристів, наприклад, слово *paninoteca* (за моделлю *biblioteca*, *cineteca*), а слово *discoteca* спокійно ввійшло в мову і прижилося. Часто неологізми-терміни входять у мову в кількох варіантах: так із словосполучень *polverifini*, *polverisottili*, *polverikiller*, *polverisospese*, саме *polverisottili* має більш частотне використання.

Ще один приклад синонімічних словосполучень: *fascicolodifabbricato*, *librettodelfabbricato*, *librettocasa*. Цікавою є поява синонімії англійського слова поруч із суто італійською калькою *librodigitale*, *libroelettronico* (цифрова книга).

Велику частину неологізмів становлять кальки-переклади словосполучень: *aiutoumanitario*, *bollaspesulative*, *commercioelettronico*, *dolcemorte*, *finanzaetica*, *fuocoamico*, *geneticamentemodificato*, *guerrapreventive*, *inquinamentozero*, *paeseceanaglia*, *pilloladelgiornodopo* та інші.

Цікавим є явище утворення двоскладних слів від скорочень *Tv* (*televisione*) > *tivu*, *tivvu*, *Tg* (*telegiornale*) > *tiggi*, *Ds*. (*Democratici di Sinistra*) > *diesse*.

Слід відзначити також розширення полісемії слова. Наприклад, нові значення старих слів: *campana* – *contenitore per la raccolta differenziata dei rifiuti umani (ha la forma di campana)*; *forchetta* – *forbici, differenza*; *pianista* – *deputato del Parlamento che vota con le due mani (per se e per un deputato assente)*; *tricyclo* – *unione di tre partiti di sinistra*.

Один із найвідоміших італійських журналістів Еудженіо Скальфарі в статті "Коли слова перестали говорити" наводить список слів, які втратили своє початкове значення, стерлися від ужитку, як старі монети, ускладнюючи діалог, спілкування між людьми. Так слово *eros*, яке в розмовній мові вживалося в значенні *любов*, вийшло з ужитку. Слово *trasgressione* (*qualsiasi comportamento che violi una norma morale*) втратило свій зміст, тому що зникли загальноприйняті норми поведінки. Нікого не здивує брита голова з фіолетовим ірокезом, ніхто не оглядається на хлопця з кільцем у носі [3, с. 5–7].

Засоби масової інформації, і зокрема періодична преса, найактивніше реагують на суспільні процеси, віддзеркалюють їх. Вплив мас-медіа дуже великий на громадську свідомість. ЗМІ формують суспільну думку, визначають духовні цінності.

Загальновідомо, що в інформаційній сфері найсильніше виявляються процеси, які характеризують саме життя мовного організму і тут найбільше зосереджені інновації. І це природно, адже однією з основних функцій періодичних видань є інформативність, новизна.

Увага багатьох лінгвістів сьогодні прикута до мови сучасних італійських засобів масової інформації. Адже багатющим джерелом для дослідження новітніх тенденцій у розвитку сучасної літературної мови є мова ЗМІ, і зокрема періодичних видань.

Саме завдяки періодичній пресі частина запозиченої лексики досить швидко освоюється, збагачується похідними утвореннями. Лексичні новації поповнюють загальний жаргон сучасної італійської мови. Розглянемо кілька прикладів:

1) *Calciopoli* – “Кальчополі, корупційний скандал в італійському футболі в 2006 році, пов’язаний зі змовою команд-учасниць двох вищих дивізіонів чемпіонату Італії з футболу Серії А і Серії В”.

“*Sono trascorsi dieci anni da quando esplose lo scandalo, ma Calciopoli non finisce mai. – Минуло десять років з того часу, як вибухнув скандал, але Кальчополі ніколи не закінчиться*” (Calcio 15/03/2016).

2) *Calmieratore*. Походить від слова “*calmierare*”, що означає встановлювати тверді ціни і перекладається як “встановлювач цін”.

“*Un fattore calmieratore dei prezzi, come già segnalato, è sicuramente l’elevata promozionalità. – Як раніше вже зазначалося, фактором встановлювача цін є, безумовно, розповсюджена реклама*” (Instore 03/02/2016).

3) *Canzonettaro* – “поціновувач пісень” або ж іншими словами “той, хто пише, виконує і обожнює пісні”.

“*Io sono un canzonettaro e ho cercato di comunicare delle sensazioni, come quel certo profumo di Lambrate che è di lì e di nessun altro posto e neppure di un’altra zona di Milano. – Я – поціновувач пісень і намагаюся говорити про сенсації подібні, незмінному запаху Ламbrate, який не можна більше ніде знайти, навіть в Мілані*” (La Repubblica 18/06/2015).

4) *Carroccio*. Цей неологізм перекладається як “Карроччо” або “Ліга Норд”.

“*Domenica l’assemblea del Carroccio deciderà se uscire dall’alleanza. – У неділю асамблея Ліги Норд вирішуватиме, чи виходити з альянсу*” (La Repubblica 06/11/2003).

5) *Dealfabetizzazione* – “Поширення безграмотності”. Утворено від слова “*analfabetismo*”, що означає “безграмотність” з додаванням префікса *de-*. Такий неологізм і в італійській мові з’явився через те, що багато людей, які не вмели ні читати, ні писати, мали великий вплив на інших, і, як результат, безграмотність почала поширюватися.

“*Il fenomeno della dealfabetizzazione colpisce in percentuali rilevanti Paesi tra i più svariati del mondo, anche Finlandia, Corea, Giappone, con sistemi di istruzione esemplari. – Явище розповсюдження безграмотності вражає великий відсоток найрізноманітніших країн світу, таких як, Фінляндія, Корея, Японія, які мають зразкові системи освіти*” (Corriere della Sera 21/05/2015).

6) *Ecocasa* – “екобудинок, будинок може будуватися з екологічного матеріалу, навіть зі сміття чи бруду”.

“*Gli architetti danesi dello studio BIG si sono cimentati nella progettazione di una eco casa per vacanze in cui gli anziani possano trascorrere soggiorni attivi ad avventurosi. – Данські архітектори компанії BIG наважилися на проект екобудинку для відпочинку, де люди похилого віку зможуть активно проводити свій час*” (Rinnovabili 06/11/2015).

Отже, проаналізувавши неологізми італійської преси, можна зазначити, що переважна кількість утворюється шляхом сполучення двох слів або ж шляхом афіксації – способом словотворення з використанням суфіксів (*-zione, -mento, -ità, -ismo, -tore / -trice; -ante / -ente*) та префіксів (*con-, contro-, de-, dis-, re-, s-, sopra-, stra-, sub-, super-*). Також дуже активним є процес запозичення іншомовних термінів (переважна більшість яких – з англійської мови), що як спосіб поповнення словника італійської мови за продуктивністю посідає четверте місце.

Робота перекладача надзвичайно відповідальна. Адже від його професіоналізму залежить доля людей, сприятливий результат переговорів. Мова постійно поповнюється новими словами.

Знаючи структурно-семантичні характеристики та вивчивши перекладацький аспект неологізмів, перекладач зможе стати професіоналом у своїй справі, йти в ногу з часом, вільно володіти новими термінами.

Перекладаючи, іноді буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова. Це стосується передусім перекладу неологізмів, які вживаються для номінації певних предметів та концептів, наприклад, у сферах техніки, науки, політики або з метою експресії чи персуасії повідомлення [1, с. 45]. Особливістю саме неологізмів є те, що вони здебільшого не фіксуються словниками. Та й саме визначення неологізму є відносним, оскільки тимчасові утворення в мові часто бувають ще й okazіональними. Під час перекладу в окремих випадках доводиться застосовувати контекстуальні заміни чи описовий переклад.

У перекладі неологізмів, до яких належить фонові лексика, тобто та, яка відрізняється в мові оригіналу і мові перекладу лексичним фоном (значення слів різняться семантичними варіантами), використовується приблизний переклад. Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте в мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Спосіб транслітерації або транскрипції слід використовувати якомога обережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова в мові мети так і до існування в мові кількох перекладів одного і того ж слова, що є небажаним (*алетро, композитор, піаніно, соната, тенор, арія, віолончель*). Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилося в мові.

Типовими помилками в перекладі є пропуск справжніх неологізмів, заміна одного іншим, коментування неістотних ознак. Вагомий вплив на адекватну передачу прагматичного значення неологізму має особистість перекладача, його фаховий рівень, вікові характеристики тощо. Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата та перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути за умови взаємодії зазначених типів прагматичного значення [4].

Можна впевнено сказати, що неологізми виникали і будуть надалі виникати в будь-якій мові, а італійська – не виняток. Людина розвивається, а тому і розвивається мова, якою вона спілкується, яку використовує в роботі та побуті. Виникнення нових технічних засобів, перебіг змін у суспільстві, розвиток тієї чи іншої нації завжди буде поштовхом для запозичень або виникнення нових слів та термінів у мові. Засоби масової інформації якнайкраще віддзеркалюють ці процеси, використовуючи чи не найпершими нову лексику. Очевидно, що мова газет та журналів відбиває загальну тенденцію розмовної мови, поширення в ній жаргонних, просторічних слів. Із молодіжного жаргону також потрапляють у мову періодики слова та словосполучення, що використовуються й надалі, стаючи широкимживаними.

Література

1. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
2. Яковенко О. І. Дослідження проблеми визначення поняття “термін” / О. І. Яковенко // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 14, 263н. 2. – 301 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

3. Кучера Бози Л. В. Итальянско-русский культурологический словарь. – СПб. : КАРО, 2005. – 400 с.
4. <http://www.studfiles.ru/preview/4512414/>

ВІДТВОРЕННЯ МАРКЕРІВ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ В ОПИСАХ УБРАННЯ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНІВ ХІХ СТОЛІТТЯ)

Попович Ю. О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто проблему відтворення в перекладі маркерів соціального статусу літературних персонажів в описах їх убрання. Дослідження виконане з позицій антропоцентричного підходу на матеріалі українських перекладів англійських романів ХІХ століття; у ньому з'ясовано труднощі передачі, проаналізовано основні тактики, до яких удаються перекладачі для їх подолання. Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлених тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур.

Ключові слова: художній переклад, антропоцентричний підхід, маркери соціального статусу, англійські художні твори.

The article gives an insight into the complex interdisciplinary notion of social status. It seeks to research the main challenges in rendering literary characters' social status markers in the descriptions of their clothes in the translation of the XIX century English fiction into Ukrainian. The research is carried out within the anthropocentric approach and points out the chief tactics used by Ukrainian translators in tackling this problem. The prospects for further research lie in the use of the findings of this study in research of social status markers translation of fiction of other historical epochs and cultures.

Key words: translation of fiction, anthropocentric approach, social status markers, English fiction.

Актуальність теми дослідження передусім зумовлена тим, що адекватний переклад художніх творів вимагає аналізу понять, які належать кільком гуманітарним наукам і становлять єдину науку про людину. Одним із таких понять є соціальний статус людини. Перед перекладачем постають проблеми, пов'язані з розпізнанням у художньому тексті маркерів соціального статусу літературного персонажа – соціально-маркованих одиниць мовлення, які реалізують статусні характеристики й статусні відносини персонажів у тексті – та оптимальним відтворенням їх у перекладі, без втрати їхньої художньої забарвленості та зі збереженням функцій, які вони виконують в оригіналі художнього твору.

Поняття соціального статусу, яке належить соціології та соціолінгвістиці, розглянуте й у багатьох інших дотичних дисциплінах, у тому числі й у перекладознавстві. Антропоцентричний підхід у когнітивно-комунікативній парадигмі лінгвістики вважається оптимальним підходом до вивчення соціального статусу в перекладі, оскільки як переклад художнього дискурсу, так і соціальний статус людини пов'язані з дослідженням специфіки комунікативної поведінки в різних соціальних сферах, що на сьогодні є одним із домінантних напрямів досліджень у багатьох гуманітарних науках. Цей підхід дозволяє досягнути досі не вивчені аспекти художнього перекладу.

Соціальний статус розглянуто в нашому дослідженні передусім як соціолінгвістичне і водночас як комплексне міждисциплінарне поняття, що означає правове становище особи або соціальної групи в соціальній системі, яке характеризується певними визначальними ознаками й виражається в її мовленнєвій поведінці, стилі життя й контактах [2; 9; 12].

Статусна індикація стилю життя англійських аристократів ХІХ ст. поширюється фактично на всі предмети, що їх оточують, а також явища, стосунки, способи поведінки, оцінки тощо.

Відтак, для їх еквівалентного відтворення в перекладі сучасний перекладач художньої літератури має тлумачити ці предмети і явища, балансує між усвідомленням авторського задуму, знанням його неповторного стилю, глибинним розумінням культури та епохи першотвору і перекладу, який він здійснює, а також повинен уміти передбачити можливу реакцію цільового читача перекладеного твору.

Вивченням вияву соціального статусу у стилі життя людини в різних етнічних середовищах займалися такі науковці, як Т. А. ван Дейк [1], В. Карасик [2], С. Лабов [11], М. Мінський [4], О. Федоров [6], Т. Шибутані [8], М. Argyle [10]. У ракурсі перекладознавства стиль життя досліджували І. Ковальська [3], Т. Некряч і Ю. Чала [5], О. Швейцер [7] та ін.

Соціальний статус виявляється у стилі життя персонажів, який охоплює рід занять і матеріальні блага, доступні тим чи іншим верствам населення. Одяг, матеріали, зачіска та аксесуари дають доволі точне уявлення про соціальний статус особи, крім випадків, коли вона намагається виглядати вищою за статусом, аніж є насправді, або навпаки. Відтворюючи особливості зовнішнього вигляду персонажів, перекладач має враховувати як соціокультурний фон, так і соціально-статусний підтекст таких описів.

У XIX ст. жіноча мода англійських аристократок та представниць заможного середнього класу вирізняється розкішню і різноманітністю: це і сукні ампір з довгими рукавами і зменшеним вирізом, і сукні із силуетом “пісочного годинника” з корсетом, пишною спідницею на криноліні й пишними рукавами; а в другій половині XIX ст. стають популярними пуританські, повністю закриті жіночі сукні з мереживними комірцями, рюшами, воланами й буфами. Обов’язковими атрибутами кожної жінки вважаються капелюшок, рукавички і парасолька – данина моді на біду шкіру. Популярні тканини й матеріали – шовк, муслі, оксамит, шкіра, хутро. У кінці століття в моду входить турнюр – частина жіночого одягу, яка підкладалася під сукню нижче талії ззаду для надання фігурі пишності, а також вузькі сукні з нижньою спідницею і сукні з індійськими етнічними мотивами [29].

Зовнішність говорить про статус дуже красномовно. Дієслова, прислівники й прикметники на позначення вбрання та зовнішнього вигляду нерідко стають маркерами соціального статусу. Верхній одяг і його оздоблення, тканини, матеріали і навіть їхні кольори, які характеризують персонажів вищого статусу, вирізняються не лише розкішню і дорожнечю, а й відмінним смаком. Тому перебільшена розкіш без особливого смаку видається неприродною і може вказувати на середній чи низький статус осіб, які “пнуться” виглядати аристократично, як, наприклад, в описі дочок і дружини містера Броклгерста – директора інтернату в романі Ш. Бронте “Джейн Ейр”:

They were splendidly attired in velvet, silk, and furs. <...> the elder lady was enveloped in a costly velvet shawl, trimmed with ermine [23, p. 55] <...> вони були пишно вбрані в оксамит, шовк та хутро. <...> Літня пані була закутана в дорожню оксамитову шаль, оторочену горностасом. [П. Соколовський: 61] *Всі троє були одягнені просто розкішно: оксамит, шовк, хутро. <...> Старша пані була закутана в дорожню оксамитову шаль, оздоблену хутром горностая* [14, p. 70].

Дібрані авторкою дієслова *attire* (одягати, вбирати; прикрашати, наряджати (особливо в урочистих випадках) [29]), *envelop* (огортати, загортати, обгортати, кутати [29]) та прислівник *splendidly* (*splendid* – brilliant or fine, esp in appearance; characterized by magnificence; imposing glorious or illustrious; brightly gleaming; radiant [30]; 1) блискучий, відмінний; яскравий; 2) розкішний, багатий, пишний; величний; 3) чудовий, дивовижний; 4) (велико)світський [29]) і іменники на позначення дорогих матеріалів, які свідчать про надмірність розкоші й підкреслену великосвітськість цих персонажів, відтворені в обох перекладах за допомогою словникових відповідників адекватно й еквівалентно, зі збереженням статусного маркування. Гло цієї розкоші – кричуща бідність убрання вихованок інтернату:

<...> *a quaint assemblage they appeared, <...>; in brown dresses, made high and surrounded by a narrow tucker about the throat, <...> it suited them ill, and gave an air of oddity even to the prettiest.* [23, p. 38]. *Дивне то було зборище: <...> всі в коричневих сукнях з високими комірцями, обшитими вузьким мереживом <...>; таке убрання було їм зовсім не до лица і надавало неадекватного вигляду навіть найвродливішим* [13, с. 43]. *Мені здалося, що вони мають кумедний вигляд: <...> коричневі сукні з вузькими комірчиками, обшитими мереживом <...>; таке вбрання не личило їм і надавало безглузкого вигляду навіть найкрасивішим з них* [14, с. 49].

В основному слово *quaint* має позитивну конотацію, тобто, *unusual and attractive, especially in an old-fashioned way* [32]; вигадливий, химерний, оригінальний; дивний, незвичайний, ексцентричний [29], і разом з інверсією *a quaint assemblage they appeared* передане точно в П. Соколовського. Знижене слово *зборище* точно передає закладене автором значення “сірої маси” бідноти на протигагу яскравим образам сім’ї Броклгерст. У Григораш не лише вилучає це значення, а й замінює інверсією прямим порядком слів, від чого втрачається наголос на ексцентричності вигляду дівчат, що призводить до невиправданих втрат, хоча її фраза *кумедний вигляд* вірно передає неадекватність одягу дівчат. В обох перекладах адекватно відтворено фразу *gave an air of oddity*: *неадекватний і безглуздий вигляд*, що зберігає закладене в оригіналі значення (*oddity* – a strange or unusual quality in someone or something [33]). *A narrow tucker* – вузький мереживний комірець шкільної сукні без декольте – ознака одягу нижчого класу. П. Соколовський передає це словосполучення шляхом додавання як *високий комірець, обшитий вузьким мереживом*, що створює не такий правильний візуальний образ, як у перекладі У. Григораш, яка, до того ж, замінює нейтральне *комір* на зменшувальне *комірчик*, що підсилює характеристику економного крою суконь: *вузькі комірчики, обшиті мереживом*. Статус в обох перекладах передано еквівалентно.

Ребека Шарп (“Ярмарка суєти” В. Теккерея) – персонаж, якому вдається перекопати багатьох у своїй належності до вищого класу за допомогою стильного дорогого вбрання, підбраного зі смаком. Описуючи її вигляд і одяг, автор порівнює її з картинкою в модному журналі:

She came like a vivified figure out of the Magasin des Modes – blandly smiling in the most beautiful new clothes and little gloves and boots. Wonderful scarfs, laces, and jewels glittered about her [25, p. 37] *Приходила, ніби малюнок із “Журналу мод”, що раптом ожив: лагідна усмішка, чудова нова сукня, елегантні рукавички й черевички, її прикрашали дивовижні шарфи, мережива й коштовності* [21, с. 37].

Перекладачка загалом правильно передала підкреслену пишність і вишуканість вигляду Ребеки, а отже, і статус героїні зчитується відповідно. Проте заміна фрази *the most beautiful new clothes* (найпрекрасніший новий одяг) гіпонімом *чудова нова сукня* не випрадна, адже не відтворює цілком закладеного автором образу, хоча додавання прикметника *елегантні* дещо компенсує смислові втрати. Додавання *її прикрашали* не відтворює вилучене дієслово *glitter* (блищати, сяяти; вражати розкішшю [29]), однак стилістична тональність уривка передана адекватно.

Дочки баронета Кроулі, вихованки Ребеки, одягаються згідно зі своїм статусом:

<...> *my pupils leave off their thick shoes and tight old tartan pelisses, and wear silk stockings and muslin frocks, as fashionable baronets' daughters should.* [25, p. 11]. <...> *мої учениці скидають незграбні черевички й вузькі старі картати плащики і красуються в шовкових панчішках та муслінових сукенках, як і годиться дочкам баронета* [21, с. 11].

Простий одяг вказує переважно на низький статус, отже, діти аристократів, хоча й можуть іноді дозволити собі гратися в повсякденному вбранні, мусять щодня наряджатися, як годиться. Такий предмет одягу, як *tartan pelisse* (*tartan* – шотландка, картата вовняна тканина, картатий малюнок [29], *pelisse* – a high-waisted loose coat, usually fur-trimmed, worn esp by women in the early

19th century [30] – жіноча простора накидка 19 ст., звичайно оздоблена хутром; плащ-накидка, ротонда (рис. Б. 2.1.3) [34]) дуже зручний для дітей, проте тут автор іронізує, вказуючи на те, що плащі старі й завузькі на дівчатках, що свідчить про недбалість господарів. Варіант *вузенькі картаті плащики* точно передає закладений автором образ. Слово *muslin* (a very thin cotton cloth used for making dresses and curtains, especially in the past [32] – дуже тонка бавовняна тканина для суконь і фіранок, яка використовувалася переважно в минулому) може відтворюватися як *муслін*, *серпанок*, *міткаль*. О. Сенюк удається до найближчого відповідника – *муслін* (бавовняна тканина полотняного сплетіння, що виготовляється з міткалю, який відбілюють і піддають так званій м'якій обробці [35]). Зменшувальні форми *сукенки* (*frock* – old-fashioned, a woman's or girl's dress [32], тобто застаріле слово, що означає жіночу або дитячу сукню) і *панчішки* підкреслюють витонченість і маленькі розміри одягу дівчаток, а заміна дієслова *wear* (одягатися) стилістично-маркованим *красуватися* додає стилістичної фарби, що узгоджується із загальним тоном усього твору і не призводить до викривлення статусних характеристик.

Молоді пані в “Ярмарці суєти”, представниці середнього класу, розуміються на модному дорогому вбранні й роблять усе можливе, щоб не відставати від моди:

I know the Misses Osborne were excellent critics of a Cashmere shawl, or a pink satin slip; and when Miss Turner had hers dyed purple, and made into a spencer; and when Miss Pickford had her ermine tippet twisted into a muff and trimmings, I warrant you the changes did not escape the two intelligent young women before mentioned [25, p. 12] . Я знаю, що панни Осборн добре розумілися на кашемірових шаялах чи рожевих **єдвабних спідничках**, і коли міс Тернер перефарбовувала свою в червоний колір і перешивала **кофточку**, а міс Пікфорд робила з **горностаєвої пелерини муфту** чи обшивала нею сукню, то запевняю вас, що ці кмітливі особи миттю помічали такі зміни [21, с. 12].

Жіноча нижня спідниця *slip* відтворена зменшувальним *спідничка* зі збереженням конотації витонченості виробу, проте із втраченою важливою ознакою *нижня*. Така коштовна блискуча тканина, як *satin* використовувалася в пошитті одягу вищого класу і виготовлялася з тонкого шовку [35]. Означення *єдвабні* (ЄДВАМБ, у, чол., заст. Сорт коштовної шовкової тканини [28, т. 2, с. 495]) точно відтворює закладене в оригіналі значення, вказує на статус і вдале для стилізації, проте може бути не відоме українським читачам, тому, вживаючи його, доцільно було б дати пояснення у виносках, або ж замінити його більш поширеним *шовкові*, проте не *сатинові*, бо *сатин* в українській мові означає “атласиста з лицьового боку бавовняна тканина” [28, т. 9, с. 61], вона не обов'язково дорога.

Spencer – короткий жіночий обліплений жакет вище талії, скроєний по лінії корсажу сукні [35] (рис. Б. 2.1.2, Б. 2.1.5), його український відповідник, утворений транслітерацією, – *спенсер*, або описовий переклад *жіночий жакет до талії* [29]. Запропонований О. Сенюк синонім *кофточка* викликає зовсім інші асоціації з відомим нам в'язаним вовняним виробом, який зовсім не вказує на статус, а отже, втрачається і статусна маркованість предмета. *Tippet* – модний у ті часи шарфоподібний виріб із хутра чи оксамиту [35], може передаватися як *палантин* – “жіноча хутряна або оксамитова накидка у вигляді широкого, довгого шарфа” [28, т. 6, с. 20]), водночас, запропоноване перекладачкою слово *пелерина* – “великий жіночий комір, завдовжки до плечей або до ліктя, який надягається поверх плаття” [28, т. 6, с. 114] не надто далеко в значенні від оригінального, а в статусному плані обидва слова в поєднанні з прикметником *горностаєвий* означають дорогий виріб і точно відтворюють статусні характеристики.

Чоловічий одяг XIX ст. – костюм ділового буржуа, і його елементи загалом однакові для представників усіх верств суспільства. Різниця в класовому становищі визначається якістю матерії, елегантністю крою, вишуканістю прикрас й іменитістю кравця. Літні чоловіки носять пудрені перуки, жабо і старомодні кюлоти до колін. Модний повсякденний чоловічий одяг

складається закритого двобортного сюртука до стегон з високим коміром, короткого, звичайно строкатого жилета і білої сорочки з крохмальним комірцем-стійкою. Довжина коміра доходить до щік, він одержує назву фатермордер – “батьковбивця”, адже за формою і розміром нагадує знаряддя тортур. Пізніше стає модним фрак, який носять у поєднанні зі світлим жилетом і панталонами до щиколоток. У холодну пору року популярні редингот з кількома комірами чи пелериною і так званий “Каррік” – дуже довгий плащ, зі складками ззаду і пелериною з оборками в кілька ярусів. Як краватку зав’язують шийну хустку бантом або вузлом з кінцями, схованими за жилет [35].

Услід за Ребекою Шарп, персонаж роману “Ярмарка суєти” – представник заможного середнього класу Джозеф Седлі – ще одна гіперболізована “ікона стилю” XIX століття. Джозеф – денді, тобто вишукано, пишно і модно одягнена молода людина середнього статку, яка сама його заробила і хоче виглядати, як аристократ [35]; хоча йому бракує почуття міри:

A VERY stout, puffy man, in buckskins and Hessian boots, with several immense neckcloths that rose almost to his nose, with a red striped waistcoat and an apple green coat with steel buttons almost as large as crown pieces. [25, p. 1]. *Опацистий, пухкий чоловік у шкіряних штанях і гессенських чоботях, з хусткою, кілька разів обмотаною навколо шиї, майже до самого носа, в червоному смугастому жилеті і ясно-зеленому сюртуці зі сталевими гудзиками завбільшки з крону* [21, с. 1].

Buckskins відтворено узагальненням *шкіряні штани*, яке хоча й дає уявлення про високу вартість виробу, таким чином правильно передаючи статус, проте не розкриває усього “асоціативного шлейфу” цього предмету одягу: “clothing, usually consisting of a jacket and leggings, made from buckskin, a soft sueded leather from the hide of deer” [35]; “штани з оленячої шкіри; лосини” [29]. О. Сенюк неточно передає *several immense neckcloths* шляхом описового перекладу *хустка, кілька разів обмотана навколо шиї*, звужуючи значення до наявності однієї шийної хустки, тоді як в оригіналі їх кілька (як тут не згадати сумнозвісного Присипкіна – П’єра Скрипкіна з “Клопа” В. Маяковського, який для “елегантності” вдягав дві краватки одночасно), і вилучає стилістично-маркований прикметник *immense* (величезний, колосальний; неосяжний, безкрайній, безмежний, нескінченний [29]). Усе це призводить до стилістичних і семантичних втрат. Слово *neckcloth* – “a large ornamental usually white cravat worn formerly by men” (краватка великих розмірів – смужка тканини переважно білого кольору, яку в минулому носили для прикраси чоловіки) [31] – не має точного відповідника в українській мові; відтворення його за допомогою українського *хустка* викликає потрібні асоціації, однак потребує додаткового пояснення, адже це темпорально-маркований знак, не характерний для сучасності [5, с. 92], і такий переклад, на жаль, не розкриває закладеної статусної маркованості. Можливо, доречно було б ужити такий словниковий відповідник, як *шийна хустка*, який точніше передає значення цього чоловічого аксесуара.

Waistcoat (a short, sleeveless, collarless garment worn especially over a shirt and often under a suit jacket; a vest [31]) правильно відтворене як *жилет*, хоча для стилізації можливо було б ужити варіант *камізелька*, запропонований О. Мокровольським. Слово *coat* може передаватися як пальто, куртка, фрак, жакет, піджак, які викликають не лише різні зорові образи, а й різні статусні асоціації. О. Сенюк відтворює його шляхом конкретизації за допомогою українського гіпоніма *сюртук*, яке хоча й не передає всіх особливостей англійського крою цього предмета одягу XIX ст., проте дійсно вдале для стилізації: “СЮРТУК, а, чол. Чоловічий верхній двобортний одяг з довгими полами, відкладним коміром і широкими лацканами” [28, т. 9, с. 909]. Тим самим шляхом іде, на відміну від В. Горбатька, і Т. Некряч, відтворюючи верхній одяг містера Бінглі в “Гідності і гонорі” Джейн Остін: <...> *he wore a blue coat, and rode a black horse* [22, p. 1]. <...> *на ньому був синій піджак і ... приїхав він на вороному коні* [18, p. 3]. <...> *він одягнений у синій сюртук і приїхав на вороному коні.* [17, с. 11].

До предметів чоловічого аристократичного гардеробу належать не лише сюртук, жилет і штани, а й ряд інших предметів. Деталі одягу містера Ферлі з “Жінки в білому” В. Коллінза говорять про його беззаперечно високий статус:

He was dressed in a dark frock-coat, of some substance much thinner than cloth, and in waistcoat and trousers of spotless white. His feet were effeminately small, and were clad in buff-coloured silk stockings, and little womanish bronze-leather slippers [24, p. 7]. *На ньому був чорний сурдут із якоїсь тонкої матерії, камізелка й панталони сяяли бездоганною білиною. Світлі шовкові панчохи облягали його невеличкі, мов у жінки, ніжки, взуті в пантофлі з лакової шкіри “нід бронзу”* [16, с. 7].

Такий різновид верхнього одягу, як *frock-coat*, довге, приталене одностороннє або двостороннє пальто з лацканами і гудзиками до талії, був популярним за вікторіанства [35]. Його словниковий відповідник – вищезгадане слово *сюртук* і вжите О. Мокровольським синонімічне йому застаріле *сурдут* (різновид довгого піджака для візитів, у вжитку в XIX – на поч. XX ст. [35]) точно передають значення і асоціативний шлейф цього предмета одягу. А от якість тканини *some substance much thinner than cloth* (якась тканина, тонша за сукно) передана шляхом узагальнення із якоїсь тонкої матерії, що не говорить про вартість матерії, а отже, статусні характеристики цього маркера відтворені неточно. Чоловічі штани *trousers* точно відтворено застарілим гіпонімом *панталони*: “ПАНТАЛЮНИ, лон, мн. заст. Штани” [28, т. 6, с. 50]. *Сурдут, камізелка й панталони* вдало дібрані для стилізації. Дієслово *clothe* (покривати(ся); вдягати(ся); вбирати(ся) [МТ]) правильно відтворене гіпонімом *облягати*. Отже, статусні акценти в цьому уривку передані адекватно.

Приклад святкового чоловічого вбрання XIX ст. – придворний костюм:

But he will be very handsomely dressed in a court suit, with ruffles, and his hair a little powdered, like Mr. Wroughton at Covent Garden [25, p. 7]. *Але він, напевне, дуже гарно вбраний, у придворний костюм з мереживом, і волосся в нього трохи припудрене, як у містера Ротона з Ковент-Гарденського театру* [21, с. 7].

She said that it was only the thoroughbred gentleman who could wear the Court suit with advantage: it was only your men of ancient race whom the culotte courte became [25, p. 44]. *Вона сказала, що тільки чистокровний аристократ може дозволити собі одягти такий костюм. Лише чоловікам з давнього роду личать culotte courte* [21, с. 44].

Court suit точно відтворене словниковим відповідником. Слово *ruffles* (*ruffle* – оборка; мереживна гофрована манжета; мереживний гофрований комір [29]). О. Сенюк передає шляхом узагальнення *мереживо*, проте тут не зрозуміло, що саме в костюмі обшите мереживом. Швидше за все маються на увазі мереживні гофровані манжети, адже слово вжите в множині. Частина чоловічого придворного костюму – *culotte courte* (*кюлотти* – з фр. панталони, короткі штани – предмет винятково аристократичного одягу з 16 ст., облиплі штани до коліна, що застібалися під коліном [35]) – передана безперекладним шляхом, від чого український читач без знання французької може не зрозуміти значення цього виразу, хоча вказівка на статус відтворена вірно в контексті усього уривка.

Аксесуари підкреслюють статус лорда Генрі в “Портреті Доріана Грея”:

Lord Henry stroked his pointed brown beard and tapped the toe of his patent-leather boot with a tasselled ebony cane [27, p. 1]. *Лорд Генрі погладив гостру каштанову борідку і постукав ебеновою тростиною з китичкою по носі лакованого черевика* [15, с. 1].

Матеріал *ebony* – ебенове дерево – “цінна деревина з твердим ядром чорного, темно-коричневого, рідше червоного, зеленого, білого кольору, яку дають дерева родини ебенових” [28, т. 2, с. 452] має статусний підтекст, при чому наявність *китички* говорить про витончену елегантність. У перекладі Р. Доценка ця фраза відтворена адекватно, зі збереженням усіх показників високого соціального статусу.

Предмети одягу й аксесуари Джозефа Седлі в “Ярмарці суєти” також виступають маркерами соціального статусу:

It would look very smart upon one of the fine frilled shirts, which, with the gold-laced cap and the frogged frock coat, that might easily be cut down to suit his shape, and the Captain's gold-headed cane, and the great double ring with the rubies, which he would have made into a pair of beautiful earrings, he calculated would make a perfect Adonis of himself, and render Mademoiselle Reine an easy prey [25, p. 31]. *А в ній, та ще в кашкеті з галунами, в куртці, оздобленій шнурками, яку буде легко перешити на його фігуру, з капітановою паличкою, прикрашеною золотою головкою, з великим подвійним перснем з рубіном, який він потім дасть переробити на чудові сережки, він буде справжнім Адонісом і легко причарує мадемузель Рен* [21, с. 31].

Прикметник *frogged* передається як *обшитий галунами* [29]. О. Сенюк уникає повтору за допомогою синонімічного *оздобра шнурками*, а *frock coat* (*сюртук* або *сурдут*, як зазначалося вище) відтворює синонімом *куртка*, який має зовсім інший образ в уяві читача, від чого втрачається його статусна маркованість. Слово *cane* передане правильно як *паличка*, хоча *тростина* в перекладі Р. Доценка справляє враження більш дорогого предмета, а отже, і підкреслює статус. Фраза *прикрашений золотою головкою* точно відтворює означення *gold-headed*, хоча для дотримання квалітативного принципу можна було б замінити громіздке *прикрашений* на прийменник *із*. Заміна множини *rubies* на однину *рубін* відчутно понижує вартість персня, а отже, і статус його власника.

Убрання сквайра Трелоні в “Острові скарбів” Р. Л. Стівенсона говорить про його високий статус:

While I was still in this delightful dream, we came suddenly in front of a large inn and met Squire Trelawney, all dressed out like a sea-officer, in stout blue cloth, coming out of the door with a smile on his face and a capital imitation of a sailor's walk [26, p. 7]. *Я все це був заглиблений у ці солодкі мрії, коли ми раптом спинилися перед чималим заїздом і зустріли сквайра Трелоні. Одягнений, як морський офіцер, у добротну синю форму, він усміхнений ішов нам назустріч, вправно наслідуючи моряцьку ходу* [19, с. 7].

Означення *dressed out* (наряджатися; вирядитися [29]) відтворене нейтральним гіперонімом *одягнений* із втратою важливого стилістичного забарвлення – конотації святковості, а отже, і вищої якості одягу. Прикметник *stout* передано точно словом, яке підкреслює статус, *добротний* – “добре зроблений; виготовлений з доброго, високоякісного матеріалу; доброякісний” [28, т. 2, с. 326], а слово *cloth* адекватно відтворено шляхом конкретизації як *форма*.

Сер Пітт у “Ярмарці суєти” навіть удома мусить одягатися згідно з канонами аристократичного світу:

Sir Pitt <...> was in full dress too; that is, he had taken his gaiters off, and showed his little dumpy legs in black worsted stockings [25, p. 7]. *Сер Пітт <...> теж причепурився, тобто скинув гетри і вдяг на свої пухкі ноги чорні вовняні панчохи* [21, с. 7].

Гіперонім *вовняний* не передає усіх відтінків значення, закладених у відтвореному шляхом узагальнення слові *worsted*: *камвольний, гребінний*, тобто, “оброблений гребінцем, вичесаний для виробництва тонких вовняних тканин; зробл. із м’якої чесаної вовни” [28, т. 4, с. 81], що говорить про високу вартість вовни, тому статусні характеристики також викривлено. Проте чорні шерстяні панчохи аж ніяк не кращі за тогочасні гетри *gaiters* (шкіряна накладка типу короткої накладної халяви на щиколотці або рід теплих панчіх, що надягають поверх взуття [35]), які з XVIII ст. були звичною деталлю костюма європейського аристократа, а отже, і важливим показником високого статусу. О. Сенюк, шляхом заміни за допомогою дієслова *причепурився*, відтворила авторську іронію в тому, що сер Пітт, якому байдуже, як одягатися, знімає вишукані гетри й одягає якість звичайні чорні панчохи, які автор іронічно називає *full dress* – “повна парадна форма одягу; парадний вечірній костюм; парадна форма з орденами” [29].

Таким чином, головні труднощі у відтворенні маркерів соціального статусу персонажа на позначення вбрання виникають через перекладацьку асиметрію на рівні слова та фрази, через яку втрачаються певні важливі конотативні значення предметів одягу, що вказують на статус. Такі маркери відтворюються переважно за допомогою тактик *буквального перекладу* (34 %), *конкретизації* (9 %), *узагальнення* (10 %) і *додавання* (13 %). Рідше вживаються *вилучення* (8 %), *компенсація* (5 %), *описовий переклад* (4 %), *диференціація значень* (2 %). Вживання словникових відповідників, гіпонімів й гіперонімів переважає інші тактики й великою мірою забезпечує семантичну й статусну еквівалентність у передачі описів вбрання персонажів англійських романів XIX століття.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлених тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур. Плідним може виявитися розгляд маркерів соціального статусу персонажів у діахронії для з'ясування різних підходів до вибору тактик їх перекладу.

Література

1. Дейк Т. А. ван. Расизм и язык / Т. А. ван. Дейк ; [пер. с англ. яз.]. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – 76 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2002. – 333 с.
3. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. В. Ковальська. – К., 2001. – 102 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / Пер. с англ. / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
5. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : [монографія] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 194 с.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : Для институтов и факультетов иностр. языков : [учеб. пособие] / А. В. Федоров. – 5-е изд. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО “Издательский Дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ”, 2002. – 416 с.
7. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
8. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1969. – 535 с.
9. Шкараган О. И. Социология неравенства. Теория и реальность / О. И. Шкараган. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 526 с.
10. Argyle M. The Communication of Inferior and Superior Attitudes by Verbal and Nonverbal Signals / M. Argyle et al. // The Psychosociology of Language. S. Moscovici (Ed.). – Chicago : Markham, 1972. – P. 54–65.
11. Labov W. The Study of Language in Its Social Context / W. Labov // Advances in the Sociology of Language. J. A. Fishman (Ed.). – Vol. 1. – The Hague : Mouton, 1976. – P. 92–151.
12. Weber M. 1946. “Class, Status, Party.” pp. 180–95 in From Max Weber : Essays in Sociology, H. H. Girth and C. Wright Mills (eds.). – New York : Oxford University.

Джерела матеріалу дослідження:

13. Бронте Ш. Джен Ейр : Роман / Шарлотта Бронте; перекл. з англ. Петра Соколовського. – К. : Дніпро, 1987. – 459 с.
14. Бронте Ш. Джейн Ейр : Роман / Шарлотта Бронте; перекл. з англ. Уляни Григораш. – К. : КМ Publishing, 2009. – 528 с.

15. Вайлд О. Портрет Доріана Грея : Роман [Електронний ресурс] / Оскар Вайлд; перекл. з англ. Ростислава Доценко. – Харків : Фоліо, 2015. – 398 с. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=417&bookid=1&sort=0>
16. Коллінз В. Твори в двох томах : Жінка в білому : Роман [Електронний ресурс] / Вілкі Коллінз; перекл. з англ. О. М. Мокровольського; передм. І. Києнко. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1. – 586 с. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=1002535>
17. Остін Дж. Гідність і гонор : Роман / Джейн Остін; пер. з англ. Тетяни Некряч. – К. : КМ Publishing, 2011. – 368 с.
18. Остен Дж. Гордість і упередженість : Роман [Електронний ресурс] / Дж. Остен; перекл. з англ. В. К. Горбатка. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с. – Режим доступу : http://www.e-reading.me/Ch.php/1025979/1/Ostin_-_Gordist_i_uperedzhenist.html
19. Стівенсон Р. Л. Острів скарбів : Роман [Електронний ресурс] / Р. Л. Стівенсон; перекл. з англ. Ю. Корецького. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/stevenson__treasure_island__ua.htm#2-09
20. Стівенсон Р. Л. Острів скарбів : Роман / Р. Л. Стівенсон; переказ з англ. Л. Кузнецової. – К. : Країна Мрій, 2014. – 256 с.
21. Теккерей В. М. Ярмарок суєти : Роман без героя [Електронний ресурс] / В. М. Теккерей; перекл. з англ. О. Сенюк. – К. : Вища школа. Вид-во при КДУ, 1983. – 622 с. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=397&bookid=0&sort=0>
22. Austen Jane. Pride and Prejudice. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.online-literature.com/austen/prideprejudice/>
23. Bronte Charlotte. Jane Eyre [Electronic resource] / Charlotte Bronte. – London : Wordsworth Editions, 1999. – 409 p. – Access mode : <http://www.bronte.netfury.co.uk/jane-eyre/>
24. Collins Wilkie. The Woman in White [Electronic resource] / Wilkie Collins // Edited with an Introduction by John Sutherland. – Oxford, New York. : Oxford University Press, 1996. – 702 p. – Access mode : <http://www.readbookonline.net/title/35321/>
25. Thackeray William Makepeace. Vanity Fair. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.literaturepage.com/read/vanity-fair.html>
26. Stevenson R. L. Treasure Island. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.gutenberg.org/files/120/120-h/120-h.htm>
27. Wilde Oscar. The Picture of Dorian Gray. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>

Список довідкових джерел:

28. Академічний тлумачний словник української мови: В 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/> – Назва з екрана.
29. Abbyu Lingvo : Англо-український словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-uk/>
30. Collins English Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/spellcheck/english/>
31. Farlex Dictionary of Idioms. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idioms.thefreedictionary.com/>
32. Longman Dictionary of Contemporary English. P. Procter (Ed.) [Електронний ресурс]. – Harlow : Longman, 1981. – 1303 p. – Режим доступу : <http://www.ldoconline.com/dictionary/>
33. McMillan English Dictionary and Thesaurus. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/>
34. Multi-Translation Online Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.MT.ru/>
35. Wikipedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

ВІДТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ)

Шкута О.Г.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена питанням відтворення військової термінології українською мовою в сучасних медійних текстах. Розглянуто лінгвокраїнознавчі особливості, характерні для лексики військовослужбовців інших країн, та визначено поняття “військова лексика”, “військовий термін” та “військовий сленг”.

Ключові слова: військова лексика, сленг, військова термінологія, реалія, функціональний стиль.

The article deals with conveying of military terminology into Ukrainian in modern media texts. Language and cultural features distinctive for the lexicon of military troops, and the terms “military vocabulary”, “military term” and “military slang” have been analyzed.

Keywords: military vocabulary, slang, military terminology, reality, functional style.

Актуальність теми дослідження зумовлена значною кількістю військових реалій армій іноземних країн, що спричиняє труднощі для їх розуміння і перекладу, а також постійною зміною словникового запасу військовослужбовців у зв'язку з технічним прогресом та реформуванням військ.

Об'єктом дослідження є військова лексика, що використовується для позначення реалій армій іноземних країн, а **предметом** – способи передачі цих реалій українською мовою.

Під час дослідження, було розглянуто 150 лексичних одиниць, які являють собою спеціальну лексику, що використовується у військовій галузі, зокрема військові терміни, військовий сленг та інше.

Для розв'язання завдань були використані такі **методи**:

- метод аналізу, за допомогою якого був зібраний теоретичний матеріал;
- порівняльний метод, який дає змогу зіставити реалію мови джерела та варіант її перекладу;
- описовий метод, який полягає в поясненні застосування військовослужбовцями іноземних країн певних слів та словосполучень.

У сучасному світі невід'ємним елементом кожної суверенної держави є наявність армії. Цілком очевидним є той факт, що кожна з цих армій має свої характерні особливості, які виявляються не лише на структурному та організаційному рівні, а й у військових звичаях і традиціях. Усі ці особливості мають своє вираження і на мовному рівні військовослужбовців різних країн, особливо у сфері військового документування і сленгу. При передачі реалій, характерних для військового формування певної країни, іншою мовою можливе викривлення змісту цих реалій, що є неприпустимим для військового перекладу.

Військова лексика є особливим видом спеціальної лексики, оскільки в силу специфічної комунікативно-функціональної спрямованості вона перебуває на стику двох функціональних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного [2, с. 254].

Більш того, вона включає не лише термінологію, до якої належать слова, що вживаються у зв'язку з військовими поняттями, але й емоційно забарвлені елементи військового лексикону, які є переважно стилістичними синонімами відповідних військових термінів. Найбільш складними для перекладу є військові терміни, що передають реалії англomовної дійсності, яких немає в іншій країні [4, с. 12].

Військовий термін – це слово або словосполучення, що використовується для позначення певного спеціального поняття, яке належить до того чи іншого розділу військової науки або до військової техніки [7, с. 8]

Схожий підхід до визначення поняття “військовий термін” застосовує і М. К. Гарбовський, який вважає таким терміном спеціальне найменування, що має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям зі сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ тощо), у семантичній структурі якого є сема “військовий”, “бойовий” [3, с. 48].

Але якщо ми обмежимося лише військовою справою, то повинні будемо визнати, що всередині цієї великої сфери є багато галузей знань або діяльності, які можна розглядати як самостійні. Саме тому не можна говорити про загальне поняття “військовий термін”, а слід розрізняти терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, терміни, що належать до різних родів військ і видів збройних сил тощо. Це різні галузі військового знання і діяльності, для кожної з яких характерна своя термінологія. У межах кожної з цих галузей значення терміна є досить однозначним [6, с. 83].

З погляду лінгвокраїнознавства військова лексика – це сукупність усіх елементів сфери військового спілкування, що віддзеркалюють вплив культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціальних та інших екстралінгвальних чинників, що знаходять свій словесний вияв у конкретних виразах, які іноді здатні створити нездоланий лінгвокультурний бар’єр для перекладача [1, с. 12].

Таким чином, відомо кілька поглядів на питання щодо визначення поняття “військова лексика”. Але головним для розуміння є те, що військова лексика є різновидом спеціальної лексики, і вона певним чином віддзеркалює вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які потрібно враховувати під час перекладу.

Військову лексику прийнято поділяти на три основні групи:

- військову термінологію, що позначає поняття, які пов’язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби і т. ін.;
- військово-технічну термінологію, яка включає науково-технічні терміни;
- емоційно забарвлену військову лексику (сленг), представлену словами та сполученнями, які часто вживаються в основному в усній розмовній мові військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів [5, с. 13].

З погляду труднощів розуміння і перекладу військові терміни, на думку Л. Л. Нелюбіна, можна розподілити на три групи:

1. Терміни, що позначають іноземні реалії, ідентичні українським, наприклад:

e. g. system of collective security (англ.) – *система колективної безпеки* (укр.); *in security* (англ.) – *у безпеці* (укр.); *artillery* (англ.) – *артилерія* (укр.) [10].

Розуміння і переклад термінів цієї групи не становлять особливих труднощів. Можливі такі варіанти перекладу:

а) як еквівалент використовується український термін, форма якого пов’язана з формою англійського терміна (інтернаціональні терміни), наприклад:

e. g. army (англ.) – *армія* (укр.); *division* (англ.) – *дивізія* (укр.); *section* (англ.) – *секція* (укр.) [10].

б) як еквівалент використовується український термін, форма якого не пов’язана з формою англійського терміна, наприклад:

e. g. platoon (англ.) – *взвод* (укр.); *fighter* (англ.) – *винищувач* (укр.) [9].

2. Багатокомпонентний англійський термін, що складається з кількох слів, перекладається українським терміном, компоненти якого збігаються за формою і значенням з відповідними компонентами англійського терміна, наприклад: *antitank artillery* (англ.) – *протитанкова артилерія* (укр.); *atomic bomb* (англ.) – *атомна бомба* (укр.) [10].

Загальне значення багатокomпонентного англійського терміна повністю збігається зі значенням аналогічного українського терміна, але окремі його компоненти відрізняються від компонентів українського еквівалента, наприклад:

e. g. shock wave (англ.) – *ударна хвиля* (укр.); *profiles* (англ.) – *фізичні дані* (укр.) [10].

3. Терміни, що позначають іноземні реалії, відсутні в українській дійсності, але мають загальноприйняті українські термінологічні еквіваленти, наприклад:

Military Occupational Speciality (англ.) – *військово-облікова спеціальність* (укр.); *National Guard* (англ.) – *Національна гвардія сухопутних військ* (укр.) [10].

Адекватний переклад таких термінів досягається шляхом добору відповідних українських аналогів за допомогою адекватної заміни, наприклад:

e. g. logistic package (англ.) – *комплект тилового забезпечення* (укр.); *base* (англ.) – *вогнева група* (укр.) [8, с. 48].

Велике значення для перекладу термінів цієї групи має контекст, який дає змогу вивести загальне значення терміна зі значень його компонентів.

4. Терміни, що позначають іноземні реалії, відсутні в українській дійсності, і які не мають загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів, наприклад:

e. g. Clothing allowance (англ.) – *грошова надбавка на одержання форми одягу* (укр.) [10].

Переклад цих термінів становить найбільші труднощі, оскільки правильний переклад не може бути зроблений без ретельного, часом навіть етимологічного аналізу його компонентів. Звичайно переклад цієї групи термінів досягається за рахунок:

а) опису значення англійського терміна, наприклад:

ground time (англ.) – *час перебування літака на землі* (укр.) [8, с. 15];

б) дослівного перекладу, наприклад:

general staff (англ.) – *спільний штаб* (укр.); *zone* (англ.) – *зона комунікацій* (укр.);

с) часткової або повної транслітерації, наприклад: *master sergeant* (англ.) – *майстер-сержант* (укр.);

д) транслітерації і дослівного перекладу, наприклад: *chief master sergeant* (англ.) – *головний майстер-сержант* (укр.);

е) транскрибування, наприклад: *captain* (англ.) – *капітан* (укр.), *commander* (англ.) – *командер* (укр.) [5, с. 15].

Для передачі англomовної військової реалії українським словом необхідно застосовувати ряд перекладацьких трансформацій, адже буквальний переклад здебільшого порушує сприйняття реалії. При цьому зникає специфіка іноземних реалій, оскільки в більшості випадків ці реалії характерні лише для армій інших країн і не відповідають реаліям, прийнятим в українській армії.

Для диференціації лексики військових документів на позначення іноземних реалій виділяють три групи перекладацьких трансформацій: дві основні – лексичну і граматичну, та одну комплексну – лексико-граматичну.

До лексичних трансформацій належать: транскрипція, транслітерація, калькування і лексико-семантична заміна (конкретизація, генералізація, модуляція).

Граматичні трансформації включають в себе прийоми дослівного перекладу, та граматичні заміни (заміна форми слова, частини мови, члена речення).

До лексико-граматичних трансформацій відносять антонімічний переклад, експлікацію (описовий переклад) та компенсацію [4, с. 38].

Транскрибування – це спосіб передачі іноземної реалії шляхом відтворення форми її вираження за допомогою букв українського алфавіту. При використанні транскрипції відтворюється її звукова форма, а при транслітерації – графічна:

e. g. Sergeant (англ.) – *мастер-сержант* (укр.); *Officer* (англ.) – *юрент-офіцер* (укр.).

Калькування є одним з найбільш розповсюджених прийомів перекладу військової лексики. Він полягає у відтворенні семантики і структури оригінального слова засобами рідної мови: *e. g. semi-combustible cartridge* (англ.) – *напівзгораючий патрон* (укр.); *operations* (англ.) – *контрснайперські операції* (укр.); *infantry squad* (англ.) – *піхотне відділення* (укр.); *all-weather aircraft* (англ.) – *всепогодний літак* (укр.); *bomb carrier* (англ.) – *бомботримач* (укр.); *tail fuse* (англ.) – *хвостовий детонатор* (укр.) [10].

Часто спостерігається й модуляція, або ж смисловий розвиток, тобто метод, за якого одиниця в мові перекладу на позначення військового терміна логічно виводиться за допомогою значення оригіналу:

e. g. calling the shot (англ.) – *оцінка пострілу* (укр.); *pickup zone* (англ.) – *зона евакуації* (укр.); *reference point* (англ.) – *орієнтир* (укр.); *supplies* (англ.) – *безперебійне постачання* (укр.); *forward presence* (англ.) – *передове базування* (укр.); *targets* (англ.) – *група цілей* (укр.) [8, с. 10].

Конкретизація полягає в передачі іноземної реалії в українській мові словом або словосполученням, яке має більш вузьку семантику:

e. g. driver (англ.) – *механік-водій* (укр.); *data book* (англ.) – *журнал спостерегань* (укр.); *feature* (англ.) – *елемент місцевості* (укр.); *tube* (англ.) – *ствол* (укр.); *mask* (англ.) – *протигаз* (укр.) [10].

Ще одним способом перекладу є генералізація, тобто передача іноземних реалій в українській мові поняттями з більш широким і узагальненим значенням:

e. g. Health Service (англ.) – *медично-санітарне обслуговування* (укр.); *Nuclear, Biological, Chemical* (англ.) – *зброя масового ураження* (укр.); *arm-and-hand signal* (англ.) – *сигнал рукою* (укр.) [10].

Грамматична заміна – спосіб передачі іноземної реалії за допомогою українського словосполучення, компоненти якого мають інше граматичне значення у зв'язку з невідповідністю форм вираження граматичних категорій в обох мовах:

e. g. Corps of Engineers (англ.) – *інженерні війська* (укр.); *zone* (англ.) – *зона висадки* (укр.); *of-forces agreement* (англ.) – *угода про статус сил* (укр.); *long-range fire* (англ.) – *вогонь на великій дальності* (укр.); *unit cohesion* (англ.) – *злагодженість підрозділу* (укр.); *position* (англ.) – *положення лежачи* (укр.) [9].

Експлікація (описовий переклад) полягає в передачі іноземної реалії словосполученням, яке дає досить повне пояснення чи визначення терміна:

e. g. continuous wave (англ.) – *телеграфний режим роботи* (укр.); *damage control* (англ.) – *ліквідація наслідків нападу противника, ремонтно-відновлювальні роботи* (укр.); *Operational Army* (англ.) – *оперативно-тактичний складник сухопутних військ США* (укр.); *Forces* (англ.) – *сили спеціальних операцій* (укр.); *skills* (англ.) – *навички взаємодії у групі* (укр.); *exercises* (англ.) – *тактичні вправи в складі групи* (укр.) [6, с. 102].

Наступною характерною рисою лексики військових документів є використання багатокомпонентних виразів на позначення військових реалій. Переклад цих виразів можливий такими способами:

1. Шляхом послідовного перекладу:

e. g. tactical air command (англ.) – *тактичне повітряне командування* (укр.); *decontamination kit* (англ.) – *індивідуальний протихімічний пакет* (укр.); *eyed optical system* (англ.) – *біноккулярний оптичний прилад* (укр.) [8, с. 73].

2. За допомогою перестановки компонентів:

e. g. very heavy cannon (англ.) – *гармата особливої потужності* (укр.); *fire control and coordination* (англ.) – *керування і координацію вогню* (укр.); *heavy mortar platoon fire direction center* (англ.) – *пункт керування вогнем взводу важких мінометів* (укр.); *Operations and training section* (англ.) – *відділ оперативної та бойової підготовки* (укр.) [8, с. 79].

3. За допомогою дієприкметникових, дієприслівникових зворотів:

Explosive ordnance disposal personnel (англ.) – особовий склад, що здійснює знешкодження вибухових пристроїв (укр.); *behind forces* (англ.) – підрозділи, які діють у тилу ворога (укр.) [9].

4. Шляхом описового перекладу:

e. g. Automatic masking criteria (англ.) – норматив надягання протигазу без команди (укр.); *Field movement techniques* (англ.) – способи пересування підрозділів на полі бою (укр.); *artillery delivery system* (англ.) – польовий артилерійський засіб доставки зброї до цілі (укр.); *control missions* (англ.) – операції з боротьби проти масових заворушень (укр.) [10].

Проаналізувавши 150 лексичних одиниць, ми дійшли висновку, що більшість з них належать до термінів (41 %). Усі інші поділяються так: скорочення (28 %), сленгізми (20 %) і кліше (11 %).

У ході дослідження було з'ясовано, що найуживанішими способами перекладу є калькування (33 %) і модуляція (28 %). Більше того, під час дослідження виявлено, що часто використовуються конкретизація (17 %), граматична заміна (13 %) та інше (9 %).

Тож можна зробити висновок, що військова лексика як один із підвидів спеціальної лексики характеризується наявністю не лише термінів, скорочень та кліше, притаманних цій сфері, а й певних сленгізмів, які віддзеркалюють умови життя військовослужбовців і несення ними служби.

Вона належить до спеціальної лексики, для перекладу якої використовуються відповідні засоби перекладу. У дослідженні було розглянуто вибірку військової лексики, у результаті чого була виявлена закономірність, що, перекладаючи військову лексику, найчастіше доводиться відшукувати український відповідник, що відзначається такою самою експресивністю, або йти шляхом тлумачення і роз'яснення значення, тобто використовувати описовий переклад. Використовується також такий засіб перекладу як калькування. Найбільш важливими в перекладі військової термінології є фонові знання про військову галузь, тобто інформація про ситуацію вживання відповідної лексичної одиниці.

Література

1. Аристов Н. Б. Военно-морские силы США и Великобритании / Н. Б. Аристов. – М. : Воениздат, 1997. – 202 с.
2. Балабін В. В. Основи військового перекладу: (англ. мова) підручник / В. В. Балабін. – К. : Логос, 2008. – 587 с.
3. Гарбовский Н. К. Сопоставительная стилистика профессиональной речи / Н. К. Гарбовский. – М. : Наука, 1988. – 141 с.
4. Кочарян Ю. Г. Функциональные особенности американского военно-морского сленга / Ю. Г. Кочарян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teoria-practica.ru/-4-2012/philology/kocharyan.pdf>
5. Нелюбин Л. Л. Учебник военного перевода / Л. Л. Нелюбин. – М. : Воениздат, 1981. – 443 с.
6. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода / Г. М. Стрелковский. – М. : Воениздат, 1999. – 272 с.
7. Шевчук В. Н. Производные военные термины в английском языке / В. Н. Шевчук. – М. : Воениздат, 2003. – 231 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Коровушкин В. П. Краткий учебный англо-русский и русско-английский словарь-минимум американского военного жаргона / В. П. Коровушкин. – Череповец, 1980. – 86 с.
9. Military Jargon Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jargondatabase.com/category/military>
10. Military Slang Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=military%20slang>

АВТОРСКАЯ ИНТЕНЦИЯ И ИНВЕРСИЯ

Мехдиханлы К. А.

Бакинский славянский университет (Баку, Азербайджан)

Статтю присвячено інверсії в азербайджанській та англійській мовах. У цій праці типологічного характеру зіставлено явища обох мов і на підставі конкретних фактів виявлено їхні універсальні риси. Доведено, що в аглютинативних і флективних мовах характер інверсії (за структурою і функціями у передаванні інформації) однаковий.

Ключові слова: інверсія, англійська мова, азербайджанська мова, інформація, позиція, інтенція

Article is devoted inversion in the Azerbaijan and English languages. In the given work of typological character the facts of both languages are compared and on the basis of the concrete facts their universal parties come to light. Article asserts such logic that in аглютинативных and inflectional languages character of inversion (on structure and on function in information transfers) the identical.

Keywords: inversion, English language, the Azerbaijan language, the information, position, intention.

Интенция – это направленность сознания на какой-либо предмет или явление, а направленность является выражением желания, идеи. Как категория, мечта связана с осуществлением чего-то. Но авторская интенция обосновывается динамикой, она переносится на какое-нибудь действие или предмет и преследует какую-то коммуникативную цель. Речевая интенция осуществляется речевым актом [8].

Текст – лишь один небольшой сегмент сознания автора, поскольку человеческий рассудок, человеческое сознание в отличие от текста охватывает больше действий и предметов. Изложение текста является частью языкознания; мы воспринимаем внешний мир, скорее, с помощью языковых форм. Художественный текст вне языка не существует. Как говорится в психолингвистике, каждый человек имеет языковое сознание; оно реализуется с помощью языковых знаков.

Мировоззрение, идеи автора выражаются в его языке. Называется это авторской речью. В языкознании в отношении к личности автора с лингвистической точки зрения используют термины “речевая личность”, “языковая личность”, “коммуникативная личность” и др. Среди них преобладает термин “языковая личность”. Личность автора и его язык выражаются именно этим термином. Языковая личность формируется в обществе и имеет два свойства: 1) влияние мышления языковой личности – антропологизация языка, т. е. влияние мышления на особенности языка; 2) воздействие на язык религиозно-мифологического, научного, философского, художественного мышления человека. Эти факторы между собой тесно связаны [4, с. 185–190]. Среди причин, определяющих важность фактора автора в тексте, особенно надо отметить две: 1) мировоззрение, идея, намерение автора и 2) способ изложения его намерения. Если первое связано с философией и психологией, то второе с лингвистическими формами, соответствующими интеллекту писателя. Стиль писателя, особенности выбора языковых единиц для выражения мысли, использование тонкостей языка, также способ ощущения языка являются причинами, которые индивидуализируют авторскую речь. Личность автора – авторская интенция и максимальное использование языковых единиц являются важной задачей в изучении текста. Авторская интенция в тексте сопровождается ее стилем. Они оба связаны с актом оценивания автором события и предмета. Стиль, выраженный автором в тексте, форма проявления стиля его внутреннего мира, авторская модальность, писатель и его стиль

обуславливают идиостиль. Указанные три фактора характерны для любого микро- и макротекста. Поэтому автор, который отражает в себе идиостиль, всегда остаётся в центре внимания. Авторская модальность является субъективным фактором. Она передается языковыми формами, грамматическим способом. Этот вопрос был изучен И. Г. Гальпериным [4]. Авторская модальность служит для формирования интенции, поскольку модальность, выражая разные чувственные, эмоциональные отношения, уводит авторскую интенцию к более эффективному течению. Вводные слова – модальные слова, частицы, повторения, междометия и нарушение порядка слов служат этому. Эти единицы языка связаны с каким-либо инвариантным содержанием и намерением автора в связи с вариантами, образованными на его основе; авторский стиль тоже служит этому [5, с. 47–53].

Модальность писателя связана с тем, как он видит реальность. Для того, чтобы показать реальность, его лингвистическая сторона взаимосвязана с выбранными единицами языка – формами выражения. Писатель уделяет особенное внимание языку главных героев художественного произведения, оттого что они выражают его замысел. Такие творческие средства, как выражение эмоций, экспрессивность, связанные с характером писателя, используются уместно. Эта особенность имеет место и в художественных, и в публицистических текстах. Автор извлекает пользу из способности использования языкового потенциала; выбор положительных и отрицательных эмоций, использование вариантных структур предложения, выбор адекватных по смыслу инверсированных предложений связаны с лингвистической стороной текста.

В художественном тексте авторская интенция дается не отдельно, она возникает из текста, мысль извлекается из него. Автор рассказывает или от первого, или от третьего лица; он либо объясняет, либо описывает, либо даёт информацию. Авторская интенция отражает акт воздействия на противоположную сторону. Фактор воздействия многоплановый; он может охватить эстетические, философские, религиозные, идеологические и др. области. В каждом произведении есть авторская интенция, но их эффект воздействия отличается; он в комплексном виде охватывает художественные и лингвистические средства [6]. Начиная со второй половины XX века началось изучение нового направления исследования стилистики – стилистических особенностей инверсии. Инверсия – явление языка, имеющее огромные возможности; она непосредственно связана с синтаксическим уровнем языка. Здесь структура предложения тесно связана со структурой логического суждения. Получение стилистического эффекта путём инверсии в синтаксической структуре взаимосвязано с извлечением идеи из новой логической структуры; с другой стороны, это явление – коннотация синтаксической конструкции, распад закрытой структуры предложения. Следовательно, синтаксическая структура вновь разрабатывается с точки зрения суждения. Порядок слов в предложении выполняет грамматическую функцию; то же выражает лексическое подлежащее и лексическое сказуемое. Экспрессивно-стилистическая функция – самый оптимальный вариант инверсий, используемых в художественном языке. Этот вариант имеет определенный синтаксический размер, имеющий ограничения; это свойство в азербайджанском языке связано с внутренними особенностями языка. Область назначения инверсии – инвариантная синтаксическая структура. В английском языке отмечают два вида инверсии: полная и частичная инверсия. При полной инверсии в английском языке сказуемое предшествует подлежащему. При частичной инверсии формально субъект стоит перед предикатом (это в основном характерно для устной речи [2]). Если инверсированное предложение употребляется в тексте (микротексте), то его текстообразующая функция совпадает со стилистической функцией. Это многоплановое своеобразие объясняется широкой сферой деятельности инверсии в языке. Наше внимание привлекает инверсия членов предложения. Почти все члены предложения подвергаются инверсии. С точки зрения актуальности инверсированный член в слабой и сильной позиции выполняет прагматическую

задачу, поскольку инверсированный член, как основная цель, поднимается на верхний слой речи, его семантика не ограничивается одним предложением и охватывает более широкий радиус. В языкознании обосновывается идея, что порядок слов в предложении совпадает с логической структурой мысли. Согласно фундаментальному синтаксису, инверсированное расположение слов служит прагматическому тексту как стилистический фактор. Автор текста использует эти методы инверсии чтобы передать свой замысел.

Then one Saturday night I came into the far. I generally drop in on Saturday evenings and smoke a cigar and stand a round of drinks (E. Waugh).

Не случайно, в этом микротексте выражение “one Saturday night” стоит в начале предложения. На самом деле это намерение открыто проявляется частичным синонимическим повторением этого выражения в виде “Saturday evenings” в последующих текстовых компонентах. Таким образом, автор текста посредством двух стилистических фигур – инверсии и повторения подчеркивает актуальность исключительно субботнего вечера “Saturday night” и “Saturday evenings” в этой части. Посмотрим на примеры в азербайджанском языке:

“Zaur çevrilib Təhminəyə baxdı. Təhminə tuşla çəkilib uzadılmış kirpiklərini qaldırdı. Bərdən Zaur onun gözlərinin lap dibini gördü. Səhrada qəflətən qum axıb-çöküb quyu açılan kimi, Təhminənin gözlərində nə isə uçub-dağılmışdı, gözlərinin lap dibində, bəlkə də dubsizliyində nə isə zil qaranlıq bir lağımın ağzı açılmışdı. Qəlbin gözlərinə açılan bir lağım, uçuruma aparan bir yolun ağzı.” (Anar).

В этом микротексте “Qəlbin gizlinlərinə açılan bir lağım, uçuruma aparan bir yolun ağzı” (“Проход в глаза души, устье дороги, ведущее к пропасти”) инверсированное подлежащее. Особенность этого образца в том, что подлежащее соединяется с предшествующим подлежащим, инверсированным в слабой позиции и дополняет его. Информационный смысл, который несет этот микротекст завершается подлежащим последнего предложения текста. Подлежащее, о котором идет речь, указывает на важные моменты, связанные с общей семантикой макротекста. Прагматическая ценность инверсированного подлежащего в этом контексте зарождается из этого момента.

Другой пример:

“Zaur onu qarıyacan ötürdü, liftin düyməsini basdı, lift səkkizinci mərtəbəyə qalxmağa başladı. Spartak ona nə isə demək istəyirdi və Zaur yəqin bildi ki, nə demək istəyir *Spartak*. Şübhəsiz, iki ailənin bu qarşılıqlı ədavət və nifrət toruna Spartak da düşmüşdü və bəlkə özü də istəmədən Zaura Alya xanımın, ya Murtuzun hansısa sözünü, hədəsini, ya təklifini, ya nə bilim, xəbərdarlığını çatdırmalıydı. Məcbur idi buna, ürəyində istəməsə də... istəməməyinə isə, açıq-aşkar görünürdü ki, istəmirdi, yoxsa bu qədər kədərli ifadə çökməzdi sifətinə, yazıq, biçarə... Lift axır ki, gəlib çıxdı, qarısı açıldı. Spartak, nəhayət, iradəsini toplayıb boğuq səslə:

– Bilirsən, Zaur... dedi, – Sənə demək istəyirdim... Təhminə ölüb... (Anar).

В указанном тексте “Spartak” (“Спартак”) инверсированное подлежащее; основная фигура гипертемы данного микротекста. Это и есть причина инверсии данной единицы как актуального члена. Его частое повторение служит прагматическому эффекту:

“Zaur üçüncü mərtəbəyə qalxdı. Təhminənin qarılıqı taybatay açıq idi; qarının üstündə isə yenidən vurulmuş *lövhəcik* görünürdü: əməkdar mühəndis rasionizator Q. Kərimov” (10, c. 311).

В этом тексте подлежащее “*lövhəcik*” (“вывеска”), предшествуя сказуемому, выступает в слабой позиции. Эта единица играет значительную роль в содержании данного микротекста; со стороны семантики микротекст обосновывается ею и особо оценивается и в микро-, и макроуровне.

“Qurban qımışdı:

– Nə bilim vallah, uşaqlar danışır. *Deyirlər* bərk içəndə gecə saat ikidə, üçdə gedirsən bunlara, zəngi basırsan, arvadı oyanıb, gəlib qarını açır. *Deyirlər* nə olub, nə təcili işdir ki *Deyirsən* bəs çox təcili işdir. Bəli, Dadaş bir tuman-köynəkdə gözünü ovuşdura-ovuşdura qarıya çıxır. *Deyir* nə

olub, nə var, nə xəbərdir, ay Məmməd Nəsir, gecənin bu vaxtında Sən də ki, – Qurban papiros çəkənlərin xırlıtlı gülüşüylə güldü, – sən də ki, çirtiq çalib deyirsən: Tupbuludu, tupbulu; Çupbuludu, çupbulu” (10, c. 57).

Другой пример:

“İçəri keçdilər. Otaqdan yavaş musiqi sədaları, mətbəxdən isə qovrulmuş şabalıd iyi gəlirdi.

– Sən hardan gəlib çıxmısan buraya?

– Telefonu niyə götürmürsən?

– *Xarabdır* da telefonum. Dünəndən işləmir. Yəqin pulun gecikdirmişəm, kəsiblər... Yaxşı, burda niyə dayanmışıq, gəl otağa (Anar).

Здесь позиция глагола отличается от его позиции в первом тексте, потому что в первом тексте союз “ki” (“что”) подвергся эллипсису, предложение преобразовалось в слово. В результате некоторые предложения начинаются и заканчиваются глаголом. Поэтому употребление глагола в начале типичных предложений можно объяснить другими причинами. Полным вариантом предложения “Говоришь, что” является предложение “Ты говоришь, что”. Значит, подлежащее “sən” (“ты”) в главной части, потом союз “ki” (“что”) придаточного дополнительного предложения подверглись эллипсису, и в результате этот процесс обеспечил начальную позицию глаголу в предложении. Это естественный путь употребления глагола в начале.

Эллиптические конструкции в английском языке стимулируют образование инверсии.

Pody went into the little room, and looked into Gitano’s sack. An extra pair of long cotton underwear was there, an extra pair of jeans and three pair of worn socks (J. Steinbeck).

Думаем, что наименование таких перестановок инверсионным положением должно быть научно обосновано.

Перестановка глагола как показателя предикативности с конца предложения на начало обозначает переделывание инвариантного предложения. В инвариантном предложении глагол находится в конце, это его сильная позиция. Передача своего места члену в сильной позиции становится причиной инверсии в тюрко-азербайджанском предложении.

Инверсия дополнения в принципе отличается от инверсии других членов предложения.

Рассмотрим примеры:

To regular and serious customers it was an inexpensive place – fifteen francs to the house, ten to Fatima, five for the mint tea a few sons to the old fellow who tidied Fatima’s alcove and blew up the brazier of sweet gum (E. Waugh).

Перестановка дополнения “to regular and serious customers” на начало предложения – элемент инверсии для английского языка, который выступает в роли ремы.

В азербайджанском языке:

“Təhminəni düşündü. *Onun qənirsiz gözəlliyini, boyalı dodaqlarını, sürməli gözələrini, uzun ayaqlarını. Gülüşündəki, səsindəki, qoxusundakı qadın cazibəsini. Xasiyyətindəki qəribəliyi, pərakəndəliyi, söz-söhbətinin dağınıq, məntiqsizliyini...*” (Anar). В этом тексте актуально дополнение. Все актуализированные члены, похожие на самостоятельные дополнения и стоящие после сказуемого (Təhminəni düşündü (*Подумал* о Тахмине)) первого предложения, имеют одно сказуемое, логически соединяющее их в одном; это члены ремы, и в фундаментальном синтаксисе они предшествуют сказуемому, инверсионный характер которого возникает из этого.

Рассмотрим другой пример:

“Zaur qalxdı və indi ayaq üstə danışırdılar.

– Görəsən tanımazdın, Zaurik, elə arıqlamışdı ki, yazıq... Ağrılar yaman əziyyət verirdi, amma heç zarafatından da qalmırdı... Nə yaxşı oldu, deyirdi, heç kəs mənim qocalığımı, çirkinliyimi görməyəcək... Bir cavan göyçək oğlan müalicə edirdi onu. Ölümündən bir gün qabaq mənə dedi ki, heyif, belə göyçək oğlan məni ölü görəcək. Zarafat elədi ki, çılpaq görən olub *məni*, amma ölü görən olmayıb hələ, birinci bu cavan oğlan görəcək” (Anar). В этом тексте дополнения “onu”

(“eë”), “mәni” (“меня”), выражающие основные цели микротекста (все компоненты собрались вокруг этих членов), актуализированы в сильной позиции и в результате подверглись инверсии.

“Mәsәlәnin bu cür qoyuluşu özündән çıxarırdı *Zauru*: nə ultimatumdur bu belә, o sүdәmәr körpә-zaddır bәyәmә Amma dinmәdi... Bәlkә elә Zivәр xanım da gәрәk söhbәtini burada xәtm elәyәydi. Sözünü bununla qurtarsaydı Zivәр xanım, hәр şey bәlkә ayrı cür olardı. Amma Zivәр xanım harın arvad idi, içində hikkәsindən qaynayırdı və dilini dişlәyib demәk istәdiklәrini ürәyində saxlaya bilmәzdi. Vә dediyi sözlәр dә bütün sonrakı hadisәlәр üçün tәkan oldu... Zivәр xanım üz-gözünü elә turşutdu ki, elә bil çimçәşirdi, iyrәndiyi murdar bir şey haqqında danışırdı...” (Анар). В первом предложении текста инверсированная единица – прямое дополнение “Zaurun” (“Заура”) – важный компонент для последующих предложений;

Просмотрим инверсию косвенных дополнений:

“Yağış çilәyirdi, Zaur evlәрinә tәрәf addımlayarkән birdән ağına gәldi ki, sabah Tәhminәnin tәzә iş yerinә zәng elәyә bilәр. Telefonunu bilmirdi. Dadaşdan öyrәnә bilәр. Bәlkәm elә indi gecәyarısı Dadaşа zәng vurub öyrәnsinә Mәzәli bir әhvalat yadına düşdü, bu әhvalatı Tәhminә danışırdı *ona*; bir gecә Nemәt içib dәм olub gecә saat üçdә zәng elәyib Dadaşdan Tәhminәnin gözlәrinin rәngini soruşub” (Анар).

“Ona” (“ему”) – косвенное дополнение; в фундаментальном синтаксисе его место перед глаголом “danıştı” (“говорил”), его позиция сильная как актуализированного члена.

Академик К. М. Абдуллаев отмечает, что дополнение с нулевым показателем в неопределенной форме, подвергшись реме в азербайджанском, тюркском языках не может выступать в сильной позиции, при этом возможны исключения, поскольку позиция дополнения ремы перед сказуемым широко распространенная позиция. На самом деле это положение можно считать объективной синтаксической позицией дополнения [1, с. 101].

Среди членов предложения определение имеет стабильное (определяющее и определяемое) место. Это зависит от характера структуры языка. Обычно определение предшествует подлежащему и дополнению, а также именному сказуемому. В вышеуказанной структуре его инверсия допустима; эта особенность существует в виде норм художественного языка. Но существование за пределами одного предложения после актуализации – их особый случай. Академик К. М. Абдуллаев пишет: “<...> определение резко выходя за пределы структурных границ предложения, показывает себя в качестве исключительного формирования: *Onda iki qılınc var. Biri qınlı, biri qınsız. <...>* (У него есть два меча. Один с ножнами, другой без.<...>). Если мы расставим слова этого предложение по порядку, то определение займет свое истинное место в середине синтаксической структуры” [1, с. 107]. Эту особенность можно принять как свойство инверсии актуализированного определения вне пределов предложения.

Вопрос места инверсированных единиц в художественном переводе связан с практическим использованием инверсии и имеет особое значение в прагматике текста. При переводе инверсированного предложения в обоих языках порядок слов обязательно учитывается [7, с. 53–58]. Как мы прежде отметили, синтаксическая структура языков различается, у каждого есть принцип определенного порядка членов предложения. Но их инверсирование несет универсальный характер. В отличие от европейских языков в азербайджанском, тюркском языках инверсия не выполняет только грамматическую функцию (напр., как в образовании вопросительного предложения во французском языке).

В предложении обстоятельства разбрасываются в разные места соответственно их видам по значению. Просмотрим несколько из них:

From his bathroom window

Paul looked down on to the terrace. The coverings had been removed, revealing the half-finished pavement of silver and scarlet professor Silemus was already out there directing two workmen with the aid of a chart (E. Waugh).

Позиции обстоятельств места “From his bathroom window” и “there” не присущи предложению английского языка, и благодаря именно этому эти элементы инверсии играют роль ремы. Посмотрим на образец из азербайджанского языка:

“Uşaq yenidən otağa gəldi:

– Ana, bəs haçan gedəcəyik axı, kinoya?

– Bu saat, bu saat, mənim göyçək balam, indicə gedəcəyik... Axır saatına qədər Muxtar gəlirdi yanına....

Manaf da gəlirdi; necə yaxşı adam imiş, Manaf. Zaur, heç bilməmişik vallah, bütün dəfn xərcini özü çəkdi, üç, yeddi də verdi, bu yaxında qırxıdır, amma day qırxın verə bilməyəcək, dəyişdilər də mənzili... Bir injener köçüb *bura arvadıyla*, bir çədən də külfəti var (Анар).

В этом примере “yanına” (“к нему”) и “bura” (“сюда”) – инверсированное обстоятельство места – было употреблено в сильной позиции. В художественных текстах такие примеры встречаются часто.

Сильная позиция наречий ещё больше привлекает внимание. Но эта инверсированная единица не может полностью охватить гипертему микротекста, инверсия охватывает маленький радиус:

“Elədir ki, var, qu desən qulaq tutulan cingiltili sükutdan sonra otaq həm də qaranlığa qərq oldu; Firəngiz pəncərəni bağlayıb işığı da keçirtdi. Zaur örtülü göz qaraqları arasından qaranlığın müxtəlif mərhələlərini duyurdu - əvvəlcə otaq alaqranlıq oldu – vannanın açıq qarısından kvadrat şəklində işıq şüləyi düşürdü *döşəməyə*. Qarı bağlandıqdan sonra otağa güclə sezilən ətir kimi – gecə çırağının zəif şöləsi yayıldı. Firəngiz bu çırağı a söndürdü və o zaman ətraf qaranlıq işində həll oldu” (Анар).

В данном тексте “*döşəməyə*” (“на пол”) – обстоятельство места – инверсированный член предложения. В отличие от предыдущих некоторых примеров данное обстоятельство места не является решающей единицей гипертемы текста, содержание микротекста основывается на нем и занимает свое место в его образовании. Инверсированные единицы играют разные роли в формировании гипертемы текста. Полное охватывание гипертемы микротекста инверсированной единицей тесно связано с логикой писателя и речевой ситуацией, потому что речевая ситуация, место реализации инверсированной единицы, её роль в передаче информации во многом зависит от интеллектуального уровня, от знания языковых навыков автора. Из этого нельзя делать вывод о том, что вышеуказанные инверсированные единицы выступают проявлением авторской неосведомлённости. Они актуализированные члены, служащие авторской интенции, в динамике событий им отводится значительное место. Когда гипертема текста полностью охватывается, статус инверсированной единицы ещё больше упрочняется:

“Zaur heç nə demədi...”

Balaca əncir ağacına baxırdı. Təhminə hey bu ağacdən danışdı, daha doğrusu, bu ağacı onlara hədiyyə gətirmiş alpinist dostlarının söhbətlərini təkrar edirdi; haradasa Naxçıvanda, dağlarda tapmışdılar bu ağacı, *Gəmiqayanın yanında*. Gəmiqaya adlı yerdə, rəvayətə görə, Nuhun gəmisini lövbər salıbmış və oralarda alpinistlərin dediklərinə görə, qayaların üzərində maraqlı şəkillər var. Qobustan qaaya rəsmləri kimi” (Анар).

“Gəmiqaya yanında” (“возле Гемигаи”) – актуализированное наречие места, на котором строится информация в микротексте. Следовательно, структурируя информацию, автор определяет статус номинативных единиц – слов и словосочетаний с точки зрения актуальности, и это связано с оцениванием лексической единицы при передаче информации. Оценивание стоит против языковых единиц. Другой пример:

“Qərara gəlməyinə gəlmişdi, amma nə sirdisə ürəyi də səksəkəli idi, ürəyinin içində nəşə elə başlamışdı gizildəməyə, özü də nəydisə bu gizilti təzə-təzə gəlib girirdi *ürəyinin içinə*, girdiyi zaman

da elə o an beyni də başlayırdı sanki ala-bula dumanların içində gizlənirdi, keyiyirdi elə bil, hər şeyi, hər şeyi unudurdu və nə vəchlə çalışırdı, nə illah eləyirdi özündə qüvvə tapa bilmirdi, nəyisə, kimsə bu zaman xatırlasın ki, bəlkə çox zəif şəkildə ancaq bunu düşünə bilirdi, bəlkə xatırlasaydı kimsə, nəyisə bu ağrıya çevirən gizilti də, elə bil uçurmuş kimi yırğalanması da, başının içinin keyləşməsi də fəvriyyə keçib gedəcəkdə, yox olacaqdı” (K. Абдулла).

“Ürəyinin içinə” (“во внутрь сердца”) – обстоятельство места, выраженное словосочетанием, – специально выделенная единица в передаче информации микротекста. Её статус не ограничивается одним предложением, а охватывает микротекст. Поэтому при передаче информации надо обратить внимание на то, чтобы слова имели разные значения.

Просмотрим особенности формирования инверсии обстоятельствами времени:

I have never seen such a man. Up until yesterday you preserved some ran hants of man hood. And today there is not enough of you left to make a sick kitten. Jet you are happy in your soddenness (E. Hemingway).

В этом тексте перестановка обстоятельств времени “up until yesterday” и “today” на переднюю позицию не присуща предложениям английского языка. Целью автора является как привлечение внимания ко времени для создания прагматического эффекта, так и формирование временного континуума. В этой функции наречие времени “now” используется много раз.

Robert Jordan rode thirty yards father up the road, beyond that the bank was too steep. The gum was firing now with the rocket which and the cracking dirt sponting boom (E. Hemingway).

Нетрадиционная позиция наречия “now” в середине предложения связана с интенцией, направляющей внимание читателя на время.

Литературы

1. Abdullayev K. M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri / K. M. Abdullayev. – Bakı : Maarif, 1999.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.
3. Борисова В. М. Проблема языковой личности автора как категория художественного текста // Филологические науки. Удмурдский гос. ун-т. – 2006. – № 5 (2). – С. 185–190.
4. Гальперин И. Г. Текст как объект лингвистического исследования / И. Г. Гальперин ; 4-е изд. – М. : Ком.книга, 2006. – 144 с.
5. Кловок Е. В. Авторская модальность как один из компонентов идиостиля // Вестник Тверского ГУ: Серия “Филология”. – 2014. – № 2. – С.47–53.
6. Ковина Т. П. Реализация коммуникативной интенции в функционально-смысловом типе речи // Материалы международной научно-теоретич. конференции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mami.ru/science/mami_145/.../s12_80.pdf
7. Мамедов С. Р. О способе перевода некоторых английских инверсионных структур на азербайджанский язык // Функционально-структурный анализ единиц языка. – Баку, 1988. – С. 53–58.
8. ru.wikipedia.org/ukl.интенция.

КОГНИТИВНАЯ ОПЕРАЦИЯ СРАВНЕНИЯ В ЛОГИЧЕСКИХ МОДЕЛЯХ ПАРЕМИЙ С СЕМАНТИКОЙ ПРОГНОЗА В КИТАЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Чжу Цзинтао

Киевский национальный лингвистический университет,
Тяньцзиньский университет иностранных языков, КНР

У статті досліджено когнітивну операцію порівняння, яка лежить в основі логічних моделей паремій із семантикою прогнозу в китайській та російській мовах. Установлено, що результатом спостережень китайців і росіян за небесними явищами, вітром та іншими об'єктами став прогноз погоди. У результаті аналізу китайських і російських прогностичних паремій виявлено, що змодельовані між собою різні прогностичні фрейми свідчать про однакову здатність мовної свідомості китайців і росіян фіксувати спостереження і прогноз за допомогою метафор і порівнянь, що відображають їх проникливість і уважність, а також їхнє вміння комбінувати свої спостереження у складні конструкції, які описують цілі ситуації, тобто включають у фреймовий сценарій спостережень – прогнозу кілька вершинних терміналів і слотів.

Ключові слова: когнітивна операція порівняння, паремії з семантикою прогнозу, логічні моделі паремій, китайська та російська мови.

This article examines the cognitive comparison operation, its base is represented with logical models of paremias with semantics of forecast in the Chinese and Russian languages. The result of observation of the Chinese and Russians celestial phenomena, wind and other objects have been established to become as the weather forecast. The analysis of Chinese and Russian prognostic paremias has shown that the modelled of different prognostic frames show the same ability of linguistic consciousness of the Chinese and Russians to record observations and forecast using metaphors and comparisons reflecting their insight and attentiveness, and their ability to combine their observations in complex structures describing the objectives of situations that include frame script observations – some vertex forecast terminals and slots.

Keywords: cognitive comparison operation, paremias with semantics of forecast, logical models of paremias, Chinese and Russian languages.

Паремии имеют достаточно глубокую традицию изучения, при этом остается еще много не решенных вопросов, прежде всего касающихся источников их символики и образности, т. е. лингвокультурной мотивации, в основе которой лежат когнитивные схемы переосмысления явлений и предметов окружающего мира. В паремийных знаках, отражающих предметный и не предметный мир в знаковых формах, существенной является не столько их внешняя образность, сколько то, что они обозначают или какую жизненную ситуацию логически моделируют [3, с. 18].

Среди дискуссионных остается открытым вопрос о группе паремийных единиц с символикой и семантикой прогноза/предсказания, которые рассматривались в разряде *народных примет* (М. Кулькова, Т. Погребная, Е. Тонкова), *календарных паремий* (Т. Агапкина), *пословиц с семантикой примет* (Н. Маштакова), *пословиц с прогностической функцией* (Е. Павлова), *weatherproverbs* (пословиц о предсказании / прогнозе погоды), *Wetterregeln* (правил о погоде), *Bauernregeln* (крестьянских правил) (W. Mieder, E. Binder) и т. д., изучение которых было начато во второй половине XX ст. в этнографии и фольклористике (В. Пропп).

Логико-семиотические модели паремийных знаков с семантикой прогноза отражают сложные когнитивные механизмы мышления китайцев и русских, основанные на способности двух этносов выстраивать прогноз, задействуя трансформации семантических процессов, в частности метафоризации, и демонстрируя возможность переосмысления наблюдения

за небесными объектами и явлениями на основе ассоциативного сходства с явлениями, объектами, предметами, их элементами и частями разных тематических сфер. Паремийные модели с семантикой прогноза являются фиксаторами этих сложнейших процессов, рассмотрение которых представляется **актуальной** научной проблемой.

Цель статьи – реконструировать когнитивный механизм сравнения как основу логических моделей паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках.

Для реконструкции метафорической основы паремийных знаков с семантикой прогноза была в первую очередь осуществлена их классификация по фразеосемантическим группам (далее – ФСГ) на основании соотношения семантики сферы наблюдения и сферы прогноза как логической схемы конструирования данных единиц. Наиболее многочисленной является ФСГ “Предсказания погоды по небесным явлениям”, в которую включены паремийные единицы, построенные по логико-экзистенциальной модели **ЧТО [наблюдается, происходит] – будет (произойдет, совершится, ожидается) ЧТО**. Эта модель представляет наиболее синтезированную схему номинации прогноза погоды, основанную на комбинациях логических элементов таких субмоделей, как **Где? наблюдается небесное явление, Когда? и по Какому признаку?** в разных трансформациях, профилируя один или несколько аспектов наблюдения. Ключевым механизмом такой профилизации является метафорическая основа переосмысления сферы наблюдения за небесными явлениями.

Например, в китайской паремии кит. 雷公先唱歌，有雨也不多。(Если гром как бы поет перед дождем, значит, даже если и будет дождь, то не значительный) в сфере наблюдения небесное явление гром персонифицируется (гром как бы поет) в процессе метафоризации. В этом случае данная метафора содержит эксплицитное сравнение, суть которого состоит в когнитивной операции переноса признаков и характеристик одних предметов для номинации других на основе подобия, которое следует из их сравнения на основе ассоциаций. Тут перенос актуализирован в метафорической модели: **ЖИВЫЕ СУЩЕСТВА – НЕЖИВАЯ ПРИРОДА**, в частности в ее разновидности: **ФИЗИЧЕСКИЕ ДЕЙСТВИЯ ЧЕЛОВЕКА (пение) – ЯВЛЕНИЕ ПРИРОДЫ (гром)**. Признаковые характеристики небесного явления грома, сравниваемые с пением, лежат в основе когнитивной субмодели прогноза **по Какому признаку?**, т. е. атрибутивного фрейма-сценария, но в данной модели они трансформированы в функцию действия (поет), которое **НАБЛЮДАЕТСЯ Когда** – (перед дождем), отражая логику построения паремий все же по темпоральному фрейму-сценарию (а не атрибуции). Однако функция действия здесь метафорическая, в основе которой лежат сходства с действиями агенса, а не собственно действия, поэтому мы предполагаем, что она не является чисто акциональной. Исходя из такой логико-семиотической реконструкции сферы наблюдения в анализируемой паремии, можем говорить, что она представляет **идентификационный фрейм-сценарий**, в основе которого лежит когнитивный механизм идентификации физических действий человека с проявлениями небесного явления – грома на основе ассоциативного сходства с пением человека. Атрибутивная фреймовая сценарная конструкция в этом примере эксплицитно представлена в сфере прогноза, где речь идет не просто о предсказании дождя, а о его признаке (небольшого дождя), что, собственно, выражено условием прогноза (если и будет дождь), а не следствием, т. е. дождь в результате такого наблюдения только предполагается – и то – незначительный.

Метафорическая основа наблюдения представлена и в таком примере в китайском языке: 陰雨亮一亮，還要下一丈。(Если в пасмурную и дождливую погоду мелькнул луч света, дождь усилится), где наблюдение изложено в форме метафоры (луч света мелькнул), идентифицированной логическим элементом модели темпорального фрейма **Когда?** в его атрибутивной трансформации (в пасмурную и дождливую погоду), в следствие чего ожидается усиление дождя.

В русских примерах **логико-экзистенциального** идентификационного фрейма-сценария также основную нагрузку выполняют метафоры в сфере наблюдения с семантикой условия: *Если **молодик обвеивается** ветром – весь месяц будет ветреный; Если **молодик обмывается** дождем – весь месяц будет дождливый; Если **луна висит** на небе вниз рогами и вверх спиной (последняя четверть), то долго будет пасмурно и ненастно; Если **месяц в три дня обглядится** (то есть **покажется** на ясном небе), так до уцербра будет ведро (теплая ясная сухая погода), а когда три дня дождь, то весь ненастный.*

Персонифицированные действия небесного объекта месяца, передаваемые при помощи возвратных глаголов: *молодик обвеивается, молодик обмывается, месяц обглядится / покажется*, являются источником ассоциаций для идентификации наблюдения с целью прогнозирования. Две первые метафоры употреблены в страдательном залоге, указывая на то, что небесный объект “молодой месяц” не сам действует, а подвергается действию чего- / кого-то, в данном случае – ветра и дождя, прогнозируя их длительную продолжительность. Идентификация того, что наблюдается, в данном случае – месяц подвергается действию ветра и дождя, основана на атрибутивных, также метафорических, характеристиках месяца, языковое маркирование которого имеет ярко выраженную славянскую культурную символику в компоненте *молодик*, обуславливая сферу прогноза – продолжительной ветреной и дождливой погоды.

Метафоризованными в русском языке оказываются и такие паремии идентификационного фрейма-сценария **ЧТО [наблюдается, происходит] – будет (произойдет, совершится, ожидается) ЧТО**, как *Солнце красно заходит – погода будет ветреная; Солнце садится в облако – на другой день ненастная погода; Солнце заходит в тучу без малейшего просвета – быть завтра дождю, заходит красным – быть буре; Звезды падают – к ветру*, которые демонстрируют художественную образность. Ср. роль этих метафор в следующих паремийных знаках: *Солнце садится – у работника живот веселится; солнышко восходит – у работника живот сводит.*

Следующая ФСГ “Предсказания погоды по ветру” **Что (кто) [наличествует, появляется, проявляется] КОГДА – К чему (какая примета, значит будет)** является также продуктивной.

Здесь зафиксированы перекрестные связи с другими фреймами, в частности с атрибутивным, элементы которого более точно характеризуют сферу наблюдения, например, это касается направления ветра. В китайских примерах встречаются атрибутивные характеристики восточного ветра, южного или западного. Данные примеры являются двувёршинными фреймами как с двумя терминалами: кит. 九月南风二日半, 十月南风转。(Южный ветер в сентябре будет два с половиной дня, а в октябре южный ветер если и дует, то приблизительно один день); кит. 秋季南风雨淋淋, 冬季南风天不晴。(Южный ветер осенью – дождливо, зимой – пасмурно), так и с одним терминалом: кит. 春东夏西, 打马送蓑衣。(Весной – восточный ветер или летом – западный ветер – будет дождь).

Конечно же, одной атрибуции в сфере наблюдения для прогноза недостаточно, поэтому в китайском языковом сознании отображено временное указание направления ветра: **Когда? Какой? ветер:** в сентябре, октябре, весной, летом, осенью, зимой. Временные маркеры смоделированы в одной паремии в основном оппозиционно: осенью / зимой, весной / летом, как, собственно, и направление ветра: восточный / западный.

В русских паремиях атрибутивная характеристика ещё более актуализирована в сфере наблюдения, представленной двувёршинным фреймом: *Если **свежий утренний ветер** днем усиливается, а **к вечеру** слабеет – сохранится ясная погода.* Однако превентивную функцию здесь все-таки выполняет не атрибуция, а темпоральность, которая фиксирует время проявления качества ветра (а не направление ветра, как в китайском языке). В данном примере темпоральным маркером выступают субстантивированные наречия *днем, к вечеру*. Если

говорить об интонационном рисунке предложения, то логическое ударение здесь падает на слова *днем* и *к вечеру*, поэтому данные паремийные знаки были отнесены к темпоральному, а не к атрибутивному фрейму.

Качество ветра как его атрибуция зафиксировано и в отдельных китайских примерах: 风大夜无露, 阴天夜无霜。Если сильный ветер ночью – не будет росы, а если пасмурный день – ночью не будет инея), однако превентивная их функция связана с темпоральным маркером в первой вершине данного фрейма – **Когда?** ночью. Ср. русский пример: **Сильный ветер Когда? во время дождя предвещает хорошую погоду.**

В русских примерах при преимуществе актуализации качественных признаков ветра зафиксировано и его направление, но такие примеры единичны в этой фреймовой модели: *Ветер с востока летом – к засухе.*

Логико-экзистенциальная модель паремийных единиц **Что (кто) [обладает каким-либо] ПРИЗНАКОМ – К чему (значит будет, что ожидается)**, относящихся к ФСГ “Предсказания погоды по ветру”, является мало представленной: зафиксировано только по 1–2 примера в исследуемых языках. Это объясняется тем, что атрибутивный фрейм не является самодостаточным для прогнозирования погоды по ветру. И, как мы убедились, он переключается с темпоральным фреймом, где выполняет дополнительную нагрузку при фиксации основных наблюдений за ветром, в частности, *Когда дует ветер?*, сопровождая эти наблюдения характеристиками ветра и его направления.

Особенно интересным является пример китайской паремии, в которой подчеркивается именно направление и характеристика ветра одновременно, независимо от его временных маркеров: кит. 不怕东风不下, 就怕东风不大; 四季东风四季下, 只怕东风起不大。(Когда дует восточный ветер, не нужно сомневаться – дождь будет, а стоит сомневаться только, будет ли восточный ветер сильный; не нужно сомневаться, что дождь точно будет, если независимо от времени года, дует восточный ветер, а стоит сомневаться только, будет ли сильный восточный ветер).

А вот в русском языке отобранный пример является по модели амбивалентным, так как его можно было бы отнести и к атрибутивной модели первой ФСГ, потому что в нем речь идет о небесном явлении – *заре*: *Безветренная золотистая вечерняя заря – к хорошей погоде.* Но мы его отнесли все-таки к данной когнитивной модели, поскольку считаем, что здесь в сфере наблюдения основная превентивная нагрузка касается не атрибутивных характеристик *зари*, а именно отсутствия ветра при вечерней заре и ее золотистом цвете. Вообще здесь пересекаются как тематические, т. е. фразеосемантические коды, так и межфреймовые. Если говорить о характеристиках вечерней зари, то очевидным является здесь не атрибутивный ее признак, а темпоральный – вечернее время суток. Собственно атрибутивом здесь является, как уже выше было отмечено, *безветренная погода при золотистой заре* **Когда?** вечером.

В русском языке в этой группе зафиксированы также примеры с одновершинными и однотерминальными фреймами: *Восточный ветер – скоро кончатся дожди; Восточный ветер никогда дождя не приносит; Северный ветер дождь разгонит, Северный ветер очищает ненастье*, которые в атрибутивном отношении являются самодостаточными для прогноза погоды, поскольку здесь основную нагрузку выполняет признаковое направление ветра: *восточный, северный.*

Идентификационный фрейм логико-экзистенциальной модели паремийных единиц **ЧТО [наблюдается, происходит] – будет (произойдет, совершится, ожидается) ЧТО**, относящихся к ФСГ “Предсказания погоды по ветру”, также основывается на поддержке атрибутивного фрейма в китайском языке, так как прогноз ветра без указания на его качественные характеристики и направление, которое отражает его признаковую особенность, просто невозможен. Кроме того, в данной модели отражено наблюдение китайцев за ветром

в разные сезоны: кит. 小暑南风十八天, 夏季南风似火炎。(В сезоне малая жара южный ветер дует восемнадцать дней, а в период трёх декад максимальной жары южный ветер обжигает); кит. 南霜北雪; 北风不欠南风债, 北风不受南风欺 (Когда зима переходит в весну, а осень в зиму, в такие периоды, если дует южный ветер – будет иней, если северный – будет снег). Однако данная модель не является продуктивной для прогноза погоды ни для китайцев, ни для русских. В русском языке к этой модели было отнесено один пример: *Первый гром при северном ветре – холодная весна; при восточном – сухая и тёплая; при западном – весна мокрая; при южном – погода будет тёплая, но много червя и насекомых разведётся*, который можно было бы рассматривать и в атрибутивном фрейме первой ФСГ, где важными являются характеристики небесных явлений и объектов в сфере наблюдения для представления прогноза, поскольку речь идет о небесном явлении, каким является *гром*, и о его признаке – *первый*. Но одного этого признака для прогноза явно недостаточно, поэтому в данной паремии носители русского языка зафиксировали свои наблюдения не просто за первым громом, а за тем, какой ветер сопровождает гром: *северный, восточный, западный, южный*, и, как следствие, делали прогноз именно по ветру. Такая логическая схема реконструируется из модели номинации наблюдений и дальнейшего прогноза, основанных на идентификации именно направления ветра. Последнее предположение говорит о том, что данный пример можно было бы отнести и к предыдущей модели, но в нем, как уже выше было указано, речь идет о небесном явлении, сопровождающемся ветром. Поэтому в данном случае актуальной при наблюдении все-таки была не атрибуция ветра, а идентификация его направления именно при небесном явлении.

Хотя можно принимать и другие аргументы. Все это свидетельствует о размытости границ ФСГ, фреймовых образований концептуальных структур и вообще о субъективности семантики, о которой говорили представители когнитивного ее истолкования (Н. Болдырев, Р. Лангакер, Э. Рош и др.).

Рассмотрим далее локативный фрейм-сценарий данной ФСГ: **Что (кто) [наличествует, появляется, проявляется] ГДЕ – К чему (перед чем, будет что, что будет, значит будет что).**

В китайском языке локативность в основном зафиксирована в сфере наблюдений за облаками, которые, конечно, имеют свои признаки *Где?* в небе: 天上铁砧云, 很快大雨淋。(Если в небе облака как наковальня, значит скоро будет проливной дождь); 空中鱼鳞天, 不雨也风颠。(Когда в небе облака как рыба чешуя, в таком случае, если не будет дождя, значит будет сильный ветер); 今晚花花云, 明天晒死人。(Если сегодня в небе разноцветные облака, значит завтра будет невыносимо жарко). Поэтому интересными оказываются здесь характеристики локативности “облаков в небе” в их тесных отношениях с атрибутивностью.

В паремийном знаке в сфере наблюдения облака в небе сравниваются с наковальней, что предвещает проливной дождь. Такие визуальные ассоциации возникают у носителей китайского языка в процессе наблюдения над облаками в небе, в результате чего образуется сравнительная конструкция, которая в отличие от метафоры, имеющей латентное сравнение, в эксплицитной языковой форме выражает тот признак, который послужил основой сравнения, в данном случае – форма облаков, напоминающая наковальню. В следующем примере облака сравниваются также по форме с “рыбьей чешуей”, прогнозируя сильный ветер и малую вероятность дождя. Двутерминальность данного фрейма в сфере прогноза сконструирована так, что один из терминалов содержит в себе элемент условия: кит. 空中鱼鳞天, 不雨也风颠。(Когда в небе облака как рыба чешуя, в таком случае, если не будет дождя, значит – будет сильный ветер), которое обычно принадлежит к сфере наблюдения, т. е. к слотовому наполнению.

Однозначность сравнения свидетельствует о способности языкового сознания носителей языков, в данном случае китайцев, проводить более точные аналогии между подобием и сходством предметов и явлений окружающей действительности, в данном случае – “облаков” –

с “наковальной” и “чешуей”, в отличие от метафоры, для которой свойственна символика, как например, в следующем паремийном знаке китайского языка: 今晚花花云, 明天晒死人。(Если сегодня в небе разноцветные облака, значит завтра будет невыносимо жарко). Здесь синестетическая метафора “разноцветные облака” построена по модели ЗРИТЕЛЬНЫЕ ВОСПРИЯТИЯ – НЕБЕСНЫЕ ЯВЛЕНИЯ. И если в сравнении актуализирована одна сема ‘форма чешуи рыбы’, то разноцветные облака каждый воспринимает индивидуально: розово-голубые, темно-голубые и т. д. И если выше проанализированные сравнения являются однозначными и заявляют о сходстве прямо, будучи более самостоятельными и частично независимыми от контекста, то метафора не представляется без контекста.

Метафора образуется иначе, чем сравнение: роль семантического посредника между исходным и метафорическим значениями выполняет символ метафоры – как правило, не одна сема (разноцветные облака), а комплекс нескольких семантических или коннотативных элементов (латентных в глубинах семантики) [4, с. 91–92]. Этот комплекс признаков первого денотата, который воспринимается органами чувств, абстрагируется от общей структуры всех его признаков [1, с. 27]. В результате такого процесса происходит выявление частичного, но достаточного для условий и целей коммуникации, сходства признаков первого денотата с образом второго денотата. Имя последнего переносится на первый денотат, который сказывается уже в целостности его признаков [2, с. 190 – 191]. Метафора является фиксацией результата переноса без объяснения.

Именно перекрестность межфреймовых связей позволяет увидеть в моделировании сознания китайцев, связанного с их способностью наблюдать за облаками в небе и проводить свойственные их мышлению аналогии со сходными предметами, явлениями и т. д., механизмы и схемы наименования моделей прогностических единиц, а именно сферу их наблюдения и сферу прогноза.

Наблюдают китайцы за облаками не только в таком широком локусе, как небо, а замечают и конкретное место их нахождения / появления на небе, например, 西北恶云长, 冰雹在后响。(Если Где? на северо-западе темные длинные облака, значит после обеда будет град). И снова прогноз строится при поддержке атрибутивной характеристики объекта наблюдения “темных длинных облаков”. С указанием точного локуса, но при поддержке сравнительной конструкции построена следующая паремийная единица: кит. 有雨山戴帽, 无雨云拦腰。(Если тучи Где? на вершине горы как шапка, значит – будет дождь, а если тучи опустились до середины горы как пояс – дождя не будет).

В русском языке единичные примеры данной локативной модели также построены на метафоризации компонентов сферы наблюдения: *Облака плывут Где? высоко – к хорошей погоде*, где перенос осуществляется на основе когнитивной операции, лежащей в основе метафорической модели ЖИВЫЕ СУЩЕСТВА / ПЛАВАЮЩИЕ СУЩЕСТВА – НЕЖИВАЯ ПРИРОДА / НЕБЕСНЫЕ ОБЪЕКТЫ.

Для составления прогноза китайцы и русские обращали внимание на положение солнца, месяца, звёзд, облаков на небе, а также на состояние пасмурной и солнечной погоды, на качество дождей, характер облаков, что фиксируется выбором соответствующих метафор природы. Более пристальное внимание они уделяли тем наблюдениям, в частности, над облаками, которые вещали опасность или же препятствовали сельскохозяйственным работам.

Как правило, такие метафоры в паремийных знаках выполняли основную роль: кит. 一块乌云在头顶, 再大风雨也不惊。(Если Что небольшие тучи Где? над головой, К чему? тогда можно планировать работу в поле, если и будет дождь, то только моросящий). В данном примере метафора “тучи над головой” ассоциируется с дождем или градом, но атрибутивный компонент “небольшие тучи”, определяющий данную метафору, снижает опасность и прогнозирует только вероятность дождя – мелкого, который не мешает работам в поле.

Подводя итог, отметим, что результатом наблюдений китайцев и русских за небесными явлениями, ветром и другими объектами являлся прогноз погоды. В основе прогностических логических формул лежит когнитивная операция как латентного образного, т. е. метафорического, так и эксплицитного сравнения. Возможность моделировать между собой разные прогностические фреймы свидетельствует об одинаковой способности языкового сознания китайцев и русских при помощи метафор и сравнений выражать наблюдение и прогноз, что отражает их проницательность и внимательность, в частности их умение комбинировать свои наблюдения в сложные конструкции, обозначающие целые ситуации, т. е. включающие во фреймовый сценарий наблюдения – прогнозы по нескольким вершинным терминалам и слогам.

Литература

1. Мізін К. І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології / К. І. Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2007. – 167 с.
2. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – СПб., 1996. – 760 с.
3. Пермяков Г. Л. Пословицы и поговорки народов Востока. Систематизированное собрание изречений двухсот народов / Григорий Львович Пермяков. – М. : Изд-во “Лабиринт”, 2001. – 624 с.
4. Складарская Г. Н. Метафора в системе языка / Г. Н. Складарская; [отв.ред. Д. Н. Шмелев]. – М. : Фолио-Пресс, 2002. – 700 с.

ПЕДАГОГІКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ НА ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Черноватий Л. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Стаття містить опис оригінального експериментального дослідження, результати якого доводять залежність вибору стратегій (калькування та трансформації) у письмовому перекладі англійською мовою з української майбутніми фахівцями в галузі міжнародних відносин від структури відповідного фрагмента тексту оригіналу. Якщо принципи побудови такої структури збігаються з відповідними принципами мови перекладу, то це робить її сприятливою для калькування, вірогідність якого також підвищується при перекладі складнопідрядних або складносурядних речень значного обсягу.

Ключові слова: експериментальне дослідження, калькування, майбутні фахівці в галузі міжнародних відносин, письмовий переклад, стратегії перекладу, структура тексту оригіналу, трансформації.

The article, on the basis of the original experimental research, argues for the dependence of translation strategies (calquing and transformation) choice by students majoring in International Relations upon the corresponding fragment of the source text structure. If it coincides with the corresponding target language principles, calquing prevails, as well as in the case of expanded complex sentences with subordinate and coordinate clauses.

Key words: experimental research, translation, translation strategies, calquing, transformations, students majoring in International Relations, source text structure.

На нинішньому етапі глобалізації випускники вищих навчальних закладів України безперечно мусять бути спроможними перекладати іноземною (переважно англійською) мовою або з останньої тексти, що стосуються до їх професійної сфери, проте проблеми методики формування такої спроможності досі є недостатньо розробленими, що й пояснює **актуальність** цього дослідження. Як уже згадувалося в інших наших працях [3], сучасна методика навчання перекладу повинна спиратися на перевірені експериментальні дані, включаючи й ті, що стосуються стратегій, які вибирають студенти під час здійснення перекладу у процесі навчання, та факторів, які спричиняють такий вибір. На сьогодні подібна інформація стосовно перекладу в парі “англійська – українська мови” практично відсутня. Одержання таких даних можливе лише за допомогою спеціальних зрізів із використанням спеціально підготовлених матеріалів, структура яких відповідає попередньо сформульованій гіпотезі, та попередньо визначених принципів аналізу текстів перекладу (ТП) студентів. Виходячи з цієї тези, ми розробили план дослідження, **метою** якого було вивчення згаданих стратегій та чинників. Результати такого дослідження можуть бути корисними для розроблення методики формування перекладацької компетентності (ПК) майбутніх фахівців.

Для реалізації згаданої мети необхідно було розв’язати ряд **завдань**: визначити зміст головних понять; запропонувати гіпотезу дослідження; обрати спеціальність, у межах якої буде проводитися розвідка; обрати випробуваних; дібрати матеріал дослідження (текст оригіналу (ТО)); запропонувати його для перекладу випробуваними; розробити параметри аналізу та здійснити його; одержати кількісні дані й знайти форму їх презентації; узагальнити їх та накреслити перспективи подальшого дослідження. У наступному викладі стисло представлено результати розв’язання цих завдань.

Головним у нашому дослідженні є поняття “перекладацька стратегія”, яке визначається різними авторами по-різному, наприклад, як процедури, що використовуються для розв’язання перекладацьких проблем [4, с. 599], чи як процедура, що включає обрання ТО для подальшого перекладу та розроблення методу останнього [5, с. 240]. Залишаючи за рамками статті обговорення цих визначень, зауважимо, що вони не підходять для цілей нашої розвідки, а тому в її межах ми тлумачимо перекладацьку стратегію як регулятивний принцип перекладу конкретного ТО чи його фрагмента, розрізняючи поняття “глобальних” (що належать до ТО загалом) та “локальних” (що стосуються лише окремих лексем чи фрагментів ТО) стратегій.

З-поміж глобальних стратегій у межах нашого дослідження ми обмежилися лише вивченням співвідношення калькування та трансформації, які є протилежними за змістом і характеризують різні підходи до перекладу загалом.

Зважаючи на різні тлумачення змісту терміна “калькування”, які не є предметом нашого дослідження, для однозначності розуміння подальшого викладу доцільно зауважити, що в межах даної розвідки ми розглядаємо калькування як копіювання структури слова, словосполучення або речення мови оригіналу (МО) у мові перекладу (МП). Важливим для розуміння цього терміна є усвідомлення рівневої природи калькування, тобто воно можливе на різних мовних рівнях. Зокрема, коли калькування здійснюється на фонемно-графемному рівні, то його називають транскодуванням [1], що розпадається принаймні на чотири види: 1) транскрибування – копіюється звукова форма слова (наприклад: *design* – дизайн); 2) транслітерування – копіюється графічна форма слова (наприклад: *comfort* – комфорт); 3) змішане транскодування – копіюється почасти звукова, а частково – графічна форма слова (наприклад: *supercomputer* – суперкомп’ютер); 4) адаптивне транскодування – форма слова копіюється, частково адаптуючись до норм МП (наприклад: *kinetic* – кінетичний).

Калькування можливе й на морфемному рівні (*turbojet* – турбореактивний); на рівні словосполучень (*gas turbine engine* – газотурбінний двигун) та на рівні речень (*They are the most important technological achievement in the history of aviation* – “Вони є найбільш важливим технічним досягненням в історії авіації”). В усіх перелічених вище випадках у ТП зберігається структура (тобто послідовність елементів) одиниць ТО. В принципі калькування можна використовувати й на рівні тексту загалом (це роблять у підряднику або так званому філологічному перекладі), але подібне трапляється нечасто й обмежується дуже спеціалізованими ситуаціями. Зрозуміло, що калькування (так само, як і трансформація) може використовуватися і як локальна стратегія, коли воно застосовується до окремих елементів ТО, але не є домінуючою стратегією стосовно всього ТО загалом.

Варто відзначити, що така інтерпретація калькування в цьому дослідженні обмежується нехудожніми текстами, бо тут, на відміну від художньої літератури, відсутній істотний вплив стилістичних чинників (денотативна образність, функціонально-стилістичні, експресивно-емоційні конотації тощо (докладніше див. [1]), а також згадані тексти характеризуються суттєво нижчим ступенем імпліцитності.

Іншим потенційно глобальним підходом є стратегія трансформації, що може торкатися зміни форми ТО загалом чи його фрагментів або ж зсувів значення його окремих лексем чи їх груп. Причинами трансформацій можуть бути стилістичні чинники або розбіжності між нормами МО та МП. Згадані зміни реалізуються шляхом застосування локальних трансформацій, зміст яких викладено далі.

До трансформацій, що стосуються зміни форми ТО в ТП, належать додавання слів, їх вилучення або перестановка. Інші зміни форми ТО в ТП включають перефразування (передача змісту ТО іншими словами) і розбивання складних речень на два або більше простих чи об’єднання останніх в одне складне.

До трансформацій, що спричинюють зсуви у значенні окремих лексем ТО або їх груп, належать передусім контекстуальна заміна, тобто вживання слова МП, якого немає серед відповідників слова МО у словнику, проте яке відповідає певному контексту. Розрізняють [2] декілька видів контекстуальної заміни: смисловий розвиток (уживання лексеми, яка є логічним розвитком значення слова, що перекладається), конкретизація (заміна слова ширшої семантики на лексему вузької семантики) та генералізація (операція з протилежним змістом). Інші види контекстуальної заміни включають антонімічний (заміна в ТП лексеми ТО на її антонім зі збереженням змісту ТО) та описовий (лексема ТО замінюється в ТП словосполученням з більшою кількістю слів) переклади, а також заміну слова однієї частини мови іншою (за відсутності однослівного відповідника в МП).

Випадки використання студентами лише однієї із згаданих стратегій обмежуються лише дуже початковими етапами засвоєння іноземної мови та її перекладу, коли спостерігається послівний переклад, тобто застосування стратегії калькування в чистому вигляді. На вищих етапах формування ПК спостерігається паралельне застосування обох стратегій, однак їх співвідношення варіюється залежно від чинників, які потребують спеціального дослідження. Дослідники процесу перекладу [3; 4] розрізняють переклад, орієнтований переважно на поверхневу структуру ТО (*sign-oriented renderings*), та той, що більше орієнтований на його глибинну структуру (*sense-oriented renderings*), тобто смисл. Доведено [4], що переклад професійних перекладачів, а також дітей-білінгвів [3], зорієнтовано переважно на глибинну структуру ТО, тобто на його смисл, який вони передають у ТП, застосовуючи численні трансформації та пристосовуючи ТП до норм МП. З іншого боку, за даними тих самих досліджень [3; 4], студенти в навчальних перекладах більше орієнтуються на поверхневу структуру ТО, застосовуючи переважно калькування. Оскільки метою їх навчання є наближення до рівня фахового перекладача, то бажано збільшити питому вагу трансформацій у структурі їх ПК, а для цього необхідно встановити чинники, що спричинюють вибір стратегії студентів під час перекладу, і враховувати їх у розробленні методики формування їх ПК.

Через те що, як уже згадувалося раніше, калькування як головна стратегія перекладу ґрунтується на орієнтації на поверхневу структуру ТО, ступінь відповідності ТП, породженого за допомогою калькування, може залежати від ступеня збігу структури речення ТО (чи його фрагмента) з відповідними структурами МП. У разі розбіжності принципів побудови висловлення у двох мовах калькування спричинює мовні помилки, які виникають під впливом міжмовної інтерференції, і можуть викликати також викривлення або втрати змісту ТО. Відповідно можна сформулювати таку гіпотезу дослідження: співвідношення стратегій калькування і трансформацій у навчальних перекладах студентів залежить від ступеня збігу структури речення ТО чи його фрагмента з відповідними структурами МП – питома вага калькування буде збільшуватися в міру посилення згаданих збігів, а частка трансформації зростатиме внаслідок підвищення ступеня їх розбіжностей.

З метою перевірки цієї гіпотези ми спочатку обрали сферу дослідження, а саме галузь знань 0302 “Міжнародні відносини” за напрямом підготовки 6.030202 “Міжнародне право”, бо в межах відповідної навчальної програми передбачено суттєвий обсяг годин на формування ПК студентів, що створює сприятливі передумови для одержання достатнього масиву якісних даних та їх аналізу.

Випробуваними були сім студентів третього курсу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків) (три чоловіки і чотири жінки, віком 19–20 років), що навчаються за напрямом освіти “Міжнародне право”. Обсяг їх підготовки з англійської мови та практики перекладу склав близько 800 академічних годин аудиторних занять, а рівень ПК коливався в межах від 70 до 90 балів за 100-бальною шкалою, тобто вони мали достатньо високий рівень для забезпечення відповідного обсягу якісного матеріалу для аналізу.

Матеріалом дослідження був обраний україномовний текст обсягом 13 речень (1752 друкованих знаків) з газети “Дзеркало тижня”, що стосувався щорічного саміту “Асоціації держав Південно-Східної Азії” (АСЕАН). Вибір матеріалу пояснювався тим, що студенти знайомилися з відповідною тематикою під час попереднього навчання і мали потрібні предметні знання та володіли необхідною термінологією. У деяких фрагментах тексту ми довільно змінили порядок слів у ТО для перевірки ступеня впливу цього чинника на вибір стратегії перекладу студентами. Наприклад, речення 2 пропонувалося для перекладу в такому вигляді: “*Хоча щороку проходять такі саміти, став особливим нинішній*” (замість “*Хоча такі саміти проходять щороку, нинішній став особливим*”).

Експериментальний зріз (письмовий переклад згаданого тексту протягом 60 хвилин без використання довідкових матеріалів) було проведено у квітні 2015 року. Усі студенти вклалися у відведений час і переклали текст англійською мовою повністю.

Далі ми проаналізували ТП випробуваних за параметрами, зміст яких викладено далі. Зважаючи на те, що як калькування, так і трансформації можливі не тільки на рівні речення, але й на нижчих рівнях (слова, словосполучення тощо), ми умовно розділили кожне речення на відрізки, де існувала хоча б потенційна можливість застосування трансформацій, а потім кожен відрізок ТП аналізувався стосовно стратегії, застосованої для його перекладу. Наприклад, речення 8 (*Саме асоціація як місце діалогу політичного лідерів щодо цих проблем, а також як форма кооперації економічної зблизила ці країни, перетворивши зрештою АСЕАН на справжню регіональну організацію*) було розділене на 7 відрізків: 1) *саме асоціація*; 2) *як місце діалогу політичного лідерів*; 3) *щодо цих проблем*; 4) *форма кооперації економічної*; 5) *зблизила ці країни*; 6) *перетворивши зрештою АСЕАН*; 7) *справжню регіональну організацію*. Відтак дані з кожного відрізка та випробуваного вносилися в таблицю, де зазначалася обрана стратегія (див. табл. 1), тобто відносна кількість випадків її використання та її загальна частка у відсотках. Потім числові результати в таблиці аналізувалися. Ілюстрація такого аналізу стосовно речення 8 наводиться після таблиці 1 (у прикладах, що містяться в аналізі, збережено мовні особливості випробуваних).

Таблиця 1

Співвідношення калькування та трансформацій за відрізками 1–7 у реченні 8.

Умовні позначення: К – калькування, Т – трансформації

Випробувані	1		2		3		4		5		6		7		К	Т
1.	Т		К		Т		Т		Т		Т		К		2	5
2.	К		К		К		Т		Т		Т		К		4	3
3.	К		К		К		Т		Т		Т		К		4	3
4.	Т		К		К		Т		Т		Т		К		4	3
5.	К		К		К		Т		К		К		К		6	1
6.	К		К		К		Т		Т		Т		К		4	3
7.	К		К		К		Т		Т		Т		К		4	3
	К	Т	К	Т	К	Т	К	Т	К	Т	К	Т	К	Т		
Загалом	5	2	7	0	6	1	0	7	1	6	1	6	7	0	28	21
%															57	43

Як випливає з табл. 1, при перекладі речення 8 спостерігається загальна помірна перевага калькування: 57% проти 43% у трансформації. Передаючи зміст відрізка 1 (*саме асоціація*), який був несприятливим для застосування калькування, бо вимагав уживання трансформації, тобто розщепленої конструкції (*It was... that*), що найкраще підходить у цьому випадку, лише два

студенти спробували застосувати її (випробувані 1 (*It was the Association that...*) та 4 (*It is due to the Association...*). Решта, що, вірогідно, не мали такої конструкції у своєму репертуарі або ж не змогли викликати її з пам'яті, вдалися до калькування, що спричинило появу неприродних для норм МП конструкцій: (*exactly association* або *namely association*).

Тлумачення відрізка 2 (*як місце діалогу політичного лідерів*) який мав певну особливість, що пояснювалася спеціальною зміною порядку слів у ТО (*"діалогу політичного"* замість *"політичного діалогу"*), принесло неочікувані результати. Оскільки послідовність елементів у словосполученні *"діалогу політичного лідерів"* суперечить нормам МО, то більшість випробуваних уважали таке неприродне сполучення помилкою друку, витлумачивши його як *"діалогу політичних лідерів"*, унаслідок чого він набрав форми, сприятливої для калькування, яке й було застосоване всіма випробуваними, наприклад, *as a place for dialogue for political leaders* (випробувана 1).

Відрізок 3 (*щодо цих проблем*) є сприятливим для калькування, яке й було вжите майже всіма студентами (*concerning* або *towards* або *about* або *on these problems*), крім випробуваної 1, яка скористалася контекстуальною заміною (*to discuss these problems*). Відрізок 4 (*форма кооперації економічної*), був несприятливим для калькування, бо тут також (як і у відрізку 2) було умисно змінено порядок слів у ТО (*кооперації економічної* замість *економічної кооперації*). Однак цього разу така зміна не вплинула на жодного випробуваного, усі застосували трансформацію пермутації відповідно до норм МП (*economic cooperation*).

Відрізок 5 (*зблизила ці країни*), що має прямий порядок слів, на перший погляд виглядає як сприятливий для калькування, однак насправді її застосування ускладнюється вибором дієслова, бо найприйнятнішим є фразове дієслово *bring together*; уживання якого вимагає розміщення додатка (*країни*) між його складовими згаданого (*brought these countries together*), що спричинює вимушену трансформацію пермутації, яку й застосували більшість студентів, за винятком випробуваних 4 і 5, які невдало обрали відповідником дієслово *converge*. Випробуваний 4, навіть із згаданим дієсловом, удався до пермутації (*states converged*), а випробувана 5 здійснила невдалу спробу калькування ТО (*converged these countries*).

Відрізок 6 (*перетворивши зрештою АСЕАН*) є несприятливим для калькування з причини позиції лексеми *"зрештою"*, яку важко зберегти в перекладі, що спонукало майже всіх випробуваних удатися до трансформації пермутації (*eventually* або *finally turned ASEAN into...*), за винятком випробуваної 5, яка застосувала (з порушенням норм МП) калькування (*changed eventually ASEAN*).

Відрізок 7 (*справжню регіональну організацію*) є сприятливим для калькування, оскільки тут норми МО й МП повністю збігаються, що й підтвердилося на практиці: в усіх випробуваних спостерігалось винятково калькування (*real regional organization*). Індивідуальні показники: випробувана 5 – 86 % калькування, випробувана 1 – 29 %, решта – по 57 % кожен.

Таким самим чином було проаналізовано співвідношення стратегій і для перекладу інших речень тексту, що використовувався як матеріал дослідження, завдяки чому було отримано відповідні числові дані.

Для перевірки гіпотези дослідження, тобто з'ясування залежності співвідношення стратегій калькування і трансформацій від ступеня збігу структури речення ТО чи його фрагмента з відповідними структурами МП, ми проаналізували текст, що послужив матеріалом дослідження, під кутом зору сприятливості відрізків кожного речення в ньому для застосування калькування. Якщо структура певного відрізка ТО збігалася з нормами МП, то такий відрізок уважався сприятливим для калькування, а коли в цьому аспекті спостерігалися розбіжності, то він визнавався для калькування несприятливим і в цьому відрізку очікувалося застосування трансформацій. Наприклад, речення 9 (*Саміт АСЕАН поставив на порядок денний питання про консолідацію і структурування альянсу*) включав три відрізки (1. *Саміт АСЕАН*; 2.

поставив на порядок денний; 3) питання про консолідацію і структурування альянсу), перший з яких був несприятливим для калькування, оскільки вимагав пермутації (*The ASEAN summit*), а решта два були для неї сприятливими (*put on the agenda the issue of the consolidation and structuring of the alliance*), хоча тут можливі й трансформації, наприклад, *the issue of the alliance consolidation and structuring*. Однак, коли фрагменти ТП, побудовані за допомогою калькування були прийнятними з погляду норм МП, такий відрізок визнавався сприятливим для застосування цієї стратегії. Таким чином, у реченні 9 є три відрізки, два з яких визнано сприятливими, а один – несприятливим для застосування калькування, тобто очікувана питома вага калькування в перекладі цього речення становить 66 %.

Проаналізувавши решту 12 речень у ТО, ми, спираючись на гіпотезу дослідження про залежність співвідношення стратегій калькування і трансформацій від ступеня збігу структури речення ТО чи його фрагмента з відповідними структурами МП, склали прогноз стосовно вірогідної питомої ваги калькування в ТП студентів, а потім порівняли його з реальними результатами ТП випробуваних (див. рис. 1).

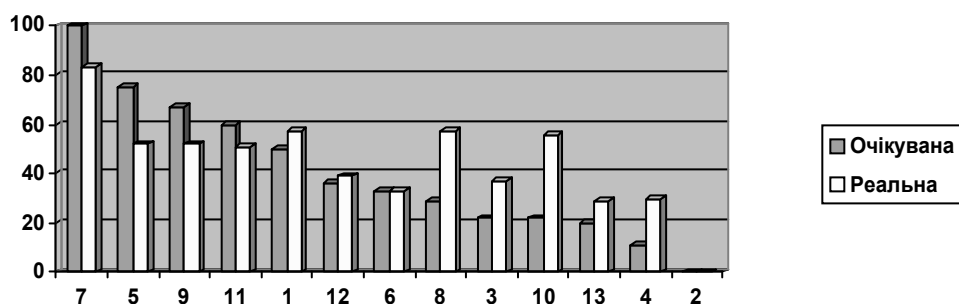

Рис. 1 Порівняльна очікувана та реальна питома вага калькування в ТП випробуваних. Цифри по горизонталі означають номер речення в ТО.

Як випливає з рис. 1, можна припустити існування певної залежності вибору стратегії калькування від ступеня збігу структури речення ТО чи його фрагмента з відповідними структурами МП. Так в перших семи позиціях (речення 7, 5, 9, 11, 1, 12 і 6), а також в останній (речення 2) спостерігається повний збіг очікуваних та реальних тенденцій щодо динаміки вибору стратегії калькування: його питома вага поступово знижується від першої до сьомої позиції як в очікуваному, так і в реальному варіантах (що є чинним і для останньої позиції, де в реченні 2 прогнозувалося повна відсутність калькування, що й трапилося насправді). Однак співвідношення очікуваної й реальної питомої ваги калькування стосовно позицій 8–12 (речення 8, 3, 10, 13 і 4) суперечить гіпотезі, оскільки реальна частка калькування у згаданих реченнях суттєво перевищує очікувану (57 % проти 29 % у реченні 8, 37 % і 22 % у реченні 3, 22 % і 56 % у реченні 10, 20 % і 29% у реченні 13, 11 % і 30 % у реченні 4). Додатковий аналіз речень ТО засвідчив, що саме ці речення за обсягом є довшими за інші, що дозволило сформулювати додаткову гіпотезу: вірогідність застосування калькування підвищується в міру збільшення обсягу речення в ТО,

Для перевірки цієї гіпотези ми розділили всі речення ТО на три групи, залежно від їх обсягу. До першої групи (до 14 слів) потрапили речення 1, 2, 6, 9, 11 і 13, до другої (20–26 слів) – речення 3, 4 і 8 (речення 7 було вилючено з аналізу з причин, що пояснюються далі), а до третьої (31–42 слова) – речення 5, 10 і 12. На рис. 2 подано порівняльне співвідношення калькування та трансформацій за згаданими групами речень.

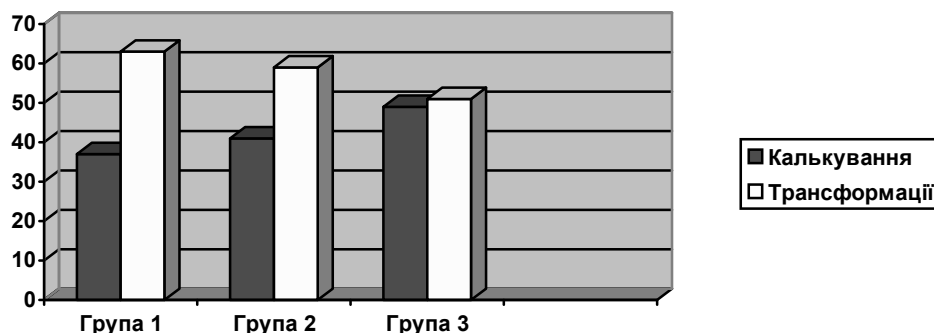

Рис. 2. Порівняльне співвідношення калькування та трансформацій за групами речень відповідно до їх обсягу: група 1 – речення обсягом до 14 слів, група 2 – 20–26 слів, група 3 – 31–42 слова.

Як випливає з рис. 2, існує певна залежність вибору калькування як стратегії перекладу від обсягу речення ТО: її частка послідовно збільшується в міру зростання згаданого обсягу (37 %, 41 % і 49 % відповідно) з одночасним зменшенням частки трансформацій. З іншого боку, важливим є не тільки обсяг, але й структура речення, яке може бути довгим, але простим за структурою. Наприклад, речення 7 (*Хоча проблеми в цих країнах однакові – екологія, СНІД і птишиний грип, боротьба з бідністю, залежність від чужих ресурсів, екстремізм та міжрелігійні конфлікти*) має достатньо великий обсяг (22 слова), однак його структура гранично проста: прямий порядок слів (підмет, присудок, довгий перелік однорідних членів речення). Це дозволяє повністю калькувати речення, не вдаючись до жодних трансформацій (реальна частка калькування в цьому реченні становлять 83 % – найвища питома вага цієї стратегії серед усіх речень). З іншого боку, якщо порівняти це речення з реченням 10 (*Причому якщо ідею перетворення АСЕАН на об'єднання політичне обстоювала послідовно Японія, то Сінгапур країни-члени мають бути вдячні за ідею взяти на озброєння досвід формування Європейської комісії як прообразу для майбутнього центрального керівного органу* – 33 слова), то помітно суттєву різницю в структурі речення. В ТП цього речення очікувалася частка калькування в 22 %, тоді як реальна склала 56 %. Цю різницю можна пояснити нагромадженням труднощів для студентів, які змушені одночасно обробляти великий обсяг інформації й шукати способи передачі її фрагментів іноземною мовою, не втрачаючи перспективу смислового розвитку речення загалом. У таких умовах калькування може видаватися безпечнішою процедурою, аби зберегти логічні зв'язки між складниками речення, навіть при загрозі потенційної втрати якості мовного оформлення ТП.

Таким чином, проведені дослідження дозволяють припустити, що вибір стратегії (калькування чи трансформації), поміж іншого, може залежати від структури відповідного фрагмента ТО. Якщо принципи її побудови збігаються з відповідними принципами МП, то це робить її сприятливою для калькування, застосування якого в таких випадках може бути виправданим. Найсприятливішими для калькування є прості речення з прямим порядком слів, а найпростішими для трансформацій – також прості речення з явними відхиленнями від норм МП (позиція означення після означуваного, незвична інверсія “присудок – підмет” тощо). Наприклад, речення 2 (див. вище) містить 5 відрізків, жоден з яких не є сприятливим для калькування, а тому тут взагалі не очікувалося його застосування, що й підтвердилося в реальному перекладі (див. рис.1).

Ускладнення речення з наявністю в його складі підрядних і сурядних речень та значної кількості слів, які перешкоджають чіткості сприймання загального змісту, можуть утруднювати

застосування трансформацій з причини необхідності координації паралельних операцій: з одного боку, здійснення трансформацій, а з другого – утримання в пам'яті загального змісту складного речення і смислових зв'язків між його складниками.

Викладені вище висновки можна враховувати, розробляючи методику навчання перекладу майбутніх фахівців у різних галузях, зокрема, для визначення співвідношення вправ на калькування та трансформацію в навчально-методичних матеріалах. Проте, враховуючи незначну кількість випробуваних, згадані висновки є лише попередніми й мають перевірятися для одержання більшого масиву даних, у чому і вбачаємо перспективу подальшого дослідження.

Література

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при ЛДУ видавничого об'єднання “Вища школа”, 1983. – 175 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : Підручник для студентів вищих закладів освіти освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” за спеціальністю “Переклад” / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с.
4. Lörcher W. The Translation Process: Methods and Problems of its Investigation / W. Lörcher // Meta. – Vol. 50. N 2. – 2005. – P. 597–608.
5. Venuti L. Strategies in translation / L. Venuti // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London : Routledge, 2001. – P. 240–244.

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ: ДОСВІД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПАНІЇ *TRANSLATEL*

Бондаренко О.С.

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Статтю присвячено питанням проходження виробничої практики студентами перекладацьких відділень. Розкрито комплексну стратегію адаптації студентів до вимог сучасної індустрії перекладу, запропоновано шляхи покращення технологічних і виробничих компетенцій.

Ключові слова: виробнича практика, технологічні перекладацькі компетенції.

The article deals with translation students' internship. The case of students' adaptation to industry demands is described. Efficient methodology aimed at enhancing the quality of technological and industrial competences is suggested.

Keywords: internship, technological translation competences.

Проблеми методології проведення перекладацької практики розглядалися багатьма дослідниками [1; 3]. Студенти перекладацьких відділень вишів України забезпечені відповідними методичними рекомендаціями з проходження практики на виробництві [2; 4].

На жаль, відгуки працедавців – перекладацьких компаній України – щодо професійного рівня студентів, які проходять стажування, не завжди позитивні [5]. Слід відзначити, що лінгвістичні компанії – не єдиний варіант для проведення студентської практики: статистика доводить, що на них припадає лише близько 20–30% від загальної кількості об'єктів. Решта – виробництва, сфера послуг, органи самоврядування тощо.

Мета статті: ознайомитися з досвідом проведення виробничої практики в конкретній перекладацькій компанії.

Цілі:

- 1) описати стратегії проведення перекладацьких практик у компанії Translatel;
- 2) визначити основні проблеми підготовки фахівців за результатами стажувань;
- 3) запропонувати шляхи покращення перекладацьких практик (організаційний і методичний аспекти).

Компанія Translatel протягом більш ніж 18 років надає послуги з локалізації програмного забезпечення та перекладу технічної документації. Діяльність компанії відповідає міжнародним стандартам ISO 9001:2009 та EN 15038:2006, у яких установлено нормативи як щодо якості послуг загалом, так і щодо перекладу зокрема. Робочий процес повністю контролюється за допомогою системи управління перекладами, яка гарантує безпечне зберігання та впорядкованість усієї документації. Безпосередньо для перекладу активно використовуються засоби автоматизованого перекладу SDL Trados Studio, Google Translator Toolkit, Wordfast Pro, SDL Passolo, Idiom, Alchemy Catalyst, MemoQ, Star Transit, Microsoft Localization Studio, Helium, Novell Localisation Workbench, Deja Vu, Across тощо. Готовий переклад перевіряється за допомогою автоматизованих засобів контролю якості на предмет помилок, дотримання термінології, єдності формулювань та інших лінгвістичних аспектів, що дає змогу практично повністю виключити помилки, викликані людським фактором. У нашому розпорядженні – широкий спектр програмних рішень: ApSIC Xbench, QA Distiller, Verifika й інші. У компанії реалізовано довгострокову систему моніторингу професійних компетенцій співробітників на основі системи контролю якості LISA. Системний підхід до покращення підготовки персоналу – запорука якісного проходження студентської практики, а налагоджений цикл виробництва дозволяє не лише визначити недоліки в професійній підготовці уже готових фахівців, але й запропонувати конкретні стратегії покращення компетенцій для майбутніх перекладачів.

Залучення до стажування в компанії передбачає попереднє успішне написання “нульового” тесту (близько 300 слів на загальну тематику), після чого практиканти знайомляться зі стандартами компанії, специфікою предметних галузей, технічними засобами. Це перший етап.

Другий – ознайомлення з лінгвістичною й екстралінгвістичною специфікою довготермінових проєктів. Він передбачає “занурення” в предметну галузь, яке контролюється за допомогою тестування, а паралельно – опанування інструментарію проєктів (автоматизовані системи перекладу тощо). Залучення студентів до виконання довготермінових проєктів є виправданим, оскільки дозволяє застосовувати проєктний підхід, що довів свою ефективність як на виробництві, так і в методиці підготовки перекладачів [7].

На третьому етапі студенти вивчають готові переклади професійних перекладачів обсягом 5000–6000 слів і аналізують використані перекладацькі стратегії.

Четвертий етап передбачає виконання проєкту “з ключем”, яким зазвичай слугує робота, надіслана клієнту та схвалена ним. Після виконання тестового перекладу студенту надається можливість порівняти свій переклад із наявним. На цьому етапі (він триває приблизно 3–5 робочих днів) тести не передбачені, і висновки практикант робить самостійно.

П’ятий етап – власне виконання перекладу. “Ключі” на цьому етапі вже не надаються, оцінка роботи виконується спочатку редактором, а потім менеджером із якості. Обов’язковими на цьому етапі є відгук з градацією помилок, зроблений штатним редактором, і обговорення редактури з менеджером із якості. Особлива увага приділяється спроможності стажиста професійно відстоювати свою позицію як професійного перекладача з посиланням на відповідні джерела інформації. Тривалість такої роботи – 5 тижнів.

Останнім етапом є власне фінальний тест, результати якого оцінюються згідно з міжнародними стандартами якості в перекладацькій галузі. Оцінка, що виставляється, урахує як суто лінгвістичні, так і екстралінгвістичні компетенції практиканта.

Багаторічний досвід роботи з практикантами на посаді директора перекладацької компанії Translatel дає підстави говорити про брак технологічних, пошукових і власне професійних компетенцій майбутніх перекладачів. Приблизно протягом половини часу стажування студенти вчаться працювати з інструментарієм і знайомляться з виробничим процесом. На наш погляд, технологічні компетенції для вишів досі часто є екзотикою. Соціальний проєкт CAT for Grad, зініційований нашою компанією, спрямований саме на заповнення цієї лакуни в професійній підготовці перекладачів [6]. Упродовж 2015–2016 років завдяки участі в проєкті представники понад 13 вишів України змогли безкоштовно отримати інформацію та необхідні навички, пройти сертифікацію та впровадити відповідні курси у своїх університетах. Особливо критичним у засвоєнні специфічних предметних галузей є низький рівень пошукових компетенцій. Необізнаність із повним циклом професійного письмового перекладу може бути ліквідована через запровадження курсів менеджменту та застосування проєктного підходу на заняттях із практики перекладу.

Після завершення навчання перекладачами стають приблизно 30% випускників [5]. Ця цифра корелює з приблизним розподілом студентів за місцями практики, де 30% припадає на лінгвістичні компанії та 70% – на нелінгвістичні. Не відкидаючи можливість подальшого працевлаштування випускників як одноосібних перекладачів у туристичних агенціях, на виробництвах тощо, виробничу практику у вишах варто було б організувати максимально продуктивно: з ґрунтовним аналізом компетенцій перекладачів, здійсненим насамперед професійними працюючими перекладачами, редакторами, менеджерами. У такому випадку відгуки на роботу студента будуть об’єктивнішими, а висновки за результатами практик такими, що враховуватимуться під час розробки чи оновлення навчальних планів відділень перекладу. На наш погляд, якісно змінити ситуацію змогли б продуктивні та відповідальні практики, що здійснюються на основі системного підходу до взаємовигідної співпраці вишів і лінгвістичних компаній.

Під час розробки рекомендацій слід зважати на те, що процес допідготовки студентів у межах лінгвістичних компаній потребує додаткових зусиль від останніх, а тому рекомендації мають ураховувати інтереси обох сторін.

Керуючись міжнародним досвідом [8], для проходження практики можна рекомендувати насамперед лінгвістичні компанії, які відповідають таким критеріям:

- 1) пропонують “повний цикл” виготовлення перекладацького продукту;
- 2) готові підтримувати якісний “зворотний” зв’язок із вишами.

Зважаючи на недостатній рівень соціальної відповідальності перекладацької індустрії України та незначну кількість компаній “повного циклу” на сучасному етапі можливим варіантом могла б стати дистанційна практика на базі таких компаній.

Зі свого боку лінгвістичні компанії зацікавлені в такому:

- 1) залучення до своїх лав найкращих випускників перекладацьких відділень;
- 2) оптимізація часу та фінансових витрат на професійне вдосконалення працівників;
- 3) налагодження постійної взаємодії між індустрією й університетами (професійні консультації, спільні проекти тощо).

Системний підхід до взаємовигідної співпраці вишів і перекладацької індустрії сприяє підвищенню рівня підготовки фахівців із перекладу та зрештою їхньої конкурентоспроможності на ринку перекладацьких послуг.

Література

1. Кокнова Т. А. Сучасний досвід формування професійних якостей в майбутніх перекладачів. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки 13 (2) (2013): 210-216.
2. Левицька Н. В. Зміст та пріоритети професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету 6 (2012): 92-95.
3. Мартинюк О. В. Проблеми професійної підготовки перекладачів у педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців [Електронний ресурс]. Народна освіта: електронне наукове фахове видання. – 2011. – Вип 3.15: 2011-3.
4. Шупта О. В. Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів. – Тернопіль, 2005. – 242 с.
5. Bondarenko O. Computer-Aided Tools (CAT) Literacy at Ukrainian Universities: Practices of Implementation. – Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Вип. 146. – С. 648–650.
6. CAT for Grad. Режим доступу: <http://cat.chocandtalk.com/>
7. Developing Technological Competence In Translation Curricula – Best Practices. Режим доступу: <https://webcast.ec.europa.eu/translating-europe-forum-2016-jenk-1>
8. <http://members.elia-exchange.org/>

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У НАВЧАННІ ПИСЬМОВОГО ДВОСТОРОННЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Максименко Л. О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядається проблема стратегій перекладу в методиці навчання письмового перекладу. Робота містить огляд різних поглядів на стратегію перекладу і їх визначення. Також представлено існуючі категорії досліджуваного поняття, такі, як текстові і процедурні, локальні і глобальні, ті, які властиві тексту перекладу, і процесорієнтовані стратегії. Представлені результати деяких емпіричних досліджень механізму прийняття рішень перекладачами. І, нарешті, зроблено спробу узагальнити підходи та класифікації, існуючі в сучасній науці, з тим, щоб використати їх результати для створення методики формування компетентності в письмовому двосторонньому перекладі.

Ключові слова: письмовий переклад, процес перекладу, стратегія перекладу, компетентність у письмовому двосторонньому перекладі.

This article deals with the problems of translation strategy in teaching methods of written translation. The paper offers the survey of different translation strategy notions and their definitions. Various categories of translation strategies are also introduced, such as textual and procedural, local and global and product- and process-oriented strategies. It presents the results of some empirical studies on decision-making in translation. Finally, an attempt is made to generalize approaches and classifications existing in modern science in order to use their results in creation teaching techniques for competence acquisition in bilingual translation.

Key words: translation, translation process, translation strategy, bilingual translation competence.

Розвиток методики навчання перекладу викликає нагальність заглиблення до процесів прийняття перекладацьких рішень, які, як уважають, визначають загальну спрямованість дій перекладача і позначаються терміном стратегія перекладу. Виконання такого завдання можливе, на нашу думку, лише за умови ретельного вивчення дослідниками процесів, які тривають усередині мозку інтерпретатора, адже саме в ньому народжуються і реалізуються типові алгоритми або унікальні стратегії діяльності перекладача, зміст яких і є сферою дослідження і повинен бути використаний для розроблення ефективної методики навчання письмового двостороннього перекладу (ПДП).

Особливості кожного виду перекладу породжують специфічні проблеми, які вимагають спеціальних компетентностей від перекладача, а також використання конкретних стратегій і розроблення механізмів прийняття рішень.

Стратегія перекладу (СП) є одним з найбільш неоднозначних понять у перекладознавстві, у яке не лише вкладають різні значення, але й одні й ті самі явища називають різними термінами: послідовність дій, методи, операції, заміни, тактики, норми тощо. Причина полягає в тому, що вчені залучають до дослідження свого об'єкта різні науки і підходи. Незважаючи на всю складність, дослідження СП є надзвичайно важливими для формування компетентності в ПДП, оскільки є частиною професійної діяльності перекладача. Знання СП, пов'язаних з виникненням проблемних ситуацій і прийняттям рішень перекладачем, а також усвідомлення наслідків їх використання, як позитивних, так і негативних, мають бути внесені до змісту навчання ПДП, а також впливатимуть на організацію навчання.

СП досліджувалися у працях Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне (1958), Л. Венуті (1998), Д. Жили (2009), Дж. Кетфорда (1965), Дж. Мелоун (1988), Ю. Найди (1964), П. Ньюмарка (1995), К. Сегіно (1989), Е. Честермена (1997), які приділяли увагу перекладацьким стратегіям породження

текстів мовою перекладу (ТП), створюючи детальні класифікації. Часто дослідження СП породження ТП ведеться саме з навчальною метою (наприклад, Д. Кіра (1995); П. Кусмаул (1995)). Таким чином, є дані про те, як перекладати художні тексти, п'єси, опери, вірші, пісні, дитячі книги, комікси, рекламу, політичні промови, юридичні документи тощо. Всі вони здебільшого носять декларативний характер. Дослідження Г. Геніга та П. Кусмаула (1982), В. Льюршера (1991), К. Сегіно (1989), С. Тіркконен-Кондін (2005), Р. Яаскеляйнен (1993, 2007) присвячені питанням розроблення стратегій, які допомогли б перекладачеві знаходити оптимальне рішення для кожного конкретного завдання з перекладу. О. А. Олексієва (2015), В. В. Сдобніков (2011) та ін. займалися проблемою визначення поняття СП. На жаль, проблема СП досі є найбільш парадоксальною в теорії і практиці перекладу. Погляд на переклад як на процес розв'язання проблем і прийняття рішень, який уможливило його експериментальне дослідження, є, на нашу думку, дуже перспективним і для методики викладання перекладу. Адже одне з головних її завдань полягає в організації навчання, спроможного надати студентам професійні знання.

Актуальність заявленої проблеми та її недостатнє опрацювання зумовили **мету** нашого дослідження, яка не вимагає розв'язувати проблему СП, а полягає у здійсненні певного узагальнення існуючих у сучасній науці підходів і класифікацій до СП з тим, щоб використати доробки, цінні для створення методики формування компетентності у ПДП.

Визначення поняття СП змінювалось залежно від розвитку перекладознавства і підходів, які залучалися до вивчення перекладу. Проаналізувавши різні уявлення про СП і їх визначення, стає можливим стверджувати, що вони розподіляються за різними категоріями на текстові, які враховують параметри тексту, спрямовані на кінцевий продукт (ТП), і процедурні, пов'язані з процесом перекладу, порядком проведення дій перекладачем; глобальні (загальні) і локальні (часткові) стратегії; стратегії розв'язання перекладацької проблеми і ті, що не є проблемними, а пов'язані з плануванням письмового перекладу.

СП, спрямовані на продукт перекладу, стосуються різних видів текстових явищ або явищ, що відбуваються на різних рівнях. Термін *текстові стратегії* використовується для опису результатів певних дій (процедур), а не самої діяльності перекладача під час перекладу [7, с. 283]. Прикладом таких стратегій можуть бути класифікації Е. Честермена [3, р. 93] та Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне (1958). За класифікацією стратегій П. Ньюмарка (1988) їх також можна розглядати як текстові. Він виокремлює 15 груп, які застосовуються до речення і менших одиниць мови. Але перекладознавець відрізняє їх від восьми методів, що стосуються всього тексту. Що вже вказує на розподіл між загальними і частковими стратегіями, хоча і суперечить головному принципу комунікативної теорії перекладу, відповідно до якого письмовий переклад має здійснюватися на рівні тексту.

Грунтуючись на теорії еквівалентності, Л. Венуті розглянув глобальні стратегії “очуження” (надання пріоритету культурі автора всупереч культурі мови перекладу) і “одомашнення” (наближення культури автора ТО до культури мови перекладу) [17]. Локальні стратегії застосовуються до перекладу окремих мовних структур і лексичних одиниць, а глобальні – регулюють загальні питання, пов'язані зі стилем, видом, типом тексту і виділенням конкретних аспектів ТО. “Очуження” і “одомашнення” це загальні підходи, тоді як прямиї переклад або упущення працюють на рівні прийняття рішення щодо конкретної індивідуальної проблеми. Якщо обирається стратегія “очуження”, тоді ймовірно, що культурні реалії будуть передані за допомогою, наприклад, прямого перекладу. Такий взаємозв'язок вказує на певну підпорядкованість локальних СП глобальним.

Із загальним переходом до теоретичних моделей, ґрунтованих на дескриптивному підході, Е. Честермен зауважує, що стратегії це способи, за якими перекладачі прагнуть виконати переклад, який відповідатиме нормам. Не досягти еквівалентності, а просто знайти найкращу версію, на яку вони спроможні [3, с. 88].

Він, посилаючись на Д. Жилія (1992), наголошує на важливості розподілу на загальні і часткові стратегії, а також на стратегії перекладацького розуміння, що належать до когнітивного аналізу ТО, і породження тексту, які пов'язані з перекладом ТП. Проте в його розумінні стратегії – це явища, які спостерігаються в ТП порівняно з ТО і не пов'язані з розумовим процесом. Вони не процедурні, оскільки нічого не говорять про те, як досягти потрібного результату, а є наслідком порівняння текстів.

Інша концепція щодо СП пов'язана з різними фазами (етапами) роботи перекладача. Р. Яаскелайнен називає їх процедурними. Із цього погляду стратегії є цілеспрямованими або свідомими діями, які сприяють виконанню перекладу.

Серед них стратегії, спрямовані на розуміння тексту (організаційні, читання, аналіз тексту, пошукові (термінологія, інформація), консультації з експертами тощо); стратегії породження ТП (наприклад, написання чернетки, розв'язання локальних проблем, створення кінцевої версії ТП, перегляд і редагування); післяперекладацькі стратегії (презентація і розповсюдження, вибір способу доставки і питання оплати). Такий підхід ототожнюється більше з тактиками досягнення мети на певному етапі. Таким чином, до процесуальних можна віднести стратегії підготовчого етапу до перекладу, стратегії етапу сприйняття і розуміння, у тому числі стратегії переформулювання, контролю повторів. Всі стратегії і тактики, обираються відповідно до різних змінних (об'єму пам'яті, уваги, умов сприйняття, технічної складності, знайомства з предметом тощо). Їх кількість, типи і назви відрізняються в різних авторів.

У своїх дослідженнях канадська вчена К. Сегіно простежила кілька основоположних принципів, якими, на її думку, керуються перекладачі у своїй роботі. До їх числа належать дотримання, наскільки це можливо, тексту французькою мовою, а також безперервний переклад якомога більшого уривка тексту і негайне виправлення поверхових помилок з відкладанням змістових помилок до кінця перекладу. Вона називає їх глобальними стратегіями перекладача [14, с. 36], і їх слушно віднести до загальної лінії поведінки перекладача, яка вимагає процедурних знань. Та вони, здається, включають у себе різні види явищ. З одного боку, є процедурні керівні принципи, такі, як “бути послідовним” або “перекладати без перерви, якомога довше”. З другого боку, стратегії, які зосереджені на породженні ТП, такі, як “залишатися якомога ближче до тексту французькою мовою, наскільки це можливо” або “резюмувати і популяризувати ТО”.

З появою психолінгвістичних підходів СП стали одним з головних інструментів для дослідження перекладу як процесу, а не результату. За В. Льюршером СП це потенційно усвідомлена дія, спрямована на розв'язання проблеми, яка виникає в процесі перекладу уривка тексту з однієї мови іншою [12, с. 76]. Х. П. Крінгз визначає СП як потенційно усвідомлений план перекладача щодо розв'язання перекладацьких проблем у межах певного завдання з перекладу [9, с. 175]. Таке визначення СП прирівнює їх до цілеспрямованих планів або дій, мета яких полягає в тому, щоб розв'язати конкретну перекладацьку проблему.

К. Хайнувський розширює визначення СП до свідомо чи несвідомо обраних перекладачем дій у межах усього тексту або його великих уривків і відрізняє це поняття від техніки, яку він визначає як вибір рішення для певної проблеми, що виникла в ході процесу перекладу [4, с. 76]. Така різниця також відповідає розподілу на глобальні і локальні СП.

Отже, СП вважають розумовими операціями перекладача під час перекладу. Таке трактування означає, що стратегія більше не є складником для загальної теорії перекладу, а є інструментом для розв'язання можливих проблем, які виникають під час перекладу і поняттям для опису перекладу як процесу прийняття рішень. Учені тепер інтерпретують стратегії як контрольовані або неконтрольовані, усвідомлені або автоматизовані процеси.

Дискусія триває між більш конкретним рівнем (як розв'язати часткові проблеми) і більш загальним і абстрактним рівнем (що відбувається у свідомості перекладача) – перший вимагає уваги, свідомого розгляду, останній відбувається несвідомо.

Теорія перекладу має тенденцію бути нормативною, вказувати перекладачеві на оптимальне рішення; реально ж перекладацька робота, однак, є прагматичною; перекладач зважається на вибір одного з можливих рішень, яке обіцяє максимум ефекту за мінімум зусиль [10, с. 148–159]. У підручнику з перекладу Г. Геніга та П. Кусмаула йдеться про необхідність розроблення стратегій, які допомогли б перекладачеві знаходити оптимальне рішення для кожного конкретного завдання з перекладу. На їх думку [5, с. 58], перекладач приймає рішення про загальний підхід, керуючись ТО і перекладацькою інструкцією; загальний підхід або стратегія допоможуть пізніше у прийнятті синтаксичних та лексичних рішень на локальному рівні. Така позиція вже стає цікавою для методики навчання ПДП.

Лінгвістичні і текстові дослідження зосереджені на результатах перекладу, тоді як автори під впливом психолінгвістики і когнітивних досліджень розглядають концепцію СП з погляду процесу, в основному на ґрунті експериментів з використанням протоколів “міркуй уголос” (think-aloud protocols) (ПМУ). Емпіричні дослідження СП розширили можливості вивчення перекладу як процесу. Експериментальні дані нових методів, дозволили вченим по-іншому поглянути на зміст перекладацького процесу і дійти до певних висновків. Завдяки їм можна вказати на виявлення повторюваності певних когнітивних кроків і стратегій щодо ідентифікації проблем, знаходження еквівалентів, зниження ризику та оцінки. Результати досліджень відзначають різницю між новачками (початківцями) у галузі перекладу і професіоналами в тому, що останнім властива велика автоматизованість процесів перекладу та відповідно менша доступність для інтроспекції. Дослідники використовують різні підходи і різні визначення поняття СП. Зосередимося на результатах досліджень, які мають стосунок до методики формування компетентності у ПДП.

Більшість даних проведених досліджень свідчить про те, що серед недосвідчених перекладачів домінує стратегія, яка полягає в заміні слів однієї мови словами іншої без аналізу тексту. Так, студенти факультету іноземних мов, які є початківцями в галузі перекладу, під час породження ТП зосереджені в основному на лексиці й ігнорують граматику [8, с. 18–19]. С. Тіркконен-Кондит зауважила, що новачки як правило, підходять до виконання перекладу як до розв’язання лексичних або фразових проблем у тому порядку, в якому вони з’являються в тексті: послівно, пофразово, речення за реченням [15, с. 408]. З іншого боку, проведені нею дослідження виявили, що тенденція перекладати буквально існує як серед початківців, так і серед досвідчених перекладачів. Це виявляється не тільки в процесі перекладу, але і в готових перекладах. Автор стверджує, що буквальний переклад – стратегія “бездіяльності”, яку використовує перекладач, доки не помічає проблему з ТП. Такий висновок відповідає теоретичним міркуванням П. Ньюмарка, який вважає, що буквальний переклад є основною СП [13, с. 70].

Також щодо відмінностей між СП, які використовують професіонали і непрофесіонали, С. Тіркконен-Кондит зазначає, що перекладач-початківець зосереджується на лексичних одиницях і шукає інформацію в зовнішніх джерелах, тоді як експерти зосереджуються на самому тексті, його семантичних, прагматичних і міжтекстових аспектах, намагаючись отримати якомога більше інформації. Стратегії розуміння новачків спрямовані на розв’язання локальних проблем, тоді як в експертів вони є глобальними. Те саме можна сказати і щодо стратегій породження. Експерти схильні приймати глобальні рішення щодо формування тексту перекладу (наприклад, щодо його загального стилю) на відносно ранній стадії цього процесу [15, с. 406].

Такі результати підтверджують дослідження Р. Яаскеляйнен. Учена виявила, що автори посередніх і невдалих перекладів більшою мірою покладаються на лінгвістичні знання, тоді як автори хороших перекладів, як правило, застосовують свій кругозір. За її словами, в хороших перекладах більша частина уваги спрямована на осмислення тексту, на те, що пов’язує текст зі світом. Менш успішні переклади, на думку науковця, концентруються виключно на поверхневій лінгвістичній структурі, тобто на буквальному перекладі [6, с. 69]. Аналізуючи процес перекладу

студентів факультету іноземних мов, дослідники відзначають, що контекстуальна здогадка застосовується лише на рівні фрази або синтагми [8, с. 19]. Результати досліджень процесу перекладу В. Льоршером вказують на подібні висновки. Він зазначає, що серед студентів, які вивчають іноземні мови, як правило, існує тенденція використовувати стратегію, орієнтовану на особливості мовної форми, а до перевірки породжуваного перекладу з погляду змісту вдаються тільки тоді, коли в них виникають проблеми з перекладом. Таким чином, вони створюють тексти, які часто не тільки не відповідають оригіналу, але також містять граматичні та стилістичні помилки, навіть якщо ці тексти перекладаються рідною мовою учасників експерименту. Професійні перекладачі, навпаки, як правило, обирають стратегію відтворення змісту і постійно відстежують породжуваний ТП, що дозволяє уникнути переключування інформації з ТО і текстових помилок у мові перекладу [11, с. 605].

Отже, такі результати дають відомості про три важливі аспекти перекладацького процесу: виявляють різні типи перекладацьких труднощів як при розумінні оригіналу, так і при виборі варіанта перекладу; визначають загальну стратегію перекладача (послідовність його дій, методи роботи зі словником, використання буквального перекладу тощо); виявляють деякі принципи, якими керується перекладач, обираючи остаточний варіант перекладу.

Ще одне важливе питання пов'язане з визначенням поняття *проблема перекладу*. Якщо раніше під "проблемою" розглядали певні типи визначених стратегій, спрямованих на попередження можливих проблем, наприклад, з перекладу метафор, то тепер учені прагнуть встановити, що перекладачі самі вважають проблематичним у тому чи іншому ТО і яке рішення мовою перекладу вони свідомо приймають. Такий напрям наукових розвідок має важливе значення для нашого дослідження. "Проблема" як частина процесу перекладу і здатність її розв'язувати лежить в основі компетентності у ПДП. Крім того, з погляду методики навчання перекладу, для того, щоб отримати якісний результат, необхідно впливати на сам процес.

Результати експериментів, які проводилися групою вчених РАСТЕ в Барселоні з 2000 р., виявили, що проблеми, з якими стикаються перекладачі при виконанні завдання з перекладу можуть бути ідентифіковані в кілька способів, на різних (мовному, текстовому, екстралінгвальному, культурному тощо) рівнях. Те, що є проблемою для професійного перекладача, не обов'язково викликає труднощі в початківця, недосвідченого перекладача або клієнта, вченого або будь-якого іншого реального або передбачуваного читача перекладу. "Проблема", таким чином, є динамічним і відносним поняттям.

На підставі даних ПМУ Р. Яаскеляйнен (1993) пропонує не обмежувати СП лише розв'язанням проблем. Оскільки під час дослідження учасники експерименту озвучували безпроблемні рішення, це вказує на наявність загального плану породження ТП. Навіть там, де немає проблеми, перекладач приймає рішення: відсутність проблеми не призводить до нестратегічної поведінки. Таким чином, науковець до глобальних стратегій відносить загальні визначальні принципи, які використовуються для регулювання локальних стратегій щодо розв'язання проблем та прийняття рішень в окремих елементах ТО [5].

На користь унесення до СП неproblemних дій свідчать результати досліджень з інших галузей науки. Наприклад, комунікативні стратегії використовуються за відсутності проблематичності. СП визначають і організують відбір мовних і мовленнєвих засобів подібно до комунікативних. Досліджуючи дискурс, Т. ван Дейк і В. Кінч визначають стратегії і плани. План, у їх розумінні, це глобальне поняття макродії та її кінцевий результат або мета. Стратегія являє собою глобальне уявлення про засоби досягнення цієї мети. Загальні засоби будуть мати переважний вплив на засоби нижчого рівня, більш детальні рішення і дії. План є лише глобальним уявленням про дію. Крім того, стратегії включають у себе дії, цілі і деяке уявлення про оптимальність їх виконання. Стратегія є уявленням виконавця про кращий спосіб діяти для того, щоб досягти мети [16, с. 64–65].

Таким чином, навіть за відсутності проблем стратегії чітко цілеспрямовані. Насправді, у визначеннях поняття СП як проблемних, так і не ґрунтованих на проблемах, чітко простежується думка, що вони мають бути зорієнтовані на мету, яка в першому випадку спрямована на розв'язання індивідуального завдання перекладу, а у другому – виконання загального плану перекладу тексту. Тобто глобальна стратегія зорієнтована на цілісний когнітивний образ ТП, який існує у свідомості перекладача як ідеальний образ результату його діяльності. Глобальні стратегії регулюються попередньо заданими нормами, наприклад, вимогами клієнта до перекладу щодо загального характеру співвідношення між ТО і ТП. Рішення, прийняті на цьому рівні, мають брати до уваги економічні, культурні, політичні, ідеологічні, лінгвістичні чинники і технічні обмеження. Від цього залежить вибір між повним і реферативним перекладом, або між буквальним і вільним, або між адекватним (орієнтованим на ТО) і прийнятним (на ТП).

Глобальна стратегія із цього погляду полягає в побудові певного типу тексту і певного типу ідентичності, знаходженні компромісу між мовами / культурами. За відповідних умов, підрядковому перекладу надається перевага над комунікативним (наприклад, засідання в суді, де іноді мова свідка має бути перекладена саме дослівно).

Локальні стратегії підпорядковані глобальній і спрямовані на розв'язання конкретних проблем перекладу: відтворення безеквівалентних мовних явищ, реалій, фразеології тощо. Вони регулюються оперативними нормами (переформулювання мовного реєстру або реорганізація текстової структури і інформації тощо). Деякі рішення стосуються певних уривків тексту (експлікація (опис), додавання, упущення), інші – позатекстові рішення (написання передмови перекладачем, додавання заголовка, примітки або глосарію).

Під впливом тієї чи іншої стратегії перекладач здійснює вибір конкретного способу відтворення смислових, стилістичних, прагматичних ознак одиниці перекладу: калькування, компенсацію, пояснення тощо. СП пропонується розглядати як загальну мету, надзавдання перекладацької діяльності. Українські дослідники простежують певний паралелізм із запропонованою Т. ван Дейком концепцією щодо тріади стратегій дискурсу. Стратегія виникає як реалізація певного принципу перекладу внаслідок взаємодії комплексу позалінгвальних (соціальних, ситуативних), комунікативних і текстуальних (текстових та інтертекстуальних) чинників. СП реалізується через комплекс тактик, які визначають конкретні способи (методи, прийоми, процедури) перекладу конкретних мовних одиниць [2, с. 220–221].

Отже, на сучасному етапі розвитку когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичних наук, стає можливим визначити низку характеристик стратегії як перекладознавчого поняття. За визначенням В. В. Сдобнікова, стратегія перекладу – це програма здійснення перекладацької діяльності, яка, з одного боку, формується на ґрунті загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації та визначається специфічними особливостями цієї ситуації і метою перекладу, а з другого боку, визначає характер професійної поведінки перекладача в межах цієї комунікативної ситуації [1, с.170].

Зауважимо, що формування СП на ґрунті загального підходу перекладача до здійснення перекладацької діяльності передбачає наявність у перекладача певної програми, плану дій. Це визначається наявністю в СП такого компонента, як планування. По суті, формування перекладачем загального підходу до здійснення своєї діяльності є результатом співвіднесення всіх компонентів стратегії перекладу – орієнтування в ситуації, формулювання мети, прогнозування і планування.

Тоді, вироблення СП передбачає орієнтування перекладача в комунікативній ситуації, врахування її первинних і вторинних параметрів; а оскільки одним з найважливіших параметрів комунікативної ситуації є мета виконання перекладу, то саме вона визначатиме СП; стратегія

перекладу, у свою чергу, визначає загальну лінію поведінки перекладача в процесі здійснення перекладу; поведінка перекладача полягатиме у виконанні певних дій і використанні певних тактик, необхідних для досягнення мети перекладу.

Проаналізувавши найбільш значущі погляди щодо поняття СП, можна стверджувати, що СП належать до когнітивної сфери, є свідомими або потенційно свідомими діями, які ґрунтуються на фахових знаннях, а тому вимагають спеціального навчання. Їм притаманна цілеспрямованість і орієнтація на результат. Як певний план чи програма СП мають системний діяльнісний характер. Їх вибір залежить від соціально-дискурсивних чинників, що свідчить про соціальну сутність СП, а реалізуються вони за допомогою тактик.

Серед різних визначень СП з погляду мети нашого дослідження найбільш оптимальним буде визнання того, що СП полягає у створенні плану і визначенні дій для виконання письмового перекладу у кращий можливий спосіб з урахуванням вимог ситуації перекладу, в тому числі ТО, короткої інструкції до перекладу, наявних ресурсів (глобальні стратегії), а також з використанням різних тактик і критеріїв для прийняття рішень щодо конкретних елементів у тексті (локальні стратегії). Таке визначення є цілеспрямованим і містить доступний елемент оптимальності (тобто не ставить завдання виконати ідеальний переклад, але такий, який є хорошим у певних обставинах).

З огляду на результати здійсненого аналізу видається можливим зробити **висновки**, які є значущими для методики формування компетентності у ПДП. Передусім перед застосуванням СП майбутній перекладач повинен усвідомити, а іноді й озвучити, що саме є перекладацькою проблемою. Важливо навчитися не лише визначати проблему, а й розуміти, що іноді можливо знайти тільки попереднє рішення, іноді остаточне і прийнятне, а потім обрати обґрунтоване або автоматизоване рішення. У будь-якому випадку розуміння проблеми є необхідною умовою для її розв'язання.

Дані про те, що серед студентів існує тенденція використання локальних стратегій, не дотримуючись глобальної стратегії, ґрунтованої на аналізі всієї ситуації перекладу, мають бути враховані під час створення методики навчання ПДП. Необхідно формувати вміння визначати глобальну стратегію, враховувати граматичні і стилістичні особливості ТО. У навчанні майбутніх фахівців важливим є розуміння того, що ретельний аналіз локальних текстових стратегій, використаних у ТП дозволяє обґрунтувати припущення про глобальні стратегії, якими, можливо, керувався перекладач, виконуючи завдання. Звичайно, глобальні стратегії (на культурному та соціологічному або макрорівні) впливають на вибір локальних стратегій на мікрорівні (або текстовому і когнітивному рівнях) на різних етапах процесу перекладу.

Формуючи компетентність у ПДП необхідно залучати завдання, які розвиватимуть у студентів уміння редагувати ТП, таким чином, щоб у ньому не залишалось уривків тексту, які були перекладені буквально, не еквівалентні ТО або містять граматичні помилки.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку ми вбачаємо в розробленні ефективної методики формування компетентності у ПДП з урахуванням результатів аналізу існуючих у сучасній науці підходів і класифікацій до СП та досліджень механізму прийняття рішень.

Література

1. Сдобников В. В. Стратегия перевода : общее определение // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2011. – № 1 (13). – С. 165–172.
2. Фролова І. Є. Стратегії спілкування та стратегії перекладу / І. Є. Фролова, Т. П. Андрієнко // Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи : [кол. монографія] / [за ред. Л. М. Черноватого, О. А. Кальниченка, О. В. Ребрія]. – Вінниця : Нова книга, 2013. – С. 211–232.
3. Chesterman A. Memes of Translation : The Spread of Ideas in Translation Theory / A. Chesterman : [Benjamins Translation Library]. – Vol. 22. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 1997. – 219 p.

4. Hejwowski K. Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu [The Cognitive Communicative Theory of Translation] / K. Hejwowski. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. – 2004. – 198 s.
5. Höning H. G. Strategie der Übersetzung / H. G. Höning, P. Kussmaul. – Tübingen : Gunter Narr Verlag. – 1982. – 172 s.
6. Jääskeläinen R. Hard work will bear beautiful fruit. A comparison of two think-aloud protocol studies / R. Jääskeläinen // *Meta: Translators' Journal*. – Les Presses de l'Université de Montréal. – 1996 – Vol. 41 (1). – P. 60–74.
7. Kearns J. Strategies / J. Kearns // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* / [edited by Mona Baker, Gabriela Saldanha]. – [2nd Edition]. – London : Routledge. – 2009. – P. 282–285.
8. Königs F. G. Processus mentaux étudiés chez des sujets allemands apprenant le français lorsqu'ils sont en train de traduire / F. G. Königs, R. Kauffmann // *Meta: Translators' Journal*. – Les Presses de l'Université de Montréal. – 1996 – Vol. 41 (1). – P. 7–25.
9. Krings H. P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. (Tübinger Beiträge zur Linguistik) / H. P. Krings. – Tübingen : Gunter Narr Verlag. – 1986. – 291 s.
10. Levy J. Translation as a Decision Process / J. Levy // *The Translation Studies Reader* / [ed. by L. Venuti]. – L., N.Y. : Routledge, 2000. – P. 148–159.
11. Lörcher W. The translation process: Methods and problems of its investigation / W. Lörcher // *Meta: Translators' Journal*. – Les Presses de l'Université de Montréal. – Vol. 50 (2). – 2005. – P. 597–608.
12. Lörcher W. Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies: a Psycholinguistic Investigation / W. Lörcher. – Tübingen : Narr., 1991. – 307 p.
13. Newmark P. A textbook of Translation / P. Newmark. – London : Prentice Hall. – 1988. – 311 p.
14. Séguinot C. The translation process: an experimental study / C. Séguinot // *The Translation Process* / [ed. by C. Séguinot]. – Toronto : H. G. Publications. – 1989. – P. 21–53.
15. Tirkkonen-Condit S. The monitor model revisited: Evidence from process research / S. Tirkkonen-Condit // *Meta: Translators' Journal*. – Les Presses de l'Université de Montréal. – Vol. 50 (2). – 2005. – P. 405–414.
16. Van Dijk T. Strategies of Discourse Comprehension / T. Van Dijk, W. Kintsch. – New York : Academic Press. – 1983. – 389 p.
17. Venuti L. Strategies of translation / L. Venuti // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* / [edited by Mona Baker]. – London and New York : Routledge. – 1998. – P. 240–244.

ВПРАВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Писанко М. Л.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто усний послідовний переклад як різновид усного перекладу, описано його характеристики та досліджено особливості його навчання. Автором визначено навички й уміння, необхідні для успішного здійснення цього виду перекладу, розглянуто види вправ для їх формування та розвитку, розроблено підсистему вправ для навчання майбутніх перекладачів усного послідовного перекладу, яка складається з трьох груп вправ: підготовчих вправ, вправ для формування навичок та розвитку вмінь усного послідовного перекладу.

Ключові слова: усний послідовний переклад, майбутні перекладачі, навички, уміння, підсистема вправ, групи, види вправ.

The article deals with teaching consecutive interpretation to students majoring in Translation. The process of consecutive interpreting has been considered. Its characteristics and peculiarities of teaching it have been described. The author defines skills and abilities required for performing consecutive interpretation, and develops a relevant subsystem of exercises for consecutive interpretation skills and abilities formation. The article focuses on the groups, types and correlation of exercises for consecutive interpretation teaching.

Key words: consecutive interpretation, students majoring in Translation, skills, abilities, subsystem of exercises, groups, types of exercises.

Кінцевою метою навчання майбутніх перекладачів усного послідовного перекладу (УПП) є формування в них перекладацької компетентності в УПП як складника фахової компетентності перекладача [6, с. 174], що не можливе без набуття студентами перекладацьких знань, формування в них необхідних для здійснення усного перекладу навичок та розвитку перекладацьких умінь в УПП. Такий підхід передбачає набуття майбутніми перекладачами здатності здійснювати певний вид перекладу, у нашому випадку УПП, на фаховому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів актуальність питання формування перекладацької компетентності в усному перекладі та визначення її складників, про що свідчать дослідження науковців, присвячені визначенню компонентного складу перекладацької компетентності в усному перекладі та розробленні методики її формування або навчання УПП (Т. В. Ганічевої, Н. В. Зінукової, А. С. Ольховської, О. Р. Світличної, Л. В. Циган, Л. М. Черноватого, Є. О. Червінко та ін.). Актуальність досліджуваної проблеми також підтверджується великою кількістю навчально-методичних посібників і підручників з навчання УПП, виданих за останнє десятиріччя, як теоретичного (І. С. Алексєєва, О. В. Алікіна, М. В. Вербицька, Є. С. Максимов), так і практичного характеру (А. П. і К. В. Міньяр-Белоручеві, Г. Е. Мирам, О. В. Ребрій, О. Р. Світлична і Н. В. Зінукова, В. В. Сдобніков, Є. О. Червінко тощо). Проаналізовані публікації дозволили зробити висновок про не одностайність сучасних науковців щодо визначення компонентів перекладацької компетентності, навичок й умінь в УПП та недостатню кількість вправ для їх формування.

Метою статті є визначення навичок й умінь, необхідних для успішного здійснення УПП, створення підсистеми вправ для навчання майбутніх перекладачів УПП.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: розглянути особливості навчання УПП, визначити навички й уміння, необхідні для успішного здійснення цього виду перекладу, розглянути види вправ для їх формування та розвитку, розробити підсистему вправ для навчання майбутніх перекладачів УПП.

Усний послідовний переклад – це усне послідовне відтворення сказаного за джерелом, яке може бути як людиною, так і фонозаписом, а також може бути як одностороннім, так і двостороннім. В УПП виділяють два підвиди: абзацно-фразовий (якого звичайно навчають майбутніх перекладачів на мовних факультетах) і власне послідовний. Абзацно-фразовий переклад передбачає переклад відрізків тексту оригіналу (ТО) довжиною від кількох синтагм до кількох речень під час пауз. Власне послідовний переклад передбачає переклад довших відрізків ТО, які перекладач звичайно записує за допомогою перекладацького скоропису, при цьому в деяких випадках паузи взагалі відсутні, і перекладач перекладає всю промову після її закінченні. Таким чином, УПП має дві фази: *сприймання ТО* та запис його змісту за допомогою перекладацького скоропису і *породження ТП* з опорою на зроблені записи. У такий спосіб перекладач виконує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання і письмо під час першої фази і читання власних записів про себе і говоріння – під час другої фази. Це свідчить про необхідність розвитку в майбутніх перекладачів умінь синхронізації слухового сприйняття з письмом і читання (про себе) і говоріння, а також здатності утримання в пам'яті змісту значних відрізків ТО. До того ж провідним умінням в УПП є здатність сприймати зміст ТО в умовах одноразовості і короткочасності. Зазначене вміння не обмежується вміннями аудіювання, притаманними одномовній комунікації, оскільки аудіювання в УПП є процесом активного пошуку головних смислових членів для запису, втрата яких може стати причиною втрати смислу висловлення [2, с. 48; 6, с. 268]. Це передбачає наявність у майбутніх перекладачів умінь здійснювати смисловий аналіз, який можливий лише за умови наявності вмінь знаходити головну інформацію під час сприймання ТО та розпізнавати його опорно-смислові пункти, до того ж такий аналіз може відбуватися з опорою не на словесну, а на образну пам'ять. Таким чином, УПП є складною діяльністю, що ґрунтується на синхронізації різних процесів під час їх паралельного перебігу [6, с. 268], а також характеризується значними обмеженнями в часі для прийняття перекладацьких рішень. Останнє робить не можливим використання довідкових матеріалів і тому вимагає від перекладача наявність значного обсягу словникового запасу та фонових знань. Проте незалежно від ступеня підготовленості, досвіду, лексичного запасу та обсягу фонових знань перекладач може зіткнутися з випадками часткового нерозуміння ТО, що може бути пов'язаним з особливостями вимови оратора, умовами сприйняття виступу (сторонні шуми) тощо. Саме тому необхідно формувати у студентів навички імовірнісного прогнозування (які забезпечують якісне орієнтування в ТО навіть у разі наявності незнайомих слів, допомагаючи прогнозувати як подальший зміст ТО, так і його найбільш імовірні структури) і навички контекстуальної здогадки (які є необхідними для швидкого знаходження контекстуальних відповідників у мові перекладу слів і словосполучень мови оригіналу в різноманітних контекстах). Отже, формування компетентності в УПП має включати вправи для навчання способів виходу з проблемних ситуацій: вправи на формування навичок імовірнісного прогнозування і контекстуальної здогадки: на переклад тексту з лакунами, акустичними перешкодами тощо. Наступною обов'язковою вимогою, що висувається до майбутніх перекладачів, є наявність у них психічної стійкості, оскільки схильність до надмірної тривожності може спричинити паніку, наприклад, забування частини інформації з виступу, нездатність знайти еквівалент або викликати елементарні лексичні одиниці з пам'яті тощо. Тому дослідники (Т. В. Ганічева та Л. М. Черноватий) радять використовувати в навчанні УПП рольові ігри, для того, щоб дати можливість студентам перекладати перед аудиторією, а також здійснювати запис перекладів студентів на звуконосії тощо.

Здатність здійснювати УПП неможлива також і без автоматизованої здатності миттєво переключатися з одного мовного коду на інший, яка передбачає здатність миттєво знаходити еквіваленти різних рівнів у двох мовах шляхом формування навичок переключення з мови на мову особливо у процесі двостороннього перекладу; автоматизовані механізми антиципації, компресії та перефразування; автоматизоване застосування способів перекладу: транскодування,

калькування, контекстуальна заміна, описовий переклад тощо; автоматизовані механізми (близькі до умовно рефлекторних) використання найуживаніших перекладацьких відповідників (найуживаніші лексичні та фразеологічні відповідники з певних тем); автоматизовані механізми вільного і точного переходу від синтаксичних структур мови оригіналу до відповідних структур у мові перекладу. Дослідники зауважують, що вправи, спрямовані на формування визначених навичок, мають бути максимально інтенсивними, виконуватися переважно в парах і не перериватися під час виконання. Короткий аналіз може проводитися після закінчення вправи, а більш детальний під час індивідуальних консультацій з аналізом транскрипту кожного студента (за умови запису перекладу на звуконосій). Ще однією характеристикою УПП є неможливість редагування кінцевого продукту перекладу. Це зумовлює необхідність розвивати у студентів вміння перекладати завершеними фразами для того, щоб забезпечити його позитивне сприйняття слухачами. До того ж особливу увагу необхідно звернути на навички зовнішнього оформлення говоріння, тобто його техніки: чітка дикція, правильне інтонаційне оформлення висловлювання тощо, а також здатність здійснювати переклад без невмотивованих паузи повторів. Таким чином можна зробити висновок, що формування компетентності в УПП можливе за умови використання переважно інтенсивних тренувальних (тренінгових, термін Л. М. Черноватого) вправ у процесі навчання УПП [6, с. 190–192; 264–266]. Ці вправи також виступають основою для розвитку власне перекладацьких умінь УПП, що доцільно розпочинати з усного мікрореферування текстів мовою перекладу на основі занотованих ключових слів, поступово переходячи до абзацно-фразового перекладу, вміння здійснення якого є ключовими для формування навичок й умінь власне послідовного перекладу з опорою на перекладацький скоропис.

Визначивши навички та вміння необхідні для здійснення УПП, перейдемо до розгляду питання розроблення відповідних вправ, що забезпечить їх формування та розвиток. Необхідно зазначити, що навички, або автоматизовані механізми, формуються внаслідок багаторазових, систематичних та цілеспрямованих операцій у процесі виконання вправ, важливою ознакою яких є їх різноманітність, що полягає як у різних їх видах і прийомах роботи, так і в поступовому ускладненні дій і матеріалу вправ [6, с. 277; 7, с. 67]. Спираючись на класифікації груп та видів вправ для формування навичок і розвитку умінь УПП [1; 4; 5; 6; 7], ми, слідом за Л.М. Черноватим, виділяємо такі групи вправ для навчання УПП: підготовчі вправи (вправи, спрямовані на формування певних якостей або вдосконалення вмінь, необхідних для здійснення певного виду перекладу, у нашому випадку УПП), вправи для формування навичок УПП, вправи для формування вмінь УПП. При цьому підготовчий характер першої групи вправ не означає, що всі вони виконуються на етапі, який передує вправам на формування навичок і розвиток умінь УПП. Зважаючи на викладене, представимо підсистему вправ для навчання УПП на рис. 1.

Отже, представлена підсистема вправ для навчання майбутніх перекладачів УПП складається з трьох груп вправ та видів вправ, що ввійшли до цих груп. У розробленій підсистемі вправ ми зробили спробу скоординувати нашу підсистему вправ з підсистемою вправ навчання УПП з опорою на перекладацький скоропис, розробленою Є. О. Червінком та Л. М. Черноватим [5; 6]. Перелік вправ у кожній групі є відкритим і може бути змінений шляхом додавання нових або вилучення запропонованих залежно від конкретних цілей навчання УПП.

Таким чином, ми розглянули УПП як різновид усного перекладу, описали його характеристики та дослідили особливості його навчання; визначили навички й вміння, необхідні для успішного здійснення цього виду перекладу, розглянути види вправ для їх формування та розвитку, розробили підсистему вправ для навчання майбутніх перекладачів УПП, яка складається з трьох груп вправ: підготовчих, вправ для формування навичок та розвитку вмінь УПП. Кожна група вправ включає види вправ, спрямованих на досягнення різних цілей у процесі навчання майбутніх перекладачів УПП. Важливою проблемою, яка потребує подальших спеціальних досліджень, є визначення співвідношення видів вправ у кожній

з груп підсистеми, залежно від цілей та умов навчання. Подальшим напрямом дослідження також може стати створення комплексів вправ для навчання УПП на основі запропонованої підсистеми, а також відповідної моделі навчання.

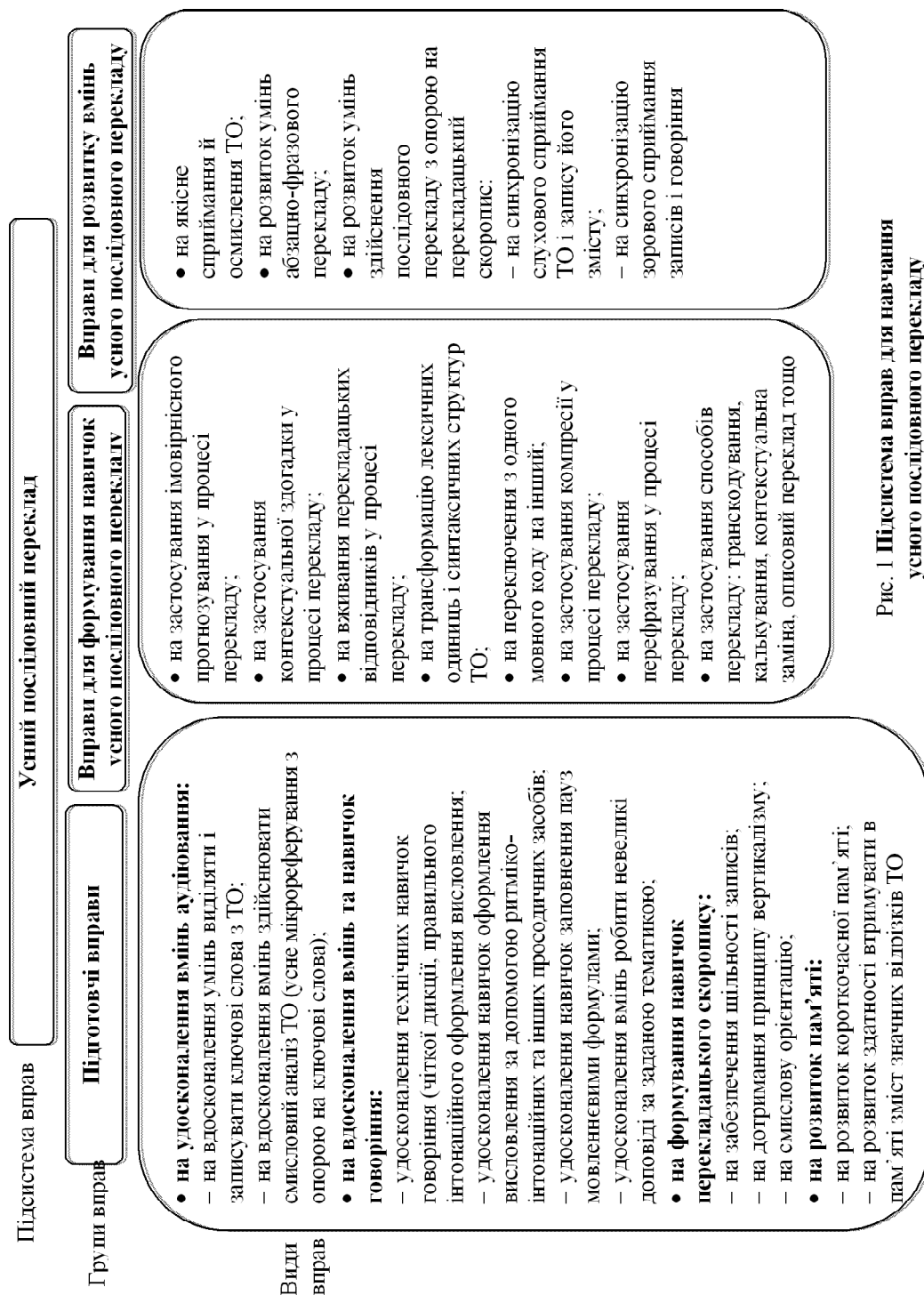

Рис. 1 Підсистема вправ для навчання усного послідовного перекладу

Література

1. Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англomовного двостороннього перекладу у галузі прав людини : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Ганічева. – Харків, 2008. – 182 с.
2. Миньр-Белоручев Р. К. Последовательный перевод / Р. К. Миньр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1969. – 288 с.
3. Ольховська А. С. Проблеми змісту перекладацької компетенції / А. С. Ольховська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – 2010. – Вип. 91. – С. 172-176. – (Серія: Педагогічні науки).
4. Світлична О. Р. Методика навчання майбутніх перекладачів усного послідовного двостороннього перекладу у фінансово банківській галузі (англійська та українська мови) : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. Р. Світлична. – Дніпропетровськ, 2015. – 354 с.
5. Червінко Є. О. Методика навчання майбутніх філологів усного послідовного перекладу з української мови англійською з використанням перекладацького скоропису : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Є. О. Червінко. – Харків, 2014. – 210 с.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих закладів освіти за спеціальністю “Переклад ” / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с. – (Серія “ULTA Series”).
7. Читалина Н. А. Методика преподавания общественно-политического перевода / Н. А. Читалина // Переводческая лингводидактика. – Флинт; Наука, 2009. – С. 55-78.
8. Zinukova N. Acquiring translation and interpreting competences: integrated approach / N. Zinukova // Іноземні мови. – №3. – 2016. – С. 18–24.

STRATEGIES FOR STUDYING PRE-ELECTION DISCOURSE NEOLOGISMS IN TRANSLATION

Poliova E.V.

Kyiv National Linguistic University

Стаття висвітлює проблеми дослідження неологізмів англomовного передвиборчого дискурсу, аналізуючи сучасні підходи до визначення терміна “неологізм”. Автор окреслює етапи процесу перекладу таких новотворів, пропонуючи можливі способи відтворення нових лексичних одиниць передвиборчого дискурсу з огляду на їх функції чи належність до певної тематичної групи. Стаття порушує питання “неперекладності” та “безеквівалентності” таких лексичних одиниць.

Ключові слова: неологізм, передвиборчий дискурс, неперекладність, безеквівалентність.

The article covers the issue of researching neologisms in pre-election discourse, analyzing modern approaches to defining the term “neologism” itself. The author highlights the stages of translating new words, suggesting the ways of their translation on the grounds of their functions and thematic grouping. The article raises the topic of “intranslatability” and “cultural specifics” with reference to such lexical units.

Key words: neologism, pre-election discourse, intranslatability, non-equivalence.

Research of the lexical dynamics in a language has always been a matter of concern in linguistics. The issue of evolutionary processes in the English language has been covered by a number of scientific papers on lexical innovations, including thorough studies by Yu. Zhluktenko, O. Kubryakova, M. Stepanova, Yu. Zatsnyi and many others. British English neologisms of different periods have been studied in the works carried out by N. Oleksenko, H. Miklashevskaya, L. Haham, N. Leontieva, O. Ivanov. American English neologisms were researched by T. Solovyova and Yu. Shuvalova. Theoretical issues of differentiating concepts of “neologisms proper”, “new coinages” and “innovations” are highlighted in Yu. Voloshyn’s thesis. Fundamental research by Yu. Zatsnyi deals with the development of the lexicon in the English language, including neologisms of the 1980-90s in XX century.

Significant contribution to the study of new lexical units has been made by foreign linguists, namely J. Algeo, J. Ayto, L. Bauer, R. Fischer, A. Lehrer, P. Newmark. The range of the issues related to the study of new words in translation varies from the definition of the term “neologism” itself to the necessity of translating new words of different types in a particular text.

The relevance of the material studied within the article lies in the essence of translation research into new lexical units as the world has recently watched the US presidential campaign which has become one of the most controversial processes not only by its outcomes but also by its lexicon. Lexical innovations of candidates and journalists must be decoded properly to avoid further misinterpretations.

According to Peter Newmark, neologisms are newly-created words or new meanings of existing words which are constantly being introduced into a language often for the purpose of giving a name to a new thing, new concept, new phenomenon or a prominent event [6, p. 140]. From Roswitha Fischer’s point of view, “a neologism is a word which has lost its status of a nonce-formation but is still the one which is considered new by the majority of members of a speech” [4]. A nonce-formation is a word which is created and used by a speaker who believes it to be new [3]; once a speaker is aware of having used or heard a word before, it ceases to be a nonce-formation. Other definitions of a neologism acquire more practical approach. For example, one of them considers a neologism to be a word which meets the requirements for inclusion in general dictionaries, but has not yet been coded by any of them [1]. Domains that produce the majority of new words are rapidly advancing – current examples being electronic communication, the Internet and politics, elections in particular [2].

The neologisms analyzed in our research will mostly satisfy all of above-mentioned definitions: they are firmly established to no longer be called nonce-formations, generally perceived to be new, and are typically not recorded in general dictionaries. All of them are united by their belonging to pre-election discourse.

The objective of this article is to analyze the strategies used by translators for conveying the meaning of neologisms pertaining to various types in pre-election discourse and justify the necessity of rendering new words into a target language (TL). The mentioned objective predetermines the fulfillment of the following tasks: to determine the stages of decoding the neologisms, to outline the translation techniques applicable to the process of their translation.

In language studies, two types of neologisms are usually distinguished: new words that are unique, so-called neologisms proper: for example, *politainer* (a blend of politician and entertainer, *колишній актор / співак, що подався в політику*), *pollutician* (a blend of pollute and politician, *політик-промисловець*), *anchor baby* (a newly born child which might guarantee their parents the status of immigrants, *дитина-гарант*); and neologisms that bring new meanings for an existing word form: for example, *Bork* (the surname of a lawyer Robert H. Bork) is used as a verb – meaning *to attack a political opponent* – instead of a proper noun (*спробувати усунути з політичної арени*); *Gingrich* (Newt Gingrich, ex-speaker for the US House of Representatives) which means *to neuter something or somebody* – stop from being effective, remove power from something (*позбавити влади, зробити неефективним*). Such neologisms usually have no regular equivalents in the target language and make up a separate lexical layer which poses a challenge for a translator.

In theory, all words are believed to have a minimum semantic content which consists of one or two primary semantic components forming part of each of their meanings and which, therefore, must be conveyed in any translation; these are the boundaries of translation, beyond which translation turns into paraphrase [7, p. 178].

Obviously, a lexical item is often translated by another lexical item which is not given as its equivalent coded by a dictionary as this is a case with new words – not to be codified by modern lexicographical resources. Most frequently their translation will be “pragmatically” rather than “semantically” different.

Accordingly, referring to neologisms as non-equivalent lexical units does not mean that their meanings can not be “transferred” in the process of translation at all or that their translation allows us to be less accurate or less appropriate, or even less faithful than while dealing with lexical units that have absolute equivalents. Sometimes the translation is possible by means of near equivalents; nevertheless, a translation unit can undergo contextual replacement even if the absolute equivalents exist.

Similarly, the translation of pre-election neologisms sometimes may create occasional analogies. Thus, the translation of neologisms from English into Ukrainian can be carried out in three stages:

1) clarifying neologism’s meaning when a translator refers to the latest English monolingual (encyclopedic) dictionaries, or can elicit information about the meaning of a new word taking into account its structure and context;

2) translating proper (conveying meaning) by means of the Ukrainian language, namely by transcribing, transliterating, transcoding, descriptive translating (explanation or contextual replacement). Using the former method, you can see either complete coincidence of denotative meanings where translation could be performed with the help of absolute equivalents or narrowing or expanding the meaning (known as transformations of concretization or generalization accordingly) in the TL. The choice of the method used in conveying the neologisms depends on many subjective factors, such as, for instance, the personality of the translator, their experience, intelligence, ability to deal with abstract concepts, a pragmatic situation in which the translation process is taking place and the type of discourse, the style of a particular author, etc. However, we should primarily strive to ensure that equivalent neologism of the source language (SL) (English) meets the most consistent requirements of language standards and rules of the TL (Ukrainian);

3) checking the recipient's perception of the translation. At this stage, the recipient's understanding of a translated item is tested and analyzed.

In the field of neologisms translation, pre-election discourse neologisms can apply to the following types of contextual replacement (all the translations of the neologisms in the article are suggested by its author):

1) borrowings, reproduced in the TL as internationalisms: *antiglobalists* – *антиглобалісти*, *Clintonomics* – *Клінтономіка*, *exit poll* – *екзит-пол*; *spin doctor* – *спін-доктор*; *spin technology* – *спін-технологія*. Such replacements are created by means of transcription or transliteration. In many cases, occasional replacement created in such a way can gain popularity in the TL and be used regularly in the translation of the new words;

2) loan translation, reproducing the morphemic structure of the new words or parts of set phrase or an idiom in the SL: *attack ad* – *негативна реклама*, *web voting* – *веб голосування*, *sofa decision* – *кулуарне рішення*, *democratic socialism* – *демократичний соціалізм*. In this case, the difference between contextual replacement and absolute or near equivalents in translation is often temporary. Many equivalents created by means of loan translation are widely spread in translation practice, and then begin to be used in original texts of the TL. As a result, the lexical units of the SL acquire absolute equivalents;

3) analogies set by finding the nearest in meaning lexical unit of the TL for neologism of the SL: *front-runner* – *лідер перегонів*, *bushlip* – *обіцянка-цяцянка*, *surfer* – *необізнаний виборець*, *clothespin vote* – *вибір меншого з усіх лих*, *flip-floppers* – “*тушки*”;

4) lexical transformations employed for conveying the meaning of a neologism during the translation process. This occasional replacement is performed by means of a semantic replacement of a non-equivalent word. So, for translating different contextual meanings of the English word *Teflon* into Ukrainian, which has no direct equivalent in the TL, such phrases with the word *Teflon*, depending on the wider context can be used transformations of concretization, generalization or modulation (semantic development): *Teflon Tony* – *байдужий Тоні Блер*, *Hillary's Teflon smile* – *незворушена посмішка Гіллари Клінтон*, *газетна рубрика Testing the Teflon* – *перевірка на міцність* etc.;

5) descriptive translation can be used, which will reveal the importance of non-equivalent word using the expanded phrase, if you can not create the equivalent with the help of abovementioned methods for translating different lexical innovations: *Obamacare* – реформа системи охорони здоров'я США, *politainers* – кандидати, що прийшли в політику з індустрії розваг, *gender gap* – різниця у виборчих перевагах жінок та чоловіків, *clothespin vote* – вибір меншого з усіх лих, *toon-basing* – шокуюча політична заява, *Republican 'ts* – 49 % виборців-республіканців, що не можуть пояснити, як розшифровується самоназва партії, прихильниками якої вони є (*GOP (Grand Old Party)*). The use of transcription or loan translation to convey the meaning of a neologism is often accompanied by description of the word's meaning in the special notes or footnotes. It makes possible to combine the brevity and language economy of expressions for the translation where transcribing and loan translation has been used to ensure a full understanding of occasional contextual replacement. Once explicating the meaning of the lexical unit, translator can continue to use the transcription or loan translation used in conveying the meaning of the corresponding lexical neologism throughout their work without explaining it further.

The most challenging lexical items in the process of translation consist of onyms and eponyms. They are a growing area in modern languages and not the least important in English pre-election discourse. When derived from people's names such words tend to emerge and disappear depending on the popularity or degree of publicity of their referent and simplicity of the word structure. When they refer directly to the person, they are translated without difficulty, but if they refer to the referent's ideas or qualities, the translator may have to add some explanation.

Our research into new words of English pre-election discourse singles out the following language units among the onyms:

1) words – proper names. Among these names, there are nicknames, names of places, events. Different translation techniques are used for their rendering into Ukrainian: *Slick Willie* (Слизький Віллі – translation + transcoding), *Mr Bill* (Містер Білл) – children’s TV show character whose prototype was Bill Clinton, *Willie Wonka* (Віллі Вонка – transcoding) – Clinton’s nicknames invented by the journalists; *Boll Weevil* (Бол Вієл – transcoding) – консервативний демократ з півдня, *Gurpsu Moth* (Джунці Мос – transcribing) – ліберально налаштований до помірних республіканців, демократичний консерватор; *the Beltway* (Белтвей) – центр Вашингтона, and the recent coinage – *the Donald* (Дональд Трамп), the nickname was given to Mr Trump by his wife, who claims English to be her fourth language and who often uses definite articles before proper names. Apparently, transcoding is the most frequent technique employed in translation of proper names with some explication given if the need arises.

Onyms designating supporters of various strategies and tactics of U.S. foreign policy are also worth paying attention to: *Hawks and Doves* (Яструби й Голуби – translation proper). The former believe that any war that fights the U.S. “enemy” is meant to protect the corporate world order (for example, oil deposits in the Gulf) and is worth waging, the latter consider the war as a defense tool of US “vital interests” and demand something more altruistic – the same result but in the name of liberating oppressed peoples;

2) eponyms that are made on the basis of active affixation models:

a) using agent suffixes *-eans / -ians, -ite, -istas, -nik*: *Blairites, Goreans, Goreites, Naderites, Perotistas, Perotniks* – supporters or advocates of people mentioned in the root morpheme (Tony Blair, Al Gore, Ralph Nader, Ross Perot);

b) using affixes *-esque, -ian*, formants *-lore, -style* with the meaning of similarity: *Kafkaesque* (по-кафському), *Reaganesque* (по-рейганівському), *Shermanesque* (по-шерманівському), *Clintonian* (по-клінтонівському), *Cheney-lore* (з життя Чейні), *Clinton-style* (у стилі Клінтона). All examples are translated with the help of practical transcribing;

c) using the suffix *-ism*: *Blairism, Clintonism, Thatcherism* – ideas and principles that belong to the leaders of political parties, *Блеризм* (політика Тоні Блера), *Клінтонізм* (політика Біла Клінтона), *Тетчеризм* (політика Маргарет Тетчер) correspondently. These neologisms of pre-election discourse only prove the fact that in the world of politics the trend to personalized political systems, ideologies or concepts continues evolving. Translation of abovementioned items will mostly depend on the style of the translated text and its target audience. For specialized translation, transliteration will be more appropriate. At the same time, descriptive translation will be more useful in texts for less knowledgeable audience;

d) using the suffix *-mentum* (from *momentum*): *Bernie-mentum, Biden-mentum, Trump-mentum, Hill-mentum* (зростання популярності Берні Сандерса, Дональда Трампа, Гіллари Клінтон як кандидатів у президенту США). Apparently, only descriptive translation can be applied in such cases as the word *momentum* has no direct equivalence in Ukrainian political discourse being used predominantly as a physical or military term.

Among the examples are occasionalisms formed on the basis of already existing word patterns: *astronaut – Reaganaut* (член адміністрації президента Рейгана), *robot – Perotbots* (прибічник Роса Перо), *paranoia – Perotnoia* (параноїдальна поведінка, властива Росу Перо), *tonsillitis – Goreitis* (неконтрольована брехня). Due to the absence of genuine or near equivalents, descriptive translation is predominantly used here.

With the suffix *-ish*, adjective *Spinnish* was formed, which means *the language used by the spin doctors and other organizers of the campaign*:

Occasionally, someone, say a campaign manager, speaks so much Spinnish that he completely forgets how to speak English. – Atlantic Monthly, 1 Nov. 1998. – Часом дехто, скажімо, голова передвиборчого штабу, говорить так багато мовою політтехнологій, що геть забуває, як розмовляти англійською.

As we can see from the example, descriptive translation is the only way of conveying the meaning of the word *Spinnish* into Ukrainian appropriately.

Prefixes *post-*, *pre-* are still productive in pre-election discourse: *post-Reaganite*, *post-Thatcherite*, *pre-Clinton-Gore*, *pre-Thatcherite*, *pre-Gorbachev*. When translating these lexical units, it is a well-grounded strategy to use descriptive translation, namely: “після президентства Рейгана”, “після правління Тетчер”, “до президентства Клінтона”, “до приходу до влади М. Горбачова” and so on. Prefixes *anti-*, *pro-*: *anti-Castro*, *pro-Bush*, *pro-Gore* – indicate dominance or anti-presidential or pro-presidential sentiment and therefore the translation requires relevant adjectives (*антикастрівський*, *пробушівський*, *прогорівський*);

3) onyms-collocations (*the Big Idea* – *Велика Ідея* – провідна ідея передвиборчої програми), *Can't Count State* – (*штат, що не вміє рахувати*) Florida during manual recount of voting ballots after presidential election of 2000, *Bubba Bill* (*Bubba* – traditional nickname of immigrants from the south, and Clinton was the governor in a southern state of Arkansas), *Groundhog Day* (“*День бабака*”) – the “inner” term of Clinton’s presidential administration, indicating a meeting that takes place every day having one and the same issue on the agenda. The source of innovation was the name of Bill Murray’s film in which the main character lives through the same day several times. Only the last neologism was translated by means of a genuine equivalent while the other ones required descriptive translation.

Summarizing the results of the research and analyzing the stages translators go through while dealing with rendering new words from English into Ukrainian, the following conclusions must be drawn:

- 1) new words with higher degree of frequency in use are processed and translated more quickly than the occasionalisms which are mostly situational;
- 2) new words having a broader context are processed faster than those with no context at all;
- 3) semantic plausibility of a new lexical unit will facilitate its faster recognition and identification of its meaning;
- 4) new words with familiar components and, therefore, clearer semantic structure, will be processed more successfully than others.

Since in pre-election discourse we are surrounded by visual and auditory stimuli from the world of media – advertisers, journalists, politicians, spin doctors etc. – all competing for the attention of a potential voter, any neologism is primarily a tool of gaining a voter’s focus. Advertisers and politicians want their words – names, slogans, and catchy phrases to be remembered. Therefore, from their viewpoint it is desirable for the response and reception not to be automatic. When we automatically process a language, we concentrate on the meaning, and after recoding the emotion or the knowledge, or the experience it is aimed at, we remember the gist but usually forget the actual words in the original message. Since the neologisms require a significant effort to figure out and process, we are more likely to remember their forms, not the meaning in the first place. In addition, the creator of a new word wants the neologism to be appreciated linguistically and remembered. And this process takes more time calling for much more frequency of the word usage in speech making it an essential marker of pre-election discourse in particular.

The analysis carried out at the lexical and semantic level could open a new chapter in the field of election terminology and semantics paving the way to the compilation of a bilingual new election terms dictionary. Furthermore, the expansion of new words into new sememes could also be explored in the contexts of genealogically different or similar languages stating the degree of their word-building potential. A new direction of research could also be possible in the area of translation studies. The methods and techniques in interpretation of new words as well as pseudoneologisms could be studied.

Bibliography

1. Algeo J. Fifty Years among the New Words / John Algeo. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 266 p.

2. Ayto J. *Movers and Shakers: A Chronology of Words that Shaped our Age* / John Ayto. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 250 p.
3. Bauer L. *English Word-Formation* / Laurie Bauer. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 311 p.
4. Fischer R. *Lexical Change in Present Day English : A Corpus-Based Study of the Motivation, Institutionalization, and Productivity of Creative Neologisms* / Roswitha Fischer. – Tubingen, Germany : Narr Verlag, 1998. – 176 p.
5. Lehrer A. Understanding trendy neologisms / A. Lehrer // *Italian Journal of Linguistics*. – 2003. – № 15 (2). – P. 369 – 382.
6. Newmark P. *A Textbook of Translation* / Peter Newmark. – New York : Prentice-Hall International, 1988. – 311 p.
7. Newmark P. *Approaches to Translation* / Peter Newmark. – Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. – 214 p.

МЕТОДИКА ПОНЯТТЄВОГО АНАЛІЗУ ГАЛУЗЕВИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Купрієнко Ю. В.

Національний технічний університет "ХПІ"

Черноватий Л. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Стаття присвячена питанням аналізу галузевих текстів для сфери "Комп'ютерна наука" (тема – "Мова комп'ютерного програмування"), а також важливості засвоєння відповідної термінології для формування фахової компетентності перекладача.

Ключові слова: мова комп'ютерного програмування, фахова компетентність перекладача, предметна компетентність, термінологічна одиниця, поняттєва структура.

The article is devoted to the professional-oriented texts analysis for the field of computer science (subject – "Computer programming language"). It also deals with the importance of proper terminology acquisition to form translator's professional competence.

Key words: computer programming language, translator's professional competence, subject competence, terminological unit, concept structure.

Мета навчання майбутніх перекладачів – формування фахової компетентності перекладача (ФКП), яку визначають як належне використання специфічних здібностей згідно з вимогами оточення, тобто цілеспрямована поведінка [7], одним із компонентів якої є екстралінгвістична компетентність, розглядана як та, що охоплює всі знання поза межами лінгвістичних та перекладознавчих [5]. У межах цієї компетентності перебуває предметна компетентність, яку тлумачать як певний діапазон знань, необхідних перекладачеві у відповідній сфері [5].

У межах кожної сфери, що входять до складу предметної компетентності (громадсько-політична, економічна, юридична тощо), існує система понять, на якій ґрунтується ця сфера, а також термінологічні одиниці для їх позначення в кожній мові. Було обрано найвдаліше, на нашу думку, визначення поняття "термін" (або "термінологічна одиниця"), на яке будемо спиратися в подальших роботах, а саме: "термін (від грец. *τέρμα* 'кінець, межа') – це одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є органічним (системним чи позасистемним) елементом термінологічного фонду [1, с. 24]. Таким чином, завданням навчання майбутніх перекладачів є, по-перше, засвоєння згаданих понять, а по-друге, оволодіння відповідною термінологією.

Для розв'язання такого завдання потрібно обрати сфери, які ввійдуть до складу предметної компетентності майбутніх перекладачів (залежно від спрямованості навчання у відповідному навчальному закладі: перекладачі загального спрямування, перекладачі технічних текстів тощо); у межах обраних сфер визначити найважливіші теми; в кожній темі виділити головні поняття та встановити їх ієрархію, знайти двомовні терміни для позначення згаданих понять.

Проблема визначення компонентів предметної компетентності майбутніх перекладачів, виділення поняттєвої структури окремих її тем та добору термінологічних одиниць формулювалася в деяких теоретичних працях [5], а також практично реалізувалася (за винятком виділення поняттєвої структури) в деяких сферах, наприклад, економіка [2], юриспруденція [3], патентна справа тощо [4]. Однак на рівні кандидатських дисертацій це питання досі не вивчалася, в чому й полягає **актуальність** нашого дослідження.

Його **об'єктом** є поняттєвий аналіз галузевих текстів з метою відбору головних понять, встановлення їх ієрархії та термінологічних одиниць для їх позначення, а **предметом** – розроблення поняттєвих схем для сфери “Комп’ютерні науки”, яка видається важливою для предметних знань майбутніх перекладачів у світлі зростання вимог до рівня володіння майбутніми перекладачами комп’ютерними технологіями перекладу [9]. Перший досвід дослідження в цій сфері описано в попередній нашій праці [6]. Матеріалом аналізу в цьому разі послужила тема “Мови комп’ютерного програмування”, в межах якої паралельно здійснювався й добір двомовної термінології для позначення відповідних понять.

Таким чином, **метою** статті є опис досвіду складання поняттєвих схем на основі англomовних текстів для засвоєння головних понять, на яких ґрунтується згадана тема. Досягнення зазначеної мети передбачало розв’язання таких **завдань**: 1) обрати репрезентативний англomовний текст оригіналу (ТО) для перекладу та аналізу; 2) створити текст перекладу (ТП) українською мовою; 3) виділити в обох текстах терміни-відповідники; 4) скласти англо-український та українсько-англійський термінологічні словники; 5) визначити головні поняття, на яких ґрунтуються ТО і ТП, і встановити їх ієрархію; 6) знайти спосіб представлення поняттєвого складу згаданої сфери за допомогою відповідних схем і проаналізувати їх. Послідовність розв’язання цих завдань і визначила подальший зміст статті.

Матеріалом дослідження слугував оригінальний англomовний текст обсягом 5 766 друкованих знаків, запозичений з оригінального джерела [8], та його переклад українською мовою (обсяг ТП – 6 516 друкованих знаків). За кількістю слів українськомовний ТП є майже еквівалентним ТО: 871 слово проти 876 слів в англomовному ТО. Далі в обох текстах ми виділили терміни та термінологічні словосполучення: 103 термінологічні одиниці було виявлено в кожному тексті, які містили по 172 слова термінологічного характеру, тобто щільність текстів є високою – по 20 % термінологічних одиниць у ТО та ТП. На основі відібраних термінів та термінологічних словосполучень було складено українсько-англійський та англо-український словники.

Далі було визначено головні поняття, на яких ґрунтуються ТО і ТП, встановлено їх ієрархію та складено поняттєві схеми, які наведено на рис. 1 та рис. 2, а їх аналіз разом з англomовними відповідниками українських термінів подано далі. На рис. 1 представлено поняттєву схему теми Computer Programming Language.

Як випливає з рис. 1, центральним поняттям у цьому тексті є “Мови комп’ютерного програмування” (*Computer programming languages*), які поділяються на мови “низького рівня” (“*low-level language*”) та мови “вищого рівня” (“*high-level language*”). Мова комп’ютерного програмування використовується для формулювання точних команд (*instructions, operations*) цифровому комп’ютеру. Для формулювання згаданих команд використовується кілька бітів, ще кілька – для передачі операндів (*operands*) (даних, з якими виконує дії оператор), або ж для повідомлення про розташування (*locations*) наступної команди.

Мови “низького рівня” вимагають від програміста безпосереднього керування (*explicit management*), притаманними певному комп’ютеру характеристиками, а також знання архітектури (структури) комп’ютера (*must know architecture*). Мови “низького рівня” поділяються на машинну мову (*machine language*) і мову асемблера (*assembly language*).

Машинна мова складається з числових кодів (*numeric codes*) операцій, які використовуються комп’ютером. Коди у свою чергу складаються з двійкових цифр (“бітів”) (*binary digits*), які перетворюються як з, так і на шістнадцяткові (*hexadecimal digits*). Машинна мова легко перекладається мовами “вищого рівня” (*translation from higher languages*). Мова асемблера є рівнем вищою за машинну мову. Короткі мнемонічні коди (*mnemonic codes*) використовуються для команд, що дозволяє програмісту давати назви блокам пам’яті (*names for blocks of memory*). Структура мови асемблера дозволяє легко перекладати її на машинну мову.

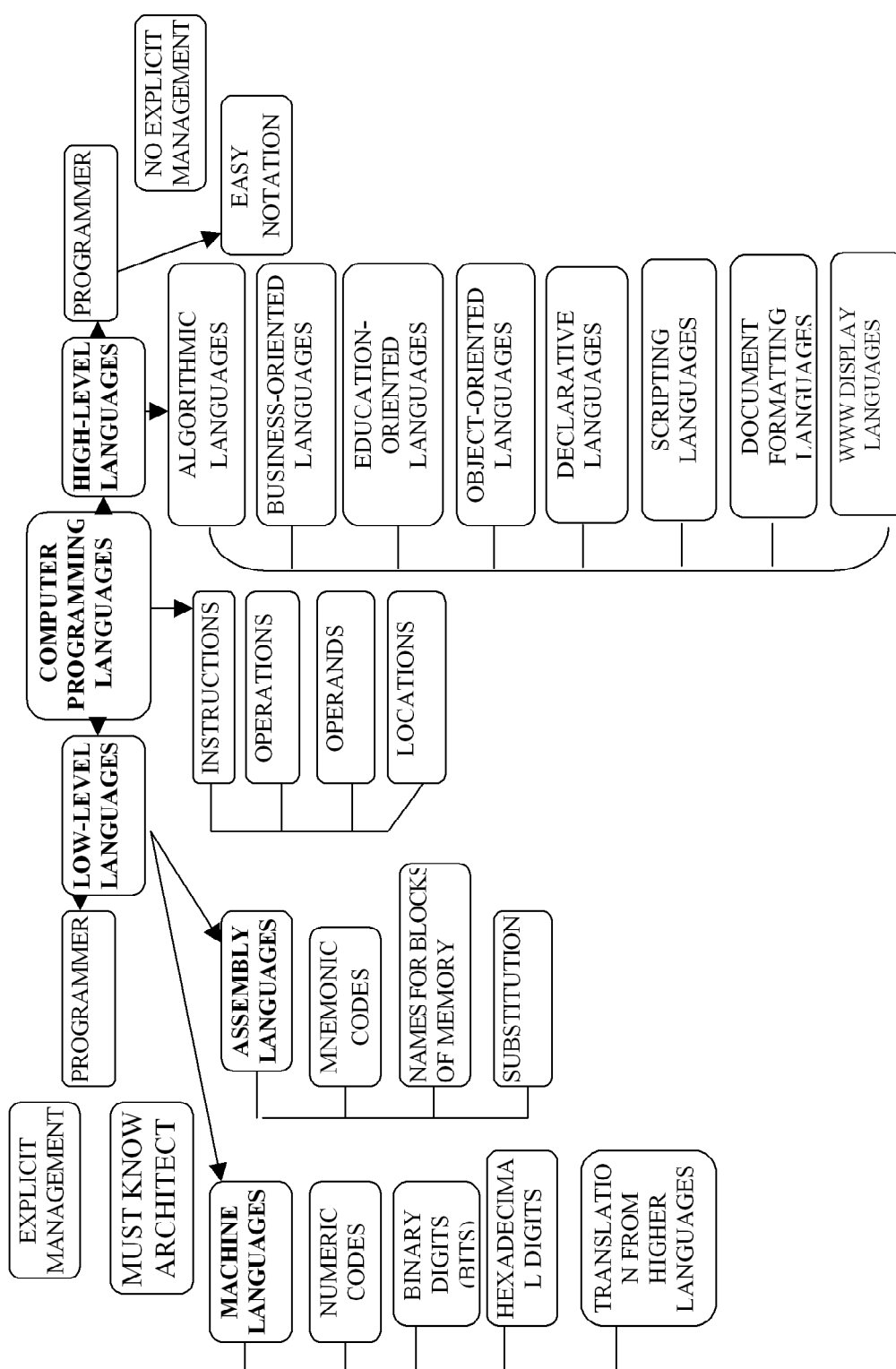

Рис. 1. Поняттєва схема теми Computer Programming Language

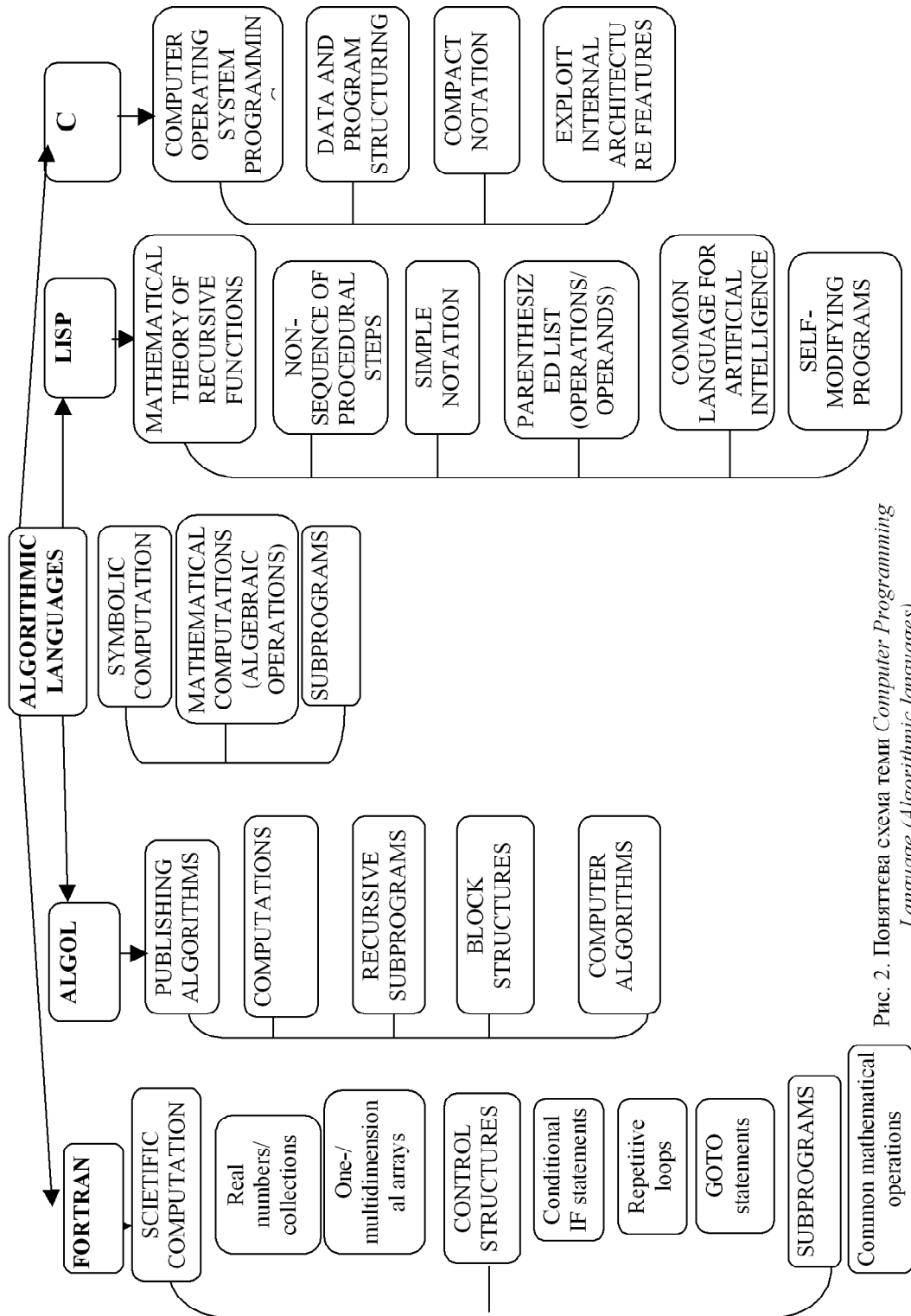

Рис. 2. Поняттєва схема теми Computer Programming Language (Algorithmic languages)

Мови “високого рівня” не потребують прямого керування (*no explicit management*) програмістами і ґрунтуються на зручнішій для використання системі записів (*easy notation*). У свою чергу мови “високого рівня” поділяються на алгоритмічні мови (*algorithmic languages*), мови підприємницького спрямування (*business-oriented languages*), мови програмування, що спрямовані на освіту (*education-oriented languages*), об’єктно орієнтовані мови (*object-oriented languages*), декларативні мови (*declarative languages*), мови сценаріїв (*scripting languages*), мови для форматування документів (*document formatting languages*), мови інтерфейсу всесвітньої павутини (*World Wide Web languages*).

Алгоритмічні мови (*algorithmic languages*), як свідчить рис. 2, призначені для вираження математичних або символічних обчислень (*mathematical/symbolic computations*) (напр., алгебраїчні операції (*algebraic operations*)), а також дозволяють використання певних підпрограм (*subprograms*). Ці мови були першими мовами високого рівня.

Перша з таких мов, що показані на рис. 2, “Фортран” (*FORTRAN*), була розроблена для наукових обчислень (*scientific computations*) з дійсними числами та їх сукупностями (*real numbers/collections*), розподіленими як одно- або багатовимірні масиви (*one-/multidimensional arrays*). Її керуючі структури (*control structures*) включали умовні судження, що починалися з “якщо” (*conditional IF statements*), повторювані цикли (*repetitive loops*) і оператора *GOTO* (*GOTO statements*) (“перейти до певного рядка за номером”). Багато підпрограм (*subprograms*) для стандартних математичних операцій (*common mathematical operations*) вдало використовуються завдяки мові “Фортран”.

Наступна алгоритмічна мова, “Алгол” (*ALGOL*) (див. рис. 2), була розроблена з метою побудови алгоритмів для використання у видавничій галузі (*publishing algorithms*), а також для обчислень (*computations*). Вона містила рекурсивні підпрограми (*recursive subprograms*) (здатність алгоритмів до самоактивації й розв’язання проблеми шляхом її перетворення на однотипну, але простішу), мала блочну організацію (*block structures*), а також протягом багатьох років нею публікувалися комп’ютерні алгоритми (*computer algorithms*).

Ще одна алгоритмічна мова, яку зазначено на рис. 2, “Лісп” (*LISP*), ґрунтувалася на математичній теорії рекурсивних функцій (*mathematical theory of recursive functions*), вона не є послідовністю процедурних кроків (*non-sequence of procedural steps*), а використовує просту систему запису, де операції (*operations*) та операнди (*operands*) (дані, з якими виконує дії оператор) подаються списком у дужках (*parenthesized list*). “Лісп” стала загальноприйнятною мовою (*common language*) для програмування штучного інтелекту (*artificial intelligence*), завдяки якій можна було написати здатні до навчання програми (*programs capable of “learning”*) штучного інтелекту як програми, що самовдосконалюються (*self-modifying programs*).

Останньою алгоритмічною мовою програмування, представленою на рис. 2, є Сі (C), яка була розроблена для програмування комп’ютерних операційних систем (*program computer operating systems*) і мала здатність структурувати дані й програми (*structure data and programs*) шляхом об’єднання менших одиниць. Вона використовує компактну систему запису (*compact notation*), а також усі функції внутрішньої архітектури (*features of internal architecture*) комп’ютера.

Отже, нами були розроблені поняттєві схеми, які визначають зміст навчання і можуть сприяти формуванню фахової компетентності майбутніх перекладачів, а також засвоєнню ними відповідної термінології, необхідної для перекладу текстів, що належать до категорії “Мови комп’ютерного програмування”. Однак методика використання таких схем у процесі навчання потребує додаткового вивчення, у чому і вбачаємо перспективу подальшого дослідження.

Література

1. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : [монографія] / М. О. Вакуленко. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 361 с.
2. Переклад англomовної економічної літератури. Економіка США. Загальні принципи : навч. посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. П. Ярошук. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 496 с.
3. Переклад англomовної юридичної літератури: навч. посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Ю. П. Іванко, І. П. Ліпко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 656 с.
4. Черноватий Л. М. Переклад текстів англomовних засобів захисту інтелектуальної власності: патенти, знаки для товарів та послуг : навчальний посібник / Л. М. Черноватий, С. О. Царьова. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 304 с.
5. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с.
6. Черноватий Л. М. Поняттєва схема як основа формування предметної та термінологічної складових фахової компетентності перекладачів галузєвих текстів / Л. М. Черноватий, Ю. В. Купрієнко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Педагогіка і психологія”. – 2016. – № 1 (11). – С. 373–378.
7. Alves F. Modelling translator’s competence: Relevance and expertise under scrutiny / F. Alves, J. L. Gonçalves // Doubts and Directions in Translation Studies. – Amsterdam ; Philadelphia : Benjamins, 2007. – P. 41–55.
8. Computer fundamentals [Electronic resource] / R. Tamassia // Algorithm Design. – New York ; Chichester ; Weinheim ; Brisbane ; Singapore ; Toronto : John Wiley & Sons Inc., 2002. – P. 57, 61, 63, 70, 77, 99, 114, 116. – Режим доступу : <http://cs-fundamentals.com/data-structures / introduction -to-data-structures.php>.
9. Gambier Y. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication / Y. Gambier. – Brussel : EMT, 2009. – 104 p. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/dgs/translation/external_relations/universities/documents/emt_competences_translators_en.pdf [accessed 6.01.2014].

КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ І ТЛУМАЧІВ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Панченко О. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена порівняльному аналізу компетенцій, які необхідно розвивати в письмових та усних перекладачів відповідно до вимог ринку праці. Порівняння проведено з урахуванням особливостей роботи з усного та письмового перекладу з метою визначити компетенції, які входять до набору перекладачів та тлумачів.

Ключові слова: усний переклад, письмовий переклад, компетенції, перекладач, тлумач.

The article deals with comparative analysis of competences that should develop the future translators and interpreters. The analysis takes into consideration the differences between translation and interpretation and aims to determine which competences are necessary for both professions.

Key words: translation, interpretation, competences, translator, interpreter.

Достатньо на одному з сайтів пошуку роботи відвідати категорію “Перекладач” і стає зрозумілим, що потреба в професії з роками не знижується. Серед вимог, які висуваються до кандидатів, фігурують передусім високий рівень володіння іноземною мовою (від “вище середнього” до “досконалого”) та українською або російською, професійна перекладацька або філологічна освіта, досвід роботи. Додатковими перевагами для шукача роботи стануть уміння редагувати переклади і писати оригінальні тексти, а також володіння перекладацькими програмами, що свідчить про орієнтованість ринку праці, головним чином, на письмовий переклад. Проте трапляються й оголошення про пошук перекладачів для виконання як письмового, так і усного перекладу. Тож, аби краще підготувати майбутніх фахівців та тим самим надати їм більше шансів на працевлаштування за професією, необхідно розвивати в них навички та компетенції як усного, так і усного перекладу. **Актуальність** нашої роботи зумовлена необхідністю вдосконалення підготовки перекладачів відповідно до вимог, які висувають роботодавці.

Метою нашої статті є встановлення набору компетенцій, які повинні мати усні та письмові перекладачі відповідно до вимог ринку праці, а також аналіз подібностей та відмінностей у наборі компетенцій, необхідних для виконання адекватного усного та письмового перекладу. Для досягнення поставленої мети ми виконаємо такі **завдання**: ознайомимося з вимогами, які висуваються до роботи усних та письмових перекладачів, визначимо, володіння якими компетенціями забезпечить виконання згаданих вимог, установимо, чи ідентичні набори компетенцій усних та письмових перекладачів. У роботі ми орієнтуватимемося на стандарти професії перекладача, як вони сформульовані Асоціацією перекладачів України, та на теоретико-методологічні засади, на яких працює паризька школа підготовки фахівців з перекладу ESIT. Із цією школою пов’язані імена відомих перекладознавців Даніки Селескович (власне засновниці школи) та Мар’ян Ледерер, які стояли біля витоків сучасного європейського перекладознавства і методології підготовки фахівців з перекладу [4]. М. Ледерер і сьогодні працює в руслі інтерпретативної теорії перекладу, започаткованої Д. Селескович, та готує фахівців перекладацької справи. Аналізом особливостей усного перекладу, зокрема під час конференцій, а також перекладу взагалі, та розглядом методологічних основ викладання перекладу також займається один з членів-засновників Європейської спілки перекладацьких досліджень Даніель Жіль. Науковець передусім працює над теорією перекладу та його викладання, зауважуючи, що теоретичним дослідженням приділяється недостатньо уваги на користь практичних [3]. В українському перекладознавстві не можемо оминати увагою внесок у перекладацьку науку професора кафедри англійської філології і перекладу КНЛУ Ілька Вакуловича Корунця, слідом за яким, говорячи про усних перекладачів, ми вживатимемо термін “тлумач”, а словом “перекладач” називатимемо письмових перекладачів [2].

Тож до яких професійних вимог має бути підготовлений майбутній перекладач? Асоціація перекладачів України висуває такі вимоги до письмового перекладача та його компетентності:

- перекладач повинен мати базову або повну вищу освіту з цієї спеціальності;
- перекладач має бути компетентним у мовах, які він використовує під час перекладу (перекладач повинен професійно володіти мовою початкового тексту та мовою перекладу);
- перекладач повинен володіти спеціалізацією діяльності замовника, для якого виконує переклад, та термінологією тематики мовами, що використовуються для перекладу.

Виконаний переклад, як результат роботи компетентного перекладача, має відповідати вимогам замовника, відповідати вихідному тексту за змістом, смыслом, оформленням; не містити граматичних, орфографічних і пунктуаційних помилок; термінологія перекладу має відповідати галузевій належності оригіналу; перекладач повинен дотримуватися одноманітності термінів, найменувань, умовних позначень, скорочень, символів. Крім того, перекладач повинен знати та застосовувати при виконанні письмових перекладів міжнародні та національні стандарти в галузі перекладів, що діють на території України.

З огляду на сказане вище, можемо виділити такі компетенції, необхідні для перекладача: лінгвістичну (володіння мовою), екстралінгвістичну (тематика вихідного тексту), текстуальну (дотримання змісту, смислу, оформлення), методологічну (дотримання одноманітності) та професійну (знання норм і стандартів).

До тлумачів висувається вимога виконувати переклад тією мовою та з тієї тематики, у яких перекладач компетентний, а виконаний переклад має відповідати усній промові доповідача за змістом і сенсом, бути повним та адекватним, не містити граматичних помилок. Термінологія перекладу має відповідати галузевій належності вихідного повідомлення, і також необхідно витримувати одноманітність термінів, найменувань, умовних позначень, скорочень. Тобто мова знову ж таки йде про лінгвістичну, екстралінгвістичну, текстуальну, методологічну та професійну компетенції.

До цього списку можемо додати ще й етичний складник, оскільки в кодексі професії зауважено, що перекладачі та тлумачі не повинні допускати зриву прийнятого на себе замовлення через відмову від нього без поважних причин, а за наявності в перекладача причин, через які він не може виконувати взяте на себе замовлення, перекладач повинен повідомити про це працедавцю за такої строк, за якого в останнього буде достатньо часу для підготовки заміни. До складу етичної компетенції входить також дотримання конфіденційності матеріалів перекладу та колегіальності, під якою мається на увазі відмова від критики в бік колег.

Чи є вичерпним отриманий список? На нашу думку, до нього слід також включити інструментальну компетенцію, що означає володіння перекладацькими програмами та інструментами пошуку й опрацювання інформації, відповідно до вимог ринку праці, а також стратегічну компетенцію, яка передбачає вміння добирати стратегії перекладу відповідно до ситуації.

Підсумовуючи сказане, повний список компетенцій, якими повинен володіти професіонал перекладацької справи, має такий вигляд: лінгвістична компетенція, екстралінгвістична, текстуальна, методологічна, інструментальна, стратегічна, етична та професійна.

Перш ніж приступити до аналізу того, чи всі компетенції релевантні одночасно для перекладачів і тлумачів, з'ясуємо, у чому полягає відмінність у їх роботі:

- спосіб сприйняття вихідного тексту: зоровий для перекладачів, на слух для тлумачів (коли мова йде про переклад з листа, спосіб сприйняття також зоровий);
- спосіб подачі перекладу: письмовий для перекладачів, усний для тлумачів;
- часові рамки: перекладач має можливість здійснити пошук інформації в процесі перекладу, звернутися, за необхідності, за консультацією до галузевого спеціаліста; у тлумача таких можливостей немає, що передбачає максимальну підготовку до початку процесу перекладу;

– комунікативна ситуація: під час усного перекладу виникає безпосередня взаємодія між мовцем, тлумачем та реципієнтом, що впливає на поведінку та вибір стратегій перекладу; перекладач такого впливу не зазнає;

– природа вихідного повідомлення: перекладач має справу з думкою, яка, перш ніж отримати свою письмову форму, була проаналізована та переформульована з метою надати їй бажаної форми та змісту, і перекладач так само аналізує й переформулює свій переклад, намагаючись дотриматися і змісту, і форми, тлумач же, будучи учасником діалогу, передусім має на меті спровокувати певну реакцію, реакцію, на яку розраховує мовець.

Розгляньмо тепер детальніше компетенції з урахуванням особливостей роботи перекладачів і тлумачів.

Без лінгвістичної компетенції як перекладач, так і тлумач не зможуть відбутися як фахівці. Ця компетенція передбачає не лише знання великої кількості лексичних одиниць, але й уміння вживати їх відповідно до лексичних, граматичних, стилістичних норм як рідної мови, так і іноземної. Це означає, що, перш ніж розпочати власне перекладацьку підготовку, слід вивести на належний рівень знання обох мов. За термінологією паризької школи підготовки перекладачів та тлумачів ESIT, рідна мова – це мова А, перша іноземна мова – мова В, друга та наступна іноземна мова – мова С. *A priori* вважається, що перекладачі досконало володіють рідною мовою, що ж до мови В, за вимогами ESIT вона має бути майже на тому самому рівні, що й А (допускається трохи менший словниковий запас, “натяк” на акцент та менша елегантність висловлення), доказом чого, крім вступних іспитів, є обов’язкове перебування кандидата у країні мови В протягом року. Щодо мови С, то розуміння має бути на рівні мов А і В, а висловлення – зв’язним і зрозумілим; необхідний термін перебування у країні мови С – принаймні шість місяців. При цьому програма навчання у школі велике місце відводить удосконаленню лінгвістичної компетенції з робочих мов. Зауважимо, що обов’язковою умовою для вступу до ESIT є володіння, крім рідної, і французькою, й англійською мовами.

Екстралінгвістична компетенція передбачає широку загальну культуру перекладача, що означає бути відкритим до нових знань, мати бажання їх отримувати і знати, де і як. ESIT до програми підготовки перекладачів включає такі курси, як новини й події світу та Європи, геополітика, право, інформатика, економіка та бізнес. Звичайно, неможливо охопити всю різноманітність галузей, але ініціація до галузевого перекладу як складник підготовки перекладачів та тлумачів необхідна, хоча б з метою розвинути в студентів навички роботи зі спеціалізованими текстами, як письмовими, так і усними. Особливо це важливо для тлумачів, адже з огляду на часові рамки, вони не зможуть, на відміну від перекладачів, удатися до пошуку необхідної інформації в процесі перекладу.

Обов’язковий характер текстуальної компетенції для перекладача, який працює з письмовими текстами, не викликає сумніву, адже кожен текст характеризується своїм стилем, правилами побудови, наявністю чи відсутністю тих чи інших образних засобів, і для адекватного перекладу слід брати до уваги всі особливості тексту, вміти їх інтерпретувати. Тлумач не має перед очима тексту, тож начебто не має чого інтерпретувати й аналізувати, але ж усний дискурс, якщо це не спонтанна розмова, теж будується за певними правилами, містить різні типи інформації, з погляду її значущості, має свої характеристики – знання цього допоможе тлумачу зосередитися на головному і саме тоді, коли необхідно. Тож, ми вважаємо, що текстуальна компетенція необхідна і перекладачеві, і тлумачу.

Методологічна компетенція полягає в здатності зібрати інформацію з певної теми та засвоїти відповідні терміни. Для письмового перекладу є таке правило: якщо текст великий і галузевий, а тим більше, якщо його виконує команда з кількох перекладачів, необхідно укласти словничок термінів та інших лексичних одиниць, які можуть становити труднощі під час перекладу, з метою витримати одноманітність перекладу цих одиниць. Такий словничок укладається в процесі

перекладу. Тлумач з огляду на часові рамки не має змоги збирати інформацію та укласти словничок у процесі перекладу, тож він покликаний це робити як підготовку до перекладу, хоча перекладачі-фрилансери часто мають на підготовку лише один–два дні.

Інструментальна компетенція безпосередньо пов'язана з методологічною, адже необхідно знати, як і де шукати інформацію, а потім зберігати її та використовувати. Головними інструментами в роботі перекладача є словники – загальні, галузеві, дво- та багатомовні – та енциклопедії, але в час бурхливого розвитку цифрових технологій перекладачеві в нагоді стануть також перекладацькі програми, такі, як TRADOS, Deja Vu, Translator, програми пошуку в термінологічних базах інтернету, редактори, конвертери, програми статистики та інші. Для тлумача подібні інструменти полегшать підготовчий етап, але у своїй роботі він матиме справу й з іншими інструментами, особливо під час синхронного перекладу, – це робоче місце з певним технічним обладнанням. Під час навчання неможливо охопити всі наявні інструменти роботи перекладача, але ознайомити студентів з принципом роботи основних інструментів потрібно.

Стратегічна компетенція означає вміння обирати певну стратегію, тобто набір дій, необхідних на кожному з трьох етапів перекладу: аналіз тексту оригіналу, власне переклад та перевірка й редагування здійсненого перекладу [1, с. 266]. Очевидно, що перший та третій етапи можливі лише для виконання письмового перекладу, а тлумачі, головним чином, обирають стратегії власне перекладу, враховуючи комунікативну ситуацію, наміри її учасників, їх реакцію, що дозволяє їм коригувати, за необхідності, свій план дій. Проте ця компетенція важлива як для письмового, так і для усного перекладу, незважаючи на відмінність в етапах.

Складниками етичної компетенції є морально-етичні якості перекладача, які формують принципи його ставлення до роботи, до замовників, до колег. Ураховуючи, що перекладач володіє як мінімум двома мовами, він має знати норми поведінки обох відповідних країн та дотримуватися їх.

Професійна компетенція полягає у знанні та дотриманні норм та стандартів виконання перекладів, їх оформлення, а також вимог, що висуваються до перекладачів. Відсутність цієї компетенції може зашкодити не лише замовнику, але й самому перекладачеві, адже професійна компетенція передбачає знання існуючих розцінок на письмовий та усний переклад.

Розглянувши докладно компетенції з урахуванням відмінностей у роботі перекладачів та тлумачів, ми дійшли висновку, що набір компетенцій ідентичний в обох випадках і може відрізнятися лише частотою та інтенсивністю активації складників тієї чи іншої компетенції. Відмінність також полягає в особистісних характеристиках: перекладач повинен мати навички самоперевірки, редагування текстів, уміти організувати свою роботу відповідно до часу, відведеного на переклад, бути автономним; тлумачеві необхідна швидкість мислення, відмінна пам'ять, навички синтезування, добре поставлена вимова, упевненість та розвинена здатність до концентрації. Уважаємо, що тільки опанування всіма компетенціями та розвиток особистісних якостей можуть забезпечити майбутнім фахівцям успіх на ринку праці.

Для підготовки справжніх фахівців навчання студентів перекладу має відбуватися з урахуванням таких принципів:

- розвивати всі компетенції, не забуваючи, що перекладач – це передусім особистість, а “діяльність перекладача не є ізольованою, адже вона перебуває у складних діалогічних відношеннях із буттєвою сферою, семіотичним універсумом культури, у які занурений текст, перекладач й адресат перекладу” [4, с. 452];

- навчати через практику, адже найкращий спосіб засвоїти матеріал – активне навчання;
- навчати навчатися, оскільки самовдосконалення є запорукою успіху.

Перспективи подальшого дослідження передбачають аналіз шляхів розвитку всіх компетенцій у майбутніх перекладачів та тлумачів для покращення їх підготовки до професійної діяльності.

Література

1. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Р. Валент, 2011. – 408 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Gile D. Interpretation Research : A New Impetus? [Electronic resource] / Daniel Gile // Hermes, Journal of Linguistics. – 1995. – № 14. – С. 15–29. – Mode of access : http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/H14_02.pdf
5. Seleskovitch D. Pédagogie Raisonnée de l'interprétation / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris : Didier Erudition, 2002. – 388 p.

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Трощ Т. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена вивченню особливостей фахової підготовки перекладачів. У сучасних умовах швидкого розвитку міжнародного спілкування професія перекладача набуває особливої актуальності. Саме тому важливо забезпечувати якісну професійну підготовку фахівців у галузі перекладу. У статті розглянуто загальні принципи методики викладання перекладу. Результати здійсненого аналізу формують основні тенденції розвитку щодо вдосконалення методики викладання перекладу.

Ключові слова: фахова підготовка, перекладач, особливості підготовки, методика викладання.

The article deals with the main specifics of vocational training of translators. Today, when international communication is constantly developing, the profession of a translator becomes especially urgent. In this regard it remains to be very important to provide a well-qualified vocational training of specialists in the field of translation. The article describes general translation teaching techniques. The results of the current research produce main development trends of translation teaching techniques improvement.

Key words: vocational training, translator, training specifics, teaching technique.

Сьогодні, коли міжнародні відносини набувають стрімкого розвитку, все частіше виникає потреба в якісній підготовці спеціалістів у галузі перекладу, що зумовлює зростання вимог щодо фахової підготовки таких спеціалістів. Ґрунтовні знання з перекладознавства студенти можуть отримати лише на перекладацьких факультетах, де основний навчальний процес сфокусовано на вивченні різних аспектів перекладу. Якісна фахова підготовка перекладачів потребує постійного оновлення, удосконалення знань іноземних мов, та розширення уявлення про різні сфери діяльності людини, що ставить перед університетами нові завдання для підготовки кваліфікованих кадрів у сфері перекладу. Важливо зазначити, що професія перекладача досить багатогранна, вона вимагає широкої ерудиції та високої освіченості з глибшими знаннями в певній галузі, добре розвинутих комунікативних навичок міжнаціонального спілкування, вільного володіння як іноземною, так і рідною мовами.

Перекладачі як фахівці повинні забезпечувати міжмовну комунікацію в будь-якій діловій сфері, а також якісно виконувати й письмові переклади спеціалізованих текстів різної складності. У зв'язку з цим і сама концепція фахової підготовки майбутніх перекладачів зазнала значних змін, оскільки в умовах сучасного життя виникає необхідність саме в підготовці спеціалістів у галузі перекладу. Саме тому сьогодні помітна тенденція до оновлення та вдосконалення нових методик викладання перекладу.

Нині видано багато підручників і посібників з теорії та практики перекладу, проте відчувається брак підручників та іншої наукової літератури з методики викладання перекладу.

Зважаючи на специфіку дослідження, варто зазначити, що особливий інтерес становлять праці, які розглядають проблеми фахової підготовки майбутніх перекладачів та основні аспекти формування в них професійно важливих умінь та навичок. Насамперед ідеться про праці вітчизняних та зарубіжних учених: Е. Геннессі, Д. Джайла, Р. Крісса, М. Терцедор, О. Сергєєвої, С. Панова, Л. Черноватого, В. Карабана, Г. Мірама, І. Алексєєвої, О. Мартинюк, О. Штанова, Т. Дубініної, Я. Рецкера, А. Вермеса, Г. Карімбаєвої. Важливість і необхідність досконалої підготовки спеціалістів у галузі перекладу зумовлюють **мету** статті – розкрити особливості фахової підготовки майбутнього перекладача, дослідити її структуру.

Перед тим, як перейти до особливостей методик викладання перекладу, слід розглянути саме поняття “переклад” як таке. Сьогодні можна говорити про кілька трактувань цього терміна. Наприклад, академік та спеціаліст зі стилістики та перекладу І. Гальперін визначає переклад як “передачу змісту та стилістичних особливостей висловлювання однією мовою засобами іншої” [5, с. 24].

Л. Бархударов описує переклад як “процес заміни мовленнєвого твору (тексту) однією мовою мовленнєвим твором (текстом) іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту” [3]. Водночас О. Швейцер вважає, що переклад – це “двостадійний процес міжмовної та міжкультурної комунікації, коли основний текст піддається аналізу, а новоутворений на основі аналізу основного тексту вторинний текст може замінити оригінальний текст іншою мовою” [11, с. 13]. У перспективі конкретних функцій перекладу в професійному спілкуванні це визначення є глибшим, оскільки воно відображає функцію перекладу як засіб міжкультурної комунікації.

Під час вивчення самого процесу перекладу важливо відрізнити два типи перекладу: переклад іноземною мовою в навчальному процесі та професійний переклад. А. Вермес характеризує перший тип як педагогічний переклад та визначає його як інструментальний вид перекладу, в якому перекладений текст є інструментом поліпшення знання іноземної мови [4, с. 84]. Проте, на думку А. Вермеса, професійний переклад “зосереджений на читачеві, який принципово зацікавлений у змісті тексту” [4, с. 85].

Коли поняття “переклад” має окремі тлумачення, варто зазначити й способи навчання цього процесу. Л. Максименко вважає, що на сьогодні у світі створена широка мережа перекладацької освіти, до якої входять державні університети, школи й інститути перекладачів та курси [8, с. 73]. Дослідження доводять, що на сучасному етапі розвитку у світі є кілька основних моделей підготовки перекладачів. Найпоширенішою є підготовка фахівців у галузі перекладу на основі загальної лінгвістичної освіти, що спрямована на опанування перекладацькими навичками та вміннями. Разом із курсом перекладу студенти вдосконалюють і володіння рідною мовою. Курси практики іноземних мов здебільшого відсутні [8, с. 75].

Б. Рубрехт розробив 10 концепцій, які відображають характер освітньої діяльності та самої професії перекладача. Варто зазначити кілька з них: перекладач має виховувати силу волі; знання іноземної мови є важливим, але не зовсім достатнім для професійної діяльності перекладача; перекладач є лише частиною, а не результатом процесу вивчення мови; студенти не стануть перекладачами у стінах навчальних закладів; кінцева мета перекладача – досягти розуміння людьми їхнього перекладу [11].

Водночас варто зауважити, що К. Гердінг-Салас пропонує спільний процес роботи як методику викладання перекладу на рівні бакалавра. Згідно з цим викладач виступає в ролі посередника між самим перекладом та студентами, їхнім виконанням роботи колективно та індивідуально з подальшим обговоренням перекладів. Крім цього, варто пам’ятати, що перекладацька діяльність може бути в письмовій або усній формі. Кожна з цих форм має свою специфіку, для опанування якої перекладач має володіти арсеналом умінь та навичок [6].

Так, на думку Л. Поліщук, до специфічних умінь перекладача, що виконує письмовий переклад, належать уміння не тільки користуватися словниками, але й аналізувати вхідний текст на початковому етапі та редагувати свій переклад. Авторка дотримується також думки, що для усного перекладу перекладач повинен мати знання найбільш застосовуваних перекладацьких відповідностей та автоматичні навички їх застосування [9, с. 132].

Схожої думки дотримується й І. Алексеева. У статті “Викладання перекладу у вищій школі” Г. Карімбаєва здійснила загальний аналіз методу викладання І. Алексеевої [7, с. 160]. Так, у підручнику з професійної підготовки перекладачів І. Алексеева розмежовує навчання інтерпретації та письмового перекладу. Серед методів навчання письмового перекладу вона розглядає традиційні методи і тим самим пропонує комплексну методологію, яка включає

в себе деякі класичні методи разом із новітніми [2, с. 78]. Тому можна зазначити, що аналіз традиційних методик викладання перекладу, запропонований І. Алексєєвою, складається з чотирьох методів.

Перший спосіб користується великою популярністю. Він включає навчання перекладу конкретної сфери діяльності людини (наприклад, юридичний переклад, економічний переклад і т. ін.). За цим способом, навчання починається з безпосереднього вивчення галузевої лексики та пошуку еквівалентів у мові перекладу. Виходячи з цього, студенти мають змогу працювати зі складними граматичними структурами спеціалізованих письмових текстів. Авторка також наголошує, що мета цього методу – набути навички галузевої лексики. Проте, не знаючи стилістичні особливості таких текстів, у студентів можуть виникнути труднощі у процесі перекладу [1, с. 52]. Цей метод навчання є методом викладання на конкретному прикладі.

У своєму другому методі викладання перекладу авторка концентрується на аналізі тексту й самому перекладі. Аналіз тексту є традиційним аспектом навчання мови та перекладу у вищих навчальних закладах. Цей метод дозволяє ідентифікувати особливості тексту та деякі загальні принципи тексту одного типу. Утім усе ж таки, на думку І. Алексєєвої, перекладачі не в змозі обрати саме ті функції, які рекомендовані для перекладу. Іншими словами, цей метод має на меті інтуїтивний вибір стратегії перекладу [1, с. 53].

Третій спосіб, за І. Алексєєвою містить у собі елементи пошуку всіх наявних еквівалентів перекладу. Цей метод набирає популярності в сучасній західній системі освіти, у галузі перекладу зокрема. Основою цього методу є думка, що “форма – зміст” має не лише один еквівалент. Те саме значення можна виразити за допомогою різних засобів. На заняттях перед студентами стоїть завдання знайти якомога більше еквівалентів слова чи фрази в тексті, який вони перекладають. Безумовно, що студенти виявлять багато еквівалентів одного слова, проте, урахувавши тип тексту, сумісність слова та його значення, різноманіття еквівалентів помітно звужується. Утім за аналогією з попереднім методом, І. Алексєєва зазначає, що студенти все ж таки вдаються до інтуїтивного вибору при обранні стратегії перекладу [1, с. 54]. Цей метод має справу з полісемантичною лексикою та включає в себе навчання та основи аналізу тексту.

Останній, четвертий спосіб викладання перекладу за І. Алексєєвою, містить у собі навчання перекладу, яке проводить досвідчений талановитий перекладач. Такий спосіб можна застосовувати окремо, або ж у сукупності з попередніми методами. Цей спосіб вважається успішним, оскільки тут спостерігається передача безпосередніх ситуативних знань від досвідчених перекладачів до студентів-початківців. Викладач обирає тексти для навчання перекладу, які відрізняються між собою. У процесі перекладу цих текстів викладач чітко простежує процес перекладу самих студентів, а потім усе підсумовує, надаючи власний варіант перекладу. У цьому методі викладач-перекладач базується на своєму власному професійному досвіді. Цей метод можна також назвати “авторитарно-творчим” [1, с. 56].

Г. Карімбаєва вважає, що цей метод викладання перекладу ґрунтується на обміні досвідом та навчанні компетентного перекладача, який він набув протягом багатьох років безпосередньої практики перекладу [7, с. 161].

Проте цікавим є те, що, дослідивши традиційні методи викладання перекладу, І. Алексєєва дійшла висновку, що жоден з них окремо не може забезпечити якісну професійну підготовку фахівців у галузі перекладу. Натомість сама І. Алексєєва пропонує загальний метод викладання [1, с. 56]. Тому можна говорити про утворення комплексного методу викладання перекладу, який запропонувала І. Алексєєва. Згідно з її гіпотезою, цей метод складається з трьох етапів: підготовчого, основного, практикуючого. Підготовчий етап має на меті вивчення різних типів текстів мовою перекладу. Такі предмети, як критичне читання, аналіз тексту або навчання, можуть охопити всі цілі цього етапу. Авторка радить також практикувати не лише аналіз текстів рідною мовою, а й синтез [1, с. 57]. Основний етап можна розподілити на аналіз тексту для перекладу, аналітичний пошук варіантів перекладу та аналіз перекладеного тексту.

Аналіз тексту для перекладу є необхідним складником усього процесу перекладу. Цей аналіз не обов'язково повинен мати науковий чи дослідницький характер, проте має базуватися на потребах подальшого перекладу [1, с. 56]. Після завершення аналізу тексту студенти переходять уже безпосередньо до самого процесу перекладу. Важливо сформулювати та записати “ідеальний” переклад для кожного слова або фрази. Однак І. Алексєєва підкреслює, що викладач відіграє значну роль у цьому процесі, але водночас викладач не повинен нав'язувати свій варіант перекладу студентам, оскільки це може демотивувати їх [1, с. 58].

Останнім методом І. Алексєєвої є практикуючий метод, тобто сама практика перекладу. Навчання проводиться на матеріалах будь-якого виду тексту чи текстів різної сфери людської діяльності. Вибір галузевих текстів зумовлений попитом на ринку праці. Справді, нерідко перекладач спеціалізується лише в одній сфері. Таким чином, фахова підготовка майбутніх перекладачів має здійснюватися в усіх сферах, при цьому необхідно приділяти увагу й самостійній підготовці студента на базі вже отриманих ним знань та вмінь [1, с. 59]. Як уважає Г. Карипбаєва, метод, запропонований І. Алексєєвою, являє собою ретельне дослідження процесу викладання перекладу та включає в себе краще з того, що використовується в традиційних методах, а також нові інструменти, такі, як аналіз типів текстів мовою перекладу [7, с. 162].

Отже, сьогодні, коли міжнародні зв'язки стають невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, питання підготовки фахівців саме в галузі перекладу набуває більшої актуальності. Тому попит на професійних, високо кваліфікованих перекладачів підвищує доцільність удосконалення відомих методів викладання перекладу як такого. Тим самим це зумовлює пошуки новітніх, не схожих на попередні методик викладання цієї спеціальності. Тому професійна підготовка фахівців, які відповідатимуть сучасним стандартам та вимогам ринку праці, викликає необхідність у створенні та розробленні спеціальних навчальних курсів з урахуванням попереднього досвіду в цій галузі.

Література

1. Алексєєва І. С. Профессиональная подготовка для переводчиков : учебник по интерпретации и письменный перевод для преподавателей и переводчиков / И. С. Алексєєва. – Санкт-Петербург : СОЮЗ, 2000. – 192 с.
2. Алексєєва І. С. Методика преподавания письменного перевода специализированного текста / И. С. Алексєєва // Вестник Перм. ун-та. – Пермь, 2010. – № 2 (8). – С. 8.
3. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 239 с.
4. Вермес А. Преподавание перевода с иностранных языков: Краткий обзор плюсов и минусов / А. Вермес. – Санкт-Петербург : СОЮЗ, 2010.
5. Гальперин И. Перевод и стилистика. Теория и методика преподавания перевода / И. Гальперин. – М. : АПН, 1950.
6. Гердинг-Салас С. Обучение переводу: проблемы и решения / С. Гердинг-Салас // Journal of Translation. – Volume 4, No. 3, – July 2000.
7. Карипбаєва Г. А. Преподавание перевода в высшей школе / Г. А. Карипбаєва // Вестник Казахского национального университета имени аль-Фараби. – Алматы, 2015 – С. 159–162.
8. Максименко Л. О. Зарубіжний досвід організації підготовки перекладачів на сучасному етапі розвитку вищої освіти / Л. О. Максименко // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. – Випуск 131. Педагогічні науки. – Чернігів, 2015. – С. 73–75.
9. Поліщук Л. П. Основні аспекти професійної підготовки майбутніх перекладачів у вітчизняних вищих навчальних закладах / Л. П. Поліщук // Вісник Житомир. держ. ун-ту. – Випуск 68. Філологічні науки. – Житомир, 2013. – С. 132–133.
10. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер – М. : Воениздат, 1973. – С.13.
11. Rubrecht B. G. Knowing Before Learning : Ten concepts students should understand prior to enrolling in a university translation or interpretation class [Електронний ресурс] / Brian G. Rubrecht // Translation Journal. – 2005. – Vol. 9. No. 2. – Режим доступу : <http://translationjournal.net/journal//32edu.htm>.

ІНФОРМАЦІЯ

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ У “НАУКОВОМУ ВІСНИКУ КАФЕДРИ ЮНЕСКО КНЛУ Серія ФІЛОЛОГІЯ • ПЕДАГОГІКА • ПСИХОЛОГІЯ”

До друку приймаються матеріали, які не були опубліковані раніше: статті, огляди, рецензії тощо, що відповідають тематиці “Вісника” і оформлені відповідно до його вимог. Матеріали приймаються від фахівців у галузі філології, педагогіки та психології і повинні відображати сучасний стан опрацювання досліджуваної проблеми, містити нові результати виконаного дослідження. Теоретичні положення мають бути аргументовані відповідним ілюстративним матеріалом.

Наукова стаття має містити виклад кінцевих або проміжних результатів дослідження, висвітлювати окреме питання за темою дисертації чи іншого наукового дослідження, фіксувати пріоритет автора в його пошуках, а також вводити його здобутки в науковий обіг. Подається до друку в завершеному вигляді відповідно до вимог МОН України з такими обов’язковими елементами:

- постановка проблеми та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
- формулювання мети статті та її завдань;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих результатів;
- висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Мова публікації – англійська, грецька, іспанська, німецька, російська, українська, французька.

Обсяг публікації у межах:

аналітична стаття – 0,5 др. арк.;

стаття – 0,3 др. арк.;

рецензія – 0,25 др. арк.;

хроніка – 0,2 др. арк.

Вимоги до технічного оформлення статті: текст і література друкуються через 1,5 інтервалу (назва статті, прізвище та ініціали автора, назва навчального закладу чи наукової установи, а також анотації – через 1 інтервал), без переносів, звичайним шрифтом. Розмір шрифту 12 у Times New Roman (назва статті, прізвище та ініціали автора, назва навчального закладу чи наукової установи – 14, анотації – 10). Усі поля – 1,5 см. Абзацний відступ – 5 знаків (1,25 см). Якщо в статті використані інші шрифти, крім Times New Roman, вони подаються окремо, так само, як символи та ілюстрації. Цитати і визначення (дефініції) термінів беруться в лапки (“слово”). Чітко диференціюються знаки дефіса (-) і тире (–), наприклад: “Дискурс – це...”, але “лексико-синтаксичні характеристики”. Фрагменти рукопису, що містять ілюстративний матеріал, друкуються курсивом. Світлим шрифтом із підкресленням подаються розкриті у вступній частині позиції: актуальність, мета, завдання та ін. Пропуски в наведених цитатах позначаються так: [...]. Підрядкові виноски не допускаються.

Правила оформлення текстових матеріалів для публікування: кожна стаття подається в окремому файлі в 1 примірнику, 1-а її сторінка – індекс УДК, ББК, прізвище автора (авторів) з ініціалами латинськими літерами (напр., Ivanova S. O.) і назва статті чи іншого матеріалу англійською мовою. Наступна сторінка містить відцентровану назву статті великими літерами напівжирним шрифтом (розмір шрифту 14) мовою статті, нижче – великими літерами напівжирним

шрифтом прізвище та ініціали автора, а на наступному рядку курсивом подається назва навчального закладу чи наукової установи. Далі – дві анотації обсягом 500–700 знаків (одна – українською мовою, друга – англійською мовою) з ключовими словами після кожної з них. Анотації та ключові слова подаються 10 шрифтом у Times New Roman, наприклад:

УДК (Універсальна десяткова класифікація)
ББК (Бібліотечно-бібліографічна класифікація)

СТРАТЕГІЯ НАБЛИЖЕННЯ ДО РЕАЛЬНОСТІ У СВІТІ ВИМИСЛУ: СИНТАКСИС І ПРАГМАТИКА РОМАНУ “PNIN” В. В. НАБОВОКА

РАДЗІЄВСЬКА Т. В.

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАНУ

У статті розглянуто функції та прагматичну специфіку парентетичного компонента в тексті англословного роману В. В. Набокова “Pnin” (1957). Основну увагу приділено виявленню характеру зв’язку між парентетичною конструкцією та основною частиною речення, до якого вона входить, а також ролі “референційного фактора” у його формуванні. З’ясовано, що у процесі текстотворення введення парентетичного компонента до складу синтаксичної структури речення мотивується авторською інтенцією наближення оповіді до зображуваного світу та посилення ефекту реальності повідомлюваного; воно створює в тексті додаткові інформаційні потоки, що передбачають активізацію рецептивної діяльності.

Ключові слова: парентетична конструкція, синтаксис речення, прагматика тексту, В. В. Набоков, англословний роман “Pnin”, референція.

The paper deals with the functions and pragmatic characteristics of a parenthetical component in Vladimir Nabokov’s novel “Pnin” (1957). The focus is made on the analysis of the type of relation between a parenthetical construction and the bulk of a sentence it refers to, and also the role of the reference factor in its formation. The research concludes that the insertion of a parenthetical construction in the syntactical structure of a sentence is motivated by the author’s intention to shorten the distance between the narrative and the realities described and to strengthen the effect of their reality; this forms additional semantic currents able to activate receptive activity.

Key words: parenthetical construction, syntax of a sentence, text pragmatics, V. V. Nabokov, novel “Pnin”, reference.

Текст статті...

Джерела наукової та художньої літератури:

Після основного тексту наводиться список використаних джерел, включаючи довідкові. Назва ЛІТЕРАТУРА набирається після основного тексту великими літерами ліворуч з абзацного відступу. Нижче, в підбір до тексту, – нумерований перелік цитованих праць, бібліографічний опис яких повинен відповідати вимогам МОН України (бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”). За необхідності подаються також ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ з продовженням нумерації, наприклад:

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаспаров М. Л. Избранные труды : в 3-х т. / Михаил Леонович Гаспаров. – М. : “Языки русской культуры”, 1997. – Т. II : “О стихах”. – 504 с.
2. Белянин В. П. Психологическое литературоведение. Текст как отражение внутренних миров автора и читателя : [монография] / Валерий Павлович Белянин. – М. : Генезис, 2006. – 320 с.
3. Сартр Ж.-П. Трансцендентность эго. набросок феноменологического описания / Ж.-П. Сартр ; [пер. с англ. Г. Хасина] // Логос. – 2003. – № 2 (37). – С. 86–153.
4. Фесенко С. Л. Лингвокогнитивные модели эмоций в контексте национальных культур : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / С. Л. Фесенко. – М., 2004. – 22 с.
5. Фесенко С. Л. Лингвокогнитивные модели эмоций в контексте национальных культур : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Сергей Леонтьевич Фесенко. – М., 2004. – 185 с.
6. Croft W. Syntactic categories and grammatical relations : The cognitive organization of information / William Croft. – Chicago : University of Chicago, 1991. – 328 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. Большой толковый словарь русского языка / [сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов]. – СПб. : “НОРИНТ”, 2000. – 1536 с.
8. Thackeray W. M. The Fatal Boots / William Makepeace Thackeray. – Boston : Twayne, 1976. – 256 p.

Посилання на використану літературу в тексті подаються у квадратних дужках і оформлюються, виходячи з нумерації списків літератури та джерел ілюстративного матеріалу, наприклад, якщо йдеться про працю В. П. Беяніна: [2, с. 15] або про ілюстрацію з “Большого толкового словаря русского языка” [7, с. 23]. Введення посилань у текст можна продемонструвати на таких зразках: “... у праці Фесенко С. Л. ...” [4, с. 43]; “Сартр Ж.-П. увів у науковий обіг поняття ...” [3, с. 86–87]. Покликання на серію праць одного автора або на кілька досліджень різних авторів з одного питання дається через крапку з комою, наприклад: [4, с. 64; 7, с. 65]. Якщо сторінки вказуються від ... до ..., то між ними ставиться не дефіс (-), а тире (–), так само оформляються і часові відрізки: XII–XIII ст.

Правила подання матеріалів до редакції.

До редакції подаються:

- рукопис на диску CD-R/CD-RW;
- один роздрукований примірник тексту;
- відомості про автора (авторів) на окремому аркуші й окремим файлом: прізвище, ім’я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання (аспіранти зазначають рік аспірантури), посада, телефони, домашня та електронна адреси;
- витяг із протоколу засідання кафедри / вченої ради про рекомендацією рукопису до друку; рецензію наукового керівника аспіранта на подану статтю.

Усі матеріали подаються в папці, на якій зазначається дата надходження їх до редакції.

Електронний варіант статті, відомості про автора надсилаються на електронну адресу: **knlu-kuf2011@gmail.com**

Подані до редакції матеріали, в тому числі й не прийняті до друку, не повертаються авторові (авторам).

INFORMATION

REQUIREMENTS FOR PAPERS IN “SCIENTIFIC MESSENGER OF THE UNESCO DEPARTMENT OF KNLU” Series PHILOLOGY • PEDAGOGY • PSYCHOLOGY

The Journal **invites papers** (including **articles, reviews, opinions**, etc.) from scholars in the **field of linguistics**. **Papers** are acceptable for publication on condition they have never been published before; their topics are relevant to the “Messenger’s” research focus and the text is presented in a predetermined format. **Papers** must describe the current state of the investigated problem and comprise the new findings revealed in the course of research. **Theoretical approaches** must be supported by the appropriate illustrations.

A scientific **paper** must include final or intermediate results of the study and highlight a single issue of the prospective dissertation or another research paper; it must consolidate the author’s leading position in the research area and introduce his achievements into operation. A paper submitted for publication must be completed in compliance with the requirements of the Ministry of Education of Ukraine comprising the following mandatory elements:

- problem statement indicating its connection with the important scientific and practical objectives;
- analysis of recent researches and publications cited by the author;
- identification of the study’s goal and objectives;
- presentation of the research supported by detailed illustration of the theses;
- conclusions and prospects of further investigation in the field.

Languages – English, French, German, Greek, Russian, Spanish, Ukrainian.

A paper must consist of:

- 0,5 p. p. for an analytical article;
- 0,3 p. p. for an article;
- 0,25 p. p. for a review;
- 0,2 p. p. for a chronicle

Paper format: the text and references must be typed in 1.5 space (title of the paper, name of the author, institutional affiliation, summary in 1 space) in regular font with no hyphens at the end of line. **Font size** – 12 pt. in Times New Roman (title of the paper, name of the author, institutional affiliation – 14 pt., abstracts – 10 pt.). **Margins** – 1.5 cm all the way around. Paragraph indention – 1,25 cm. Any extra fonts used in the paper must be supplied separately, like characters and illustrations. Quotes and definitions are enclosed in quotation marks (“word”). A hyphen (-) must be clearly distinguished from a dash (–), e.g.: “Discourse – is ...”, but “lexico-grammatical meaning”. Fragments of the paper containing illustrations must be typed in italics. **Topicality, aim, and objectives** of the study must be placed in the introductory part of the paper, typed in a light font and underlined. Gaps in quotations must be indicated in the following way: [...]. Any footnotes are not allowed.

Instructions for preparation of papers for publication: every paper must be filed separately and submitted in duplicate, the 1st page containing Universal Decimal Classification index, Library Bibliographic Classification index, second name of the author with his initials in Latin (e. g., Ivanova S. O.) and the title of the paper or any other publication in English. The title is typed on the following page in all capital letters in bold (14 pt.), centred at the top of the page. The Second name of the author and his initials are placed below the title in all capital letters, typed in bold. Institutional affiliation is on the next line (in italics). Two abstracts sized from 500 to 700 words (1st – ukrainian language, 2d – in English) are to be found below followed by the key words after each. Abstracts and key words must be typed in 10 pt., Times New Roman, e. g.:

UDC (Universal Decimal Classification index)

LBC (Library Bibliographic Classification index)

**APPROACHING STRATEGY TO REALITY
IN THE FICTIONAL WORLD:
SYNTAX AND PRAGMATICS OF V. NABOKOV'S NOVEL "PNIN"**

RADZIEVSKA T. V.

*O. O. Potebnia Institute of Linguistics
at the National Academy of Sciences of Ukraine*

The paper deals with the functions and pragmatic characteristics of a parenthetical component in Vladimir Nabokov's novel "Pnin" (1957). The focus is made on the analysis of the type of relation between a parenthetical construction and the bulk of a sentence it refers to, and also the role of the reference factor in its formation. The research concludes that the insertion of a parenthetical construction in the syntactical structure of a sentence is motivated by the author's intention to shorten the distance between the narrative and the realities described and to strengthen the effect of their reality; this forms additional semantic currents able to activate receptive activity.

Key words: parenthetical construction, syntax of a sentence, text pragmatics, V. V. Nabokov, novel "Pnin", reference.

У статті розглянуто функції та прагматичну специфіку парентетичного компонента в тексті англomовного роману В. В. Набокова "Pnin" (1957). Основну увагу приділено виявленню характеру зв'язку між парентетичною конструкцією та основною частиною речення, до якого вона входить, а також ролі "референційного фактора" у його формуванні. З'ясовано, що у процесі текстотворення введення парентетичного компонента до складу синтаксичної структури речення мотивується авторською інтенцією наближення оповіді до зображуваного світу та посилення ефекту реальності повідомлюваного; воно створює в тексті додаткові інформаційні потоки, що передбачають активізацію рецептивної діяльності.

Ключові слова: парентетична конструкція, синтаксис речення, прагматика тексту, В. В. Набоков, англomовний роман "Pnin", референція.

The text of the paper...

Sources:

The bibliography follows the text, including the list of reference sources. The word "LITERATURE" is typed after the text in all capital letters and formatted with a half inch left indent. It goes below a numbered cited list of literature, the bibliographic description of which must meet the requirements of the Ministry of Education of Ukraine (bibliographic description is presented according to ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання"). If necessary, LIST OF ILLUSTRATIVE MATERIAL is included continuing the numbering from the previous list, e. g.:

LITERATURE

1. Anderson W. A Corpus Linguistic Analysis of Phraseology and Collocation in the Register of Current European Union Administrative French : Thesis for a Doctor's Degree in Philology : Romance languages / Wendy Anderson. – St. Andrews, 2002. – 289 p.
2. Jackendoff R. Language, Consciousness, Culture : Essays on Mental Structure (Jean Nicod Lectures) / Ray Jackendoff. – Cambridge, MA : MIT Press, 2007. – 403 p.
3. Kristeva J. Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman / J. Kristeva // Critique. – 1967. – Vol. 23. – No. 239. – P. 438–465.

4. MacMillan F. Lexical Patterns in the Reading Comprehension Section of the TOEFL(r) Test : Author's Abstract from Thesis for a Doctor's Degree in Philology : Specialty "Applied Linguistics" [Online] / Fabiana MacMillan. – Rio de Janeiro, 2006. – Access Mode : <http://linguistlist.org/pubs/diss/browse-diss-action.cfm?DissID=15865>

5. Stockwell P. Cognitive poetics : An Introduction / Peter Stockwell. – L. : Routledge, 2002. – 232 p.

6. Croft W. Syntactic categories and grammatical relations : The cognitive organization of information / William Croft. – Chicago : University of Chicago, 1991. – 328 p.

LIST OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

7. Cirlot J. E. A dictionary of symbols / Juan Eduardo Cirlot. – L. : Taylor & Francis, 2001. – 419 p.

8. Thackeray W. M. The Fatal Boots / William Makepeace Thackeray. – Boston : Twayne, 1976. – 256 p.

All **citations** are given in square brackets and drawn in compliance with the numbering in list of bibliography and the list of illustrative material, e. g., the work by R. Jackendoff: [2, p. 15] or the illustrative material "A Dictionary of Symbols" [7, p. 23]. Introducing citations in the text can be exemplified as follows: "... in F. MacMillan's work ..." [4]; "J. Kristeva introduced the new concept in modern linguistics ..." [3, p. 439]. Citation of a series of works of the same author or several authors is marked by a semicolon, e. g.: [3. p. 464; 7, p. 65]. If pages are indicated from ... to ..., these are separated by a dash dash (–), not a hyphen (-). Temporal segments are presented likewise: XII–XIII c.

Instructions for paper submission.

The editorial board accepts:

- a paper on a CD-R/CD-RW;
- 1 printed copy of a paper;
- information about the author on a separate sheet and in a separate file including: full first and second names, patronymic name, degree, rank, place of employment or training (postgraduates should indicate the year of training), position, phone numbers, home and e-mail addresses;
- extract session of the Department / Academic Council on recommendation of the paper for publication; review of the submitted paper by the scientific supervisor for a postgraduate.

All materials are submitted in a folder, indicating the date of their reception by the editorial board.

The electronic copy of the article and information about the author are sent to: **knlu-kuf@ukr.net**.

Papers submitted to the editorial board, including those not accepted for publication, will not be returned to the author.

Макет виготовлений у видавничому центрі КНЛЮ
Комп'ютерна верстка: *Руденко М.В., Гусейнова Т.О.*
Підп. до друку 01.02.2017. Формат 70x108 1/16. Папір друк. № 1. Друк офсетний.
Ум. др. арк. 32,56 Ум. фарбо-відб. 32,67
Тираж 300. Зам. № 17-52

Видавничий центр КНЛЮ, 03680 МСП, Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73
Свідоцтво: серія ДК №1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано ПАТ "ВІПОЛ", 03151, Київ, вул. Волинська, 60